İBN-İ KESÎR TEFSÎRİ

— TAM METİN —

Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsîri

İMAM HAFIZ İBN-İ KESÎR

7

KARINCA POLEN

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

Scanned with CamScanner

Bütün yayın hakları Karınca & Polen yayınlarına aittir.
İzinsiz olarak basılamaz ve elektronik ortama alınamaz.

Özgün Adı
Tefsîru'l Kur'ân'il Azîm

Mütercim
M. Beşir Eryarsoy

Tashih
Polen Yayınları

Mizanpaj
Polen Yayınları

Kapak Tasarımı
Ehl-i Dizayn

Baskı
Milli Basımevi
Davutpaşa Cad. No: 83 Güven Sanayi. C - blok. No: 201-202
Zeytinburnu / İSTANBUL

Cilt
Sağlam Mücellit
Halkalı Cd. 1320 Sk. No:9/A
K. Çekmece / İSTANBUL Tel: 0212 693 19 33

ISBN
978-605-5546-08-3 (Tk)
978-605-4492-18-3 (7.c)

Nisan 2022

KARINCA & POLEN YAYINLARI
(Karınca & Polen Yayınları "Bilbao Tekstil Yayıncılık Sanayi ve Tic. Ltd. Şti" kuruluşudur)

İletişim:
Yakuplu merkez mah. 31. sk. No: 12A Beylikdüzü / İSTANBUL
0212 875 65 14 - 0532 356 4744

www.karincakitap.net
karincakitap@hotmail.com

Scanned with CamScanner

تفسير

القرآن العظيم

[HADİSLERLE KURÂN-I KERÎM TEFSÎRİ]

İBN-İ KESÎR TEFSÎRİ

-Tam Metin-

İMAM HÂFIZ İBN-İ KESÎR

Tahkik:
Abdurrezzak el-Mehdi

Tercüme:
M. Beşir Eryarsoy

7. Cilt

Scanned with CamScanner

BU CİLTTEKİ SÛRELER

İSRÂ SÛRESİ (6. Ciltten Devam) 7
KEHF SÛRESİ 159
MERYEM SÛRESİ 295
TÂHÂ SÛRESİ 395
ENBİYÂ SÛRESİ 501
HAC SÛRESİ (1-8. Âyetler Arası) 601

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

İSRÂ SÛRESİ

[6. Ciltten Devam]

Bu Kur'ân:

إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يِهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾ وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٠﴾

9. Gerçekten bu Kur'ân en doğru olana iletir ve salih amellerde bulunan mü'minlere kendileri için muhakkak büyük bir mükâfat olduğunu da müjdeler;

10. Ahirete iman etmeyenlere de şüphesiz pek acıklı bir azap hazırlamışızdır.

Tefsiri:

Yüce Allah, Rasûlü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e indirmiş olduğu kitab-ı azizi olan Kur'ân-ı Kerim'i en doğru ve en açık seçik yola ilettiğini belirterek övmektedir. Ayrıca onunla, onun gerektirdiği şekilde *"salih amellerde bulunan mü'minlere kendileri için"* kıyâmet gününde *"muhakkak büyük bir mükâfat olduğunu da müjdeler. Ahirete iman etmeyenlere de, şüphesiz"* kıyâmet gününde *"pek acıklı bir azap hazırlamışızdır"* diyerek müjdeler. Nitekim yüce Allah: *"Artık onlara can yakıcı bir azabı müjdele"* (İnşikâk, 24) buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَآءَهُ بِالْخَيْرِ ۖ وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا ﴿١١﴾

11. İnsan hayra dua ediyormuş gibi, şerre de dua eder. İnsan pek acelecidir.

Tefsiri:

Yüce Allah insanın aceleci olduğunu, bazı hallerde kendisine, çocuğuna ya da malına *"hayra dua ediyormuş gibi, şerre de dua ettiğini"* haber vermektedir. Yani ölümü, helâk olmayı, yok olmayı duasında ister, lanet eder ve buna benzer şeyler yapar. Eğer Rabbi onun duasını kabul edecek olsa, bu bedduası sebebiyle helâk olması gerekirdi. Yüce Allah'ın: *"Eğer Allah insanlara -hayrı çabukça istedikleri gibi- şerri de çabucak veriverseydi, elbette onların ecellerine hükmedilirdi."* (Yunus, 11) buyruğu da buna benzemektedir. İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde de bu buyruğu böylece tefsir etmişlerdir.

[4185] Daha önceden bu hususa dair: *"Kendinize de, mallarınızın aleyhine de beddua etmeyiniz. Çünkü olur ki yüce Allah'tan duaları kabul ettiği, duaların işitildiği ana denk düşebilirsiniz."*[1] hadisi de geçmiş bulunmaktadır.

Âdemoğlunu bu şekilde hareket etmeye iten yalnızca onun aceleciliği ve tedirginliğidir. Bundan ötürü yüce Allah: *"İnsan pek acelecidir"* buyurmaktadır. Selman-ı Farisi ve İbn Abbâs burada Âdem (a.s)'ın ruhu henüz ayaklarına ulaşmadan ayağa kalkmak isteyişini söz konusu etmektedir. Çünkü ona ruh, başı tarafından üflenip gelmişti. Beynine varınca hapşırmış, elhamdulillah, demişti. Allah da: Ey Âdem, Rabbinin rahmeti de sana olsun, buyurmuştu. Ruh gözüne ulaşınca gözlerini açtı, organlarına ve sair bedenine ulaşınca da vücuduna bakmaya koyuldu ve onu beğendi. Ancak ruh ayaklarına daha varmadan kalkmak isteyince kalkamadı ve Rabbim, gece bastırmadan acele et, demişti.

İki âyet: Gece ve Gündüz:

وَجَعَلْنَا الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَآ اٰيَةَ الَّيْلِ وَجَعَلْنَآ اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّنْ رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِيْنَ وَالْحِسَابَ ۚ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾

1 Müslim, 3009; İbn Hibbân, 5742

Scanned with CamScanner

12. Biz gece ile gündüzü iki âyet kıldık. Gece âyetini sildik, gündüz âyetini de gösterici kıldık. Rabbinizden bir lütuf arayasınız, yılların sayısını ve hesabını bilesiniz. İşte Biz her şeyi gereği gibi açıkladık.

Tefsiri:

Yüce Allah, varlık ve birliğinin pek büyük alametlerini dile getirerek yarattıklarına lütfunu hatırlatmaktadır. Bu âyetlerden birisi ise gece ile gündüz arasındaki değişkenliktir. Bundan hikmet ise geceleyin sükûn bulmaları, gündüzün etrafa maişetlerini temin etmek, sanatlarını icra edip, işlerini görmek, yolculuklarını yapmak için ayrıca günlerin, haftaların, ayların ve yılların sayısını da bilmeleri için böylelikle alacaklar, ibadetler, karşılıklı muamelat, icare akidleri ve buna benzer süreleri belli olan akid sürelerinin geçip geçmediğini bilip kontrol etmelerinin mümkün olabilmesidir.

Bundan ötürü yüce Allah: *"Rabbinizden"* geçim yollarınızda, yolculuklarınızda ve benzeri hallerinizde *"bir lütuf arayasınız, yılların sayısını ve hesabı bilesiniz"* buyurmaktadır. Çünkü zaman tamamıyla tek düze olsaydı, eşit şekillerde bulunsaydı, sözü edilenlerin hiçbirisi bilinemezdi. Yüce Allah'ın şu buyrukları da buna benzemektedir.

"De ki: Ne dersiniz, eğer Allah kıyâmet gününe dek üzerinize geceyi kesintisiz sürdürürse Allah'tan başka size aydınlık getirecek kimdir? Hala dinlemeyecek misiniz? De ki: Ne dersiniz, eğer Allah kıyâmet gününe kadar üzerinize gündüzü kesintisiz sürdürse Allah'tan başka size içinde rahat bulacağınız geceyi getirecek ilah kimdir? Hala görmeyecek misiniz? Geceyi ve gündüzü sizin için birinde sükûn bulasınız ve diğerinde lütfundan arayasınız diye yaratmış olması, O'nun rahmetindendir. Olur ki şükredersiniz." (Kasas, 71-73)

"Gökte burçlar yaratan, orada (güneşi) bir kandil ve aydınlık saçan bir ay yaratan (Allah)ın şanı ne yüce, ne mübarektir! İbret ve öğüt almak yahut şükretmek isteyenler için gece ve gündüzü birbiri ardınca getiren O'dur." (Furkân, 61-62); *"Gece ve gündüzün değişmesi O'nun emriyledir."* (Mü'minûn, 80)

"Geceyi gündüze dolar, gündüzü de geceye dolar. Güneşi ve ayı da musahhar kıldı. Her biri belirli bir süreye kadar akıp gitmektedir. O galip olandır, günahları çok çok bağışlayandır." (Zümer, 5)

"Sabahı yarıp çıkarandır, geceyi de bir sükûn vakti, güneş ve ayı da hesap (işareti) kıldı. Bu aziz olanın, hakkıyla bilenin takdiridir." (En'âm, 96)

Scanned with CamScanner

"Onlar için bir diğer delil de gecedir. Ondan gündüzü soyup çıkarırız da onlar hemen karanlığa giriverirler. Güneş kendisi için belirlenmiş bir karar yerine kadar akıp gider. İşte bu aziz, âlim olan (Allah)ın takdiridir." (Yâsin, 37-38)

Diğer taraftan yüce Allah, geceyi bir âyet yani kendisiyle tanınacağı bir alamet olarak yaratmıştır. Gece karanlıktır ve ay görünür. Gündüzün de bir alameti vardır. O da aydınlık olması ve parlak güneşin, gündüzün çıkmasıdır. Yüce Allah ayın ziyası ile güneşin aydınlığını farklı kılmıştır. Böylelikle biri diğerinden ayırt edilip, tanınabilsin. Nitekim yüce Allah, başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Güneşi ışık saçıcı, ayı nurlu yaratan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona konak yerleri belirleyen O'dur... Sakınacak bir topluluk için şüphesiz nice âyetler vardır."* (Yunus, 5-6); *"Sana hilalleri soruyorlar. De ki: Onlar insanlar için bir de hac için vakit ölçüleridir."* (Bakara, 189)

İbn Cureyc dedi ki: Abdullah b. Kesir'den rivayete göre o yüce Allah'ın: *"Gece âyetini sildik, gündüz âyetini de gösterici kıldık"* buyruğu hakkında: Burada kastedilen gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığıdır, dediğini rivayet etmektedir. Yine İbn Cureyc, Mücâhid'den: Güneş gündüzün alameti, ay da gecenin alametidir, dediğini nakletmektedir. *"Gece âyetini sildik."* Yani aydaki siyahlığı giderdik. Yüce Allah onu böylece yaratmıştır, diye açıklamıştır.

İbn Cureyc dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Daha önce ay da güneşin aydınlattığı gibi aydınlatıyordu. Ay gecenin âyeti (alameti), güneş de gündüzün âyetidir. *"Gece âyetini sildik"* aydaki karartıyı giderdik, demektir.

Ebû Câfer b. Cerîr (Taberî) ceyyid, değişik yollardan rivayet ettiğine göre İbnu'l-Kevvâ mü'minlerin emiri Ali b. Ebî Tâlib'e: Ey mü'minlerin emiri, aydaki şu karartı neyin nesidir, diye sormuş, Ali (radıyallâhu anh): Yazık sana, sen Kur'ân'da: *"Gece âyetini sildik"* buyruğunu okumuyor musun? İşte onun silinmesi budur.

Katâde de yüce Allah'ın: *"Gece âyetini sildik"* buyruğu hakkında: Bizlere gece âyetinin silinmesinin aydaki siyahlığın (giderilmesi) olduğu tahdis ediliyordu, dedi. *"Gündüz âyetini de gösterici kıldık"* aydınlık kıldık. Allah güneşi aydan daha nurlu ve daha büyük yaratmıştır. İbn Ebî Necih, İbn Abbâs'tan: *"Biz gece ve gündüzü iki âyet kıldık"* buyruğu hakkında, gece ve gündüzü yarattık. Yüce Allah onları böyle yaratmıştır, dediğini nakletmektedir.

Scanned with CamScanner

Oku Kitabını:

وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَآئِرَهُ فِي عُنُقِهِۦ ۖ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنْشُورًا ﴿١٣﴾ اِقْرَأْ كِتَابَكَ ۖ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ۖ ﴿١٤﴾

13. Her insanın kuşunu (amelini) kendi boynuna ayrılmayacak şekilde doladık. Kıyamet günü de ona yayılmış bir halde karşısında bulacağı bir kitap çıkarırız.

14. Oku kitabını, bugün kendine karşı iyi hesaplayıcı olarak kendin yetersin.

Tefsiri:

Yüce Allah, zamanı ve zaman içerisinde Âdemoğullarının gerçekleşen amellerini söz konusu ettikten sonra, *"her insanın kuşunu kendi boynuna ayrılmayacak şekilde doladık"* buyurmaktadır. Burada *"insanın kuşu"* onun hayır ve şer türünden yapıp da kendisinden uçup giden ameli demektir. İbn Abbâs, Mücâhid ve daha başkalarının dediği gibi. İnsandan o amel ayrılamaz ve o amelinin karşılığı ona verilecektir. *"Kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onu görecek, kim zerre ağırlığınca bir şer işlerse onu görecektir."* (Zilzâl, 7-8); *"Sağında ve solunda oturan, yaptıklarını tespit eden iki melek vardır. O bir söz söylemeye dursun mutlaka onun yanından görüp gözetlemeye hazır, güvenilir birisi vardır."* (Kaf, 17-18); *"Halbuki şüphe yok ki üzerinizde bekçiler, çok şerefli yazıcılar vardır. Onlar ne yaparsanız bilirler. İyiler hiç şüphesiz nimetler içerisindedirler, kötüler ise hiç şüphesiz cehennemdedirler."* (İnfitâr, 10-14); *"Size ancak yaptıklarınızın karşılığı verilecektir."* (Tahrîm, 7); *"Kim bir kötülük işlerse onun karşılığını görür."* (Nisâ, 123)

Anlatılmak istenen ise, Âdemoğlunun amelinin az olsun, çok olsun kendisi için tespit edilmiş, koruma altına alınmış olduğudur. Gece gündüz, sabah akşam ne yaparsa yazılır.

[4186] İmam Ahmed dedi ki: ... Câbir'den rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştir: *"Her insanın kuşu (ameli) boynundadır."* (Ravilerden) İbn Lehia: Bununla herhangi bir şeyi uğursuz saymayı kastetmektedir, demiştir.[2]

2 Senedi zayıftır. Ahmed, III, 360 h. 14465'te Câbir'in rivayet ettiği bir hadis olarak kay-

Scanned with CamScanner

İbn Lehia'nın bu hadisin tefsirine dair bu sözü oldukça gariptir, doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

"Kıyamet günü de ona yayılmış bir halde karşısında bulacağı bir kitap çıkarırız." Yani onun bütün amellerini bir kitapta toplayacağız. Bu kitap kendisine kıyâmet gününde eğer bahtiyar birisi ise sağından verilecek, şayet bedbaht birisi ise solundan verilecektir. Bu kitap açık olacaktır, kendisi de, başkası da onu okuyabilecektir. O kitapta ömrünün başından itibaren sonuna kadar bütün amelleri yer almış olacaktır. *"O günde insana önden yolladığı şeyler ile geriye bıraktığı şeyler haber verilir. Doğrusu şu ki insan kendisine karşı basiretli bir şahittir. Bütün mazeretlerini ortaya koysa bile."* (Kıyâmet, 13-15) Bundan ötürü yüce Allah: *"Oku kitabını! Bugün kendine karşı iyi hesaplayıcı olarak kendin yetersin"* buyurmaktadır. Yani sen sana zulmedilmediğini, yaptıklarının dışında hiçbir şeyin senin amelin olarak yazılmadığını biliyorsun. Çünkü sen vaktiyle yaptıklarının tümünü hatırlamaktasın. Hiç kimse daha önce yaptıklarından hiçbir şeyi unutmayacaktır. İster okuma yazma bilsin, ister ümmi olsun, herkes kendi kitabını okuyacaktır.

"Kuşunu kendi boynuna ayrılmayacak şekilde doladık" buyruğunda *"boynun"* zikrediliş sebebi, boynun insan vücudunda benzersiz bir organ olmasıdır. Her kimin boynuna ondan ayrılmayacak bir şekilde bir şey dolanacak olursa onun ondan kurtulmasına imkân yoktur. Nitekim şair şöyle demiştir:

اذهب بها اذهب بها طوقتها طوق الحمامة

Al bunu git, al bunu git

Ben bunu güvercinin (boynundaki) gerdanlık gibi boynuna doladım.

[4187] Katâde, Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiğine göre Allah'ın Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: *"Hastalığın bulaştırıcılığı da,*

---

detmiştir. Heysemi, Mecma, 1123'te senedinde İbn Lehia vardır. Onun rivayet ettiği hadisler ise hasendir, geri kalan ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Evet, meşhur Heysemi böyle demiştir. Doğrusu ise İbn Lehia'nın rivayet ettiği hadislerin zayıf olduğudur. Ondan rivayet nakleden ise Abadile (adı Abdullah) olanlardan birisi değildir. Hadisin ikinci bir illeti daha vardır ki, o da Ebu'z-Zubeyr'in tedlis eden bir ravi olduğudur. Burada da "an" lafzını kullanarak rivayet etmiştir. O halde senet zayıftır. İleride Katâde'den, o Câbir'den diye gelecek ve o rivayette İbn Lehia'nın açıklaması yer almayacaktır. O rivayet daha sahihtir.

Scanned with CamScanner

uğursuzluk da söz konusu değildir. Biz her insanın kuşunu kendi boynuna ayrılmayacak şekilde doladık."[3] İbn Cerîr bunu böylece rivayet etmiştir.

[4188] Yine bunu İmam Abd b. Humeyd (r.h) Müsned'inde muttasıl olarak rivayet etmiş bulunmaktadır.[4] Dedi ki: Câbir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Her bir kulun kuşu, boynuna dolanmıştır"* buyururken dinledim.[5]

[4189] İmam Ahmed dedi ki: Ukbe b. Âmir (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Üzerine mühür vurulmayan hiçbir günün ameli yoktur. Mü'min hastalandığı takdirde melekler: Rabbimiz, filan kulunu (hastalığı sebebiyle amellerini işlemekten) alıkoydun, derler. Şanı Yüce Rab şöyle buyurur: İyileşinceye yahut ölünceye kadar (daha önce) amelinin aynısını (yapmışcasına) onun amelini mühürleyin buyurur."*[6] Bu ceyyid ve kavi bir isnad olmakla birlikte (Kütüb-i Sitte sahipleri) bunu tahriç etmemişlerdir.

Ma'mer, Katâde'den: *"Kuşunu kendi boynuna ayrılmayacak şekilde doladık"* buyruğu hakkında, onun amelini doladık, diye açıklamıştır.

"Kıyamet günü de ona" bu ameli(nin kayıtlı bulunduğu) *"yayılmış bir halde karşısında bulacağı bir kitap"* da *"çıkarırız."*

Ma'mer dedi ki: Hasan-ı Basrî: *"Sağında ve solunda oturan, yaptıklarını tespit eden iki melek vardır."* (Kaf, 17) buyruğunu okuyarak dedi ki: Ey Âdemoğlu, senin için sahifeni (amel defterini) açıp yaydı. Senin için şerefli iki melek görevlendirildi. Bunlardan biri sağında, diğeri solundadır. Sağındaki melek senin hasenatını tespit eder, sol tarafındaki melek ise seyyiatını

---

3 Taberî, 22131'de Katâde'den, o Câbir'den müsned olarak rivayet etmiş, senedde Katâde "an" lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur.

4 Hâfız İbn Kesir'in dayandığı nüshadan Katâde'ye kadar olan Taberî'nin senedi düşmüş görünmektedir. Bundan dolayı "bunu Abd b. Humeyd muttasıl olarak rivayet etmiştir" demiştir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. Taberî'nin senedi ise 22131'de şöylece sabittir: Bize Muhammed b. Beşşar tahdis etti... Katâde'den, o Câbir b. Abdullah'tan deyip hadisi merfu olarak (nebiye isnad ederek) zikretmektedir.

5 Müsned, III, 343 senedinde İbn Lehia vardır. Ancak bunu daha önce Katâde'nin Câbir'den diye rivayet ettiği hadis güçlendirmektedir. Çünkü onun ravileri sikadırlar.

6 Müsned, IV, 146; Taberânî, XVII, 284. Abdullah b. el-Mubarek, İbn Lehia'dan hafızası karışmadan önce rivayette bulunduğundan senedinde bir beis yoktur. Ayrıca bunu kendileriyle güçlendiği şahitleri de vardır. Bk. Mecma, II, 303-304

Scanned with CamScanner

(günahlarını) tespit eder. Artık sen de istediğini yap, az ya da çok amel et. Nihayet öleceğin vakit senin sahifen katlanıp dürülür ve kabrine seninle birlikte boynuna bağlanır. Kıyamet gününde sen kabrinden çıkacağın vakit onu yayılmış bir kitap olarak göreceksin. *"Oku kitabını! Bugün kendi kendine karşı iyi hesaplayıcı olarak kendin yetersin."* (denilecek sana). Allah'a yemin olsun ki, Allah seni kendi kendini hesaba çeken birisi yapmakla sana karşı adaletli davranmıştır.

Şüphesiz ki bu Hasan(-ı Basrî)'nın hasen olan (güzel olan) sözlerindendir. Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

Kim Doğru Yolu Bulursa:

مَنِ اهْتَدٰى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرٰى ۗ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

15. Kim doğru yolu bulursa ancak kendi lehine doğru yolu bulmuş olur. Kim de sapıklığa düşerse o da ancak kendi aleyhine sapmış olur. Hiçbir yük yüklenici başkasının yükünü yüklenmez. Biz bir rasûl göndermedikçe de azap ediciler değiliz.

Tefsiri:

Yüce Allah hidayet bulan, hakka uyan, nübüvvetin izinden giden kimselerin kendileri adına bunun güzel akıbetini elde edeceğini haber vermektedir. *"Kim de sapıklığa düşerse"* haktan saparak doğru yoldan ayrılırsa kendi aleyhine suç işlemiş olur. Bunun vebali ona aittir.

Sonra yüce Allah: *"Hiçbir yük yüklenici başkasının yükünü yüklenmez"* buyurmaktadır. Yani kimse kimsenin günahını yüklenmeyeceği gibi suç işleyen bir kimse de ancak kendi aleyhine suç işlemiş olur. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"Eğer ağır yüklü bir kimse kendi yüküne (birini) çağırırsa onun yükünden (diğerine) hiçbir şey yüklenmez."* (Fâtır, 18) Bu buyruk ile yüce Allah'ın: *"Andolsun onlar hem kendi yüklerini taşıyacaklar, hem de kendi yükleriyle birlikte başka yükleri de yükleneceklerdir."* (Ankebût, 13) buyruğu ile *"bilgisizce saptırdıkları kimselerin yüklerinden bir kısmını da yükleneceklerdir"* (Nahl, 25) buyrukları arasında herhangi bir aykırılık yoktur. Çünkü kötülüğe davet edenlerin bizzat kendi sapıklıklarının vebali üzerlerine

Scanned with CamScanner

olduğu gibi, saptırdıkları kimselerin sapmaları sebebiyle başka bir günahları da vardır. Bu hal ise öbürlerinin günahlarından herhangi bir şeyin eksiltilmesini gerektirmez ve onların yerine herhangi bir yükü taşımazlar. Bu da yüce Allah'ın adaletinin ve kullarına rahmetinin bir neticesidir. Yüce Allah'ın: *"Biz bir rasûl göndermedikçe de azap ediciler değiliz"* buyruğu da aynı şekilde yüce Allah'ın adaletini haber vermekte, onun bir kimseye rasûl göndermek sûretiyle delili karşısına koymadıktan sonra onu azaplandırmayacağını bildirmektedir. Yüce Allah'ın şu buyrukları da bunun gibidir:

"İçine her bir gurup atıldığında bekçileri onlara: Size uyarıcı bir peygamber gelmedi mi, diye sorarlar. Onlar: Evet, gerçekten bize bir uyarıp, korkutucu (peygamber) geldi, fakat biz yalanladık ve Allah hiçbir şey indirmemiştir. Siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz dedik, diye cevap vereceklerdir." (Mülk, 8-9); *"Kâfirler de cehenneme zümre zümre sürülecek. Nihayet onlara oraya geleceklerinde kapıları açılacak ve bekçileri onlara şöyle diyecek: 'Size aranızdan Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve bugününüze kavuşmakla sizi korkutan peygamberler gelmedi mi?' Onlar: 'Evet, fakat azap sözü kâfirler aleyhine hak olmuştur' diyecekler."* (Zümer, 71); *"Ve onlar orada feryat ederler: 'Rabbimiz bizi çıkar ki önceden işlediğimizden başka türlü salih bir amel işleyelim.' 'Sizi düşünecek kimsenin öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı ve size uyarıcı gelmedi mi? O halde şimdi tadın (azabı). Zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur."* (Fâtır, 37) ve buna benzer yüce Allah'ın hiç kimseyi ona rasûller göndermedikçe ateşe sokmayacağına delil teşkil eden diğer âyetler. Bundan dolayı birtakım ilim adamları, yüce Allah'ın: *"Muhakkak Allah'ın rahmeti ihsan edicilere pek yakındır."* (A'râf, 56) buyruğunun tefsirinde Buhârî'nin Sahih'inde aslında olmadığı halde yazılmış bir lafzı tenkid etmiş bulunmaktadırlar. (Şöyle ki):

[4190] Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Cennet ile cehennem birbirleriyle tartıştı..."* diyerek hadisi zikretti ve nihayet: *"Cennete gelince; Allah kullarından hiçbir kimseye asla zulmetmez ve Allah cehennem ateşi için birtakım yaratıklar var eder ve onlar oraya atılırlar.*[7] *Bu sefer cehennem ateşi: -Üç defa- daha*

7 Bu hadis Buhârî, 7449'da bu senetle Ebû Hureyre'nin rivayeti olarak yer almaktadır. Hâfız İbn Kayyim (r.h) buradaki fazla lafzın ravinin bir yanlışlığı olduğunu kesin olarak ifade ettiği gibi, bu şekildeki rivayeti Hâfız Bulkinî de kabul etmemiştir. Bk. Fethu'l-Bâri, XIII, 437

Scanned with CamScanner

fazla yok mu diyecektir" ... deyip hadisin geri kalan kısmını zikretmektedir. Bu husus, ancak cennet hakkında zikredilmiştir. Çünkü cennet Allah'ın lütuf yurdudur. Cehennem ateşi ise adalet yurdudur. Oraya ancak ileri süreceği hiçbir mazereti kalmayanlar ve kendilerine karşı kesin olarak delilin ortaya konulmuş olduğu kimseler girecektir. Bir gurup hadis hafızı bu (ravi tarafından sokuşturulan) lafız hakkında açıklamalarda bulunmuş ve belki de hadis raviye kalb edilerek gelmiştir, demişlerdir.

[4191] Buna delil de lafız Buhârî'nin olmak üzere Müslim ile Buhârî'nin Sahih'lerinde rivayet ettikleri şu hadis-i şeriftir: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennet ve cehennem birbiriyle tartıştı"* hadisini şu ibarelere kadar zikretti: *"Ateşe gelince (Yüce Allah) ayağını içine koyuncaya kadar dolmayacaktır. O vakit de, yeter yeter diyecektir. İşte cehennem o vakit dolacak ve kendi içine doğru çekilip büzüşecektir. Allah yarattıklarından hiç kimseye zulmetmez. Cennete gelince, Allah orası için (başka) yaratıklar var edecektir."*[8]

Burada ilim adamlarının geçmişte de, sonrasında da hakkında ihtilaf etmiş oldukları bir mesele kalmaktadır. O da babaları kâfir olup, kendileri küçük yaşta ölmüş olan çocukların hükümlerinin ne olduğu meselesidir. Aynı şekilde deli, sağır, bunak ve fetret döneminde ölüp de davetin kendilerine ulaşmamış olduğu kimseler de böyledir. Bunlar hakkında birtakım hadisler varid olmuştur ki, ben size yüce Allah'ın yardımı ve tevfiki ile bu hadisleri zikredeceğim. Sonra da bu hususta imamların söyledikleri sözlerinden özet bir bölüm kaydedeceğim. Yardımı Allah'tan dileriz.

[4192] Birinci hadis, el-Esved b. Serî'den gelmiştir: İmam Ahmed dedi ki: el-Esved b. Serî (radıyallâhu anh)'tan rivayete göre Allah'ın Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde dört kişi delil ortaya koyacak (kendilerini savunacak)lardır. Hiçbir şey duymayan sağır bir adam, ahmak (deli) bir adam, bunak bir adam ve fetret döneminde ölmüş bir adam. Sağır, Rabbim İslam geldi, ama ben hiçbir şey duymuyordum, diyecektir. Ahmak (deli) ise; Rabbim İslam geldi, ama çocuklar bana tezek atıyor (beni kovalıyor)lardı. Bunak kişi de: Rabbim, İslam geldi, ama benim aklım hiçbir şeye ermiyordu, diyecektir. Fetret döneminde ölmüş kişi de: Rabbim, bana*

8 Daha önce Bakara sûresi 24. âyetin tefsirinde geçtiği gibi ileride yüce Allah'ın izniyle Kaf sûresi 30. âyetin tefsirinde de gelecektir.

Scanned with CamScanner

senin herhangi bir rasûlün gelmedi, diyecektir. Bunun üzerine Allah kendilerinden mutlaka kendisine itaat edeceklerine dair ahitler, sözler alır. Onlara: Haydi cehennem ateşine girin, diye elçi gönderir. Muhammed'in canı elinde olana yemin ederim ki eğer oraya girecek olurlarsa, şüphesiz onlar için serin ve selamet olacaktır."[9]

[4193] Aynı senedle de Katâde'den, o Hasan'dan, o Ebû Rafi'den, o Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan bu hadisin aynısı zikredilmiştir. Ancak hadisin sonunda şunları söylemektedir: *"Kim oraya girecek olursa onun için serin ve selamet olacaktır. Kim de girmezse oraya sürüklenerek götürülecektir."*[10]

Bunu aynı şekilde İshâk b. Râhûye de Muaz b. Hişam'dan rivayet etmiş; Beyhakî de bunu Kitabu'l-İtikad'da Hanbel b. İshâk, Ali b. Abdullah el-Medini'den böylece rivayet etmiş ve bu, sahih bir isnaddır, demiştir.

[4194] Bunu aynı şekilde Hammad b. Seleme de Ali b. Zeyd'den, o Ebû Rafi'den, o Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan şöyle dedi, diyerek rivayet etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dört tür kişi var ki hepsi de yüce Allah'a karşı bir delil getirip kendisini savunacaktır..."*[11] Sonra da buna yakın olarak hadisi zikretti.

Bunu İbn Cerîr de Ma'mer'in Hemmam'dan, o Ebû Hureyre'den diye mevkuf bir hadis olarak rivayet etmiştir. Daha sonra Ebû Hureyre dilerseniz: *"Biz bir rasûl göndermedikçe de azap ediciler değiliz"* buyruğunu okuyunuz.

Bunu aynı şekilde Ma'mer de Abdullah b. Tâvûs'dan, o babasından, o Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan mevkuf olarak rivayet etmiş bulunmaktadır.[12]

---

9 Müsned, IV, 24; Bezzâr, 2174; Beyhakî, İtikad, s. 135; Heysemi, Mecma, VII, 216'da senedinin sahih olduğunu söylemiştir.

10 Taberânî, Kebîr, 841 ravileri sikadır. Heysemi, Mecma, VII, 216'da senedinin sahih olduğunu söylediği gibi Beyhakî de İtikad'da sahih olduğunu belirtmiştir.

11 Ali b. Zeyd zayıf bir ravi olduğundan dolayı senedi zayıftır ama mutabaat için elverişlidir.

12 Bu mevkuf olarak rivayet edilmiş olsa dahi böyle bir şey kişisel görüşe dayanarak söylenmez. Merfu olan rivayet de çeşitli yollardan ve ashab-ı kiram'dan bir topluluktan gelmiş bulunmaktadır. Bk. el-İhsan, 7357 Şuayb el-Arnavut'un tahrici; Hadisin ileride gelecek daha başka şahitleri de bulunmaktadır. Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bari, III, 246'da: Deli ve fetret döneminde ölmüş kimselerin (ahirette) bu şekilde sınanacakları meselesi sahih yollarla gelmiş bulunmaktadır, demiştir.

Scanned with CamScanner

[4195] İkinci hadis, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan gelen hadistir. Ebû Dâvûd et-Tayalisî dedi ki: Yezîd b. Eban dedi ki: Biz Enes'e: Ey Ebû Hamza, müşriklerin çocukları hakkında ne dersin, dedik. O şu cevabı verdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (onlar hakkında) şöyle buyurdu: *"Onların kötülükleri olmadı ki onlardan dolayı azaba uğratılsınlar ve cehennem ehlinden olsunlar. Hasenatları da olmadı ki; onlar karşılığında mükâfatlandırılsınlar, böylelikle cennet ehlinin hükümdarları olsunlar. Onlar cennet ehlinin hizmetkârları olacaklardır."*[13]

[4196] Üçüncü hadis de Enes'ten gelen bir hadistir. Hâfız Ebû Ya'la dedi ki: Enes (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde dört kişi getirilecek: Yeni doğmuş çocuk, bunak, fetret döneminde ölmüş ve oldukça yaşlı piri fani. Hepsi de kendi delilini dile getirip konuşacaktır. Şanı yüce ve mübarek Rabbimiz de cehennem ateşinden bir miktar aleve, kendini göster diyecek, onlara da şöyle buyuracak: Ben kullarıma kendileri arasında rasûller gönderiyordum. Şimdi ben size kendimin rasûlü olarak, buna girin diyorum.* (Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: *"Üzerine bedbahtlık yazılmış olan kişi(ler) Rabbim buna nasıl girebiliriz, esasen biz ondan kaçıyorduk, diyecekler. Hakkında mutlu olacağı yazılmış olan kimseler ise gidip hızlıca onun içine atılacak.* (Allah Rasûlü) buyurdu

13 Zayıftır. Tayalisi, 2111; Ebû Ya'lâ, 4040; Mecmau'z-Zevaid, 11596'da belirtildiği üzere Taberânî Evsat'ta ve Ebû Nuaym de VI, 308'de Enes'ten gelen bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Heysemi dedi ki: Senedinde Ebû Ya'lâ Yezîd er-Rakaşi vardır ki zayıf bir ravidir. İbn Maîn, o doğru bir kişidir derken, İbn Adiyy sika olduğunu söylemiştir. Her ikisinin de bunların dışındaki diğer ravileri sikadırlar. (Heysemi'nin sözleri burada bitmektedir.) Halbuki doğrusu Yezîd b. Eban'ın vahi olduğudur. Çok sayıda münker rivayet nakletmiştir. Nesâî: Metruktur derken, Dârekutnî ve başkaları zayıftır. İbn Maîn hadisi bir parça zayıftır demiştir. Ayrıca hadisin bir diğer illeti daha vardır ki o da senedinde geçen er-Rabî b. Subayh'dır. İbn Maîn, Nesâî ve başkaları zayıf olduğunu söylemişlerdir. Affan dedi ki: Onun rivayet ettiği hadisler maklubdur. İleride 4211 numaralı hadisten önce geleceği üzere İbn Kesir hadisin zayıf olduğunu söylemiştir. Aynı şekilde Hâfız İbn Hacer de Fethu'l-Bari, III, 246'da zayıf olduğunu belirtmiştir. Hadis bir başka yoldan gelmiştir ki, bu yolu da Bezzâr, 232'de Mubarek b. Fedale'den, o Ali b. Zeyd'den, o Enes'ten senediyle rivayet etmiştir, ama Ali b. Zeyd zayıftır, çok sayıda münker rivayet nakletmiştir. Ondan rivayet nakleden Mübârek b. Fedale'nin ise sika olduğunu bazı kimseler söylemekle birlikte başkaları zayıf olduğunu söylemiştir ve o tedlis yapan bir ravidir. Bu senette ise "an" lafzıyla rivayet etmiş bulunmaktadır. Daha sonra Bezzâr bunu mevkuf olarak tekrarlamış ve Peygamber efendimizden gelen merfu bir rivayet olarak kaydetmemiştir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

ki: *"Yüce Allah, sizler (bana itaat etmediğinize göre) benim rasûllerimi (eğer onları duyabilseydiniz) daha ileri derecede yalanlayacak ve karşı çıkıp baş kaldıracaktınız, buyuracak sonra bunları (emrine itaat edenleri) cennete koyacak, diğerlerini de cehenneme koyacak."*[14]

Bunu bu şekilde Hâfız Ebû Bekir el-Bezzâr da Yusuf b. Mûsâ'dan, o Cerîr b. Abdulhamid'den kendi isnadıyla aynen rivayet etmiştir.

[4197] Dördüncü hadisi el-Berâ b. Âzib (radıyallâhu anh) rivayet etmiştir: Berâ (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Müslümanların (buluğa ermeden) ölen çocukları hakkında soru sorulunca, o: *"Onlar babalarıyla birlikte olacaklardır"* buyurdu. Müşriklerin (buluğdan önce ölen) çocuklarına dair soru sorulunca onlar hakkında da: *"Onlar babalarıyla birlikte olacaklardır."* Ey Allah'ın Rasûlü! Ya amel etmemişlerse, diye soruldu. Allah Rasûlü: *"Allah onları en iyi bilendir"* buyurdu.[15]

Bunu Ömer b. Zerr de, Yezîd b. Umeyye'den, o bir adamdan, o Berâ'dan, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan diye hadisi zikretmektedir.

[4198] Beşinci hadis, Sevban'ın rivayet ettiği bir hadistir: Hâfız Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdulhalid el-Bezzâr, Müsned'inde dedi ki: Sevban (radıyallâhu anh)'tan rivayete göre Allah'ın Nebîsi (mahşerde) sorguya çekilme halinin oldukça büyük olduğunu anlattı ve şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde cahiliye dönemi insanları sırtları üzerinde putlarını taşıyarak gelecekler. Rableri onlara soracak, onlar da: Rabbimiz bize bir rasûl göndermedin ve senin herhangi bir emrin bize gelmedi. Bize bir rasûl göndermiş olsaydın şüphesiz kulların arasında en itaatkârlar biz olacaktık, diyecekler. Rableri kendilerine: Söyleyin bakayım, eğer size bir emir verecek olursam bana itaat edecek misiniz, buyuracak, onlar evet diyecekler. Allah da kendilerine cehenneme gidip, oraya girmelerini emir buyuracak. Onlar da cehenneme girmek üzere gidecekler. Cehenneme yaklaştıkları vakit onun öfkeli bir şekilde sesler çıkartıp, kızıp köpürdüğünü görecekler. Hemen Rablerinin yanına dönerek: Rabbimiz, bizi ordan çıkar -yahut koru- diyecekler. Yüce Allah kendilerine:*

14 Ebû Ya'lâ, 4224; Beyhakî, İtikad, s. 135-136 senedi Leys b. Ebî Süleym zayıf olduğundan ötürü zayıftır. Aynı şekilde Enes'in azatlısı Abdulvaris de böyledir.

15 Senedi zayıftır. Çünkü senedinde Yezîd b. Umeyye vardır. Zehebî, Mizan, 9671'de onu söz konusu ederek Yezîd b. Umeyye bir adamdan, o el-Bera'dan diye rivayeti meçhul bir rivayettir ve bunu ondan yalnızca Ömer b. Zerr rivayet etmiştir, demektedir.

Scanned with CamScanner

Size herhangi bir emir verecek olursam bana itaat edeceğinizi söylememiş miydiniz buyuracak ve buna dair kendilerinden andlar, yeminler alacak sonra yine: Haydi, oraya gidin ve oraya girin buyuracak. Onlar da gidecekler. Onu göreceklerinde yine korkuya kapılıp geri dönecekler. Rabbimiz ondan korktuk, bizim oraya girecek gücümüz yok, diyecekler. Yüce Allah: Haydi oraya küçülmüşler olarak giriniz, buyuracak." Sonra Allah'ın Nebîsi şöyle buyurdu: *"Eğer ilk defa emir aldıklarında oraya girselerdi, cehennem ateşi onlar için serin ve selamet olacaktı."*[16]

Sonra Bezzâr şöyle demektedir: Bu hadisin metni ancak bu yoldan bilinen bir metindir. Bunu Eyyûb'dan yalnızca Abbad, Abbad'dan da sadece Reyhan b. Said rivayet etmektedir.

Derim ki: İbn Hibbân da bunu es-Sikat adlı eserinde zikretmiş, Yahyâ b. Maîn ve Nesâî onda bir sakınca yoktur derken, Ebû Dâvûd onu beğenmemiştir. Ebû Hâtim ise sakıncası olmayan bir hadis ravisidir, hadisi yazılır ancak onun rivayeti delil gösterilmez, demiştir.

[4199] Altıncı hadis, Ebû Said Sa'd b. Mâlik b. Sinan el-Hudrî (radıyallâhu anh) tarafından rivayet edilmiştir. İmam Muhammed b. Yahyâ ez-Zührî dedi ki: Ebû Said dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Fetret döneminde ölmüş, bunak ve çocuk yaşta ölmüş kişiler (kıyâmet gününde) getirilecek. Fetret döneminde ölmüş kişi: Bana bir kitap gelmedi. Bunak: Rabbim, bana kendisiyle bir hayrı ve bir şerri kavrayabileceğim bir akıl vermemiştin diyecek, çocukken ölen kişi de: Rabbim ben aklımın ereceği yaşa gelmemiştim, diyecek. Bunun üzerine onlara bir ateş çıkartılır ve kendilerine: Haydi oraya girin, denilir."* (Allah Rasûlü) buyurdu ki: *"Allah'ın ilminde eğer amel edecek hale gelmiş olsaydı mutlu ve bahtiyar olacağı bilinen kimseler o ateşe girecek, eğer aklı idrak edecek halde olsaydı, Allah'ın ilminde bedbaht olduğu bilinen kimseler de o ateşe girmeyecektir. Bunun üzerine (Yüce Allah kendilerine): Siz bana karşı geldiniz, itaat etmediniz. Ya rasûllerim size gelmiş olsaydı ne yapardınız, buyuracak."*[17]

---

16 Senedi bir parça zayıftır. Bunu Bezzâr, 3433 ve 3434 numara ile tahriç ettiği gibi Heysemi, Mecma, X, 347'de bunu zikrettikten sonra: Bunu Bezzâr ikisi de zayıf olan iki senetle rivayet etmiştir, demektedir. Ancak bunun şahitleri vardır. Bazıları daha önce geçti, biraz sonra başka şahitler de gelecektir.

17 Bezzâr, 2176 senedi Atiyye el-Avfî zayıf olduğundan ötürü zayıftır.

Scanned with CamScanner

Aynı şekilde bunu Bezzâr da Muhammed b. Ömer b. Heyyâc el-Kûfî'den, o Ubeydullah b. Mûsâ'dan, o Fudayl b. Merzuk'dan böylece rivayet etmiş, sonra şunları söylemiştir: Bu rivayet Atiyye'den, o da Ebû Said'den gelen bir hadis olarak bilinmektedir. Sonunda ise: *"Allah, siz bana bile isyan ettiniz. Ya size gayb olan şeyi bildirmek üzere gelen rasûllerime karşı nasıl bir tutum takınırdınız"* demektedir.

[4200] Yedinci hadis, Muaz b. Cebel (radıyallâhu anh) tarafından rivayet edilmiştir: Muaz b. Cebel (radıyallâhu anh) Allah'ın nebîsinden şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Kıyamet gününde akılsız kimse fetret döneminde ölmüş kişi ve küçük yaşta (buluğdan önce) ölmüş kişi getirilir. Akılsız kişi: Rabbim, bana akıl vermiş olsaydın kendisine akıl verdiğin kimseler benden daha mutlu olmayacaktı, diyecek. Fetret döneminde ölmüş ve küçük yaşta vefat eden kimselerin de buna yakın sözlerini zikretti. Bunun üzerine aziz ve celil olan Rabb: Peki, ben size bir emir verecek olursam, bana itaat edecek misiniz diye sorar, onlar evet derler. Bunun üzerine yüce Allah: Haydi gidin, ateşe girin, buyuracak."* (Allah Rasûlü) buyurdu ki: *"Eğer o ateşe girerlerse onlara zarar vermeyecek. Onlara büyük büyük kalabalıklar, topluluklar çıkartılıp gösterilecek, ateşin, Allah'ın yarattıklarını helâk edip yok ettiğini düşünecekler ve hızlıca geri dönecekler. Sonra Allah onlara ikinci defa aynı emri verecek, onlar da aynı şekilde geri dönecekler. Bunun neticesinde aziz ve celil olan Rabbimiz şöyle buyuracak: Ben sizi yaratmadan önce (eğer bu halde yaratmamış olsaydım) ne şekilde amel edeceğinizi biliyordum ve ben sizi (ne yapacağınızı) bilerek yarattım ve benim (hakkınızda) bildiğim neticeye varacaksınız. (Cehenneme hitap edip): Haydi onları da al buyuracak, cehennem ateşi de onları alacaktır."*[18]

[4201] Sekizinci hadis, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın rivayetidir: Daha önce onun bu rivayeti Esved b. Seri (radıyallâhu anh)'ın rivayeti ile birlikte derc edilmiş olarak geçmiş bulunmaktadır.[19]

[4202] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her*

18 Taberânî, Kebîr, XX, 83. Senedi zayıftır; çünkü senette Amr b. Vakid vardır ki o metruk bir ravidir. Heysemi de Mecma, VII, 216-217'de ondan dolayı illetli olduğunu söylemiştir.

19 Bu daha önce 4193 ve 4194 numara ile geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

doğan fıtrat üzere doğar. Sonra onun anne babası onu Yahudi, Hıristiyan yahut mecusi yapar. Tıpkı bir hayvanın bütün azaları tam ve eksiksiz bir yavruyu doğurması gibi. Siz hiç o yavrunun herhangi bir azasının kesilmiş olduğunu görüyor musunuz?"[20]

Bir rivayette zikredildiğine göre ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Ya küçük yaşta ölenler hakkında ne dersin? diye sordu. Allah Rasûlü: *"(Eğer buluğa ermiş olsalardı) ne ameller işleyeceklerini en iyi bilen Allah'tır"* buyurdu.[21]

[4203] İmam Ahmed dedi ki: Bize Mûsâ b. Dâvûd tahdis etti. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) -bildiğim kadarıyla Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den -şüphe eden Mûsâ'dır- şöyle dediğini nakletti: *"Müslümanların buluğdan önce ölen küçük çocukları cennettedirler. İbrâhim (a.s) onlara bakar."*[22]

[4204] Müslim'in Sahih'indeki rivayete göre Iyâd b. Himar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den, o aziz ve celil olan Allah'tan: *"Şüphesiz ben kullarımı hanifler olarak yarattım..."* buyurduğunu nakletmektedir.[23]

[4205] Dokuzuncu hadis, Semure (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği bir hadistir. Bunu Hâfız Ebû Bekr el-Berkani, el-Mustahrac ale'l-Buhârî adlı eserinde Avf b. el-Arabî'nin, Ebû Reca el-Utaridi'den rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir. O Semure (radıyallâhu anh)'tan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Her doğan fıtrat üzere doğar."* İnsanlar bunun üzerine: Ey Allah'ın Rasûlü! Müşriklerin çocukları da mı? diye sordular. O: *"Müşriklerin çocukları da"* buyurdu.[24]

---

20 Daha önce Nisâ sûresi 119. âyetin tefsirinde geçti.

21 Bu rivayet Müslim, 6658, h. no: 23'te yer almaktadır. Hadisi Buhârî, 1384; Müslim, 2659; Nesâî, IV, 58; İbn Hibbân, 131'de bir başka yoldan Ebû Hureyre'nin rivayet etmiş olduğu bir hadis olarak kaydetmişlerdir.

22 Müsned, II, 326; Heysemi, Mecma, VII, 219'da hadisi kaydettikten sonra: Senedinde Abdurrahman b. Sabit vardır. Medini ve bir topluluk sika olduğunu söylemiş olmakla birlikte İbn Maîn ve başkaları zayıf olduğunu söylemişlerdir. Geri kalan ravileri ise sikadırlar demektedir.

23 Daha önce defalarca geçmiş bulunmaktadır. Başkasına ait bir rivayette ise: "Müslümanlar olarak" denilmektedir.

24 Avf ve ondan sonra hadisi nakledenler Buhârî ve Müslim'in ravileridir. Ancak musannıf Avf'tan diye hadisi alanları zikretmemektedir.

Scanned with CamScanner

[4206] Taberânî dedi ki: Semure dedi ki: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e müşriklerin çocukları hakkında sorduk. Allah Rasûlü: *"Onlar cennetliklerin hizmetkârlarıdır"* buyurdu.[25]

[4207] Onuncu hadis, Hasnâ'nın amcasından gelen rivayettir: Ahmed dedi ki: Suraym oğullarından Muâviye kızı Hasnâ dedi ki: Bana amcam tahdis edip dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Kimler cennettedir? dedim. Allah Rasûlü: *"Allah'ın Nebîsi cennettedir, şehid olan kişi cennettedir, çocukken ölen cennettedir, çocukken diri diri gömülen de cennettedir"* buyurdu.[26]

---

25 Zayıftır. Bezzâr, 2172; Taberânî, 6993; Mecma, 11955'te olduğu gibi Evsat'ta da Semure'den gelen bir hadis olarak zikretmiştir. Heysemi: Senedinde Abbad b. Mansur vardır. Yahyâ el-Kattan sika olduğunu söylemiştir ama bir parça zayıftır. Geri kalan ravileri ise sikadırlar, demektedir.

Derim ki: Senedi zayıftır. Çünkü Mizanu'l-İtidal, 4141'de şöyle denilmektedir: Abbad b. Mansur'u, Yahyâ b. Said el-Kattan beğenmezdi. İbn Maîn de: Bir şey değildir derken, İbnu'l-Cüneyd metruktur demiş, Nesâî zayıf olduğunu söylemiş, Yahyâ ve Ebû Hâtim, hadisi zayıf olmakla birlikte yazılır demiş, es-Sâcî, zayıftır ve tedlis yapar demektedir. Ahmed ise münker rivayetler nakletmiştir, Ebu'l-Hasan b. el-Kattan: Yahyâ b. Said'in onun hakkındaki kanaati iyiydi, demektedir.

Bundan çıkan sonuca göre onun zayıf olma ihtimali daha yüksektir. Ayrıca hadisin senedinde İsa b. Şuayb el-Basrî de vardır. el-Fellas doğru sözlüdür, İbn Hayyân hata edenlerden birisi idi. Nihayet hataları aşırı noktaya ulaşınca, terk edilmeyi haketti, demektedir. Elbani, Silsiletu'l-Ehadis es-Sahiha, 1468'de bir başka şahit daha ekleyerek şöyle demektedir: Bunu İbn Mende, el-Marife, I/2, 261'de muallâk olarak rivayet etmiştir: İbrâhim b. el-Muhtar, Muhammed b. İshâk'tan tahdis etti. O Yezîd b. Ebî Habib'den, o Sinan b. Sa'd'dan, o Ebû Mâlik'ten merfu olarak zikretti. Sonra Elbani: Bu zayıf bir isnattır. İbn İshâk tedlis yapar ve burada "an" lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. İbrâhim b. el-Muhtar ise doğru sözlü ve hıfzı kötü birisidir, demiştir. Sonra da Enes'in rivayet ettiği hadis ile Semure'nin rivayet ettiği hadisi zikretmekte, Heysemi'nin sözlerini nakledip ona uygun kanaatte olduğunu belirtmekte, şahitleri dolayısıyla hadisin sahih olduğuna hüküm vermektedir; ama isabet etmemiştir. Çünkü ben Semure ve Enes'in rivayet ettikleri hadisin zayıflığını açıklamış idim. Elbani'nin şahit olarak gösterdiği Ebû Mâlik'ten gelen ve zayıf olduğunu söylemekle yetindiği hadise gelince, onda da durum böyle değildir. Çünkü onun söz konusu etmediği üçüncü bir illeti vardır ki, o da Sâd b. Sinan'dır. el-Cüzecani: Onun hadisleri vahidir derken, Nesâî, hadisi münkerdir, Dârekutnî zayıftır, demiştir. Yezîd ise tedlis yapan bir ravidir ve senetdde "an" lafzını kullanmıştır. Ayrıca bu muallâk bir rivayettir.

O halde haber büsbütün vahidir ve bir şey ifade etmez, şahit olarak kullanılmasına dahi elverişli değildir. Çünkü haber vahidir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

26 Ahmed, V, 58, 409 senedi leyyindir. Hasna makbul bir ravidir. Bununla birlikte hadisin şahitleri bulunmaktadır. Bk. Mecma, VII, 219

Scanned with CamScanner

İlim adamlarından, bu hadis dolayısıyla onların hakkında karar vermeyen, hüküm belirtmeyenler bulunmaktadır. Kimileri de onlar hakkında kesin bir ifade ile cennetlik oldukları hükmünü vermiştir:

[4208] Semure b. Cündeb (radıyallâhu anh)'ın Sahih-i Buhârî'deki hadisinden ötürü bu kanâati ileri sürmüşlerdir. Onun rivayetine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) rüyasını anlattığı hadiste şunları da zikretmektedir: Allah Rasûlü etrafında küçük çocuklar bulunan ağacın altındaki o yaşlı adamın yanından geçtiği vakit Cebrâil kendisine: Bu İbrâhim (a.s)'dır. Bunlar da Müslümanların küçük çocukları ile müşriklerin küçük çocuklarıdır, demiştir. Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Müşriklerin küçük çocukları da mı, diye sorunca, Allah Rasûlü: *"Evet, müşriklerin küçük çocukları da"* diye cevap vermiştir.[27]

Kimi ilim adamı da onların Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Onlar babalarıyla birlikte olacaklardır"* buyruğundan ötürü[28] cehennemde olduklarını kesin bir dille ifade etmiştir.

Kimileri de onların kıyâmet gününde Arasat'ta imtihan edilecekleri kanâatindedir. Buna göre itaat eden cennete girecek ve böylelikle yüce Allah'ın onun hakkında ezeli ilminde mutlu olacağına dair gerçek açıkça ortaya çıkmış olacaktır. İsyan eden kimse de zelil olarak cehenneme girecek ve bu yolla da yüce Allah'ın onun ile ilgili ezeli ilmindeki bedbaht olduğu gerçeği açığa çıkmış olacaktır.

Bu görüş, bütün delilleri bir arada telif eden bir görüştür. Biri diğerinin lehine şahitlik eden, biri diğerini güçlendiren daha önce geçmiş hadisler de bunu açıkça ifade etmiş bulunmaktadır. Şeyh Ebu'l-Hasen Ali b. İsmail el-Eş'ari'nin (r.h) ehl-i sünnet ve'l-cemaatten diye naklettiği görüş de budur. Hâfız Ebû Bekr el-Beyhakî'nin (r.h) Kitabu'l-İtikad adlı eserinde desteklediği görüş de budur. Aynı şekilde onlardan başka muhakkik ilim adamları ve (rivayet ve görüşleri süzgeçten geçiren) tenkidçi hafızlar da bu kanâattedir. Şeyh Ebû Ömer b. Abdilberr en-Nemerî (r.h) daha önce kaydettiğimiz imtihan (sınanma) hadislerinin bir kısmını zikrettikten sonra şunları söylemektedir: Ama bu hususstaki hadisler güçlü değildir ve bunlar delil diye ortaya konu-

27 Buhârî, 1386, 7047; Ahmed, V, 8-9; İbn Hibbân, 655'te uzunca zikretmişlerdir.

28 Daha önce 4197 numara ile geçmiş bulunmaktadır. Bu bölümün şahitleri de vardır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

lamazlar. İlim ehli de bunları kabul etmemektedir. Çünkü ahiret bir amel ve bir sınanma yurdu değil, bir karşılık yurdudur. Yaratılmışların güç ve tâkatleri dâhilinde olmadığı halde ve Allah da hiçbir kimseye tâkatinden fazlasını yüklemezken nasıl olur da cehennem ateşine girmekle yükümlü tutulabilirler?

Onun söylediğine şu şekilde cevap verilir: Bu hususta hadislerin bir kısmı sahihtir. Nitekim bunu önder ilim adamlarından birden çok kişi açıkça ifade etmiş bulunmaktadır. Bu hadislerin bir kısmı hasendir, bir kısmı da sahih ve hasen ile güç kazanan zayıftır. Aynı konudaki hadisler eğer bu şekilde birbirlerini destekleyip, güçlendiriyor ise, onları tetkik edene göre delil ifade ederler.

İbn Abdilberr'in: "Ahiret amellerin karşılıklarının görüleceği yurttur" sözüne gelince, ahiretin karşılıkların görüleceği yurt olduğunda şüphe yoktur, ama cennet yahut cehenneme girmeden önce ahirette Arasat meydanında yükümlülüğe aykırı bir hal değildir. Nitekim Şeyh Ebu'l-Hasan el-Eş'ari'nin ehl-i sünnet ve'l-cemaatin çocukların sınanması ile alakalı olarak kanâatini nakletmesi de bu şekildedir. Yüce Allah da: *"Baldırın açılacağı o günde onlar secde etmeye davet edilecekler de edemeyecekler"* (Kalem, 42) buyurmaktadır.

[4209] Sahih hadis kaynaklarında ve başkalarında belirtildiğine göre sünnette mü'minlerin kıyâmet gününde Allah'a secde edecekleri, münafık kimsenin ise buna güç yetiremeyerek secde etmek istediği her seferinde sırtının kaskatı kesilerek sırtüstü yıkılacağı sabittir.[29]

[4210] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde de cehennemdekiler arasından cehennem ateşinden son çıkacak kişi hakkında şöyle denilmektedir: Allah artık içinde bulunduğu bu nimetin dışında hiçbir şey istemeyeceğine dair ondan ahidler, yeminler alır ve bu hal defalarca tekrarlanır. Yüce Allah da şöyle buyurur: *"Ey Âdemoğlu, ne kadar da çok sözünde durmayan birisisin? Sonra da ona cennete girmesi için izin verecektir."*[30]

İbn Abdilberr'in: "Buna tâkatleri yetmezken Allah onları cehenneme girmekle nasıl yükümlü tutabilir" sözüne gelince, bu hal hadisin sahih olması-

29 İleride yüce Allah'ın izniyle Kalem sûresinde gelecektir.

30 Daha önce uzun uzadıya geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

na mani değildir. Çünkü Allah, kıyâmet gününde kullarına Sıratın üzerinden geçmelerini de emredecektir. Sırat ise cehennem üzerinde kılıçtan keskince, kıldan ince bir köprü olup, mü'minler onun üzerinden amellerine göre şimşek gibi, rüzgâr gibi, asil atlar ve develer gibi hızla geçeceklerdir. Kimisi koşarak, kimisi yürüyerek, kimisi emekleyerek geçecek, kimisi de yüzüstü cehenneme atılacaktır. Bu gibi hadislerde zikredilenler bu hadistekilerden daha büyük şeyler değildir. Hatta bunlar daha zor ve daha büyüktür. Aynı şekilde sünnette sabit olduğuna göre Deccal ile birlikte bir cennet ve bir cehennem olacaktır. Şeriat koyucu da ona yetişecek olan mü'minlere gözüne cehennem ateşi gibi görünen yerden su içmesini emretmiştir. O vakit o su onun için serin ve selamet olacaktır. Bu da onu andırmaktadır. Yine yüce Allah İsrâiloğullarına kendi kendilerini öldürmelerini emretmiş, onlar da birbirlerini öldürmüşlerdi. Hatta denildiğine göre bir günün sabah vaktinde yetmiş bin kişi öldürmüşlerdi. Kişi babasını, kardeşini dahi öldürüyordu. Bu işleri Allah'ın üzerlerine gönderdiği bir bulut içerisinde kimse kimseyi görmeden yapıyorlardı. Bu ise onların buzağıya tapmalarına karşılık bir ceza idi. Bu da gerçekten sözü edilen hadis-i şerifte zikredilen halden hiç de geri kalmayacak şekilde nefislere oldukça ağır gelen bir iştir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Bu durum açıklık kazandığına göre; insanların, müşriklerin çocuklarının durumu hakkında farklı görüşlere sahip olduklarını belirtelim.

Müşriklerin Çocuklarının Âhiretteki Durumu:

Bu hususta çeşitli görüşlerden birine göre, onlar cennette olacaklardır. Böyle diyenler;

[4211] Semure (radıyallâhu anh)'ın rivayet etmiş olduğu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in İbrâhim (a.s) ile birlikte hem Müslümanların çocuklarını, hem müşriklerin çocuklarını görmüş olduğuna dair hadis ile;[31]

[4212] Bu kanâatte olanlar ayrıca Ahmed'in Hasna'dan, onun amcasından diye naklettiği Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Küçük yaşta ölen yeni doğmuş çocuk da cennettedir"* buyruğunu delil göstermişlerdir.[32]

Bu, doğru bir delillendirmedir. Ancak imtihana dair hadisler bundan daha özeldir. Çünkü yüce Allah, itaat edeceğini bildiği kimselerin ruhunu

31 Daha önce 4208 numara ile geçen hadistir.

32 Daha önce 4207 numara ile geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Berzah âleminde İbrâhim (a.s) ile birlikte barındırır ve aynı şekilde fıtrat üzere ölmüş olan Müslümanların çocuklarını da onunla bulundurur. Ancak emrini kabul etmeyeceklerini bildiği kimselerin işi de yüce Allah'a kalmıştır. Kıyamet gününde de imtihana dair hadislerin delalet ettiği üzere o kişi cehennemde olacaktır. Eş'ari de bu kanâati ehl-i sünnet ve'l-cemaatin kanâati olarak nakletmiştir. Diğer taraftan onların cennette olacaklarını söyleyenlerden bazıları da, onların cennette bağımsız olacaklarını söylemekte, kimileri de cennetliklerin hizmetçileri olarak kabul etmektedir. Ebû Dâvûd et-Tayalisî'de yer alan Ali b. Zeyd'in, Enes'ten diye rivayet ettiği hadiste geçtiği gibi.[33] O da zayıf bir hadistir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

İkinci görüşe göre onlar, babalarıyla birlikte cehennemde olacaklardır. Bu görüşü kabul edenler, İmam Ahmed b. Hanbel'in, Ebu'l-Muğîre'den diye naklettiği rivayeti delil göstermişlerdir.

[4213] Ğutayf'ın azadlısı Abdullah b. Ebî Kays, Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın yanına giderek ona kâfirlerin küçük yaşta ölen çocuklarının durumunu sordu. Âişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onlar babalarına tâbidirler"* dedi. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Amelsiz mi? dedim. O: *"Allah (buluğa ermiş olsalardı) ne şekilde amel edeceklerini en iyi bilendir"* buyurdu.[34]

[4214] Bunu Ebû Dâvûd da rivayet etmiş bulunmaktadır. Abdullah b. Kays dedi ki: Âişe'yi şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e mü'minlerin küçük yaşta ölen çocuklarının durumunu sordum. O: *"Onlar babalarındandır"* buyurdu. Ben: Peki ya müşriklerin küçük çocukları, diye sordum. O: *"Onlar babalarındandır"* buyurdu. Ben: Amelsiz mi dedim, Allah Rasûlü: *"(Şayet buluğa erselerdi) Allah onların ne amelde bulunacaklarını en iyi bilendir"* dedi.[35]

[4215] Bunu İmam Ahmed de rivayet etmiş bulunmaktadır: Veki'den, o Ebû Akil Yahyâ b. el-Mütevekkil'den -ki o metruk birisidir-, o azadlısı Buheyye'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet ettiğine göre, Rasûlullah

33 Sair nüshalarda da bu şekildedir. Doğrusu ise Tayalisi bu hadisi Yezîd er-Rukaşi'den, o Enes'ten diye rivayet etmiştir. Ali b. Zeyd'den bunu rivayet eden kişi ise daha önce 4195 numaralı hadiste geçtiği üzere Bezzâr'dır.

34 Senedi kavidir. Ahmed, VI, 84. Orada "babalarına tabidirler" ifadesi yerine "babalarıyla birlikte olacaklardır" geçmektedir.

35 Ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 4712; Ayrıca bk. Sahih-u Ebû Dâvûd, 3943

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'e müşriklerin küçük çocuklarından söz edince, o: *"Arzu edersen ben sana onların cehennemdeki feryat ve figanlarını, ağlayıp sızlanmalarını işittiririm"* buyurdu.[36]

[4216] İmam Ahmed'in oğlu Abdullah dedi ki:... Ali (radıyallâhu anh) dedi ki: Hatice (radıyallâhu anhâ), Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e cahiliye döneminde ölmüş iki küçük çocuğunun durumunu sordu. Allah Rasûlü: *"O ikisi de ateştedir"* buyurdu. (Ali) dedi ki: Allah Rasûlü onun yüzünde hoşlanmadığına dair bir ifade görünce şöyle dedi: *"Onların yerlerini görsen hiç şüphesiz onlardan nefret edersin"* buyurdu. Hatice: Peki ya senden çocuklarım, diye sordu. Allah Rasûlü: *"Şüphesiz ki mü'minler de, küçük çocukları da cennettedir. Müşrikler de, küçük çocukları da muhakkak cehennemdedir"* buyurdu. Sonra da: *"İman edip soyları da iman ile kendilerine uyanların Biz evlatlarını da kendilerine katarız"* (Tûr, 21) buyruğunu okudu.[37]

Bu garip bir hadistir. Çünkü senedinde Muhammed b. Osman vardır ki durumu meçhul birisidir. Onun hocası Zazan ise Ali (radıyallâhu anh)'a yetişmemiştir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

[4217] Ebû Dâvûd'un rivayetine göre Şa'bî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kız çocuğunu diri diri gömen de, diri diri gömülen de ce-*

---

36 Oldukça zayıftır. Bunu Ahmed, VI, 208; İbnu'l-Cevzî, el-İlel, 1541'de zikretmiş, İbnu'l-Cevzî: Sahih değildir derken, Ahmed b. Hanbel: Yahyâ b. el-Mütevvekkil, Buheyye'den münker birtakım hadisler rivayet ettiği gibi, kendisi de rivayet ettiği hadisleri vahi olan birisidir, demiştir. Yahyâ da: Hiçbir şey değildir. Ali, Fellas ve Nesâî zayıftır; İbn Hibbân da esasları, dayanakları bulunmayan birtakım hususları münferid olarak rivayet eder demekte, Sa'di de: Ben tanıyayım diye Buheyye'nin kim olduğunu soruşturdum ama bu bizi çok yordu (bilgi bulamadım), demektedir. Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bari, III, 246'da: Senedi oldukça zayıftır demektedir.

37 Zayıf bir hadistir. Abdullah, Müsned, 1131; İbn Ebî Âsım, es-Sünne, 213'te Ali'den, o Hatice'den diye rivayet etmişlerdir. Heysemi, Mecma, 11940'da şöyle demektedir: Senedinde Muhammed b. Osman vardır. Onu tanımıyorum. Geri kalan ravileri ise Sahih'in ravileridir. Zehebî, Mizan, 7933'te şöyle diyor: Kim olduğu bilinmemektedir. Ben onu çeşitli yerlerde araştırdım. Haberi münkerdir deyip, sonra da bu hadisi zikretmektedir. Aynı şekilde senet Ali ile İbn Kesir'in de zikredeceği gibi Zazan arasında munkatıdır. Hadis Ebû Ya'lâ, 7077; Taberânî, 20, XXIII, 16'da naklettikleri bir başka yoldan da gelmiş bulunmaktadır ki Heysemi, Mecma, 11942'de: Her ikisindeki senedin de ravileri sikadırlar. Şu kadar var ki Abdullah b. el-Haris b. Nevfel ve İbn Bureyde, Hatice'ye yetişmemişlerdir demektedir. O halde haber munkatıdır.

Scanned with CamScanner

hennemdedir" buyurdu.[38] Sonra Şa'bî dedi ki: Bunu bana Alkame tahdis etti, o Ebû Vail'den, o İbn Mes'ud'dan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den nakletti.

[4218] Bunu bir topluluk da Dâvûd b. Hind'den rivayet etmiştir. Buna göre Seleme b. Kays el-Eşcaî dedi ki: Kardeşimle birlikte Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidip: Annemiz cahiliye döneminde öldü. O misafiri ağırlar, akrabalık bağını gözetirdi. Ayrıca o cahiliye döneminde henüz buluğ yaşına ulaşmadan bir kızkardeşimizi diri diri gömmüştü, dedik. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Diri diri gömen de, diri diri gömülen de ateştedir. Diri diri gömenin İslam'a yetişip Müslüman olması hali müstesnâ."*[39] Bu hasen bir seneddir.

Üçüncü görüş bunlar hakkında herhangi bir hüküm vermemektir. Bunlar da Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"(Şayet buluğ yaşına gelmiş olsalardı) ne tür amelde bulunacaklarını Allah en iyi bilendir"* buyruğuna dayanmışlardır.

[4219] Bu hadis Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer alan bir hadistir. İbn Abbâs'tan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e müşriklerin çocukları hakkında soru sorulunca: *"(Şayet buluğ yaşına gelmiş olsalardı) ne şekilde amel edeceklerini en iyi bilen Allah'tır"* buyurdu.[40]

[4220] Aynı şekilde bu hadis yine Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer almaktadır. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın rivayetine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e müşriklerin çocukları hakkında soru sorulunca şöyle buyurdu: *"(Eğer buluğ çağına ermiş olsalardı) ne şekilde amel edeceklerini en iyi bilen Allah'tır."*[41]

Kimi ilim adamı da onları A'râf'ta bulunacaklardan kabul etmiştir. Bu görüş de onların cennet ehlinden olacaklarının kanâatini kabul edenlerin görüşü ile aynı demektir. Çünkü A'râf ebediyen kalınacak bir yer değildir. Neticede oradakiler -daha önce A'râf sûresinde bu husus açıklandığı üzere- cennete gireceklerdir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

---

38 Ebû Dâvûd, 4717'de Şabi'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Daha sonra bunu mevsul olarak tekrar etmiş olup, ravileri sikadır. Ayrıca bk. Sahih-u Ebî Dâvûd, 3948

39 Senedi Hâfız İbni Kesir'in dediği gibidir.

40 Buhârî, 1383, 6597; Müslim, 2660; Ebû Dâvûd, 4711; Nesâî, IV, 59

41 Buhârî, 1384; Müslim, 2659; Ahmed, II, 259; Nesâî, IV, 58; İbn Hibbân, 131

Scanned with CamScanner

Bu Hususdaki Görüş Ayrılığının Çerçevesi:

Bilinmeli ki buradaki görüş ayrılığı yalnızca müşriklerin çocukları hakkında özeldir. Mü'minlerin küçük çocukları hakkında ise -Kadı Ebû Ya'lâ el-Ferrâ el-Hanbelî'nin İmam Ahmed'den naklettiği gibi- ilim adamları arasında görüş ayrılığı yoktur. O naklettiğine göre İmam Ahmed şöyle demiştir: Onların (müminlerin buluğdan önce ölen çocuklarının) cennet ehlinden oldukları hususunda görüş ayrılığı yoktur. Bu görüş insanlar arasında meşhur olan bir görüştür. Yüce Allah'ın izniyle bizimle kesin görüş olarak kabul ettiğimiz budur.

Şeyh Ebû Ömer b. Abdilberr'in kimi ilim adamlarından naklettiği: İlim adamları bu hususta görüş belirtmemişlerdir. Çocukların hepsi yüce Allah'ın meşieti altındadır, şeklindeki görüşlerine gelince, Ebû Ömer (İbn Abdilberr) dedi ki: Fıkıh ve hadis âlimlerinden bir topluluk bu kanâattedir. Hammad b. Zeyd, Hammad b. Seleme, İbnu'l-Mubarek, İshâk b. Rahuye ve başkaları bunlar arasındadır. Bunlar derler ki: Ayrıca bu görüş İmam Mâlik'in Muvatta adlı eserinde Kader ile ilgili başlıklarda yazdıklarına ve bu hususta kaydettiği hadislere benzemektedir. Onun mezhebine mensup arkadaşlarının çoğu da bu kanâattedir. Ancak bu hususta Mâlik'ten açık ifadelerle gelmiş bir görüşü bulunmamaktadır. Şu kadar var ki onun arkadaşlarından (mezhebine mensup ilim adamlarından) müteahhir olanlar Müslümanların çocuklarının cennette olacaklarına, kâfirlerin çocuklarının durumu ise Allah'ın iradesiyle vereceği hükme bağlı olduğu kanâatine sahiptirler. İbn Abdilberr böyle diyor; ve bu görüş oldukça gariptir. Ebû Abdullah el-Kurtubi ise et-Tezkire adlı eserinde de yine buna yakın kanâatleri zikretmiştir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

[4221] Bunlar bu hususta Talha kızı Âişe'nin mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğine dair hadisini zikretmektedirler: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ensardan küçük bir çocuğun cenazesine çağrıldı. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Ne mutlu ona! Cennet kuşlarından bir kuş olacak. O bir kötülük işlemedi ve o yaşa kadar da erişmedi, dedim. Allah Rasûlü: "*Ya da başka türlü olabilir ey Âişe! Çünkü şüphesiz Allah cenneti yarattı ve cennete de gidecekleri henüz onlar babalarının sulblerinde iken yarattı. Cehennemi de yarattı, cehenneme gidecek olanları da henüz babalarının sulblerinde*

Scanned with CamScanner

iken yarattı" buyurdu.[42] Bunu Ahmed, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce rivayet etmişlerdir.

Bu hususta bir görüş belirtmek için sahih ve ceyyid delillere gerek duyulduğu için ve bu hususta şeriat koyucudan gelme bir bilgiye sahip olmayanlar da konuştuklarından ötürü, ilim adamlarından bir topluluk bu mesele hakkında konuşmayı (görüş belirtmeyi) hoş görmemişlerdir. Bu husus İbn Abbâs'tan, el-Kâsım b. Muhammed Ebî Bekr es-Sıddîk'tan, Muhammed b. el-Hanefiyye'den ve başkalarından rivayet edilmiştir.

[4222] İbn Hibbân'ın Sahih'inde rivayet ettiğine göre Cerîr b. Hâzim dedi ki: Ben Ebû Recâ el-Utaridi'yi dinledim: Ben İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ı minber üzerinde şunu söylerken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bu ümmetin fertleri küçük çocuklar(ın ahiretteki durumu) ve kader hakkında konuşmadıkları sürece düzgün -yahut da: doğruya yakın- bir şekilde devam edecektir."*[43] İbn Hibbân dedi ki: Kastettiği müşriklerin çocuklarıdır. Bunu Ebû Bekr el-Bezzâr da Cerîr b. Hazim yoluyla böylece rivayet etmiş sonra da: Bunu bir topluluk Ebû Reca'dan, o İbn Abbâs'tan mevkuf olarak rivayet etmişlerdir, demektedir.

وَإِذَآ أَرَدْنَآ أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾

16. Bir ülkeyi helâk etmek istediğimiz zaman onun nimet ve refahtan şımarmış elebaşılarına emrederiz de orada fasıklık ederler. Artık üzerlerine söz (azap) hak olur. Biz de onu kökünden yıkar, helâk ederiz.

42 Müslim, 2662; Ebû Dâvûd, 4713; Nesâî, IV, 58; İbn Mâce, 82; Ahmed, VI, 41; İbn Hibbân, 138

43 İbn Hibbân, 6724; Hakim, I, 33; Bezzâr, 2180; Taberânî, 12764. Hakim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Heysemi, Mecma, VII, 202'de: Ravileri Sahih'in ravileridir demiştir. Şuayb el-Arnavut da isnadının sahih olduğunu söylemiş, ancak Bezzâr: Bu hadisi bir topluluk rivayet edip, bunu İbn Abbâs'ın mevkuf bir sözü olarak kaydederek illetli olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca bunu Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah, es-Sünne, 703; Lalekaî, es-Sünne, 1127'de Cerîr b. Hazim'in yolundan böylece mevkuf olarak rivayet etmiş, mevkuf olma ihtimali daha yüksektir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Kıraât imamları yüce Allah'ın: "*(أمرنا): Emrederiz*" buyruğunun okunuşu hususunda; müfessirler de anlamı hakkında ihtilaf etmişlerdir. Anlamının, o ülkenin nimet ve refahtan şımarmışlarına (mütref) biz emrederiz, onlar da orada fasıklık ederler, şeklinde olduğu söylenmiştir. Buradaki emir kaderî bir emirdir (şer'i bir emir değildir.) Yüce Allah'ın: *"Emrimiz oraya gece yahut gündüz vakti gelir"* (Yunus, 24) buyruğunda olduğu gibi. Çünkü yüce Allah fuhşiyâtı (hayâsızlığı) emretmez. Derler ki: Bu, Allah onları hayâsızlıkları işlemeye musahhar eder, bundan ötürü onlar da azabı hak ederler, demektir.

Anlamının: Biz onlara itaat olan işleri yapmalarını emrettiğimiz halde onlar hayâsızlıkları işlediklerinden ötürü cezalandırılmayı hak ettiler şeklinde olduğu da söylenmiştir. Bunu İbn Cureyc, İbn Abbâs'tan rivayet ettiği gibi Said b. Cubeyr de böyle açıklamıştır. İbn Cerîr de şöyle demektedir: Bunun anlamının biz onları amirler (yöneticiler) yaptık, şeklinde olma ihtimali de vardır.

Derim ki: Ama bu anlam bunu: "(أمّرنا مترفيها): *Onun nimet ve refahtan şımarmış elebaşlarını amir yaptık, yönetici yaptık*" diye okuyanların okuyuşuna uygun bir açıklama olabilir.

Ali b. Talha, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: "(أمّرنا مترفيها) *Onun nimet ve refahtan şımarmış ele başılarını amir yaparız*" buyruğu şu demektir: Onların şerlilerini biz emredici mevkilerde otorite sahibi yaparız, onlar da orada isyan ederler. Onlar bu işi yaptıkları takdirde biz de onları azap ile helâk ederiz. Bu da yüce Allah'ın: *"Böylece her ülkenin günahkârlarını onların ileri gelenleri kıldık. O yerlerde hilekârlık etsinler diye"* (En'âm, 123) buyruğu bunu ifade etmektedir. Ebu'l-Âliye, Mücâhid ve Rabi b. Enes böyle demişlerdir.

Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle dediğini nakletmektedir: *"Biz bir ülkeyi helâk etmek istediğimiz zaman onun nimet ve refahtan şımarmış elebaşılarına emrederiz de orada fasıklık ederler"* buyruğundaki (أمرنا) buyruğunu (آمرنا) şeklinde okumuş ve: Onların sayılarını çoğaltırız, demektedir, diye açıklamıştır.

İkrime, Hasan(-ı Basrî), Dahhâk, Katâde ve Mâlik'ten, Zührî de bu şekilde (آمرنا) diye, onları çoğalttık, anlamında okumuşlardır. Bazıları da İmam Ahmed'in rivayet etmiş olduğu şu hadisi buna delil göstermişlerdir:

Scanned with CamScanner

[4223] Suveyd b. Hubeyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Bir kimsenin en hayırlı malı ya memur bir taydır yahut mebur bir sikkedir."*[44] İmam Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellam (r.h) el-Garib adındaki eserinde şöyle diyor: Memur (tay); nesli çok olan kısrak demektir. Sikke ise hurma ağaçlarının dizi dizi olduğu yol anlamındadır. Mebur ise aşılanmış anlamındadır. Bazıları: Bu hadis (lafızları) mütenasip olsun diye böyle gelmiştir, demişlerdir. Bu da:

[4224] "(مأزورات غير مأجورات): *Ecir kazanmışlar olarak değil, günah kazanmışlar olarak (dönün)"* buyruğuna benzer.[45]

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٧﴾

17. Nûh'tan sonra nice nesilleri helâk ettik. Kullarının günahlarını bilen ve gören olarak Allah yeterlidir.

Tefsiri:

Yüce Allah, Rasûlü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Nûh'tan sonra Rasûlleri yalanlayan birçok ümmeti helâk ettiğini bildirerek, Kureyş kâfirlerini uyarıp korkutmaktadır. Bu Âdem ile Nûh (a.s) arasındaki nesillerin Müslüman olduklarına delildir. Nitekim İbn Abbâs (radıyallâhu anh) da böyle demiştir: Âdem ile Nûh arasında on nesil geçmiştir ki, hepsi İslam üzeredirler.

Buyruğun anlamı şudur: Siz ey yalanlayıcılar, Allah nezdinde onlardan daha değerli değilsiniz. Sizler rasûllerin en şereflisi, yaratılmışların en değerlisi olan peygamberi yalanlamış bulunuyorsunuz. O halde sizin cezaya çarptırılmanız daha uygun ve daha yerindedir.

---

44 Bu hadis daha önce Âl-i İmrân sûresi 14. âyetin tefsirinde geçmiş olup, zayıf bir hadistir.

45 Senedi zayıftır. İbn Mâce, 1578, Ali (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmektedir. Bununla birlikte bir olay da anlatılır. Busiri, Zevaid'de: Dinar b. Ömer Ebû Amr'ın sika olduğunu, Veki ve İbn Hibbân söylemiş olsa dahi Ezdi, o metruk bir ravidir derken, Ebû Hâtim de meşhur değildir demiştir. el-Halili ise el-İrşad'da yalancıdır demiştir. İsmail b. Süleyman da: Ebû Hâtim salih olduğunu söylemiştir, demektedir. Ancak İbn Hibbân, es-Sikat adlı eserinde hata eder, demiştir.

Scanned with CamScanner

"Kullarının günahlarını bilen ve gören olarak Allah yeterlidir." buyruğu ise O hayrıyla şerriyle bütün amellerini bilendir. Amellerinden hiçbir şey O'na gizli değildir, demektir. O her türlü eksiklikten münezzehtir ve yücedir.

Geçici Dünya ve Kalıcı Âhiret:

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَآءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾

18. Kim bu dünyayı isterse biz de burada istediğimiz kimseye dilediğimizi çabucak veririz. Sonra da onu cehenneme koyarız. O burayı kınanmış ve kovulmuş olarak boylar.

19. Kim de mü'min olarak ahireti diler ve bunun için gereği gibi çalışırsa işte onların çalışmaları (Allah katında) makbul olur.

Tefsiri:

Yüce Allah dünyayı ve dünyadaki nimetleri isteyen herkesin bunu elde edeceğini, ama ancak Allah'ın dilediği kimselerin onun dilediğini elde edebileceklerini haber vermektedir. İşte bu âyet bunun dışındaki (benzer muhtevaya sahip) âyetlerin mutlak ifadelerine kayıt getirmektedir. Çünkü burada yüce Allah: *"Biz de burada istediğimiz kimseye dilediğimizi çabucak veririz sonra da onu"* ahiret yurdunda *"cehenneme koyarız"* buyurmaktadır. *"O burayı"* fani olanı, kalıcı olana tercih ettiği için kötü uygulamaları ve işleri sebebiyle *"kınanmış"* öyle ki etrafındaki herkes tarafından ayıplanacak sûrette *"ve kovulmuş"* uzaklaştırılmış, küçültülmüş, alçaltılmış ve tahkir edilmiş *"olarak boylar"* bu haliyle cehenneme girer.

[4225] İmam Ahmed dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dünya, yurdu olmayanın yurdu, malı olmayanın malıdır. Aklı olmayan kimseler de onun için toplarlar."*[46]

"Kim de... ahireti diler" yani ahiret yurdunu, o yurttaki sonsuz nimetlerle sevinci ister *"ve bunun için gereği gibi çalışırsa"* ahiretteki nimet ve sevinci

46 Daha önce Bakara sûresi 212. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

elde edilmesi mümkün olan yoldan isterse -ki bu da rasûle tâbi olmak, onun izinden gitmektir- ve bunları da *"mümin olarak"* yaparsa yani kalbi göreceği mükâfat ve karşılığı kesin olarak tasdik eden, ona inanan birisi olarak işlerse *"işte onların çalışmaları makbul olur."*

كُلًّا نُمِدُّ هَٰؤُلَاءِ وَهَٰؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾ انْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ وَلَلْآخِرَةُ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ تَفْضِيلًا ﴿٢١﴾

20. Her birine, onlara da, bunlara da Rabbinin nimetinden ardarda veririz. Rabbinin bağışı alıkonmuş değildir.

21. Onların kimini kiminden nasıl üstün kıldığımıza bir bak! Elbette âhiret, dereceleri itibari ile de daha büyüktür, üstün kılmak bakımından da daha büyüktür.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Her birine"* yani dünyayı isteyen kesime de, ahireti isteyen kesime de, bu kesimlerin her birine içinde bulundukları hallerinde *"Rabbinin nimetinden"* ardarda veririz. Çünkü asla zulmetmeyen, egemen ve tasarruf sahibi O'dur. Herkese hak ettiği bedbahtlığı da, mutluluğu da O verir. Kimse O'nun hükmünü geri çeviremez, O'nun verdiğini kimse engelleyemez, O'nun dilediğini hiç kimse değiştiremez. Bundan dolayı yüce Allah: *"Rabbinin bağışı alıkonmuş değildir"* buyurmaktadır. Kimse onu engelleyemez, kimse onu engelleyemediği gibi kimse geri de çeviremez. Katâde dedi ki: *"Rabbinin bağışı alıkonmuş değildir"* yani eksiltilmiş değildir. Hasen, İbn Cureyc ve İbn Zeyd de engellenmiş, alıkonmuş değildir diye açıklamışlardır.

Daha sonra yüce Allah: *"Onların kimini kiminden nasıl üstün kıldığımıza bir bak!"* diye buyurmuktadır. Dünyada biri diğerinden üstündür. Kimileri zengin, kimileri fakir, kimileri ikisi arasındadır. Kimi güzel, kimi çirkin, kimi ortadadır. Kimi küçük yaşta ölür, kimi oldukça yaşlanıncaya kadar uzun bir ömür sürer, kimisi de orta yaşlı ölür gider.

Scanned with CamScanner

"Elbette ahiret dereceleri itibariyle de daha büyüktür, üstün kılmak bakımından da daha büyüktür." Yani hiç şüphesiz ahiret yurdundaki farklılıkları dünyadakinden çok daha büyük olacaktır. Kimileri cehennemde zincirlere ve bukağılara vurulmuş olarak cehennemin aşağı doğru inen basamaklarında yer alacak, kimisi ise cennetin yüksek derecelerinde cennet nimetleri ve sevinci içerisinde bulunacaktır. Diğer taraftan cehennemin aşağı doğru inen basamaklarında yer alacak olanlar da bu basamaklarda farklı farklı olacaklardır. Tıpkı cennet derecelerindekilerin farklı oldukları gibi. Cennet yüz derecedir, her iki derece arasındaki uzaklık ise gök ile yer arası kadardır.

[4226] Buhârî ve Müslim'de şu hadis yer almıştır: *"Şüphesiz ki yüksek derecelerde olanlar. İlliyyîn'de bulunacak olanları, semanın ufkunda uzaktaki yıldızı gördüğünüz gibi göreceklerdir."*[47] Bundan dolayı yüce Allah: *"Elbette ahiret dereceleri itibari ile de daha büyüktür, üstün kılmak bakımından da daha büyüktür"* buyurmaktadır.

[4227] Taberânî'de Zâzân'ın, Süleyman'dan merfu olarak rivayeti de şöyledir: *"Bir kul, eğer dünyada bir derece yükselmek isteyip de yükselecek olursa, mutlaka Allah ahirette onu ondan daha büyük bir derece ile derecelendirecek."* Sonra da: *"Elbette ahiret, dereceleri itibari ile de daha büyüktür, üstün kılmak bakımından da daha büyüktür"* buyruğunu okudu.[48]

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَّخْذُولًا ﴿٢٢﴾

22. Allah ile beraber başka bir ilah edinme! Sonra kınanmış ve kendi başına bırakılmış olursun.

Tefsiri:

Yüce Allah, bu ümmet arasından mükellef (yükümlü, sorumlu) olanları kastederek: Ey yükümlü olan kişi, sakın Rabbine ibadetinde O'na kimseyi ortak koşma! *"Sonra"* O'na ortak koştuğun için *"kınanmış ve kendi başına bırakılmış olursun."* Çünkü Yüce Rabbin o takdirde sana yardım etmez. Ak-

47 Buhârî, 3256; Müslim, 2831. Ebû Said el-Hudri'nin rivayet ettiği bir hadis olarak. Baş tarafları: "Şüphesiz cennet ehli üstlerindeki köşklerde bulunanları görmek isteyeceklerdir..."

48 Oldukça zayıftır. Taberânî, 6101; Ebû Nuaym, Hilye, IV, 204; Heysemi, Mecma, 11124'te: Senedinde Ebu's-Sabbah Abdulgafur vardır ki, o metruk bir ravidir, demektedir.

Scanned with CamScanner

sine seni kendisi ile birlikte ibadet ettiğin varlık ile baş başa bırakır. Oysa o uydurma rab ve mabudun sana bir fayda sağlayabilme, bir zarar verebilme imkânı yoktur. Çünkü faydanın da, zararın da gerçek sahibi, hiçbir ortağı bulunmayan, bir ve tek olan Allah'tır.

[4228] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim fakr-u zarurete düşer de onu insanlara arz edecek olursa, onun o ihtiyacı giderilmez. Ama onu kim Allah'a arz ederse Allah'ın onu ihtiyaçtan kurtarıp, zengin kılması uzak değildir. Onu uzun vadede veya acilen zengin kılıp ihtiyaçtan kurtarır."*[49]

Bunu Ebû Dâvûd ve Tirmizî de Beşir b. Süleyman'ın böylece rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmiş ve Tirmizî hasen, sahih, gariptir demiştir.

Allah'ın Hükümleri:

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوٓا إِلَّآ إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۚ إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ
الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُل لَّهُمَآ أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا
قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُل رَّبِّ
ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴿٢٤﴾

23. Rabbin şunları hükmetti: Kendisinden başkasına ibadet etmeyin, anne ve babaya iyi davranın. Eğer onlardan biri ya da ikisi yanında ihtiyarlığa ererse sakın onlara "öf" deme, onları azarlama, onlara tatlı ve güzel söz söyle.

24. Merhametinden dolayı onlara alçak gönüllülük kanadını indir ve: Rabbim, onlar beni küçükken nasıl terbiye ettilerse, sen de onlara öyle merhamet et, de.

Tefsiri:

Yüce Allah kendisine ortak koşmaksızın bir ve tek olarak zatına ibadeti emretmektedir. Çünkü burada *"hükmetmek"* emretmek anlamındadır.

49 Ebû Dâvûd, 1645; Tirmizî, 2327; Ahmed, I, 407; Ebû Ya'lâ, 5318; Hakim, II, 408'de sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiş olup, Tirmizî: Hasen, sahih, gariptir demiştir.

Scanned with CamScanner

Mücâhid: *"Hükmetti"* tavsiye etti, demektir, demiştir. Ubey b. Ka'b ile Abdullah b. Mes'ud ve ed-Dahhâk b. Muzahim de bunu: "(ووصى ربك ألا تعبدوا إلا إياه): *Rabbin şunları vasiyet etti: Kendisinden başkasına ibadet etmeyin..."* diye okumuşlardır.

Bundan ötürü yüce Allah kendisine ibadet ile birlikte anne babaya da iyi davranmayı zikrederek: *"Anne ve babaya da iyi davranın"* buyurmaktadır. Yani anne ve babaya iyi davranmayı da emretti. Nitekim bir başka âyet-i kerimede: *"Bana, anne ve babana şükret, dönüş yalnız Banadır"* (Lokman, 14) buyurmaktadır.

"Eğer onlardan biri ya da ikisi yanında ihtiyarlığa ererse sakın onlara öf deme." Yani onlara (hoşlarına gitmeyecek) bir şey işittirme, kötü sözün en aşağı mertebesi olan öf dahi deme.

"Onları azarlama" yani senden yana onlara kötü bir davranış olmasın. Nitekim Atâ b. Ebî Rebâh: *"Onları azarlama"* buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: Anne babana karşı (azarlayıcı anlamda) ellerini silkeleme.

Yüce Allah, evlada kötü söz söylemeyi, kötü davranışta bulunmayı yasakladığı gibi güzel söz söyleyip, güzel davranışta bulunmayı emretmektedir: *"Onlara tatlı ve güzel söz söyle"* yumuşak, hoş ve güzel, edepli bir şekilde onlara saygılı ve onları tazim ile onlarla konuş *"merhametinden dolayı onlara alçak gönüllülük kanadını indir"* davranışlarınla onlara karşı mütevazı ol, *"Rabbim, onlar beni küçükken nasıl terbiye ettilerse sen de onlara"* yaşlılıklarında ve vefat edecekleri vakit *"onlara öyle merhamet et, de."*

İbn Abbâs (radıyallâhu anh) dedi ki: Daha sonra yüce Allah: *"Akrabaları dahi olsalar müşriklere peygamberin de, mü'minlerin de mağfiret dilemeleri olur şey değildir."* (Tevbe, 113) buyruğunu indirdi.

Anne ve babaya iyi davranmaya dair çok sayıda hadis-i şerif gelmiş bulunmaktadır. Bunların bazıları şunlardır:

[4229] Enes'ten ve başkasından değişik yollarla rivayet edilmiş bir hadis-i şerifte: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) minbere çıkınca: *"Âmin, âmin, âmin"* dedi. Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Ne için âmin dedin? diye sordular. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Bana Cebrâil gelip: Ey Muhammed! Huzurunda senin adın anıldığı halde, sana salât getirmeyen kişinin burnu yere*

Scanned with CamScanner

sürtünsün, dedi. Âmin de, diye ekledi. Ben de, âmin dedim. Sonra: Ramazan ayına girdiği halde ramazan ayı çıkınca kendisine mağfiret olunmayan bir kişinin de burnu yere sürtünsün, dedi. Âmin de, diye ekledi. Ben de, âmin dedim. Sonra da: Anne ve babasına ya da onlardan birisine yetiştiği halde anne ve babası(na karşı) davranışı kendisini cennete sokmadığı bir kişinin de burnu yere sürtünsün, dedi. Âmin de, diye ekledi, ben de âmin, dedim."[50]

[4230] Bir başka hadis: İmam Ahmed dedi ki: ... Mâlik b. el-Haris'den rivayete göre o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştir: *"Her kim, Müslüman olan anne ve babası arasına, yemeğine ve içeceğine yetim bir kişiyi de ona ihtiyacı kalmayacak zamana kadar katacak olursa, kesinlikle onun için cennet vacib olur. Kim Müslüman bir kişiyi kölelikten kurtarıp ona hürriyetini kazandırırsa, onun cehennem ateşinden kurtulmasına sebep olur. O kölenin her bir organına karşılık onun bir organı (cehennemden kurtarılarak) mükâfatlandırılır."*[51]

[4231] Sonra İmam Ahmed dedi ki: Bize Muhammed b. Câfer tahdis etti, bize Şu'be tahdis etti, ben Ali b. Zeyd'i şöyle derken dinledim deyip aynı manada hadisi zikretti. Ancak o: Kendisine Mâlik yahut İbn Mâlik denilen kavminden olan bir adamdan, ayrıca: *"Her kim anne ve babasına yahut onlardan birisine yetişir de buna rağmen cehenneme girecek olursa, Allah onu (rahmetinden) uzak etsin"* ibarelerini de eklemiştir.[52]

[4232] Bir diğer hadis: Yine İmam Ahmed dedi ki: ... Mâlik b. Amr el-Kuşeyri dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Kim Müslüman bir köleyi hürriyetine kavuşturursa o, onun cehennemden kurtulma fidyesi olur. Kendisini hürriyetine kavuşturanın her bir kemiğinin fidyesi, o kölenin kemiklerinden bir kemik olur. Kim de anne ve babasından birisine yetiştiği halde, (onlara iyi davranmadığı için) onun gü-*

---

50 Hasendir. Mecma, X, 166'da belirtildiği üzere bunu Bezzâr, Enes'in rivayet ettiği bir hadis olarak kaydettikten sonra: Senedinde Seleme b. Verda vardır, o zayıf bir ravidir demektedir. Bezzâr da: Sâlih (rivayeti alınabilir) birisidir. Geri kalan ravileri ise Sahih'in ravileridir demektedir. Bunu Buhârî de el-Edebu'l-Müfred, 646; İsmail el-Kadi, 18; İbn Hibbân, 907'de Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir. Bunun da senedi hasendir.

51 Hasendir. Ahmed, V, 29 (19819) Ali b. Zeyd'in zayıf bir ravi olmasından ötürü senedi zayıftır ama şahitleri vardır.

52 Hasendir. İmam Ahmed, V, 29 (19818) şahitleri dolayısıyla hasen bir hadistir.

Scanned with CamScanner

nahları bağışlanmayacak olursa, aziz ve celil olan Allah onu uzak etsin. Kim Müslüman anne ve babası arasına bir yetimi kendi yemeğine ve içeceğine katıp ortak ederse -ve bunu Allah onu bu himayeye muhtaç olmayacağı vakte kadar sürdürürse- ona cennet vacib olur."[53]

[4233] Bir başka hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Mâlik el-Kuşeyri dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Anne ve babasına yahut onlardan birisine yetiştiği halde artık buna rağmen cehenneme giren kimseyi Allah (rahmetinden) alabildiğine uzaklaştırsın (yahut uzaklaştırır)."*[54] Bunu Ebû Dâvûd et-Tayalisî, Şu'be'den böylece rivayet etmiştir. Bu rivayette daha başka fazlalıkları da bulunmaktadır.

[4234] Diğer bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Anne ve babasına, onlardan birisine ya da ikisine yaşlı oldukları vakit yetiştiği halde, cennete girme imkânını kaybeden bir adamın burnu yere sürtünsün. Evet burnu yere sürtünsün, evet burnu yere sürtünsün."*[55]

Bu hadis bu yoldan sahihtir. Bunu Müslim'den başka bir kimse, Ebû Avane, Cerîr ve Süleyman b. Bilal'in Suheyl'den o böylece rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmemiştir.

[4235] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: ... Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yanında ismim anıldığı halde bana salâvat getirmeyen adamın burnu yere sürtünsün. Ramazan ayına erişmekle birlikte kendisine mağfiret edilmeden ramazan ayını bitiren kimsenin de burnu yere sürtünsün. Yanında anne ve babası yaşlandığı halde cennete girmesine sebep olmalarını sağlamayan adamın da burnu yere sürtünsün."* (Ravilerden) Rib'i dedi ki: Ben onun aynı zamanda "yahut onlardan biri" lafzını da söylediğini biliyorum.[56] Bunu Tirmizî de Ahmed b. İbrâhim ed-Devraki'den, o Rib'i b. İbrâhim'den diye rivayet etmiş. Sonra da: Bu yoldan gariptir, demiştir.

---

53 Hasendir. Ahmed, IV, 344; Heysemi, Mecma, VIII, 139-140'da senedi hasendir demektedir. Hadisin şahitleri de vardır.

54 Sahihtir. Ahmed, IV, 344. senedi sahihtir. Şahitleri de vardır.

55 Müslim, 2551; Müsned, II, 346

56 Sahihtir. Tirmizî, 3545; Ahmed, II, 254; İbn Hibbân, 908

Scanned with CamScanner

[4236] Diğer bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: ...Ebû Esid künyeli Mâlik b. Rabia es-Saidi dedi ki: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda oturuyorken ensardan bir adam ona gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! Anne babamın ölümlerinden sonra onlara iyilik yapabileceğim başka bir şey kaldı mı? diye sordu. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Evet, dört hususu da yapacaksın: Onlara dua edeceksin, onlar için mağfiret dileyeceksin, onların verdikleri sözleri yerine getireceksin, onların arkadaşlarına ikramda bulunacaksın. Ancak onlar tarafından seninle akraba olanların akrabalık bağlarını gözeteceksin. İşte onların vefatlarından sonra onlara yapmakla yükümlülüğünün devam ettiği iyilikler bunlardır."*[57]

Bunu Ebû Dâvûd ile İbn Mâce de İbnu'l-Ğasil (şehadeti dolayısıyla melekler tarafından yıkanmış olanın oğlu) diye bilinen Abdurrahman b. Süleyman tarafından böylece rivayet edilmiş bir hadis olarak zikretmişlerdir.

[4237] Bir diğer hadis: İmam Ahmed dedi ki: ...Câhime (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! Gazaya çıkmak istedim ve (bu maksatla) seninle danışmak üzere yanına geldim, dedi. Allah Rasûlü: *"Anan var mı?"* dedi. Evet, dedi. Allah Rasûlü: *"Onun yanından ayrılma. Şüphesiz ki cennet, onun ayağının yanıbaşındadır."* Sonra ikinci, sonra üçüncü defa değişik oturumlarında sordu ve bu sözün aynısını ona söyledi.[58] Bunu Nesâî ve İbn Mâce, İbn Cureyc'in böylece rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir.

[4238] Diğer bir hadis: İmam Ahmed dedi ki:... el-Mikdam b. Madi Kerib el-Kindi, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Şüphesiz Allah size babalarınızı tavsiye ediyor. Muhakkak Allah size annelerinizi tavsiye ediyor, muhakkak Allah size annelerinizi tavsiye ediyor, muhakkak Allah size annelerinizi tavsiye ediyor. Elbette ki Allah size akrabalarınızı yakınlık derecesine göre tavsiye ediyor."*[59] Bunu İbn Mâce, İbn Ayyaş'ın böylece rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir.

---

57 Ebû Dâvûd, 5142; İbn Mâce, 3664; Ahmed, III, 498. Senedinde Ali b. Ubeyd vardır ki Zehebî Mizan'da o (hadis ravisi olarak) tanınan birisi değildir, demektedir. Ayrıca Daifu Ebî Dâvûd, 1101'de bakınız.

58 Hasendir. Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 4312; İbn Mâce, 2781; Ahmed, III, 429

59 Hasendir. İbn Mâce, 3661; Ahmed, IV, 131, 132 senedi hasendir, şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

[4239] Bir başka hadis: İmam Ahmed dedi ki: Yerbu oğullarından bir adam dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittim. İnsanlara hitap ederken şöyle buyurduğunu dinledim: *"Verenin eli üstteki eldir. Annene, babana, kızkardeşine, erkek kardeşine (infak et). Sonra yakınlık sırasına göre diğer yakınlarına."*[60]

[4240] Başka bir hadis: Hâfız Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdulhalik el-Bezzâr Müsned'inde dedi ki: ...Süleyman b. Bureyde'nin babasından rivayet ettiğine göre bir adam tavafta annesini taşıyarak tavaf ettiriyordu. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Hakkını ödemiş oldum mu? diye sordu. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Hayır, bir defalık taşımasının (hamilelikte) karşılığını dahi (ödemiş değilsin)"* -yahut bunun gibi bir söz söyledi.-[61] Daha sonra Bezzâr şöyle demektedir: Biz bu hadisin ancak bu yoldan rivayet edildiğini bilmekteyiz.

Derim ki: el-Hasen b. Ebî Câfer zayıf bir ravidir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ ۚ إِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾

25. Rabbiniz, içinizdekini en iyi bilendir. Eğer iyi kimseler olursanız şüphesiz ki O, kendine dönenleri gerçekten bağışlayıcıdır.

Tefsiri:

Said b. Cubeyr dedi ki: Bu, anne ve babasına karşı istemeden kötü bir şey yapan ve niyetinden veya kalbindeki halinden dolayı sorgulanmayacağını düşünen kişinin durumunu dile getirmektedir. Bir rivayette de: Bu yaptığıyla hayırdan başka bir şey istemeyen kişi, dediği nakledilmiştir. İşte yüce Allah bununla ilgili olarak: *"Rabbiniz, içinizdekini en iyi bilendir"* buyurmaktadır.

---

60 Sahihtir. Ahmed, IV, 64-65, V, 377; Heysemi, Mecma, III, 98'de: Ravileri Sahih'in ravileridir demektedir.

61 Zayıftır. Taberânî, Sağir, 255'te bu yoldan buna yakın olarak; Heysemi, Mecma, VIII, 137'de senedinde el-Hasen b. Ebî Câfer vardır ve o yalan söylemeyen zayıf bir ravidir. Leys b. Ebî Süleym ise tedlis yapan birisidir diyerek.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki O kendine dönenleri gerçekten bağışlayıcıdır"* buyruğu hakkında Katâde kendine itaat eden namaz ehli kimseleri, diye açıklamıştır. İbn Abbâs'tan: Tesbih edenleri diye açıklamış, ondan gelen bir rivayete göre de: İtaatkâr olup, ihsan edenleri, diye açıkladığı nakledilmiştir. Bazıları da: Bunlar akşam ile yatsı arasında namaz kılan kimselerdir, demiştir. Daha başkaları: Bunlar kuşluk namazını kılan kimselerdir, demişlerdir. Şu'be ise Yahyâ b. Said'den, o Said b. el-Müseyyeb'den yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki O kendine dönenleri gerçekten bağışlayıcıdır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu kişi günah işleyip sonradan tevbe eden yine günah işleyip sonradan tevbe eden kişidir. Bunu Abdurrezzak, Sevrî ve Ma'mer'den, o Yahyâ b. Said'den, o Said b. el-Müseyyeb'den bu şekilde rivayet etmiştir. Yine bunu Leys ve İbn Cureyc de Yahyâ b. Said'den, o İbnu'l-Müseyyeb'den böylece rivayet etmiştir. Atâ b. Yesâr da böyle demiştir.

Mücâhid ve Said b. Cubeyr ise: Bunlar hayra dönen kimselerdir, demişlerdir. Mücâhid de Ubeyd b. Umeyr'den yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki O kendine dönenleri gerçekten bağışlayıcıdır"* buyruğu hakkında şu açıklamayı yapmıştır: Bu kişi, kimsenin olmadığı bir yerde günahlarını hatırlayıp, onlardan ötürü Allah'tan mağfiret dileyen kimsedir. Bu açıklamada Mücâhid de ona muvafakat etmiştir.

Abdurrezzak da dedi ki: Bize Muhammed b. Mesleme, Amr b. Dinar'dan, o Ubeyd b. Umeyr'den yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki O kendine dönenleri gerçekten bağışlayıcıdır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bizler evvâbı (Rabbine dönen kimseyi) hafîz diye kabul eder ve o: Allah'ım! Bu meclisimde yaptıklarımı (işlediğim günahları) bana bağışla diyendir, derdik.

İbn Cerîr dedi ki: Bu hususta daha uygun açıklama, evvâb, günahtan tevbe eden, masiyetten itaata dönen, Allah'ın hoşlanmadıklarını terk ederek O'nun sevdiği ve razı olduğu şeylere yönelen kimsedir, diyenlerin görüşüdür. İbn Cerîr'in bu sözleri, doğrunun kendisidir. Çünkü evvab dönmek demek olan "el-evb" kökünden türemiştir. Bir kimsenin dönüşünü anlatmak üzere: (آب فلان) deriz. Yüce Allah da: *"Şüphesiz onların dönüşleri* (مآبهم) *bize olacaktır"* (Ğâşiye, 25) buyurmaktadır.

[4241] Sahih hadiste de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir seferden döndüğü vakit şöyle dua ettiği belirtilmektedir: "(آيبون تائبون عابدون،

Scanned with CamScanner

الربنا حامدون) *Dönenleriz, tevbe edenleriz, ibadet edenleriz, Rabbimize hamd edenleriz."*[62]

İnfak ve İsraf:

وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَالْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيْرًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ الْمُبَذِّرِيْنَ كَانُوْٓا إِخْوَانَ الشَّيٰطِيْنِ وَكَانَ الشَّيْطٰنُ لِرَبِّهٖ كَفُوْرًا ﴿٢٧﴾ وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَآءَ رَحْمَةٍ مِّنْ رَّبِّكَ تَرْجُوْهَا فَقُلْ لَّهُمْ قَوْلًا مَّيْسُوْرًا ﴿٢٨﴾

26. Akrabaya hakkını ver. Yoksula da, yolda kalmışa da. Ama saçıp savurma!

27. Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir. Şeytansa Rabbine karşı çok nankördür.

28. Şayet Rabbinden umduğun bir rahmeti arayarak onlardan yüz çevirirsen, o halde kendilerine ağır gelmeyecek (hoş) bir söz söyle.

Tefsiri:

Yüce Allah anne ve babaya iyiliği söz konusu ettikten sonra akrabalara iyilikte bulunmayı ve akrabalık bağlarını gözetmeyi (sıla-ı rahim) söz konusu etmektedir.

[4242] Nitekim daha önce geçen bir hadiste belirtildiği üzere: *"Annene ve babana (iyilik yap); sonra sana daha yakın olana, sonra daha yakın olana."* Bir başka rivayette ise: *"Sonra yakınlık sırasına göre akrabalarına"* buyurmaktadır.[63]

[4243] Yine hadiste şöyle buyurulmaktadır: *"Kim rızkının genişletilmesini, ecelinin geciktirilmesini istiyorsa akrabalık bağlarını gözetsin."*[64]

62 Buhârî, 1797; Müslim, 1341; Ebû Dâvûd, 2770; Ahmed, II, 63; İbn Hibbân, 2707; İbn Ömer'in rivayet ettiği uzunca bir hadisin bir bölümüdür.

63 Daha önce 4239 numara ile geçmiş bulunmaktadır.

64 Buhârî, 5986; Müslim, 2557; Ahmed, III, 229; İbn Hibbân, 438

Scanned with CamScanner

[4244] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Ebû Said (el-Hudri) dedi ki: *"Akrabaya hakkını ver"* âyeti nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Fâtıma'yı çağırarak ona Fedek (arazisindeki hissesin)i verdi.[65]

(Bezzâr) daha sonra şunları söylemektedir: Bizler bu hadisi Fudayl b. Merzuk'tan, Ebû Yahyâ et-Teymi ile Humeyd b. Hammad b. Ebi'l-Havar'dan başka rivayet eden kimse olduğunu bilmiyoruz. Bu hadisin isnadı sahih olsa bile müşkil (açıklanması zor) bir hadistir. Çünkü âyet Mekke'de inmiştir. Fedek ise ancak hicretin yedinci yılında Hayber ile birlikte fethedilmiştir. O halde bu rivayet ile bu hakikati birbirleriyle bağdaştırmak nasıl mümkün olabilir? O halde bu, münker bir hadistir. Hatta daha kuvvetli görünen, bunun Rafiziler tarafından uydurulmuş bir rivayet olduğudur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Daha önce Tevbe sûresinde yoksullar ile yolcular hakkında burada tekrarına gerek bırakmayacak şekilde açıklamalar geçmiş bulunmaktadır.

"Ama saçıp savurma" buyruğuna gelince: Yüce Allah infakta bulunmayı emrettikten sonra, infakta aşırıya gitmeyi de yasaklamaktadır. Aksine diğer bir âyet-i kerimede buyurduğu gibi, infakı orta halli olmalıdır: *"Ve onlar ki, mallarını infak ettiklerinde israf da etmezler, cimrilik de etmezler. Bunun arasında orta bir yol tutarlar."* (Furkân, 67) Daha sonra yüce Allah, israftan ve saçıp savurmaktan nefret ettirmek üzere: *"Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir"* buyurmaktadır. Bu hususta onlara benzerler, demektir. İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) şöyle demektedir: Saçıp savurmak, hak olmayan alanlarda infakta bulunmak (harcama yapmak)dır. İbn Abbâs da böyle demiştir. Mücâhid de şöyle demektedir: Bir kimse malının tamamını hak olan bir alanda harcayacak olursa, asla savurganlık yapmış olmaz, ama hak olmayan bir yerde bir avuç dahi infakta bulunacak olursa, bu savurganlık olur.

---

65 Batıl bir rivayettir. Bunu Ebû Ya'lâ, 1075 ve 1409'da; Mecma, 11125'te belirtildiği üzere de Taberânî rivayet etmiş olup, senedi oldukça zayıftır. Heysemi: Senedinde Atiyye el-Avfî vardır. O zayıf ve metruk bir ravidir demektedir. Hadisin ikinci bir illeti daha vardır ki o da Fudayl b. Merzuk'dur. Her ne kadar İbn Uyeyne ve İbn Maîn sika olduğunu söylemiş iseler de, Nesâî ve Darimi zayıf olduğunu söylemişlerdir. Hakim de: Müslim'in Sahih'inde ondan hadis rivayet etmesi, Müslim için bir kusurdur, demektedir. İbn Hibbân ise: Hadisi oldukça münkerdir. Atiyye'den uydurma rivayetler nakleder, demektedir. Zehebî de: Atiyye, ondan da zayıftır, demiş ve İbn Maîn de zayıf olduğunu belirtmiştir. (Mizan, 6772)

Scanned with CamScanner

Katâde de: Savurganlık masiyet yolunda, hak olmayan hususlarda ve fesad uğrunda harcama yapmaktır, demiştir.

[4245] İmam Ahmed dedi ki: Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh) dedi ki: Temim oğullarından bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben malı, aile fertleri, çocukları ve misafirleri çok olan birisiyim. Bana nasıl infak edeceğimi, nasıl davranacağımı bildir, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Malının zekâtını çıkarıp verirsin. Çünkü o seni arındıran bir temizlik yoludur. Akrabalarını da gözetirsin, dilencinin, komşunun ve yoksulun hakkını da tanırsın."* Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana daha az (sözlerle bunu) ifade et, deyince, Allah Rasûlü: *"Akrabaya hakkını ver, yoksula da, yolda kalmışa da. Ama saçıp savurma"* buyruğunu okudu. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana bu yeter, ben zekâtı senin göndereceğin elçiye (zekât toplayıcısına) eksiksiz ödeyecek olursam, Allah için ve Rasûlü için ondan kurtulmuş olur muyum? dedi. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Evet, benim gönderdiğim elçiye zekâtı tastamam ödeyecek olursan, ondan (yükümlülüğünden) kurtulmuş olursun ve sana onun ecri verilir, vebali ise onu değişikliğe uğratana ait olur."*[66]

"Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir" yani savurganlıkta, akılsızca harcamalarda Allah'a itaati terk edip, ona isyan olan işleri işlemekte (onun kardeşi olurlar). Bundan ötürü yüce Allah: *"Şeytansa Rabbine karşı çok nankördür"* yani nimetleri çokça inkâr edendir, buyurmaktadır. Çünkü o Allah'ın üzerindeki nimetini inkâr etmiş, ona itaat olan işleri yapmamış, aksine ona isyan olan işlere, onun emirlerine aykırı hallere yönelmiştir.

"Şayet Rabbinden umduğun bir rahmeti arayarak onlardan yüz çevirirsen" yani akrabaların ve kendilerine haklarını vermelerini emrettiğim kimseler senden bir şeyler isteyip, yanında da onlara verecek bir şeyin yoksa ve onlara infak edecek bir şey bulamadığın için (infaktan) yüz çevirecek olursan *"o halde kendilerine ağır gelmeyecek (hoş) bir söz söyle!"* Onlara kolay ve yumuşak vaadlerde bulun: Allah'ın rızkı gelecek olursa inşaallah biz de sizi gözeteceğiz, gibi sözler söyle. İşte yüce Allah'ın: *"O halde kendilerine ağır gelmeyecek bir söz söyle"* buyruğunu Mücâhid, İkrime, Said b. Cubeyr, Hasan, Katâde ve başkaları bu şekilde, vaatte bulunmak diye tefsir etmişlerdir.

66 Ceyyiddir. Ahmed, III, 136; Taberânî, Evsat, 8797; Heysemi, Mecma, III, 63'te hadisi kaydettikten sonra Ahmed'in ravileri Sahih'in ravileridir demektedir.

Scanned with CamScanner

Zenginlik ve Cimrilik:

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾

29. Elini boynuna bağlanmış kılma, onu büsbütün de açma! Yoksa sonra kınanmış, yorulmuş, acze düşmüş kalırsın.

30. Şüphesiz ki Rabbin, dilediğinin rızkını genişletir ve daraltır. Şüphesiz ki O, kullarından gerçekten haberdardır, hakkıyla görendir.

Tefsiri:

Yüce Allah, hayatta iktisatlı olmayı övüp, cimriliği yerip, israfı da yasaklayarak emir buyurmak üzere: *"Elini boynuna bağlanmış kılma!"* Yani cimri ve başkasına bir şeyler vermeyen, verilmesini engelleyen bir kişi olma, buyurmaktadır. Nitekim Yahudiler -Allah'ın lanetleri üzerlerine olsun-: *"Allah'ın eli bağlıdır"* (Mâide, 64) demişlerdi. Yani O'nun cimri olduğunu söylemişlerdi. Kerim ve Vehhâb (bağışlayıcı) olan Yüce Rabbimiz, onların söylediklerinden münezzehtir.

"Onu büsbütün de açma!" Yani harcamalarında israf ederek güç yetirebileceğinden fazlasını vermeye kalkışma, gelirinden fazlasını elinden çıkarma. O takdirde kınanmış, yaptığına pişman olmuş, oturur kalırsın. Bu buyrukta lef ve neşir vardır. Yani cimrilik edecek olursan kınanmış halde otururşun, insanlar seni kınarlar, yererler ve sana ihtiyaç duymazlar. Nitekim Zuheyr b. Ebî Sulma da Muallakasında (askısında) şöyle demektedir:

ومن كان ذا مال ويبخل بماله ... على قومه يستغن عنه ويذمم

Mal sahibi olan kişi malıyla cimrilik eder de kavmine bir şeyler vermezse
Ona gerek duyulmaz ve yerilen bir kişi olur.

Ne zaman da gücünün üstünde elini açıp bol bol harcayacak olursa, harcayacak bir şey bulamayıp oturur kalırsın, o takdirde de yürümekten acze düşmüş, zayıflığından, acizliğinden ötürü durmuş bir binek gibi kalakalırsın. Bu şekilde acizliğinden dolayı olduğu yerde kalıveren, yürüyemeyen bineğe

Scanned with CamScanner

"hasîr" denilir ki, bu da ileri derecede zayıf düşmekten alınmış bir manadır. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Haydi gözü(nü) çevir de bak, bir çatlak görecek misin? Sonra gözü(nü) tekrar çevir ve bak, göz hor ve hakir, yorulmuş olarak yine sana dönecektir."* (Mülk, 3-4) Yani bir kusur bulmaktan yana aciz düşmüş, zayıf kalmış olarak dönecektir. Bu âyet-i kerimeyi İbn Abbâs, Hasan, Katâde, İbn Cureyc, İbn Zeyd ve başkaları böylece, ondan cimrilik ve israfın kastedildiği şeklinde açıklamışlardır.

[4246] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştir: *"Cimri kimse ile infak eden kimsenin misali, üzerlerinde göğüslerinden gırtlaklarına kadar demirden iki cübbe giyinmiş iki adama benzer. İnfak eden kişi, infak ettikçe onun üzerindeki cübbe, derisinin üzerini daha çok örter, kapatır -yahut bollaşır- ve nihayet onun parmak uçlarını dahi kapatır ve (hatta etekleri yerde süründüğünden) yolda giderken bıraktığı izini dahi kaybettirir. Cimri ise bir şey infak etmek istedi mi, mutlaka her bir halka bulunduğu yere yapışır kalır. Kendisi onu genişletmek isterken o bir türlü genişlemez."*[67] Bu Buhârî'nin zekât bölümündeki lafzıdır.

[4247] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerindeki rivayete göre Ebû Bekir'in kızı Esma -Allah ondan ve babasından razı olsun- şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Böyle, böyle ve böyle infak et. Sen (malı) kaba doldurma, Allah da senin aleyhine (kaba) doldurur. (Malını doldurduğun kesenin) ağzını kapatma, Allah da senin aleyhine (kesenin) ağzını kapatmaz."* Bir lafızda da: *"(Yaptığın infakları) saymaya kalkışma (aksi takdirde) Allah da senin aleyhine sayar."* denilmektedir.[68]

[4248] Müslim'in Sahih'indeki rivayete göre de Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) şöyle buyurdu: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Gerçek şu ki Allah bana: Sen infak et, ben de sana infak edeyim, buyurdu."*[69]

[4249] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde belirtildiği üzere Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kulların sabahladığı her gün mutlaka iki melek de semadan iner. Onlardan*

67 Buhârî, 1443; Müslim, 1021
68 Buhârî, 1433; Müslim, 1029; Ahmed, VI, 345; İbn Hibbân, 3230
69 Müslim, 993 h. no: 37

Scanned with CamScanner

biri: Allah'ım! İnfak eden kimseye infakının yerini tutacak başka bir mal ver der, diğeri ise: Allah'ım! Cimrilik edip, malını elinde tutmaya kalkışan kimsenin de malını telef et, der."[70]

[4250] Müslim'in rivayetine göre de Ebû Hureyre (radıyallâhu anh), Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Hiçbir mal sadakadan dolayı eksilmez. Affeden kulunun af etmesi sebebiyle Allah, ancak izzetini arttırır. Allah için mütevazi olanı da Allah mutlaka yükseltir."*[71]

[4251] Ebû Kesir'in Abdullah b. Amr (radıyallâhu anhumâ)'dan rivayet ettiği hadise göre Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur: *"Cimrilikten mutlaka uzak durun. Çünkü o sizden öncekileri helâk etti. (Cimrilik duygusu) kendilerine cimriliği emretti, onlar da cimrilik ettiler. Akrabalık bağlarını kesmeyi emretti, onlar da kestiler, günah işlemeyi emretti, onlar da günah işlediler."*[72]

[4252] Beyhakî de... İbn Bureyde'den, o babasından şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir kimse yetmiş şeytanın çenelerini sökmedikçe bir sadaka çıkartıp vermez."*[73]

[4253] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İktisat yapan (orta yollu harcayan ve infak eden) asla fakir olmaz."*[74]

---

70 Buhârî, 1442; Müslim, 1010

71 Müslim, 2588; Tirmizî, 229; Müsned, II, 235; İbn Hibbân, 3248

72 Ebû Dâvûd, 1698 Abdullah b. Amr'dan bu lafızlarla rivayet etmiştir. Ahmed, II, 195; Hakim, I, 11; İbn Hibbân, 5176; Beyhakî, X, 243'te de Abdullah b. Amr'ın rivayet ettiği bir hadis olarak bundan daha geniş bir sûrette rivayet etmişlerdir. Senedi de sahihtir.

73 Ahmed, V, 350; Beyhakî, Sünen, IV, 187; Hakim, I, 417'de Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Heysemi ise Mecma, III, 109'da ravilerinin sika olduklarını belirtmektedir. Münziri, et-Terğib, 1282'de bunu Ahmed, Bezzâr, Taberânî ve Sahih'inde İbn Huzeyme rivayet etmiş, ancak A'meş'in, Bureyde'den hadis dinleyip dinlemediği hususunda tereddüt etmiştir, demektedir.

Derim ki: Hadisin senedinde A'meş an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur ve o tedlis yapan bir ravidir. (Tedlis yapan ravi, haddesenâ yani bize tahdis etti gibi semaı açıkça ifade eden bir terim kullanmadıkça naklettiği rivayetin de tedlis yaptığı rivayetlerden birisi olduğuna işaret etmektedir. -Çeviren-)

74 Ahmed, I, 447; Taberânî, 10118; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 6569; Kudai, 769, 770'de İbn Mes'ud'un rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Senedinde İbrâhim b. Müslim el-Heceri vardır ki zayıf bir ravidir. Ayrıca İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir hadis olarak gelmiştir ki, bunu da Taberânî, 12656'da; Beyhakî, 6570 numara ile tahriç etmişlerdir, senedi zayıftır. Dahhâk, İbn Abbâs ile karşılaşmamıştır. Diğer taraftan İbn Ömer'in

Scanned with CamScanner

"Şüphesiz ki Rabbin dilediğinin rızkını genişletir ve daraltır." Yüce Allah rızık veren Rezzak, Kabzeden (kısan) ve bast eden (rızkı, nimeti yayan), yarattıklarında dilediği gibi tasarrufta bulunanın kendisi olduğunu, dilediğini zengin, dilediğini de fakir kıldığını haber vermektedir. Çünkü bunda pek çok hikmetler vardır. Bu sebeple de: *"Şüphesiz O kullarından haberdardır, Basirdir."* Yani O kimin zenginliği, kimin fakirliği hak ettiğini çok iyi bilen, her şeyden haberdar olan Habîr ve her şeyi gören Basîr'dir. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır:

[4254] *"Şüphesiz kullarımın arasında ancak fakirliğin kendisini ıslah edeceği kimseler vardır. Eğer ben böylelerini zengin kılarsam onun aleyhine olmak üzere dinini ifsad ederim ve şüphesiz kullarımın arasındaki bazı kimseleri de ancak zenginlik ıslah edip, düzeltebilir. Eğer böylesini fakir düşürecek olursam, onun aleyhine olmak üzere dinini ifsad etmiş olurum."*[75]

Zenginlik, bazı insanlar hakkında istidrâc, fakirlik de bazıları hakkında bir ceza olabilir. Bundan da, ötekinden de Allah'a sığınırız.

Çocukları Öldürmeyin:

وَلَا تَقْتُلُوٓا أَوْلَٰدَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَٰقٍ ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ ۚ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْـًٔا كَبِيرًا ﴿٣١﴾

31. Evlatlarınızı fakirlik korkusu ile öldürmeyin. Onları da, sizleri de Biz rızıklandırırız. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahtır.

Tefsiri:

Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın, bir babanın öz evladına karşı merhametinden daha merhametli olduğuna delildir. Çünkü şanı yüce Allah miras hususunda çocuklar ile ilgili vasiyette bulunduğu (emir verdiği) gibi, çocuk-

---

rivayet ettiği bir hadis olarak da buna yakın zikredilmiştir. Bunu da Beyhakî, 6568'de rivayet etmektedir. Senedinde ise Mahîs b. Temim, Hafs'dan diye zikredilmektedir. Ebû Hâtim: Her ikisi de meçhuldürler, demiştir. Yine bu manada belki de kendileriyle kuvvet kazanabileceği vahi başka hadisler daha rivayet edilmiştir. Bk. el-Mekasidu'l-Hasene, 140; eş-Şezre, 125 doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

75 İleride Şûrâ, 27. âyet-i kerimenin tefsirinde yüce Allah'ın izniyle kaynakları gösterilecektir.

Scanned with CamScanner

ların da öldürülmesini yasaklamaktadır. Halbuki cahiliye dönemi insanları, kız çocuklarına miras vermezdi. Hatta onlardan kimisi, bakmakla yükümlü olduğu kimselerin sayısı artmasın diye, kız çocuğunu öldürüyordu. Yüce Allah bunu yasaklayarak: *"Evlatlarınızı fakirlik korkusuyla"* yani daha sonra fakir düşersiniz korkusuyla *"öldürmeyin."* Bundan ötürü yüce Allah onların rızkına ihtimam göstermeyi öncelikle söz konusu edip: *"Onları da, sizi de biz rızıklandırırız"* buyurmaktadır. En'âm sûresinde ise: *"Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de, onları da Biz rızıklandırırız"* (En'âm, 151) buyurmaktadır.

"Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahtır." Buradaki (خِطْأً) günah kelimesini bazıları (خَطَأً) diye okumuşlardır ki, bu da aynı anlamdadır.

[4255] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan rivayete göre: Ey Allah'ın Rasûlü! En büyük günah hangisidir? dedim. O: *"Seni yaratan Allah olduğu halde O'na eş koşmandır"* buyurdu. Sonra hangisidir? dedim, o: *"Seninle beraber yemek yiyecek korkusuyla çocuğunu öldürmendir"* buyurdu. Sonra hangisidir? dedim: *"Komşunun helali ile zina etmeye kalkışmandır"* buyurdu.[76]

Zinaya Yaklaşmayın:

وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰٓ إِنَّهُۥ كَانَ فَٰحِشَةً ۖ وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾

32. Zinaya yaklaşmayın. O cidden hayâsızlıktır, kötü bir yoldur.

Tefsiri:

Yüce Allah, kullarına zinayı, ona götüren yollar ve onu çağrıştıran sebeplerle içli dışlı olmak demek olan ona yaklaşmayı yasaklayarak: *"Zinaya yaklaşmayın, o cidden hayâsızlıktır"* pek büyük bir günahtır. *"Kötü bir yoldur."* O oldukça kötü bir yol ve gidiştir.

[4256] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Ümâme dedi ki: Genç bir delikanlı Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Zina etmeme izin ver, dedi. Orada bulunanlar ona dönüp, onu azarladılar ve bu şekilde konuşma, dediler. Allah Rasûlü: *"Yaklaş"* dedi. Genç, Allah Rasûlü'ne yaklaştı.

76 Daha önce Bakara sûresi 22 ve 165. âyetlerin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

"Otur" buyurdu, oturdu. Allah Rasûlü: *"Annenin bu işi yapmasını arzu edebilir misin?"* dedi. Genç: Allah beni senin yolunda feda etsin. Allah'a yemin olsun ki hayır, dedi. Allah Rasûlü: *"Diğer insanlar da kendi anneleri adına böyle bir işi sevmezler"* buyurdu. Allah Rasûlü: *"Kızının böyle bir işi yapması hoşuna gider mi?"* dedi. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah beni yoluna feda etsin, Allah'a yemin olsun ki hayır, dedi. Allah Rasûlü: *"Sair insanlar da kendi kızları adına böyle bir işi sevmezler"* buyurdu. Allah Rasûlü: *"Kızkardeşin için böyle bir işi sever misin?"* buyurdu. Genç: Allah canımı yoluna feda etsin. Allah'a yemin olsun ki hayır, dedi. Allah Rasûlü: *"Diğer insanlar da bunu kızkardeşleri adına sevmezler"* buyurdu. Allah Rasûlü: *"Peki, halanın böyle bir işi yapmasını sever misin?"* buyurdu. Genç: Allah beni uğrunda feda etsin, hayır Allah'a yemin ederim (sevemem), dedi. Allah Rasûlü: *"Diğer insanlar da böyle bir işi halaları adına sevmezler"* buyurdu. Allah Rasûlü: *"Teyzenin böyle bir iş yapmasını sever misin?"* dedi. Genç: Allah beni uğruna feda kılsın. Allah'a yemin ederim ki hayır, dedi. Allah Rasûlü: *"Diğer insanlar da böyle bir şeyi teyzeleri adına sevmezler"* buyurdu. (Ebû Ümâme) dedi ki: Sonra elini onun üzerine koydu ve: *"Allah'ım! Günahını bağışla, kalbini tertemiz et ve onun iffetini sağlamca koru"* buyurdu.

(Ebû Ümâme) dedi ki: Artık bundan sonra o genç (haram olan) hiçbir şeye dönüp bakmadı bile.[77]

[4257] İbn Ebi'd-Dünya dedi ki: Heysemi b. Mâlik et-Tâî, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Allah nezdinde şirkten sonra, bir adamın nutfesini, kendisine helal olmayan bir rahime bırakmasından daha büyük hiçbir günah yoktur."*[78]

Haksız Yere Cana Kıymayın:

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ۗ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ ۖ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾

77 Sahihtir. Ahmed, V, 257; Heysemi, Mecma, I, 129 ravileri Sahih'in ravileridir diyerek.

78 Senedi oldukça zayıftır çünkü mürseldir. Heysem tabiidir. Ayrıca senedinde tedlis yapan Bakiye vardır ki an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. Yine senedinde zayıf bir ravi olan Ebû Bekir de vardır.

Scanned with CamScanner

33. Allah'ın haram kıldığı canı hak ile olmadıkça öldürmeyin. Kim zulmedilerek öldürülürse, Biz velisine bir güç ve yetki vermişizdir. O halde o da öldürmekte aşırıya gitmesin. Çünkü o zaten yardıma mazhar olmuştur.

Tefsiri:

Yüce Allah şer'i bir hak olmaksızın canı öldürmeyi yasaklamaktadır. Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir:

[4258] *"Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet eden bir müslümanın kanı ancak şu üç hususdan birisi ile helal olur: Cana can, muhsan zinakâr ve dinini terk edip cemaatten ayrılan."*[79]

[4259] Sünen'lerde ise: *"Dünyanın yok olması hiç şüphesiz Allah nezdinde bir müslümanın (haksızca) öldürülmesinden daha önemsizdir"*[80] buyurmaktadır.

"Kim zulmedilerek öldürülürse Biz velisine bir güç ve yetki vermişizdir." Ona, katile karşı bir yetki ve otorite vermişizdir. O, katile yapılacak uygulamayı seçmekte serbesttir. Dilerse kısas olmak üzere öldürülmesini ister, dilerse diyet karşılığında onu affeder, dilerse hiçbir karşılık olmadan da onu affeder. Nitekim sünnet bu hususta böylece sabit olmuştur.

Bu ümmetin büyük ilim adamı İbn Abbâs, bu âyet-i kerimenin genel muhtevasından Muâviye'nin saltanatı ele geçirip, hükümdarlık yetkisini ele alacağı neticesini çıkarmıştı. Çünkü Muâviye, Osman'ın velisi idi. Osman (radıyallâhu anh) da zulmedilerek öldürülmüştü. Muâviye, Ali (radıyallâhu anh)'tan Osman'ın katillerini, onlara kısas uygulamak üzere kendisine teslim etmesini istemişti. Çünkü Osman da Umevi (Umeyye oğullarından) idi. Ali (radıyallâhu anh) ise, iktidarı iyice ele geçirinceye kadar ve bunu gerçekleştirinceye kadar kendisine mühlet vermesini istiyordu. Ayrıca Ali, Muâviye'den Şam'ı kendisine teslim etmesini istiyor, Muâviye ise katilleri kendisine teslim etmedikçe bunu kabul etmiyordu. Kendisi de, Şam halkı da Ali'ye bey'at etmeyi kabul etmedi. Sonra karşı çıkmakla Muâviye, güç ve imkân sahibi oldu ve İbn

79 Daha önce geçti.
80 Daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

Abbâs'ın beklediği ve bu âyet-i kerimeden çıkardığı sonuca uygun olarak iş (yönetim) ona geçti. Bu da gerçekten hayret verici bir husustur.

Bunu Taberânî, Mu'cem'inde rivayet ederek şöyle demektedir: Zehdem el-Cermi dedi ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ile geceleyin sohbet ediyorduk. İbn Abbâs: Şimdi ben size gizli de olmayan, açık da olmayan bir söz nakledeceğim. Bu adamın başına gelenler gelince -Osman'ı kastediyor- ben Ali'ye: Bu işten ayrıl, eğer bir delikte dahi olsan, senin arkandan gelinir ve çıkartılırsın, dedim. Ali bana itaat etmedi. Allah'a yemin ederek söylüyorum, Muâviye sizin başınıza emir olacaktır. Çünkü yüce Allah: *"Kim zulmedilerek öldürülürse Biz velisine bir güç ve yetki vermişizdir. O halde o da öldürmekte aşırıya gitmesin. Çünkü o zaten yardıma mazhar olmuştur"* buyurmaktadır. Andolsun ey Kureyşliler, sizi Farsların ve Rumların yolu üzere yönetilmeye mecbur edecektir. Hıristiyanlar, Yahudiler, Mecûsîler sizin başınıza güvenilir (memurlar) olarak görevlendirilecektir. O gün aranızdan maruf olunanı yapan kurtulur. Kim de bırakırsa -ki siz de bırakacaksınız- helâk edilmiş olanlar arasında helâk olmuş sair nesillerden bir nesil olursunuz.[81]

"O halde o da öldürmekte aşırıya gitmesin" buyruğunun şu anlama geldiğini söylemişlerdir: Maktulün velisi katili öldürmekte, onun azalarını kesmek sûretiyle yahut da katilden başkasına kısas uygulamak sûretiyle aşırıya gitmesin.

"Çünkü o zaten yardıma mazhar olmuştur." Yani veliye şer'an katile karşı yardım edilir ve takdir gereği de galip gelir.

Yetim Malı Yemeyin. Ölçtüğünüzde Tam Ölçün:

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ۚ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ ۖ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ﴿٣٤﴾ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٣٥﴾

81 Mevkuf bir rivayettir. Bunu Taberânî, X, 320'de rivayet etmiş olup, senedinde Matar b. Tahman el-Verrak bulunmaktadır. Müslim ondan rivayet nakletmiş olmakla birlikte, Ebû Hâtim zayıf olduğunu söylemiş, İbn Sa'd da: Zayıf tarafları vardır, demiştir. Yahyâ ve Ahmed ise, özellikle Atâ'dan naklettiği rivayetlerde zayıftır, demektedir. O halde rivayet kavi değildir.

Scanned with CamScanner

34. Reşidlik çağına erinceye kadar -en güzel şekilde olması müstesnâ- yetimin malına yaklaşmayın. Bir de ahdi yerine getirin. Çünkü ahidden sorumluluk vardır.

35. Ölçtüğünüzde tam ölçün ve dosdoğru terazi ile tartın. Bu hem daha hayırlı, hem sonuç itibariyle daha güzeldir.

Tefsiri:

"En güzel şekilde olması müstesnâ yetimin malına yaklaşmayın." Yani onun malında onun için ancak güzel bir şekilde tasarrufta bulunun. *"Onların mallarını mallarınızla karıştırarak yemeyin. Muhakkak ki bu büyük bir günahtır."* (Nisâ, 2); *"Büyüyecekler diye mallarını saçıp savurarak tez elden yemeyin. Zengin olan kaçınsın, fakir olan da örfe göre yesin."* (Nisâ, 6)

[4260] Müslim'in Sahih'indeki rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Zerr'e şöyle hitap buyurmuştur: *"Ey Ebû Zerr, ben senin zayıf bir kişi olduğunu görüyorum ve gerçek şu ki, kendim için sevdiğim şeyi senin için de seviyorum. İki kişiye dahi olsa sakın âmir olma, sakın yetimin malının velâyetini de üstlenme!"*[82]

"Bir de ahdi" yani insanlarla üzerinde antlaştığınız hususları *"yerine getirin."* Onlar ile yaptığınız akidlere riayet getirin. Çünkü ahid (and) ve akdin her birisi hakkında sahibi sorgulanır. *"Çünkü ahidden"* yani ondan dolayı *"sorumluluk vardır."*

"Ölçtüğünüzde tam ölçün" eksik ölçmeyin, insanlara hak ettikleri şeyleri eksik vermeyin *"ve dosdoğru terazi ile tartın."* (Terazi anlamındaki) "kıstâs" kelimesi kaf harfi kesreli ve ötreli (kıstâs ve kustâs) olarak da okunmuştur. (Kâğıt anlamındaki) kırtas kelimesi gibi. Kıstas, terazi demektir. Mücâhid: Rumcada adalet anlamındadır, demiştir.

"Dosdoğru" buyruğu ise eğriliği, sapması ve yanlış tartması olmayan terazi demektir. *"Bu hem daha hayırlı"* dünyanızda da, ahiretinizde de daha hayırlı, demektir. Bundan dolayı (devamında) *"hem sonuç itibariyle daha güzeldir"* buyurmaktadır ki, varacağınız sonuç ve ahiretinizde dönüş yeriniz itibariyle daha güzeldir, demektir.

[4261] Said, Katâde'den: *"Bu hem daha hayırlı, hem sonuç itibariyle daha güzeldir"* buyruğu hakkında: Sevabı ve akıbeti itibariyle daha güzeldir.

82 Müslim, 1826; Ebû Dâvûd, 2868; Nesâî, VI, 255; İbn Hibbân, 5564

Scanned with CamScanner

Bize haber verildiğine göre İbn Abbâs şöyle derdi: Ey Mevali topluluğu (Arap olmayan Müslümanlar), sizler iki işin başına getirildiniz ki, sizden önceki insanlar bunlar sebebiyle helâk olmuştur: Bu ölçme işi ve terazi işi. (Katâde devamla) dedi ki: Bize nakledildiğine göre, Allah'ın Nebîsi şöyle derdi: *"Bir adam bir haramı işleme gücüne sahip olmakla birlikte onu bırakacak olursa ve sadece Allah korkusu dolayısıyla bunu yaparsa, şüphesiz Allah da ahiretten önce dünyada acilen onun yerine onun için bundan daha hayırlı olanı verir."*[83]

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ ۚ إِنَّ ٱلسَّمْعَ وَٱلْبَصَرَ وَٱلْفُؤَادَ كُلُّ أُو۟لَٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔولًا ﴿٣٦﴾

36. Bilmediğin bir şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve kalbin her biri ondan sorumludur.

Tefsiri:

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan: (Bilmediğini) deme, diye açıkladığını rivayet etmektedir. Avfî de ondan: Hakkında bilgin olmadık bir şeyi kimse için uydurup söyleme, itham etme, dediğini nakletmektedir. Muhammed b. el-Hanefiye dedi ki: Bununla yalancı şahitliği kastetmektedir. Katâde: Görmediğin halde gördüm, duymadığın halde duydum, bilmediğin halde bildim, deme. Çünkü şüphesiz yüce Allah, bütün bunlar hakkında seni sorgulayacaktır.

Zikrettiklerinin muhtevası şudur: Yüce Allah bilgiye dayanmadan, aksine sadece yanılma ve hayalden ibaret olan zanna dayanarak söz söylemeyi yasaklamaktadır. Nitekim yüce Allah: *"Zanda bulunmaktan çokça sakının. Çünkü zannın bir kısmı yalandır."* (Hucurât, 12) buyurmaktadır.

[4262] Hadis-i şerifte de: *"Zandan olabildiği kadar sakının. Çünkü zan sözün en yalanıdır"* buyurmaktadır.[84]

[4263] Ebû Dâvûd'un Sünen'inde: *"Söylediklerine göre (diye konuşanın bu) ifadesi, bir adamın ne kötü bir bineğidir"* hadisi yer almaktadır.[85]

---

83 Bu mürsel bir rivayettir. Taberî, 22306'da rivayet etmiş olup, bu manada daha başka şahitleri de vardır.

84 Buhârî, 6066; Müslim, 6563; Ebû Dâvûd, 4917; Ahmed, II, 465; İbn Hibbân, 5687 Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak.

85 Daha önce Nisâ sûresi 83. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[4264] Bir başka hadiste de şöyle buyurulmuştur: *"İftiranın en ileri derecede olanı bir kimsenin gözlerine görmedikleri şeyi gördürmesidir."*[86]

[4265] Sahih'te yer alan rivayette şöyle buyurulmaktadır: *"Kim bir rüya gördüm, diye uydurursa kıyâmet gününde iki arpayı düğümlemekle yükümlü tutulur, ama böyle bir işi asla yapamaz."*[87]

"Çünkü... *bunların her biri ondan sorumludur.*" Yani işitmek, görmek ve kalpten meydana gelen bütün bu nitelikler bundan dolayı sorgulanacaktır. Yani kıyâmet gününde kul sorgulanacaktır. Bu organlara da ona dair ve onları nasıl kullandığına dair sorulacaktır."(أولئك):(meâlde) bunlar" kelimesi yerine, (تلك) kullanılması da doğrudur.[88] Şairin şu beyitinde olduğu gibi:

ذُمَّ المَنَازِلَ بَعْدَ مَنزلة اللِّوَى ... وَالْعَيْش بَعْدَ أولئِكَ الأيام

el-Levâ (denilen kumların bittiği yerden sonraki) konaklama yerinden sonra bütün konaklama yerlerini de,

Ve o günlerden sonraki bütün yaşantıyı da yer.

Kibirle Yürüme:

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾

37. Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme! Çünkü sen hiçbir zaman yeri de yaramazsın, boyca da asla dağlara erişemezsin.

38. Kötü olan bütün bunlar, Rabbinin katında hoşlanılmayan şeylerdir.

---

86 Buhârî, 7043 İbn Ömer'in rivayet ettiği bir hadis olarak

87 Buhârî, 7042; Ahmed, I, 216; İbn Hibbân, 5682; Ebû Dâvûd, 5024 İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir hadis olarak buradakinden daha geniş bir şekilde kaydetmektedir.

88 Merhum İbn Kesir, bu açıklamalarıyla: Âyette zikredilen "bunlar" anlamındaki işaret ismi yerine, yine aynı anlamda ama dişil için kullanılan bir bir işaret ismi olan (تلك)'nin, kullanılması gerekmez miydi? Çünkü işaret ismi ile kast edilenler hakkında dişil bir işaret ismi kulanmak gerekmiyor mu? şeklindeki muhtemel bir soruya cevap vermek istemektedir. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah kullarına zorbaca davranmayı ve yürürken böbürlenmeyi yasaklayarak: *"Yeryüzünde kibir ve azametle"* yani zorbaların yürüyüşü gibi böbürlenerek, çalım satarak *"yürüme."*

"Çünkü sen hiçbir zaman yeri de yaramazsın." Yürüyüşünle yeri parçalayamazsın. Bu açıklamayı İbn Cerîr yapmış ve bu açıklamasına da Ru'be b. el-Accac'ın şu mısrasını delil göstermiştir:

وقَاتِم الأعْمَاق خَاوي المُخترقْ

Kalkan aşırı tozdan ötürü etrafı kapkaranlık ve kimsenin bulunmadığı tenha ve kat edilen geçit...

"Boyca da asla dağlara erişemezsin." Bu şekilde sağa sola eğilerek, çalım satarak, böbürlenerek, kendini beğenerek dağları delemezsin. Aksine bazen bu şekilde davranan kişi, Sahih'te sabit olduğu üzere maksadının zıttıyla da cezalandırılabilir:

[4266] *"Sizden öncekiler arasından bir adam üzerindeki (altlı üstlü) takım elbisesi ile böbürlenerek kurumlu bir şekilde yürümekte iken, yerin dibine geçiriliverdi. O kıyâmet gününe kadar onun içerisinde batmaya devam edecektir."*[89]

Aynı şekilde yüce Allah, Karun'un da zînetini takınmış halde kavminin karşısına çıktığını ve Allah'ın onu ve evini yerin dibine geçirdiğini haber vermektedir.

[4267] Hadis-i şerifte: *"Allah için mütevazi olanı Allah yükseltir. Böyle bir kişi kendi kendisini küçük görmekle birlikte insanlar nazarında büyüktür. Fakat büyüklük taslayan kişiyi Allah alçaltır. O, kendi kendisini büyük zanneder, ama insanlar nazarında değersizdir. Hatta o onların gözlerinde bir köpekten yahut bir domuzdan dahi daha tiksinilecek bir kişidir."* buyurulmaktadır.[90]

---

89 Buhârî, 5789; Müslim, 2088; Ahmed, II, 315; Ebû Ya'lâ, 6334'de Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak

90 Baş tarafında yer alan: *"Allah için mütevazi olanı Allah yükseltir"* kısmı sahihtir. Müslim'in tahriç ettiği bir hadisin son cümlesidir. Daha önce 4250 numara ile geçmişti. Bunun başka şahitleri de vardır. Metnin geri kalan kısmı ise oldukça zayıftır. Bunu Hatîb, II, 110'da; Mecma, 1367'de belirtildiği üzere de Taberânî, Evsat'ta Ömer'in rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş. Heysemî: Senedinde Said b. Selam el-Attar vardır ki o yalancı birisidir, demektedir.

Scanned with CamScanner

Ebû Bekr b. Ebi'd-Dünya, el-Humul ve't-Tevazu adlı eserinde şöyle diyor: Ebû Bekr el-Huzeli dedi ki: Biz Hasan ile birlikte iken onun yanından İbnu'l-Ehtem, Maksura'ya (umera için ayrılmış özel bölmeye) gitmek amacıyla yanımdan geçti. Üzerinde ipekten, bacaklarını kat kat sarıp kapatmış cübbeler de vardı. Sırtındaki kaftanı da üzerinden açılmıştı. Böbürlene böbürlene yürüyordu. Hasan ona bakarak şöyle dedi: Peh peh, burnu amma da yüksekte, yanını dönüp gitmekte, yanağını çevirmiş bulunmaktadır. Giyindiği elbiselere bakarak böbürleniyor. Ey ahmakcık, sen bunun yerine şükür ile karşılanmayan ve hatıra dahi getirilmeyen nimetlere bir bak! Bu nimetler, Allah'ın emrettiği şekilde kullanılmadığı gibi, onlardaki Allah'ın hakkı da eda edilmiyor. Allah'a yemin olsun ki, onlardan birisi tabiatına uygun yürüyecek olursa, deli bir kimsenin huzursuzluğu, kararsızlığı gibi yürür. Onun her bir organında Allah'ın bir nimeti vardır. Şeytanın da ona bir laneti vardır.

İbnu'l-Ehtem onun bu söylediklerini işitince dönüp ondan özür diledi. Hasan: Sen benden özür dileme, Rabbine tevbe et. Sen yüce Allah'ın: *"Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme! Çünkü sen hiçbir zaman yeri de yaramazsın, boyca da asla dağlara erişemezsin"* buyruğunu duymadın mı? dedi.[91]

el-Umari el-Âbid de Ali (radıyallâhu anh) soyundan gelen bir adamı böbürlenerek yürürken gördü. Ona: Ey adam, sana bu şekilde ikramda bulunup, değer veren kişinin yürüyüşü bu değildi, dedi. (el-Umarî) o adam, bundan sonra o şekildeki yürüyüşünden vazgeçti, dedi.

İbn Ömer de böbürlenerek yürüyen birisini gördü ve: Şüphesiz şeytanların kardeşleri vardır, dedi.

Halid b. Ma'dân da: Büyüklenmekten, böbürlenmekten sakının. Çünkü kişinin sair cesedi değil de yalnızca kalbi öne çıkmıştır. Bu iki rivayeti, İbn Ebi'd-Dünya zikretmiştir.

[4268] İbn Ebi'd-Dünya dedi ki:... Yuhannes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ümmetim gerine gerine yürüdü mü, Farslarla Bizanslılar onlara hizmet etti mi, biri diğerine musallat edilir."*[92]

---

91 İbn Ebi'd-Dünya, et-Tevazu ve'l-Humul, 237'de Hasan'dan böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

92 Şahitlerinden ötürü hasendir. Beyhakî, Delail, VI, 525; İbn Ebi'd-Dünya, 249. Her ikisi de Yuhannes b. Abdullah'tan rivayet etmişlerdir. O ise tabiinden sika bir ravidir. Bu sebeple rivayet mürseldir. Taberânî, Evsat, 132'de Ebû Hureyre'yi zikretmek sûretiyle

Scanned with CamScanner

"Kötü olan bütün bunlar Rabbinin katında hoşlanılmayan şeylerdir." Buyruğundaki (سَيِّئُهُ) lafzını "(سيئة) bir günah" diye okuyanların kıraâtine göre bunun anlamı, hayâsızlıktır. Ona göre anlamı şöyledir: Bize *"Yüce Allah'ın: "Rabbin şunları hükmetti"* (İsrâ, 23) buyruğundan itibaren buraya kadar bize yasak kılınan hususların hepsi de kendisi sebebiyle sorgulanılacak hususlardır. Bu günahlar Allah'ın nezdinde: *"Kötü bir günah"* olup hoşlanılmayan şeylerdir. Allah bunları sevmez ve bunlara razı olmaz.

"Kötü olan" buyruğu, Allah nezdinde kötü olan demektir. Bütün bunlar ise yüce Allah'ın: *"Rabbin şunları hükmetti: Kendisinden başkasına ibadet etmeyin"* buyruğundan itibaren buraya kadar anılan kötü yani çirkin olan haller, Allah nezdinde de hoşlanılmayan bir şeydir. İbn Cerîr (r.h) bu açıklamayı böylece yapmıştır.

Rabbinin Hikmetleri:

ذٰلِكَ مِمَّآ أَوْحٰٓى إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ۗ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا اٰخَرَ فَتُلْقٰى فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا ﴿٣٩﴾

39. Bunlar Rabbinin sana vahyettiği hikmettendir. Allah ile beraber başka bir ilah edinme! Sonra kınanmış ve kovulmuş olarak cehenneme atılırsın.

Tefsiri:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: Sana emretmiş olduğumuz bu güzel ahlâk ile sana yasaklamış olduğumuz bayağı ve alçaltıcı nitelikler, ey Muhammed! bizim sana insanlara bunlara uymalarını emretmen için vahyettiğimiz hu-

---

muttasıl bir senetle rivayet etmiş olmakta, Heysemi de X, 237'de onun tabiinden sika birisi olduğunu söylemektedir. Heysemi, X, 237 de hasen olduğunu söylemektedir. Halbuki senedinde zayıf bir ravi olan İbn Lehia da yer almaktadır. Ama hadisin başka şahitleri de bulunmaktadır. Bunu İbnu'l-Mübârek, 187'de "Nuaym'in rivayeti" diye kaydetmiştir. Tirmizî de 2261; el-Ukayli, IV, 162; İbn Adiyy, VI, 2335; Beğavî, 4200'de ise İbn Ömer'in rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Hepsinin senedinde Mûsâ b. Ubeyde vardır. O zayıf bir ravidir, ama Tirmizî bir başka yoldan da bu hadisi zikretmiştir. Onun senedi kavidir, ravileri sikadırlar. Ayrıca Kays kızı Havle'nin rivayet ettiği bir hadis olarak da gelmiştir ki, bunu İbn Hayyân 6716'da kaydetmektedir. Senedi kavi değildir, ama bir öncekine şahitlik etmektedir. O halde bu hadis, yüce Allah'ın izniyle şahitleri ile hasen bir hadistir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

suslardandır. *"Allah ile beraber başka bir ilah edinme! Sonra kınanmış ve kovulmuş olarak cehenneme atılırsın."* Sen de kendini kınarsın, Allah da, yaratılmışlar da seni kınar. Her türlü hayırdan da uzaklaştırılırsın.

İbn Abbâs ve Katâde: *"Kovulmuş olarak"* buyruğu, itilmiş, uzaklaştırılmış olarak demektir. Bu hitaptan kasıt ise, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in aracılığı ile ümmetin kendisidir. Çünkü o (sallallâhu aleyhi ve sellem) masumdur (günahtan) korunmuştur.

أَفَأَصْفَاكُمْ رَبُّكُم بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا ۚ إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾

40. Rabbiniz, size ayrıcalık tanıyarak oğulları size seçip ayırdı da, kendisi meleklerden kızlar mı edindi? Gerçekten siz büyük bir söz söylüyorsunuz.

Tefsiri:

Yüce Allah yalan yere iddiada bulunarak meleklerin Allah'ın kızları olduğunu ileri süren yalancı müşriklerin -Allah'ın lanetleri üzerlerine olsun- bu iddialarını reddetmektedir. Onlar bu yalan iddialarıyla gerçekte Rahmân olan Allah'ın kulları olan melekleri, dişi kabul edip, arkasından Allah'ın kızları olduklarını ileri sürdüler, sonra onlara ibadet ettiler. Böylelikle her üç konumda da pek büyük bir hataya düştüler.

Yüce Allah onların yaptıklarını reddetmek üzere: *"Rabbiniz size ayrıcalık tanıyarak"* size özellikle erkek çocuk vererek *"oğulları size seçip ayırdı da kendisi meleklerden kızlar mı edindi?"* Yani iddianıza göre kendisi için evlat olarak kızları mı seçti?

Yüce Allah onların bu kanâatlerini daha ileri derecede reddederek: *"Gerçekten siz"* Allah'ın bir çocuğunun olduğunu iddia ederek arkasından sizin kendilerinizin olmasını kendinize yakıştırmadığınız için kabul etmediğiniz hatta bazen diri diri gömerek öldürdüğünüz kız çocukları, onun çocukları kabul ederek *"büyük bir söz söylüyorsunuz."* İşte bu insafsızca bir paylaştırmadır.

Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Rahmân evlat edindi, dediler. Andolsun ki siz, pek çirkin bir şey söylediniz. Bundan dolayı ner-*

Scanned with CamScanner

deyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp dağılarak yıkılacak. Rahmân'a evlat isnad ettiler diye. Halbuki evlat edinmek Rahmân'a yaraşmaz. Göklerde ve yerde kim varsa hepsi Rahmân'ın huzuruna ancak kul olarak gelecektir. Andolsun ki hepsini (ilmiyle) kuşatıp, onları teker teker saymıştır. Hepsi kıyâmet gününde O'na yalnız başlarına gelirler." (Meryem, 88-95)

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُوا۟ وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤١﴾

41. Andolsun ki Biz -düşünüp ibret alsınlar diye- şu Kur'ân'da çeşitli şekillerde açıkladık. Fakat bu, onların nefretle uzaklaşmalarından başka bir şeylerini arttırmıyor.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Andolsun ki Biz bu Kur'ân'da ibret alsınlar diye"* insanlara her şeye dair örneği geniş geniş *"açıkladık."* İçindeki deliller, apaçık belgeler ve öğütleri de ibret alsınlar ve böylelikle içinde bulundukları şirk, zulüm ve iftiradan vazgeçsinler, diye tehditleri de *"çeşitli şekillerde açıkladık."* Ancak *"bu onların"* aralarından zalim olanların haktan *"nefretle uzaklaşmalarından"* ondan oldukça uzaklara gitmelerinden *"başka bir şeylerini arttırmıyor."*

قُل لَّوْ كَانَ مَعَهُۥٓ ءَالِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذًا لَّٱبْتَغَوْا۟ إِلَىٰ ذِى ٱلْعَرْشِ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤٣﴾

42. De ki: "Onların dedikleri gibi O'nunla beraber başka ilahlar olsaydı elbette o zaman Arş sahibine bir yol ararlardı."

43. O bunların söylediklerinden münezzehtir, pek yücedir, pek büyüktür.

Tefsiri:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: Ey Muhammed! Allah'ın yarattıklarından bir ortağı bulunduğunu iddia ederek, kendilerini Allah'a daha da yaklaştırsın diye O'nunla birlikte başkalarına ibadet eden bu müşriklere de ki: Eğer durum dediğiniz gibi olsaydı, O'nunla birlikte kendisine ibadet edenleri Allah'a

Scanned with CamScanner

yaklaştırsınlar, O'nun nezdinde şefaatçi olsunlar diye O'nunla birlikte ibadet olunan ilahlar bulunmuş olsaydı, bu mabudların kendileri de O'na ibadet edecek, O'na yakınlaşmaya çalışacak, O'na götüren yolu ve yakın olmanın çarelerini arayacaklardı.

O halde, sizin Allah'ı bırakıp ibadet ettiğiniz bu varlıklar da kendisine ibadet ettikleri gibi, siz de yalnız O'na ibadet ediniz. Sizin sizinle Allah arasında aracılık yapacak bir mabuda ihtiyacınız yoktur. Çünkü O böyle bir şeyi sevmez ve buna razı olmaz. Aksine bundan hoşlanmaz ve bunu kabul etmez. O böyle bir işi bütün rasûl ve nebîlerinin tebliğleri ile yasaklamış bulunmaktadır. Daha sonra Yüce Rabbimiz kerim zatını tenzih ve takdis ederek: *"O bunların söylediklerinden münezzehtir. Pek yücedir, pek büyüktür."* Yani yüce Allah, haddi aşan, zalim olan bu müşriklerin O'nunla birlikte başka ilahlar bulunduğu şeklindeki iddialarından alabildiğine yüce ve münezzehtir. O Allah'tır, bir ve tektir, Samed'dir. Doğurmamış ve doğmamış olandır. Hiç kimse de O'nun eşi, benzeri, dengi değildir.

Her Şey Allah'ı Tesbih Eder:

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ ۚ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ ۚ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤٤﴾

44. Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar O'nu tesbih ederler. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız. Şüphesiz ki O, Halîmdir, mağfiret edicidir.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Yedi gök, yer ve onlarda bulunan bütün yaratılmışlar, O'nu tenzih eder, takdis eder, tazim eder, şanını yüceltir, O'nun büyüklüğünü dile getirir. Bu, müşriklerin söyledikleriyle hiçbir ilgisinin olmadığını ifade eder. Rububiyet ve ulûhiyetinde vahdaniyetinin tanıklığını yaparlar:

فَفِي كُلِّ شَيءٍ لَهُ آيَةٌ ... تَدُلُّ عَلى أَنَّه واحد

Her bir şeyde O'nun için bir âyet vardır.

O'nun bir ve tek olduğuna delalet eder.

Scanned with CamScanner

Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Bundan dolayı neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp dağılarak yıkılacak. Rahmân'a evlat isnad ettiler diye. Halbuki Rahmân'a evlat edinmek yaraşmaz"* (Meryem, 90-92) buyurmaktadır.

[4269] Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Abdurrahman b. Kuraz'ın rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mescid-i Aksa'ya götürüldüğü İsrâ gecesinde Makam-ı İbrâhim ile Zemzem arasında idi. Cebrâil onun sağında, Mikâil de solunda idi. Her ikisi de onu alıp yedi semaya ulaşıncaya kadar uçtular. Geri döndüğünde şöyle buyurdu: *"Ben en yüksek semalarda çok sayıda tesbih ile birlikte, şöyle bir tesbih de duydum:*

سبحت السماوات العلى من ذي المهابة مشفقات لذي العلو بما علا سبحان العليّ الأعلى، سبحانه وتعالى

"En yüksek semalar, heybet sahibini korkuyla ürpererek, yüceler yücesinin yüceliği ile tesbih eder. Yüceler yücesi her türlü eksiklikten münezzehtir. O'nu her türlü eksiklikten tenzih ederiz, O, pek yücedir."[93]

"O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur" buyruğu, yaratılmışlar arasında Allah'a hamd ederek tesbih etmeyen hiçbir yaratılmış yoktur, demektir. *"Fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız."* Ey insanlar! Onların tesbihlerini anlamazsınız. Çünkü onların dilleri dillerinizden farklıdır. Bu buyruk hayvanlar, bitkiler ve cansızlar hakkında geneldir. Bu hususta iki görüşün daha meşhur olanı da budur.

[4270] Nitekim Buhârî'nin Sahih'inde İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan şöyle dediği sabittir: *"Bizler yemeğin tesbihini (yemekte bulunanlar tarafından) yenilirken duyardık."*[94]

[4271] Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği bir hadiste de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) eline birkaç çakıl taşı aldı. Onların arı vızıltılarını andıran bir şekilde tesbih ettikleri duyuldu. Aynı şey Ebû Bekir, Ömer ve

93 Münkerdir. Mecma, 243'te geçtiği üzere bunu Taberânî ve Zehebî, Mizan, 8480'de rivayet etmiş, Zehebî: (Ravilerinden) Miskin b. Meymun'u (hadis ravisi olarak) tanımıyorum, haberi de münkerdir demiş, Heysemi de Zehebî'nin bu sözlerini nakledip ona muvafakat etmiştir.

94 Buhârî, 3579; Tirmizî, 3233; İbn Hibbân, 6493

Scanned with CamScanner

Osman'ın -Allah hepsinden razı olsun- elinde de oldu. Bu, müsnedlerde yer almış meşhur bir hadistir.[95]

[4272] İmam Ahmed dedi ki: Sehl b. Muaz b. Enes'in babası (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiğine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şunu rivayet etmektedir: Allah Rasûlü, binekleri ve develeri üzerinde duran bir topluluğun yanından geçti. Allah Rasûlü kendilerine şöyle dedi: *"Siz bu hayvanlara onlar kusursuz ve sağlam iken bininiz, onları kusursuz ve sağlam olarak bırakınız. Bunları yollarda ve pazarlarda konuşup sohbet etmek için oturduğunuz koltuklar durumuna düşürmeyiniz. Çünkü nice binek vardır ki, binicisinden hayırlıdır ve yüce Allah'ı ondan daha çok zikretmektedir."*[96]

[4273] Nesâî'nin Sünen'inde Abdullah b. Amr'ın şöyle dediği nakledilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurbağanın öldürülmesini yasakladı ve: *"Onun viyaklaması bir tesbihtir"* buyurdu.[97]

Katâde, Abdullah b. Bâbâh'tan, o Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiğine göre kişinin "Lâ ilâhe illallah" sözü, ihlas sözüdür. Onu söylemedikçe yüce Allah hiçbir kimsenin amelini asla kabul etmez. "Elhamdulillah" sözü ise şükür sözüdür. Bu sözü söylemedikçe hiçbir kul asla yüce Allah'a şükretmiş olmaz. "Allahu Ekber" derse bu gökle yer arasını doldurur. "Subhanallah" sözü ise bütün yaratılmışların duasıdır. O'nun yarattıklarından bir varlık eğer Allah'a bu sözü söyleyerek dua ederse, mutlaka Allah da o dua ve tesbih ile onun gözünü aydınlatır. Kul: "La havle ve la kuvvete illa billâh: Bir itaati işleyebilmek için sahip olunan bir güç, bir masiyetten uzak kalabilmek için takat göstermek ancak Allah'ın yardımı ile mümkündür" diyecek olursa, (Allah da): *"Kulum İslam'a girdi ve teslimiyetini gösterdi"* der.

---

95 Evet, merhum musannıf böyle demiştir ama doğrusu bunun meşhur olmadığıdır. Hatta onun zayıf olma ihtimali daha kuvvetlidir. Bunu Bezzâr, 2413, 2414; Taberânî, Evsat, 1265'de rivayet etmiş, Mecma, 14103'te de: Bunu Bezzâr iki ayrı senetle rivayet etmiştir. Bu senedlerden birisinin ravileri -birinde bir miktar zayıflık bulunmakla birlikte- sikadırlar, demektedir. Hâfız İbn Hacer de Fethu'l-Bari, VI, 592'de zayıf olduğunu söylemiştir ki, dediği gibidir. Çünkü iki senedinden birisinde meçhul bir ravi varken, diğerinde ise Sâlih b. Ebi'l-Ahdar vardır. Cumhur onun zayıf olduğunu söylemiştir.

96 Ahmed, III, 440 h. no: 15219 senedinde İbn Lehia, Zebban'dan, o Sehl b. Muaz'dan diye raviler yer almaktadır ki üçü de zayıftır, ama bunu Ahmed 15212, 15213 ve 15214'de bir başka yoldan Sehl b. Muaz'dan böylece rivayet etmiştir. Sehl ise bazı münker rivayetler nakletmiş, hadis rivayeti zayıf olan birisidir.

97 Daha önce Mâide sûresi 96. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[4274] İmam Ahmed dedi ki: ...Abdullah b. Amr dedi ki: Üzerinde kenarları kalın ipekle kıvrılmış yahut kalın ipekle iliklenmiş çeşitli taylasanlardan mamul bir cübbe bulunan bir bedevi geldi ve: Sizin bu arkadaşınız her çoban oğlu çobanı yükseltmek ve her başkan oğlu başkanı alçaltmak istiyor, dedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) kızgın bir şekilde ona doğru kalktı, cübbesinin yakalarından tutarak onu çekti ve: *"Senin üzerinde aklı başında olmayan kimselerin elbiselerini görmeyeyim"* buyurdu. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dönüp oturdu ve şöyle buyurdu: *"Nûh (a.s)'ın vefatı yaklaştığında iki oğlunu çağırarak şöyle dedi: Şimdi ben sizlere vasiyetimi söyleyeceğim. Sizlere iki hususu emrediyor, iki hususu yasak ediyorum. Sizlere şirk koşmayı ve büyüklenmeyi yasaklıyorum, sizlere Lâ ilâhe illallah'ı da emrediyorum. Çünkü gökler, yer ve onlarda bulunanlar terazinin bir kefesine konsa, Lâ ilâhe illallah da diğer kefesine konsa, onun kefesi ağır basar. Şayet gökler ve yer bir halka olup da Lâ ilâhe illallah onların üzerine bırakılsa onları parçalar yahut onları ikiye böler. İkinci olarak sizlere subhanallahi ve bi hamdih: Allah'ı hamd ile her türlü eksiklikten tenzih ederim, demenizi emrediyorum. Çünkü bu her bir şeyin duasıdır ve her şey bunun ile rızıklanır."*[98]

Yine bunu İmam Ahmed, Süleyman b. Harb'tan, o Hammad b. Zeyd'den, o es-Sak'ab b. Zuheyr'den ve bundan daha uzun rivayet etmiş olup bunu tek başına münferid olarak kaydetmiştir.

[4275] İbn Cerîr dedi ki: ...Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Size Nûh'un oğluna emretmiş olduğu bir şeyi haber vereyim mi? Gerçek şu ki Nûh (a.s) oğluna şöyle demişti: Oğulcuğum, ben sana subhanallah demeni emrediyorum. Çünkü o, yaratılmışların duası ve tesbihidir. Yaratılmışlar bununla rızıklanırlar. Allah da: "O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur" buyurmaktadır."*[99]

Senedi zayıftır. Çünkü er-Rebezi çoğu hadis âlimine göre zayıf birisidir.

İkrime, yüce Allah'ın: *"O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Bir binanın direği tesbih eder, ağaç tesbih

98 Ceyyiddir. Ahmed, II, 169-170, 225; Heysemi, Mecma, IV, 619-620 ravileri sikadırlar diyerek. Derim ki: Senedin ravileri es-Sak'ab dışında Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur. O da sika birisidir.

99 Taberî, 22325'te Câbir'in rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş olmakla birlikte Mûsâ b. Ubeyde zayıf olduğu için senedi zayıftır.

Scanned with CamScanner

eder. Seleften birisi de şöyle demiştir: Kapının gıcırtısı onun tesbihi, suyun şırıltısı onun tesbihidir. Allah: *"O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur"* buyurmaktadır.

Süfyân es-Sevrî, Mansur'dan, o İbrâhim'den şöyle dediğini nakletmektedir: Yemek de tesbih eder. Bu söze de Hac sûresinin baş taraflarındaki secde âyeti tanıklık etmektedir.

Başkaları da şöyle demiştir: Ancak ruh sahibi varlıklar tesbih edebilir. Bu sözleriyle de insan, hayvan ya da bitki olmasını kastetmektedirler.

Katâde yüce Allah'ın: *"O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Canlı her bir şey, ağaç yahut da can taşıyan her ne olursa olsun tesbih eder.

Hasan ve Dahhâk da yüce Allah'ın: *"O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur"* buyruğu hakkında: Maksat, ruh taşıyan (canlı) her bir şeydir, demişlerdir.

İbn Cerîr dedi ki: Cerîr Ebu'l-Hattab dedi ki: Bir yemekte Yezîd er-Rakaşi ile birlikte idik. Onunla Hasan da vardı. Yemeği takdim ettiler. Yezîd er-Rakaşi: Ey Ebû Said, şu masa da tesbih eder mi? dedi. O: Bir zamanlar tesbih ediyordu, dedi. Hasan (r.h) sanki bu masa yeşil ve canlı iken tesbih ediyordu ama koparılıp, kuru bir ahşaba dönüşünce tesbihi de sona erdi, demek istemiş gibidir.

[4276] Bu görüşün lehine İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği şu hadis delil olabilir. Buna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki kabrin yanından geçerken şöyle buyurdu: *"Bu ikisi (kabrin sahipleri) azap görmektedirler. Ama büyük bir günahtan ötürü de azap görmüyorlar. Bunların birisi sidiğin sıçramalarından kendisini korumuyordu, diğeri ise başkalarının laflarını alıp sahiplerine götürüyordu."* Sonra (Allah Rasûlü) taze bir ağaç dalı alıp onu iki parçaya ayırdı. Arkasından her bir kabre bir parçasını dikti sonra da: *"Bunlar kurumadıkları sürece onların (azaplarının) hafifletilmesi umulur"* buyurdu.[100] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde rivayet etmişlerdir.

---

100 Buhârî, 1378; Müslim, 292; Ebû Dâvûd, 20; Tirmizî, 70; Nesâî, I, 28-30; İbn Mâce, 347; Ahmed, I, 225; İbn Hibbân, 3128

Scanned with CamScanner

Bu hadis hakkında açıklamalarda bulunan ilim adamlarından bazıları şöyle demiştir: Allah Rasûlü'nün: *"Kurumadıkları sürece"* buyurmasının sebebi, yeşillikleri devam ettikçe tesbihlerinin de devam etmesi, kurudukları takdirde ise, tesbihlerinin kesilmesidir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

"Şüphesiz ki O Halîmdir, mağfiret edicidir." Yani kendisine karşı gelip isyan edenleri cezalandırmakta acele etmez. Aksine cezasını erteler ve onlara süre tanır. Küfür ve inadını sürdürecek olursa Allah onu -Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde geçen şu rivayette olduğu gibi- aziz (güçlü) ve muktedirin alışı ile yakalar:

[4277] *"Şüphesiz Allah zalime mühlet verir, ama onu yakaladı mı bir daha da bırakmaz."* Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Rabbin zulüm yapan ülkeleri yakaladığında işte böyle yakalar. Şüphesiz O'nun yakalayışı pek acıklı, pek şiddetlidir."* (Hûd, 102) âyetini okudu.[101]

Ayrıca yüce Allah: *"Zalim oldukları halde kendilerine mühlet verdiğim nice memleketler vardı. Sonra onları (azap ile) yakaladım, dönüş yalnız banadır."* (Hac, 48)

İçinde bulunduğu küfür ya da isyan halinden vazgeçerek Allah'a dönüp O'na tevbe ile yönelenin, Allah da tevbesini kabul eder. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ın çok mağfiret edici, çok merhametli olduğunu görür."* (Nisâ, 110) Burada da yüce Allah: *"Şüphesiz ki O Halîmdir, mağfiret edicidir"* buyurmaktadır.

Fâtır sûresinin sonlarında da şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak ki Allah göklerle yeri zeval bulmasınlar diye tutar. Eğer zeval bulsalar andolsun ki O'ndan başka hiçbir kimse onları tutamaz. Muhakkak ki O Alîmdir, mağfiret edicidir... Eğer Allah kazandıkları sebebiyle insanları sorgulayacak olsaydı, onun (yeryüzünün) sırtında dolaşanların hiçbirini bırakmazdı. Fakat O bunları belirlenmiş bir vakte kadar geri bırakıyor. Belirlenmiş olan o vakitleri gelince muhakkak Allah, kullarını en iyi görendir."* (Fâtır, 41-45)

101 Hadis daha önce Bakara sûresi 126. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا ﴿٤٥﴾ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿٤٦﴾

45. Sen Kur'ân'ı okuduğun zaman seninle âhirete iman etmeyenlerin arasında gizli bir perde çekeriz.

46. Onların kalpleri üzerine de onu (Kur'ân'ı) iyice anlamalarına engel perdeler gerer, kulaklarına da bir ağırlık veririz. Kur'ân'da Rabbini bir tek olarak zikrettiğin vakit nefretle arkalarına döner giderler.

Tefsiri:

Şanı yüce Allah, Rasûlü Muhammed'e şöyle buyuruyor: Ey Muhammed! Sen bu müşriklere Kur'ân'ı okuduğun vakit seninle onlar arasında görünmeyen bir perde yaratırız. Katâde ve İbn Zeyd: Bu perdeler, onların kalpleri üzerindeki örtüler (el-ekinne)dir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Dediler ki: Bizi davet edegeldiğin şeye karşı kalplerimiz örtüler içindedir. Kulaklarımızda bir ağırlık vardır. Bizimle senin aranda da bir perde vardır."* (Fussilet, 5) Yani senin söylediklerinden bizlere bir şeyler ulaşmasını önleyen bir engel vardır.

"Engel perdeler" buyruğu, örtücü perdeler anlamındadır. Nitekim Meymun ve Meş'um lafızlarının (gramer açısından yapısı edilgen ortaç olan kelimelerin etken ortaç anlamında) uğurlu ve uğursuz anlamına gelmesi gibi. Çünkü bunu, kendilerine uğurlu gelenler ile uğursuz gelenler için kullanırlar.

Bir diğer görüşe göre ise, gözler tarafından görülmeyen gizli (perdeler) anlamındadır. Bununla birlikte bu kendileri ile hidayet arasında bulunan bir perdedir. İbn Cerîr de (r.h) bunu tercih etme eğilimindedir.

[4278] Hâfız Ebû Ya'lâ el-Mavsilî dedi ki: ...Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'ın kızı Esma (radıyallâhu anhâ) dedi ki: *"Ebû Leheb'in iki eli kurusun"* sûresi nazil olunca bir gözü görmeyen Ümmü Cemil, gürültülü bir şekilde geldi. Elinde de bir taş vardı. Biz yerilen kimseye geldik -yahut onun davetini kabul etmedik. Ravilerden Ebû Mûsâ: Şüphe eden benim, demiştir- hem dinini terk edip uzaklaştık, hem onun emrine karşı geldik diyordu. Rasûlullah (sallallâhu

Scanned with CamScanner

aleyhi ve sellem) de yanında -yahut onunla beraber, dedi- Ebû Bekir bulunduğu halde oturuyordu. Ebû Bekir (radıyallâhu anh): Bu kadın bu haliyle geliyor seni göreceğinden korkarım, dedi. Allah Rasûlü: *"O beni asla göremeyecektir"* deyip, Kur'ân'dan, onunla kendisinden korunmak üzere şu buyruğu okudu: *"Sen Kur'ân'ı okuduğun zaman seninle ahirete iman etmeyenlerin arasında gizli bir perde çekeriz."*

(Ravi) dedi ki: Ümmü Cemil gelip Ebû Bekir'in başı ucunda durdu. Ey Ebû Bekir, bana ulaştığına göre senin arkadaşın beni hicvetmiş, dedi. Ebû Bekir: Şu Beyt'in Rabbine yemin olsun ki, seni hicvetmedi, dedi. Ümmü Cemil de: Andolsun Kureyş benim kendilerinin efendisinin kızı olduğumu biliyor, diyerek ayrılıp gitti.[102]

"Onların kalpleri üzerine onu iyice anlamalarına engel" Kur'ân'ı anlayıp, bellemelerine engel *"perdeler gerer"* buyruğundaki (أَكِنَّة) kelimesi, kalbi bürüyen, örten anlamına gelen (كِنَان) lafzının çoğuludur.

"Kulaklarına da bir ağırlık veririz." Onları kendilerine fayda sağlayacak ve onunla hidayet bulmalarını temin edecek şekilde Kur'ân'ı işitmelerini engelleyen bir ağırlıktan söz edilmektedir.

"Kur'ân'da Rabbini bir tek olarak zikrettiğin vakit" yani Kur'ân'ı okurken Allah'ın vahdaniyetini söz konusu edip "Lâ ilâhe illallah" dediğin takdirde *"nefretle arkalarına döner, giderler"* arkalarını dönüp uzaklaşırlar. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Allah bir olarak anılsa ahirete inanmayanların kalpleri tiksinir. O'ndan başkası anılsa hemen yüzleri güler."* (Zümer, 45)

Katâde ise yüce Allah'ın: *"Kur'ân'da Rabbini bir tek olarak zikrettiğin vakit nefretle arkalarına döner, giderler"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Müslümanlar, Lâ ilâhe illallah deyince, müşrikler buna karşı çıktılar. Bu onlara çok ağır geldi. İblis ve orduları da buna karşı saf saf dizildi. Allah ise bu sözü gerçekleştirmek, ona yardım etmek ve ona karşı duranlara rağmen onu zafere kavuşturup, üstün kılmayı diledi. Çünkü bu, öyle bir sözdür ki, onun adını dava edinen, başkaları kendisine düşman kesilen kişi zafere kavuşur,

---

102 Ebû Ya'lâ, 25 ve 2358'de İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş, rivayetinde *"sen Kur'ân'ı okuduğun zaman..."* âyetini zikretmemiştir, senedi de zayıftır.

Scanned with CamScanner

davayı kazanır. Onun adına savaşana Allah'ın yardımı gelir. Bu sözü (gücünü) birkaç gecede suvari birisinin bir uçtan bir uca katedeceği Arap yarımadasındaki Müslümanlar iyi bilir, ama zaman bunu bilmeyen ve bunu ikrar ve kabul etmeyen pek çok insan kalabalıkları arasında yol alıp gitmektedir.

Âyet hakkındaki diğer görüş de şudur: İbn Cerîr dedi ki: ... İbn Abbâs (radıyallâhu anh) yüce Allah'ın: *"Kur'ân'da Rabbini bir ve tek olarak zikrettiğin vakit nefretle arkalarına döner giderler"* buyruğu hakkında bunlar şeytanlardır, dediğini nakletmektedir. Böyle bir görüş, bu âyetin tefsirinde oldukça gariptir. Çünkü zaten şeytan Kur'ân okunup, ezan ile namaza çağırıldığı ya da Allah anıldığı vakit uzaklaşıp, gider.

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَىٰ إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٤٧﴾ انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾

47. Onlar seni dinlediklerinde neyi dinlediklerini ve o zalimler gizlice konuşurlarken: "Siz ancak büyülenmiş bir kimseye uyuyorsunuz" dediklerini pek iyi biliriz.

48. Senin için nasıl misaller verip, dalâlete düştüklerine bir bak! Artık onlar bir daha yol bulamayacaklardır.

Tefsiri:

Yüce Allah, Nebîsine (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kureyş kâfirlerinin ele başılarını Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kavimlerinden gizlice Kur'ân'ı dinlemek üzere geldikleri sırada aralarındaki gizli konuşmalarını ve onun bildiğimiz ünlü "sihir" kelimesinden türemek üzere meshûr (büyülenmiş) bir adamdır diyerek -yahut akciğer anlamındaki "sehr" kökünden gelen bir kelime ileonu nitelendirdiklerini yani, siz eğer Muhammed'e tâbi olacak olursanız, ancak yemek yiyen bir kişiye uymuş olacaksınız ,dediklerini haber vermektedir. Nitekim şairin şu beyitinde de bu anlamdadır:

فَإِن تَسأَلينا فيم نَحْنُ فَإِنَّنا ... عصافيرُ مِنْ هَذا الأَنَام المُسَحَّر ...

Scanned with CamScanner

Eğer bize ne halde olduğumuzu soracak olursan bizler
Bu varlıktan yemek yiyen kuşlarız.

Bir diğeri de şöyle demektedir:

ونُسْحَر بالطَّعام وبالشراب

Yemek yiyip su içerek besleniriz.

İbn Cerîr bu görüşün doğru olduğunu söylemekle birlikte, bu tartışılır bir kanâattir. Çünkü onlar bu sözleriyle ancak onun kendisine görünen bir cininin bulunduğunu ve bu cinin okumuş olduğu ve kendisinden dinledikleri kelamı ona getirdiği büyülenmiş bir kişi olduğunu kastetmişlerdir. Onlardan kimisi de o bir şairdir, kimisi bir kâhindir, kimisi bir delidir, kimisi bir büyücüdür, demişti. Bundan dolayı yüce Allah: *"Senin için nasıl misaller verip dalalete düştüklerine bir bak! Artık onlar bir daha yol bulamayacaklardır."* Bir daha hakka hidayet bulamayacaklar, ona götüren yolu izleyemeyeceklerdir.

[4279] Muhammed b. İshâk, Siret'inde der ki:... İbn Şihab ez-Zührî'ye tahdis edildiğine göre Ebû Süfyân b. Harb, Ebû Cehil b. Hişam, Zühre oğullarının antlaşmalısı el-Ahnes b. Şerik b. Amr b. Vehb es-Sakafi, geceleyin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in evinde gece namazı kılarken Kur'ân okuyuşunu dinlemek üzere dışarı çıktılar. Onların her biri bir yer bulup oturdu. Kimse de diğer arkadaşlarının nerede olduklarını bilmiyordu. Geceyi onun kıraâtini dinleyerek geçirdiler. Nihayet tan yeri ağarınca (ortalık aydınlanınca) dağıldılar. Yolda bir araya gelip buluştular. Yaptıklarından ötürü birbirlerini kınadılar, biri diğerine: Bir daha böyle bir şey yapmayın, eğer sizi tanıyanlardan akılsızın biri görecek olsa onun içine birtakım şüphelerin düşmesine sebep olursunuz, dedi. Böyle dedikten sonra dağıldılar.

İkinci gece yine onların her birisi eskiden oturduğu yerine geri geldi. Geceyi onu dinleyerek geçirdiler. Tan yeri ağarınca yine dağıldılar, yine yolda birbirleriyle buluştular. Biri ötekine ilk defa dediklerinin aynısını söyledikten sonra dağıldılar.

Üçüncü gece yine herkes gelip eski yerine oturdu. Geceyi onu dinleyerek geçirdiler. Sabah olunca dağıldılar, yine yolda birbirleriyle buluştular. Biri diğerine: Artık bir daha dönmeyeceğimize dair birbirimize and vermeden ayrılmayacağız, deyip bu hususta birbirlerine and verdiler, sonra dağıldılar.

Scanned with CamScanner

Sabah olunca, Ahnes b. Şerik asasını alıp dışarı çıktı. Ebû Süfyân b. Harb'ın yanına, evine gitti ve: Ey Ebû Hanzala, Muhammed'den dinlediklerin hakkındaki görüşünü bana söyle, dedi. Ebû Süfyân: Ey Ebû Salebe, Allah'a yemin olsun ki bildiğim ve kendileriyle ne kastedildiğini anladığım bazı şeyler duyduğum gibi anlamını da bilmediğim, maksadını da kavrayamadığım diğer bazı şeyler de duydum, dedi. Ahnes: Adına yemin ettiğin zat hakkı için ben de aynı durumdayım, dedi.

(Ravi) dedi ki: Sonra yanından çıkıp Ebû Cehil'e -Allah'ın laneti üzerine olsun- gitti. Evine gidip, içeri girdiler. Ey Ebu'l-Hakem, Muhammed'den dinlediklerin hakkındaki görüşün nedir, dedi. Ebû Cehil: Ne mi dinledim? Bizler Abdi Menaf oğulları ile hangimiz daha şerefliyiz, diye çekişip durduk. Onlar yemek yedirdiler, biz de yedirdik. Bineği olmayanları taşıdılar, biz de taşıdık. Onlar verdi, biz de verdik. Sonunda hep dizlerimiz üzerine çöktük ve biz adeta birbirleriyle yarışan iki atı andırıyorduk, ama onlar sonunda, bizden kendisine semadan vahiy gelen bir nebî var, dediler. Biz buna nasıl yetişebiliriz? Allah'a yemin olsun ki ebediyen ona iman etmeyeceğiz, onu tasdik etmeyeceğiz, dedi. Bunun üzerine Ahnes yanından kalktı, onu bırakıp gitti.[103]

وَقَالُوا أَئِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٤٩﴾ قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ﴿٥٠﴾ أَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُؤُسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا ﴿٥١﴾ يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٢﴾

49. Ve dediler ki: "Biz bir yığın kemik ve ufalanmış toprak olduğumuz zaman mı, biz mi yeniden yaratılıp, diriltileceğiz."

50. De ki: "Taş yahut demir olun."

51. "Yahut gönlünüzce büyük kabul ettiğiniz herhangi bir yaratık." Onlar: "Bizi kim diriltecek" diyecekler. Hemen de ki: "İlk defa sizi yoktan yaratmış olan." Sana başlarını sallayacaklar ve: "O, ne vakit (olacak)," diyecekler. "Yakın olması umulur" de.

103 Bu mürsel bir rivayettir ama asıl manasını destekleyen şahitler de vardır.

Scanned with CamScanner

52. Sizi çağıracağı gün O'na hamd ederek çağrısına uyup geleceksiniz ve ancak pek az bir süre kaldığınızı zannedeceksiniz.

Tefsiri:

Yüce Allah, ölümden sonra dirilişin gerçekleşmesini uzak bir ihtimal kabul eden ve böyle bir şeyi kabul etmediklerini ifade edecek şekilde soru soran kâfirlerin durumunu haber vererek: *"Biz bir yığın kemik ve ufalanmış toprak olduğumuz zaman mı?"* diye sorduklarını haber vermektedir.

Mücâhid, "rufât" kelimesinin toprak anlamına geldiğini söylemiştir. Ali b. Talha da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan bunu toz zerrecikleri diye açıkladığını nakletmiştir.

"Biz mi" kıyâmet gününde *"yeniden yaratılıp diriltileceğiz?"* Yani çürüdükten ve söz edilmeye değmez bir yokluğa dönüştükten sonra mı diriltileceğiz? Yüce Allah bir başka yerde de onların hakkında şu haberi vermektedir: *"Biz, sahiden biz mi tekrar hayata döndürüleceğiz, derler. Çürümüş, dağılmış kemikler olduktan sonra mı? Böyle ise bu ziyanlı bir dönüştür, dediler."* (Nâziât, 10-12); *"Kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirip: Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek, dedi. De ki: Onları ilk defa yaratan kim ise onları O diriltecektir. O her türlü yaratmayı en iyi bilendir."* (Yâsin, 78-79)

İşte bu şekilde şanı yüce Allah, burada Rasûlü'ne şöylece cevap vermesini emir buyurmaktadır: *"De ki: Taş yahut demir olun."* Çünkü bunlar kemiklere ve dağılmış toz zerreciklerine göre daha güçlüdürler. *"Yahut gönlünüzce büyük kabul ettiğiniz herhangi bir yaratık"* olun. İbn İshâk, İbn Ebî Necih'ten, o Mücâhid'den şöyle dediğini nakletmektedir: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a buna dair soru sordum. O: Kasıt ölümdür, dedi. Atiyye de İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan bu âyeti tefsirinde şunları söylediğini rivayet etmiştir: Siz ölü olsanız dahi, andolsun yine ben size hayat vereceğim.

Said b. Cubeyr, Ebû Sâlih, Hasen, Katâde ve Dahhâk da böyle demişlerdir. Bunun da anlamı şudur: Eğer sizler hayatın zıttı olan ölüm haline döndüğünüzü farz etseniz bile, dilediği takdirde size hayat verecek olan Allah'tır. Çünkü O bir şeyi diledi mi, hiçbir şey O'na karşı gelemez.

[4280] İbn Cerîr şu hadisi zikretmektedir: *"Kıyamet gününde ölüm sanki siyah beyaz renkli bir koç gibi getirilecek. Cennet ile cehennem arasında dur-*

Scanned with CamScanner

durulacak, sonra: Ey cennetlikler, bunu tanıyor musunuz? denilecek, onlar evet diyecekler. Sonra: Ey cehennemlikler, bunu tanıyor musunuz? denilecek, evet diyecekler. Sonra o koç cennet ile cehennem arasında kesilecek, sonra da: Ey cennetlikler, ölümsüz olmak üzere ebedilik vardır sizin için ve ey cehennemlikler, ölüm söz konusu olmaksızın ebedi kalacaksınız, denilir."[104]

Mücâhid dedi ki: *"Yahut gönlünüzce büyük kabul ettiğiniz herhangi bir yaratık (olun)."* Yani gök, yer ya da dağ olun. Bir başka rivayette: Ne istersenız olun. Allah sizi ölümünüzden sonra tekrar iade edecektir.

İmam Mâlik'ten diye rivayet edilen tefsirde Zührî'den yüce Allah'ın: *"Yahut gönlünüzce büyük kabul ettiğiniz herhangi bir yaratık"* buyruğu hakkında: "Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)('in kendisi olun)" diye açıklamıştır. Mâlik de: Bu ölümdür, diye açıklıyorlar, demiştir.

"Bizi kim diriltecek diyecekler." Yani biz taş, demir ya da başka herhangi bir güçlü yaratık olsak, bizi yeniden kim diriltecek? *"İlk defa sizi yoktan yaratmış olan, de."* Yani siz anılmaya değer bir şey değilken daha sonra yeryüzüne dağılan insanlar oldunuz. Eğer herhangi bir başka hale dönecek olsanız, O sizi tekrar diriltmeye gücü yeten kudret sahibidir. O yaratmayı ilkin başlatan, sonra onu tekrar iade edendir. Yeniden iade etmek de O'nun için daha kolaydır.

"Sana başlarını sallayacaklar." İbn Abbâs ve Katâde, alaylı bir şekilde başlarını hareket ettirecekler, diye açıklamışlardır. Onların bu açıklaması, Arapların kendi dillerinden anladıkları bir manadır. Çünkü "el-inğâd: aşağıdan yukarıya yahut yukarıdan aşağıya hareket ettirmektir." Bundan ötürü devekuşu yavrusuna (aynı kökten gelen) "dağd" denilmiştir. Çünkü o yürüdüğü takdirde çabuk yürür ve başını aşağı yukarı hareket ettirerek yol alır. Dişi sallanan ve yerinden yukarıya çıkan bir dişi anlatmak için de: (نَغَضَت سنُه) denilir. Recez vezninde şair şöyle demektedir:

وَنَغَضَتْ مِنْ هَرَم أسنانها

Ve yaşlandığı için onun dişleri oynadı

104 Buhârî, 4730; Müslim, 2841 Ebû Said el-Hudri'nin rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir.

Scanned with CamScanner

"O ne vakit (olacak), diyecekler" buyruğunda da onların böyle bir halin gerçekleşmesini oldukça uzak bir ihtimal olarak gördüklerini bildirmektedir. Nitekim yüce Allah, başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Eğer doğru söyleyenler iseniz bu vaad ettiğiniz ne zaman gerçekleşecek, derler."* (Yâsin, 48); *"Ona (kıyâmetin kopacağına) iman etmeyenler, onun çabucak gelmesini isterler."* (Şûrâ, 18)

"Yakın olması umulur, de" buyruğuna gelince: Bunun gerçekleşmesinden sakının, tedbirinizi alın. Çünkü o size pek yakındır. Kaçınılmaz olarak gelip sizi bulacaktır. Çünkü gelmesi mukadder olan herbir şey mutlaka gelir.

"Sizi çağıracağı gün" buyruğu, Yüce Rabbin sizi çağıracağı gün, demektir. *"Bundan sonra sizi bir tek çağırışla çağırınca, hemen yerden çıkıverirsiniz."* (Rûm, 25) Yani Allah size oradan çıkmanızı emredeceği vakit, şüphesiz ki O'nun emrine muhalefet olunmayacak ve karşı durulamayacaktır. Aksine durum yüce Allah'ın şu buyruklarında dile getirdiği gibi olacaktır: *"Emrimiz ancak birdir ve bir göz kırpması gibidir."* (Kamer, 50); *"Bir şeyi dilediğimiz zaman sözümüz ona sadece "ol" dememizden ibarettir. O da derhal oluverir."* (Nahl, 40); *"Halbuki o (ikinci üfürüş) ancak bir tek haykırıştır. Ansızın hepsi toprağın üzerinde dipdiri çıkıverirler."* (Nâziât, 13-14) Yani o sadece kuvvetlice verilecek bir emirden ibarettir. İnsanlar da derhal yerin içinden üzerine çıkmış olacaklardır.

"Sizi çağıracağı gün O'na hamdederek çağrısına uyup geleceksiniz." Yani hepiniz O'nun emrine uyarak, O'nun iradesine itaat ederek kalkacaksınız, demektir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan: *"O'na hamdederek çağrısına uyup geleceksiniz."* Yani O'nun emri ile geleceksiniz demektir. İbn Cureyc de böyle açıklamıştır. Katâde: O'nu bilerek ve O'na itaat ederek geleceksiniz, demiştir. Bazıları da: *"Sizi çağıracağı gün O'na hamdederek, çağrısına uyup geleceksiniz"* buyruğunu, esasen her durumda hamd O'na mahsustur, diye açıklamışlardır.

[4281] Hadis-i şerifte belirtildiğine göre: Lâ ilâhe illallah diyenler için kabirlerinde bir yalnızlık olmayacaktır. Sanki ben Lâ ilâhe illallah diyenlerin kabirlerinden toprağı başlarının üzerinden silkeleyerek kalktıklarını ve Lâ ilâhe illallah dediklerini görür gibiyim. Bir başka rivayette onlar: *"Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun"* (Fâtır, 34) diyeceklerdir. İleride yüce Allah'ın izniyle Fâtır sûresinde gelecektir.

Scanned with CamScanner

"Ve ancak" kabirlerinizden kalkacağınız gün dünya yurdunda *"pek az bir süre kaldığınızı zannedeceksiniz."* Nitekim yüce Allah (başka yerlerde) şöyle buyurmaktadır: *"Onların onu görecekleri gün (bir günün) bir akşamından yahut kuşluğundan başka durmamışlar gibi gelecek onlara."* (Nâziât, 46); *"Sûr'a üfürüldüğü günde Biz günahkârları o gün (gözleri) morarmış halde haşrederiz. Kendi aralarında gizlice: Siz (kabirde yahut dünyada) ancak on gün eğlendiniz, diye fısıldaşırlar. Biz onların ne söylediklerini çok iyi biliriz. Onların daha iyi yolda olanları der ki: Siz ancak bir gün eğlendiniz."* (Tâhâ, 102-104); *"Kıyametin kopacağı gün günahkârlar bir saatten başka eğlenmediklerine yemin edeceklerdir. İşte onlar böyle döndürüyorlardı."* (Rûm, 55); *"Siz yeryüzünde kaç yıl kaldınız diyecek, onlar: Bir gün yahut bir günün bir bölümü kadar eğlendik. Haydi sayanlara sor diyecekler. Buyuracak ki: Siz ancak az bir süre eğlendiniz, eğer gerçekten bilmiş olsaydınız."* (Mü'minûn, 112-114)

وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ۚ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿٥٣﴾

53. Kullarıma de ki: En güzel olanı söylesinler. Çünkü şeytan aralarına ayrılık sokar. Gerçekten şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır.

Tefsiri:

Şanı yüce Allah, Rasûlü'ne şu emri vermektedir: Allah'ın mü'min kullarıyla konuşma ve hitaplarında onlara en güzel olanı ve hoş sözleri söyleyip konuşmalarını emret. Çünkü onlar bunu yapmayacak olurlarsa, şeytan aralarına ayrılık sokar ve sözü fiile dönüştürür, kötülük, düşmanlık ve çarpışma baş gösterir. Çünkü şeytan, Âdem'e ve onun soyundan gelenlere Âdem'e secde etmeyi kabul etmediği andan itibaren düşmandır. Onun düşmanlığı açık ve bellidir. Bundan dolayı bir kimsenin Müslüman kardeşine bir demir ile (bıçak ve benzeri silahla) işaret etmesini yasaklanmıştır. Çünkü şeytan onun elindekini kaydırabilir. Belki de o demiri kardeşine isabet ettirir.

[4282] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sakın sizden biriniz, silahla kardeşine işaret etmesin. Çünkü şeytan -belki de- o bir farkında olmadan*

Scanned with CamScanner

onun elindekini alır ve neticede cehennem ateşinin bir çukuruna düşer."[105] Bunu Buhârî ve Müslim, Abdurrezzak'ın rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[4283] İmam Ahmed dedi ki: ...Bana Selîk oğullarından bir adam tahdis edip dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gurup insan ile birlikte iken gitti. Onu şöyle buyururken dinledim: *"Müslüman müslümanın kardeşidir, ona zulmetmez, onu yardımsız bırakmaz. Takva işte buradadır.* -Hammad dedi ki: Eliyle göğsüne işaret etti.- *Allah için birbirini seven iki adam, ancak onlardan birisinin çıkarttığı doğru olmayan bir iş sebebiyle ayrılırlar. Sonradan ortaya çıkarılan doğru olmayan iş (bid'at), bir şerdir, sonradan ortaya çıkarılan doğru olmayan bir iş, bir şerdir, sonradan ortaya çıkarılan doğru olmayan iş, bir şerdir."*[106]

Rabbiniz Sizi En İyi Bilendir:

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ ۖ إِنْ يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ أَوْ إِنْ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ ۚ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٥٤﴾ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَىٰ بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا ﴿٥٥﴾

54. Rabbiniz sizi en iyi bilendir. Dilerse ya size rahmet eder yahut dilerse sizi azaplandırır. Biz seni onlara bir vekil göndermedik.

55. Rabbin göklerde ve yerde olanları en iyi bilendir. Andolsun ki Biz peygamberlerin kimini kiminden üstün kılmışızdır. Dâvûd'a da Zebur verdik.

Tefsiri:

Ey insanlar! *"Rabbiniz sizi en iyi bilendir."* Yani aranızdan kimin hidayeti hak ettiğini, kimin de hak etmediğini o çok iyi bilir. *"Dilerse ya size"* sizi ken-

105 Buhârî, 7072; Müslim, 2617; Ahmed, II, 317; İbn Hibbân, 5948

106 Ahmed, V, 71, hadis no: 20166 bu senediyle rivayet etmiştir. Sened zayıftır. Hadis sahih olup, son kısmı dışında bunun çok sayıda şahidi vardır. O son kısmını da münferid olarak Ali b. Zeyd rivayet etmiştir. O ise (rivayeti) delil olmayan birisidir. Üstelik Mubarek b. Fedale ona muhalefet etmiş ve hadisin son kısmını zikretmemiştir. Bu haliyle hadisi Ahmed, 20165 ve 22702'de Abbad b. Raşid'den, o Hasan'dan diye de 22718'de son kısmı olmadan rivayet etmiştir. Bu ise daha sahihtir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

disine itaat etmeye ve kendisine dönüp yönelmeye muvaffak kılmak sûretiyle *"rahmet eder, dilerse sizi azaplandırır."* Ey Muhammed! Biz seni *"onlara bir vekil göndermedik."* Yani biz seni ancak bir uyarıcı olarak gönderdik. Sana itaat eden cennete girer, sana karşı gelen cehenneme girer.

"Rabbin göklerde ve yerlerde olanları en iyi bilendir." İtaat ve masiyet hususundaki mertebeleriyle onları en iyi bilir. *"Andolsun ki Biz peygamberlerin kimini kiminden üstün kılmışızdır."* Nitekim bir başka yerde: *"İşte Biz o rasûllerin bazısını bazısına üstün kıldık. Allah onlardan kimisi ile konuştu, kimisini de birçok derecelerle yükseltmiştir."* (Bakara, 253)

[4284] Bu, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den söylediği sabit olan: *"Nebîler arasında birinin diğerinden üstün olduğunu söylemeyiniz"*[107] diye Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde geçen hadis ile çelişmemektedir. Çünkü o hadisten kasıt, sadece canı böyle çektiği için ve taassub dolayısıyla -delil gereğince değil- birinin diğerinden üstün olduğu iddiasında bulunmaktır. Çünkü delil, eğer herhangi bir hususu gösterecek olursa, ona uymak icab eder. Rasûllerin geri kalan nebîlerden daha faziletli olduğunda görüş ayrılığı yoktur. Aynı şekilde rasûller arasında ulu'l-azm diye bilinen rasûller onların en faziletlileridir. Bunlar da Kur'ân-ı Kerim'in iki âyetinde açıkça zikredilmiş olan peygamberlerdir. Bu âyetlerden birisi Ahzâb sûresinde yer alan: *"Hani Biz peygamberlerden (özellikle de) senden, Nûh'tan, İbrâhim'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu İsa'dan ahidlerini almıştık."* (Ahzâb, 7) Diğeri de Şûrâ sûresinde yer alan şu âyet-i kerimedir: *"O: 'Dini dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin' diye dinden Nûh'a tavsiye ettiğini sana vahyettiğimizi, İbrâhim, Mûsâ ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi size şeriat yaptık."* (Şûrâ, 13)

Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ise onların en faziletlisi olduğunda da görüş ayrılığı yoktur. Ondan sonra ise -meşhur olan kanâate göre- İbrâhim sonra Mûsâ sonra İsa (hepsine selam olsun) gelir. Biz bu hususa dair geniş açıklamaları delilleriyle bir başka yerde serdetmiş bulunuyoruz. Başarı Allah'tandır.

"Dâvûd'a da Zebur verdik" buyruğu ise onun fazilet ve şerefine dikkat çekmektedir.

---

107 Daha önce Bakara sûresi 253. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[4285] Buhârî dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"(Allah'ın kitabını) okumak Dâvûd'a kolaylaştırılmıştı. O atının eğerlerinin takılmasını emreder ve bu işi bitirmeden önce okurdu."* Bununla Kur'ân'ı kastetmektedir.[108]

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ ۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾

56. De ki: "Onu bırakıp boş yere (ilah diye) zannettiklerinizi çağırın. Onlar üzerinizdeki sıkıntıyı gideremeyecekleri gibi, değiştiremezler de."

57. Onların o tapındıkları da Rablerine hangisi daha yakın olacak diye yol ararlar. O'nun rahmetini umar, azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı gerçekten sakınılmaya değer.

Tefsiri:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: Ey Muhammed! Allah'tan başkasına ibadet eden şu müşriklere *"deki: O'nu bırakıp boş yere"* ortak koştukları put ve heykelleri ilah diye *"zannettiklerinizi çağırın."* Haydi onlara yönelin. Şüphesiz ki onlar *"üzerinizdeki sıkıntıyı"* büsbütün açıp *"gideremeyecekleri gibi değiştiremezler de."* Onu sizden başkasına yönlendiremezler. Yani buna güç ve kudreti yeten, sadece yaratmak da, emretmek de kendisinin olan, hiçbir ortağı bulunmayan, bir ve tek olarak Allah'tır.

Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"De ki: O'nu bırakıp boş yere (ilah diye) zannettiklerinizi çağırın. Onlar üzerinizdeki sıkıntıyı gideremeyecekleri gibi değiştiremezler de"* buyruğu hakkında şu açıklamayı yaptığını söylemiştir: Müşrikler: Bizler meleklere, Mesih'e ve Uzeyr'e ibadet ediyoruz, diyorlar-

108 Daha önce Ra'd sûresi 31. âyetin tefsirinde geçti.
[İbn Kesir, belirtilen âyetin tefsirinde aynı hadisi kaydetmekte ve orada "Kur'ân" lafzı açıkça geçmektedir. Hadisin akabinde de İbn Kesir'in kendisi "burada Kur'ân'dan kasıt Zebur'dur" demektedir. (Çeviren)]

Scanned with CamScanner

dı. İşte onların kendilerine dua (ibadet) ettikleri bunlardır. Yani onlar meleklere, Mesih'e ve Uzeyr'e dua ve ibadet ediyorlardı.

"Onların o tapındıkları da Rablerine hangisi daha yakın olacak diye yol arar." Buhârî, Süleyman b. Mihran el-A'meş'ten, o İbrâhim'den, o Ebû Ma'mer'den, o Ebû Abdullah b. Mes'ud'dan, yüce Allah'ın: *"Onların o tapındıkları da Rablerine hangisi daha yakın olacak diye yol ararlar"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Cinlerden bazı kimselere ibadet ediyorlardı. Bunlar Müslüman oldular. -Bir rivayette de şöyle demektedir:- İnsanlardan birtakım kimseler cinlerden birtakım kimselere ibadet ediyorlardı. Cinler Müslüman oldu, ama öbürleri cinlerinin eski haline bağlı kalmayı sürdürdü.

Katâde, Ma'bed b. Abdullah ez-Zimmânî'den, o Abdullah b. Utbe b. Mes'ud'dan, o İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan yüce Allah'ın: *"Onların o tapındıkları da Rablerine hangisi daha yakın olacak diye yol ararlar"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu âyet Araplardan bazı kimseler hakkında nazil oldu. Bunlar cinlerden birtakım kimselere ibadet ediyorlardı. Cinler Müslüman oldu, onlara ibadet eden insanlar ise Müslüman olduklarını farketmemişlerdi. Bunun üzerine bu âyet-i kerime indi.

İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan gelen bir başka rivayette de şöyle denilmektedir: Bunlar meleklerden kendilerine "el-cin" denilen bir gruba ibadet ediyorlardı... Sonra hadisin geri kalan kısmını zikretti.

Süddî de Ebû Sâlih'ten, o İbn Abbâs (radıyallâhu anhumâ)'dan yüce Allah'ın: *"Onların o tapındıkları da Rablerine hangisi daha yakın olacak diye yol ararlar"* buyruğu hakkında şunları söylediğini nakletmektedir: (Bunlar), İsa, annesi ve Uzeyr'dir.

Muğîre de İbrâhim'den şunu nakletmektedir: İbn Abbâs bu âyet-i kerime hakkında şöyle derdi: Bu kimseler İsa, Uzeyr, güneş ve aydır.

Mücâhid: İsa, Uzeyr ve meleklerdir, demiştir. İbn Cerîr ise, İbn Mes'ud'un görüşünü: *"Rablerine hangisi daha yakın olacak diye yol ararlar"* buyruğundan ötürü tercih etmiş bulunmaktadır. Çünkü böyle bir durum, mazi kipi ile ifade edilmez. Bu sebeple bunun kapsamına da İsa, Uzeyr ve melekler girmez. Ayrıca: Vesile (yol), Katâde'nin dediği gibi, yakınlığın kendisi demektir. Bundan dolayı: *"Hangisi daha yakın olacak"* buyurmuştur.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"O'nun rahmetini umar, azabından korkarlar"* buyruğuna gelince: Hiç şüphesiz havf ve recâ olmadıkça ibadet tamam olmaz. Havf (korku) ile kişi yasaklardan uzak kalır, recâ (rahmet ümidi) ile de kişi itaatlere yönelir.

"Çünkü Rabbinin azabı gerçekten sakınılmaya değerdir." Ondan sakınmak gerekir, onun meydana gelmesinden, ortaya çıkmasından korkmak gerekir. Ondan Allah'a sığınırız.

وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا ۚ كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾

58. Kıyamet gününden önce helâk etmeyeceğimiz yahut oldukça ağır bir azap ile azaplandırmayacağımız hiçbir ülke yoktur. Bu o kitapta yazılıdır.

Tefsiri:

Bu buyruk, aziz ve celil olan Allah'ın kendi nezdinde Levh-i Mahfuz'da yazıp, hükme bağlamış olduğu hususun kesinleşmiş olduğunu haber vermektedir: Bütün ahalisini yok etmek yahut azaba uğratmak sûretiyle *"ağır bir azap ile"* helâk etmeyeceği hiçbir ülke yoktur. Bunlar ya öldürülmek sûretiyle yahut dilediği herhangi bir bela ile olacaktır. Böyle bir helâk ise onların küçük büyük günahları sebebiyle olur. Nitekim yüce Allah geçmiş ümmetler hakkında şöyle buyurmaktadır: *"Onlar bize zulmetmediler, ama kendi nefislerine zulmettiler."* (Hûd, 101); *"Rabbinin ve peygamberlerinin emrine karşı baş kaldıran nice ülke halkı vardır ki, Biz onları en şiddetli bir hesaba çekmiş ve onları görülmemiş bir azapla azaplandırmışızdır. Sonunda onlar yaptıklarının cezasını tatmış oldular, işlerinin sonu da hüsran oldu."* (Talâk, 8-9)

Âyetlerin Gelişi:

وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ ۚ وَآتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا ۚ وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾

Scanned with CamScanner

59. Bizi (istedikleri) âyetleri göndermekten alıkoyan tek sebep, öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır. İşte Semud kavmine de gözle görülür apaçık bir belge olmak üzere o dişi deveyi verdik de (onu öldürdüler) ve bu yüzden zulmettiler. Halbuki biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz.

Tefsiri:

[4286] Suneyd dedi ki: Said b. Cubeyr dedi ki: Müşrikler: Ey Muhammed! Sen, senden önce birçok nebînin gelip geçtiğini iddia ediyorsun. Güya onlardan kimine rüzgâr musahhar kılınmış (emrine verilmiş), kimi ölüleri diriltiyormuş. Eğer bizim sana iman edip, seni tasdik etmemiz seni memnun edecekse Safa tepesinin bizim için altına dönüşmesini sağlamak üzere Rabbine dua et. Yüce Allah da ona şunu vahyetti: "Şüphesiz onların söylediklerini işittim. Arzu edersen onların dediklerini yaparım, ama iman etmeyecek olurlarsa (onları helâk edecek olan azap) inecektir. Çünkü âyetin (istenen mucizenin) indirilmesinden sonra bekletme olmaz. Şayet kavmine mühlet verilmesini istiyorsan ben de onlara mühlet veririm." Allah Rasûlü: *"Ya Rabbi, onlara mühlet vermeni istiyorum"* buyurdu.[109] Katâde, İbn Cureyc ve başkaları da böyle demiştir.

[4287] İmam Ahmed dedi ki: ...İbn Abbâs (radıyallâhu anh) dedi ki: Mekkeliler Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Safa'yı kendileri için altına dönüştürmesini, ziraat yapabilsinler diye dağları etraflarından uzaklaştırmasını istediler. Bunun üzerine ona: Arzu edersen onlara mühlet verilebilir, arzu edersen onlara istediklerini verebiliriz ama küfredip, inkâr edecek olurlarsa onlardan önceki ümmetleri helâk ettiğim gibi kendilerini de helâk ederim, diye vahyedildi.

Allah Rasûlü: *"Hayır, onlara mühlet verilmesini istiyorum"* deyince, aziz ve celil olan Allah da: *"Bizi âyetleri (istedikleri mucizeleri) göndermekten alıkoyan tek sebep, öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır. İşte Semud kavmine de gözle görülür apaçık bir belge olmak üzere o dişi deveyi verdik..."* âyetini indirdi.[110] Bunu Nesâî, Cerîr'in böylece rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir.

---

109 Taberî, 22400'de Said b. Cubeyr'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Bir sonrakine de bakınız.

110 Nesâî, Tefsir, 310; Ahmed, I, 258; Taberî, 2298; Hakim, II, 362'de sahih olduğunu da belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

Scanned with CamScanner

[4288] Yine İmam Ahmed dedi ki:... İbn Abbâs (radıyallâhu anh) dedi ki: Kureyş Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Rabbine Safa'yı bizim için altına dönüştürmesi maksadıyla dua et, biz de sana iman edelim, dediler. Allah Rasûlü: *"Dediğinizi yapacak mısınız?"* diye sordu, onlar evet dedi.

(İbn Abbâs) dedi ki: Allah Rasûlü de dua edince, Cebrâil (a.s) yanına gelip şöyle dedi: Rabbinin sana selamını getirdim. Sana diyor ki: "Arzu edersen Safa onlar için altın oluverir, ama bundan sonra aralarından kâfir olanları âlemlerden hiç kimseyi azaplandırmayacağım bir azap ile azaplandıracağım. Arzu edersen de onlara tevbe ve rahmet kapısını açık tutarım." Allah Rasûlü: *"Hayır, tevbe ve rahmet kapısı açık kalsın"* buyurdu.[111]

[4289] Hâfız Ebû Ya'lâ Müsned'inde dedi ki: ...Zubeyr b. el-Avvam'ın azadlı cariyesi Ümmü Atâ dedi ki: Zubeyr (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken dinledim: *"Aşiretinin en yakın akrabalarını uyar"* (Şuarâ, 214) âyeti nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebû Kubeys dağı üzerinde: *"Ey Abdi Menaf oğulları, ben bir uyarıp, korkutanım"* diye seslendi. Kureyşliler yanına geldiler. O da onları sakındırdı ve uyardı. Onlar: Sen bir nebî olduğunu, sana vahyedildiğini, rüzgârın ve dağların Süleyman'a musahhar kılındığını, denizin Mûsâ'nın emrine verildiğini, İsa'nın ölüleri dirilttiğini de söylüyorsun. O halde şu dağları bizden uzaklaştırması, yerden bize ırmaklar akıtması için Allah'a dua et. Biz de böylelikle burada ekin ekecek, ziraat yapacak, tarlalar bahçeler edinelim ve (mahsullerini) yiyelim. Bunu yapmazsan Allah'a bize ölmüşlerimizi diriltmesi için dua et. Onlarla konuşalım, onlar da bizimle konuşsunlar. Bunu kabul etmezsen o vakit Allah'a şu senin altındaki kayayı altına dönüştürmesi için dua et. Biz de ondan altın keselim, böylelikle bizim kış ve yaz yolculuklarımıza ihtiyaç bırakmasın. Çünkü sen de kendinin öbür peygamberler gibi olduğunu ileri sürüyorsun.

(Zubeyr) dedi ki: Biz de onun etrafında iken üzerine vahiy indi. Vahiy inmesi tamamlanınca şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki (Rabbim) bana istediğinizi verdi ve arzu etseydim olurdu. Ama O beni*

111 Ahmed, I, 242; Heysemi, Mecma, VII, 50'de bundan önceki rivayeti ve bu rivayeti zikrettikten sonra: Her iki rivayetin ravileri de Sahih'in ravileridir. Şu kadar var ki yollarından birisinde İmran b. el-Hakem ismi geçmektedir ki bu bir yanılmadır. Bazılarında ise İmran Ebu'l-Hakem şeklinde geçmiştir. Doğru olan budur. Çünkü o da Sahih'in ravileridir. Bunu Bezzâr da buna yakın olarak rivayet etmiştir demektedir.

Scanned with CamScanner

rahmet kapısından girmeniz ve böylelikle iman edeceklerinizin iman etmesi ile sizi kendiniz için seçip tercih ettiğinizle baş başa bırakması ve rahmet kapısından uzaklaşmanız ve böylelikle aranızdan hiçbir kimsenin iman etmemesi arasında tercihte serbest bıraktı. Ben de rahmet kapısını tercih ettim, sizden iman edecekler iman etsin. Ayrıca (Rabbim) bana şunu da haber verdi: Eğer istediğinizi verdikten sonra küfürde diretecek olursanız sizi âlemler arasından hiç kimseyi azaplandırmadığı bir azap ile azaplandıracaktır." Sonra da: *"Bizi âyetleri (istedikleri mucizeleri) göndermekten alıkoyan tek sebep öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır..."* âyetinden itibaren üç âyet okudu. Yine: *"Eğer kendisiyle dağların (yerlerinden koparılıp) yürütüldüğü yahut onunla yerin yarıldığı, kendisiyle ölülerin konuşturulduğu bir Kur'ân olsaydı..."* (Rad, 31) âyeti indi.[112]

Bu sebeple yüce Allah: *"Bizi âyetleri (istedikleri mucizeleri) göndermekten alıkoyan tek sebep, öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır. İşte Semud kavmine de gözle görülür, apaçık bir belge olmak üzere o dişi deveyi verdik de (onu öldürdüler). Bu yüzden zulmettiler. Halbuki biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz"* buyurmaktadır. Yani bizim bu gibi âyetleri göndermemiz ve senin kavminin senden istediği şekilde onları göstermemiz şüphesiz bizim için kolaydır. Onu gerçekleştirmek bize zor gelmez, ama öncekiler bu gibi âyetleri (mucizeleri) istedikten sonra onları yalanladı. Bizim onlar ve benzerleri hakkındaki sünnetimiz ise, o âyetlerin inmesinden sonra eğer onları yalanlayacak olurlarsa, hiç geciktirilmeden helâk edilmeleri şeklinde cereyan edegelmiştir. Nitekim yüce Allah Mâide sûresinde şöyle buyurmaktadır: *"Allah buyurdu ki: Gerçekten Ben onu size indireceğim ama, bundan sonra sizden kim kâfir olursa Ben onu âlemlerden kimseyi azaplandırmayacağım bir azapla azaplandıracağım"* (Mâide, 115) buyurmaktadır.

Yüce Allah Semud hakkında da Allah'ın, kendilerinin tespit ve tayin ettikleri bir kayanın içinden bir dişi devenin çıkarmasını istediler. Sâlih (a.s) da Rabbine dua edince Allah, Sâlih için o kayadan diledikleri dişi deveyi çıkardı

112 Hadis zayıftır. Bunu Ebû Ya'lâ, 679'da rivayet etmiştir. Senedinde Abdulcebbar el-Eylî vardır ki zayıftır. Hocası Abdullah b. Atâ hakkında Yahyâ: Hiçbir şey değildir, demiştir. Ebû Ya'lâ'nın hocasını da el-Mizzi söz konusu etmiş ve: Abidlerden birisi idi, ona dair bir biyografi bulamadım, demiştir. Heysemi de Mecma, 11245'te şunları söylemektedir: Abdulcebbar ve Abdullah b. Atâ'nın her ikisinin de sika oldukları söylenmiş olmakla birlikte, cumhur onların zayıf olduklarını bildirmiştir.

Scanned with CamScanner

ama *"bu yüzden zulmettiler"* onu yaratanı inkâr ettiler, Rasûlü'nü yalanladılar, dişi deveyi de kestiler. Yüce Allah da: *"Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. İşte bu, yalanı olmayan bir tehdittir"* (Hûd, 65) buyurdu.

Bundan dolayı yüce Allah: *"İşte biz Semud kavmine de gözle görülür, apaçık bir belge olmak üzere o dişi deveyi verdik"* buyurmaktadır. Yani bu belge, yaratılışı ile Allah'ın vahdaniyetine ve bu hususta Allah'ın duasını kabul ettiği rasûlünün doğruluğuna apaçık bir delildi.

"Bu yüzden zulmettiler." Yani o mucizeyi inkâr ettiler, devenin su içmesini engelleyerek onu öldürdüler. Allah da onları bir kişi kalmamak üzere yok etti, onlardan intikam aldı. Onları aziz ve muktedir olanın yakalayışı ile yakaladı.

"Halbuki biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz." Katâde dedi ki: Allah insanları âyetleri arasından dilediklerivle korkutur. Belki ibret alır, öğüt alır ve dönerler, diye. Bize nakledildiğine göre, İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) döneminde Kufe'de zelzele oldu. O: Ey insanlar, şüphe yok ki Rabbiniz kendisine dönmenizi istiyor. Siz de O'na dönünüz, dedi.

Aynı şekilde rivayet edildiğine göre Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) döneminde Medine'de defalarca deprem oldu, Ömer: Sizler galiba olmadık günahlar işlediniz. Allah'a yemin ederim ki tekrar deprem olursa, neler neler yapacağımı ben bilirim, dedi.

[4290] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiş hadiste şöyle buyurmaktadır: *"Güneş ve ay, Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bu âyetler bir kimsenin ölümü ya da hayatı dolayısıyla tutulmazlar, ama aziz ve celil olan Allah, bunlarla kullarını korkutur. Bu hali gördüğünüz vakit derhal O'nu zikretmeye, O'na dua edip, O'ndan mağfiret dilemeye yöneliniz."* Sonra şöyle buyurdu: *"Ey Muhammed ümmeti! Allah'a yemin ederim ki, kadın ya da erkek kulunun zina etmesinden ötürü Allah'tan daha çok gayrete gelen (bunu kıskanan, reddeden) hiçbir kimse yoktur. Ey Muhammed ümmeti! Allah'a yemin olsun ki benim bildiğimi bilseydiniz gerçekten az güler, çok ağlardınız."*[113]

113 Buhârî, 1044; Müslim, 901; Ebû Dâvûd, 1191; Nesâî, III, 132; Beyhakî, III, 338 Âişe'nin rivayet ettiği uzunca bir hadisin bir bölümüdür.

Scanned with CamScanner

وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ ۟ وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ ۟ وَنُخَوِّفُهُمْ ۙ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

60. Hani sana: "Şüphesiz Rabbin insanları çepeçevre kuşatmıştır" demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı ve Kur'ân'da lanet edilen ağacı Biz ancak insanlara bir fitne kıldık. Biz onları korkutuyoruz, fakat bu büyük bir tuğyandan başka bir şeylerini arttırmıyor.

Tefsiri:

Yüce Allah, Rasûlü'nü risaletini tebliğ etmeye teşvik ederek ve ona kendisini insanlara karşı korumuş olduğunu haber vererek, onlar üzerinde muktedir olduğunu, onların O'nun kabzasında kahr-u galebesinin altında bulunduklarını bildiriyor. Mücâhid, Urve b. ez-Zubeyr, Hasan, Katâde ve başkaları yüce Allah'ın: *"Hani sana: Şüphesiz Rabbin insanları çepeçevre kuşatmıştır demiştik"* buyruğu hakkında: Yani Allah, seni onlara karşı korumuştur, diye açıklamışlardır.

Yüce Allah'ın: *"Sana gösterdiğimiz o rüyayı ve Kur'ân'da lanet edilen ağacı Biz ancak insanlara bir fitne kıldık"* buyruğuna gelince:

[4291] Buhârî dedi ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) dedi ki: *"Sana gösterdiğimiz o rüyayı Biz ancak insanlara bir fitne kıldık."* Bu, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e İsrâ'ya götürüldüğü gece gösterilen gözle bir görmektir. *"Kur'ân'da lanet edilen ağaç"* ise zakkum ağacıdır.[114]

Bunu Ahmed, Abdurrezzak ve başkaları da bu şekilde Süfyân b. Uyeyne'den böylece rivayet etmişlerdir. Aynı şekilde bunu Avfî de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmiş olup, Mücâhid, Said b. Cubeyr, Hasan, Mesruk, İbrâhim, Katâde, Abdurrahman b. Zeyd ve daha başkaları da böylece İsrâ gecesi ile tefsir etmişlerdir. İsrâ'ya dair hadisler, sûrenin baş taraflarında oldukça kapsamlı bir şekilde kaydedilmiş bulunmaktadır. Allah'a hamdolsun, lütuf ve minnet duygularımız da O'nadır. Yine orada birtakım kimselerin hak üzere iken dinlerinden döndükleri de geçmişti. Çünkü kalpleri ve akılları bunu kaldıramamış, bilgisini kuşatamadıkları bir şeyi de yalanlamışlardı.

114 Buhârî, 4716

Scanned with CamScanner

Allah ise bunu başkaları için bir sebat ve bir yakin sebebi kılmıştı. Bundan dolayı yüce Allah: *"Ancak insanlara bir fitne kıldık"* buyurmaktadır yani bir deneme, bir sınama kıldık.

"Lanetlenmiş ağaca" gelince, bu da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendilerine haber verdiği üzere Zakkum ağacıdır. Onlara cenneti ve cehennemi de, zakkum ağacını da gördüğünü bildirmiş, kendileri ise bunu yalanlamışlardır. Hatta Ebû Cehil -Allah'ın lanetleri üzerine olsun- bize hurma ve tereyağı getirin de zıkkımlanalım demiş ve bunları beraber yemeye koyulmuş, arkasından: Haydi zıkkımlanın, biz zıkkımın bundan başka bir şey olduğunu bilmiyoruz, diyordu.

Bunu İbn Abbâs, Mesruk, Ebû Mâlik, Hasan-ı Basrî ve daha başkaları rivayet etmiştir. Bunun İsrâ gecesi gerçekleştiğini söyleyen herkes, bu şekilde zakkum ağacı ile bunu tefsir etmişlerdir.

Lanetlenmiş ağaçtan maksadın, Umeyye oğulları olduğu da söylenmiştir. Bu ise garip ve zayıf bir açıklamadır.

[4292] İbn Cerîr dedi ki: Sehl b. Sa'd dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), filan oğullarının, maymunların hücum ettiği gibi minberine hücum ettiklerini gördü. Bu hal hoşuna gitmedi. Bundan sonra vefat edinceye kadar güldüğü de görülmedi. (Sehl) dedi ki: Yüce Allah da bunun hakkında: *"Sana gösterdiğimiz o rüyayı ve Kur'ân'da lanet edilen ağacı Biz ancak insanlara bir fitne kıldık"* âyetini indirdi.[115]

Bu oldukça zayıf bir seneddir. Çünkü Muhammed b. el-Hasen b. Zebale metruk bir ravidir. Hocası da aynı şekilde büsbütün zayıftır. Bundan dolayı İbn Cerîr maksadın İsrâ gecesi olduğunu, lanetlenmiş ağacın da zakkum ağacı olduğunu ifade etmiştir. Gerekçe olarak da şunları söylemektedir: Çünkü ittifakları delil olan tevil bilginleri, bu hususta icma etmişlerdir. Rüyanın ve ağacın mahiyeti hakkında ittifak etmişlerdir, demek istiyor.

Yüce Allah'ın: *"Biz onları korkutuyoruz"* buyruğu da, biz kâfirleri tehdit, azap ve ibretli ceza ile korkutuyoruz, demektir.

---

115 Batıl bir rivayettir. Bunu Taberî, 22433'te muallâk olarak bana tahdis edildi, diyerek rivayet etmiştir. Bu ise bir illettir. İbn Kesir de aynı şekilde Hasen b. Zebale sebebiyle illetli olduğunu ve onun metruk bir ravi olduğunu, hocasının ise büsbütün zayıf olduğunu belirtmektedir. Sahih olan, Buhârî'nin az önce naklettiğidir.

Scanned with CamScanner

"Fakat bu büyük bir tuğyandan başka bir şeylerini arttırmıyor." Yani içinde bulundukları küfür ve dalalete ayak diretmelerini sürdürmelerine sebep oluyor. Bu da yüce Allah'ın onların üzerinden yardımını kaldırmış olmasından dolayıdır.

Melekler ve Âdem:

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَآئِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ ۖ قَالَ أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا ﴿٦١﴾ قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَٰذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُۥٓ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٢﴾

61. Hani biz meleklere: Âdem'e secde edin, demiştik. Onlar da -İblis müstesnâ- secde etmişlerdi. "Ben bir çamur olarak yarattığın kişiye secde eder miyim?" demişti.

62. "Benden şerefli kıldığın şu kişi var ya, eğer beni kıyâmet gününe kadar geciktirirsen onun soyunu pek azı müstesnâ olmak üzere mutlaka emrim altına alırım" demişti.

Tefsiri:

Yüce Allah Âdem (a.s)'a ve onun soyundan gelenlere İblis'in düşmanlığını hatırlatmakta ve bunun Âdem'in yaratıldığından itibaren oldukça eski bir düşmanlık olduğunu ifade etmektedir. Çünkü yüce Allah meleklere secde etmelerini emredince, İblis dışında hepsi de secde ettiler. İblis ise büyüklük taslayarak, ona karşı böbürlenip, onu küçümseyerek, ona secde etmeyi kabul etmedi. *"Ben bir çamur olarak yarattığın kişiye secde eder miyim? dedi."* Bir başka âyet-i kerimede de şöyle dediği buyurulmaktadır: *"Ben ondan hayırlıyım. Beni ateşten, onu ise çamurdan yarattın."* (Sâd, 76)

Yine İblis: *"Benden şerefli kıldığın şu kişi var ya"* o Yüce Rabbe karşı cüretkârlık göstererek, küfre saparak bu sözleri söylüyor. Yüce Rab ise ona hilmiyle muamele ediyor, ona mühlet veriyor.

"Eğer beni kıyâmet gününe kadar geciktirirsen onun soyunu pek azı müstesnâ olmak üzere mutlaka emrim altına alırım, demişti." Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Yani pek azı müstesnâ,

Scanned with CamScanner

ben onun soyundan gelenler üzerine egemenliğimi dayatacağım. Mücâhid: Andolsun onları kuşatmam altına alacağım. İbn Zeyd de: Andolsun onları saptıracağım, diye açıklamışlardır. Hepsi de birbirine yakın açıklamalardır. Sözlerinin anlamı şudur: Senin benden daha şerefli kılıp, benden büyük bir konuma yükselttiğin bu kişi var ya, eğer bana mühlet verecek olursan andolsun aralarından pek azı müstesnâ, soyundan gelenleri saptıracağım.

قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَوْفُورًا ﴿٦٣﴾ وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِم بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعِدْهُمْ ۚ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ ۚ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿٦٥﴾

63. Buyurmuştu ki: "Haydi git! Onlardan kim sana uyarsa şüphesiz ki cehennem de hepinizin cezasıdır. Hem de tam bir ceza!"

64. "Onlardan gücünün yettiği kimseleri sesinle yerinden oynat. Onlara karşı atlılarınla, piyadelerinle gürültü çıkararak baskın düzenle, mallarına, evlatlarına ortak ol, onlara vaadlerde bulun!" Fakat şeytan onlara bir aldatıştan başka ne vaad eder?

65. Benim gerçek kullarım üzerinde senin hâkimiyetin yoktur. Vekil olarak Rabbin yeter.

Tefsiri:

Lanetlenmiş İblis kendisine mühlet verilmesini isteyince Cenab-ı Allah ona: *"Haydi git, sana mühlet verdim"* buyurdu. Nitekim diğer âyette: *"Buyurdu ki: O halde sen kendisine mühlet verilenlerdensin. O belli zamanın gününe kadar."* (Sâd, 80-81) buyurmaktadır. Sonra yüce Allah onu ve Âdem'in soyundan gelip, onun izinden gidenleri cehennem ile tehdit ederek: *"Onlardan kim sana uyarsa şüphesiz ki cehennem de"* sizin amellerinize göre *"hepinizin cezasıdır. Hem de tam bir ceza."* Mücâhid: Tam ve yeterli bir ceza, diye; Katâde: Size tam uygun ve sizden hiçbir şekilde azaltılmayacak bir ceza, diye açıklamıştır.

Scanned with CamScanner

"Onlardan gücünün yettiği kimseleri sesinle yerinden oynat." Bununla şarkının kastedildiği söylenmiştir. Mücâhid, eğlence ve şarkı ile, diye açıklamıştır. Yani sen onları bu yollarla hafife al.

İbn Abbâs *"onlardan gücünün yettiği kimseleri sesinle yerinden oynat"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Aziz ve celil olan Allah'a isyana çağıran her bir kişiyi (oynat). Katâde de böyle demiş, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

"Onlara karşı atlılarınla, piyadelerinle gürültü çıkar." Yani atlılarınla, piyadelerinle, bütün askerlerinle üzerlerine hamle yap. Yani sen onlara gücünün yettiği her bir yolla musallat ol. Bu, yüce Allah'ın: *"Bilmez misin ki biz şeytanları kâfirler üzerine salarız da onları alabildiğine (isyana) teşvik ederler."* (Meryem, 83) buyruğunda olduğu gibi, kaderî bir emirdir. Yani sen onları masiyetlere doğru alabildiğine it, yönlendir, bütün gücünle onları o masiyetlere sevket, sürükle.

İbn Abbâs ve Mücâhid, yüce Allah'ın: *"Onlara karşı atlılarınla, piyadelerinle gürültü çıkararak baskın düzenle"* buyruğunu şöylece açıklamışlardır: Allah'a isyan yolunda giden her atlı ve her yürüyen kimsenin üzerine baskın düzenle, demektir.

Katâde ise şöyle açıklamıştır: Onun cinlerden ve insanlardan atlıları ve piyadeleri vardır. İşte ona itaat edenler onlardır. Araplar, bir kimse bir başkasını yüksek sesle çağırdığı vakit: (أجلب فلان على فلان) derler. İşte bundan dolayı at yarışında kişinin atın arkasından giderek daha hızlı koşmasını sağlamak üzere onu dürtüp bağırması demek olan celeb ile (yarışta bir kimsenin yanına ikinci bir at alarak bindiği at yorulursa yorulmamış olan ata binmesi demek olan) celeb'in yasaklanması da buradaki fiil (eclib: baskın düzenle, fiili) ile aynı köktendir. Seslerin yükselmesi anlamındaki "el-celebe" de buradan türemiştir.

"Mallarına... ortak ol." İbn Abbâs ve Mücâhid dedi ki: Mallarına ortak olması, onlara, mallarını yüce Allah'a isyan olan hususlarda harcamalarına dair emir vermesi ile olur. Ata: O faizdir, demiştir. Hasan da, o malın haram yerlerden toplanması ve yine haram yerlerde harcanması demektir dediği gibi, Katâde de böyle açıklamıştır. Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan şöyle dediğini rivayet etmektedir: Mallarında onlara ortak olması, onların (cahiliye

Scanned with CamScanner

dönemi Araplarının) davarlarından haram kıldıklarıdır. Bu sözleriyle bahîre, sâibe ve benzerlerini kastetmektedir. Dahhâk ve Katâde de böyle demiştir.

Daha sonra İbn Cerîr şunları söylemektedir: Daha uygunu âyet-i kerimenin bütün bunları kapsadığını söylemektir.

"Evlatlarına ortak ol" buyruğu hakkında da İbn Abbâs'tan naklen Avfî, Mücâhid ve Dahhâk şöyle demişlerdir: Bundan maksat, zinadan doğan çocuklardır. Ali b. Ebî Talha ise, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmiştir: Maksat, onların bilgisizce ve beyinsizlik ederek öldürdükleri çocuklarıdır.

Katâde, Hasan-ı Basrî'den şöyle dediğini nakletmektedir: Allah'a yemin olsun ki, mallarında ve evlatlarında onlara ortak oldu. Bu sebeple çocuklarını Mecûsî yaptılar, Yahudi yaptılar, Hıristiyan yaptılar, İslam boyası dışında başka boyalarla boyadılar, mallarını da parçalara ayırarak bir parçasını şeytana tahsis ettiler. Katâde de aynen böyle demiştir. Ebû Sâlih ise İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Bu, onların kendi çocuklarına Abdulharis (Haris'in kulu) Abdu Şems (güneşin kulu) ve Abdu Fulan (filan kişinin kulu) isimlerini vermeleri demektir.

İbn Cerîr dedi ki: Bu hususlaki görüşlerin doğruya en yakın olanı şöyle demektir: Allah'ın hoşuna gitmeyecek bir ismi vermek sûretiyle Allah'a isyan yoluna gidilen, Allah'ın razı olduğu dinden başkasına sokulan, yahut annesi ile zina sonucu doğan yahut çocuğu öldürmek ya da diri diri gömmek yahut ona yapılması Allah'a isyan olan her hangi bir uygulamanın yapıldığı her bir çocuktur.Bu durumdaki bütün çocuklara İblis'in ortaklığı söz konusudur. Çünkü yüce Allah: *"Mallarına, evlatlarına ortak ol"* buyruğunda herhangi bir tahsise (özelleştirmeye, anlamı daraltmaya) gitmemiştir. Buradaki "ortaklık" farklı şekillerde olur. Hakkında yahut kendisi sebebi ile Allah'a isyan olunan, hakkında yahut kendisi sebebiyle şeytana itaat olunan her bir hal, bir çeşit ortak koşmaktır.

İbn Cerîr'in bu söyledikleri uygun bir açıklamadır. Seleften her bir kişi -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- ortak olmanın bir yönünü açıklamıştır.

[4293] Müslim'in Sahih'inde sabit olduğuna göre Iyâd b. Hımar, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Aziz ve celil olan Allah: 'Şüphesiz Ben kullarımı hanif olarak yarattım. Sonra*

Scanned with CamScanner

şeytanlar onlara geldi ve onları dinlerinden uzaklaştırdı, benim kendileri için helal kıldıklarımı onlara haram kıldı' buyurmaktadır."[116]

[4294] Buhârî ve Müslim'de yer aldığına göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Onlardan birisi hanımına yaklaşmak istediği vakit:* (بسم الله، اللهم جنبنا الشيطان وجنب الشيطان ما رزقتنا: *Allah'ın adıyla. Allah'ım! Şeytanı bizden de, bize ihsan ettiğin rızıktan da uzaklaştır) diyecek olursa, eğer bu yaklaşma neticesinde ikisinden bir çocuk doğması takdir edilirse, şeytan ona ebediyen zarar vermez."*[117]

"Onlara vaadlerde bulun. Fakat şeytan onlara bir aldatıştan başka ne vaad eder." Nitekim yüce Allah, İblis'in hak ile hüküm verileceği günde hakkın açık seçik bir şekilde ortaya çıkacağı vakit şöyle diyeceğini haber vermektedir: *"Doğrusu Allah'ın size verdiği söz gerçekti. Ben de size vaatte bulunmuştum, ama size verdiğim sözde durmadım. Zaten benim sizin üzerinizde hiçbir nüfuzum da yoktu. Yalnız ben sizi çağırdım, siz de çağrımı kabul ettiniz. O halde beni kınamayınız. Bilakis kendinizi kınayınız. Artık ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz."* (İbrâhim, 22)

Yüce Allah'ın: *"Benim gerçek kullarım üzerinde senin hakimiyetin yoktur"* buyruğu Rabbimizin mü'min kullarını desteklediğini, onları koruyup, kovulmuş şeytandan kendilerini himaye ettiğini haber vermektedir. Bundan dolayı da: "Vekil" koruyucu, destekleyici, yardımcı *"olarak Rabbin yeter"* buyurmaktadır.

[4295] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Gerçek şu ki, mü'min sizden herhangi birinizin yolculukta devesini yularından tutup yorduğu gibi, şeytanlarını da aynı şekilde yorar."*[118]

---

116 Daha önce defalarca geçti.

117 Buhârî, 141 ve 3271; Müslim, 1434; Ebû Dâvûd, 2161; Tirmizî, 1092; İbn Mâce, 1919; Ahmed, I, 217; İbn Hibbân, 983 İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

118 Senedi zayıftır. İmam Ahmed, II, 380'de Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir. Senedinde hadis rivayeti zayıf olan İbn Lehia vardır. Ondan rivayet eden ise Abadile'den (adı Abdullah olanlardan) birisi değildir. Heysemi, Mecma, 452'de de senedinde İbn Lehia vardır demekle yetinmiştir.

Scanned with CamScanner

Rabbinizin Lütfundan Arayasınız Diye:

رَبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ ۚ إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٦٦﴾

66. Rabbiniz lütfundan arayasınız diye sizin için denizde gemileri yürütendir. Şüphesiz O size karşı çok merhametlidir.

Tefsiri:

Yüce Allah denizde gemileri kullarının emrine vermekle, bir iklimden bir diğerine ticaret yaparak O'nun lütfunu aramaları için kullarının menfaatine bunu kolaylaştırmak sûretiyle insanlara olan lütfunu haber vermektedir. Bundan dolayı da: *"Şüphesiz O size karşı çok merhametlidir"* buyurmaktadır. Yani O, bunu size hem üzerinizdeki lütfundan, hem size olan rahmetinden, merhametinden dolayı yapmıştır.

وَإِذَا مَسَّكُمُ الْضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّآ إِيَّاهُ ۖ فَلَمَّا نَجَّاكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ ۚ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾

67. Denizde size bir sıkıntı dokunduğu zaman O'ndan başka taptığınız her şey kaybolur. Fakat O sizi kurtarıp, karaya çıkarınca (yine) yüz çevirirsiniz. Zaten insan çok nankördür.

Tefsiri:

Yüce Allah bize şunu bildiriyor: İnsanlara bir sıkıntı gelip çattığı zaman dinlerini Allah'a halis kılarak ve O'na yönelerek Allah'a dua ederler. Bu sebeple yüce Allah: *"Denizde size bir sıkıntı dokunduğu zaman O'ndan başka taptığınız herkes kaybolur"* buyurmaktadır. Yani Allah'tan başka kendilerine ibadet ettiğiniz varlıkların tümü kalplerinizden kaçıp gider. Nitekim Ebû Cehil'in oğlu İkrime de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'yi fethettiği vakit kaçıp gittiğinde böyle bir hal ile karşı karşıya kalmıştı. Kaçarken Habeşistan'a gitmek amacıyla gemiye binmişti. Oldukça şiddetli bir rüzgâr gelip onları buldu. Birbirlerine şöyle dediler: Bir ve tek olarak Allah'a dua edip yalvarmaktan başka hiçbir şeyin size faydası olmaz. Bunun üzerine İkrime kendi kendisine: Allah'a yemin olsun ki, eğer denizde O'ndan başka

Scanned with CamScanner

Scanned with CamScanner

kimsenin faydası olmuyorsa, şüphesiz karada da O'ndan başkasının faydası olmaz, diye düşündü (ve şu duayı yaptı:) Allah'ım! Sana söz veriyorum. Eğer sen beni bundan (sağ salim) çıkartacak olursan, yemin ederim ki, gidip elimi Muhammed'in eline koyacağım (ona teslim olacağım) ve andolsun onun çok şefkatli ve merhametli olduğunu da göreceğim. Sonra denizden çıktılar. İkrime Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına döndü, Müslüman oldu ve İslam'a güzel bir şekilde bağlandı. Allah ondan razı olsun.

"Fakat O sizi kurtarıp, karaya çıkarınca (yine) yüz çevirirsiniz." Denizde hatırlayıp, kabul ettiğiniz tevhidini unutuverirsiniz, O'na kimseyi ortak koşmaksızın bir ve tek olarak dua edip yalvarmaktan yüz çevirirsiniz.

"Zaten insan çok nankördür." Yani onun karakteri böyledir. Nimetleri unutur ve inkâr eder. Allah'ın korudukları müstesnâ.

أَفَأَمِنتُمْ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٨﴾

68. Peki, kara tarafından sizi yere geçirmesinden yahut üzerinize çakıl taşları yağdıran bir kasırga göndermesinden emin mi oldunuz? Sonra kendinize hiçbir vekil de bulamazsınız.

Tefsiri:

Yüce Allah soruyor: Sizleri karaya çıkartıp kurtaracak olursa onun intikamından ve azabından emin olacağınızı mı sandınız?

"Peki, kara tarafından sizi yere geçirmesinden yahut üzerinize çakıl taşları yağdıran bir kasırga göndermesinden emin mi oldunuz?" Burada içinde çakıl taşları bulunan yağmur anlamındaki açıklamayı, Mücâhid ve başkaları yapmıştır. Yüce Allah'ın şu buyruğu da bunun gibidir: *"Biz üzerlerine ufak taş yağdıran bir rüzgâr gönderdik. Lut'un ailesi müstesnâ, onları seher vaktinde kurtardık."* (Kamer, 34) Bir başka âyette de yüce Allah: *"Ve üzerlerine balçıktan pişirilmiş taş yağdırdık."* (Hicr, 74) buyurduğu gibi, yine şöyle buyurmaktadır: *"Yahut gökte olanın üzerinize taş yağdıran bir rüzgâr göndermesinden emin mi oldunuz? Hem benim korkutmamın nasıl olduğunu bileceksiniz."* (Mülk, 16-17)

"Sonra kendinize hiçbir vekil" yani bu azabı sizden geri çevirecek ve sizi O'ndan korkutacak kimse *"de bulamazsınız."*

Bununla birlikte, doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

أَمْ أَمِنتُمْ أَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَىٰ فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُم بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾

69. Yoksa O'nun sizi tekrar oraya döndürüp de üstünüze şiddetli bir fırtına yollamasından ve sonunda nankörlüğünüz yüzünden sizi suda boğmasından emin mi oldunuz? Sonra da bize karşı onun öcünü alacak kimse bulamazsınız.

Tefsiri:

Şanı Yüce Rabbimiz şöyle buyuruyor: Denizde iken tevhidimizi itiraf ettikten sonra bizden yüz çeviren ve karaya çıkan kimseler *"yoksa O'nun sizi tekrar oraya"* ikinci defa denize *"döndürüp de üstünüze şiddetli bir fırtına yollamasından"* yani gemilerin yelkenlerinin bağlı bulunduğu direkleri sökûp gemiyi denize batırmasından *"... emin mi oldunuz?"*

İbn Abbâs ve başkaları dedi ki: Kasıf (denilen fırtına) gemileri parçalayan ve onları suya gömen şiddetli deniz rüzgârına denilir.

"Ve sonunda nankörlüğünüz yüzünden" yani kâfir olmanız, yüce Allah'tan yüz çevirmeniz yüzünden *"sizi suda boğmasından emin mi oldunuz? Sonra da bize karşı onun öcünü alacak kimse bulamazsınız."* İbn Abbâs yardımcı bulamazsınız, Mücâhid: Sizin için intikam alacak yani sizden sonra intikamınızı almaya kalkacak kimse bulamazsınız; Katâde de: Biz bundan dolayı herhangi bir şeyin bize karşı çıkacağından korkmuyoruz, diye açıklamışlardır.

Âdemoğlunun Üstünlüğü:

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾

Scanned with CamScanner

70. Andolsun ki Biz Âdemoğullarını şerefli ve üstün kıldık. Onlara karada ve denizde taşıyacak vasıtalar verdik. Kendilerine hoş ve temiz rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan oldukça üstün kıldık.

Tefsiri:

Yüce Allah Âdemoğullarını en güzel ve en mükemmel bir şekilde yaratmak sûretiyle onları ne kadar şereflendirmiş, onlara ne kadar ikramda bulunmuş olduğunu bildirmektedir. Nitekim bir başka yerde de: *"Andolsun ki Biz insanı gerçekten ahsen-i takvim'de yarattık"* (Tîn, 4) buyurmaktadır. Yani insan ayakları üzerinde dimdik yürür, elleriyle yemek yer, ama diğer canlı hayvanlar dört ayak üzerinde yürür, ağzıyla yer. Allah ona işitecek kulak, görecek göz ve kalp vermiştir. Bütün bunlarla gerekli olanı beller ve bunlardan yararlanır. Eşyayı birbirinden ayırır. Özelliklerini, dini ve dünyevi hususlardaki fayda ve zararlarını bilir.

"Onlara karada ve denizde taşıyacak vasıtalar verdik." Karada davar, at, katır gibi binekler verdiğimiz gibi, denizde de büyük gemiler, küçük kayıklar verdik.

"Kendilerine hoş ve temiz rızıklar verdik." Ekin, meyve, et, süt gibi çeşitli ve arzu edilen lezzetli, görünüşleri güzel yiyecekler verdik. Farklı sınıf, tür ve şekilleriyle insanların kendileri için yaptıkları ve başkalarının da diğer bölge ve iklimlerden kendilerine taşıyıp getirdikleri değerli yiyecekler verdik.

"Ve onları yarattıklarımızın çoğundan" sair hayvanlardan ve türlü mahlûklardan *"oldukça üstün kıldık."* Bu âyet-i kerime, insan türünün melek türünden daha faziletli olduğuna delil gösterilmiştir.

Abdurrezzak dedi ki: Bize Ma'mer, Zeyd b. Eslem'den şöyle dediğini haber verdi: *Melekler: Rabbimiz, sen Âdemoğullarına dünyayı verdin. Oradan yiyor, faydalanıyorlar ama bunu bize vermedin. Bu sebeple bunu bize ahirette ver, dediler. Yüce Allah şöyle buyurdu: İzzetim ve celalim hakkı için ellerimle yarattığımın soyundan gelen salih kimseleri kendilerine ol deyip, derhal oluverenler gibi kılmayacağım.* Bu, bu yoldan gelen mürsel bir hadistir.[119]

119 Mürsel diye nitelendirmesi tartışılır. Çünkü Zeyd b. Eslem bunu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet etmiyor ki mürseldir, denilsin. Muhtemelen musannıf bunun mürsel olduğuna bundan sonraki rivayeti delil görmüş olabilir.

Scanned with CamScanner

Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. Bu bir başka yoldan muttasıl olarak da rivayet edilmiştir. Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki:

[4296] ...Abdullah b. Amr, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Melekler, Rabbimiz Âdemoğullarına dünyayı verdin, onlar orada yiyor, içiyor ve giyiniyorlar. Biz de seni hamdinle tesbih ediyor ama yemiyor, içmiyor, eğlenmiyoruz. Onlara dünyayı verdiğin gibi bize de ahireti ver, dediler. Allah: Ellerimle yarattığımın soyundan gelen salih kimseleri kendilerine ol deyip de oluveren kimseler gibi kılmayacağım, buyurdu."*[120]

[4297] İbn Asâkir, Muhammed b. Eyyûb er-Râzî yoluyla rivayet etmektedir: Enes b. Mâlik, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle dediğini tahdis etti: *"Melekler: Rabbimiz sen bizi de, Âdemoğullarını da yarattın. Onları yemek yiyip, içecek içip, elbise giyecek, kadınlarla evlenecek, bineklere binip, uyuyup dinlenecek bir sûrette yarattın, ama bunlardan hiçbir şeyi bizim için yaratmadın. O halde dünyayı onlara ver, ahiret de bizim olsun, dediler. Bunun üzerine yüce Allah şöyle buyurdu: Elimle yaratıp kendisine ruhumdan üflediğimi, kendisine ol dememle birlikte oluverenler gibi yapmam."*[121]

[4298] Taberânî dedi ki: Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde Allah için Âdemoğlundan daha değerli hiçbir şey olmayacaktır."* Ey Allah'ın Rasûlü! Meleklerde mi? diye sorulunca, *"melekler de. Çünkü melekler güneş ve ay gibi (o halleriyle olmaya) mecburdurlar"* buyurdu."[122] Bu oldukça garip bir hadistir.

---

120 Oldukça zayıftır. Mecma, 265'te belirtildiği üzere Bunu Taberânî, Kebîr ve Evsat'ta rivayet etmiş ve: Senedinde İbrâhim b. Abdullah el-Mıssîsi vardır ki yalancı ve metruk bir ravidir. Evsat'taki rivayetin senedinde de Talha b. Zeyd vardır. O da yalancıdır, demektedir. Bundan sonraki rivayete de bakınız.

121 Senedi oldukça zayıftır. Senedinde Muhammed b. Eyyûb er-Râzî vardır ki Mizan, 7258'de belirtildiği üzere, Ebû Hâtim yalancı olduğunu söylemiştir. Bu haber ve ondan öncesi hakkında daha doğruya yakın görüneni, bunların öncekilerin kitaplarından gelen rivayetler olduklarıdır. Doğrusunu en iyi bilen de Allah'tır.

122 Senedi oldukça zayıftır. Mecma, 266'da belirtildiği üzere Taberânî, İbn Kesir'in zikrettiği sened ile rivayet etmiş, Heysemi de: Senedinde Ubeydullah b. Temmam vardır ve o zayıf bir ravidir, demiştir. Zehebî, Mizan, 5348'de Buhârî de onda Halid el-Hazza'dan naklen hayret verici rivayetler vardır dediğini nakletmektedir. O da bunu Halid'den diye rivayet etmiştir. O halde bu da onun hayret verici, şaşırtıcı rivayetlerinden birisidir.

Scanned with CamScanner

يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ ۚ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَٰئِكَ يَقْرَؤُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾ وَمَنْ كَانَ فِي هَٰذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٧٢﴾

71. O gün her sınıf insanı imamları ile çağırırız. Kimin kitabı sağ eli ile verilirse onlar kitaplarını okurlar ve onlara hurma çekirdeğinin iplikçiği kadar zulmedilmez.

72. Kim burada kör ise o âhirette de kördür. Yol itibariyle de en şaşkındır.

Tefsiri:

Şanı yüce ve mübarek olan Rabbimiz, kıyâmet gününde her bir ümmeti önderleriyle birlikte hesaba çekeceğini haber vermektedir. Tefsir âlimleri bu hususta farklı kanâatlere sahiptir. Mücâhid ve Katâde, nebîleriyle birlikte demektir, demişlerdir. Bu da yüce Allah'ın: *"Her ümmetin bir rasûlü vardır. Rasûlleri geldiği zaman aralarında adaletle hükmedilir ve onlara zulmedilmez"* (Yunus, 47) buyruğuna benzemektedir. Seleften bazıları: Bu, hadis ashabı (muhaddisler) için en büyük şereftir. Çünkü onların imamı Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisidir, demişlerdir. İbn Zeyd ise: Onların peygamberlerine indirilen ve şer'i hükümleri ihtiva eden kitapları ile, diye açıklamış, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir. Ayrıca İbn Ebî Necih, Mücâhid'den: Kitapları ile (çağırırız), diye açıkladığını rivayet etmektedir. Mücâhid'in bu açıklamasıyla, Avfî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiği *"O gün her sınıf insanı imamları ile çağırırız."* Yani amellerinin yazılı olduğu kitap (amel defteri) ile çağırırız, şeklindeki açıklamasını da kastetmiş olma ihtimali vardır. Ebu'l-Âliye, Hasan ve Dahhâk da böyle demiştir. Yüce Allah'ın: *"Biz her şeyi apaçık bir imamda (önder kitapta) tespit etmişizdir"* (Yâsin, 12) buyruğu sebebiyle tercih edilen görüş budur. Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Kitap konulmuş olacak, günahkârları onun içindekilerden korkuya kapılmış göreceksin. 'Vay bizim halimize! Bu kitaba ne olmuş, küçük büyük hiçbir şey bırakmayıp sayıp dökmüş?' diyecekler. Onlar işlediklerini de hazır bulacaklardır. Rabbin kimseye zulmetmez."* (Kehf, 49); *"Her ümmeti de diz çökmüş göreceksin. Her ümmet kitabına çağrılacak. 'Bugünde sizlere işleyegeldiğiniz amellerinizin karşılığı*

Scanned with CamScanner

verilecektir. İşte bu, size karşı hakkı söyleyen kitabımızdır. Esasen biz işlediklerinizi yazdırıyorduk' (denilecek)." (Câsiye, 28-29)

Durumun böyle olması, yüce Allah her nebînin ümmeti arasında hüküm vereceği vakit, nebînin de getirilmemesini gerektirmez. Çünkü her nebînin kendi ümmetinin amellerine karşı tanık olması kaçınılmaz bir şeydir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Yer, Rabbinin nuruyla aydınlanacak. (Amellerinin) kitab(ı) konulacak, peygamberlerle şahitler getirilecek."* (Zümer, 69); *"Her ümmetten (peygamberlerini) birer şahit getirip bunlara karşı da seni şahit getireceğimiz zaman halleri nice olacak?"* (Nisâ, 41)

"İmamları ile" buyruğu ile her bir toplum imam (önder) edinip uyduğu kişinin kastedilme ihtimali de vardır. İman ehli olanlar nebîlere -selam onlara- uymuşlar, kâfirler de kendi önderlerine uymuşlardır. Nitekim yüce Allah: *"Biz onları ateşe çağıran önderler (imamlar) kıldık."* buyurmaktadır.

[4299] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde: *"Her bir ümmet, hiç şüphesiz (dünyada iken) neye ibadet etmiş ise onun peşinden gidecektir. Tağutlara ibadet edenler, tağutların arkasından gidecekler..."* hadisi yer almaktadır.[123] Ama burada "imam"dan maksat, amellerin yazılı olduğu kitap (defter)lardır. Bundan dolayı yüce Allah: *"O gün her sınıf insanı imamları ile çağırırız. Kimin kitabı sağ eli ile verilirse onlar kitaplarını okurlar..."* buyurmaktadır. Yani kitabında yer alacak salih ameller ile sevinerek, neşelenerek onu okuyacak ve okumaktan da hoşlanacak. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Kitabı sağından verilmiş olana gelince, der ki: İşte alın, okuyun kitabımı. Ben zaten hesabıma gerçekten kavuşacağımı biliyordum." Ve nihayet: "Kitabı sol tarafından verilen kimseye gelince, o da der ki: Keşke kitabım verilmeseydi ve keşke hesabımın ne olduğunu bilmeseydim."* (Hâkka, 19-26)

Yüce Allah'ın: *"Ve onlara hurma çekirdeğinin iplikçiği kadar zulmedilmez"* buyruğunda geçen hurma çekirdeğinin yarığındaki uzunca iplik demek olan "fetîl" ile ilgili açıklamalar daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

[4300] Bu hususta Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr bir hadis rivayet ederek şöyle dedi: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayete göre o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"O gün her sınıf insanı imamları ile çağırırız"* buyru-

123 Bu (kıyâmette Allah'ın görüleceğini bildiren) ru'yet hadisinin bir parçasıdır. Buhârî, 7437; Müslim, 182'de Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir ileride gelecektir.

Scanned with CamScanner

ğu hakkında şöyle demiştir: *"Onlardan birisi çağrılacak, ona kitabı sağından verilecek. Bedeni büyütülecek, yüzü ağartılacak, başının üzerine parıldayan inciden bir taç konulacak. O da arkadaşlarının yanına gidecek. Onu uzaktan görecekleri vakit: Allah'ım! Bu kişi yanımıza gelsin ve onda bizim için bereket ihsan et, diyecekler. Onların yanına gelecek ve kendilerine: Müjdeler olsun, sizden her bir kişiye aynen bunun gibisi verilecektir, diyecek.*

Kâfire gelince yüzü kapkara kesilecek, bedeni büyütülecek, arkadaşları onu göreceği vakit bundan -yahut bunun şerrinden- Allah'a sığınırız. Allah'ım! Bu kişiyi yanımıza getirme, diyecekler. Yanlarına gidecek bu sefer: Allah'ım! Bunu rezil rüsvay et, diyecekler. O da: Allah sizi (rahmetinden) uzak etsin. Muhakkak sizden her bir kişiye aynen bunun gibi vardır, diyecek."[124]

Sonra Bezzâr: Bu hadis, ancak bu yoldan rivayet edilmektedir, demiştir.

Yüce Allah'ın: *"Kim burda kör ise o ahirette de kördür, yol itibariyle de en şaşkındır"* buyruğu hakkında da İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve İbn Zeyd şöyle demişlerdir: *"Kim bunda"* bu dünya hayatında *"kör ise"* Allah'ın delillerini, âyetlerini ve geniş geniş açıklamalarını görmez ise *"o ahirette de"* aynı şekilde *"kördür. Yol itibariyle de en şaşkındır."* Yani dünyada olduğu gibi en şaşkın, doğru yoldan en uzak bir kimse olacaktır. Bu halden Allah'a sığınırız.

وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُۥ وَإِذًا لَّاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا ﴿٧٣﴾ وَلَوْلَآ أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾ إِذًا لَّأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

124 Tirmizî, 3136; İbn Hibbân, 7349 -sahih olduğunu belirterek-; Hakim, II, 242-243 Müslim'in şartına uygundur diyerek, Zehebî de ona muvafakat etmiş bulunmaktadır. Oysa bu hadis bütün bu kaynaklarda Süddî'nin babası Abdurrahman b. Ebî Kerime etrafında dönüp durmaktadır. Hâfız'ın Takrib'de belirttiği gibi ise o meçhul bir ravidir. Zehebî de Mizan'da oğlu dışında ondan rivayet eden olmamıştır demektedir, ama İbn Hibbân sika olduğunu belirtmiş, Tirmizî de onun rivayet ettiği bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir. -Birden çok kişi zayıf olduğu hükmünü vermiş olsa dahi- bu hadisin kuvvetini arttıran şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

73. Neredeyse seni bile sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı uydurasın diye fitneye düşüreceklerdi. O takdirde seni dost edineceklerdi.

74. Ve eğer Biz sana sebat vermemiş olsaydık, onlara az kalsın biraz meyledecektin.

75. O takdirde Biz sana hayatın da kat kat (azab)ını, ölümün de kat kat (azab)ını tattıracaktık. Sonra bize karşı hiçbir yardımcı bulamayacaktın.

Tefsiri:

Yüce Allah, Rasûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) desteklemesini, ona sebat vermesini, onu korumasını, şerlilerin şerrinden, günahkârların tuzaklarından esenliğe kavuşturduğunu, onun işini üstlenenin, ona yardımcı olmayı üzerine alanın kendisi olduğunu ve nebîsini yarattıklarından herhangi bir kimsenin himayesine terk etmeyeceğini; aksine onun velisinin, koruyucusunun, yardımcısının, destekleyicisinin, zafere götürecek olanın, kendisine düşmanlık edip, muhalefet eden, ona karşı duran kimselere karşı da yeryüzünün doğularında da, batılarında da üstün getirecek olanın bizzat kendisi olduğunu haber vermektedir. Din gününe kadar pek çok salât ve selam ona olsun.

وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٧٦﴾ سُنَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾

76. Yakında seni bu yerden çıkarmak için mutlaka rahatsız edecekler. O takdirde kendileri de senin ardından ancak pek az kalacaklardır.

77. (Bu) senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimiz için de uyguladığımız sünnettir. Sen bizim sünnetimizde hiçbir değişiklik bulamazsın.

Tefsiri:

Denildiğine göre âyet-i kerime, Yahudiler hakkında inmiştir. Çünkü onlar Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nebîler yurdu olan Şam (Suriye)'de yerleşmesini ve Medine'de kalmayı bırakmasını tavsiye etmişlerdi. Ama bu görüş

Scanned with CamScanner

zayıftır. Çünkü bu âyet Mekke'de inmiştir. Medine'de yerleşmesi ise daha sonra olmuştur. Âyetin Tebuk'te indiği de söylenmiştir. Ancak bunun sıhhati tartışılır.

[4301] Beyhakî'nin Hakim'den naklettiğine göre ... Abdurrahman b. Ğanm'dan şöyle demiştir: Yahudiler bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip şöyle dediler: Ey Ebu'l-Kâsım, eğer nebî olduğun iddiasında doğru isen, Şam'a gitmelisin. Çünkü Şam mahşer topraklarıdır, nebîlerin toprağıdır. (Abdurrahman) dedi ki: Allah Rasûlü onların dediklerini tasdik etti. Bundan dolayı Tebuk gazvesine çıktı, ama tek maksadı Şam'a gitmekti. Tebuk'e ulaşınca yüce Allah, onun üzerine Beni İsrâil (İsrâ) sûresinden -daha önce sûre tamamlanmışken-: *"Yakında seni bu yerden çıkarmak için mutlaka rahatsız edecekler..."* buyruğundan itibaren *"hiçbir değişiklik bulamazsın"* buyruğuna kadar olan âyet-i kerimeleri indirdi. Yüce Allah ona böylece Medine'ye dönmesini emretti ve: *Senin hayatın da orada, ölümün de orada olacak ve oradan diriltileceksin*, buyurdu.[125]

Bu isnad tartışılır bir isnaddır. Daha kuvvetli görülen bunun sahih bir sened olmadığıdır. Çünkü Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Tebuk gazvesine Yahudiler söyledi diye çıkmadı. Aksine yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Kâfirlerden size yakın olanlarla savaşın"* (Tevbe, 123) buyruğu ile: *"Kendilerine kitap verilmiş olanlardan Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dinini din olarak kabul etmeyenlerle kendi elleriyle küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar savaşınız"* (Tevbe, 69) buyruğundaki emre uyarak o gazaya çıkmıştır. Aynı şekilde ashabından Mute'ye katılanları öldürenlere kısas uygulamak (misliyle ceza vermek) ve intikam almak için bu gazaya çıkmıştır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

---

125 Senedi oldukça zayıf, metin de batıldır. Bunu Beyhakî, Delailu'n-Nubuvve, V, 254'de rivayet etmiştir. Senedinde Abdurrahman b. Ğanm vardır ki, sahabe olup olmadığı ihtilaflıdır. el-Icli onu tabiinin sika ravileri arasında saymıştır. Yine senedinde el-Utâridî vardır. Zehebî onu Mizan, 443'de söz konusu etmiş ve birden çok kişi onun zayıf olduğunu söylemiştir, demiştir. İbn Adiyy de: Zayıf olduğu üzerinde icma etmişlerdir, demiş Dârekutnî onda bir beis yoktur, derken, Mutayyan onun yalancı olduğunu söylemiş, İbn Ukde onu (yalancılıkla) itham etmiştir. Hadisi Vâhidî, 585'te senetsiz olarak zikretmiş, Kurtubi ise âyet-i kerimenin Mekki olduğunu kabul etmemekte, bununla birlikte hitabın Kureyş kâfirlerini de kapsadığını ifade etmektedir. Bu âyet-i kerime ile ilgili olarak açıklamalarına bakınız.

Scanned with CamScanner

[4302] Eğer bu doğru ise, Velid b. Müslim'in rivayet etmiş olduğu hadisi de ona göre yorumlamak gerekir. Buna göre Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kur'ân-ı Kerim üç yerde indirilmiştir. Mekke, Medine ve Şam'da"* buyurmuştur. Velid: Beytu'l-Makdis'i kastediyor, diye açıklamıştır.[126]

"Şam"ın Tebuk diye açıklanması Velid'in ondan maksat, Beytu'l-Makdis'tir, şeklindeki açıklamasından daha güzeldir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Bu âyet-i kerimenin Kureyş kâfirleri hakkında indiği de söylenmiştir. Çünkü onlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i aralarından çıkartmak istemişlerdi. Allah da bu âyet-i kerime ile onları tehdit etmekte, eğer onu Mekke'den çıkartacak olurlarsa ondan sonra ancak pek az bir süre Mekke'de kalabileceklerini haber vermektedir. Gerçekten de böyle olmuştur. Çünkü onların Allah Rasûlü'ne eziyetlerinin ağırlaşmasından sonra aralarından ayrılıp, hicret etmesinden ancak bir buçuk senelik bir zaman geçmişti ki Allah onu onlarla birlikte arada bir sözleşme olmaksızın Bedir'de bir araya getirdi. Allah onlara karşı onu destekledi, onlara üstünlük sağladı, zafer kazandı. İleri gelenlerini öldürdü, çoluk çocuklarını esir aldı. Bundan dolayı yüce Allah: *"Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimiz için de uyguladığımız sünnetimizdir"* buyurmaktadır. Yani rasûllerimizi inkâr edip, onlara eziyet edenler hakkındaki âdetimiz bu şekildedir: Rasûl aralarından çıktı mı onlara da azap gelir. Eğer o (sallallâhu aleyhi ve sellem) rahmet peygamberi olmamış olsaydı, dünyada hiç kimsenin karşısında duramayacağı pek çok musibetler gelip onları bulurdu. Bundan dolayı yüce Allah: *"Halbuki sen içlerinde iken Allah onlara azap edecek değildir. Onlar mağfiret dileyip dururken de Allah onları azaplandıracak değildir"* (Enfâl, 33) buyurmaktadır.

126 Oldukça zayıftır. Taberânî, 7718'de Ebû Ümâme'nin rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş, Heysemi, 11260'da Ufeyr b. Madan'ın zayıf olduğunu belirterek illetli olduğuna işaret etmiştir, ama hadisin bir diğer illeti daha vardır ki, o da Velid b. Müslim'in tesviye tedlisi yapan bir ravi olduğudur. Burada da "an" lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur.

Scanned with CamScanner

Namazı Dosdoğru Kıl:

أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَىٰ غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ ۖ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ﴿٧٨﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ ۖ عَسَىٰ أَن يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا ﴿٧٩﴾

78. Güneşin (batıya) kaymasından, gecenin karanlığına kadar namazı dosdoğru kıl. Sabah namazını da. Çünkü sabah namazı tanık olunandır.

79. Gecenin bir kısmında da yalnız senin için nafile olmak üzere onunla (Kur'ân ile) gece namazı kıl. Umulur ki Rabbin seni mahmûd bir makama gönderir.

Tefsiri:

Yüce Allah, Rasûlü'ne farz namazları vakitlerinde dosdoğru kılmasını emretmek üzere: *"Güneşin kaymasından, gecenin karanlığına kadar namazı dosdoğru kıl"* buyurmaktadır. *"Güneşin kayması"* batışı diye açıklanmıştır. Bunu İbn Mes'ud, Mücâhid ve İbn Zeyd yapmıştır. Huşeym yoluyla İbn Abbâs'tan rivayete göre ise bundan maksat zevale ermesidir. Bunu Nafi de, İbn Ömer'den diye rivayet etmiştir. Ayrıca Mâlik de bunu tefsirinde Zührî'den, o İbn Ömer'den diye rivayet etmiştir. Ebû Berze el-Eslemi de böyle dediği gibi, aynı zamanda İbn Mes'ud ve Mücâhid'den de gelen bir rivayettir. Hasan, Dahhâk, Ebû Câfer el-Bakır ve Katâde de böyle demiş, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

[4303] Bu görüşe gösterilen delillerden birisi de İbn Humeyd yoluyla Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediğine dair gelen rivayettir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ashabından dilediği kimselerle birlikte davet ettim. Gelip bende yemek yediler, sonra güneş zevale erince çıktılar. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) de çıkıp: *"Çık, ey Ebû Bekir, işte bu vakit güneşin kaydığı vakittir"* buyurdu.[127]

127 Zayıftır. Taberî, 22583'de: "Çık, ey Ebû Bekir güneş artık kaymış bulunuyor" diye rivayet etmiş olup, senedinde ismi verilmemiş bir ravi bulunmaktadır. İbn Cerîr bunu 22584'de de senedinde meçhul bir ravi bulunan bir senetle tekrar etmiştir.

Scanned with CamScanner

Sonra bunu Sehl b. Bekkar'dan ... yoluyla yine Câbir (radıyallâhu anh)'tan, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye, buna yakın olarak rivayet etmiştir. Buna göre âyet-i kerimenin kapsamı içerisine beş vakit namazın vakitleri de girmektedir. Çünkü: *"Güneşin (batıya) kaymasından, gecenin karanlığına kadar"* buyruğundan -ki bunun güneşin batışı demek olduğu da söylenmiştir- öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazları anlaşılmaktadır.

"Sabah namazını da" buyruğu ise sabah namazını ifade etmektedir. Esasen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de sabit olan fiili ve kavli tevatür ile bu vakitler günümüzde Müslümanların uyguladığı şekilde bütün teferruatıyla sabit olmuştur. Bu tafsilatı sonradan gelenler öncekilerden nesil nesil öylece alıp uygulamışlardır. Nitekim bu hususlar ilgili yerlerde genişçe açıklanmıştır. Hamd Allah'a mahsustur.

"Çünkü sabah namazı tanık olunandır" buyruğu hakkında;

[4304] A'meş, İbrâhim'den, o İbn Mes'ud'dan, ayrıca Ebû Sâlih'ten, o Ebû Hureyre'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Sabah namazını da. Çünkü sabah namazı tanık olunandır"* buyruğu hakkında: *"Onda (sabah namazında) gece melekleri ile gündüz melekleri hazır bulunurlar"* buyurduğunu rivayet etmektedir.[128]

[4305] Buhârî dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Cemaatle kılınan namazın, tek başına kılınan namaza üstünlüğü yirmi beş derecedir. Gece melekleri ile gündüz melekleri de sabah namazında bir araya gelirler."* Ebû Hureyre (radıyallâhu anh): Arzu ederseniz: *"Sabah namazını da. Çünkü sabah namazı tanık olunandır"* buyruğunu okuyun, diyor.[129]

[4306] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"Sabah namazını da. Çünkü sabah namazı tanık olunan bir namazdır"* buyuruğu hakkında şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"O namazda gece melekleri ile gündüz melekleri hazır bulunurlar."*[130]

---

128 Taberî, 22594 senedinde Esbat b. Muhammed vardır ki kavi değildir, tercih olunan bunun mevkuf bir rivayet olduğudur.

129 Buhârî, 648; Müslim, 649, h. no: 246

130 Tirmizî, 3135; Nesâî, Tefsir, 313; İbn Mâce, 680; Ahmed, II, 474 isnadı Esbat b. Muhammed'den ötürü kavi değildir. Tirmizî hasen, sahihtir demiştir.

Scanned with CamScanner

Bunu Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce Ubeyd b. Esbat b. Muhammed'den, o babasından böylece rivayet etmişler, Tirmizî hasen, sahihtir demiştir.

[4307] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerindeki Mâlik yoluyla gelen lafızda Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurdu, diye nakledilmektedir: *"Aranızda gece melekleri ile gündüz melekleri birbirlerinden nöbeti teslim alırlar. Bu melekler sabah namazı ile ikindi namazında bir araya gelirler. Aranızda gece kalmış olanlara -hallerini O en iyi bildiği halde- Rableri sorar: Kullarımı ne halde bıraktınız? Onlar: Yanlarına gittiğimizde namaz kılıyorlardı, onları bırakıp geldiğimizde de namaz kılıyorlardı, derler."*[131]

Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh) dedi ki: Her iki (vaktin) bekçileri sabah namazında bir araya gelirler. Bunlar yukarı çıkar, diğerleri kalır. İbrâhim en-Nehâi, Mücâhid, Katâde ve birden çok kişi bu âyetin tefsirinde böyle demişlerdir.

[4308] İbn Cerîr'in burada rivayet ettiği Leys b. Sâd yoluyla gelen Ebu'd-Derdâ'nın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiği, nüzul hadisini söz konusu ederek yüce Allah'ın: *"Kim benden mağfiret dileyecek, ona mağfiret edeyim. Kim benden bir şeyler isteyecek, ona vereyim. Kim bana dua edecek, ben de onun duasını kabul edeyim. Fecir açıncaya kadar (böyle demeye devam eder)."* buruğuna gelince buna, aziz ve celil olan Allah'ın: *"Sabah namazını da. Çünkü sabah namazı tanık olunandır"* buyruğu açıklık kazandırmaktadır. Bu namaza Allah, gecenin melekleri ve gündüzün melekleri tanık olurlar.[132] Bunu ravilerden Ziyade tek başına rivayet etmiştir. Yine onun bu isnad ile Ebû Dâvûd'un Sünen'inde de bir hadisi bulunmaktadır.

"Gecenin bir kısmında da yalnız senin için nafile olmak üzere onunla gece namazı kıl." Bu buyruk, Allah Rasûlü'ne farz namazdan ayrı gece namazını emretmektedir.

[4309] Nitekim Müslim'in Sahih'inde Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şeklindeki şu rivayet yer almıştır:

---

131 Buhârî, 555; Müslim, 632; Nesâî, I, 240; Ahmed, II, 486; İbn Hibbân, 1737

132 Zayıftır. Taberî, 22595'te Ebu'd-Derdâ'nın rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir. Senedinde Ziyade b. Muhammed el-Ensârî vardır. Hâfız İbn Hacer Takrib'de: Hadisi münkerdir demektedir. Zehebî onu Mizan, 2988 numara ile bu hadisle birlikte zikretmekte ve: Bunlar münker lafızlardır, bunları Ziyade'den başkası zikretmemiştir. Buhârî ve Nesâî de hadisi münker birisidir demektedir.

Scanned with CamScanner

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Farzdan sonra en faziletli namaz hangisidir? diye soruldu. O: *"Gece namazıdır"* buyurdu. [133]

İşte bundan dolayı yüce Allah, farz namazlardan ayrı olarak Rasûlü'ne geceleyin namaz kılmayı da emretmektedir. Teheccüd, uyuduktan sonra kılınan namaza denilir. Bu görüşü Alkame, Esved, İbrâhim en-Nehâi ve başkaları dile getirmiştir. Arap dilinde bilinen anlam da budur. Aynı şekilde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de onun uyuduktan sonra teheccüd namazı kıldığına dair hadisler sabit olmuştur. Bunlar İbn Abbâs, Âişe ve ashab-ı kiramdan (Allah hepsinden razı olsun) daha başkalarından da rivayet edilmiştir. İlgili yerinde açıklandığı gibi. Hamdimiz Allah'adır, minnet duygularımız O'nadır.

Hasan-ı Basrî ise: Yatsı namazından sonra kılınan namazdır, diye açıklamıştır. Bu da uyuduktan sonra kılınan namaz hakkında yorumlanır.

Yüce Allah'ın: *"Yalnız senin için nafile olmak üzere"* buyruğunun anlamı hakkında görüş ayrılığı vardır. Bunu böyle bir namazın vücubu (farziyeti) yalnız sana mahsustur, diye açıklamış ve böylelikle geceleyin namaz kılmayı ümmetini dışarıda tutarak özellikle ona tahsis etmişlerdir. Bu açıklamayı Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayet etmiştir. Bu aynı zamanda ilim adamlarının ve Şâfiî'nin (r.h) iki görüşünden birisidir. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

Diğer görüşe göre geceleyin namaz kılmak, özellikle onun için nafiledir. Çünkü onun geçmiş ve gelecek bütün günahları bağışlanmıştır. Onun dışındaki ümmetinin ise kıldıkları nafile namazları günahlarına kefaret olur. Bu açıklamayı da Mücâhid yapmıştır, Müsned'de ise bu Ebû Ümâme el-Bahili (radıyallâhu anh)'tan gelen bir rivayettir.

"Umulur ki Rabbin seni mahmud bir makama gönderir" buyruğu da şu demektir: Sana verdiğim bu emri yerine getir ki, kıyâmet gününde seni bütün yaratılmışların da, onları yaratan Yüce Rabbinin de öveceği bir makama çıkartalım.

İbn Cerîr dedi ki: Tevil bilginlerinin çoğunluğu şöyle demiştir: Bu makam Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in insanlar için şefaatte bulunmak üzere

133 Müslim, 1163; Ebû Dâvûd, 2429; Nesâî, III, 207; İbn Mâce, 742; Ahmed, II, 303, 329; Ebû Ya'lâ, 6392

Scanned with CamScanner

duracağı makamdır. Bundan maksat ise Rablerinin kendilerini o günde, içinde bulundukları oldukça zor ve büyük sıkıntılardan kurtarmasıdır.

Bu Görüşte Olanlar:

Bize İbn Beşşâr tahdis etti... Huzeyfe (radıyallâhu anh) dedi ki: İnsanlar tek bir düzlükte bir araya getirilecek, davetçi sesini onlara işittirecek ve göz onlara nüfuz edip, onları görecektir. Yaratıldıkları şekilde ayakta, ayakları da çıplak, kendileri de çıplak olacaklardır. O'nun izni olmaksızın hiçbir kimse konuşmayacaktır. Bu arada: Ey Muhammed! diye seslenilecek. O şöyle diyecek: *"Buyur Senin huzurundayım. Hayır yalnız Senin elindedir. Şer de Sana nispet edilmez. Senin hidayet ettiğin kişi hidayet bulmuştur. İşte kulun Senin huzurundadır. Senin ile ve Sana aittir. Senden yine Sana sığınılır ve (Senden gelecek olandan) yine Sen kurtarırsın. Senin şanın pek mübarek ve Sen pek yücesin. Ey Beytin Rabbi. Seni bütün eksikliklerden tenzih ederim."* İşte yüce Allah'ın sözünü ettiği Mahmud Makam (övülmüş kulum) budur. Sonra (İbn Beşşar) bunu Bundar'dan, o Ğunder'den, o Şu'be'den, o Ebû İshâk'tan böylece rivayet etmiştir.

Aynı şekilde Abdurrezzak da bunu Ma'mer ve Sevrî'den, onlar Ebû İshâk'tan böylece rivayet etmişlerdir.

İbn Abbâs da dedi ki: Mahmud Makam, şefaat makamıdır. İbn Ebî Necih de Mücâhid'den böyle dediğini nakletmektedir. Hasan-ı Basrî de böyle demiştir. Katâde ise şunları söylemiştir: O (Allah'ın Rasûlü), yerin üzerinden yarılacağı ilk kişidir. Şefaat edecek ilk kişidir. İlim ehli kimseler yüce Allah'ın: *"Umulur ki Rabbin seni Mahmud bir Makama gönderir"* buyruğunda kastedilen Makam-ı Mahmud'un bu olduğu görüşünde idiler.

Derim ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şereflendirecek ve başkasının bunlarda kendisine ortak olmayacağı birçok hali olacaktır. Yine kimsenin kendisiyle eşit olamayacağı ve kendisine şeref olacak konumları da vardır. (Mesela) yerin üzerinden yarılacağı ilk kişi odur. O diriltildikten sonra mahşere binekli olarak gelecektir. Âdem'in ve ondan sonrakilerin hepsinin altında toplanacağı sancak, yalnız ona ait olacaktır. Mevkifte (hesap için durulacak yerde) daha fazla su içmeye geleni olmayacak olan Havz ona mahsustur. Yüce Allah'ın yaratılmışlar arasındaki ayırıcı hükmünü vermesi için gelmesini dileyeceği, Allah nezdindeki en büyük şefaat de ona aittir. Bu şefaat ise

Scanned with CamScanner

insanlar bu işi Âdem'in sonra Nûh'un, sonra İbrâhim'in, sonra Mûsâ'nın, sonra İsa'nın yapmasını istemelerinden sonra gerçekleşecektir. Onların her birisi bu isteğe karşılık: Bu benim işim değildir, diyecek ve sonunda Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelecekler. O da: *"Bu benim işimdir, bu benim işimdir."* buyuracaktır.[134]

-Nitekim bunu yüce Allah'ın izniyle etraflı bir şekilde biraz sonra zikredeceğiz.- Yine bu şerefli konumları arasında şunlar da vardır: O cehenneme götürülmeleri emredilmiş birtakım kimseler hakkında şefaatte bulunacak, onlar cehennemden geri döndürüleceklerdir. Ümmeti arasında hüküm verilecek ilk nebî ve ümmetiyle birlikte Sırattan ilk geçecek kişi odur. Cennette de şefaati kabul edilecek ilk kişi odur. -Müslim'in Sahih'inde sabit olduğu üzere- Sur hadisi diye bilinen hadiste de şöyle denilmektedir:[135] Mü'minlerin hepsi ancak onun şefaatiyle cennete gireceklerdir. Cennete ilk girecek kişi odur, onun ümmeti de diğer bütün ümmetlerden önce cennete girecektir. Birtakım kimselerin amelleriyle ulaşamadıkları derecelere yükseltilmeleri hakkında da şefaat edecektir. Cennette ancak kendisine yakışan ve en yüksek makam olan "Vesile"nin sahibi de odur. Şanı yüce Allah isyankârlara şefaat yapılmasına izin vereceği vakit melekler, nebîler ve mü'minler şefaat edecek, kendisi de sayılarını ancak yüce Allah'ın bilebildiği pek çok kimse hakkında şefaatte bulunacaktır. Hiç kimse onun gibi şefaatte bulunamayacak, kimse bu hususta ona denk olamayacaktır. Ben bu hususları oldukça geniş bir şekilde Siret kitabımın sonlarındaki "el-hasais (Allah Rasûlü'nün özellikleri)" başlığında açıklamış bulunmaktayım. Hamd yalnız Allah'adır, minnet duygularımız O'nadır.

Makam-ı Mahmud Hakkında Varid Olmuş Hadisleri
-Yüce Allah'ın Yardımı ile- Kaydedelim:

[4310] Buhârî dedi ki: İbn Ömer (radıyallâhu anh) dedi ki: İnsanlar kıyâmet gününde dizleri üzerine çökmüş olarak geçecekler. Her biri kendi nebîsinin arkasından gidecek. Ey filan şefaat et, ey filan şefaat et diyecekler. Sonunda şefaat isteği Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e varacak. İşte yüce Allah'ın onu Makam-ı Mahmud'a göndereceği gün o gündür.[136] Bunu Hamza b. Abdullah da babasından, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivayet etmiştir.

134 Hadis daha önce defalarca geçti.
135 Yeteri kadarıyla kaynakları daha önceden gösterilmişti. Uzunca bir hadistir.
136 Buhârî, 4718

Scanned with CamScanner

[4311] İbn Cerîr dedi ki: Abdullah b. Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz güneş (insanlardan akan) ter kulakların ortasına varıncaya kadar yaklaşır. Onlar bu halde iken Âdem (a.s)'dan imdatlarına koşmasını isterler. O: Ben bu işi yapacak kişi değilim, der. Sonra Mûsâ (a.s)'ı yardıma çağırırlar, o da aynı şeyi söyler. Sonra Muhammed'i yardıma çağırırlar, o da bütün yaratılmışlar arasında şefaat eder. Cennet kapısının tokmağını yakalayıncaya kadar yürür. İşte o gün Allah onu Makam-ı Mahmud'a gönderecek."*[137]

[4312] Buhârî de bunu Zekât bölümünde Yahyâ b. Bukeyr ile Abdullah b. Sâlih yoluyla rivayet etmiştir. Her ikisi de bunu Leys b. Sâd'dan bu şekilde rivayet etmişler, ancak rivayetinde şu fazlalığı zikretmektedir: *"İşte o gün, Allah onu Makamı Mahmud'a getirmiş olacaktır. Orada (mahşerde) toplananların hepsi onu över."*[138]

[4313] Buhârî dedi ki: Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'tan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim ezanı dinlediği vakit:*

اللهم رب هذه الدعوة التامة، والصلاة القائمة، آت محمدا الوسيلة والفضيلة،
وابعثه مقامًا محمودًا الذي وعدته

'Ey bu eksiksiz davetin ve kılınacak olan namazın Rabbi olan Allah'ım! Muhammed'e vesileyi ve üstün dereceyi ver. Ona kendisine vaad etmiş olduğun Makam-ı Mahmud'u ihsan et' diyecek olursa, kıyâmet gününde de benim şefaatim ona hak olur."[139] Bunu Müslim tek başına rivayet etmiştir.

[4314] Ubeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadis: İmam Ahmed dedi ki: et-Tufayl b. Ubeyy b. Ka'b babasından, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Kıyamet gününde ben nebîlerin imamı ve onların hatibi olacağım. Onların şefaatinin sahibi de benim. Ancak övünmüyorum."*[140]

---

137 Sahihtir. Taberî, 22637 senedi sahihtir.

138 Buhârî, 1474, 1475

139 Buhârî, 614; Ebû Dâvûd, 529; Tirmizî, 211; Nesâî, II, 26-28; Ahmed, III, 354; İbn Hibbân, 1689

140 Tirmizî, 3613 nolu hadisin akabinde; İbn Mâce, 4314; Ahmed, VI, 137 ve 138 senedi Abdullah b. Muhammed b. Akil'den ötürü pek kuvvetli değildir. Ancak bu başlıktaki hadisler, manasının lehine tanıklık etmektedir. Ayrıca bk. Sahih-u İbn Mâce, 3482

Scanned with CamScanner

Bunu Tirmizî de Ebû Amir Abdulmelik b. Amr el-Akdî'nin rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş ve: "Hasen, sahih bir hadistir" demiştir. İbn Mâce de bunu Abdullah b. Muhammed b. Akil'in bu şekilde rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmiştir.

[4315] Daha önce Ubeyy b. Ka'b'ın Kur'ân-ı Kerim'in yedi harf üzere okunması ile ilgili rivayet ettiği hadisin sonlarında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu kaydetmiştik: *"Ben dedim ki: Allah'ım! Ümmetime mağfiret buyur. Allah'ım! Ümmetime mağfiret buyur. Üçüncü dileğimi de İbrâhim (a.s)'a varıncaya kadar bütün yaratılmışların benden dilekte bulunacakları bir güne erteledim."*[141]

[4316] Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadis: İmam Ahmed dedi ki ...: Enes (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Kıyamet gününde mü'minler bir araya getirilir ve onlara ilham verilerek şöyle derler: Keşke (birisinden) Rabbimize şefaat etmesini istesek de bulunduğumuz bu yerden (çektiğimiz bu sıkıntıdan) rahat etsek diyecekler ve Adem'in yanına gidip: Ey Adem sen insanların atasısın, Allah seni kendi eliyle yarattı. Melekleri sana secde ettirdi, sana her şeyin ismini öğretti. Rabbinin huzurunda bizim için şefaat et de bu bulunduğumuz yerin (sıkıntısından) bizi rahatlatsın, diyecekler. Âdem onlara: Bu işi yapacak olan ben değilim, diyecek ve işlemiş olduğu günahını söyleyecek. Bundan ötürü aziz ve celil olan Rabbinden utanacak ve şunları ekleyecek: Ama Nûh'a gidiniz. Çünkü o yüce Allah'ın yeryüzündekilere göndermiş olduğu ilk rasûldür. Nûh'a gidecekler, o da: Bu işi yapmaya ehil değilim, diyecek ve aziz ve celil olan Rabbinden hakkında bilgisi olmadık bir şeyi sorup istemesi şeklindeki günahını söz konusu edecek ve bundan dolayı Rabbinden utanacak (ve onlara şöyle diyecek): Ama Halilurrahman İbrâhim'e gidin. Onlar da İbrâhim (a.s)'a gidip (aynı şeyleri söyleyecekler). O da kendilerine: Bu işi yapmaya ehil değilim ama Allah'ın kendisiyle konuştuğu bir kul olan, Tevrat'ı da kendisine verdiği Mûsâ'ya gidiniz, diyecek. Mûsâ'ya gidecekler, Mûsâ da: Bu işi yapacak olan ben değilim deyip, onlara birisine karşılık olmadığı halde öldürmüş olduğu kişiyi hatırlatacak ve bundan dolayı aziz ve celil olan Rabbinden hayâ edecek (ve onlara): Ama Allah'ın kulu ve Rasûlü, kelimesi ve (emrinden) ruhu olan İsa'ya gidiniz diyecek. İsa'ya gidecekler, o da: Bu işi*

141 Daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

yapacak olan ben değilim ama Allah'ın geçmiş ve gelecek günahlarını kendisine bağışlamış olduğu bir kul olan Muhammed'e gidin, diyecek. -(Ravilerden) Hasan burada dedi ki: Ben de kalkıp mü'minlerden iki büyük topluluk arasında yürürüm, dedi.- Enes dedi ki: *Nihayet Rabbimin huzuruna çıkmak için izin isterim. Rabbimi göreceğim vakit derhal Rabbim için secdeye kapanırım. Allah beni bırakmayı dilediği kadar bu halde bırakır. Sonra: Ey Muhammed! (başını) kaldır, söyle söylediğin dinlenecek, şefaat et şefaatin kabul edilecek, dile dilediğin sana verilecek, denilir. Ben de başımı kaldırırım. Bana öğreteceği hamd sözleri ile ona hamd edeceğim. Sonra şefaatçi olmak isteyeceğim. Bana bir sınır çizilir, ben de onların cennete girmesi için şefaat ederim, sonra ikinci defa huzuruna dönerim. Rabbimi görür görmez derhal Rabbim için secdeye kapanırım. Beni bu halde bırakmayı dilediği kadar bırakır. Sonra: Ey Muhammed! (başını) kaldır. Söyle, söylediğin dinlenecek, dile dilediğin sana verilecek, şefaat et, şefaatin kabul edilecek, denilir. Ben de başımı kaldırır ve ona bana öğreteceği sözlerle hamd edeceğim sonra şefaat isteğimi bildireceğim. Benim için (haklarında şefaat edeceğim) bir sınır çizilir ve şefaatimle onların cennete girmesine vesile olurum, sonra Rabbime üçüncü bir defa dönerim. Rabbimi görür görmez derhal Rabbim için secdeye kapanırım. Allah beni bu halde bırakmayı dilediği kadar bırakır. Sonra: Ey Muhammed! (başını) kaldır. Söyle sözün dinlenecek, dile istediğin sana verilecek, şefaat et şefaatin kabul edilecek dediler. Ben de başımı kaldırırım, bana öğreteceği hamd sözleriyle ona hamd ederim. Daha sonra şefaat isteğinde bulunacağım ve bana (kendilerine şefaat edeceğim) bir sınır çizilir ve (şefaatimle) onların cennete girmelerine vesile olurum."*

(Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: *"Sonra dördüncü defa (Rabbimin huzuruna) dönerim ve: Rabbim, Kur'ân'ın engel olduğu kişiler dışında kimse kalmadı, diyeceğim."*

Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh) bize tahdis ettiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cehennemden Lâ ilâhe illallah demiş olup da, kalbinde bir arpa ağırlığı kadar hayır namına bulunan kimseler çıkacaktır. Sonra yine ateşten Lâ ilâhe illallah demiş olup da kalbinde hayır namına bir buğday ağırlığı kadar bulunanlar çıkacak. Sonra ateşten Lâ ilâhe illallah deyip de kalbinde hayır namına bir zerre ağırlığı kadar bir şey bulunanlar da çıkacak."*[142]

142 Buhârî, 4476, 6565; Müslim, 193; Ahmed, III, 116; İbn Hibbân, 6464

Scanned with CamScanner

Buhârî ve Müslim bunu Sahih'lerinde Said'in böylece rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir. İmam Ahmed de bunu bu şekilde Affan'dan, o Hammad b. Seleme'den, o Sabit'ten, o Enes'ten diye uzun uzadıya zikretmiştir.

[4317] İmam Ahmed dedi ki: ...Enes (radıyallâhu anh)'tan rivayete göre (o şöyle demiştir): Bana Allah'ın Nebîsi tahdis etti: *"Ben ümmetimin Sırat'ı geçmesi için ayakta bekliyorken İsa (a.s) yanıma gelecek ve: İşte nebîler, sana geliyorlar ey Muhammed! Senden dilekte bulunacaklar -ya da: senin yanında toplanacaklar, dedi- ve Allah'tan bütün ümmetleri Allah'ın dilediği yerlere dağıtması için dua edecekler. Buna sebep ise içinde bulundukları sıkıntılı halidir. Çünkü yaratılmışlar terleriyle gemlenmiş olacaklardır (ter çenelerine kadar ulaşacaktır.) Bu hal, mü'min için bir nezle gibi olacak, kâfiri ise ölüm büsbütün kaplayacaktır."*

(Allah Rasûlü, İsa'ya) şöyle diyecek: *"Yanına dönünceye kadar bekle. Allah'ın Nebîsi gidip Arşın altında duracak. Seçilmiş hiçbir meleğin, mürsel hiçbir nebînin karşılaşmadığı bir şekilde karşılanacak. Aziz ve celil olan Allah, Cebrâil'e: Muhammed'e git ve ona: Başını kaldır, dile sana dileğin verilecek, şefaat et, şefaatin kabul edilecek de, diye vahyedecek. Ben de ümmetim hakkında her doksan dokuz kişiden bir insanı çıkart, diye şefaat edeceğim. Rabbime gidip gelmeyi sürdüreceğim. Onun huzurunda durup da şefaatte bulunmadığım bir konumum olmayacak. Sonunda aziz ve celil olan Allah, istediğim şefaati şu sözleriyle verecek: Ey Muhammed! Aziz ve celil olan Allah'ın yarattıklarından senin ümmetinden olup, bir gün dahi ihlâslı bir şekilde Lâ ilâhe illallah şehadetinde bulunup bu hal üzere ölmüş olan kimseleri (cennete) girdir."*[143]

[4318] Bureyde (radıyallâhu anh) yoluyla gelen hadis: İmam Ahmed b. Hanbel dedi ki: ...İbn Bureyde'nin babasından (Bureyde'den) rivayet ettiğine göre Muâviye (radıyallâhu anh)'ın huzuruna girmişti. Konuşmakta olan bir adam vardı. Bureyde: Ey Muâviye, konuşmama izin ver dedi, o da: Verdim dedi. Muâviye onun diğerinin dediklerinin aynısını söyleyerek konuşacağı kanâatinde idi. Bureyde dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Ben kıyâmet gününde, yeryüzündeki ağaç ve mesken*

143 İmam Ahmed, III, 178; Heysemi, Mecma, X, 373'de hadisi kaydederek: Ravileri Sahih'in ravileridir demektedir.

Scanned with CamScanner

sayısınca şefaat edeceğimi ümit ederim." (Sonra Bureyde): Sen ey Muâviye, bunu ümit ederken, Ali (radıyallâhu anh) bunu ümit etmeyecek mi (dersin)? dedi.[144]

[4319] İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadis: İmam Ahmed dedi ki: ... İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) dedi ki: Muleyke'nin iki oğlu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Annemiz kocasına ikram eder, çocuklarına şefkat gösterirdi, dediler. -(Ravi) dedi ki: Misafiri de söz konusu etti.- Ancak cahiliye döneminde iken kız çocuğunu diri diri gömmüştü. Allah Rasûlü: *Anneniz ateştedir,* dedi. (İbn Mes'ud) dedi ki: Geri döndüklerinde kötü oldukları yüzlerinden görülüp anlaşılıyordu. Allah Rasûlü'nün verdiği emir üzerine geri çağrıldılar. Onlar döndüklerinde ise bu sefer yüzlerinden sevinç okunuyordu. Çünkü yeni bir şeyin meydana gelmiş olduğunu ümit etmişlerdi. Allah Rasûlü: *"Benim annem de sizin annenizle beraberdir"* buyurdu. Münafıklardan bir adam: Bu adamın kendi annesine bile bir faydası yokken biz onun topuğunun izini takip ediyoruz, dedi. Ensardan bir adam -ki ben ondan daha çok soru soran hiç kimseyi görmedim-: Ey Allah'ın Rasûlü! Rabbin sana onun (annenin) yahut o ikisinin (anne-babanın) hakkında bir vaadde bulundu mu, dedi.

(İbn Mes'ud) (Allah Rasûlü) işitmiş olduğu bir şeyden dolayı (böyle dediğini) zannetti. Allah Rasûlü: *"Rabbim Allah dilerse, elbette ki Rabbimin beni ümitlendirdiği husus var ve şüphesiz ben kıyâmet gününde Makam-ı Mahmud'da duracağım."* buyurdu.

Ensardan olan o kişi: Ey Allah'ın Rasûlü! O Makam-ı Mahmud nedir? dedi. Allah Rasûlü: *"Şudur. Sizler çıplak ayaklı, çıplak ve sünnetsiz olarak getirileceksiniz. Kendisine ilk elbise giydirilecek kişi İbrâhim (a.s) olacaktır. (Yüce Allah): Halilime elbise giydirin, buyuracak. İnce ve yumuşak kumaştan iki elbise getirilecek ve o da onları giyecek, sonra onu Arşın karşısında oturtacak. Sonra benim elbiselerim getirilecek, ben de elbisemi giyineceğim. Arşın sağında bir yerde duracağım ki, kimse o makamda durmayacaktır. Öncekiler de, sonrakiler de bundan dolayı bana imrenecekler. Onlara, Kevserden Havza kadar bir nehir açılacak."* buyurdu.

---

144 Zayıftır. Ahmed, V, 347; Heysemi, Mecma, X, 378'de: Bunu Ahmed rivayet etmiş, ravileri ise Ebû İsrâil el-Mulâî'deki ileri derecede bulunan zayıflığa rağmen sika kabul edilmişlerdir, demektedir.

Scanned with CamScanner

Münafıklar: Her bir nehir mutlaka ya (dibindeki) çamur üzerinden yahut küçük çakıl taşları üzerinden akar, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: *"Onun çamuru misk olacak, küçük çakıl taşları da inci olacaktır"* dedi.

Münafık: Bugün (duyduklarım) gibisini hiç duymadım. Çünkü akan bir su mutlaka ya bir çamur yahut çakıl taşları üzerinde akar ve mutlaka onun etrafında bitkiler olur, dedi. Ensardan olan kişi: Ey Allah'ın Rasûlü! O ırmağın etrafında bitecek bir şey olacak mı, dedi, Allah Rasûlü: *"Evet altın çubuklar bitecek"* dedi. Münafık: Bugün gibisini duymadım. Çünkü yaprağı ve meyvesi olmayan bir çubuk çok az bulunur, dedi. Ensardan olan kişi: Ey Allah'ın Rasûlü! Onun meyvesi olacak mı? dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Evet, (meyveleri) çeşitli cevherler olacak, suyu da sütten beyaz, baldan tatlı olacaktır. O nehirden bir defa içen bundan sonra asla susamayacak. Ondan içmekten mahrum kalan kimse de ondan sonra asla suya kanamayacak."*[145]

[4320] Ebû Dâvûd et-Tayalisî dedi ki: ...Abdullah (b. Mes'ud) (radıyallâhu anh) dedi ki: Sonra aziz ve celil olan Allah şefaate izin verir. Ruhu'l-Kudüs Cebrâil ayağa kalkar, sonra İbrâhim Halilullah kalkar, sonra İsa ya da Mûsâ kalkar. -Ebu'z-Za'râ: Hangisini dediğini bilmiyorum dedi.- Sonra dördüncü olarak da sizin nebîniz kalkar, şefaatte bulunur. Ondan sonra onun yaptığı şefaatten daha büyük hiç kimse şefaatte bulunmayacaktır. İşte aziz ve celil olan Allah'ın: *"Umulur ki Rabbin seni Mahmud bir Makama gönderir"* buyruğunda kastettiği Makam-ı Mahmud budur.[146]

[4321] Ka'b b. Mâlik (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadis: İmam Ahmed dedi ki: ... Ka'b b. Mâlik (radıyallâhu anh)'tan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde insanlar diriltileceği vakit, ben ve ümmetim bir tepe üzerinde olacağız. Aziz ve celil olan Rabbim bana yeşil bir hulle giydirecek, sonra bana izin verilecek. Ben de Allah'ın söylememi dilediği şeyleri söyleyeceğim. İşte Makam-ı Mahmud odur."*[147]

---

145 Zayıftır. Ahmed, I, 398-399; Taberânî, 10017; Bezzâr, 3478; Heysemi, Mecma, X, 361-362'de hadisi zikrettikten sonra hepsinin senedlerinde Osman b. Umeyr vardır, o da zayıf bir ravidir ,demektedir.

146 Senedinde Yahyâ b. Seleme b. Suheyl bulunduğu için senedi zayıftır. Bu konuda ise ona ihtiyaç bırakmayacak sayıda hadisler vardır.

147 Sahihtir. Ahmed, III, 456; Heysemi, Mecma, VII, 51'de kaydedip: Ravileri Sahih'in ravileridir demektedir.

Scanned with CamScanner

[4322] Ebu'd-Derdâ (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadis: İmam Ahmed dedi ki: ... Ebu'd-Derdâ (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde secde etmek üzere kendisine izin verilecek ilk kişi ben olacağım. Başını kaldırması için kendisine izin verilecek ilk kişi de ben olacağım. Sonra önüme bakacağım. Diğer ümmetler arasından kendi ümmetimi tanıyacağım. Arkama da aynı şekilde, sağıma da aynı şekilde, soluma da aynı şekilde (bakacağım, ümmetimi tanıyacağım)."* Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Nûh'tan ta senin ümmetine gelinceye kadar bütün ümmetler arasından kendi ümmetini nasıl tanıyacaksın, dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Onlar abdestin izinden ötürü elleri, ayakları ve alınları nurlu geleceklerdir. Bu yalnız onlara ait bir özellik olacaktır. Bir de ben onları kitaplarının sağlarından verilmesiyle tanıyacağım. Yine onları çocuklarının önlerinden koşup gitmesinden tanıyacağım."*[148]

[4323] Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadis: İmam Ahmed dedi ki: ...Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir miktar et getirildi. Ona kolu uzatılıp verildi -o kolu severdi.- Ondan bir lokma sıyırıp aldıktan sonra şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde insanların efendisi ben olacağım. Bunun sebebinin ne olduğunu biliyor musunuz? Allah öncekileri de, sonrakileri de tek bir düzlükte toplayıp bir araya getirecek. Davetçi (sesini) onlara işittirecek, göz onları görecektir. Güneş öyle bir yaklaşacak ki, insanlar takatlerinin yetmeyeceği ve tahammül edemeyecekleri kadar gam ve kedere boğulacaklar. İnsanlardan bazıları diğerlerine: İçinde bulunduğunuz bu hali görmüyor musunuz? Başınıza neler geldiğini görmüyor musunuz? Rabbinizin nezdinde sizin için şefaatte bulunacak bir kimseyi düşünmeyecek misiniz, diyecek. Bazı kimseler diğerine: (Bu olsa olsa) babanız Âdem'dir, diyecek. Sonra Âdem (a.s)'a gidecekler ve: Ey Âdem, sen insanların babasısın. Allah seni eliyle yarattı, sana ruhundan üfledi. Meleklere emir verdi, onlar da sana secde ettiler. Rabbin nezdinde artık bize şefaatçi ol. Bizim içinde bulunduğumuz hali görmüyor musun? Ne hale vardığımızı görmüyor musun, diyecekler. Âdem: Bugün Rabbim, daha önce hiç gazap etmediği ve sonrasında asla gazaplanmayacağı bir şekilde gazaplanmış bulunuyor. O bana ağaçtan yememi yasakladı, ben ona karşı geldim. Nefsimi,*

148 Ahmed, V, 199; Heysemi, Mecma, VII, 349'da hadisi zikretmekte ve: Ahmed'in senedindeki raviler İbn Lehia dışında Sahih'in ravileridir. O ise sika olduğu da söylenmiş zayıf bir ravidir, demektedir. Ayrıca hadisin aslının şahitleri de vardır, onlarla güçlenir.

Scanned with CamScanner

nefsimi, nefsimi (kurtarmaya bakıyorum). Siz benden başkasına gidin, Nûh (a.s)'a gidin diyecek.

Nûh'a gidip: Ey Nûh, sen yeryüzündekilere gönderilen ilk rasûlsün. Allah sana "şükreden kul" adını verdi. Rabbinin huzurunda bizim için şefaat et. İçinde bulunduğumuz bu hali görmüyor musun? Ne hale geldiğimizi görmüyor musun, diyecekler. Nûh da: Rabbim, bugün öyle bir gazaplandı ki ne bundan önce böyle gazaplanmıştı, ne de bundan sonra böyle gazaplanacak ve benim kabul olunacak bir dua hakkım vardı, onu da kullanarak kavmime beddua ettim. Nefsimi, nefsimi, nefsimi (kurtarmaya bakıyorum). Siz benden başkasına gidin, İbrâhim (a.s)'a gidin, diyecek.

Onlar da İbrâhim'e gidip: Ey İbrâhim, sen Allah'ın nebîsi ve yeryüzündekiler arasında O'nun halilisin. Rabbin nezdinde bize şefaat et. İçinde bulunduğumuz bu hali görmez misin? Ne hale geldiğimizi görmez misin, diyecekler. O: Şüphesiz bugün Rabbim öyle bir gazaplandı ki, ne ondan önce böyle gazaplanmış, ne de bundan sonra böyle gazaplanacaktır deyip, söylemiş olduğu yalanları zikredecek. Nefsimi, nefsimi, nefsimi (kurtarmaya bakıyorum). Siz benden başkasına gidin, Mûsâ (a.s)'a gidin, diyecek.

Onlar da Mûsâ'ya gidip: Ey Mûsâ, sen Allah'ın Rasûlüsün. Allah seni risaletleriyle ve seninle özel olarak konuşmasıyla diğer insanlar arasından seçip onlara üstün kıldı. Rabbinin huzurunda bize şefaat et. İçinde bulunduğumuz bu hali görmez misin? Ne hale geldiğimizi görmez misin, diyecekler. Mûsâ onlara: Rabbim, bugün öyle bir kızdı ki, ne bundan önce böyle kızmış, ne bundan sonra böyle kızacaktır. Hem ben öldürmekle emrolunmadığım bir kişiyi öldürmüştüm. Nefsimi, nefsimi, nefsimi kurtarmaya bakıyorum. Benden başkasına gidin, İsa (a.s)'a gidin, diyecek.

İsa'ya gidip: Ey İsa, sen Allah'ın Rasûlü Meryem'e bıraktığı kelimesi ve O'ndan bir ruhsun. -O, evet öyledir, dedi.- Beşikte iken insanlarla konuştun, artık Rabbinin huzurunda bize şefaat et. İçinde bulunduğumuz bu hali görmez misin? Ne hale geldiğimizi görmez misin, diyecekler. İsa onlara: Rabbim bugün öyle bir gazap etti ki ne bundan önce böyle bir gazap etmiş, ne de bundan sonra böyle gazap edecektir, diyecek ve ayrıca herhangi bir günahını söz konusu etmeyecek. Haydi, siz benden başkasına gidin, siz Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidin (diye sözlerini tamamlayacak).

Scanned with CamScanner

Sonra bana gelip: Ey Muhammed! Sen Allah'ın Rasûlü, nebîlerin sonuncususun. Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır. Rabbinin huzurunda bizim için şefaat et. İçinde bulunduğumuz bu hali görmez misin? Ne hale geldiğimizi görmez misin, diyecekler. Bunun üzerine ben kalkıp Arşın altına varacağım. Aziz ve celil olan Rabbimin huzurunda secdeye kapanacağım. Sonra Rabbim bana (O'na hamd sözlerini dile getirmemi kolaylaştıracak) bir kapı açacak ve bana ilham verecek. Bunun neticesinde O'na öyle hamd edecek, O'nu öyle güzel öveceğim ki benden önce hiç kimseye böyle bir hamd etme kapısı açmamıştır. Sonra: Ey Muhammed! Başını kaldır, dile, dilediğin sana verilecek, şefaat et, şefaatin kabul olunacak, denilir. Ben: Rabbim, ümmetim ümmetim, Rabbim, ümmetim ümmetim, Rabbim, ümmetim ümmetim, diyeceğim. Bana: Ey Muhammed! Ümmetinden üzerinde hesaba çekilme sorumluluğu bulunmayan kimseleri, cennet kapılarının arasından, sağdaki kapıdan girdir. Bununla birlikte onlar diğer kapılarda sair insanlarla da ortaklaşa gireceklerdir, denilecek." Sonra (Allah Rasûlü) şöyle buyurdu: *"Muhammed'in canı elinde olana yemin ederim ki, cennetin kapısının iki kanadı arasındaki mesafe Mekke ile Hecer ya da Mekke ile Busra arası gibidir."*[149] Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde rivayet etmişlerdir.

[4324] Müslim (r.h) dedi ki: ...Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde Âdemoğullarının efendisi benim. Kabrin üzerinden ilk yarılacağı kişi de, şefaat edecek ilk kişi de, şefaat etme isteği kabul edilecek ilk kişi de ben olacağım."*[150]

[4325] İbn Cerîr dedi ki: ...Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"Umulur ki Rabbin seni Mahmud bir Makama gönderir"* buyruğu hakkında soru sorulunca, o: *"O, şefaattir"* buyurdu.[151]

[4326] Bunu İmam Ahmed de Veki ve Muhammed b. Ubeyd yoluyla rivayet etmiştir. Buna göre Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın: *"Umulur ki Rabbin seni Mahmud bir Makama gönderir"* buyruğu hakkında şöyle buyurmuştur: *"O, benim kendisinde ümmetime şefaat edeceğim makamdır."*[152]

---

149 Buhârî, 3340; Müslim, 194; Tirmizî, 2434; Ahmed, II, 435-436; İbn Hibbân, 6465

150 Müslim, 2278

151 Taberî, 22634 senedi Dâvûd b. Yezîd zayıf olduğundan ötürü zayıftır.

152 Ahmed, II, 441, 528 senedi önceki gibi zayıftır.

Scanned with CamScanner

[4327] Abdurrezzak dedi ki: ...Ali b. el-Huseyn dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde Allah, yeri bir derinin açılması gibi açacak. Öyle ki insanlardan hiçbir kimsenin ayaklarının bastığı yerden başka duracak bir yeri olmayacak."* Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) (devamla) şöyle buyurdu: *"İlk çağrılacak kişi ben olacağım. O sırada Cebrâil, Rahmân'ın sağında bulunacak."* -(Ravi dedi ki): Allah'a yemin olsun ki bundan önce onu (Muhammed, Cebrâil'i) görmemiştir.- *"Ben: Rabbim, bu bana senin kendisini bana elçi olarak gönderdiğini haber verdi. Aziz ve celil olan Allah: Doğru söylemiştir, buyuracak. Sonra ben şefaat edeceğim ve Rabbim kulların sana yeryüzünün dört bir yanında ibadet ettiler, diyeceğim."* (Allah Rasûlü) *"İşte Makam-ı Mahmud odur"* buyurdu.[153] Bu mürsel bir hadistir.

وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا ﴿٨٠﴾ وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾

80. Ve de ki: Rabbim, beni doğruluk girdirişi ile girdir, doğruluk çıkarışı ile çıkar. Tarafından bana destekleyici, üstün bir belge ver.

81. De ki: Hak geldi, batıl da çekişe çekişe can verdi. Çünkü batıl can çekişe çekişe yok olucudur.

Tefsiri:

[4328] İmam Ahmed dedi ki: ...İbn Abbâs dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'de idi. Sonra ona hicret etmesi emredildi. Allah da: *"Ve de ki: Rabbim, beni doğruluk girdirişi ile girdir, doğruluk çıkarışı ile çıkar. Tarafından bana destekleyici, üstün bir belge ver"* buyruğunu indirdi.[154]

Hasan-ı Basrî bu âyetin tefsirinde şöyle demiştir: Mekkeli kâfirler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında onu öldürmek, dışarı sürmek ya-

153 Zayıftır. Abdurrezzak, Tefsir, 1614; Taberî de ondan 22639 ve 22640'da Ali b. el-Huseyn (radıyallâhu anh)'tan diye rivayet etmiştir. Rivayet mürseldir, mürsel rivayet de zayıf hadisin kısımlarındandır. Burada garip olan da "bundan önce onu görmemişti" ifadesidir. Metnin geri kalan kısmının ise güçlendirici şahitleri vardır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

154 Ahmed, I, 223 senedi Kâbus zayıf olduğundan ötürü zayıftır.

Scanned with CamScanner

hut zincire vurup, bağlamak konularını kendi aralarında danıştığı vakit, Allah da Mekkeliler ile savaşılmasını murâd ettiğinden Rasûlü'ne Medine'ye çıkıp gitmesini emretti. İşte yüce Allah'ın: *"Ve de ki: Rabbim, beni doğruluk girdirişi ile girdir, doğruluk çıkarışı ile çıkar"* buyruğu bunu dile getirmektedir.

Katâde: *"Ve de ki: Rabbim, beni doğruluk girdirişi ile girdir"* kastettiği Medine'dir, *"doğruluk çıkarışı ile çıkar"* buyruğunda kastettiği ise Mekke'dir. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de böyle demiştir. Bu görüş (bu hususta) görüşlerin en meşhur olanıdır.

Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan: *"Beni doğruluk girdirişi ile girdir"* buyruğu ile kastedilen ölümdür. *"Doğruluk çıkarışı ile çıkar"* buyruğunda da kasıt ölümden sonraki hayattır. Bundan başka görüşler de ileri sürülmüştür, ama birincisi daha sahihtir. İbn Cerîr'in tercih ettiği de odur.

Yüce Allah'ın: *"Tarafından bana destekleyici, üstün bir belge ver"* buyruğuna gelince: Hasan-ı Basrî bunun tefsirinde şunları söylemiştir: Rabbi kendisine, Farslıların ve Rumların (Bizanslıların) gücünü ve mülkünü söküp alacağını ve bunları da kendisine vereceğini vaad etti.

Katâde de bu buyruk hakkında şunları söylemiştir: Allah'ın Nebîsi böyle bir işe ancak bir sultan (üstün bir belge, güç, yetki, otorite) ile güç yetirebileceğini bildiği için yüce Allah'tan Allah'ın kitabının, hadlerinin, farzlarının ve Allah'ın dininin uygulanmasına yardımcı olacak bir sultan (güçlü bir yetki ve otorite, devlet otoritesi) istedi. Çünkü sultan, Allah'ın kulları arasında yarattığı bir rahmettir. Eğer bu olmasaydı, insanlar birbirlerine baskın yapar, güçlüleri, zayıf olanları yerdi.

Mücâhid de: *"Destekleyici, üstün bir belge"* buyruğunu apaçık bir belge, diye açıklamıştır. İbn Cerîr ise, Hasan ve Katâde'nin görüşlerini tercih etmiştir. Daha tercihe değer olan görüş de odur. Çünkü hak ile birlikte kendisine düşmanlık eden ve karşı çıkanları kahredecek bir gücün bulunması kaçınılmazdır. Bundan ötürü şanı yüce Allah da şöyle buyurmuştur: *"Andolsun ki, Biz peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye Kitabı ve mizanı (ölçüyü ve adaleti) indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç, hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik ki, Allah kendisine ve peygamberlerine gaybda kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın..."* (Hadîd, 25)

Scanned with CamScanner

Hadis-i şerifte de: *"Şüphesiz Allah, Kur'ân ile vazgeçilmesini sağlamadığı işlerden sultan ile vazgeçirtir."* buyurulmaktadır.[155] Yani yüce Allah'ın sultan ile (devlet otoritesi ile) çeşitli hayâsızlıkları ve günahların işlenmesini önlemesi, Kur'ân-ı Kerim'in ve Kur'ânı Kerim'deki kesin korkutma ve ileri derecedeki tehditlerin alıkoyamadığı birçok durumdan insanı alıkoyar. Vâkıa da aynen böyledir.

"De ki: Hak geldi, batıl da çekişe çekişe can verdi. Çünkü batıl can çekişe çekişe yok olucudur." Bu, Kureyş kâfirlerine bir tehdit ve bir korkutmadır. Çünkü onlara Allah'tan, hakkında en ufak bir şüphe ve tereddüt bulunmayan, kendilerinin de hiçbir şekilde karşı koyamayacakları gerçek gelmiş bulunmaktadır. Bu da yüce Allah'ın onunla göndermiş olduğu Kur'ân, iman ve faydalı ilimdir. Onların batılları ise, can çekişe çekişe yok oldu, yani paramparça oldu, helâk oldu. Çünkü batılın, hakkın karşısında, hakkın varlığıyla birlikte sebat göstermesi ve kalması mümkün değildir. *"Bilakis Biz hakkı batıl üzerine bırakırız da hak onun beynini darmadağın eder. O da derhal çekişerek can verir."* (Enbiyâ, 18)

[4329] Buhârî de şöyle demektedir: ... Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'ye girdiği vakit Kâbe'nin etrafında üç yüz altmış tane put vardı. Allah Rasûlü onları elindeki bir bastonla dürtmeye ve bu arada: *"Hak geldi, batıl da çekişe çekişe can verdi. Çünkü batıl can çekişe çekişe yok olucudur."; "Hak geldi, batıl da ne baştan var edebilir, ne de yeniden var edebilir."* (Sebe, 49) buyruklarını okuyordu.[156]

Bunu Buhârî aynı şekilde bir başka yerde de rivayet ettiği gibi Müslim, Tirmizî ve Nesâî de rivayet etmiş olup, hepsi de Süfyân b. Uyeyne'den bu şekilde çeşitli yollardan rivayet etmişlerdir. Yine bunu Abdurrezzak, Sevrî'den, o İbn Necih'ten diye de rivayet etmiştir.

[4330] Hâfız Ebû Ya'la dedi ki: ...Câbir (radıyallâhu anh) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Mekke'ye girdik. Beytin etrafında da Allah'tan başka tapınılan üç yüz altmış tane put vardı. Rasûlullah (sallallâhu

155 Bu Osman'dan onun söylediği bir söz olarak rivayet edildiği gibi, Ömer'in bir sözü olarak da nakledilmiştir. Merfu bir rivayet (Peygamber efendimiz tarafından söylenmiş bir hadis) değildir.

156 Hadis sahihtir. Buhârî, 2478 ve 4720; Müslim, 1781; Tirmizî, 3138; Ahmed, I, 377; İbn Hibbân, 5862

Scanned with CamScanner

aleyhi ve sellem)'in verdiği emir üzere bu putlar yüzleri üstüne yıkıldı ve Allah Rasûlü: *"Hak geldi, batıl da çekişe çekişe can verdi çünkü batıl can çekişe çekişe yok olucudur"* buyurdu.[157]

Şifâ ve Rahmet Kaynağı Kur'ân:

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾

82. Kur'ân'dan mü'minler için bir şifa ve rahmet olanı kısım kısım indiririz. Zalimlerin ise ancak hüsranını arttırır.

Tefsiri:

Yüce Allah, Rasûlü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine indirmiş olduğu kitabı olan Kur'ân-ı Kerim hakkında haber veriyor. Bu öyle bir Kur'ân'dır ki, batıl ona önünden de, arkasından da asla erişemez. Hikmeti sonsuz ve her türlü hamde layık olan tarafından indirilmiştir. O: *"Mü'minler için bir şifa ve bir rahmet"*tir. Yani kalplerde bulunan hastalıkları, şüphe ve münafıklığı, şirki, eğriliği, batıla olan eğilimi giderir. Kur'ân bütün bu hastalıklardan şifaya kavuşturur. Aynı zamanda o öyle bir rahmettir ki, bu rahmet sayesinde iman ve hikmet elde edilir, hayır istenir, hayra rağbet edilir. Böyle bir özellik, ancak ona iman edip, onu tasdik eden, onun yolunu izleyen kimseler için söz konusudur. Kur'ân böyle kimseler için bir şifa ve bir rahmettir.

Kâfir olup küfürle nefsine zulmeden kimseye gelince, bu onun uzaklaşmasından, yalanlamasından ve küfürde ileri gitmesinden başka bir şeyini arttırmaz. Burada afet, Kur'ân'dan değil, kâfirin kendisinden kaynaklanmaktadır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"De ki: O iman edenler için bir hidayet ve bir şifadır. İman etmeyenlerin ise kulaklarında bir ağırlık vardır ve o onlar için bir körlüktür. İşte onlara kendilerine uzak bir yerden seslenilir (gibidirler)."* (Fussilet, 44); *"Bir sûre indirildiği zaman içlerinden bazıları (alaylıca): Bu hanginizin imanını arttırdı, derler. İman etmiş olanlara gelince, (inen her bir sûre) daima onların imanını arttırmıştır ve onlar birbirlerini müjdelerler.*

157 Senedi sahihtir. Ancak tek kusuru Ebu'z-Zubeyr'in "an" lafzını kullanarak rivayette bulunmuş olmasıdır. Ancak bundan önceki rivayetle güç kazanmaktadır. Bu sebeple sahihtir.

Scanned with CamScanner

Kalplerinde hastalık bulunanlara gelince, onların murdarlıklarına murdarlık katıp arttırdı ve onlar kâfirler olarak ölüp gittiler." (Tevbe, 124-125) Bu hususta âyetler pek çoktur.

Katâde, yüce Allah'ın: *"Kur'ân'dan mü'minler için bir şifa ve rahmet olanı kısım kısım indiririz"* buyruğu hakkında: Mü'min Kur'ân'ı dinlediği vakit ondan faydalanır, onu hıfzeder ve iyice beller. *"Zalimlerin ise ancak hüsranını arttırır"* buyruğu hakkında da: Yani zalimler ondan faydalanmaz, onu hıfzedip anlayıp bellemez. Çünkü yüce Allah bu Kur'ân-ı Kerim'i ancak mü'minler için bir şifa ve bir rahmet kılmıştır, demektedir.

وَإِذَآ أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَـَٔا بِجَانِبِهِۦ ۖ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَـُٔوسًا ﴿٨٣﴾ قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِۦ ۖ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا ﴿٨٤﴾

83. İnsana nimet verdiğimiz zaman yüz çevirir ve yan çizer. Ona kötülük dokunduğu zaman ise pek ümitsiz olur.

84. De ki: "Herkes kendi tabiatına göre hareket eder. Rabbiniz kimin daha doğru yolda olduğunu en iyi bilendir."

Tefsiri:

Yüce Allah, insanın kendi mahiyeti çerçevesi itibariyle bolluk ve nimet hali ile darlık ve sıkıntı hallerinde, -Yüce Allah'ın korudukları müstesnâ- kendi özü itibariyle eksik olduğunu haber vermektedir. Yani yüce Allah insana mal ve afiyet verip, ona başarı, rızık ve yardım ihsan edip, arzu ettiklerini elde ederse, yüce Allah'a itaat ve ibadetten *"yüz çevirir ve yan çizer."* Mücâhid: Bizden uzaklaşır, diye açıklamıştır.

Derim ki: Bu, yüce Allah'ın şu buyruklarına da benziyor: *"Biz onun sıkıntısını giderdiğimiz zaman, sanki kendisine dokunan bir sıkıntı(yı gidermek) için Bizi çağırmamış gibi geçer, gider."* (Yunus, 12); *"Fakat O sizi kurtarıp, karaya çıkarınca (yine) yüz çevirirsiniz."* (İsrâ, 67) *"Eğer insana şer de dokunursa"* ki bundan maksat ise musibetler, türlü kötü olaylar ve felaketlerdir *"pek ümitsiz olur."* Artık bundan sonra bir daha bir hayır, bir iyilikle karşılaşacağından yana ümidini keser.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"İnsana nezdimizden bir rahmet tattırıp da sonra bunu kendisinden alıversek muhakkak o ümidini kesmiş bir nankör olur. Andolsun şayet kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra ona bir nimet tattırsak elbette ki: Kötülükler benden uzaklaşıp gitti, der. Çünkü o şımarıktır, böbürlenendir. Sabredip, salih amellerde bulunanlar müstesnâdır. İşte onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır."* (Hûd, 9-11)

Yüce Allah'ın: *"De ki: Herkes kendi tabiatına göre hareket eder"* buyruğuna gelince: İbn Abbâs: Kendi eğilimine göre; Mücâhid: Kendi çerçevesine ve tabiatına göre; Katâde: Niyetine göre; İbn Zeyd, dinine göre (amel eder) diye açıklamışlardır. Bütün bu görüşler anlam itibariyle birbirine yakındır.

Bu âyet-i kerime -doğrusunu en iyi bilen elbette ki Allah'tır- müşriklere bir tehdit ve korkutmadır. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"İman etmeyenlere de ki: Elinizden geleni yapın, biz de yapacağız. Bekleyin. Çünkü biz de bekleyicileriz."* (Hûd, 121-122) Bundan dolayı yüce Allah: *"De ki: Herkes kendi tabiatına göre hareket eder. Rabbiniz kimin daha doğru yolda olduğunu en iyi bilendir"* buyurmaktadır. Yani biz mi yoksa siz mi daha doğru yoldasınız ve Allah herkese kendi ameline göre karşılık verecektir. Çünkü hiçbir şey O'na gizli kalmaz.

Rûh:

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ ۖ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٥﴾

85. Bir de sana ruhu soruyorlar. De ki: "Ruh, Rabbimin bildiği bir şeydir. Size bilgiden ancak pek az bir şey verilmiştir."

Tefsiri:

[4331] İmam Ahmed dedi ki: ...Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Medine harabelerinde yürürken Allah Rasûlü bir hurma dalına yaslan(arak yür)üyordu. Yahudilerden bir gurubun yanından geçti. Birbirlerine: Ona ruh hakkında sorun, dediler. Birileri: Hayır, ona sormayın, dedi. (İbn Mes'ud) dedi ki: Ona ruh hakkında sorup: Ey Muhammed! Ruh nedir? dediler. Allah Rasûlü hala o hurma dalına daya-

Scanned with CamScanner

nıyordu. (İbn Mes'ud) dedi ki: Ona vahiy gelmekte olduğunu anladım. Sonra şu âyeti okudu: *"Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: 'Ruh rabbimin emrindendir ve size pek az bilgi verilmiştir.'"* (İsrâ, 85) (İbn Mes'ud) dedi ki: Bunun üzerine biri diğerine: Size ona sormayınız demiştik, dedi.[158] Bu hadisi bu şekilde Buhârî ve Müslim de A'meş'in böylece rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir.

[4332] Buhârî'nin bu âyetin tefsiri ile ilgili rivayetleri kaydederken lafzı da Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh)'tan geldiği şekliyle şöyledir: Ben bir bahçede Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idim. Kendisi de bir hurma dalına dayanıyorken Yahudiler geldi. Biri diğerine: Ona ruh hakkında sorun, dedi. Bir başkası: Ona soru sormaya ihtiyacınız yok, dedi. Birileri ise: Hoşunuza gitmeyecek bir şekilde size karşılık vermesin, dedi. Sonra: Haydi ona sorun dediler ve ruh hakkında ona soru sordular. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) susup, onlara hiçbir cevap vermedi. Ben ona vahyedildiğini anladım. Bundan dolayı olduğum yerde durdum. Vahiy indikten sonra: *"Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: 'Ruh rabbimin emrindendir ve size pek az bilgi verilmiştir.'"* (İsrâ, 85) âyetini okudu.[159]

Bu anlatım, sûrenin tamamı Mekki olmakla birlikte ilk bakışta bu âyetin Medine'de indiği ve bunun ancak Yahudilerin Medine'de bu hususa dair ona soru sordukları zaman indiği izlenimini vermektedir. Bu hususa şöyle cevap verilmekte idi: Bu âyet, bundan önce Mekke'de ona nazil olduğu gibi, Medine'de ikinci bir defa nazil olmuş olabilir. Yahutta ona kendisine sordukları soruya daha önce inmiş bir âyet olan *"bir de sana ruhu soruyorlar"* âyeti ile cevap vermesine dair vahiy inmiş olabilir.

[4333] Bu âyetin Mekke'de nazil olduğunun delillerinden birisi de İmam Ahmed'in şu rivayetidir: ...İbn Abbâs (radıyallâhu anh) dedi ki: Kureyşliler Yahudilere: Bize şu adama, hakkında soru soracağımız bir şeyler öğretiniz. Yahudiler: Ona ruh hakkında sorunuz, dediler. Onlar da ruha dair ona soru sordular. Bunun üzerine: *"Bir de sana ruhu soruyorlar. De ki: Ruh Rabbimin bildiği bir şeydir. Size bilgiden ancak pek az bir şey verilmiştir"* âyeti nazil oldu. Onlar: Bize çok ilim verilmiş bulunmaktadır. Bize Tevrat verilmiş bulunuyor. Tevrat verilen kimseye pek büyük bir hayır verilmiş demektir. (İbn

158 Buhârî, 125; Müslim, 2794; Tirmizî, 3140; Ahmed, I, 444; Ebû Ya'lâ, 5390

159 Buhârî, 4721 önceki hadise de bakınız.

Scanned with CamScanner

Abbâs) dedi ki: Bu sefer yüce Allah: *"De ki: Rabbimin sözleri için deniz(ler) mürekkep olsa, buna yardımcı olarak bir o kadar daha katsak, Rabbimin sözleri tükenmeden o deniz(ler) tükenir"* (Kehf, 109) buyruğunu indirdi.[160]

[4334] İbn Cerîr'in rivayetine göre de İkrime şöyle demiştir: Kitap ehli Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ruha dair soru sordular. Bunun üzerine Allah da: *"Bir de sana ruhu soruyorlar. De ki: Ruh Rabbinin bildiği bir şeydir. Size bilgiden ancak pek az bir şey verilmiştir"* buyruğunu indirdi. Yahudiler: Sen bize ancak pek az bir bilgi verildiğini mi iddia ediyorsun? Halbuki bize Tevrat verilmiş bulunmaktadır. Tevrat ise hikmetin kendisidir. Kendisine hikmet verilenlere ise pek çok hayır verilmiş demektir. (İkrime) dedi ki: Bunun üzerine *"eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa ve deniz de ardından yedi deniz daha ona katılsa yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi"* (Lokman, 27) âyeti nazil oldu. Dedi ki: Size verilen ilim ile eğer Allah sizi cehennem ateşinden kurtarırsa işte o çoktur ve güzeldir. Yine de o Allah'ın ilmi içerisinde pek azdır.

[4335] Muhammed b. İshâk da arkadaşlarından birisinden naklen, o Atâ b. Yesâr'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Mekke'de: *"Size bilgiden ancak pek az bir şey verilmiştir"* buyruğu nazil oldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye gelince Yahudi âlimleri yanına gelip: Ey Muhammed! Senden bize *"size bilgiden ancak pek az bir şey verilmiştir"* dediğin ulaşmadı mı (düşünüyorsun?) Acaba bu sözlerinle bizi mi kastettin, kendi kavmini mi? Allah Rasûlü: *"Hepinizi kastettim"* deyince, onlar: Sen (kitabında) bize Tevrat'ın verildiğini ve orada her şeye dair açıklamanın bulunduğunu okuyorsun, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"O Allah'ın ilmi içerisinde pek azdır. Allah size eğer gereğince amel ettiğiniz takdirde faydalanacağınız şeyleri vermiş bulunuyor"* buyurdu. Ayrıca Allah: *"Eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa ve deniz de ardından yedi deniz daha ona katılsa, yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi. Muhakkak Allah Azizdir, Hakimdir"* (Lokman, 27) buyruğunu indirdi.[161]

---

160 Tirmizî, 3139; Ahmed, I, 255; Ebû Ya'lâ, 2501; Tirmizî: Bu, bu yoldan hasen, sahih, garip bir hadistir demektedir. Derim ki: Bu hadis Dâvûd b. Husayn'ın İkrime'den diye naklettiği bir rivayettir. Bu rivayet yolu zayıftır. Bununla birlikte Elbani, Sahihu't-Tirmizî, 2510'da senedinin sahih olduğunu söylemiştir.

161 Mürsel bir rivayettir. Bununla birlikte senedinde meçhul raviler de bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Âyette Geçen "Ruh"dan Maksat Nedir?

Müfessirler burada *ruh*tan ne kastedildiği hususunda farklı görüşlere sahiptir. Bir görüşe göre ruhtan maksat, Âdemoğullarının ruhlarıdır.

[4336] Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Bir de sana ruhu soruyorlar"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Yahudiler Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Bize ruhun ne olduğunu, ruh ancak Allah'tan olduğuna göre insan bedeninde bulunan ruha nasıl azap verildiğini haber ver, dediler. Bu hususta ona hiçbir şey inmemişti. Bu sebeple onlara bir cevap da vermedi. Sonra ona Cebrâil gelerek: *"De ki: Ruh Rabbimin emrindendir. Size bilgiden ancak pek az bir şey verilmiştir"* dedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onlara bunu bildirdi. Yahudiler: Bu bilgiyi sana kim getirdi, dediler. Allah Rasûlü: *"Bunu bana Allah'tan Cebrâil getirdi"* dedi. Onlar: Allah'a yemin olsun ki bunu sana ancak bizim düşmanımız söyledi. Bunun üzerine yüce Allah: *"De ki: Kim Cebrâil'e düşman ise muhakkak ki o onu (Kur'ân'ı) Allah'ın izniyle kalbine önündekini doğrulayıcı, mü'minlere de hidayet ve müjde olmak üzere indirmiştir."* (Bakara, 97) buyruğunu indirdi.[162]

Burada ruhtan maksadın Cebrâil olduğu da söylenmiştir. Bunu Katâde ifade etmiştir. Katâde dedi ki: İbn Abbâs bunu gizliyordu.

Burada ruhtan maksadın, bütün mahlûkat kadar büyük bir melek olduğu da söylenmiştir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan naklen yüce Allah'ın: *"Bir de sana ruhu soruyorlar"* buyruğu hakkında, ruh bir melektir, dediğini nakletmektedir.[163]

[4337] Taberânî dedi ki: Abdullah b. Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Allah'ın öyle bir meleği vardır ki, eğer ona yedi göğü ve yerleri tek bir lokmada yut denilecek olsa bunu yapabilir. Onun tesbihi: Subhaneke haysu künt: Her neredeysen seni eksikliklerden tenzih ederim, şeklindedir."*[164] Bu, garip hatta münker bir hadistir.

---

162 Hadisi Taberî rivayet etmiş olmakla birlikte senedinde zayıf bir ravi olan Atiyye el-Avfî vardır.

163 Bu oldukça uzak bir ihtimaldir. Az önce kaydedilmiş bulunan sahih hadislerle çelişmektedir.

164 Batıldır. Metin de münkerdir. Taberânî, 11476; Evsat, 6438'de kaydettikten sonra bunu Vehbullah b. Rızk münferid olarak rivayet etmiştir. Heysemi, 254'te de, ben bu zata dair bir biyografi bilgisi vereni görmedim, demektedir. O halde bu ravi meçhuldür.

Scanned with CamScanner

Ebû Câfer b. Cerîr dedi ki: ...Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) yüce Allah'ın: *"Bir de sana ruhu soruyorlar"* buyruğu hakkında dedi ki: O meleklerden bir melektir. Bunun yetmiş bin yüzü vardır. Bu yüzlerin her birisinde yetmiş bin dil vardır. Bu dillerin her birisinin de yetmiş bin lugatı vardır. Yüce Allah'ı bütün bu lugatlarla tesbih etmektedir. Yüce Allah onun herbir tesbihinden kıyâmet gününe kadar uçacak bir melek yaratır.[165] Bu oldukça şaşırtıcı, garip bir eser (sahabeden gelen bir rivayet)dir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Suheyli dedi ki: Ali'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: O (ruh) bir melektir. Yüz bin başı vardır. Her bir başın yüz bin yüzü vardır. Her bir yüzün yüz bin ağzı vardır. Her bir ağzında yüz bin dili vardır. Allah'ı çeşitli dillerle tesbih eder. Suheyli dedi ki: Bundan maksadın, Âdemoğullarının sûretlerine sahip bir gurup melek olduğu söylendiği gibi, melekleri gördükleri halde meleklerin kendilerini görmediği bir kesim olduğu da söylenmiştir. Yani Âdemoğullarına göre melekler ne ise bunlar da meleklere göre böyledir.

"De ki: Ruh Rabbimin emrindendir." Yani O'nun şanındandır, hakkındaki bilgiyi sizden esirgeyip yalnız kendisine sakladığı bir hususdur. Bundan dolayı *"size bilgiden ancak pek az bir şey verilmiştir"* buyurmaktadır. Yani Allah sizleri kendi bilgisinin ancak pek az bir kısmından haberdar etmiştir. Çünkü hiçbir kimse O'nun bilgisinden kendisi dilemedikçe hiçbir şeyi kuşatamaz. Buyruğun anlamı şudur: Sizin bilginizin Allah'ın ilmine nispeti oldukça azdır. Sizin ruhun durumu ile ilgili sormanız ise, Allah'ın bilgisini kendisine sakladığı ve size bildirmediği bir hususdur. Nitekim O, sizi ancak kendi ilminden pek az bir kısımdan haberdar etmiştir.

[4338] İleride yüce Allah'ın izniyle Mûsâ ve Hızır kıssası gelecektir: "Hızır geminin kenarına düşen bir kuşa baktı. Bu kuş gagasını bir sefer denize daldırdı yani gagasıyla denizden su içti. Hızır: Ey Mûsâ, benim ilmim, senin ilmin ve bütün yaratılmışların ilmi Allah'ın ilmi içerisinde ancak bu kuşun bu denizden aldığı gibidir." Ya da Allah'ın salât ve selamlarının üzerine olduğu-

---

Bu hadiste hücum edilen kişi de odur. Şüphesiz ki bu İsrâiliyattandır. Bunu güneş gibi bir isnad ile Evzâî yoluyla da rivayet etmiştir.

165 Ali'den diye sahih değildir. Ebu'ş-Şeyh, el-Azama, 410'da rivayet etmiştir. Senedinde meçhul raviler vardır. Daha çok İsrâiliyattan bir rivayet gibi görülüyor. Bunu Ebu'ş-Şeyh, 407'de Vehb b. Münebbih'den müsned olarak zikretmiştir ki, bu sened itibariyle daha sahihtir, ama Vehb de öncekilerin kitaplarından pek çok şey rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

nu dilediğimiz rasûlümüzün buyurduğu gibi. İşte bundan ötürü yüce Allah: *"Size bilgiden ancak pek az bir şey verilmiştir"* buyurmaktadır.

Suheyli (ayrıca) dedi ki: Bazı kimseler: Sorularına cevap vermedi. Çünkü onlar inatlaşmak ve zora sokmak maksadıyla soru sormuşlardı, demiştir. Onlara cevap verdiği de söylenmiştir. Suheyli yüce Allah'ın: *"De ki: Ruh Rabbimin emrindendir"* buyruğu ile ilgili olarak, yani O'nun şeriatındandır, anlamı üzerinde durarak şunları söylemiştir: Yani O'nun şeriatının içerisine giriniz. Siz bunu bilen bir durumdasınız. Çünkü böyle bir şeyi ne tabiattan, ne felsefeden hareketle bilmeye imkân yoktur. Bu ancak şeriattan elde edilebilecek bir bilgidir. Onun tuttuğu ve izlediği bu yol tartışılır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Daha sonra Suheyli, ruh hakkında ilim adamlarının görüş ayrılıklarını zikretmektedir: Acaba ruh nefis midir yoksa ondan başka bir şey midir? Neticede ruhun rüzgâr gibi latif bir varlık olduğunu, suyun ağacın köklerinde yol aldığı gibi cesette yol aldığını tespit etmektedir. Ayrıca meleğin cenine üflediği ruhun, beden ile bitişmesi şartıyla ve bu sebeple de övülecek ya da yerilecek niteliklere sahip olması şartıyla, nefsin kendisidir, demiştir. Bu durumda ruh ya mutmainne bir nefistir yahut kötülüğü emreden emmâre nefistir. (Suheyli devamla) dedi ki: Su ağacın hayat kaynağı olduğu gibi, sonra ağaca karışması sebebiyle onunla birlikte özel bir isim kazandığı gibi (mesela) üzüme karışıp üzümden sıkılıp çıkarılırsa ya sarhoş edici şarap olur ya da daha hafif bir şarap olur, ama o takdirde ona mecazi anlamda olması dışında *su* denilemez. İşte nefse de ancak bu anlamda "ruh" denilebilir. Yine ruha da ancak netice itibariyle varacağı hale göre ruh denilir. Söyleyeceklerimizin özü şudur: Ruh, nefsin aslı ve asıl maddesidir. Nefis ondan ve ruhun beden ile bitişmesinden meydana gelir. Bu sebeple o bir bakıma ruhtur, her bakımdan değildir.

Bu güzel bir açıklamadır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Derim ki: İnsanlar ruhun mahiyeti ve hükümleri hakkında çok şeyler söylemiş, bu hususta çeşitli kitaplar tasnif etmişlerdir. Bu konuda en güzel açıklamalar yapmış olanlardan birisi de Hâfız İbn Mende'nin ruha dair bizim sema yolu ile dinlediğimiz bir kitaptır.

Scanned with CamScanner

Kur'ân'ın Benzerini Getiremezler:

وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ﴿٨٦﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ ۚ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾ قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَٰذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ۖ فَأَبَىٰ أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٨٩﴾

86. Andolsun ki, dilersek sana vahyettiğimizi bütünüyle alıveririz. Sonra onu geri almak için bize karşı duracak bir kimse de bulamazsın.

87. Ancak Rabbinden bir rahmet olmak üzere (almıyoruz). Gerçekten O'nun sana lütfu pek büyüktür.

88. De ki: "Andolsun bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplansalar birbirine yardımcı olsalar dahi yine benzerini getiremezler."

89. Andolsun Biz bu Kur'ân'da insanlara her örnekten türlü türlü açıklamalar yapmışızdır. Yine insanlardan pek çoğu küfürden başkasını kabul etmediler.

Tefsiri:

Şanı yüce Allah, hikmeti sonsuz ve her türlü hamde layık yüce Allah'ın indirmiş olduğu, önünden de arkasından da batılın kendisine erişemediği Kur'ân-ı Azimu'ş-Şan'ı vahyetmek sûreti ile kulu ve şerefli Rasûlü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e olan nimetini ve pek büyük lütfunu hatırlatmaktadır.

İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) dedi ki: -Ahir zamanda- Şam taraflarından kızıl bir rüzgâr, insanların kapısını çalacak. Herhangi bir kimsenin ne mushafında, ne kalbinde bir âyet dahi kalmayacaktır. Sonra İbn Mes'ud (radıyallâhu anh): *"Andolsun ki, dilersek sana vahyettiğimizi bütünüyle alıveririz..."* âyetini okudu.

Daha sonra yüce Allah, Kur'ân-ı Azim'in şerefine dikkat çekerek şunu haber vermektedir: Eğer bütün insanlar ve cinler toplanıp Allah'ın Rasûlü'ne

Scanned with CamScanner

indirdiğinin benzerini getirmek üzere birbirleriyle ittifak etseler bunu yapamazlar, buna güçleri yetmez. İsterse birbirleriyle yardımlaşsınlar, birbirlerine destek olsunlar, birbirlerinin gücüne güç katsınlar. Bu kesinlikle yapılabilecek bir şey değildir. Hem yaratılmışların sözü, benzeri, misali ve dengi bulunmayan yaratanın sözüne nasıl benzeyebilir ki!

Muhammed b. İshâk, Muhammed b. Ebî Muhammed'den, o Said b. Cubeyr'den yahut İkrime'den, o İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiğine göre bu âyet, bir gurup Yahudi hakkında inmiştir. Bunlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip: Bizler senin bize getirdiğinin benzerini getireceğiz, dediler. Bunun üzerine yüce Allah bu âyet-i kerimeyi indirdi. Ancak bunun böyle olduğu tartışılır. Çünkü bu sûre Mekke'de inmiştir ve bütün anlatılan hususlar Kureyş ile alakalıdır. Yahudiler ise ancak Medine'de onunla bir araya geldiler. En iyi bilen Allah'tır.

"Andolsun Biz bu Kur'ân'da insanlara her örnekten türlü türlü açıklamalar yapmışızdır" buyruğu da, Biz onlara kesin delilleri, burhanları geniş geniş açıkladık. Onlara hakkı açık seçik gösterdik ve etraflı bir şekilde tanıttık, demektir. Bununla birlikte *"yine insanlardan pek çoğu küfürden başkasını"* bile bile hakkı inkâr edip, doğruyu reddetmekten başkasını *"kabul etmediler."*

Mucize İsteyenler:

وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا ﴿٩٠﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَآءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللّٰهِ وَالْمَلَآئِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَى فِي السَّمَآءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتّٰى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٣﴾

90. Dediler ki: Bize yeryüzünden bir pınar fışkırtmadıkça asla sana inanmayacağız.

91. Yahut senin hurmalıklardan, asmalardan bir bahçen olsun da aralarından şarıl şarıl ırmaklar akıtasın.

Scanned with CamScanner

92. Yahut iddia ettiğin gibi gökyüzünü üzerimize parça parça düşüresin yahut Allah'ı ve melekleri karşımıza topluca getiresin.

93. Yahut altından bir evin olsun ya da göğe çıkasın. Buna rağmen üzerimize okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece de çıktığına asla iman etmeyiz. De ki: "Rabbimi tenzih ederim.Ben sadece beşer bir elçiyim."

Tefsiri:

[4339] İbn Cerîr dedi ki: ...İbn Abbâs'tan rivayete göre Rabia'nın iki oğlu Utbe ve Şeybe, Ebû Süfyân b. Harb, Abduddar oğullarından bir adam, Esed oğullarından Ebu'l-Bahteri, Esved b. el-Muttalib b. Esed, Zem'a b. el-Esved, Velid b. el-Muğîre, Ebû Cehil b. Hişam, Abdullah b. Ebî Umeyye, Umeyye b. Halef, Âs b. Vâil, Sehm oğullarından Haccac'ın oğulları Nubeyh ve Münebbih bir araya gelip toplandılar ya da onlardan bazıları bir araya geldi. Güneş battıktan sonra Kâbe'nin arkasında idiler. Biri diğerine: Muhammed'e birilerini gönderin, onunla konuşun ve onun hakkında yapacaklarınızdan ötürü mazur görülmeniz için onunla tartışın, dediler. Bunun üzerine ona: Kavminin eşrafı seninle konuşmak için bir araya gelip toplandılar diye haber gönderdiler. Rasûlullah onların kendi durumu hakkında (olumlu) yeni bir kanâate sahip oldukları düşüncesiyle hızlıca yanlarına geldi. -Çünkü onlar için çok düşkün, doğruyu bulmalarını arzu ediyor, sıkıntıya düşmeleri ona ağır geliyordu.-

Gelip yanlarına oturunca şöyle dediler: Ey Muhammed! Sana haber göndermemizin sebebi, sana karşı yapacaklarımızda mazur görülelim diyedir. Allah'a yemin olsun ki, biz senin kendi kavmini karşı karşıya bıraktığın bu hal gibi, kendi kavmini karşı karşıya bırakmış Araplardan bir kişi olduğunu bilmiyoruz. Çünkü sen atalarımıza sövdün, dinimizi ayıpladın, bizleri akılsızlıkla itham ettin, ilahlarımıza ağır sözler söyledin, topluluğumuzu ayırdın, bizimle senin aranda kötü, çirkin her ne varsa hepsini yaptın. Eğer sen bu sözü mal edinmek arzusuyla getirdinse, aramızda en çok malı olan sen oluncaya kadar senin için mal toplarız. Eğer aramızda şeref sahibi olmak istiyorsan seni başımıza önder yaparız. Eğer kral olmak istiyorsan seni başımıza kral yaparız. Şayet bu şeyleri sana getiren senin gördüğün ve sana galip gelen bir cin ise -ki evet bu da olabilir- seni tedavi etmek maksadıyla

Scanned with CamScanner

mallarımızı ortaya koyar, harcarız; ta ki sen iyileşinceye veya yapacak hiçbir şeyimiz kalmayıncaya kadar.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dediğiniz hal bende yok. Size getirdiğimi mallarınızı ele geçirmek için, aranızda şan şeref sahibi olmak için, başınıza kral olmak için getirmedim. Ama Allah beni size bir rasûl olarak gönderdi, üzerime bir kitap indirdi, benim size bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olmamı emretti. Size Rabbimin risaletini tebliğ ettim, size samimi olarak öğüt verdim. Eğer getirdiklerimi kabul ederseniz bu sizin dünyada ve ahirette payınız olur. Eğer onu kabul etmeyip reddederseniz, ben de Allah'ın emrine Allah benimle sizin aranızda hüküm verinceye kadar sabrederim."* -Yahut Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun gibi şeyler söyledi.-

Onlar şöyle dedi: Ey Muhammed! Eğer sana yaptığımız bu teklifimizi kabul etmiyorsan, senin de bildiğin gibi insanlar arasından şehri (etrafındaki dağlar dolayısıyla) en dar, malı en az biziz, geçimi bizden daha sıkıntılı hiç kimse yoktur. Bu sebeple seni ne ile göndermişse gönderen Rabbinden bizim için dilekte bulun. Bize şehrimizi daraltan şu dağları yürütüp, bizden uzaklaştırsın. Şehrimizi bizim için düzeltip, genişletsin. Bizim için burada Şam ve Irak'ın nehirleri gibi nehirler çıkartsın, geçmiş atalarımızı bizim için diriltsin. Bizim için dirilteceği kimseler arasında Kusayy b. Kilab da olsun. Çünkü o doğru sözlü, akıllı, yaşlı bir zat idi. Biz de onlara senin söylediklerinin hak mı, batıl mı olduğunu soralım. Şayet senden bu istediğimizi yapar, onlar da seni tasdik ederlerse, biz de senin doğru söylediğini kabul ederiz. Böylelikle senin Allah nezdindeki konumunu, Onun seni dediğin gibi bir rasûl olarak gönderdiğini anlarız.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara: *"Ben bunun için gönderilmedim. Ben size Allah tarafından benimle gönderdikleriyle gönderildim. Size bana verilen risaleti tebliğ ettim. Kabul ederseniz bu sizin dünya ve ahiretteki payınız olur. Eğer onu reddederseniz, Allah benimle sizin aranızda hüküm verinceye kadar Allah'ın emrine sabreder katlanırım"* dedi.

Bu sefer şöyle dediler: Bize bunları yapmıyorsan o halde kendin için bir şeyler iste. (Mesela) Rabbinden söylediklerini doğrulayacak ve senin adına bize cevap verecek bir melek göndermesini iste. Ondan sana bahçeler var etmesini, altın ve gümüşten hazineler, saraylar yapmasını, böylelikle senin

Scanned with CamScanner

rızık arayışında yaptığını gördüğümüz hallerine ihtiyaç bırakmamasını iste. Çünkü biz senin çarşı pazarlarda durduğunu, bizim aradığımız gibi geçimini aradığını görüyoruz. Bunları yap ki, biz de senin -eğer ileri sürdüğün gibi bir rasûl isen- Rabbinin nezdindeki üstün konumunu da öğrenmiş oluruz.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara şu cevabı verdi: *"Ben bunu yapmam. Ben Rabbimden böyle bir şey isteyecek birisi değilim. Ben bununla size gönderilmedim, ama Allah beni bir müjdeleyici, bir uyarıp korkutucu olarak gönderdi. Şayet size getirdiğimi kabul edecek olursanız dünya ve ahiretteki payınız bu olur. Eğer onu yüzüme geri çevirecek olursanız, Allah benimle sizin aranızda hükmedinceye kadar Allah'ın emrine sabreder katlanırım."*

Bu ileri gelenler bu sefer şöyle dedi: O halde senin de ileri sürdüğün gibi Rabbin dilerse yapacağı bir iş olan semayı üzerimize parça parça düşür. Çünkü sen bunu yapmadıkça biz de sana iman etmeyeceğiz.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dedi: *"Bu Allah'a kalmış bir iştir. O dilerse size bunu yapar."*

Şu cevabı verdiler: Ey Muhammed! Senin Rabbin bizim seninle oturup sana bu soruları soracağımızı, senden bu isteklerde bulunacağımızı bildirmedi mi? Neden sana bunları önceden bildirip bize ne şekilde cevap vereceğini öğretmedi, bize getirdiklerini kabul etmeyecek olursak bundan dolayı bize neler yapacağını haber vermedi? Çünkü bize ulaştığına göre bunu sana öğreten ancak adı Rahmân olan Yemameli bir adamdır. Bizler Allah'a yemin olsun ki ebediyen Rahmân'a iman etmeyeceğiz. Ey Muhammed! Biz artık sana karşı mazuruz. Ama Allah'a yemin ederiz ki, ya biz seni ya da sen bizi helâk edinceye kadar (seninle mücadele edecek), seni bize yaptıklarınla baş başa bırakmayacağız.

Aralarından birisi de: Bizler Allah'ın kızları olan meleklere ibadet ediyoruz, dedi. Bir diğeri: Sen Allah'ı ve melekleri karşımıza topluca getirmediğin sürece asla sana iman etmeyeceğiz, dedi.

Onlar bu sözleri söyledikten sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanlarından kalktı. Onunla birlikte Abdullah b. Ebî Umeyye b. el-Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum -ki o Abdulmuttalib'in kızı, halası Atike'nin oğludur- kalktı ve şöyle dedi: Ey Muhammed! Kavmin sana o tekliflerini sundular. Sen tekliflerini kabul etmedin. Arkasından senin Allah'ın nezdindeki

Scanned with CamScanner

konumunu bilmek maksadıyla kendileri için birtakım isteklerde bulundular, bunu da yapmadın. Sonra senden kendilerini korkuttuğun azabı çabucak getirmeni istediler. Artık ben de Allah adına yemin ederek söylüyorum ki, semaya doğru bir merdiven edinip, sonra da o merdivenden yukarı çıkıp gözlerimin önünde yükselmediğin sürece oraya gidip seninle birlikte de açık bir kitap getirmediğin ve bununla beraber senin dediğin gibi olduğuna tanıklık edecek dört melekle gelmediğin sürece, sana iman etmeyeceğim. Hem Allah'a yemin ederim ki, bunu yapacak olsan dahi seni tasdik edeceğimi sanmıyorum. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından ayrılıp gitti.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ailesinin yanına, kendisini çağırdıkları vakit onlar hakkında beslediği ümidin kaybolmasından ve onların kendisinden bu şekildeki uzaklaşmalarını gördüğünden ötürü üzüntülü ve kederli bir şekilde geri döndü.[166]

Allah, adı anılanların ve bu maksat için toplandıkları belirtilen bu meclistekilerin, bütün bunları doğru yolu bulmak isteği ile istediklerini bilmiş olsaydı, onların istediklerini yerine getirilirdi. Ama Allah onların bunu ancak küfür ve inatlarından istediklerini bildiği için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şöyle denildi: *Arzu edersen istediklerini onlara veririz, ama inkâr edecek olurlarsa onları âlemler arasından hiç kimseyi azaplandırmayacağım bir şekilde azaplandırırım. Dilersen de onlara tevbe ve rahmet kapılarını açık tutarım.*

Allah Rasûlü: *"Hayır, tevbe ve rahmet kapılarını açık tut"* buyurdu. Nitekim bu husus daha önce Abdullah b. Abbâs ile Zubeyr b. el-Avvam'ın yüce Allah'ın: *"Bizi âyetleri (istedikleri mucizeleri) göndermekten alıkoyan tek sebep, öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır. İşte Semud kavmine de gözle görülür, apaçık bir belge olmak üzere o dişi deveyi verdik de (onu öldürdüler ve) bu yüzden zulmettiler. Halbuki biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz"* (İsrâ, 59) buyruğunu açıklarken geçmiş bulunmaktadır.

---

166 Taberî, 22719. Senedinde ismi verilmedik bir ravi vardır. Taberî bunu 22720'de bir başka yoldan tekrarlamıştır. Onun da senedinde İbn İshâk'ın hocası olan Muhammed b. Ebî Muhammed vardır. Zehebî: Bilinmeyen (meçhul) birisidir, demiştir. Mizana bakınız. Şu kadar var ki, bu metin âyet-i kerimeler ile desteklenmektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. Bunu aynı şekilde Ziyad b. Abdullah el-Bekkai de İbn İshâk'tan rivayet etmiştir: Bana ilim ehli birisi Said b. Cubeyr ve İkrime'den tahdis etti. Onlar İbn Abbâs'tan deyip, aynısını zikretti.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Ve şöyle dediler: 'Bu nasıl peygamberdir ki, yemek yer ve pazarlarda dolaşır. Onunla birlikte uyarıcı olmak üzere beraberinde bir melek indirilmeli değil miydi? Yahut ona bir hazine verilmeli ya da mahsullerinden yiyeceği bir bahçesi olmalı değil miydi?' Zalimler: 'Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz' dediler. Bir bak! Onlar sana nasıl misaller getirip, sapıklığa düştüler? Artık onlar hiçbir yol bulamazlar. Dilerse sana bunlardan daha hayırlı, altından nehirler akan bahçeler verebilen ve senin için köşkler kurabilen Allah, yüceler yücesidir. Fakat onlar kıyâmeti yalanladılar, kıyâmeti yalanlayana da biz, şiddetli bir ateş hazırladık."* (Furkân, 7-11)

Yüce Allah'ın: *"Bize yeryüzünden bir pınar fışkırtmadıkça"* buyruğunda geçen "yenbû'" akan pınar demektir. Kendisinden, kendileri için Hicaz topraklarında şurada şurada akıp gidecek bir kaynak su akıtmasını istediler. Bunu yapmak Allah için pek kolaydır. Allah dilese elbette bunu yapar ve onların bütün istediklerini gerçekleştirirdi. Ama onların hidayet bulmayacaklarını biliyordu. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Doğrusu üzerlerine Rabbinin sözü hak olmuş bulunanlar iman etmezler. Onlara her türlü âyet gelse bile acıklı azabı görecekleri ana kadar."* (Yunus, 96-97); *"Eğer biz onlara gerçekten melekleri indirseydik ölüler kendileriyle konuşsalardı ve her şeyi karşılarına toplasaydık onlar yine de Allah dilemedikçe iman etmezlerdi fakat onların çoğu bilmezler."* (En'âm, 111)

"Yahut iddia ettiğin gibi gökyüzünü üzerimize parça parça düşüresin" buyruğuna gelince: Yani sen bize kıyâmet gününde semanın yarılıp güçsüz kalıp gevşeyeceğini, etrafının sarkacağını vaat ettin (bununla bizi tehdit ettin). Haydi, bunu dünyada acilen yap ve semayı parça parça düşür. Nitekim yüce Allah şu buyruğunda onlar hakkında şu haberi vermektedir: *"Ey Allah, eğer bu senin katından (gelmiş) hakkın kendisi ise durma, bizim üzerimize gökten taş yağdır. Yahut bize acıklı bir azap gönder, demişlerdi."* (Enfâl, 32)

Şuayb kavmi de aynı şekilde peygamberlerinden istekte bulunmuş ve: *"Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi üzerimize gökten parçalar indir"* (Şuarâ, 187) demişler, Yüce Rabbimiz de onları o *gölge günü* azabıyla cezalandırmıştı. Şüphesiz ki o, pek büyük bir günün azabı idi. Tevbe peygamberi, âlemlere rahmet olarak gönderilmiş rahmet nebîsi ise, -Allah onların sulblerinden kendisine hiçbir şeyi ortak koşmaksızın yalnız O'na ibadet edecek

Scanned with CamScanner

kimseler çıkartır ümidiyle- onlara süre verilmesini, azaplarının ertelenmesini diledi. Nitekim böyle de oldu. Çünkü sözü edilen bu kimseler arasından daha sonra Müslüman olmuş, İslam'a güzel bir şekilde bağlanmış kimseler çıktı. Hatta Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkasından gidip o sözleri söyleyen Abdullah b. Ebî Umeyye dahi tam anlamıyla Müslüman oldu, aziz ve celil olan Allah'a döndü.

"Yahut altından bir evin olsun." İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde (ayet-i kerimedeki *zuhruf* kelimesini) altın, diye açıklamıştır. İbn Mes'ud'un kıraâtinde de bu kelime aynen bu şekilde "zeheb: altın" diye okumuştur.

"Veya göğe çıkasın." Bizim gözlerimizin önünde sen bir merdivenle tırmanıp yükselesin.

"Buna rağmen üzerimize okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece de çıktığına asla iman etmeyiz." Mücâhid dedi ki: Bu kitapta herkese bir sahife bulunsun ve orada: Bu, Allah'tan filan oğlu filana gönderilmiş mektuptur desin, bu mektup da sabahleyin başının ucunda bulunsun (diye istemişlerdi).

"De ki: Rabbimi tenzih ederim. Ben sadece beşer bir elçiyim." Yani yüce Allah'ın mülk ve egemenliği ile ilgili herhangi bir hususta birisinin haddini aşarak ileri atılmasından, Allah yüce ve münezzehtir. Bundan alabildiğine uzaktır. Aksine o dilediğini yapandır. İsterse istediğinizi gerçekleştirir, kabul eder, dilerse etmez. Ben ancak size gönderilmiş bir Rasûlüm, Rabbimin risaletlerini size tebliğ ediyor, size samimiyetle öğüt veriyorum. Ben bunu yaptım. Bu taleplerinizin hususunda ise işiniz aziz ve celil olan Allah'a kalmıştır.

[4340] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Ümâme'den rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Aziz ve celil olan Rabbim, bana Mekke vadisini altın yapmayı teklif etti. Ben: Hayır, Rabbim bir gün doyayım, bir gün aç kalayım -yahut buna yakın bir söz- dedim. Eğer acıkırsam sana yalvarır ve Seni anarım, eğer doyarsam Sana hamd eder, şükrederim, dedim."*[167] Bunu Tirmizî, Zühd'de Suveyd b. Nasır'dan, o İbnu'l-Mübârek'ten böylece rivayet etmiş ve: Bu, hasen bir hadistir. Ali b. Yezîd'in ise hadiste zayıf olduğu söylenir, demiştir.

167 Tirmizî, 2347; Ahmed, V, 254 senedi zayıftır. Çünkü hadis İbn Zahr, İbn Yezîd ve Kâsım'dan oluşan zayıf raviler silsilesi ile gelmiştir. Bununla birlikte ve Ali b. Yezîd hadisi zayıf birisidir demiş olmakla birlikte Tirmizî hasen olduğunu söylemiş, göründüğü kadarıyla da bundan maksadı senedinin değil, metninin hasen olduğunu kastetmiştir.

Scanned with CamScanner

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَآءَهُمُ الْهُدَى إِلَّآ أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٤﴾ قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَآئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَآءِ مَلَكًا رَّسُولًا ﴿٩٥﴾

94. Kendilerine hidayet geldiği zaman insanları iman etmekten alıkoyan tek şey onların: "Allah bir insanı mı peygamber gönderdi" demeleri olmuştur.

95. De ki: "Şayet yeryüzünde yerleşmiş, yürüyen melekler olsaydı Biz onlara gökten melek bir peygamber gönderirdik."

Tefsiri:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"İnsanları"* yani onların çoğunu *"iman etmekten alıkoyan"* rasûllerin arkasından gitmekten, onlara uymaktan alıkoyan tek husus, onların Allah'ın insanları rasûl olarak göndermesini hayretle karşılamalarıdır. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"İçlerinden bir adama: İnsanları uyar, iman edenlere Rableri katında kendileri için muhakkak güzel bir mükâfat olduğunu müjdele! diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey midir?"* (Yunus, 2); *"Bunun sebebi şu ki: Rasûlleri kendilerine apaçık delillerle geliyorlardı da onlar: Bizi insanlar mı hidayete götürecek diyerek, inkâr etmiş ve yüz çevirmişlerdi. Allah da muhtaç olmadığını göstermişti. Allah muhtaç olmayandır, her hamde layıktır."* (Teğâbun, 6) Firavun ve etrafındaki ileri gelenleri de: *"Kavimleri bize kulluk etmekte iken bizim gibi iki insana mı iman edeceğiz"* (Mü'minûn, 47) demişlerdi.

Diğer ümmetler de rasûllerine aynı şeyleri söylemişlerdi: *"Siz de ancak bizim gibi bir insansınız. Atalarımızın taptıklarından bizi alıkoymak istiyorsunuz. O halde bize apaçık bir delil getirin."* (İbrâhim, 10) Bu hususta âyet-i kerimeler pek çoktur.

Daha sonra yüce Allah kendilerine kendi hem cinsleri olan bir rasûl göndermesinin, onun söylediklerini iyice anlayıp kavramaları, ona muhatap olup onunla konuşma imkânı bulmalarına dikkat çekmektedir. Eğer insanlara meleklerden rasûl göndermiş olsaydı, onunla karşılaşamaz, ondan bir şeyler öğrenemezlerdi. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun ki Allah, mü'minlere kendilerinden bir rasûl göndermekle büyük bir lütufta*

Scanned with CamScanner

bulunmuştur." (Âl-i İmrân, 164); *"Andolsun ki içinizden size öyle bir peygamber gelmiştir ki..."* (Tevbe, 128); *"Nitekim aranızda içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi (şirkten, günahlardan) arındıran, size kitabı ve hikmeti öğreten, bilmediğiniz şeyleri size bildiren, sizden bir peygamber gönderdik. Öyle ise Beni anın ki, Ben de sizi anayım ve Bana şükredin, nankörlük etmeyin."* (Bakara, 151-152)

Bu sebeple burada da yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Şayet yeryüzünde yerleşmiş yürüyen"* sizin bulunduğunuz halde bulunan *"melekler olsaydı, Biz onlara gökten"* onların türünden *"melek bir peygamber gönderirdik"* ama siz de insan olduğunuza göre, aranızda bizim lütuf ve rahmetimizin bir tecellisi olarak sizden olan rasûllerimizi gönderdik.

قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۚ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٩٦﴾

96. De ki: "Benimle sizin aranızda gerçek şahit olarak Allah yeter. Gerçek şu ki O kullarından gerçekten haberdardır, çok iyi görendir."

Tefsiri:

Yüce Allah, kendilerine getirdiklerinin doğruluğu hakkında kavmine karşı ortaya koyacağı delilin ne olduğu hususunda Nebîsine yol göstererek şöyle buyurmaktadır: Allah benim de üzerimde, sizin de üzerinizde bir şahittir. Benim size getirdiklerimi biliyor. Şayet ben O'na yalan uyduran, iftira eden birisi olsaydım, kesinlikle benden en ağır bir şekilde intikam alırdı. Nitekim yüce Allah: *"Eğer bazı sözleri uydurup bize isnad etseydi, biz onu elbette kudretimizle alıverirdik, sonra da kalbinin damarını elbette koparırdık"* (Hâkka, 44-46) buyurmaktadır.

"Gerçek şu ki O kullarından gerçekten haberdardır, çok iyi görendir." Yani onların arasından kimin kendisine nimetler verilmesini, ihsanda bulunulmasını, hidayete iletilmesini hak ettiğini, kimin de bedbahtlığı, saptırılmayı ve yoldan uzaklaştırılmayı hak ettiğini çok iyi bilir. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır:

Scanned with CamScanner

Allah Kimi Hidâyete Erdirirse:

وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۖ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهِ ۖ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا ۖ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۖ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا ﴿٩٧﴾

97. Allah kimi hidayete erdirirse işte doğru yolu bulan odur. Kimi de saptırırsa artık bunlar için O'ndan başka veliler bulamazsın. Biz onları kıyâmet günü körler, dilsizler ve sağırlar olarak yüzükoyun haşredeceğiz. Varacakları yer cehennemdir. Alevi yavaşladıkça biz onlara alevini arttırırız.

Tefsiri:

Yüce Allah mahlûkatındaki tasarrufunu, hükmünün yerini bulup mutlaka gerçekleştiğini, kimsenin O'nun hükmüne karşı çıkamayacağını haber vererek, O'nun hidayete ilettiği kimseyi saptıracak bir gücün bulunamayacağını bildirmekte ve şöyle buyurmaktadır: *"Kimi de saptırırsa artık bunlar için O'ndan başka asla"* kendilerine hidayet verecek *"veliler bulamazsın."* Yüce Allah'ın şu buyruğu da bunun gibidir: *"Allah kime hidayet verirse o doğru yola erdirilmiştir, kimi de saptırırsa artık onun için doğru yola erdirecek bir veli (yardımcı ve dost) bulamazsın."* (Kehf, 17)

"Biz onları kıyâmet günü... yüzü koyun haşredeceğiz" buyruğuna gelince:

[4341] İmam Ahmed dedi ki: ...Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh) diyor ki: Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanlar yüzükoyun nasıl haşredilecek? diye soruldu. O: *"Ayakları üzerinde onları yürüten, onları yüzükoyun yürütmeye de kâdirdir"* buyurdu.[168] Bunu Buhârî ve Müslim de Sahih'lerinde rivayet etmişlerdir.

[4342] Yine İmam Ahmed dedi ki: ...Huzeyfe b. Esid dedi ki: Ebû Zerr (radıyallâhu anh) ayağa kalkıp şöyle dedi: Ey Ğıfar oğulları, söyleyin ve geri kalmayın. Çünkü doğru sözlü ve doğru sözlülüğü tasdik olunan (Allah Rasûlü) bana şunu söyledi: *"İnsanlar üç gurup halinde haşredileceklerdir. Bir gurup binekli, yemek yiyen ve giyimli olacaktır. Bir gurup (kimi zaman) yürüyecek,*

168 Buhârî, 4760; Müslim, 2806; Ahmed, III, 229; İbn Hibbân, 7323

Scanned with CamScanner

(kimi zaman) koşacaktır. Bir diğer gurubu da melekler yüzükoyun sürükleyip cehennem ateşine götüreceklerdir." Onlardan birisi: İki gurubu anladık, peki kimi zaman yürüyüp, kimi zaman koşanların hali ne olacaktır? dedi. Şöyle buyurdu: *"Yüce Allah, bineğin üzerine bir afet bırakır, nihayet binilecek bir binek kalmaz. Öyle ki bir adamın oldukça güzel, beğenilen bir bahçesi olur, onu eğerli bir deve karşılığında vermek ister ama yine de bunu alamaz."*[169]

Onları gözleri görmeyen *"körler"*, konuşamayan *"dilsizler"* ve *"işitemeyen sağırlar olarak yüzükoyun haşredeceğiz."* Bu bazı hallerde böyle olacak, bazı hallerde daha farklı olacaktır. Bu da onlara uygun bir cezadır. Nitekim dünyada da hakka karşı dilsiz, kör ve sağırdılar. Mahşerde de bunlara en çok ihtiyaç duyacakları bir halde, bu şekilde cezalandırılacaklardır.

"Varacakları yer" dönüp gidecekleri yer *"cehennemdir. Alevi yavaşladıkça"* İbn Abbâs dindikçe, Mücâhid söndükçe, diye açıklamıştır. *"Biz onlara alevini arttırırız."* Onun alevini, hararetini, kor ateşini arttırırız. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Artık tadınız! Azabınızdan başka hiçbir şeyinizi asla arttırmayacağız."* (Nebe, 30) buyurmaktadır.

Gökleri ve Yeri Yaratan Onları Yaratamaz mı?:

ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا وَقَالُوا أَئِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٩٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ أَجَلًا لَا رَيْبَ فِيهِ فَأَبَى الظَّالِمُونَ إِلَّا كُفُورًا ﴿٩٩﴾

98. Bu onların cezasıdır. Çünkü onlar âyetlerimizi inkâr ettiler ve: "Bir yığın kemik ve ufalanmış toprak olunca mı, sahi biz mi yeniden yaratılıp diriltileceğiz" dediler.

169 Ahmed, V, 164; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 2213; Hakim, Müstedrek, II, 367'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de: Müslim'in şartına uygundur ama münkerdir, demiştir. İbn Hibbân da (ravilerinden) Velid hakkında: Tek başına (münferid olarak) o kadar aşırı rivayet nakletmiştir ki rivayetlerinin delil gösterilmesi batıl kabul edilmiştir, demektedir. Sonra Hakim, Velid hakkında: Eğer Müslim bunu (onun rivayetini) Sahih'inde zikretmemiş olsaydı, daha iyi olurdu, demektedir. O halde haber zayıftır.

Scanned with CamScanner

99. Onlar gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'ın, kendilerinin benzerini yaratmaya kâdir olduğunu görmediler mi? Hem onlar için bir ecel tayin etti ki onda hiçbir şüphe yoktur. Fakat zalimler küfürde kalmaktan başkasında ayak diretmediler.

Tefsiri:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: Onları kör, sağır ve dilsiz olarak diriltmek sûretiyle cezalandırmamız, onların hak ettikleri bir cezadır. Çünkü *"onlar âyetlerimizi"* bizim delillerimizi, hüccetlerimizi *"inkâr ettiler."* Ölümden sonra dirilişin gerçekleşmesini de, olmayacak uzak bir ihtimal görüp *"bir yığın"* çürümüş *"kemik ve ufalanmış toprak olunca mı, sahi biz mi yeniden yaratılıp, diriltileceğiz?"* Yani bizler neticede çürüyüp yok olduktan sonra, yeryüzünde darmadağın olup kaybolduktan sonra mı, ikinci bir defa mı tekrar var edileceğiz? dediler.

Yüce Allah ise buna kâdir olduğuna dair delil gösterip, gökleri ve yeri yaratanın kendisi olduğuna ve bu yaratmayı yeniden gerçekleştirme kudretinin ilk yaratmaktan daha kolay olduğuna dikkat çekmektedir. Tıpkı şu buyruklarda olduğu gibi: *"Göklerle yerin yaratılması, andolsun ki insanların yaratılışından daha büyüktür."* (Mü'min, 57); *"Peki, göklerle yeri yaratmış ve onları yaratmaktan dolayı yorulmamış olan Allah'ın ölüleri diriltmeye de kâdir olduğunu görmezler mi? Evet, muhakkak ki O her şeye güç yetirendir."* (Ahkâf, 33); *"Göklerle yeri yaratan, onlar gibisini yaratmaya kadir değil midir? Evet ve O, biricik yaratandır, her şeyi en iyi bilendir. O bir şeyi diledi mi ona emri sadece ol demesidir, o da oluverir. Her şeyin egemenlik ve tasarrufu elinde bulunanın şanı ne yücedir! O münezzehtir, yalnız O'na döndürüleceksiniz."* (Yâsin, 81-83)

Burada ise yüce Allah: *"Onlar gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'ın kendilerinin benzerini"* kıyâmet gününde *"yaratmaya kâdir olduğunu görmediler mi?"* Yani kıyâmet gününde onların bedenlerini yeniden var edecek, onları bir başka yaratışla yeniden yaratacak, ilkin yarattığı gibi onları tekrar yaratacaktır. Yüce Allah'ın: *"Hem onlar için bir ecel tayin etti ki onda hiçbir şüphe yoktur"* buyruğu da şu demektir: Onları yeniden yaratıp, kabirlerinden kaldırmak için tayin edilmiş bir ecel ve takdir edilmiş bir süre tespit etmiştir. Bunun bitmesi kaçınılmaz bir şeydir. Yüce Allah: *"Biz onu ancak sayısı belli bir zamana kadar geciktiririz"* (Hûd, 104) buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

"Fakat zalimler" onlara karşı kesin delilin ortaya konulmasından sonra bile *"küfürde kalmaktan"* batıllarında, dalaletlerinde devam etmekten *"başkasında ayak diretmediler."*

قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ ۚ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا ﴿١٠٠﴾

100. De ki: "Eğer siz, Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız, o zaman tükenir korkusuyla muhakkak cimrilik ederdiniz. Zaten insan çok cimridir."

Tefsiri:

Yüce Allah, Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) hitaben şöyle buyuruyor: Ey Muhammed! Onlara de ki: Ey insanlar! Eğer siz Allah'ın hazinelerinde tasarruf imkânına sahip olsaydınız *"o zaman tükenir korkusuyla muhakkak cimrilik ederdiniz."* İbn Abbâs ve Katâde fakirlik korkusuyla, diye açıklamışlardır. Yani sizler Allah'ın hazineleri asla boşalıp, ebediyen tükenmeyeceği halde onları bitireceğinizden korkardınız. Çünkü böyle bir korkuya kapılmak tabiatınızın, karakterlerinizin gereğidir. Bu sebeple yüce Allah *"zaten insan çok cimridir"* buyurmaktadır.

İbn Abbâs ve Katâde: Çok cimri ve başkasına bir şeyler vermeyen birisidir, diye açıklamışlardır. Yüce Allah da: *"Yoksa onların mülkten bir payı mı vardır? Böyle olsaydı, insanlara hurma çekirdeğinin arkasındaki çukurcuk kadar dahi bir şey vermezlerdi"* (Nisâ, 53) buyurmaktadır. Yani eğer onların Allah'ın mülkünden bir payları bulunsaydı, hiç kimseye hurma çekirdeğinin arkasındaki çukurcuk miktarı dahi bir şey vermezlerdi. Allah insanı -Allah'ın kendisine muvaffakiyet verip, hidayete ilettikleri dışında- esası itibariyle cimri olmakla, tahammülsüz olmakla, sıkıntıda feryadı basan olmakla nitelendirmektedir. Şu buyruğunda olduğu gibi: *"Gerçekten insan cimri olarak yaratılmıştır. Yani o kendisine zarar erişirse feryadı basandır. Ona hayır dokunsa cimrilik edip, infak etmeyendir. Ancak namaz kılanlar müstesnâ."* (Meâric, 19-22)

Bunun Kur'ân-ı Azimuşşan'da çok benzerleri vardır. Bu ise yüce Allah'ın ne kadar kerim, ne kadar cömert ve ne kadar ihsan ve lütuf sahibi olduğunun delilidir.

Scanned with CamScanner

[4343] Buhârî ve Müslim'de şu hadis yer almaktadır: *"Allah'ın eli dopdoludur. Hiçbir harcama O'nu eksiltmez. O gece ve gündüz bol bol ihsan ve bağışta bulunandır. Gökleri ve yeri yarattığı günden bu yana infaklarının sağ elindekileri hiçbir şekilde eksiltmediğini görüyorsunuz, değil mi?"*[170]

Mûsâ'ya Verilen Dokuz Mucize:

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَاسْأَلْ بَنِيٓ إِسْرَآئِيلَ إِذْ جَآءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَونُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا مُوسٰى مَسْحُورًا ﴿١٠١﴾ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ أَنْزَلَ هٰٓؤُلَآءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ بَصَآئِرَ وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا فِرْعَونُ مَثْبُورًا ﴿١٠٢﴾ فَأَرَادَ أَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَمِيعًا ﴿١٠٣﴾ وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهِ لِبَنِي إِسْرَآئِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا ﴿١٠٤﴾

101. Andolsun ki Biz Mûsâ'ya apaçık dokuz âyet verdik. İşte İsrâiloğullarına sor: O onlara geldiğinde Firavun ona: "Ey Mûsâ, ben seni herhalde büyülenmiş sanıyorum" demişti.

102. O da şöyle demişti: "Andolsun ki bunları birer ibret olmak üzere göklerin ve yerin Rabbinden başka kimsenin indirmediğini bilmişsindir. Firavun, ben de seni gerçekten helâk edilmiş sanıyorum."

103. Bunun üzerine onları o yerden sürüp çıkarmak istedi. Biz de onu beraberindekilerle birlikte suda boğuverdik.

104. Ondan sonra İsrâiloğullarına şöyle dedik: "O yere siz yerleşin, sonra âhiret vaadi gelince, onları da, sizi de bir araya getireceğiz."

Tefsiri:

Yüce Allah Mûsâ (a.s) ile birlikte apaçık dokuz âyet (mucize) gönderdiğini haber vermektedir. Bunlar ise onun nübüvvetinin sıhhatine, kendisini Firavun'a gönderen Yüce Rabbinden alıp getirdiği haberlerdeki doğruluğuna kesin olan delillerdi. Bu âyetler (mucizeler) asa, el, kıtlık yılları, tufan, denizin yarılması, çekirge, kımıl, kurbağalar ve kan olarak açık açık âyetler (mucize-

170 Hadis daha önce Hûd sûresi 7. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

ler) diye gelmişti. Bu açıklamayı İbn Abbâs yapmıştır. Muhammed b. Ka'b da: Bunlar el, asa, A'râf'ta sözü edilen beş mucize, kalplerinin mühürlenip sıkılması ve taş(tan suyun fışkırması) mucizeleridir, demiştir. Yine İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Şa'bî ve Katâde şöyle demişlerdir: Bu mucizeler el, asa, kıtlık yılları, mahsullerin eksilmesi, tufan, çekirge, kımıl, kurbağa ve kan mucizeleridir. Bu görüş ise güçlü, açık, güzel ve sağlam bir görüştür.

Hasan-ı Basrî *"kıtlık yılları ile mahsullerin eksilmesini"* tek bir mucize olarak kabul etmiş ve ona göre dokuzuncu mucize, asanın, yalan olarak uydurup, düzdükleri sihri yutmasıdır. *"Fakat yine büyüklük tasladılar. Onlar günahkâr bir topluluk idiler."* (A'râf, 133) Yani bu âyetlerle (mucizelerle) birlikte bunları gözleriyle görmelerine rağmen, kendileri buna kesinlikle inanmakla birlikte zalimlik ederek, büyüklük taslayarak bunları inkâr ettiler, bile bile reddedip kabul etmediler. Bu mucizelerin onlara hiçbir faydası olmadı. İşte şayet Biz de senden bunca mucize talebinde bulunan ve: *"Bize yeryüzünden bir pınar fışkırtmadıkça asla sana inanmayacağız"* (İsrâ, 90) âyetinde ve devamlarında dile getirilen isteklerini yerine getirmiş olsaydık, onlar yine senin davetini kabul etmez, iman etmezlerdi. Allah'ın diledikleri müstesnâ. Tıpkı Mûsâ'nın bütün bu âyetleri (mucizeleri) Firavun'a göstermesine rağmen: *"Ey Mûsâ ben seni herhalde büyülenmiş sanıyorum"* dediği gibi derlerdi.

Denildiğine göre burada *"büyülenmiş"* büyücü manasınadır. Yine de doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Bu önder ilim adamlarının sözünü ettiği bu dokuz âyet, burada kastedilen âyetlerdir. Bu âyetleri de yüce Allah şu buyruğunda muayyen olarak söz konusu etmiş bulunmaktadır: *"Asanı bırak! Onun ince yılanmış gibi hareket ettiğini görünce arkasına bakmaksızın dönüp gitti. 'Korkma ey Mûsâ! Çünkü benim katımda rasûller korkmaz. Zulmedenler müstesnâ. Sonra da kötü halini iyilikle değiştirene muhakkak Ben mağfiret ve rahmet ediciyim. Elini de yakana sok. Firavun'a ve kavmine (göstereceğin) dokuz mucize arasında (biri) olmak üzere kusursuz, bembeyaz çıkacaktır. Şüphesiz onlar fasık bir toplulukturlar.'"* (Neml, 10-12) Bu iki âyet-i kerime asayı ve eli söz konusu etmekte, A'râf sûresinde de geri kalan âyetleri (mucizeleri) beyan edip açıklamaktadır. Mûsâ (a.s)'a bunların dışında pek çok mucize daha verilmişti. Asasıyla taşa vurup taştan ırmaklar çıkması, bulutla İsrâiloğullarının gölge-

Scanned with CamScanner

lendirilmesi, men ve selvanın indirilmesi ve İsrâiloğullarının Mısır topraklarından ayrılmasından sonra bunların dışında kendilerine verilenler bunlardandır. Fakat burada Firavun'un ve onun Mısırlı kavminin müşahede ettikleri ve kendilerine karşı kesin delil olduğu halde küfür ve bile bile inkâr ile muhalefet edip, inatla direndikleri dokuz âyeti (mucizeyi) zikretmektedir.

[4344] İmam Ahmed'in rivayet ettiği hadis: ...Safvân b. Assâl el-Murâdi (radıyallâhu anh) dedi ki: Bir Yahudi, arkadaşına: Gel, seninle şu nebîye gidelim de ona: *"Andolsun ki biz Mûsâ'ya apaçık dokuz âyet verdik"* âyeti hakkında soru soralım, dedi. Arkadaşı: Sen ona nebî deme! Çünkü senin dediğini işitecek olursa, onun dört tane gözü olur, dedi. Arkadaşlar ona sorunca Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"(Bu dokuz âyet şunlardı): Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayın, hırsızlık yapmayın, zina etmeyin. Hak ile olması hali dışında Allah'ın haram kıldığı canı öldürmeyin. Büyü yapmayın, faiz yemeyin, suçsuz bir kimseyi yetkili birisine öldürsün diye alıp götürmeyin, namuslu ve iffetli bir kadına iftira etmeyin.* -Yahutta: Savaştan kaçmayın, buyurdu.- (Şüphe eden ravilerden Şu'be'dir) *Ve siz ey Yahudiler, sizin için özel olmak üzere de: Cumartesi yasağı hususunda sınırı aşmayın."*

İki arkadaş ellerini, ayaklarını öpüp: Şüphesiz ki senin bir nebî olduğuna şahitlik ederiz, dediler. Allah Rasûlü: *"O halde sizin bana uymanıza engel olan ne?"* buyurdu. Onlar şöyle dedi: Çünkü Dâvûd (a.s), soyundan gelecekler arasında her zaman bir nebî bulunması için dua etmişti. Eğer Müslüman olursak Yahudilerin de bizi öldüreceğinden korkarız, dediler.[171]

Bu hadisi bu şekilde Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve tefsirinde İbn Cerîr çeşitli yollardan, Şu'be b. el-Haccac'dan böylece rivayet etmişlerdir. Tirmizî: Hasen, sahihtir demiştir.

171 Zayıftır. Tirmizî, 2733 ve 3144; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 3541, 8656; İbn Mâce, 3705; Ahmed, IV, 239-240. Senedi zayıftır. Senedinde Abdullah b. Selime vardır. Şu'be dedi ki: Amr b. Murre'den ben Abdullah b. Selime'yi bize tahdis ederken dinledim. Şüphesiz bizler (onun kimi rivayetlerini) biliyor, kimilerini de bilmiyorduk. Yaşı da ilerlemişti. Buhârî: Hadisinde ona mutabaat olunmaz. Icli ile Yakûb b. Ebî Şeybe ise sika olduğunu söylemişlerdir. Ebû Hâtim ve Nesâî: Bilinen rivayetleri de vardır, münker rivayetleri de vardır, demişlerdir. Mizanu'l-İtidal, 4360. Göründüğü kadarıyla o bu hadisi yaşlandıktan sonra rivayet etmiş, bundan ötürü İbn Kesir'in bir kısmına dikkat çektiğini, diğer bir kısmı hakkında ise bir şey demediği bir takım garip lafızlar rivayet etmiştir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

Ancak bu müşkil bir hadistir. Ravilerden Abdullah b. Selime'nin hıfzında ise bir eksiklik vardır. İlim adamları onun hakkında (menfi) sözler söylemişlerdir. Muhtemelen o *"dokuz âyet"* ile "on kelime (emir)"i birbirine karıştırmıştır. Bu on emir Tevrat'ta yer alan tavsiyelerdir. Bunların Firavun'a karşı delilin ortaya konulmasıyla bir ilgisi yoktur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

İşte bundan dolayı Mûsâ da, Firavun'a: *"Andolsun ki bunları birer ibret olmak üzere göklerin ve yerin Rabbinden başka kimsenin indirmediğini bilmişsindir"* demişti. Yani bunlar benim sana getirdiğimin doğruluğunun kesin ve açık delilleridir. *"Firavun ben de seni gerçekten helâk edilmiş* (مَثْبُورًا) *sanıyorum."* Bu (مَثْبُورًا) lafzının, *"helâk edilmiş"* anlamına geldiğini Mücâhid ve Katâde söylemiştir. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ise, lanetlenmiş anlamını vermiştir. Yine İbn Abbâs ve Dahhâk *"helâk edilmiş"* mağlup olmuş, yenik düşmüş demektir, diye açıklamışlardır. Mücâhid'in açıkladığı gibi "helâk olmuş" anlamı bunların hepsini kapsar. Abdullah b. ez-Ziba'ra şöyle demektedir:

إِذْ أَجَارِي الشَّيطانَ في سَنن الغ ... يِّ وَمَنْ مَالَ مَيْلهُ مَثْبُور

Şeytan ile azgınlık yollarında adım adım yürürsem (helâk oldum demektir) Zaten onun meylettiği gibi sapan helâk olmuştur.

(Görüldüğü gibi burada da aynı lafız) helâk olmuş anlamındadır.

Bazıları "(علمتَ): Bilmişsindir" lafzındaki te harfini ötreli okumuşlardır. (O takdirde: bilmişimdir, demek olur.) Bu okuyuş, Ali b. Ebî Tâlib'den rivayet edilmiştir, ama cumhurun okuyuşu Firavun'a hitap olmak üzere, te harfinin fetha ile okunuşu şeklindedir. Yüce Allah'ın şu buyruğu da buna benzemektedir: *"Âyetlerimiz kendilerine apaydınlık geldiğinde onlar: 'Bu apaçık bir sihirdir' dediler. Kalpleri onlara inandığı halde zulümle büyüklenmeleri sebebi ile onları inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak."* (Neml, 13-14)

İşte bütün bunlar *"dokuz âyet"*ten maksadın daha önce söz konusu edilen asa, el, kıtlık yılları, mahsullerin eksilmesi, tufan, çekirge, kımıl, kurbağa ve kan olduğunun delilidir. Bunlarda Firavun'a ve kavmine karşı açık ve kesin deliller, olağanüstü haller ve Mûsâ (a.s)'ın doğruluğunun delilleri, onu gönderen ve dilediğini yapan mutlak failin varlığının belgeleridir. Dokuz

Scanned with CamScanner

âyetten, -bu hadiste zikredildiği üzere- söz konusu edilen emirler olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü bu vasiyetler (emirler)de Firavun'a ve kavmine karşı delil bulunmamaktadır. Hem bununla Firavun'a karşı kesin delillerin ortaya konulması arasında nasıl bir ilgi vardır ki? Böyle bir yanılma, ancak Abdullah b. Selime'den kaynaklanmaktadır. Çünkü onun münker birtakım rivayetleri vardır. Yine de doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

Muhtemelen o iki Yahudi, on kelime (emir)e dair soru sormuş, ancak ravi bunları dokuz âyet ile karıştırmış ve böylelikle bu hususta bir yanılma ortaya çıkmıştır. Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

"Bunun üzerine onları o yerden sürüp çıkarmak istedi." Yani onları oradan sürmek, oradan uzaklaştırmak istedi. *"Biz de onu beraberindekilerle birlikte suda boğuverdik."* Bu buyrukta Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Mekke'nin fethedileceğine dair müjde bulunmaktadır. Bu sûre hicretten önce inmiş olmakla birlikte böyledir. Nitekim aynen böyle olmuştur. Çünkü Mekkeliler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Mekke'den dışarı çıkarmak istemişlerdi. Yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirdiği gibi: *"Yakında seni bu yerden çıkarmak için mutlaka rahatsız edecekler. O takdirde kendileri de senin ardından ancak pek az kalacaklardır. (Bu) senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimiz için de uyguladığımız sünnetimizdir. Sen bizim sünnetimizde hiçbir değişiklik bulamazsın."* (İsrâ, 76-77)

Bundan dolayı Allah, Mekke'yi Rasûlü'ne miras verdi. Bu hususta iki görüşün daha meşhur olanına göre, Mekke'ye silah zoruyla ve halkını kahrederek girdi. Sonra da hilmi ve keremi ile onları serbest bıraktı. Tıpkı yüce Allah'ın zayıf düşürülmüş ve zayıf hallerinden yararlanılan İsrâiloğullarına yeryüzünün doğularını ve batılarını miras vermesi, Firavun'un ülkesini, mallarını, ekinlerini, mahsullerini, hazinelerini onlara miras vermesi gibi. Bunu da yüce Allah: *"Böylelikle onları İsrâiloğullarına miras verdik"* (Şuarâ, 59) buyurmaktadır. Burada ise: *"Ondan sonra İsrâiloğullarına şöyle dedik: "O yere siz yerleşin, sonra ahiret vaadi gelince, onları da, sizi de bir araya getireceğiz"* buyurmaktadır. Yani hem sizi, hem düşmanlarınızı toptan bir araya getirip toplayacağız. İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve Dahhâk, (لَفِيفًا) lafzını "topluca, hep birlikte" diye açıklamışlardır.

Scanned with CamScanner

وَبِالْحَقِّ أَنزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ ۗ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿١٠٥﴾
وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنزِيلًا ﴿١٠٦﴾

105. Biz onu hak olarak indirdik. O da hak olarak indi. Seni de ancak bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

106. Biz onu insanlara ağır ağır okuyasın diye bölüm bölüm ayırdığımız bir Kur'ân olarak (indirdik). Biz onu kısım kısım indirdik.

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz aziz kitabı olan Kur'ân-ı Mecid'in hak ile nazil olduğunu haber vermektedir. Yani hakkı ihtiva eden bir kitap olarak inmiştir. Bir başka yerde yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"Fakat Allah sana indirdiği ile şahitlik eder ki, O bunu kendi ilmi ile indirmiştir."* (Nisâ, 166) Yani bu kitap Allah'ın sizi haberdar etmek ve bilgilendirmek istediği, hükümlerini, emir ve yasaklarını ihtiva eden bir halde indirilmiştir.

"O da hak olarak inmiştir." Yani: Ey Muhammed! Bu kitap sana korunmuş, himaye edilmiş, başka şeyler karışmadan, ona bir şeyler eklenmeden ve eksiltilmeden ulaştı. Hatta o sana hak ile hak olarak ulaştı. Onu pek çetin güç sahibi, pek güvenilir, pek güçlü ve muktedir mele-i a'lâ'da kendisine itaat olunan indirdi.

"Biz seni de ancak" sana itaat eden mü'minlere *"bir müjdeci ve"* sana baş kaldıran kâfirlere karşı da *"bir uyarıcı olarak gönderdik."*

"Biz onu insanlara okuyasın" tebliğ edesin, onlara tilavet edesin *"diye bölüm bölüm ayırdığımız"* buyruğundaki: "(فَرَقْنَاهُ): ayırdığımız" anlamındaki lafzı (re harfini) şeddesiz olarak okuyanların okuyuşuna göre anlamı: Biz onu levh-i mahfuzdan dünya semasındaki beyt-i izze'ye ayırdık. Sonra oradan vakıalara göre yirmi üç yılda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kısım kısım, parça parça indi. Bu açıklamayı İbn Abbâs'tan naklen İkrime yapmıştır.

Yine İbn Abbâs'tan rivayete göre o bu kelimeyi re harfi şeddeli olarak okumuştur ki, bu da onu âyet âyet beyan edilmiş, açıklanıp tefsir edilmiş olarak indirdik, demektir. Bundan dolayı burada: *"Onu insanlara ağır ağır okuyasın"* insanlara tebliğ edip, onlara tilavet edesin *"diye indirdik."* Hem *"biz onu kısım kısım"* peyderpey *"indirdik"* buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

قُلْ ءَامِنُوا بِهِۦٓ أَوْ لَا تُؤْمِنُوٓا۟ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ مِن قَبْلِهِۦٓ إِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا ﴿١٠٧﴾ وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَآ إِن كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ﴿١٠٨﴾ وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا ﴿١٠٩﴾

107. De ki: "Ona ister iman edin, ister iman etmeyin. Çünkü bundan önce kendilerine ilim verilmiş olanlara okununca çenelerinin üzerine yüzüstü secdeye kapanırlar."

108. Ve: "Rabbimizi tenzih ederiz. Gerçekten Rabbimizin vaadi kesin olarak gerçekleşir" derler.

109. Ve ağlayarak çeneleri üstü (secdeye) kapanırlar ve bu onların kalplerini daha da yumuşatır.

Tefsiri:

Yüce Allah Nebîsine (salât ve selam ona) hitaben: Ey Muhammed! Şu kâfirlere bu Kur'ân-ı Kerim'den getirdiklerini açıklayarak *"de ki: Ona ister iman edin, ister iman etmeyin"* yani ona iman edip etmemeniz fark etmez. Çünkü o bizatihi haktır. Allah onu indirdi ve önceki zamanlarda rasûllerine indirmiş olduğu kitaplarında onun şanını yüceltip, ona dikkat çekti. Bundan dolayı yüce Allah: *"Çünkü bundan önce kendilerine ilim verilmiş olanlara..."* buyurmaktadır. Yani kendi kitaplarına sımsıkı sarılıp, onu dosdoğru uygulayan, onu değiştirmeyen, tahrif etmeyen kitap ehlinin salih olanlarına bu Kur'ân *"okununca çenelerinin üzerine yüzüstü secdeye kapanırlar."* Çene yüzün alt tarafıdır. Allah için Allah'ın kendilerine ihsan etmiş olduğu nimete şükür olmak üzere secde ederler. Çünkü yüce Allah onları bu aziz kitabın kendisine indirilmiş olduğu bu Rasûle yetişme şerefini onlara verdi. İşte bundan dolayı onlar: *"Rabbimizi tenzih ederiz"* derler. O'nun tam ve eksiksiz kudretini tazim ederek ve gereken saygıyı göstererek bunu söylerler. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamber olarak gönderilmeden önce gelmiş nebîlerin dilleri üzere kendilerine verdiği sözü değiştirmediği için O'nu tenzih ederler. Bu sebeple onlar: *"Rabbimizi tenzih ederiz. Gerçekten Rabbimizin vaadi kesin olarak gerçekleşir"* derler.

Scanned with CamScanner

"Ve ağlayarak çeneleri üstü kapanırlar." Yani yüce Allah'a iman ederek, O'nun kitabını ve Rasûlü'nü tasdik ederek, O'nun önünde boyun bükerek secdeye kapanırlar. Allah da *"onların kalplerini daha da yumuşatır."* Onların iman ve teslimiyetlerini daha da arttırır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Hidayeti bulanların ise hidayetlerini arttırmış ve kendilerine takvalarını vermiştir."* (Muhammed, 17)

Yüce Allah'ın: *"Onların kalplerini daha da yumuşatır."* buyruğu, bir sıfatın bir sıfata atfedilmesidir. Yoksa söz konusu edilen bir sücud'un diğerine atfedilmesi değildir. Şairin şu beyitinde olduğu gibi:

إِلَى المَلك القَرْم وابن الهُمام ... وَلَيْث الكَتِيبَة في المُزْدَحَمْ ...

Tazim edilen efendi ve kahraman cömerdin oğlu

Ve savaş esnasında birliğin arslanı olan hükümdara.

En Güzel İsimler Allah'ındır:

قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَٰنَ ۖ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ ۚ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُن لَّهُ وَلِيٌّ مِّنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا ﴿١١١﴾

110. De ki: "İster Allah diye (dua edip) çağırın, ister Rahmân diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın. Esasen en güzel isimler O'nundur." Namazında sesini ne pek yükselt, ne de pek kıs. İkisi ortası bir yol tut.

111. Ve de ki: "Çocuk edinmemiş, mülk (ve egemenliğin)de hiçbir ortağı olmayan, düşkün olmayıp, yardımcıya da ihtiyacı olmayan Allah'a hamdolsun." O'nu tekbir ettikçe et.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Muhammed! Aziz ve celil olan Allah'ın rahmet sıfatını inkâr eden, O'na "er-Rahmân" adının verilmesini engelleyen bu müşriklere *"de ki: İster Allah diye çağırın, ister Rahmân diye çağırın. Hangisi*

Scanned with CamScanner

ile çağırırsanız çağırın. Esasen en güzel isimler O'nundur." Yani sizin O'na Allah adı ile dua etmeniz yahut "er-Rahmân" adı ile dua etmeniz arasında bir fark yoktur. Çünkü O en güzel isimlere sahip olandır. Yüce Allah'ın şu buyruklarında da böyledir: *"O Allah'tır ki O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Görünmeyeni de, görüneni de bilendir. O Rahmândır, Rahîmdir... En güzel isimler yalnız O'nundur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nu tesbih eder. O, Azizdir, Hakimdir."* (Haşr, 22-24)

[4345] Mekhul'un rivayet ettiğine göre müşriklerden bir adam Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i secdede iken: *"Ey Rahmân, ey Rahîm"* derken duymuş ve şöyle demiş: "Bu tek bir zata dua ettiğini zannediyor. Halbuki o iki kişiye dua etmektedir. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah da bu âyet-i kerimeyi indirdi."[172]

Bu aynı şekilde İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiş olup, her ikisini de İbn Cerîr rivayet etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Namazda sesini ne pek yükselt, ne de pek kıs..."* buyruğuna gelince:

[4346] İmam Ahmed dedi ki: ...İbn Abbâs (radıyallâhu anh) dedi ki: Şu âyet-i kerime Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'de henüz saklı iken nazil oldu: *"Namazda sesini ne pek yükselt, ne de pek kıs. İkisi arası bir yol tut."* (İbn Abbâs) dedi ki: Allah Rasûlü ashabı ile birlikte namaz kıldığı vakit Kur'ân okurken yüksek sesle okurdu. Müşrikler bunu işitince Kur'ân'a, onu indirene ve onu getirene sövdüler. (İbn Abbâs devamla) dedi ki: Bu sebeple yüce Allah da Nebîsine (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Namazda"* Kur'ân okurken *"sesini ne"* müşrikler duyup, Kur'ân'a sövecek şekilde *"yükselt, ne de"* ashabına Kur'ân'ı duyurmayacak şekilde alçak sesle *"pek kıs."* Onlar senden Kur'ân'ı öğrensinler diye de *"ikisi ortası bir yol tut."* buyurdu.[173]

---

172 Taberî, 22802'de Mekhul'den mürsel olarak rivayet etmiş, 22801'de bunu bir başka yoldan mevsul bir senedde zikretmiştir. Aynı şekilde suyûtî, Esbabu'n-Nuzul, 705'te yer aldığı üzere İbn Merduye de böylece rivayet etmiştir. Her ikisi de bunu İbn Abbâs'tan nakletmektedirler. Senedinde ise el-Huseyn b. Dâvûd -Suneyd- vardır ki o, zayıf bir ravidir.

173 Buhârî, 4722; Müslim, 446; Tirmizî, 3146; Nesâî, Tefsir, 320; Ahmed, I, 23, 215; Taberî, 22825

Scanned with CamScanner

Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Ebû Bişr Câfer b. Iyas'ın bu şekilde rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir. Aynı şekilde bunu Dahhâk da İbn Abbâs'tan rivayet etmiş ve ayrıca: "(Allah Rasûlü) Medine'ye hicret ettikten sonra bu hüküm kalktı, bunların hangisini dilerse onu yapabilirdi" ibaresini ilave etmiştir.

[4347] Muhammed b. İshâk da dedi ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah namaz kılarken Kur'ân-ı Kerim'i yüksek sesle okuduğu vakit, etrafından dağılır ve onun Kur'ân okumasını dinlemek istemezlerdi. Bundan dolayı onlardan bir kişi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den namaz kılarken okuduğu Kur'ân'ın bir kısmını dinlemek istediği vakit, diğer arkadaşlarından korktuğu için onlardan ayrı yalnızken gizlice Kur'ân dinlemeye kalkışırdı. Eğer onların Kur'ân-ı Kerim dinlemekte olduğunu bildikleri kanâatine sahip olursa, kendisine yapacakları eziyetten korktuğu için Kur'ân dinlemeyi bırakır ve giderdi. Şayet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sesini kısarsa bu sefer onun Kur'ân okumasını dinlemek isteyenler, Kur'ân okuyuşundan bir şey duyamazlardı. Bundan dolayı yüce Allah da: *"Namazında sesini ne pek yükselt"* böylelikle seni bırakıp dağılmasınlar, *"ne de pek kıs."* Aralarından gizlice senin Kur'ân okuyuşunu duymak isteyen kimselere (bu şekilde) duyurmamazlık etme. Çünkü duyarsa belki de duyduklarının bir kısmından etkilenir, kendisine gelerek ondan yararlanabilir. *"İkisi ortası bir yol tut."*[174] İkrime, Hasan-ı Basrî ve Katâde de böyle demişlerdir: Bu âyet-i kerime namazda Kur'ân okumak hakkında inmiştir.

Şu'be ise Eş'as b. Suleym'den, o el-Esved b. Hilal'den, o Abdullah b. Mes'ud'dan: Okuduğu Kur'ân'ı kendisine işittiren kimse kısmamış olur, dediğini nakletmektedir.

[4348] İbn Cerîr dedi ki: ...Muhammed b. Sirin dedi ki: Bana haber verildiğine göre Ebû Bekir (radıyallâhu anh) Kur'ân okuduğu zaman sesini kısardı. Ömer (radıyallâhu anh) da sesini yükseltirdi. Ebû Bekir'e: Neden böyle yapıyorsun, diye sorulunca, o: Ben Yüce Rabbime sesleniyorum. O benim ihtiyacımın ne olduğunu da biliyor, dedi. Ona: Güzel yapıyorsun, denildi. Ömer'e de: Neden böyle yapıyorsun, soruldu. O: Böylece şeytanı kovup uzaklaştırı-

174 Taberî, 22830 senedi zayıftır. Çünkü bu Dâvûd'un İkrime'den diye naklettiği bir rivayettir ama bunu destekleyen şahitleri bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

yor, uyuklayanı uyandırmış oluyorum, dedi. Güzel yapıyorsun, denildi. Yüce Allah'ın: *"Namazda sesini ne pek yükselt, ne de pek kıs. İkisi ortası bir yol tut"* âyeti nazil olunca, Ebû Bekir'e: Sesini bir parça yükselt denildi, Ömer'e de: Sesini biraz kıs, denildi.[175]

Eş'as b. Sevvar'ın İkrime'den rivayet ettiğine göre İbn Abbâs: Bu, dua hakkında inmiştir, demiştir. Aynı şekilde Sevrî ve Mâlik de Hişam b. Urve'den, o babasından, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan bunun dua hakkında indiğini rivayet etmiştir.

Mücâhid, Said b. Cubeyr, Ebû Ubeyd, Mekhul, Urve b. ez-Zubeyr de böyle demiştir. Sevrî, İbn Ayyaş el-Âmiri'den, o Abdullah b. Şeddad'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Temim oğullarından bazı bedeviler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) selam verdi mi: *"Allah'ım! Sen rızık olarak bize develer ve erkek çocuklar ver"* diye dua ederlerdi. (Abdullah) dedi ki: Bunun üzerine *"Namazda sesini ne pek yükselt..."* âyeti nazil oldu.

Bir başka görüş: İbn Cerîr dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayete göre bu âyet-i kerime yani: *"Namazında sesini ne pek yükselt, ne de pek kıs"* âyeti, teşehhüd hakkında inmiştir. Hafs da Eş'as b. Sevvar'dan, o Muhammed b. Sirin'den aynısını rivayet etmiştir.

Bir başka görüş: Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Namazda sesini ne pek yükselt..."* buyruğu hakkında: İnsanlara gösteriş olsun diye namaz kılma, insanlardan korktuğun için de onu bırakma, dediğini naklet-mektedir.

Sevrî, Mansur'dan, o Hasan-ı Basrî'den: *"Namazında sesini ne pek yükselt, ne de pek kıs"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Onu açıktan okurken güzel, gizli okurken de kötü okuma. Bunu Abdurrezzak da Ma'mer'den, o Hasan'dan böylece rivayet etmiştir. Huşeym de Avf'tan, o yine Hasan'dan bu şekilde rivayet etmiştir. Said, Katâde'den, o da Hasan'dan yine böylece rivayet etmiştir.

Bir başka görüş: Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de yüce Allah'ın: *"İkisi ortası bir yol tut"* buyruğu hakkında dedi ki: Kitap ehli kısık sesle okurlar.

175 Taberî, 22835. Bu mürsel, zayıf bir rivayettir.

Scanned with CamScanner

Sonra onlardan birisi bir kelimeyi feryat edercesine yüksek sesle söyler, onlar da arkasından o kelimeyi feryat edercesine yüksek sesle tekrar ederler. Yüce Allah ona bunların yüksek sesle bağırdıkları gibi bağırmasını, öbürlerinin kısık sesle okudukları gibi kısmasını yasakladı. Daha sonra izldeği yol ise Cebrâil'in namaz için ona gösterdiği yol olan ikisi arasındaki hal oldu.

"Ve de ki: Çocuk edinmemiş... Allah'a hamdolsun." Şanı yüce Allah en güzel isimlerin kendisine ait olduğunu tespit ettikten sonra zatını eksikliklerden tenzih ederek şöyle buyurdu: *"Ve de ki: Çocuk edinmemiş, mülk (ve egemenliğin)de hiçbir ortağı olmayan"* aksine O, doğurmamış ve doğmamış, hiç kimse de dengi ve benzeri olmayan, Samed, bir ve tek Allah'tır.

"Düşkün olmayıp, yardımcıya da ihtiyacı olmayan" yani aciz olmadığı için velisinin, vezirinin ya da danışmanının bulunmasına ihtiyacı olmayandır. Aksine O tek başına her şeyi yaratan ortaksız, bir ve tek olarak kendi irade ve meşieti ile her şeyi takdir edip, idare edendir.

Mücâhid, yüce Allah'ın: *"Düşkün olmayıp, yardımcıya da ihtiyacı olmayan"* buyruğu hakkında: O hiç kimse ile antlaşma ve ittifak kurmayan, hiç kimsenin yardımını aramayandır. O *"Allah'a hamdolsun O'nu tekbir ettikçe et"* O'nu tazim et, haddi aşan zalimlerin söylediklerinden uzak tut, yücelt ve pek büyük olduğunu ilan et.

İbn Cerîr dedi ki: Bize İbn Vehb bildirdi, bana Ebû Sahr el-Kurazî'den haber verdiğine göre o *"Ve de ki: Çocuk edinmemiş... Allah'a hamd olsun"* âyeti hakkında şöyle derdi: Yahudiler ve Hıristiyanlar, Allah çocuk edindi, dediler. Araplar ise: "Emret, emrine uymak üzere geldim. Senin hiçbir ortağın yoktur, ancak Sana ait olan ve Senin kendisine de, malik olduklarına da sahip olduğun sadece bir ortağın vardır" diyorlardı. Sabiilerle Mecûsîler ise: Eğer Allah'ın velileri (dost ve yardımcıları) olmasaydı kesinlikle acze düşerdi, demişlerdir. İşte bu sebeple yüce Allah bu: *"Ve de ki: Çocuk edinmemiş, mülkte hiçbir ortağı olmayan, düşkün olmayıp, yardımcıya da ihtiyacı olmayan Allah'a hamdolsun. O'nu tekbir ettikçe et"* âyetini indirdi.

[4349] Yine (İbn Cerîr) dedi ki: Katâde'den şöyle dediği nakledilmektedir: Bize zikredildiğine göre Allah'ın Nebîsi küçüğüyle, büyüğüyle bütün aile fertlerine *"Ve de ki: Çocuk edinmemiş ve mülk (ve hakimiyetin) de hiçbir or-*

Scanned with CamScanner

tağı olmayan, düşkün olmayıp, yardımcıya da ihtiyacı olmayan Allah'a hamd olsun. O'nu tekbir ettikçe et" âyetini öğretirdi.[176]

[4350] Derim ki: Hadis-i şerifte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buna âyetu'l-ızz (aziz oluş âyeti) adını vermiştir.[177] Bazı rivayetlerde belirtildiğine göre de bu âyet-i kerime geceleyin hangi evde okunursa okunsun oraya hırsız girmez ya da herhangi bir afet isabet etmez. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

[4351] Hâfız Ebû Ya'la dedi ki: ...Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte dışarı çıktım. Eli benim elimdeydi -yahut elim onun elindeydi- kılık-kıyafeti dağınık bir adamın yanından geçtik. Allah Rasûlü: *"Ey filan, bu hale gelmene sebep nedir?"* dedi. O: Hastalık ve sıkıntı ey Allah'ın Rasûlü! dedi. Allah Rasûlü: *"Sana hastalığını ve sıkıntını giderecek sözler öğreteyim mi?"* buyurdu. Adam: Hayır, böylesi beni memnun etmez. Çünkü ben seninle birlikte Bedir'e ve Uhud'a katılamadım, dedi. (Ebû Hureyre) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gülüp şöyle dedi: *"Acaba Bedir'e ve Uhud'a katılanlar kanâatkâr fakirin eriştiğine erişebilir mi?"*

Ebû Hureyre dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! O halde bana öğret, dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Ey Ebû Hureyre: Ölümsüz hayy (diri) olana tevekkül ettim de "ve de ki: Çocuk edinmemiş, mülk (ve egemenliğin)de hiçbir ortağı olmayan, düşkün olmayıp, yardımcıya da ihtiyacı olmayan Allah'a hamdolsun, O'nu tekbir ettikçe et."* (Ebû Hureyre) dedi ki: Daha sonra halim düzelmiş olarak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanıma geldi. Bana: *"Nasıl-*

176 Taberî, 22852 Katâde'den diye rivayet etmiştir. Bu mürsel bir rivayettir. Mürsel rivayetler zayıf hadisin kısımlarındandır, ama İbn es-Sünni, 424'te bir başka yoldan Amr b. Şuayb'ın babasından, onun dedesinden diye rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir. Bunun senedi de zayıftır. Çünkü senedinde Abdulkerim Ebû Umeyye vardır. O zayıf bir ravidir. Aynı şekilde Süfyân b. Veki'in de hafızası değişikliğe uğramıştır. Bundan dolayı zayıf olduğunu belirtmişlerdir.

177 Ahmed, III, 139-440; Taberânî, XX, 192'de Sehl b. Muaz b. Enes'in babasından diye rivayet ettiği merfu bir hadis olarak tahriç etmiştir. Mecma, 11142'de: Bunu Ahmed iki yoldan rivayet etmiştir. Bunlardan birisinde Rişdin b. Sâd vardır ve o zayıf bir ravidir. Diğerinde ise İbn Lehia vardır. Bu ise ondan daha sahihtir, demektedir. Bu hadisin ikinci bir illeti daha vardır ki, o da Zebban b. Faid'in zayıf bir ravi olduğudur. Aynı şekilde onun hocası Sehl b. Muaz da böyledir. İşte bu da bu hadisin üçüncü bir illetidir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

sın?" dedi. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana öğrettiğin o sözleri söylemeye hep devam ediyorum, dedim.[178] Senedi zayıftır, metninde de münkerlik vardır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

İsrâ sûresinin tefsirinin sonu.

Hamd yalnız Allah'adır, lütuf ve minnet duygularımız O'nadır.

178 Zayıf, münker bir rivayettir. Bunu Ebû Ya'lâ, 6671; Heysemi, Mecma, 11143'te rivayet etmiş olup, senedinde Mûsâ b. Ubeyde vardır ve o zayıf bir ravidir.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

KEHF SÛRESİ

[110 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Bu sûrenin faziletine, başından ve sonundan onar âyetin faziletine ve Deccal'e karşı koruyucu olduğuna dair gelmiş rivayetler:

[4352] İmam Ahmed dedi ki: ...Bera (b. Âzib) dedi ki: Bir adam Kehf sûresini okudu. Evde de bir binek hayvanı vardı. Hayvan ürkmeye başladı. Bir de baktı ki bir sis -yahut bir bulut- etrafını örtmüş. Bunu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyleyince o şöyle buyurdu: *"Filan kişi (Kehf sûresini) okudu. O(nun gördüğü), Kur'ân okununca inen -yahut Kur'ân dolayısıyla inen- sekinetti."*[179] Buhârî ve Müslim bunu Sahih'lerinde, Şu'be'nin böylece rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir. Bu sûreyi okuyan kişi, -daha önce Bakara sûresinde geçtiği gibi- Useyd b. el-Hudayr idi.

[4353] Yine İmam Ahmed dedi ki: ...Ebu'd-Derdâ (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Kim Kehf sûresinin ilk on âyetini ezberlerse Deccal'den korunur."*[180] Bunu Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Tirmizî, Katâde'nin böylece rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir. Tirmizî'nin lafzı: *"Kim Kehf sûresinin başından ilk üç âyeti ezberlerse..."* şeklindedir. Sonunda da: Hasen, sahihtir, demiştir.

[4354] Bir başka rivayet yolu: İmam Ahmed dedi ki: ...Ebu'd-Derdâ (radıyallâhu anh), Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Kehf sûresinin sonundan on âyet-i kerimeyi okuyan kişi Deccal fitnesinden korunur."*[181] Bunu ayrıca Müslim'de ve Nesâî de Katâde'nin böy-

179 Buhârî, 3614; Müslim, 795; Tirmizî, 2885; Ahmed, IV, 281; İbn Hibbân, 769

180 Müslim, 809; Ebû Dâvûd, 4323; Tirmizî, 2886; Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 951

181 Ahmed, VI, 446; Müslim, 809; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 10786

Scanned with CamScanner

lece rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir. Nesâî'nin lafzında: *"Kehf sûresinden on âyet okuyan..."* deyip, hadisin geri kalanını zikretmektedir.

[4355] Nesâî'nin Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle'de rivayet ettiği bir diğer hadis: ...Sevban (radıyallâhu anh)'tan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kehf sûresinin son on âyetini okuyan kimseyi (bu okuması) Deccal'den korur."*[182] Sâlim'in bu hadisi hem Sevban'dan, hem Ebu'd-Derdâ'dan dinlemiş olma ihtimali vardır.

[4356] Yine İmam Ahmed dedi ki: ...Sehl b. Muaz b. Enes el-Cuheni'nin babasından rivayet ettiğine göre o, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Kehf sûresinin baş taraflarını ve sonlarını okuyan bir kimse için (bu okudukları) ayağından başına kadar bir nur olur. Onun tamamını okuyan için ise göklerle yer arası kadar bir nur olur."*[183]

[4357] Hâfız Ebû Bekr b. Merduye de tefsirinde garip bir isnad ile İbn Ömer (radıyallâhu anh)'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cuma günü Kehf sûresini okuyan bir kimse için, ayağının altından itibaren göklerin tepesine kadar bir nur yükselir. Bu nur kıyâmet gününde etrafı onun için aydınlatır ve iki Cuma arası (günahları) kendisine bağışlanır."*[184] Bu hadisin Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kadar merfu olması tartışılır bir konudur. En iyi hali mevkuf olmasıdır. Nitekim İmam Said b. Mansur da Sünen'inde böylece Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh)'tan şöyle dedi diye nakletmektedir: *"Cuma günü Kehf sûresini okursa bu kendisi ile el-Beytu'l-Atik (Ka'be) arasını nur ile aydınlatır."* Hadis bu şekilde mevkuf olarak nakledilmiştir. Sevrî de bunu Ebû Haşim'den, böylece Ebû Said'den gelen bir hadis olarak zikretmiştir.

---

182 Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 10784. Senedi eğer bunu Sâlim, Sevban'dan dinlemiş ise sahihtir. Çünkü Sâlim çokça mürsel rivayet eden birisidir ama bundan önceki rivayet de onu güçlendirmektedir.

183 Ahmed, III, 439; Taberânî, XX, 197, Muaz b. Enes'in rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişler. Heysemi, Mecma, 11144'de: Ahmed'in senedinde İbn Lehia vardır ve o zayıftır ama bazen rivayet ettiği hadislerin hasen kabul edildiği de olur demiştir. Derim ki: Senedinde ayrıca zayıf bir ravi olan Zebban b. Faid de vardır. Sehl b. Muaz da aynı şekilde zayıftır. 4359 numara ile gelecek olan metin bundan daha güzeldir.

184 Senedi oldukça zayıftır. Zehebî bunu Mizan, 7470'de Muhammed b. Halid el-Hutteli'nin biyografisini naklederken zikretmekte, İbnu'l-Cevzî de onun: Onun yalancı olduğunu söylemişlerdir sözlerini aktarırken, İbn Mende de: Münker rivayetler nakletmiş birisidir, demektedir. Sonra Zehebî bu hadisi bu senetle kaydetmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

[4358] Bunu Hakim de Müstedrek'inde rivayet etmiş bulunmaktadır: Ebû Said Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Kim Cuma günü Kehf sûresini okursa (Allah) onun için kendisi ile iki Cuma arasını nur ile aydınlatır."*[185] Sonra Hakim: Bu senedi sahih bir hadis olmakla birlikte Buhârî ve Müslim bunu tahriç etmemişlerdir, demektedir. Bunu bu şekilde Hâfız Ebû Bekr el-Beyhakî de Sünen'inde Hakim'den rivayet etmiş bulunmaktadır.

[4359] Sonra Beyhakî şunları söylemektedir: Bunu Yahyâ b. Kesir de Şu'be'den, o Ebû Haşim'den kendi isnadıyla Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu diyerek rivayet etmiştir: *"Kim indirildiği gibi Kehf sûresini okuyacak olursa kıyâmet gününde onun için nur olur."*[186]

Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

[4360] Hâfız Ziya el-Makdisî de el-Muhtare adlı eserinde Abdullah b. Mus'ab b. Manzur b. Zeyd b. Halid el-Cuheni'nin Ali b. el-Huseyn'den, onun babasından, onun Ali'den merfu olarak naklettiği şu rivayet yer almıştır: "Kim Cuma günü Kehf sûresini okursa o sekiz güne kadar her türlü fitneden koruma altındadır. Deccal çıkarsa ondan da korunur."[187]

185 Hakim, II, 368; Beyhakî, Sünen, III, 249. Hakim sahih olduğunu belirtmiş olmakla birlikte Zehebî: Nuaym b. Hammad münker rivayetleri olan birisidir, diyerek itiraz etmiştir. Ayrıca Beyhakî, Şuabu'l-İman, 2444; Darimi, II, 454'de Huşeym, Ebû Said el-Hudri yoluyla mevkuf olarak rivayet etmiş, Beyhakî, bu rivayette mevkufun doğru olduğunu ifade etmiştir.

186 Hakim, I, 564; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 2446; Taberânî, Evsat, 1478; Hakim, Müslim'in şartına göre sahihtir. Bunu Sevrî de rivayet etmiş olup, mevkuf olarak zikretmiştir demektedir. Zehebî de bu hususta ona muvafakat etmiştir. Beyhakî bu hadisin Ebû Said'e mevkuf oluşunu tercih etmiştir. Ayrıca bk. Mecmau'z-Zevaid, I, 239

187 Senedinde Abdullah b. Mus'ab el-Cuheni vardır. Zehebî, Mizan, 4610'da onu söz konusu ederek: Babasından, o dedesinden senediyle münker bir hutbeyi merfu olarak (Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nispet ederek) rivayet etmiştir. Bunlar meçhul ravilerdir demektedir. Burada ise gariplik sadece metnin baş taraflarındadır. Son kısımları ise az önce geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Hamd Olsun O Allah'a:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجَاۜ ﴿١﴾
قَيِّمًا لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ
الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًاۙ ﴿٢﴾ مَاكِثِينَ فِيهِ أَبَدًاۙ ﴿٣﴾ وَيُنْذِرَ
الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًاۘ ﴿٤﴾ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْۖ
كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْۚ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Hamd, kuluna kitabı indiren ve onda hiçbir eğrilik koymayan Allah'adır ki;

2. (O kitap) dosdoğru bir kitaptır. (Onu) kendi katından şiddetli bir azabı bildirmek, salih ameller işleyen mü'minlere de güzel bir mükâfat olduğunu müjdelemek için (indirmiştir).

3. Ki o mükâfat içinde ebediyyen kalacaklardır.

4. Ve: "Allah çocuk edindi" diyenleri de uyarmak için (indirmiştir).

5. Onların da, atalarının da buna dair hiçbir bilgileri yoktur. Ağızlarından çıkan bu söz ne büyük! Onlar ancak yalan söylerler.

Tefsiri:

Tefsirin baş taraflarında Yüce Rabbimizin kendi mukaddes zatını işlerin başında ve sonlarında hamd edip, övdüğü açıklaması geçmiş bulunmaktadır. Çünkü O her durumda kendisine hamd edilmesi gerekendir. Başta da, sonda da hamd yalnız O'nadır. Bundan dolayı aziz kitabını, Rasûlü Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) indirdiğinden ötürü kendi zatına hamd etmektedir. Gerçekten o yüce Allah'ın yeryüzündekilere ihsan etmiş olduğu en büyük nimettir. Çünkü kendilerini onunla karanlıktan aydınlığa çıkartmıştır.

Allah bu kitabı hiçbir eğriliği ve hiçbir sapması bulunmayan dosdoğru bir kitap olarak indirmiştir. Bu kitap sırat-ı müstakime iletir. Apaçıktır, anlaşılırdır, parlak ve apaydınlıktır. Kâfirler için uyarıp korkutucu, mü'minler için müjdeleyicidir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Ve onda hiçbir eğrilik koymayan"* yani

Scanned with CamScanner

kitapta herhangi bir eğrilik, bir sapma, doğrudan bir uzaklaşma bırakmayan, aksine bu kitabı itidalli ve dosdoğru kılandır. Bu sebeple de: *"(O) dosdoğru bir kitaptır"* yani istikamet üzere olan bir kitaptır, buyurmaktadır.

"Kendi katından şiddetli bir azabı bildirmek" yani kendisine muhalefet eden, o kitabı yalanlayıp ona iman etmeyen kimseleri de şiddetli bir azap ile korkutur ve bu, onlar için ahirete ertelenmiş bir azaptan önce dünyada acilen çarptırılacakları bir cezadır. Bu ceza *"kendi katındandır"* yani yaptığı azabın bir benzerini hiç kimsenin yapamayacağı, O'nun bağladığı gibi hiç kimsenin bağlayamayacağı Allah'tan gelecek olan bir azaptır.

İmanlarını amelleri ile tasdik edip, bu Kur'ân'a inanan *"müminlere de güzel bir mükâfat olduğunu müjdelemek"* Allah'tan güzel bir şekilde amellerinin mükâfatlandırılacağını bildirmek için *"indirmiştir."*

"Onun" Allah'tan kendilerine verecek olan mükâfatın *"içinde ebediyen kalacaklardır."* Bu mükâfatları cennettir ve orada herhangi bir şekilde zeval bulmaksızın, sonu gelmeksizin sonsuza dek kalacaklardır.

"Ve: Allah çocuk edindi, diyenleri uyarmak için." İbn İshâk dedi ki: Bunlar: Allah'ın kızları olan meleklere ibadet ediyoruz, diyerek şirk koşan Arap müşrikleridir.

"Onların da, atalarının da" geçmişlerinin de *"buna dair"* uydurup, söyledikleri bu söz hakkında *"hiçbir bilgileri yoktur. Ağızlarından çıkan bu söz ne büyük!"* Onların söyledikleri bu sözün vebali gerçekten büyüktür.

"Söz" anlamındaki "kelime" lafzı, temyiz olarak nasbedilmiş kabul edilirse, söyledikleri bu söz oldukça büyük bir sözdür, demek olur. Bunun taaccub anlamında olduğu da söylenmiştir (mealde de böyledir). Takdiri ise: Onların bu sözleri ne kadar da büyüktür. Bu, bir kimsenin: (أكرم بزيد رجلا) Zeyd ne kadar cömert bir adamdır! demesine benzer. Bazı Basralılar böyle açıklamışlardır.

Bunu Mekke kıraât âlimlerinden kimisi de: "(كَبُرَتْ كَلِمَةً) çok büyük bir sözdür" diye okumuştur. Ancak cumhurun kıraâtine göre mana daha açıktır. Böyle bir ifade, onların sözlerinin ne kadar korkunç ve iftiralarının ne kadar büyük olduğunu anlatmaktadır. Bu sebeple yüce Allah da: *"Ağızlarından çıkan bu söz ne büyük!"* buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

Onların bu sözlerinin kendi söyledikleri dışında hiçbir dayanağı yoktur. Buna dair de uydurma ve yalanları dışında da bir delilleri bulunmamaktadır. Bu sebeple: *"Onlar ancak yalan söylerler"* buyurmuştur.

[4361] Muhammed b. İshâk bu şerefli sûrenin nüzul sebebini şöylece zikretmektedir: Yanımıza kırk küsur sene öncesinden gelmiş bulunan Mısır halkından bir şeyh (âlim) bana İkrime'den tahdis etti. O İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Kureyşliler Nadr b. el-Haris ile Ukbe b. Ebî Muayt'ı Medine'deki Yahudi hahamlarının yanına gönderdiler. Onlara: Hahamlara Muhammed'e dair soru sorun, onlara niteliklerini söyleyin, neler söylediklerini haber verin. Çünkü onlar ilk kitaba inanmış kimselerdir. Hem onlarda nebîlere dair bizde bulunmayan bilgiler bulunmaktadır, dediler.

Her ikisi yola koyulup Medine'ye geldiler. Yahudi hahamlarına Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e dair soru sorup, onlara halinin niteliklerini ve bazı sözlerini anlattılar. Arkasından: Siz Tevrat'ı bilen kimselersiniz. Yanınıza bizim bu arkadaşımızın durumunu bize haber vermeniz için geldik, dediler.

(İbn Abbâs) dedi ki: Yahudi hahamları kendilerine şu cevabı verdi: Ona bizim size söyleyeceğimiz üç hususa dair soru sorun. Eğer o size bunlar hakkında haber verecek olursa rasûl olarak gönderilmiş bir nebîdir, eğer yapmayacak olursa adam uyduruyor demektir. Kendi görüşünüze göre ona davranın. Ona önceki zamanda çekilip gitmiş genç delikanlıların durumları hakkında soru sorun. Gerçekten o gençlerin hayret edilecek halleri olmuştu. Yine ona yeryüzünün doğularına da, batılarına da ulaşmış, oldukça gezip dolaşmış bir adamın haberinin ne olduğunu sorun, ayrıca ona ruha dair soru sorun, o nedir diye? Size bunları bildirecek olursa o bir nebîdir, ona uyun. Eğer haber vermezse o yalan söyleyen bir adamdır, ona uygun göreceğiniz muameleyi yapınız.

Nadr ile Ukbe dönüp Kureyş'in yanına geldiler ve: Ey Kureyşliler, biz size sizinle Muhammed arasında ayırt edici bir hüküm vermenizi sağlayacak bilgiyle geldik. Yahudi hahamları bizlere ona birtakım hususlara dair soru sormamızı emretti, dedikten sonra bunların ne olduğunu onlara bildirdiler.

Kureyşliler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip: Ey Muhammed! Bize haber ver, deyip Yahudilerin kendilerine emrettiği soruları ona sordular. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sorularınıza yarın cevap verip, sizi*

Scanned with CamScanner

haberdar edeceğim" buyurdu. Ancak, inşaallah demedi. Onlar da yanından ayrılıp gittiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) on beş gün bekleyip durdu. Allah bu hususta ona hiçbir vahiy indirmedi, Cebrâil (a.s) da ona gelmedi. Nihayet Mekkeliler yalan haberler yayarak: Muhammed bize yarın cevap vereceğini vaad etti. İşte on beşinci günün sabahına geldik, o bizim kendisine sorduğumuz sorulara dair hiçbir haber vermedi, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonunda vahyin gecikmesine oldukça üzüldü, Mekkelilerin dillerine doladıkları sözler kendisine ağır geldi. Daha sonra Cebrâil (a.s) yüce Allah'tan ona Ashab-ı Kehf'in söz konusu edildiği sûreyi getirdi. Aynı zamanda bu sûrede onlar için üzülmesinden ötürü sitem etti ve genç delikanlılar ile oldukça dolaşıp gezmiş adam ile ilgili sordukları sorulara dair haberleri getirdi. Bunlarla birlikte bir de yüce Allah'ın: *"Bir de sana ruh hakkında soruyorlar. De ki: Ruh Rabbimin emrindendir. Size de zaten pek az bir bilgi verilmiştir"* (İsrâ, 85) buyruğunu da getirdi.[188]

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَىٰٓ ءَاثَارِهِمْ إِنْ لَّمْ يُؤْمِنُوا بِهَٰذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا ﴿٦﴾ إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾ وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ﴿٨﴾

6. Bu söze iman etmediler diye arkalarından üzülerek neredeyse kendini helâk edeceksin.

7. Biz, hangileri daha güzel amelde bulunacak diye onları imtihan etmek için yeryüzünde bulunanları ona bir süs yaptık.

8. Bununla beraber Biz bunun üstünde olan şeyleri elbet kupkuru bir toprak yaparız.

Tefsiri:

Yüce Allah imanı terk edip, imandan uzak kaldıkları için müşriklere üzülmesi sebebiyle Rasûlü'nü teselli etmek üzere bu buyrukları indirdi. Nitekim başka yerde de şöyle buyurmuştur: *"O halde onlar için hasretler duyarak kendini bitirme."* (Fâtır, 8); *"Onlar için üzülüp, kederlenme."* (Neml, 70); *"İman*

188 Hadis zayıftır. Taberî, 22861'de İbn İshâk yoluyla böylece rivayet etmiştir. Senedi İbn İshâk'ın hocasının meçhul olduğu (kim olduğu bilinmediği) için zayıftır. Çünkü İbn İshâk adını vermemiştir. Hadisin bazı lafızları da münkerdir.

Scanned with CamScanner

etmiyorlar diye neredeyse kendini öldüreceksin." (Şuarâ, 3) Yani onlar için duyduğun üzüntüden ötürü neredeyse kendini helâk edeceksin.

Bu sebeple yüce Allah: *"Bu söze iman etmediler diye arkalarından üzülerek neredeyse kendini helâk edeceksin"* buyurmaktadır. Sözden kasıt Kur'ân-ı Kerim'dir. *"Üzülerek"* yani, üzülerek kendini helak etme.

Katâde, sen onlar için duyduğun üzüntüden ve kızgınlığından ötürü neredeyse kendini helâk edeceksin, demektedir. Mücâhid: Tahammül edip, dayanamadığın için... diye açıklamıştır. Anlamlar birbirine yakındır.

Demek istenen de şudur: Sen onlar için üzülme. Aksine onlara Allah'ın hidayetini tebliğ et. Hidayet bulan kendisi için hidayet bulmuş olur, sapıtan da ancak kendi aleyhine sapıtmış olur. Dolayısıyla onlar için hasretler duyarak kendini telef etme.

Daha sonra yüce Allah, dünyayı gelip geçici bir yurt, yine gelip geçici bir süs ile süslenmiş bir yer kıldığını haber vermektedir. Burasını ancak bir sınanma yurdu olarak yaratmıştır, devamlı kalınacak bir yurt olarak değil. Bundan dolayı: *"Hangileri daha güzel amelde bulunacak diye onları imtihan etmek için yeryüzünde bulunanları biz ona bir süs yaptık"* buyurmaktadır.

[4362] Katâde, Ebû Nadra'dan, o Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh)'tan, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Şüphesiz dünya tatlıdır, yeşildir. Allah da yaptıklarınıza bakmak üzere sizi orada halife yapmıştır. Bu sebeple dünyaya karşı kendinizi koruyun, kadınlara karşı kendinizi koruyun. Çünkü İsrâiloğullarının karşı karşıya kaldıkları ilk fitne (ilk sınanmaları), kadınlar hususunda olmuştu."*[189]

Akabinde yüce Allah dünyanın yok olacağını, fani olduğunu, boş olduğunu, süresinin bitip tükeneceğini, gideceğini, harap olacağını haber vererek: *"Bununla beraber Biz onun üstünde olan şeyleri elbet kupkuru bir toprak yaparız"* buyurmaktadır. Yani biz yeryüzünü süsten sonra yıkıma ve yok oluşa doğru götüreceğiz. Onun üzerinde her ne varsa helâk edeceğiz.

"Kupkuru bir toprak" hiçbir şey bitirmeyen ve kendisinden yararlanılmayan toprak, demektir.

Avfî'nin, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Bununla beraber Biz onun üstünde olan şeyleri elbet kupkuru bir toprak yaparız"* buyruğu hakkında şöyle

189 Daha önce En'âm sûresi 165. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

dediğini nakletmektedir: Onun üzerindeki her şey helâk olur ve yok olur. Mücâhid: *"Kupkuru bir toprak"* yani çıplak, hiçbir ekin ve yeşillik bulunmayan bir toprak diye açıklamıştır. Katâde dedi ki: Said: Ağaç ve bitkinin bulunmadığı yer demektir; İbn Zeyd de: Hiçbir şey olmayan yer anlamındadır, demiştir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Görmezler mi ki biz suyu kupkuru yere süreriz de onunla hayvanlarının ve kendilerinin yediği ekini bitiririz. Hala görmezler mi?"* (Secde, 27)

Muhammed b. İshâk dedi ki: *"Bununla beraber biz onun üstünde olan şeyleri elbet kupkuru bir toprak yaparız"* buyruğunda kastedilen yeryüzüdür. Onun üzerinde her ne varsa fanidir, yok olacaktır ve elbette dönüş Allah'adır. Bu sebeple üzülme, duyup gördüklerin de seni kederlendirmesin.

Mağara Ehli:

أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ اٰيَاتِنَا عَجَبًا ﴿٩﴾ إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَآ اٰتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلَى اٰذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ﴿١١﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَى لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا ﴿١٢﴾

9. Sen Kehf ve Rakim ashabını âyetlerimiz arasında hayret edilecek-lerden mi sandın?

10. Hani o yiğit delikanlılar bir mağaraya sığınmışlar ve şöyle demiş-lerdi: "Rabbimiz, bize tarafından bir rahmet, işimizde bize doğruyu bulma başarısını ver."

11. Bunun üzerine Biz de nice yıllar mağarada kulaklarına vurduk (uyuttuk.)

12. Sonra da iki zümreden hangisinin (mağarada) bekledikleri süre-yi daha iyi hesap ettiğini ayırt edelim diye onları uyandırdık.

Tefsiri:

Bu buyruklarda yüce Allah, Ashab-ı Kehf kıssası hakkında özet ve kısa bilgi vererek haber vermekte, daha sonra da bunu geniş geniş açıklamak üzere şöyle buyurmaktadır:

Scanned with CamScanner

Ey Muhammed! *"Sen Kehf ve Rakim ashabını âyetlerimiz arasında hayret edileceklerden mi sandın?"* Yani onların durumu, bizim kudret ve saltanatımız için hayret edilecek bir şey değildir. Şüphesiz göklerle yerin yaratılışı, gece ile gündüzün değişip durması, güneşin, ayın, yıldızların ve daha pek çok yüce Allah'ın kudretine delil teşkil eden muazzam âyetlerin musahhar kılınması, O'nun her şeye kâdir olması, hiçbir şeyin O'nu acze düşürememesi, Kehf ve Rakim ashabı hakkındaki haberden daha çok hayret edilecek şeylerdir. Nitekim İbn Cureyc, Mücâhid'den: *"Sen Kehf ve Rakim ashabını âyetlerimiz arasında hayret edileceklerden mi sandın?"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bizim âyetlerimiz arasında bunlardan daha da hayret edilecek şeyler olmuştur.

Avfî de İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'tan: *"Sen Kehf ve Rakim ashabını âyetlerimiz arasından hayret edileceklerden mi sandın"* buyruğu ile ilgili olarak şunları söylediğini nakletmektedir: Sana verdiğim ilim, sünnet ve Kitap, Kehf ve Rakim ashabının hali hakkındaki bilgiden daha üstündür.

Muhammed b. İshâk dedi ki: Benim kullarıma gösterip, haberdar ettiğim delillerim, Kehf ve Rakim ashabının durumundan daha da hayret edilecek bir şeydir.

Kehf, dağdaki mağara demektir. Sözü edilen bu genç delikanlıların sığındıkları mağara kast edilmektedir.

*"Rakim"*e gelince, Avfî, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: O Eyle'ye yakın bir vadidir. Atiyye el-Avfî ve Katâde de böyle demişlerdir. Dahhâk da: *Kehf* vadinin mağarası, *Rakim* ise vadinin adıdır, demiştir. Mücâhid de: *Rakim* onların üzerine yapılan yapıdır, bazıları ise içinde mağaralarının bulunduğu vadidir demiştir.

Abdurrezzak da şöyle demektedir: Bize Sevrî, Simak'dan haber verdi. O İkrime'den, o İbn Abbâs'tan *"Rakim"* hakkında: Ka'b oranın kasabanın adı olduğunu iddia eder, dediğini nakletmektedir.

İbn Cureyc de İbn Abbâs'tan: *Rakim*: İçinde mağaranın bulunduğu dağın adıdır, dediğini nakletmektedir.

İbn İshâk, Abdullah b. Ebî Necih'ten, o Mücâhid'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: O dağın adı Bancelûs'dur.

Scanned with CamScanner

İbn Cureyc dedi ki: Bana Vehb b. Süleyman'ın, Şuayb el-Cebei'den diye haber verdiğine göre mağaranın bulunduğu dağın adı Benâcelûs'dur, mağaranın adı Hayzum, köpeğin adı Humeran'dır.

Abdurrezzak dedi ki: ...İbn Abbâs dedi ki: *Henan, Evvah* ve *Rakim* dışında Kur'ân'ın lafızlarının tamamını biliyorum.

İbn Cureyc dedi ki: Bana Amr b. Dinar'ın haber verdiğine göre o İkrime'yi şöyle derken dinlemiştir: İbn Abbâs: Ben Rakim'in bir yazı mı yoksa bir yapı mı olduğunu bilmiyorum, demiştir.

Yine Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: Rakim kitap (yazıdır) dediğini nakletmektedir. Said b. Cubeyr: Rakim taştan bir levha (tablet) olup, ona Ashab-ı Kehf'in kıssalarını yazdıktan sonra mağaranın kapısına koydular.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de dedi ki: *Rakim* yazı demektir. Sonra: *"Kitabun merkum: Yazılmış bir kitap"* (Mutaffifin, 9) buyruğunu okudu. âyette zahir olan da budur, İbn Cerîr'in de tercih ettiği görüş budur. O der ki: *Rakim*, merkum (yazılmış) anlamında fail vezninde bir kelimedir. Tıpkı maktule katil, mecrâh (yaralanmış)a da cerîh dedikleri gibi. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

"Hani o yiğit delikanlılar bir mağaraya sığınmışlar ve şöyle demişlerdi: Rabbimiz, bize tarafından bir rahmet, işimizde bize doğruyu bulma başarısı ver." Yüce Allah, kavimleri kendilerini dinlerinden uzaklaştırmasın diye kavimleri arasından kaçan bu genç delikanlıların durumunu haber vermektedir. Onlar kavimlerinden kaçmış, onlardan saklanmak amacıyla dağdaki bir mağaraya sığınmışlardı. Mağaraya girdikleri vakit yüce Allah'tan lütuf ve rahmetini kendilerine ihsan etmesini dileyerek: *"Rabbimiz, bize tarafından bir rahmet ver"* demişlerdi. Yani bize kendisiyle rahmet lutfedeceğin ve onun ile kavmimizden bizi saklayacağın bir rahmet bağışla, *"işimizde bize doğruyu bulma başarısını ver."* Bizim bu işimizde bize doğruyu göster yani bu işin akıbeti bizim için doğru olsun. Nitekim hadiste şöyle buyurulmaktadır:

[4363] *"Bizim için her neyi hükme bağlasan onun akıbetini doğru kıl."*[190]

[4364] Müsned'de Busr b. Ertae'nin rivayet ettiği bir hadise göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dua ederdi: *"Allah'ım! Bütün işler-*

190 Biraz sonra gelecek bir hadisin bir bölümüdür.

Scanned with CamScanner

de akıbetimizi güzelleştir. Bizi dünyadaki rüsvaylıktan ve ahiret azabından koru."[191]

"Bunun üzerine biz de nice yıllar mağarada kulaklarına vurduk." Onlar mağaraya girdiklerinde biz de üzerlerine uyku saldık, onlar da çok yıllar uyudular. *"Sonra da"* haklarında ihtilafa düşen *"iki zümreden hangisinin bekledikleri süreyi daha iyi hesap ettiğini ayırt edelim diye onları uyandırdık."* O uykularından uyanmalarını sağladık, onlardan birisi de yiyecek bir şeyler satın almak üzere birkaç dirhem ile birlikte dışarı çıktı. İleride açıklaması ve tafsilatı gelecektir.

Kaldıkları süre hakkındaki ihtilaf ise bir görüşe göre bu yıl sayısı ile ilgilidir, bir görüşe göre ne zamana kadar kaldıkları hakkındadır. Çünkü âyet-i kerimede geçen "emed" son noktayı ifade eder. Şairin dediği gibi:

سَبَقَ الجَوَاد إذَا اسْتَولى على الأمَد.

Asil atın yarışın bitim yerini geçtiği zamanki geçişi gibi.

Ashâb-ı Kehf'in Kıssası:

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُمْ بِالْحَقِّ ۚ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ اٰمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾ وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُوَ مِنْ دُونِهِ إِلٰهًا لَقَدْ قُلْنَآ إِذًا شَطَطًا ﴿١٤﴾ هٰٓؤُلَآءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ اٰلِهَةً ۖ لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ ۖ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾ وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللهَ فَأْوُۥٓا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحمته ويُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مِرْفَقًا ﴿١٦﴾

13. Biz sana onların kıssalarını gerçek şekli ile anlatalım: Gerçekten bunlar Rablerine iman eden genç yiğitlerdi. Biz de hidayetlerini arttırmıştık.

191 Ahmed, IV, 181; Taberânî, 1196-1198; İbn Hibbân, 449; Heysemi bunu Mecma, X, 178'de kaydettikten sonra: Ahmed'in ve Taberânî'deki iki senetten birisinin ravileri sikadırlar, demektedir. Ama Busr'un ashab-ı kiram'dan olup olmadığı ihtilaflıdır.

Scanned with CamScanner

14. (Hükümdarlarının karşısına) dikilip de: "Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir. Biz O'ndan başkasını ilah diye çağırmayız. O takdirde gerçekten son derece batıl bir söz söylemiş oluruz" dediklerinde Biz kalplerine sabır ve metanet vermiştik.

15. Şunlar, şu bizim kavmimiz, O'ndan başka ilahlar edindiler. Bari onlara dair açık bir delil getirselerdi. Artık Allah'a karşı yalan uyduranden daha zalim kim olabilir?

16. (Yolda birbirlerine şöyle demişlerdi): "Mademki onlardan ve Allah'tan başka tapmakta olduklarından ayrıldınız, o halde, mağaraya sığının. Rabbiniz de size rahmetinden genişlik versin, işinizde size faydalı olanı hazırlasın."

Tefsiri:

Buradan itibaren kıssanın genişçe anlatımına başlamaktadır. Yüce Allah onların genç delikanlılar olduklarını söz konusu etmektedir. Gençler, baş kaldıran, batılda ömür tüketen yaşlılara göre hakkı daha kolay kabul eder, doğru yolu daha kolay bulurlar. Bundan dolayı yüce Allah'ın ve Rasûlü'nün davetini kabul edenlerin çoğunluğu gençlerdendi, ama Kureyş'in yaşlıları genel olarak dinleri üzere kaldılar, pek azı müstesnâ, onlardan İslam'a giren olmadı. İşte yüce Allah, Ashab-ı Kehf hakkında da onların genç delikanlılar olduklarını haber vermektedir.

Mücâhid dedi ki: Bana ulaştığına göre onlardan bazılarının kulaklarında küpe bile vardı. Allah onlara doğruyu bulmalarını ilham etti, onlara takva yolunu gösterdi, onlar da Rablerine iman ettiler. Yani O'nun vahdaniyetini kabul edip, kendisinden başka hiçbir ilah olmadığına şahadet getirdiler. *"Biz de hidayetlerini arttırmıştık."* İmanın arttığı, kiminin imanının diğerinden üstün olduğu, artıp eksildiği kanâatini kabul edenler arasında bulunan Buhârî ve daha başka imamlardan birçok kimse bu âyet-i kerime ve benzerlerini (görüşlerine) delil göstermişlerdir. Bundan dolayı yüce Allah da: *"Biz de hidayetlerini arttırmıştık"* buyurduğu gibi, başka yerde de: *"Hidayet bulanlara gelince Allah onların hidayetlerini arttırmış ve onlara takvalarını vermiştir."* (Muhammed, 17); *"İman edenlere gelince, (her bir sûrenin inişi) daima onların imanını arttırmıştır ve onlar birbirleriyle müjdeleşirler."* (Tevbe, 124); *"İmanlarına iman katsın diye..."* (Feth, 4) buyurmuştur. Buna benzer bu hususa delil teşkil eden daha başka âyetler de vardır.

Scanned with CamScanner

Naklolunduğuna göre bu genç delikanlılar, Meryem oğlu Mesih İsa (a.s)'ın dini üzere idiler. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır, ama daha kuvvetli görülen onların Hıristiyanlık dininden önce yaşadıklarıdır. Çünkü bu genç delikanlılar, eğer Hıristiyan olsalardı Yahudi hahamları onlara dair haberi ve halleri bellemeye itina göstermezlerdi. Çünkü onlar kendilerinden ayrı ve farklı idi. Daha önce kaydettiğimiz İbn Abbâs'ın rivayetine göre Kureyşliler, Medine'de bulunan Yahudi hahamlarına birilerini göndermiş ve onlardan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sorular sorup, onu sınayacakları bir şeyler öğretmelerini istemişlerdi. Yahudi hahamları da onlara bu gençlerin haberini, Zülkarneyn'in haberini ve ruhun durumunu sormalarını söylemişlerdi. İşte bu husus da, bu bilginin kitap ehlinin kitaplarında tespit edilmiş bir şey olduğuna ve bunun Hıristiyanlık dininden önce meydana geldiğine bir delildir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

"(Hükümdarlarının karşısına) dikilip de: Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir... dediklerinde, Biz kalplerine sabır ve metanet vermiştik." Yüce Allah şöyle buyuruyor: Kavimlerine muhalefet edip, onlardan ayrılmak ve kendilerinin içinde bulundukları rahat geçim, mutluluk ve nimeti terk etmek hususunda Biz onlara sabır ve metanet vermiştik. Çünkü selef ve halef müfessirleri arasından birden çok kişinin zikrettiğine göre, bu genç delikanlılar, Bizans krallarının ve ileri gelenlerinin çocukları idi. Onların bildirdiklerine göre kendi kavimlerinin bir bayramında bir gün dışarı çıkmışlardı. Kavimleri senede bir defa şehrin dışında çıkıp toplanıyorlar, putlara, tağutlara ibadet edip, onlar için kurban kesiyorlardı. Bunların oldukça zorba ve inatçı Dakyanus adında bir kralları vardı. İnsanlara böyle yapmalarını emreder, buna teşvik eder, buna davet ederdi. İşte böyle bir toplantıya çıktıkları bir sırada bu genç delikanlılar da babaları ve kavimleriyle birlikte çıktıklarında, kavimlerinin neler yaptıklarını basiret gözleriyle görünce, putlara secde etmenin, onlar için kurban kesmenin ancak gökleri ve yeri yaratan Allah için yapılması gerektiğini anladılar. Bunun neticesinde onlardan her biri kendi kavminden kurtulup, onlardan başka bir tarafa çekilerek onlardan ayrılmaya başladı. Aralarından ayrılan ilk kişi, bir ağacın gölgesi altında oturdu. Bir diğeri gelip o da onun yanına oturdu, üçüncüleri gelip ikisinin yanına oturdu, diğeri de gelip yanlarına oturdu, derken diğeri, sonrada diğeri gelip oturdu. Onlardan biri diğerini tanımıyordu. Onları orada bir araya getiren ancak kalplerini imanın etrafında toplayandı.

Scanned with CamScanner

[4365] Nitekim Buhârî'nin muallâk olarak rivayet etmiş olduğu bir hadiste de bu husus ifade edilmiştir. Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ruhlar bir araya getirilmiş farklı kafilelerdir. Bunlardan birbirleriyle tanışmış olanlar kaynaşırlar. Birbirlerini tanımayanlar da ayrılırlar."*[192] Bunu Müslim de Sahih'inde Suheyl'in babasından, o Ebû Hureyre'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) yoluyla rivayet ettiği bir hadis olarak da tahriç etmiştir.

İnsanlar, türdeş olmak bir araya gelmenin sebebidir, demişlerdir.

(Âyet-i kerimeden) maksada gelince, onların her birisi içinde bulunduğu hali onlardan korktuğu için ve diğerlerinin de kendileri gibi olduğunu bilmediğinden ötürü arkadaşlarından gizliyordu. Nihayet onlardan birisi şöyle dedi: Allah'a yemin olsun ki ey arkadaşlar, siz de kavminizin arasından sizi çıkartıp, onlardan ayıranın tek bir şey olduğunu biliyorsunuz. Şimdi aranızdan her biriniz kendi durumunu açığa çıkarsın.

Diğeri şöyle dedi: Ben söyleyeyim, ben Allah'a yemin ediyorum ki kavmimin üzerinde bulunduğu halin batıl olduğunu gördüm. Bir ve tek ve kendisine hiçbir ortak koşulmaksızın ibadeti hak edenin de her şeyi, gökleri, yeri ve aralarındakini yaratan Allah olduğunu anladım.

Bir diğeri: Allah'a yemin ederim ki ben de aynı şeyi gördüm, dedi, diğeri de aynı şeyi söyledi. Nihayet hepsi söz birliği ettiler ve tek bir el olup, samimi kardeşler haline geldiler. Kendilerine içinde Allah'a ibadet edecekleri bir mabed yaptılar. Kavimleri onların durumunu öğrenince krallarına hallerini bildirdiler. O da onları huzuruna getirtti, durumlarını ve yollarını sordu. Kendisine doğru bir şekilde cevap verdiler, onu da yüce Allah'a davet ettiler. Bu sebeple yüce Allah, onlar hakkında: *"(Hükümdarlarının karşısına) dikilip de: Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir. Biz O'ndan başkasını ilah diye çağırmayız... dediklerinde biz kalplerine sabır ve metanet vermiştik"* diye haber vermektedir.

Onlar: Biz ebediyen böyle bir şey yapmayacağız. Çünkü biz böyle bir şey yapacak olursak kesinlikle batıl olur, dediler. Bu sebeple yüce Allah onların: *"O takdirde gerçekten son derece batıl bir şey söylemiş oluruz;"* bâtıl, yalan ve iftira bir söz söylemiş oluruz, dediklerini haber vermektedir.

192 Buhârî, 3336'da Âişe'nin rivayet ettiği muallâk bir hadis olarak; Müslim, 2638; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 901; Ebû Dâvûd, 4834; Ahmed, II, 527, 539; İbn Hibbân, 6168

Scanned with CamScanner

"Şunlar, şu bizim kavmimiz O'ndan başka ilahlar edindiler. Bari onlara dair açık bir delil getirselerdi." Neden benimsedikleri yolun doğru olduğuna dair doğru ve açık bir delil ortaya koyamadılar. *"Artık Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir?"* Yani asıl zalimler ve söyledikleri yalan olanlar bu batıla ibadet eden bizim kavmimizdir.

Denildiğine göre krallarını Allah'a iman etmeye çağırdıklarında tekliflerini reddetti, onları tehdit edip korkuttu, üzerlerinde bulunan kavimlerine ait süs ve ziynetli elbiselerinin çıkartılmasını emretti, -daha önceki dinlerine dönerler ümidiyle- durumlarını düşünsünler diye onlara bir süre tanıdı. Bu ise Allah'ın onlara bir lütfu idi. Onlara verilen bu süre içerisinde ondan kaçıp fitneye maruz kalmadan dinlerini kurtarma kararına vardılar. İşte insanlar arasında fitnelerin baş göstermesi halinde kulun dinine zarar gelir korkusu ile onlardan kaçması meşru olan yoldur. Hadis-i şerifte belirtildiği gibi:

[4366] *"Aradan fazla bir zaman geçmeden sizden birinizin en hayırlı malı, kendileriyle birlikte dağın yamaçlarını, yağmur yağan yerleri takip edeceği, böylece dinini fitnelerden korumak isteyeceği koyunlar olacaktır."*[193]

İşte böyle bir durumda insanlardan ayrılıp uzaklaşmak meşru olur, bunun dışındaki hallerde meşru değildir. Çünkü o takdirde cemaatlere, Cuma namazlarına katılmak terkedilmiş olacaktır.

(Kehf ashabı) kavimlerinden kaçıp kurtulmak üzere karar verip, yüce Allah'ın da kendileri için bunu seçmesi esnasındaki hallerini şu buyruğunda haber vermektedir: *"Mademki onlardan ve Allah'tan başka tapmakta olduklarından ayrıldınız."* Yani onlardan ayrılıp, Allah'tan başkasına ibadet etmek hususunda onların dinlerine muhalefet edip, bedenlerinizle de onlardan ayrıldığınıza göre; *"o halde mağaraya sığının. Rabbiniz size rahmetinden genişlik versin."* Yani rahmetini size geniş geniş ihsan etsin ve rahmetiyle sizi kavminizden gizleyip saklasın, yapmakta olduğunuz bu *"işinizde size faydalı olanı hazırlasın."*

İşte böyle dedikten sonra mağaraya sığınmak üzere çıktılar ve mağaraya sığındılar. Kavimleri onların aralarında olmadıklarını farketti ve hükümdar da

193 Buhârî, XIX, 3300; Ebû Dâvûd, 4237; Nesâî, VIII, 123-124; Ahmed, III, 43, 57; Ebû Ya'lâ, 983 Ebû Said el-Hudri'nin rivayet ettiği bir hadis olarak

Scanned with CamScanner

onların aranmasını, takip edilmesini istedi. Denildiğine göre onları bir türlü ele geçiremedi ve Allah onlara dair haber almasına imkân vermedi.

[4367] Nitekim yüce Allah, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem), arkadaşı Ebû Bekir es-Sıddîk ile Sevr mağarasına sığındıklarında aynı şeyi yapmıştır. Kureyşli müşrikler onları takibe koyulmuşlar, fakat oradan geçtikleri halde mağarada onları bulamamışlardı. İşte Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebû Bekir es-Sıddîk (radıyallâhu anh)'ın tedirgin olduğunu görüp "Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer onlardan birisi ayağının bastığı yere bakacak olursa mutlaka bizi görecektir" demesi üzerine: *"Ey Ebû Bekir, üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında ne dersin"* sözünü o zaman söyledi. Yüce Allah da bu hali şu buyruğuyla dile getirdi: *"Eğer siz ona yardım etmezseniz, Allah ona yardım etmiştir. Hani kâfirler onu çıkardıklarında o ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman onlar mağaradaydılar. O vakit arkadaşına: 'Tasalanma! Hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir' diyordu. Allah ona huzur ve sükûnunu indirmiş, onu göremediğiniz ordularla desteklemiş, kâfirlerin sözünü alçaltmıştı. Allah'ın kelimesi ise o en yüce olandır. Allah Azizdir, Hakimdir."* (Tevbe, 40)[194]

Şüphesiz bu (Sevr) mağarasının kıssası, Kehf ashabının kıssasından daha üstün, daha büyük ve daha hayret vericidir.

Denildiğine göre, kavimleri Kehf ashabını bulmuş ve içine girdikleri mağaranın kapısında durup: Esasen biz de onların kendilerine bu yaptıklarından daha fazla büyük bir ceza vermeyi istemiyorduk, demişlerdi. Bundan dolayı kral bulundukları yerde ölüp gitmeleri için üzerlerine mağaranın kapısının kapatılmasını emretti ve bu emri yerine getirildi.

Ancak bunun doğruluğu tartışılır. Doğruyu en iyi bilen Allah'tır. Çünkü yüce Allah, güneşin sabah akşam mağaralarına girdiğini haber vermektedir. Şu buyruğunda görüldüğü gibi:

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَت تَّزَاوَرُ عَن كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَت تَّقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِّنْهُ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ ۗ مَن يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۖ وَمَن يُضْلِلْ فَلَن تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُّرْشِدًا ﴿١٧﴾

194 Hadis daha önce bu âyetin tefsiri esnasında geçmiş bulunmaktadır

Scanned with CamScanner

17. Güneş doğduğu zaman mağaralarının sağ tarafına yöneldiğini, battığında da sol yandan kayıp gittiğini görürdün. Kendileri ise oranın geniş bir yerinde idiler. Bu, Allah'ın âyetlerindendir. Allah kime hidayet verirse o doğru yola erdirilmiştir. Kimi de saptırırsa artık onun için doğru yola erdirecek bir veli (dost ve yardımcı) bulamazsın.

Tefsiri:

Bu buyruklar, bu mağara kapısının sol tarafta bulunduğuna bir delildir. Çünkü yüce Allah, güneşin doğarken ışıkları mağaraya girdiğinde *"sağ tarafına"* kaydığını, yani gölgenin sağa doğru düştüğünü haber vermektedir. Nitekim İbn Abbâs, Said b. Cubeyr ve Katâde *"sağ tarafa meylettiğini"* diye açıklamışlardır. Çünkü güneş yükseldikçe ışıkları(nın bıraktığı gölge) da çekilir ve nihayet zeval esnasında böyle bir yerde hiç (gölgesi) kalmaz. Bundan ötürü yüce Allah: *"Battığında da onların sol yan(ların)dan kayıp gittiğini görürdün"* buyurmaktadır. Yani güneş onların mağarasına kapının sol tarafından -ki kapısı doğu tarafındaydı- girerdi. Bu da bizim söylediğimizin doğruluğuna delildir.

Bu, üzerinde düşünen, astronomi bilgisi bulunan, güneşin, ayın ve yıldızların izlediği yol hakkında bilgi sahibi olan kimseler için gayet açıktır. Buna şöyle açıklık getirelim: Eğer güneşin kapısı doğu tarafında olsaydı, güneşin batımı esnasında mağaranın içerisine hiçbir ışık girmezdi. Şayet kıble tarafında olsaydı güneş doğarken de, batarken de mağaraya ışık girmezdi, gölge de sağa ve sola doğru çekilmezdi. Şayet mağaranın ağzı batıya baksaydı güneş doğarken oraya ışık girmezdi. Aksine ancak zevalden sonra ışık alır ve batana kadar oradan güneş ışığı çekilmezdi. Böylelikle bizim dediğimiz, doğru bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Hamd Allah'a mahsustur.

İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde: *"Kayıp gittiğini"* onları bırakıp gittiğini diye açıklamışlardır. Yüce Allah bunu bize haber verirken bizden bunu iyice anlayıp, üzerinde dikkatle düşünmemizi de istemiştir. O bu mağaranın bize yeryüzünün hangi ülkesinde olduğunu belirterek yerini bize haber vermemiştir. Çünkü bunun bize bir faydası yoktur, bunun şer'i bir maksadı da olamaz. Ama bazı müfessirler bu hususta kendini gereksiz yere yormuş ve bu konuda birçok görüşler kaydetmişlerdir. İbn Abbâs'ın, o mağaranın Eyle'ye yakın bir yerde olduğu sözü daha önceden geçmişti. İbn İshâk da: Burası Ninova'ya

Scanned with CamScanner

yakın bir yerdir dediği gibi, Rum topraklarında olduğu da, Belka topraklarında olduğu da söylenmiştir. Bu mağaranın hangi ülkede olduğunu yine en iyi bilen Allah'tır. Eğer bunun yerinin bilinmesinde bizim için dini bir maslahat bulunmuş olsaydı, yüce Allah ve O'nun Rasûlü bize bunu bildirirlerdi.

[4368] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Sizi cennete yakınlaştıracak ve ateşten uzaklaştıracak her ne varsa mutlaka ben size onu bildirmişimdir."*[195] Yüce Allah bize mağaranın niteliklerini öğrettiği halde yerini bize bildirmeyip: *"Güneş doğduğu zaman mağaralarının yan tarafına yöneldiğini"* -Mâlik, Zeyd b. Eslem, meylettiğini diye açıklamıştır- *"battığında da sol (yanların)dan kayıp gittiğini görürdün. Kendileri ise oranın geniş bir yerinde idiler"* yani güneşin onlara değmeyeceği, içeride genişçe bir yerinde idiler. Çünkü güneş ışığı onlara isabet edecek olsaydı, elbiselerini ve bedenlerini yakardı. Bu açıklamayı İbn Abbâs yapmıştır.

"Bu Allah'ın âyetlerindendir." Çünkü yüce Allah onlara içinde hayatta kalabilecekleri bir mağaraya sığınmayı göstermişti. Güneş ve rüzgâr bedenlerinin kalması için onların bulundukları mağaradan içeri girebiliyordu. Bundan dolayı yüce Allah: *"Bu, Allah'ın âyetlerindendir"* buyurduktan sonra: *"Allah kime hidayet verirse o doğru yola erdirilmiştir, kimi de saptırırsa artık onun için doğru yola erdirecek bir veli (dost ve yardımcı) bulamazsın"* buyurmaktadır. Çünkü bu genç delikanlıları kavimleri arasından hidayete ileten yalnız O'dur. Şüphesiz Allah'ın hidayet verdiği kimse hidayet bulur, saptırdığı kimseyi de hidayete erdirecek bulunmaz.

وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ ۚ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ ۖ وَكَلْبُهُم بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ ۚ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿١٨﴾

18. Onlar uyuyor oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Biz onları sağ yan(lar)ına, sol yan(lar)ına çevirip duruyorduk. Onların köpeği ise giriş yerinde iki kolunu (ön ayaklarını) uzatmıştı. Yanlarına çıkıp onları görseydin mutlaka onlardan geri dönüp kaçardın ve hiç şüphesiz onların korkusu ile dolardın.

195 Daha önce geçmiş bir hadisin bir bölümüdür.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Bazı ilim adamlarının söylediklerine göre Allah, uyku sebebiyle onların kulaklarını kapatınca, gözleri çabuk çürümesin diye kapanmamıştı. Çünkü gözlerinin açık olup havayla temas kurması, sağlıklarının korunması için daha uygundu. Bundan dolayı yüce Allah: "*Onlar uyuyor oldukları halde sen onları uyanık sanırdın*" buyurmaktadır. Kurdun da uyurken bir gözünü kapatıp, bir gözünü açık tuttuğu sonra kapalı gözünü açıp, açık olanı kapattığı ve bu hali uyurken yaptığı söylenir. Şairin şu beyitinde olduğu gibi:

يَنَامُ بِإِحْدَى مُقْلَتَيه وَيَتَّقِي ... بِأُخْرَى الرزايا فَهْوَ يَقْظَانُ نَائِمُ

İki gözünden birisi ile uyur, diğeri ile de

Musibetlerden korunur, o hem uyanıktır, hem uyuyor.

"Biz onları sağ yan(lar)ına, sol yan(lar)ına çevirip duruyorduk." Seleften bazılarına göre senede iki defa çevriliyorlardı. İbn Abbâs dedi ki: Eğer çevrilmeselerdi yer onları yerdi (çürütürdü).

"Onların köpeği ise giriş yerinde iki kolunu (ön ayaklarını) uzatmıştı." İbn Abbâs, Mücâhid, Said b. Cubeyr ve Katâde: "el-Vasîd (mealde: giriş yeri)" öndeki avlu demektir. İbn Abbâs, kapı diye açıklamıştır. Bunun, toprak üzerinde anlamına geldiği de söylenmiştir. Sahih olan ise bunun, avlu yani kapı olduğudur. Yüce Allah'ın: "(إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ): *Muhakkak ki bu üzerlerine kapatılmış olacaktır*" (Humeze, 8) buyruğu da bu türdendir. Yani üzerlerine kapatılmış, kilitlenmiş olacaktır.

(وَصِيد) ile (أصيد) açıklaması ile ilgili olarak, köpek, köpeklerin âdeti üzere kapıda durmuştu, denilmektedir. İbn Cureyc: Onların kapısını koruyordu, diye açıklamıştır. Bu ise, köpeğin yapısının ve tabiatının bir gereğidir. O onların kapılarında adeta onları koruyor gibi durdu. O kapının dış tarafında oturuyordu. Çünkü, sahih hadiste varid olduğu gibi; melekler, köpeğin, resmin, cünübün ve kâfirin bulunduğu eve girmezler. Hasen hadiste de varid olduğu gibi.[196]

196 Ebû Dâvûd, 227, 4152; Nesâî, I, 142, VII, 185. Ali (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir. İbn Kesir (r.h) hasen olduğunu söylemiş olmakla birlikte bu husus tartışılır. Çünkü onun senedinde Nucey el-Hadrami vardır ki Hâfız onun hakkında makbuldur dediği halde Zehebî, Mizanu'l-İtidal, 9019'da: Kendisinin kim ol-

Scanned with CamScanner

Onların bereketi köpeklerini de kapsadı. Böylelikle o halde kendilerinin karşı karşıya kaldıkları uyku hali köpekleri için de söz konusu oldu. Bu ise hayırlı kimselerle birlikte olmanın bir faydasıdır. Çünkü bu köpek de artık sözü edilen, ona dair haber ve hal nakledilen bir varlık haline gelmiştir.

Denildiğine göre bu köpek, aralarından birisine ait bir av köpeği idi. Doğruya daha yakın görünen budur. Yine denildiğine göre köpek, kralın aşçısına ait idi. Aşçı da diğer arkadaşları ile aynı dini kabul edince, köpeği de onunla beraber gelmişti. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Hâfız İbn Asâkir, Hemmam b. el-Velid ed-Dımeşki'nin biyografisini anlatırken şu rivayeti nakletmektedir: Hasan-ı Basrî (r.h) şöyle derdi: İbrâhim'in kestiği koçun adı Cerîr, Süleyman'ın Hüdhüdünün adı Ankez, Kehf ashabının köpeğinin adı Kıtmir, İsrâiloğullarının tapındıkları buzağının adı Behmut idi. Âdem (a.s) cennetten yere Hindistan'a inmiş, Havva Cidde'ye, İblis de Desti Beysan'a inmiş, yılan da İsfahan'a inmişti.

Şuayb el-Cebai'den köpeğin adının Humran olduğuna dair rivayet daha önceden geçmiş bulunmaktadır. Köpeğin rengi hususunda hiçbir faydalı neticeye götürmeyen, hiçbir yarar sağlamayan ve hiçbir delili bulunmayan farklı görüşler ortaya atılmıştır. Hatta bunlar kendileriyle uğraşılması yasak olan hususlardandır, denilebilir. Çünkü bunların dayanakları gayba taş atmaktır.

"Yanlarına çıkıp onları görseydin mutlaka onlardan geri dönüp kaçardın ve hiç şüphesiz onların korkusu ile dolardın." Yüce Allah'ın onlara verdiği heybet sebebiyle onları gören herkes mutlaka onlardan korkardı. Onlar için tespit edilen uyuma süreleri bitinceye kadar kimsenin elleri onlara değmesin, kimse onlara yaklaşmasın diye onlara bir heybet verilmişti. Çünkü onların bu hallerinde yüce Allah'ın gözettiği pek çok hikmetler, kesin deliller ve engin rahmeti söz konusudur.

duğu bilinmemektedir demiştir. Derim ki: Hadisin "cünüb" lafzı dışında şahitleri vardır. Bu lafzı münferiden kendisi zikretmiştir, kendisi de tek başına bir delil değildir. Onun rivayet ettiği hadislerin zayıf olduğunu birden çok kişi zikretmiştir. Köpek ve resmi söz konusu eden hadis, Sahih'te vardır ve daha önce geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

وَكَذَٰلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَآءَلُوا بَيْنَهُمْ ۚ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ ۖ قَالُوا
لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۚ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ
بِوَرِقِكُمْ هَٰذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنظُرْ أَيُّهَآ أَزْكَىٰ طَعَامًا فَلْيَأْتِكُم بِرِزْقٍ
مِّنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ﴿١٩﴾ إِنَّهُمْ إِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ
يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ وَلَن تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٢٠﴾

19. İşte böylece kendi aralarında soruştursunlar diye onları uyandırdık. İçlerinden biri: "Ne kadar kaldınız" dedi. Bir gün yahut bir günden daha az kaldık dediler. "Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilendir. Şimdi siz birinizi bu gümüş paranız ile şehre gönderin de baksın, hangi yemeği daha temiz bulursa ondan size rızık getirsin. Dikkatlice hareket etsin ve sakın sizi kimseye fark ettirmesin" dediler.

20. Çünkü onlar sizi ele geçirirlerse sizi ya taşlarlar yahut kendi dinlerine döndürürler. O takdirde ebediyen iflah olmazsınız.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Biz onları uyuttuğumuz gibi, bedenleri, saçları ve tenleri sağlıklı bir şekilde hallerinden, görünüşlerinden hiçbir şeyi kaybetmeksizin uyandırdık, canlandırdık. Bu halleri ise üç yüz dokuz yıl sonra gerçekleşti. Bundan dolayı kendi aralarında birbirlerine *"ne kadar kaldınız"* diye sordular. Uyuduğunuz süre ne kadardır, dediler.

"Bir gün veya bir günden daha az kaldık dediler." Sanki onların mağaraya girişleri günün ilk saatlerinde, uyandırılmaları da günün son saatlerinde gerçekleşmiş gibidir. Bundan dolayı hata ihtimalini telafi etmek maksadıyla da: *"Yahut bir günden daha az kaldık dediler. (Sonra): Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz en iyi bilendir."* Yani durumunuzu en iyi bilen Allah'tır. Göründüğü kadarıyla uyudukları sürenin çokluğu hususunda bir tür tereddüde kapılmışlardı. Yine de doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Daha sonra o sırada kendileri için daha önemli olan bir konuya geçtiler. O da onların yemeye ve içmeye duydukları ihtiyaçtı. Bu sebeple de: *"Şimdi*

Scanned with CamScanner

birinizi bu gümüş paranız ile şehre gönderin" demişlerdi. Ayrılırlarken ihtiyaçları olacağı için evlerinden yanlarına bir miktar gümüş para (dirhemler) da almışlardı. Bunların bir kısmını tasadduk etmişler, bir kısmı da kalmıştı. İşte bundan dolayı: *"Şimdi siz birinizi bu gümüş paranız ile"* çıkıp geldiğiniz *"şehre gönderin"* demişlerdi *"... de baksın hangi yemeği daha temiz"* daha helal, daha hoş *"bulursa ondan size getirsin."*

Buradaki *"daha temiz"* buyruğu yüce Allah'ın: *"Eğer Allah'ın üzerinizde lütuf ve rahmeti olmasaydı sizden hiçbir kimse ebediyen temize çıkamazdı"* (Nûr, 21) buyruğu ile: *"Temizlenen kişi kurtuluşa ermiştir"* (Ala, 14) buyruğuna benzemektedir. Malı temizleyip, arındıran "zekât" kelimesi de aynı kökten gelmektedir. Bunun, hangisi daha çok olacaksa, anlamında olduğu da söylenmiştir. Ekinin artması halinde (زكا) fiilinin kullanılması da bu anlamdadır. Şair de şöyle demiştir:

قَبَائِلُنا سَبْعٌ وَأَنْتُمْ ثَلاثَةٌ ... وَلِلسَّبْعُ أَزْكَى مِنْ ثَلاثٍ وَأَطْيَبُ

Kabilelerimiz yedidir, siz ise üç (kabile)siniz

Ama hiç şüphesiz yedi, üçten daha çok (ezkâ) ve hoştur.

Ama doğru olan birinci açıklamadır. Çünkü onların maksatları ancak temiz ve helal olanın alınması idi. Az ya da çok olması fark etmezdi.

Yüce Allah'ın: *"Dikkatlice hareket etsin"* buyruğu da, çıkarken, giderken, satın alırken ve geri dönerken dikkat etsin. Yani elinden geldiği kadarıyla gizlenerek, saklanarak hareket etsin *"ve sakın sizi kimseye fark ettirmesin"* kimsenin sizi bilmesine fırsat bırakmasın.

"Çünkü onlar sizi ele geçirirlerse" bulunduğunuz yeri bilirlerse *"sizi ya taşlarlar"* taşa tutarlar *"yahut kendi dinlerine döndürürler."* Kastettikleri kimseler ise Dakyanus'un yandaşlarıdır. Onların bulundukları yeri bilmelerinden korkuyorlardı. Onların eline geçmeleri halinde, kendilerinin üzerinde bulundukları dine onları tekrar geri döndürünceye yahut öldürünceye kadar çeşitli şekillerde onlara işkence yapıp duracaklardı. Şayet istedikleri gibi dinlerine geri dönecek olurlarsa, bu sefer dünyada da, ahirette de iflah olamazlardı (kurtulamazlardı), bundan dolayı: *"O takdirde ebediyen iflah olmazsınız"* buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

وَكَذَٰلِكَ أَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُنْيَانًا رَّبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا ﴿٢١﴾

21. Böylece bulunmalarını sağladık ki, Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu ve kıyâmetin kopacağında asla şüphe bulunmadığını bilsinler. Hani onlar kendi meselelerini aralarında tartışıyorlardı. Bunun üzerine: "Üzerlerine bir bina yapın" demişlerdi. Rableri onları daha iyi bilendir. Onların işine galip gelen kimseler ise: "Mutlaka biz, yanlarında bir mescid edineceğiz" dediler.

Tefsiri:

"Böylece bulunmalarını sağladık." İnsanların onları bulmalarını sağladık *"ki Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu ve kıyâmetin kopacağında asla şüphe bulunmadığını bilsinler."* Seleften birden çok kişinin zikrettiğine göre, o zamanda yaşayan insanlar öldükten sonra diriliş ve kıyâmetin durumu hakkında şüpheye kapılmışlardı.

İkrime dedi ki: Onlardan bir gurup ruhlar diriltilecek, cesetler diriltilmeyecek, diyordu. Yüce Allah, buna dair bir delil, bir delalet ve bir mucize olmak üzere Ashab-ı Kehf'i yeniden canlandırdı.

Yine zikrettiklerine göre onlardan birisi kendilerine yiyecek bir şeyler satın almak için şehre gitmek amacıyla dışarı çıktığı vakit, tanınmayacak bir kıyafet giyinmiş ve şehre varıncaya kadar ana yoldan yürümemişti. Yine zikrettiklerine göre bu şehrin adı Defsus idi. Kendisi şehirden kısa bir süre önce ayrıldığını düşünüyordu. İnsanlar, çağlar, nesiller ve ümmetler arka arkaya gelip değişmişlerdi. Şehir de, orada yaşayanlar da değişmişti. Şairin dediği gibi:

أما الدّيارُ فَإنَّها كَديارِهِم ... وَأرَى رجالَ الحَي غَيْرَ رجَاله

O yurda gelince, yurt onların yurduna benziyor

Ama kabilenin adamlarının asıl adamları olmadıklarını görüyorum.

Scanned with CamScanner

Gönderdikleri bu kişi, şehrin tanıdık belli başlı yerlerinden hiçbir şeyi göremediği, havas olsun, avam olsun ahalisinden kimseyi de tanımadığını gördü. Kendi kendine şaşırdı ve ben galiba delirdim yahut beni bir şey çarptı ya da ben rüya görüyorum, demeye başladı. Arkasından: Allah'a yemin ederim bende bunların hiçbiri yok ve şüphesiz burasının dün gece vakti bıraktığım hali bundan farklı idi. Sonra: Şüphesiz buradan bir an önce çıkıp gitmek, benim için daha iyidir, diye düşündü. Arkasından yiyecek satan bir adama giderek ona beraberindeki parayı verip bunun karşılığında kendisine yiyecek satmasını istedi. Satıcı adam o parayı görünce tanıyamadı, sikke olarak da onu hatırlayamadı. Parayı komşusuna uzattı, kendi aralarında parayı elden ele dolaştırmaya ve: Bu, galiba bir hazine bulmuş, demeye başladılar. Ona durumunu, bu parayı nereden bulduğunu, belki bunu bulduğu bir hazineden getirdiğini soruşturdular. Sen kimlerdensin, dediler. O da: Ben bu şehir halkındanım, en son olarak buradan dün akşam vakti ayrıldığımda Dakyanus vardı, dedi. Deli olduğunu söylediler, onu valilerine götürdüler. Vali de halini, durumunu sordu. Nihayet onlara kendi durumunu anlattı. Kendisi de kendi haline ve içinde bulunduğu hale hayret ederek bunları söyledi. Durumunu kendilerine anlatınca, şehrin valisi ve halkı da onlarla birlikte kalkıp mağaraya gittiler. Nihayet onları mağaraya kadar götürdü. Onlara: Bana izin verin de arkadaşlarıma durumu bildirmek üzere sizden önce içeri gireyim deyip, içeri girdi.

Denildiğine göre, mağaranın içerisinde nasıl kaybolduğunu bilmediler. Allah da onlara onun ile ilgili haberleri saklayıp, bilmelerine imkân vermedi.

Bir diğer görüşe göre, şehir halkı yanlarına girdiler, onları görüp hükümdarları onlara selam verdi, onlarla kucaklaştı. Çünkü denildiğine göre o da Müslüman birisi idi, adı da Teodosyus idi. Mağaradakiler onun gelişine sevindiler ve onunla konuşup sohbet ettiler. Sonra onunla vedalaşıp ona selam verdiler ve yattıkları yere geri dönünce yüce Allah da onların canlarını aldı. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Katâde dedi ki: İbn Abbâs, Habib b. Mesleme ile birlikte gazaya çıkmıştı. Bizans topraklarında bir mağaranın yanından geçtiler. Orada bazı kemikler gördüler. Birisi: Bu kemikler Ashab-ı Kehf'in kemikleridir, dedi. İbn Abbâs: Onların kemikleri üç yüz yıldan daha fazla bir süreden beri çürümüş bulunuyor, dedi. Bunu da İbn Cerîr rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Böylece bulunmalarını sağladık"* buyruğu şu demektir: Bizler onları uyutup, asıl kılıklarıyla uyandırdığımız gibi, o zamanın insanlarının da onları bulmalarını sağladık, *"ki Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu ve kıyâmetin kopacağında asla şüphe bulunmadığını bilsinler. Hani onlar kendi meselelerini aralarında tartışıyorlardı."* Yani kıyâmet hususunda tartışıyorlardı. Kimi kıyâmetin kopacağını kabul ediyor, kimi inkâr ediyordu. Yüce Allah, onları Kehf ashabını bulmalarını kabul edenlerin lehine, etmeyenlerin de aleyhine bir delil kıldı.

"Bunun üzerine: Üzerlerine bir bina yapın, demişlerdi. Rableri onları daha iyi bilendir." Yani içinde bulundukları mağaralarının kapılarını üzerlerine kapatın ve onları halleri üzerine bırakın.

"Onların işine galip gelen kimseler ise: Mutlaka biz yanlarında bir mescid edineceğiz, dediler." İbn Cerîr bu sözleri söyleyenler hakkında iki görüş nakletmektedir. Bir görüşe göre bunu aralarındaki Müslüman kimseler söylemiştir, ikinci görüşe göre bunu aralarında müşrik olanlar söylemiştir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Daha kuvvetli görünen ise bu sözleri söyleyen kimselerin, sözü geçen ve nüfuz sahibi kimseler olduklarıdır. Ama bunlar övülecek türden kimseler miydi, değil miydi, işte bu tartışılacak bir konudur. Çünkü Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

[4369] *"Allah Yahudilerle, Hıristiyanlara lanet etsin. Çünkü onlar nebîlerinin ve aralarındaki salih kimselerin kabirlerini mescid edindiler."*[197]

Allah Rasûlü, bu hadisle onların yaptıklarından sakındırmaktadır. Bizler mü'minlerin emiri Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'tan şunu rivayet etmiş bulunmaktayız: Onun zamanında Irak'ta Danyal (peygamber)in kabri bulunduğu vakit, insanlardan gizlenip saklanmasını ve içinde birtakım savaşların ve benzeri hususların yazılı bulunduğu o parçayı da defnetmelerini emretmişti.

197 Buhârî, 1309; Müslim, 529; Ahmed, VI, 80, 121. Âişe'nin rivayet ettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

Mağara Ehlinin Sayıları:

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ ۚ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ ۖ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ ۚ قُل رَّبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِم مَّا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ ۬ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَآءً ظَاهِرًا ۖ وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِم مِّنْهُمْ أَحَدًا ﴿٢٢﴾

22. "Sayıları üçtür, dördüncüleri köpekleridir" diyecekler. "Beştir, altıncıları köpekleridir" de diyecekler. Bu, gaybı taşlamaktır. "Yedidir, sekizincileri köpekleridir" diyecekler. De ki: "Rabbim, onların sayısını en iyi bilendir. Onları pek az kimseden başkası bilemez. O halde bunlar hakkında zahir olan şeyden başkasıyla mücadele etme. Bunlara dair onlardan kimseye bir şey sorma."

Tefsiri:

Yüce Allah, insanların Kehf ashabının sayıları hususundaki anlaşmazlıklarını haber vermekte ve onlar hakkında üç kanâati nakletmektedir. Bu da, dördüncü bir kanâat ileri süren olmadığına delildir. Yüce Allah: *"Bu, gaybı taşlamaktır"* buyruğu ile ilk iki kanâatin zayıf olduğunu ortaya koydu.

"Gaybı taşlamak" bilgisizce söz söylemek demektir. Tıpkı nereye attığını bilmeyen kimsenin atış yapması gibi. Bu kişinin isabet etme şansı hemen hemen yoktur, etse dahi bilerek isabet ettirmemiş olur. Daha sonra üçüncü bir görüşü nakledip, hakkında bir şey söylememekte, ya da bunu "sekizincileri köpekleridir" diye onaylamaktadır. İşte bu da bu üçüncü görüşün doğruluğuna ve gerçekteki halin de bu olduğuna delildir.

Yüce Allah'ın: *"De ki: Rabbim onların sayısını en iyi bilendir"* buyruğu ise, bu gibi durumlarda en güzel tutumun ilmi yüce Allah'a havale etmek olduğu şeklinde bir irşaddır. Zira bu gibi hususlar hakkında bilgisizce kanâat belirtmeye gerek yoktur. Ama bizler herhangi bir husus hakkında bilgi sahibi olursak ona uygun kanâatimizi belirtiriz, aksi takdirde bilgimizin durduğu yerde biz de dururuz.

Scanned with CamScanner

"Onları" insanlar arasından *"pek az kimseden başkası bilemez."* Katâde dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: İşte ben aziz ve celil olan Allah'ın istisnâ ettiği o az kimselerdenim. Onlar yedi kişi idiler.

İbn Cureyc ise Atâ el-Horasânî'den, o İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre şöyle: Ben aziz ve celil olan Allah'ın istisnâ ettiği kimselerdenim, der; sonra da: Onların sayısı yedidir, diye eklermiş.

İbn Cerîr dedi ki: ... İbn Abbâs, yüce Allah'ın: *"Onları pek az kimseden başkası bilemez"* buyruğu hakkında şöyle dedi: Ben o pek az kimselerdenim, onlar yedi kişi idiler.

Bunlar İbn Abbâs'a kadar ulaşan sahih senedlerdir, buna göre onlar, yedi kişidir, bu da bizim az önce kaydettiğimiz hususa uygundur.

Muhammed b. İshâk b. Yesar, Abdullah b. Ebî Necih'ten naklen dedi ki: O Mücâhid'den şöyle dediğini nakletti: Bana tahdis edildiğine göre onlardan birisinin üstünde yaşı oldukça küçük olduğundan ötürü parlak gümüşten süs de vardı. İbn Abbâs dedi ki: Onlar bu şekilde gecelerini, gündüzlerini Allah'a ibadetle geçiriyor, ağlıyor, Allah'tan yardım istiyorlardı. Bunlar sekiz kişi idiler. Yaşça en büyük olanları ve onlar adına kral ile konuşanlarının adı Mekselmina idi. Diğerlerinin adı Mahsimilmina, Yemliha, Mertûş, Keşûtûş, Bîrûnûs, Dînûmûs, Betûnus ve Kâlûş idi.

Evet, bu rivayette bu şekilde zikredilmişlerdir. Bunun İbn İshâk'ın sözü yahut da kendisi ile Mücâhid arasındakilerin sözü olma ihtimali vardır, ama İbn Abbâs'tan sahih olan, -sadece- onların yedi kişi olduklarıdır, âyetin zahirinden anlaşılan da budur. Şuayb el-Cebei'den ise köpeklerinin adının Humran olduğu rivayeti daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

Onların isimlerinin bu oldukları ve köpeklerinin adının da bu olduğunun sıhhati tartışmalı bir konudur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. Çünkü bu gibi bilgilerin çoğunluğu kitap ehlinden alınan bilgilerdir. Yüce Allah ise: *"O halde bunlar hakkında zahir olan"* kolay ve yumuşak olan *"şeyden başkasıyla mücadele etme!"* Çünkü bu gibi hususları bilmenin pek bir faydası yoktur.

"Bunlara dair onlardan kimseye bir şey sorma!" Yani onların bu hususta herhangi bir masumun sözüne dayanmadan ileri sürdükleri ve gayba taş atarak kendiliklerinden söyledikleri dışında, hiçbir bilgileri yoktur. Oysa ey Mu-

Scanned with CamScanner

hammed! Allah sana herhangi bir şüphesi olmayan ve hakkında tartışmanın yapılamayacağı hakkı getirmiş bulunmaktadır. Bu kitap, kendisinden önceki bütün kitap ve sözlere öncelenir ve onlar hakkında da hüküm veren kitaptır.

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ ۚ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنِ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَٰذَا رَشَدًا ﴿٢٤﴾

23. Hiçbir şey hakkında sakın: "Ben bunu mutlaka yarın yapacağım" deme.

24. Allah dilemiş ola (inşaallah), demedikçe. Unuttuğun zaman Rabbini an ve: "Umulur ki Rabbim beni bundan doğruya daha yakın olana erdirir" de.

Tefsiri:

Yüce Allah, bu buyruğu ile Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelecekte bir şeyi yapmaya karar verdiği takdirde riayet etmesi gereken edebin ne olduğunu göstermektedir. Bu yapmak istediği işi, olmuşu olacağı, henüz olmamış olanı, olacak olursa nasıl olacağını bilen, her türlü gaybı bütün incelikleriyle çok iyi bilen aziz ve celil olan Allah'ın meşîetine (dilemesine, iradesine) havale etmesidir.

[4370] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Dâvûd oğlu Süleyman (ikisine de selam olsun): Bu gece yetmiş tane hanımımın yanına gideceğim, dedi.* -Bir başka rivayette doksan hanım, bir diğerinde yüz hanım geçmektedir.- *Bu kadınların her biri de Allah yolunda savaşacak bir çocuk doğuracak. Ona, inşaallah de, denildi* -bir rivayette ise melek ona: İnşaallah de, dedi- *ancak o demedi. Hanımlarının yanına gitti, ama onlardan sadece bir kadın yarım insan doğurdu."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki, eğer inşaallah demiş olsaydı, yeminine aykırı hareket etmiş olmaz ve arzu ettiğini de elde ederdi."*[198] Bir başka rivayette de: *"Hepsi de Allah yolunda suvari olarak savaşırlardı"* denilmektedir.[199]

198 Buhârî, 5242; Müslim, 1654; Nesâî, VII, 31; Ahmed, II, 275; Ebû Ya'lâ, 6244

199 Bu rivayette Müslim, 1654 h. 25'te yer almaktadır.

Scanned with CamScanner

Sûrenin baş taraflarında bu âyetin nüzul sebebi söz konusu edilirken Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Kehf ashabının kıssasına dair soru sorulunca: "*Size yarın cevap vereceğim*" dediği ve ancak on beş gün süreyle vahyin geciktiği de belirtilmiş idi. Biz bu hadisi sûrenin baş tarafında uzun uzadıya zikrettiğimizden ötürü burada onu tekrar etmemize gerek yoktur.

"*Unuttuğun zaman Rabbini an*" buyruğun, istisnâ yapmayı (inşaallah demeyi) unuttuğun takdirde hatırlayınca bu istisnâyı (inşaallahı) söyle anlamına geldiği söylenmiştir ki, bu Ebu'l-Âliye'nin ve Hasan-ı Basrî'nin sözüdür.

Huşeym, A'meş'ten, o Mücâhid'den, o İbn Abbâs'tan yemin eden kişi hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Aradan bir sene geçse dahi istisnâ yapabilir (inşaallah diyebilir). Ayrıca: "*Unuttuğun zaman Rabbini an*" buyruğu bu hususta dır derdi. A'meş'e: Bunu sen Mücâhid'den bizzat dinledin mi, diye sorulmuş, o: Bunu bana Leys b. Ebî Süleym, benim bu elbisemin (içindeki) korkulu halimi görerek tahdis etti. Ayrıca bunu Taberânî, Ebû Muâviye'nin, A'meş'ten böylece rivayet ettiği bir hadis olarak da zikretmiştir.

İbn Abbâs'ın: "Bir sene sonra dahi istisnâ yapabilir" sözünün anlamı da şudur: Kişi yemin ederken yemininde yahut bir şey söylerken sözünde "inşaallah" demeyi unutacak olup da bir sene sonra dahi hatırlasa, onun için sünnet olan bu sözü söylemesidir. Böylelikle istisnâda bulunma sünnetini, yeminini bozduktan sonra dahi olsa yerine getirmiş olur. Bu açıklamayı da İbn Cerîr yapmış olup, bunu açıkça ifade etmiştir. Bunun, yeminin bozulmasının hükmünü kaldırıp, kefareti düşüreceği anlamı yoktur. İbn Cerîr'in bu açıklaması doğrunun kendisidir. İbn Abbâs'ın sözünün, en uygun yorumu da budur. Doğrusunu en iyi bilen de Allah'tır.

İkrime dedi ki: "*Unuttuğun zaman*" kızdığın zaman "*Rabbini an*" demektir. Bu ise gereken hale göre yapılan bir açıklamadır. Taberânî de şöyle demektedir: Câbir b. Zeyd'in, İbn Abbâs'tan: "*Hiçbir şey hakkında sakın: Allah dilemiş ola (inşaallah), demedikçe ben bunu mutlaka yarın yapacağım, deme. Unuttuğun zaman Rabbini an*" buyruğu hakkında, bu senin inşaallah demen ile olur, dediğini nakletmektedir.

Taberânî dedi ki: İbn Abbâs, yüce Allah'ın: "*Unuttuğun zaman Rabbini an*" buyruğu hakkında dedi ki: İstisnâ yapmayı (inşaallah demeyi) unuttuğun zaman hatırladığın takdirde istisnâ yap. Yine o dedi ki: Bu Rasûlullah

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ait bir özelliktir. Bizden herhangi bir kimsenin yaptığı yeminin hemen akabinde olmadıkça istisnâ yapma hakkı yoktur. Sonra da (Taberânî) dedi ki: Bunu Velid münferid olarak Abdulaziz b. el-Husayn'dan rivayet etmiştir.

Âyet-i kerime hakkında bir başka açıklama ihtimali de vardır. O da konuşmasında yüce Allah'ı anmayı unutan herhangi bir kimsenin izleyeceği yolu göstermiş olmasıdır. Çünkü unutmanın menşei şeytandandır. Nitekim Mûsâ'nın yanındaki genç delikanlı da: *"Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı"* (Kehf, 63) demiştir. Şanı yüce Allah'ı anmak, şeytanı kovar. Şeytan gitti mi de unutma da gider. O halde yüce Allah'ın adının anılması hatırlamaya bir sebeptir. Bunun için yüce Allah: *"Unuttuğun zaman Rabbini an"* buyurmuştur.

"Ve umulur ki Rabbim beni bundan doğruya daha yakın olana erdirir, de." Yani bilmediğin bir hususa dair sana soru sorulacak olursa, sen bu hususta Allah'a sor (ondan dile) ve bu hususta doğruya ve hakka ulaşma başarısını vermesi için O'na yönel.

Bu buyruğun tefsiri hakkında başka açıklamalar da yapılmıştır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿٢٥﴾ قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرْ بِهِ وَأَسْمِعْ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا ﴿٢٦﴾

25. Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar. (Buna) dokuz daha kattılar.

26. De ki: "Allah ne kadar kaldıklarını en iyi bilendir. Göklerin ve yerin gaybı yalnız O'nundur. O ne güzel görendir, ne güzel işitendir. Bunların O'ndan başka hiçbir velileri yoktur. O, kimseyi hükmüne ortak yapmaz."

Tefsiri:

Bu buyruklarla yüce Allah, Rasûlü'ne Kehf ashabının mağaralarında Allah'ın onları uyuttuğu zamandan itibaren o zamanın insanları tarafından

Scanned with CamScanner

bulundukları vakte kadar kaldıkları süreyi haber vermekte ve bu sürenin ay senesi hesabıyla üç yüz dokuz, güneş senesi hesabıyla üç yüz yıl olduğunu bildirmektedir. Çünkü ay senesi ile güneş senesi arasındaki fark her yüz yılda üç yıldır. Bu sebeple yüce Allah üç yüz yılı söz konusu ettikten sonra *"(buna) dokuz daha kattılar"* buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"De ki: Allah ne kadar kaldıklarını en iyi bilendir"* buyruğuna gelince: Sana kaldıkları süre hakkında soru sorulacak olup da sende bu hususta yüce Allah'tan gelmiş bir bilgi bulunmuyorsa, ileri atılarak herhangi bir şey söyleme. Aksine sen *"Allah ne kadar kaldıklarını en iyi bilendir. Göklerin ve yerin gaybı yalnız O'nundur"* de. Yani bunu ancak yüce Allah ve yüce Allah'ın yarattıklarından bu hususta bilgilendirdiği kimse bilebilir.

Bizim bu yaptığımız açıklamayı Mücâhid gibi tefsir âlimlerinden ve selef ile haleften birçok kimse ifade etmiş bulunmaktadır.

Katâde, yüce Allah'ın: *"Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar (buna) dokuz daha kattılar"* buyruğu hakkında: Bu, kitap ehlinin kanaatidir. Yüce Allah da bunu: *"De ki: Allah ne kadar kaldıklarını en iyi bilendir"* buyruğu ile reddetmektedir. (Katâde devamla) dedi ki: Abdullah b. Mes'ud'un kıraâtinde ise: "(وقالوا: ولبثوا) Onlar: (Ashab-ı Kehf) ...kaldılar, dediler" şeklindedir. Yani buna göre bu sözü söyleyen, insanlardır. Mutarrif b. Abdullah da bu şekilde Katâde'nin dediği gibi demiştir. Şu kadar var ki, Katâde'nin bu iddiası tartışılır. Çünkü kitap ehlindeki bilgilere göre onlar, -dokuz yıl söz konusu edilmeksizin- üç yüz yıl kalmışlardır. Böylelikle onlar güneş senesi hesabıyla kaldıkları sürenin bu olduğunu söylemektedirler. Eğer yüce Allah, onların dediklerini nakletmiş olsaydı *"(buna) dokuz daha kattılar"* buyurmazdı. âyetin zahirinden anlaşılan da bunun yüce Allah tarafından verilen bir haber olduğu, onların söylediklerinin aktarılması olmadığıdır. İbn Cerîr'in (r.h) tercih ettiği de budur.

Katâde'nin, İbn Mes'ud'un okuyuşuna dair yaptığı rivayet munkatı bir rivayettir. Diğer taraftan bu rivayet, cumhurun kıraâtine nispetle şâz bir kıraâttir. Bu sebeple o kıraât delil gösterilemez. Doğrusunu en iyi bilen de Allah'tır.

"O ne güzel görendir, ne güzel işitendir." Yani Allah, onları çok iyi görendir, çok iyi işitendir. İbn Cerîr dedi ki: Bu ifade övgüde mubalağa anlamını

Scanned with CamScanner

taşır. O ne kadar da çok iyi görür, ne kadar da çok iyi işitir, denilmiş gibidir. İfadenin yorumu da şöyledir: Allah her bir varlığı ne kadar güzel, ne kadar mükemmel görür. İşitilecek herbir şeyi ne kadar güzel, ne kadar mükemmel görür. Bunlardan hiçbir şey O'na gizli kalmaz.

Daha sonra yüce Allah'ın: *"O ne güzel görendir, ne güzel işitendir"* buyruğu hakkında Katâde'den: Allah'tan daha iyi gören, O'ndan daha iyi işiten hiçbir kimse yoktur, dediğini rivayet etmektedir.

İbn Zeyd de: *"O ne güzel görendir, ne güzel işitendir"* buyruğunu, O her şeyi işiten ve her şeyi gören birisi olarak onların amellerini görür, onların söylediklerini işitir, diye açıklamıştır.

"Bunların O'ndan başka hiçbir velileri yoktur. O kimseyi hükmünde ortak yapmaz." Yani yaratmak da, emretmek de yalnız yüce Allah'a aittir. Kimse O'nun hükmüne karşı çıkamaz, O'nun hükmünü bozamaz. O'nun ne bir yardımcısı, ne bir bakanı, ne ortağı, ne de danışmanı vardır. O bunlardan (ve benzeri eksikliklerden) yüce, mukaddes ve münezzehtir.

وَاتْلُ مَآ أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ ۖ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾ وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ ۖ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾

27. Rabbinin kitabından sana vahyolunanı oku. Onun sözlerini değiştirebilecek yoktur. Sen O'ndan başka bir sığınak asla bulamazsın.

28. Sabah akşam Rablerinin rızasını dileyerek O'na dua (ve ibadet) edenlerle beraberliğini sebatla sürdür. Dünya hayatının güzelliğini isteyerek gözlerin onlardan başkasına kaymasın. Kalplerine bizi anmaktan yana gaflet verdiğimiz heva ve heveslerine uymuş, işinde haddini aşmış kimselere de itaat etme.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah, Rasûlü'ne aziz kitabını okuyup, onu insanlara tebliğ etmesini emretmektedir.

"Onun sözlerini değiştirebilecek yoktur." Yani onun sözlerini okurken ne değiştir, ne tahrif et, ne doğru olmayan bir şekilde yorumla.

"Sen O'ndan başka bir sığınak asla bulamazsın" buyruğuna gelince: Mücâhid'den rivayete göre o buradaki: (مُلْتَحَدًا) kelimesini, (meâldeki gibi) sığınak diye açıklamıştır. Katâde'den ise, ne bir veli, ne de bir mevla (dost, yardımcı ve himayeci) diye açıkladığı nakledilmiştir.

İbn Cerîr dedi ki: Yüce Allah'ın buyruğu şu demektir: Sen ey Muhammed! Şayet Rabbinin kitabından sana vahyedileni okumayacak olursan, senin Allah'tan başka (ve O'na karşı seni himaye edecek) hiçbir sığınağın yoktur. Yüce Allah'ın şu buyrukları da buna benzemektedir: *"Ey Rasûl, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Yapmayacak olursan O'nun risaletini tebliğ etmemiş olursun. Allah insanlara karşı seni korur."* (Mâide, 67); *"Sana Kur'ân'ı farz kılan (Allah) elbette seni bir dönüş yerine geri çevirecektir."* (Kasas, 85) Yani Allah sana farz kılmış olduğu risaleti tebliğ edip etmediğini soracaktır.

"Sabah akşam Rablerinin rızasını dileyerek O'na dua (ve ibadet) edenlerle beraberliğini sebatla sürdür" buyruğu da şu demektir: İster fakir, ister zengin, ister güçlü, ister zayıf olsun Allah'ın kulları arasından, sabah akşam O'ndan dilekte bulunarak, O'nu: "Lâ ilâhe illallah, elhamdulillah, subhanallah, Allahu ekber" diyerek anan kimselerle birlikte oturup kalk.

Denildiğine göre âyet, Kureyş eşrafı hakkında nazil olmuştur. Onlar Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yalnız kendileriyle birlikte oturup, onlarla beraberken Bilal, Ammar, Suhayb, Habbab ve İbn Mes'ud gibi zayıf sahabilerle oturmamasını, onlara ayrıca bir meclis tertip etmesini istemişlerdi. Yüce Allah da ona böyle bir iş yapmasını yasaklayarak; *"sabah akşam Rablerine dua (ve ibadet) edenleri sakın kovma"* (En'âm, 52) ve ona onlarla oturup kalkmayı sebatla sürdürmesini emredip: *"Sabah akşam Rablerinin rızasını dileyerek O'na dua (ve ibadet) edenlerle beraberliğini sebatla sürdür"* buyurdu.

[4371] Müslim, Sahih'inde dedi ki: ...Sa'd b. Ebî Vakkas dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte altı kişi idik. Müşrikler Nebî (sallallâhu aleyhi

Scanned with CamScanner

ve sellem)'e: Bunları kov ki, bize karşı cesaretleri artmasın, dediler. (Sa'd) dedi ki: Onunla beraber ben, İbn Mes'ud, Uzeyr'den bir adam, Bilal ve isimlerini unuttuğum iki kişi ile birlikte idik. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in içinden, Allah'ın izin verdiği düşünceler geçti; kendi kendisine bir şeyler düşündü. Yüce Allah da: *"Allah'ın rızasını arayarak Rablerine sabah akşam dua (ve ibadet) edenleri sakın kovma"* (En'âm, 52) buyruğunu indirdi.[200]

Bunu yalnızca Müslim rivayet etmiştir.

[4372] İmam Ahmed dedi ki: ...Ebû Ümâme dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) çıktığında bir kıssacı kıssa anlatıyordu. Allah Rasûlü'nü görünce durdu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Anlatmaya devam et. Sabah vakti güneş doğuncaya kadar (burada) oturmayı, dört köleyi hürriyetine kavuşturmaktan daha çok severim"* buyurdu.[201]

[4373] Yine İmam Ahmed dedi ki: ...Kurdûs b. Kays -ki Kufe'de kıssa anlatan (vaaz eden) birisi idi- dedi ki: Bana Bedir ashabından bir adamın haber verdiğine göre o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledi: *"Böyle bir mecliste oturmayı, dört köleyi hürriyetine kavuşturmaktan daha çok severim."* (Ravilerden) Şu'be dedi ki: Ben hangi meclisi (kastediyor), dedim, o (Abdulmelik b. Meysere): Bunu nakleden kişi (Kurdûs) kıssacı birisi idi, dedi.[202]

[4374] Ebû Dâvûd et-Tayalisî müsnedinde dedi ki: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sabah namazından güneşin doğuşuna kadar Allah'ı zikreden bir toplulukla birlikte oturmayı, aralarından her birisinin diyetinin on iki bin olduğu İsmail soyundan gelen sekiz kişiyi hürriyetine kavuşturmaktan daha çok severim."* Biz Enes'in meclisinde

200 Daha önce En'âm, 52 âyetinin tefsirinde geçti.

201 Ahmed, V, 261 h. no: 21751; Mecma, 911'de yer aldığı üzere Taberânî de Ebû Ümâme'den rivayet etmiş, Heysemi: Ravilerinin sika oldukları söylenmiştir. Ancak Ebu'l-Ca'd eğer Gatafani nispetli ise Sahih'in ravilerindendir. Başkası ise kim olduğunu tanımıyorum, demektedir. Derim ki: Nispeti belirtilmemiştir, nispetinin hangisi olduğunu tayin edecek bir karine de bulamadım, tetkik edilmelidir.

202 Ahmed, III, 474'de Kurdûs'un Bedir ashabından bir adamdan diye naklettiği bir hadis olarak kaydetmiştir. Heysemi, Mecma, 912'de: Kurdûs b. Kays'ın sika olduğunu İbn Hibbân söylemiştir, geri kalan ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Zehebî, Mizan, 6956'da: Kurdûs b. Kays (hadis rivayetiyle) tanınmayan birisidir, demektedir. Ebû Hâtim er-Râzî ise, bu tartışılır bir iddiadır, demiştir.

Scanned with CamScanner

otururken onların diyetlerini hesap ettik doksan altı bini buldu. Burada İsmail soyundan gelen dört kişi diyenler de vardır ama Allah'a yemin ederek söylüyorum ki Allah Rasûlü ancak: *"Her birinin diyeti on iki bin olan sekiz kişi"* demiştir.[203]

[4375] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Ağar Ebû Müslim'in -ki o Kufelidir- rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kehf sûresini okuyan bir adamın yanından geçti. Adam Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i görünce sustu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine: *"Oturanları ile birlikte beraberliğini sebatla sürdürmekle emrolunduğum meclis işte budur"* buyurdu.[204] Bunu Ebû Ahmed bu şekilde Amr b. Sabit'ten, o Ali b. el-Akmar'dan, o Ağar'dan mürsel olarak rivayet etmiştir.

[4376] Yine bunu bize Yahyâ b. el-Mualla b. Mansur da tahdis etti. ... Ağar, Ebû Müslim'den, o Ebû Hureyre ve Ebû Said'den şöyle dediklerini nakletti: Bir adam Hicr sûresini yahut Kehf sûresini okumakta iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geldi. Adam sustu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine: *"Oturanları ile birlikte beraberliğimi sürdürmekle emrolunduğum meclis işte budur."*[205]

[4377] İmam Ahmed dedi ki: ...Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletti: *"Bir topluluk Allah'ı zikretmek için bir araya gelip de bununla ancak O'nun rızasını elde etmeyi istiyorlarsa mutlaka semadan bir münadi onlara şöyle seslenir: Günahlarınız bağışlanmış olarak kalkınız. Artık günahlarınız iyiliklerle değiştirilmiş oldu."*[206] Bunu sadece İmam Ahmed (r.h) rivayet etmiş bulunmaktadır.

---

203 Tayalisi, 2104. Senedinde Yezîd b. Eban er-Rekaşi vardır, zayıf bir ravidir. Ancak hadisin şahitleri bulunmaktadır. Bk. Mecma, I, 190 ve X, 104-105. Yine bu hususta daha başka hadisler de bulunmaktadır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

204 Senedi zayıftır. Senedinde Amr b. Sabit adındaki ravi de vardır ki o metruk birisidir.

205 Zayıftır. Bezzâr, 2326'da Keşfu'l-Estar'da zikretmiş, Heysemi de Mecma, VII, 164'te kaydettikten sonra: Bunu Bezzâr muttasıl ve mürsel olarak rivayet etmiş, senedinde Amr b. Sabit Ebu'l-Mikdam vardır ki o metruk bir ravidir demiştir.

206 Ahmed, III, 142; Ebû Ya'lâ, 4141; Taberânî, Evsat, 1579; Heysemi, Mecma, X, 76'da kaydettikten sonra: Senedinde Meymun el-Mer'i vardır ki bir topluluk onun sika olduğunu söylemekle birlikte bir parça zayıftır. İmam Ahmed'in senedindeki ravilerin geri kalanları Sahih'in ravileridir demektedir.

Scanned with CamScanner

[4378] Taberânî de dedi ki: ...Abdurrahman b. Sehl b. Huneyf dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) odalarından birisinde iken üzerine: *"Sabah akşam Rablerinin rızasını dileyerek O'na dua (ve ibadet) edenlerle beraberliğini sebatla sürdür"* buyruğu nazil oldu. Dışarı çıkıp bunları aramaya başladı. Allah'ı zikretmekte olan bir topluluk gördü. Kimisinin saçları dağınık, derileri kurumuş, üzerinde tek elbisesi vardı. Allah Rasûlü onları görünce onlarla birlikte oturdu ve: *"Ümmetim arasında onlarla beraberliğimi sebatla sürdürmemi Allah'ın emrettiği kimseler yaratmış olan Allah'a hamdolsun."*[207] buyurdu.

Burada sözü edilen Abdurrahman'ı, Ebû Bekr b. Ebî Dâvûd ashab-ı kiram arasında zikretmiş bulunmaktadır, ama babası ashab-ı kiramın ileri gelenlerindendir. Allah hepsinden razı olsun.

Yüce Allah'ın: *"Dünya hayatının güzelliğini isteyerek gözlerin onlardan başkasına kaymasın"* buyruğu hakkında İbn Abbâs: Gözlerin onları aşarak başkalarını görmesin, diye açıklamıştır. Yani sen onlar yerine şeref ve servet sahiplerini aramaya kalkışma.

"Kalplerine bizi anmaktan yana gaflet verdiğimiz" dünya ile uğraşıp durduğu için din ve Rabbine ibadet ile uğraşamayan *"heva ve heveslerine uymuş, işinde haddi aşmış"* yani amelleri, fiilleri akılsızca aşırılık ve kayboluştan ibaret olan *"kimselere de itaat etme"* böylelerine ne itaat eden birisi ol, ne yollarını sev, ne içinde bulundukları halden dolayı onlara imren. Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmuştur: *"Onlardan bir kısmına bunlarla kendilerini imtihan edelim diye dünya hayatının süsü olarak verip faydalandırdığımız şeylere gözlerini dikme. Rabbinin rızkı ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır."* (Tâhâ, 131)

207 Oldukça zayıftır. Taberî bunu 23017 numara ile Abdurrahman b. Sehl'den diye rivayet etmiştir ki ashabdan olduğu ihtilaflı birisidir. Ayrıca senedinde Üsame b. Zeyd vardır. O metruk bir ravidir. Hiçbir şey sayılmaz. Sûrenin Mekke'de indiği daha önceden kaydedilmiş bulunmaktadır. Bu haber ise Medine'de meydana gelmiş bir olay hakkındadır.

Scanned with CamScanner

Zâlimler İçin Hazırlanan Ateş:

وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَن شَآءَ فَلْيُؤْمِن وَمَن شَآءَ فَلْيَكْفُرْ ۚ إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلظَّٰلِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ۚ وَإِن يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَآءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ ۚ بِئْسَ الشَّرَابُ ۖ وَسَآءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾

29. De ki: "O Rabbinizden gelen haktır. Artık dileyen iman etsin, dileyen kâfir olsun. Gerçekten Biz zalimler için etrafını saran duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmış bir ateş hazırlamışızdır. Eğer feryat edip yardım isterlerse erimiş maden gibi yüzleri kavuran bir su ile yardımlarına varılacaktır. O ne fena içecektir ve orası ne kötü bir konaktır!"

Tefsiri:

Yüce Allah, Rasûlü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hitaben şöyle buyurmaktadır: Ey Muhammed! İnsanlara de ki: Benim size Rabbinizden bu getirdiğim, hakkında en ufak bir şüphe ve tereddüdün bulunmadığı hakkın kendisidir.

"Artık dileyen iman etsin, dileyen kâfir olsun." Bu buyruk, tehdit ve ileri derecede korkutma kabilindendir. Bundan ötürü daha sonra: *"Gerçekten biz zalimler için"* Allah'ı, Rasûlü'nü ve kitabını inkâr eden kâfirler için *"etrafını saran duvarları"* yani surları *"kendilerini çepeçevre kuşatmış bir ateş hazırlamışızdır."* Böyle bir ateşi onlar için bekletiyoruz.

[4379] İmam Ahmed dedi ki: ...Ebû Said el-Hudri, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Şüphesiz cehennemin etrafını çeviren surlar dört duvardır. Her bir duvarın kalınlığı kırk yıllık mesafe kadardır."*[208] Bunu Tirmizî "cehennem ateşinin nitelikleri" bölümünde tahriç etmiş, İbn Cerîr tefsirinde Durrac'ın Ebu's-Semh'den bu şekilde rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir. İbn Cureyc dedi ki: İbn Abbâs:

208 Tirmizî, 2584; Ebû Ya'lâ, 1389; Ahmed, III, 29; Hakim, IV, 600-601. Hepsi de Ebû Said el-Hudri'nin rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir. İbn Lehia'ya da Rişdin mutabaat etmiş ise de Durrac'ın, Ebu'l-Heysem'den rivayeti bir parça zayıftır. Bununla birlikte Hakim bu hadisin sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Bu gibi hadislerde mütesahil davranmak (işi sıkı tutmamak) mümkündür.

Scanned with CamScanner

"Etrafını saran duvarları" buyruğunda geçen (suradık) cehennem ateşinden bir duvardır, diye açıklamıştır.

[4380] İbn Cerîr dedi ki: ...Safvân b. Ya'lâ, Ya'lâ b. Umeyye'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Deniz cehennemin kendisidir."*[209] (Safvân) dedi ki: Ona (Ya'lâ'ya): Bu nasıl olur? diye sorulunca o: *"Etrafını saran duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmış bir ateş"* buyruğunu okudu. Sonra da: *"Allah'a yemin olsun ki, ona ebediyen -yahut hayatta kaldığım sürece, dedi- girmeyeceğim ve ondan bana bir damla dahi isabet etmeyecektir."*[210]

"Eğer feryat edip, yardım isterlerse erimiş maden gibi yüzleri kavuran bir su ile yardımlarına varılacaktır. O ne fena içecektir ve orası ne kötü bir konaktır!" buyruğuna gelince: İbn Abbâs buradaki "(el-muhl: erimiş maden)" buyruğu hakkında: Bu zeytinyağı tortusu gibi katı bir su (sıvı)dır, demektedir. Mücâhid ise; bu, kan ve irin gibidir, demiş. İkrime; bu, harareti en ileri dereceye varmış olan şeydir, demiştir. Başkaları ise: Eritilmiş olan her bir şeye denilir, demektedir. Katâde dedi ki: İbn Mes'ud bir miktar altını bir kapta eritti. Eriyip sıvı haline gelip köpürünce: İşte el-muhle (erimiş madene) en çok benzeyen şey budur, dedi.

Dahhâk dedi ki: Cehennemin suyu siyahtır. O da siyahtır. Ağaçları da siyahtır. Cehennemlikler de siyahtır.

Bu açıklamaların hiçbiri diğerini çürütmez. Çünkü "el-muhl" adı bütün bu kötü nitelikleri birlikte ihtiva eden bir isimdir. Çünkü o siyah, kötü kokan, katı ve son derece sıcak (bir sıvı)dır. Bundan dolayı yüce Allah da: *"Yüzleri kavuran"* buyurmaktadır ki, sıcaklığıyla yüzleri kavurur. Kâfir o sudan içmek isteyip de yüzüne yaklaştıracağı vakit yüzündeki deri düşecek şekilde yüzünü yakar, kavurur.

[4381] Nitekim İmam Ahmed, az önce cehennemin etrafındaki duvarlar hakkında kaydedilen rivayetin senedi ile Ebû Said el-Hudri'den şunu rivayet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Erimiş maden*

209 Hadis buraya kadar merfudur (peygamber efendimizin buyruğudur). Bundan sonrası ise Ahmed'in Müsned'inden açıkça anlaşıldığı gibi Ya'lâ b. Umeyye'nin sözüdür.

210 Taberî, 23036; Ahmed, IV, 223; Heysemi, Mecma, 18569'da Ahmed'in senedindeki raviler sikadırlar diyerek

Scanned with CamScanner

gibi bir su" dedi ki: Bu zeytinyağının tortusuna benzer. Ona yakınlaştırılacağı vakit içine yüzünün derisi soyulup düşecektir."[211] Bunu Tirmizî de aynı şekilde Sünen'inin "cehennem ateşinin nitelikleri" bölümünde Rişdin b. Sâd'ın, Amr b. el-Haris'ten, o Durrac'dan yoluyla bu şekilde rivayet etmiş, sonra da: Biz bunu ancak Rişdin'in rivayet ettiği bir hadis olarak biliyoruz, Rişdin hakkında da hıfzı bakımından tenkidlerde bulunulmuştur, demektedir.

Evet, Tirmizî böyle demiş olmakla birlikte İmam Ahmed de daha önce geçtiği gibi bunu Hasan el-Eşyeb'ten, o İbn Lehia'dan, o Durrac'tan diye rivayet etmiştir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

[4382] Abdullah b. el-Mubarek ile Bakiyye b. el-Velid, Safvân b. Amr'dan, o Ubeydullah b. Busr'dan, o Ebû Ümâme (radıyallâhu anh)'tan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"Ona irinli sudan içirilecektir."* (İbrâhim, 16) buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: "O su ona yakınlaştırılır. Ondan tiksinir. Ona daha da yakınlaştırılınca bu sefer yüzünü yakar, kavurur ve başının perçemi düşer. O suyu içtiği takdirde bağırsaklarını parçalar. Yüce Allah: *"Eğer feryat edip, yardım isterlerse erimiş maden gibi yüzleri kavuran bir su ile yardımlarına varılacaktır. O ne fena içecektir ve orası ne kötü bir konaktır!"* buyurmaktadır.[212]

Said b. Cubeyr de dedi ki: Cehennemlikler acıktıkları vakit feryatlarına zakkum ağacı ile karşılık verilir. Onlar o ağaçtan yiyecekleri vakit de yüzlerinin derileri soyulur. Eğer onları tanıyan birisi oradan geçecek olursa içine düşmüş olan yüzlerinin derilerini de tanır. Sonra onlara (yağmur gibi) susuzluk yağdırılır. Feryat edip yardım isterler, imdatlarına erimiş maden gibi bir su ile varılır. Bu ise harareti en son derecesine varmış olan bir sudur. O suyu ağızlarına yaklaştıracakları vakit hararetinden derileri düşmüş bulunan-yüzlerinin etleri kavrulur. Bundan dolayı yüce Allah bu içeceklerini bu kötü ve çirkin nitelikleri ile birlikte zikrettikten sonra: *"O ne fena içecektir!"* buyurmaktadır. Böyle bir şey içecek olarak ne kadar fenadır!

Nitekim bir başka âyet-i kerimede: *"Kendilerine bağırsaklarını parampar-ça eden kaynar sudan içirilir."* (Muhammed, 15) Bir başka yerde de: *"Oldukça sıcak bir pınardan içirilir"* (Ğâşiye, 5) buyurmaktadır. Aynı şekilde yüce Allah:

---

211 Kaynakları daha önce İbrâhim, 17. âyetin tefsirinde gösterilmiştir.

212 Az önceki rivayet gibi o da belirtilen yerde geçti.

Scanned with CamScanner

"Onlar bunun ile oldukça sıcak su arasında gidip geleceklerdir" (Rahmân, 44) buyurmaktadır.

"Ve orası ne kötü bir konaktır." Yani cehennem ateşi konaklayacak yer, dinlenecek, toplanacak, rahat edecek bir yer olarak ne kadar kötüdür! Bir başka âyet-i kerimede: *"Gerçekten o ne kötü bir durak ve ne kötü kalınacak bir yerdir"* (Furkân, 66) buyurmaktadır.

Sâlih Amel İşleyenler:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾

30. İman edip güzel amellerde bulunanlara gelince, şüphesiz ki Biz iyi amel edenin ecrini boşa çıkarmayız.

31. İşte onlara, evet onlara altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Orada tahtları üzerinde kurularak altın bileziklerle süslenecekler, ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyeceklerdir. O ne güzel mükâfattır, ne güzel konaktır!

Tefsiri:

Yüce Allah bedbahtların durumunu söz konusu ettikten sonra Allah'a iman eden, rasûlleri ve getirdiklerini tasdik edip, kendilerine emrettikleri salih amelleri işleyen mutlu ve bahtiyar kimseleri söz konusu etmektedir. Onlar için *"altlarından ırmaklar akan"* yani köşklerinin ve evlerinin altından ırmaklar akan *"Adn"* kalıcılık *"cennetleri vardır."* -Firavun da: *"Ve altından akan şu nehirleri (görmüyor musunuz?)"* (Zuhruf, 51) demişti.- *"Orada altın bileziklerle süslenecekler."* Bir başka yerde de: *"Onlar orada altından bileziklerle ve incilerle bezenirler. Orada giyecekleri de ipek(ten)dir"* (Hac, 23) buyurmaktadır. Burada bunu etraflı bir şekilde açıklayarak: *"İnce ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyeceklerdir"* buyurmaktadır. Âyet-i kerimede geçen *sündüs*, gömlek ve buna benzer ince ve değerli elbiselerdir. *İstebrak* ise parlak kalın ipek demektir.

Scanned with CamScanner

"Orada tahtları üzerinde kurularak" kurulmak yaslanmak olarak açıklandığı gibi, oturup bağdaş kurmak diye de açıklanmıştır. Burada maksada daha yakın görünen bu açıklamadır.

[4383] Sahih hadisteki: *"Ama ben yaslanarak yemem"*[213] buyruğu da bu anlamda olup, bunun hakkında da iki türlü açıklama yapılmıştır. *"el-Erâik:* Tahtlar" *erîk*enin çoğulu olup, üzerinde cibinlik bulunan taht ve sedirler demektir. Cibinlik ise günümüz insanları tarafından "beş hane" diye bilinmektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Abdurrezzak dedi ki: Bize Ma'mer'in Katâde'den haber verdiğine göre, o: *"Tahtlar üzerinde"* buyruğunu onlar cibinlik(li tahtlar)dır diye açıkladığını nakletmektedir. Ma'mer dedi ki: Başkaları ise: Cibinlikler arasında tahtlardır, diye açıklamışlardır.

"O ne güzel mükâfattır, orası ne güzel konaktır." Yani cennet onların amelleri karşılığında ne güzel bir mükâfattır. *"Ne güzel bir konaktır."* Konaklayacak, dinlenecek ve ikamet edilecek yer olarak ne kadar güzeldir.

Cehennem ateşi hakkında ise: *"Orası ne kötü bir konaktır"* buyurmaktadır. Furkân sûresinde de aynı şekilde her ikisi arasında şu buyruğunda karşılaştırma yapmaktadır: *"Gerçekten o ne kötü bir durak ve kalınacak yer olarak ne kötü bir yerdir."* (Furkân, 66) Sonra da mü'minlerin niteliklerini söz konusu edip şöyle buyurmaktadır: *"İşte bunlar, sabretmelerinden ötürü cennetin yüksek köşkleri ile mükâfatlandırılacaklar ve onlar orada esenlik dileği ve selam ile karşılanacaklardır. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar. O ne güzel karargâh ve kalınacak yerdir!"* (Furkân, 75-76)

İki Adamın Misali:

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا رَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ
وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿٣٢﴾ كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ اٰتَتْ
أُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَرًا ﴿٣٣﴾ وَكَانَ لَهُ
ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٤﴾

213 Buhârî, 5398; Tirmizî, 1830; İbn Mâce, 3262; Ahmed, IV, 309; İbn Hibbân, 5240 Ebû Cuhayfe'nin rivayet ettiği bir hadis olarak

Scanned with CamScanner

وَدَخَلَ جَنَّتَهُۥ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِۦ قَالَ مَآ أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَٰذِهِۦٓ أَبَدًا ﴿٣٥﴾
وَمَآ أَظُنُّ ٱلسَّاعَةَ قَآئِمَةً وَلَئِن رُّدِدتُّ إِلَىٰ رَبِّى لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا
مُنقَلَبًا ﴿٣٦﴾

32. Onlara o iki adamı misal ver. Onlardan birine iki üzüm bağı vermiş, iki bağın etrafını hurma ağaçları ile donatmış, aralarında ekinler bitirmiştik.

33. Bu iki bağ, mahsullerini vermiş, hiçbir şeyi ondan eksik bırakmamıştı. Bunların arasından bir de ırmak akıtmıştık.

34. Onun ayrıca bir geliri de vardı. Bu yüzden arkadaşıyla konuşurken arkadaşına dedi ki: "Ben malca senden zenginim, sayıca da senden güçlüyüm."

35. O nefsine zulmede ede bağına girdi, dedi ki: "Bunun ebediyen yok olacağını sanmıyorum."

36. Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Şayet Rabbime döndürülecek olsam dahi, elbette döneceğim yer itibariyle bundan daha hayırlısını bulurum.

Tefsiri:

Şanı yüce Allah, büyüklük taslayan müşriklerin, zayıf ve yoksul Müslümanlar ile birlikte oturmayı kendilerine yedirmeyip, mal ve soylarıyla onlara karşı övündüklerini söz konusu ettikten sonra, onlara iki adamı örnek vermektedir. Allah *"onlardan birine iki üzüm bağı vermiş"* idi. Yani etrafları hurma ağaçları ile çevrilmiş iki üzüm bağı vardı. Üzüm bağları arasında ekinler vardı, ağaçlar da, ekinler de oldukça güzel görünümlü ve bol mahsullü idi.

"Bu iki bağ mahsullerini" yemişlerini, meyvelerini *"vermiş, hiçbir şeyi ondan eksik bırakmamıştı."* Mahsulünde hiçbir eksiklik yoktu. *"Bunların arasında bir de ırmak akıtmıştık."* Yani ırmaklar da bu bahçeler arasında, şurada burada, yataklarında akıyordu.

"Onun ayrıca bir geliri de vardı." Burada maksadın mal olduğu söylenmiştir. Bu açıklama, İbn Abbâs'tan, Mücâhid ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bunun bildiğimiz meyve, mahsul olduğu da söylenmiştir. Burada daha

Scanned with CamScanner

güçlü görünen budur. Bunu (وكان له ثُمر) şeklindeki okuyuş da desteklemektedir. O takdirde bu "meyve" anlamındaki (ثَمَرَة)'in çoğulu olur. Başkaları ise (ثَمَر) şeklinden okumuşlardır.

Bu iki bahçe sahibi *"arkadaşıyla konuşurken"* yani onunla tartışıp, ona karşı övünüp, üstün olduğu iddiasında bulunurken *"dedi ki: Ben malca senden zenginim, sayıca senden güçlüyüm."* Yani benim hizmetçilerim, emrimin altındakiler ve çocuklarım sayıca senden çoktur. Katâde dedi ki: Allah'a yemin olsun ki, işte günahkâr kişinin temennileri, dilekleri bundan ibarettir: Çok mal ve kendileriyle güç kazanacağı adamlar.

"O nefsine zulmede ede bağına girdi." Yani küfrüyle, baş kaldırışıyla, büyüklenmesiyle, zorbalık taslamasıyla, ölümden sonra dirilişi inkârı ile girdi. *"Dedi ki: Bunun ebediyen yok olacağını sanmıyorum."* Bu onun bir aldanışıdır. Çünkü orada ekinleri, mahsulleri, ağaçları, yan taraflarında ve değişik yerlerinde durmadan akan ırmakları görünce, bunun asla sonunun gelmeyeceğini, bitip tükenmeyeceğini, yok olmayacağını, telef olmayacağını düşünmüştü. Bunun sebebi de, aklının kıtlığı, Allah'a olan inancının zayıflığı, dünya hayatına ve süsüne aldanışı, ahireti inkâr edişi idi. Bundan dolayı: *"Kıyametin kopacağını da sanmıyorum"* gerçekleşeceğini sanmıyorum, demişti. *"Şayet Rabbime döndürülecek olsam dahi elbette döneceğim yer itibarı ile bundan daha hayırlısını bulurum."*

Yani faraza ölümden sonra diriliş olsa, dönüş olsa, Allah'ın huzuruna varılacak olsa dahi, orada bana bundan daha güzel şeyler verilecektir. Çünkü ben Rabbim nezdinde değerli ve ikram olunan birisiyim. Eğer ben O'nun nezdinde değerli olmasaydım, bana bunca şeyi vermezdi. Bu da yüce Allah'ın başka yerlerdeki şu buyruklarına benzemektedir: *"Andolsun Rabbime döndürülecek olsam dahi şüphesiz benim için O'nun yanında iyilik vardır."* (Fussilet, 50); *"O âyetlerimizi inkâr eden ve (kıyâmette) elbette bana mal ve evlat verilir diyen kimseyi gördün mü?"* (Meryem, 77) Yani ahiret yurdunda yüce Allah'ın kendisine ikramda bulunacağına dair yeminler etti, temennilerde bulundu.

Bu âyetin nüzul sebebi ileride yüce Allah'ın izniyle yerinde açıklanacağı üzere Âs b. Vâil hakkındadır. Yalnız O'na güvenir, yalnız O'na tevekkül ederiz.

Scanned with CamScanner

قَالَ لَهُۥ صَاحِبُهُۥ وَهُوَ يُحَاوِرُهُۥٓ أَكَفَرْتَ بِٱلَّذِى خَلَقَكَ مِن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّىٰكَ رَجُلًا ﴿٣٧﴾ لَّٰكِنَّا۠ هُوَ ٱللَّهُ رَبِّى وَلَآ أُشْرِكُ بِرَبِّىٓ أَحَدًا ﴿٣٨﴾ وَلَوْلَآ إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَآءَ ٱللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِٱللَّهِ ۚ إِن تَرَنِ أَنَا۠ أَقَلَّ مِنكَ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٣٩﴾ فَعَسَىٰ رَبِّىٓ أَن يُؤْتِيَنِ خَيْرًا مِّن جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا ﴿٤٠﴾ أَوْ يُصْبِحَ مَآؤُهَا غَوْرًا فَلَن تَسْتَطِيعَ لَهُۥ طَلَبًا ﴿٤١﴾

37. Arkadaşı ona cevap vererek dedi ki: "Seni önce topraktan sonra bir damla sudan yaratan sonra da seni tam bir adam yapan (Allah)'ı inkâr mı ettin?"

38. Fakat ben (müminim ve) O Allah'tır, benim Rabbimdir (derim). Ben Rabbime kimseyi ortak koşmam.

39. Bağına girdiğin zaman maşaallah Allah'ın yardımı olmadan (bir şeye) güç yetirilemez, demeli değil miydin? Her ne kadar malca ve evlatça beni kendinden az görüyorsan da;

40. Belki Rabbim bana senin bağından daha hayırlısını verir. Seninkinin üzerine ise gökten felaket indiriverir de kaypak bir toprak haline geliverir.

41. Yahut suyu yerin dibine çekiliverir de bir daha onu aramaya gücün yetmez.

Tefsiri:

Şanı yüce Allah, mü'min arkadaşının kendisine öğüt vererek, içinde bulunduğu Allah'ı inkârdan ve böbürlenme halinden vazgeçmesini söyleyerek, verdiği cevabı bize şöylece bildirmektedir: *"Seni önce topraktan sonra bir damla sudan yaratan, sonra da seni tam bir adam yapan (Allah)'a kâfir mi oldun?"* Bu ifade, onun halini reddetmek ve içine düştüğü inkâr halinin ne kadar büyük bir vebal olduğunu anlatmak içindir.

Rabbi onu yaratandır. İlk insanı, yani Âdem'i ilk olarak çamurdan yaratan sonra da onun soyunu değersiz bir sudan yaratıp var edendir. Yüce

Scanned with CamScanner

Allah'ın şu buyruğu da bunun gibidir: *"Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Halbuki siz daha önce ölüler idiniz de sizi O diriltti, sonra sizi yine O öldürecek sonra tekrar sizi O diriltecektir."* (Bakara, 28) Yani O'nun varlık ve birliğinin delaletleri üzerinizde apaçık bellidir ve herkes bunu kendi nefsinde bilmektedir. Rabbinizi bile bile nasıl inkâr edebilirsiniz? Çünkü yaratılmışlardan her ferd bilir ki; o, önceden yok idi sonradan var edildi. Varlığı kendiliğinden olmadığı gibi, yaratıklardan herhangi birine de dayalı değildir. Çünkü diğer yaratılmışlar da onunla aynı durumdadır. Böylelikle onun var edilişi yaratıcısına bağlıdır. O da Allah'tır. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O her şeyin yaratıcısıdır.

İşte bundan dolayı mü'min olan arkadaş, *"fakat ben (müminim), O Allah'tır, benim Rabbimdir"* diye cevap verdi. Yani ben senin dediğin gibi demiyorum, aksine ben Allah'ın rububiyetini ve vahdaniyetini itiraf ediyorum ve *"ben Rabbime kimseyi ortak koşmam."* Çünkü O, hiçbir ortağı olmaksızın biricik mabud olan Allah'tır.

Sonra sözlerini şöyle sürdürdü: *"Bağına girdiğin zaman maşallah, Allah'ın yardımı olmadan (hiçbir şeye) güç yetirilemez, demeli değil miydin? Her ne kadar malca ve evlatça beni kendinden az görüyorsan da."* Bu ifadeler, dikkatini çektiği hale gelebilmesi için bir teşviktir. Yani sen, bahçene girip de onu beğenerek baktığın vakit, Allah'ın sana vermiş olduğu nimetler dolayısıyla senden başkasına vermediği mal ve evlatlar bağışladığı için hamdetmeli ve *"maşallah, Allah'ın yardımı olmadan (hiçbir şeye) güç yetirilemez"* demeli değil miydin?

Bundan dolayı seleften bazıları: Her kim kendi durumunu, çocuğunu yahut malını beğenecek olursa hemen "maşallah, lâ kuvvete illâ billâh: Bu Allah'ın dilediğidir, Allah'ın yardımı olmadan (hiçbir şeye) güç yetirilemez" deyiversin.

İşte bu kanâat, bu âyet-i kerimeden alınmıştır.

[4384] Bu hususta merfu bir hadis rivayet edilmiş olup bunu Hâfız Ebû Ya'lâ el-Mavsilî Müsned'inde rivayet etmiştir: ...Enes (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah bir kuluna aile, mal ya da evlat gibi bir nimet vermiş ise o kul da: "Maşaallah, lâ kuvvete illâ billâh" diyecek olursa ölüm dışında onda herhangi bir afet görmez."* O bu hususta

Scanned with CamScanner

"Bağına girdiğin zaman maşallah, Allah'ın yardımı olmadan (hiçbir şeye) güç yetirilemez" buyruğunu tevil ederek (yorumlayarak) böyle demiştir.[214] Hâfız Ebu'l-Feth el-Ezdî dedi ki: (Hadisin senedinde geçen) İsa b. Avn, Abdulmelik b. Zurare'den, o Enes'ten şeklindeki hadis rivayeti, sahih olamaz.

[4385] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Ben sana cennet hazinelerinden bir hazineyi göstereyim mi? (O) lâ kuvvete illâ billah (Allah'ın yardımı olmadan hiçbir şeye güç yetirilemez) sözüdür."*[215] Bunu Ahmed münferiden rivayet etmiştir.

[4386] Sahih'te sabit olduğuna göre Ebû Mûsâ (radıyallâhu anh)'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisine şöyle dediği nakledilmektedir: *"Sana cennet hazinelerinden bir hazineyi göstereyim mi? O, lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh'tır."*[216]

[4387] İmam Ahmed dedi ki: Bize Bukeyr b. İsa tahdis etti, bize Ebû Avane, Ebû Belc'den tahdis etti. O Amr b. Meymun'dan şöyle dediğini nakletti: Ebû Hureyre dedi ki: Allah'ın Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Ey Ebû Hureyre! Sana Arşın altında cennet hazinelerinden bir hazineyi göstereyim mi?"* dedi. Ben: Babam, anam sana feda olsun elbette (buyur), dedim. (Allah Rasûlü) buyurdu ki: *"(Bu hazine) senin lâ kuvvete illâ billâh, demendir."*

Ebû Belc dedi ki: Zannederim o (Amr) şöyle dedi: (O vakit) Allah: Kulum teslim oldu ve teslimiyetini gösterdi, der. (Ebû Avane dedi ki): -(Ebû Belc) ben Amr'a dedim ki, dedi.- Ebû Belc dedi ki: Ebû Amr dedi ki: Ebû Hureyre'ye: Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah mı(dır bu hazine) dedim. O: Hayır, bu Kehf sûresinde yer alan: *"Bağına girdiğin zaman maşallah, lâ kuvvete illâ billâh (bu Allah'ın dilediğidir, Allah'ın yardımı olmadan hiçbir şeye*

214 Zayıftır, Taberânî, Sağir, 588; Mecma, 17151'de belirtildiği üzere de Evsat'ta da rivayet etmiş olup, Heysemi: Abdulmelik b. Zurare zayıf bir ravidir, demektedir. Ayrıca bk. Mizanu'l-İtidal, 5206; İbn Kesir, bunun Ebû Ya'lâ tarafından rivayet edildiğini söylemekle birlikte, göründüğü kadarıyla bu el-Müsnedu'l-Kebîr'dedir, ama durum ne olursa olsun haber zayıftır.

215 Müsned, II, 469; Senedi leyyindir. Senette geçen Ubeyd b. Kesir makbul bir ravidir. Sahih olan rivayet ise bundan sonra gelen rivayettir.

216 Buhârî, 6384, 6610; Müslim, 2704; Ebû Dâvûd, 1528; Tirmizî, 3371; Ahmed, IV, 402; Ebû Ya'lâ, 7252

Scanned with CamScanner

güç yetirilemez)" buyruğunda geçmektedir (yani "lâ havle ve" lafızları olmaksızın), dedi.[217]

"Belki Rabbim bana" ahiret yurdunda *"senin bağından daha hayırlısını verir. Seninkinin üzerine"* yani asla yok olmayacağını, sonunun gelmeyeceğini zannettiğin bu bahçene dünyada *"ise gökten felaket indiriverir."*

İbn Abbâs, Dahhâk, Katâde ve Mâlik'in naklettiğine göre Zührî: Semadan bir azap, diye açıklamışlardır. Zahiren anlaşıldığına göre bu oldukça şiddetli yağan ve bahçenin ekinini, ağaçlarını kökten söken bir yağmurdur. Bundan dolayı da: *"Kaypak bir toprak haline geliverir."* Yani ayağın kaymadan, üzerinde duramayacağı dümdüz çıplak bir arazi oluverir, buyurulmuştur. İbn Abbâs bunu: Üzerinde hiçbir şey yetişmeyen, çırılçıplak arazi gibi, diye açıklamıştır.

"Yahut suyu yerin dibine çekiliverir." Yerin dibine geçer. Yerin dibine geçen su ise yerin üstüne çıkmaya çalışan kaynak suyun zıttıdır. Yerin dibine çekilen su yerin altında kalmak ister. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Bana haber verin eğer suyunuz yerin dibine geçiriliverse size kim kaynar bir su getirebilir?"* (Mülk, 30) Yani kim yer üzerinde akan bir su getirebilir?

Burada da: *"Yahut suyu yerin dibine çekiliverir de bir daha onu aramaya gücün yetmez"* buyurmaktadır. (الغور): Dibe çekilmek mastardır. (غائر): Dibe çekilen, anlamında kullanılmıştır. Bu mastar hali ikincisinden (etken ortaç kipinden) daha beliğdir. Nitekim şair de şöyle demiştir:

تَظَلّ جيَادُهُ نَوْحًا عَلَيه ... تُقَلِّدُهُ أعنَّتَها صُفُوفا

Onun asil atları onun için ağıt yakarlar

Ön ayaklarından birisini toynağı üzerine dikmiş ve yularlarını kuşanmış olarak.

---

217 Ahmed, II, 309, 335; Bezzâr, 3086; Heysemi, Mecma, X, 99'da bu hadisi zikrederek: Bunu Ahmed ve buna yakın olarak Bezzâr rivayet etmiştir. Her ikisinin ravileri Sahih'in ravileridir. Ancak Ebû Belc el-Kebîr müstesna, o da sika bir ravidir, demektedir. Derim ki: İbn Maîn, Nesâî ve Dârekutnî onun sika olduğunu söylemekle birlikte Buhârî: Durumunun tetkike ihtiyacı vardır, demiştir. Ahmed: Münker bir hadis rivayet etmiştir; Cuzecani sika değildir; İbn Hibbân, hata ederdi, demiştir. O halde haber bu lafızla zayıftır. Sahih olan ise az önce geçen Ebû Mûsâ'nın rivayet ettiği hadistir.

Scanned with CamScanner

Burada "(نَوْحًا): ağıt yakmak" anlamındaki mastar "ağıt yakanlar olarak" anlamındadır.

وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَى مَآ أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٤٢﴾ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا ﴿٤٣﴾ هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾

42. Nihayet bütün serveti yok edildi. Bu sebepten onun için harcadıklarına pişmanlık duyarak ellerini oğuşturmaya başladı. (Bağının) çardakları yere çökmüş ve: "Ne olurdu (keşke) Rabbime hiçbir kimseyi ortak koşmasaydım" diyordu.

43. Ona Allah'tan başka yardım edecek bir topluluğu yoktu. Kendisi de kendi (bağı)nı kurtaramadı.

44. İşte bu durumda velâyet hak olan Allah'ındır. Mükâfatı da, sonuçlandırması da hayırlı olan O'dur.

Tefsiri:

"Nihayet bütün serveti" bütün malları yahut -diğer görüşe göre- bütün mahsulleri *"yok edildi."*

Anlatılmak istenen, bu kâfirin başına mü'minin kendisini sakındırmış olduğu halin geldiğidir. Bu da varlığına aldandığı, kendisini yüce Allah'a yönelmekten alıkoyup, oyalayan bahçesine bir felaketin gönderilmesi halidir. *"Bu sebepten onun için harcadıklarına pişmanlık duyarak ellerini oğuşturmaya başladı."*

Katâde dedi ki: Bahçesine harcadığı mallara acı duyarak, üzülerek ellerini oğuşturdu. *"Ve: Ne olurdu, (keşke) Rabbime hiçbir kimseyi ortak koşmasaydım, diyordu. Ona Allah'tan başka yardım edecek bir topluluğu yoktu."* Varlıkları ile öğündüğü, onlar sayesinde güçlü olduğunu düşündüğü aşireti ya da çocukları ona yardım edemedi. *"Kendisi de kendi (bağı)nı kurtaramadı. İşte bu durumda velâyet hak olan Allah'ındır."*

Scanned with CamScanner

Bu buyrukta kıraât ihtilafı vardır. Kimi kıraât âlimleri: (وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا هُنَالِكَ) buyruğunu okuyarak vakıf (durak) yapar. Yani Allah'ın azabının kendisine gelip isabet ettiği o yerde o azaptan kimse onu kurtaramadı. Böyle okuyanlar duraktan sonra: "(الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ): *Velayet hak olan Allah'ındır*" diye yeniden okumaya devam ederler.

Kimileri de: (وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا): *"Kendisi de kendi (bağı)nı kurtaramadı"* buyruğunda vakıf yapar ve: "(هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ): *İşte bu durumda velayet hak olan Allah'ındır*" buyruğu ile okumaya devam eder.

Diğer taraftan kıraât âlimleri "(الْوَلَايَةُ): *velâyet*" kelimesinin okunuşunda ihtilaf etmişlerdir. Kimisi vav harfini fethalı okumuştur. O vakit anlam: Muvalat orada yalnız Allah'ındır. Yani işte orada mü'min ya da kâfir herkes, Allah'a ve O'nun muvalâtına (O'nu veli ve dost kabul etmeye) azap gerçekleştiği vakit de yalnızca O'na boyun eğmeye döner.

Yüce Allah'ın şu buyruğu da bu anlamı dile getirmektedir: *"Onlar bizim azabımızı gördüklerinde 'bir olarak Allah'a inandık. O'na eş tutmakta olduğumuz şeyleri de inkâr ettik' dediler."* (Mü'min, 84)

Firavun'un halini haber veren şu buyruklar da bu anlamdadır: *"Nihayet boğulacağı anda şöyle dedi: İsrâiloğullarının iman ettikleri ilahtan başka bir ilahın olmadığına inandım. Ben de Müslümanlardanım. Şimdi (ümidini kesince) mi? Halbuki sen bundan önce isyan etmiş ve fesadçılardan olmuştun."* (Yunus, 90-91)

Kimileri de (الْوِلَايَةُ) lafzının vav harfini kesreli okumuştur. Bu da: Orada hüküm hak olan Allah'ındır, demek olur. Kimileri de "el-hakk" lafzını "velayet" kelimesinin sıfatı olarak ref ile okumuştur. *"O günde hak mülk (egemenlik) yalnız Rahmân'ındır. O gün kâfirlere çok zordur."* (Furkân, 26) Kimisi de "hak" lafzının kaf harfini aziz ve celil olan Allah'ın sıfatı olarak esreli okumuştur. Yüce Allah'ın: *"Sonra onlar hak Mevlaları olan Allah'a döndürülürler. Bilin ki hüküm ancak O'nundur ve O hesap görenlerin en süratlisidir"* (En'âm, 62) buyruğunda olduğu gibi.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Mükâfatı da, sonuçlandırması da hayırlı olan O'dur."* Yani aziz ve celil olan Allah için yapılan amellerin hem sevabı hayırlıdır, hem de sonuçları övülecek, doğru sonuçlardır. Hepsi hayırdır.

Scanned with CamScanner

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَآءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَآءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾ اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا ﴿٤٦﴾

45. Onlara dünya hayatının misalini de ver. O, gökten indirdiğimiz sonra yeryüzünün bitkileri ile karışan bir suya benzer. Sonra o bitki rüzgârların kökünden koparıp savurduğu çer çöpe döner. Allah her şeye kâdir olandır.

46. Mal ve oğullar dünya hayatının süsüdür. Ama bâki kalacak olan salih amellerdir. Rabbinin nezdinde (bunlar) sevapça da hayırlıdır, emelce de hayırlıdır.

Tefsiri:

Ey Muhammed! *"Onlara"* insanlara *"dünya hayatının misalini de ver."* Zeval bulmasını, yok olmasını, bitmesini örnek göster. *"O, gökten indirdiğimiz sonra yeryüzünün bitkileri ile karışan bir suya benzer."* Yani yerde bulunan tane gelişir, güzelleşir, üst tarafları çiçeklenir, göz alıcı bir hale gelir. Bütün bunlardan sonra ise *"o bitki, rüzgârların kökünden koparıp savurduğu"* kupkuru kesilmiş *"çer çöpe döner."* Rüzgârlar onu sağa sola atar, dağıtır. *"Allah her şeye kâdir olandır."* O bu hale de, öbür hale de gücü yetendir.

Yüce Allah dünya hayatına bunu çok yerde örnek göstermiştir. Mesela Yunus sûresinde şöyle buyurmaktadır: *"Dünya hayatı, ancak gökten indirdiğimiz bir su gibidir. Sonra ona yeryüzünde insanların ve hayvanların yediği bitkiler karışmıştır. Nihayet yeryüzü çeşit çeşit ziynetini takınıp, süslendiği, sahipleri de bunları elde etmeye güç yetireceklerini sandıkları bir sırada..."* (Yunus, 24)

Zümer sûresinde de şöyle buyurmaktadır: *"Görmez misin ki Allah, gökten bir su indirip, onu yeryüzünde kaynaklara yerleştirmekte, sonra onunla renkleri türlü türlü ekinler çıkarmakta, sonra o ekinler kurumaktadır. Sen de onu sararmış görürsün, sonra onu ufalanmış çöplere döndürür. Muhakkak bunda özlü akıl sahipleri için bir ibret vardır."* (Zümer, 21)

Scanned with CamScanner

Hadîd sûresinde ise şöyle buyurmaktadır: *"Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyundur, bir eğlencedir, bir süstür. Aranızda bir öğünüştür. Mallarda ve evlatta -çokluklarıyla- bir yarıştır. (Bunlar) ekini ekincilerin hoşuna giden yağmur gibidir. Sonra o ekin gürleşir de arkasından sen onu sararmış görürsün. Sonra da o ufak çer çöp olur. Ahirette şiddetli bir azap da vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir yararlanmadan başka bir şey değildir."* (Hadîd, 20)

[4388] Sahih hadiste ise: *"Dünya tatlıdır, yeşildir"* buyurulmaktadır.[218]

"Mal ve oğullar dünya hayatının süsüdür" buyruğu, yüce Allah'ın şu buyruklarına benzer: *"Kadınlar, oğullar, yığın yığın yüklerle altın ve gümüş, salma güzel atlar, davarlar ve ekinler gibi arzulanan şeylere sevgi, insanlara süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının faydalarıdır. Güzel dönüş yeri ise Allah nezdindedir."* (Âl-i İmrân, 14) Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Mallarınız ve evlatlarınız ancak bir fitne (sınanma) sebebidir. Allah'ın nezdinde ise pek büyük bir ecir vardır."* (Teğâbun, 15) Yani Allah'a yönelmek, O'na ibadet etmek için zaman ayırıp kendini ibadete vermek, sizin için onlarla uğraşmaktan, onlar için mal toplayıp yığmaktan, onlara aşırı şefkat göstermekten hayırlıdır. İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Ama bâki kalacak olan salih amellerdir. Rabbinin nezdinde (bunlar) sevapça da hayırlıdır, emelce de hayırlıdır"* buyurmaktadır.

İbn Abbâs, Said b. Cubeyr ve seleften birden çok kimse: *"Bâki kalacak olan salih ameller"*i beş vakit namaz diye açıklamışlardır. Atâ b. Ebî Rebâh ile Said b. Cubeyr de İbn Abbâs'tan: *"Bâki kalacak olan salih ameller"*i subhanallah velhamdulillah ve Lâ ilâhe illallah vallahu ekber diye açıkladığını nakletmişlerdir.

Aynı şekilde mü'minlerin emiri Osman b. Affan (radıyallâhu anh)'a da: *"Bâki kalacak olan salih ameller"* hakkında bunlar hangileridir? diye sorulunca o şu cevabı vermişti: O ameller Lâ ilâhe illallah, subhanallah, elhamdulillah, Allahu ekber ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh'tır, demiştir.

[4389] Bunu İmam Ahmed rivayet etmiştir: Bize Ebû Abdurrahman el-Mukri tahdis etti, bize Hayve tahdis etti. Bize Ebû Akil'in bildirdiğine göre o Osman (radıyallâhu anh)'ın azadlısı Haris'i şöyle derken dinledi: Bir gün Osman oturdu. Biz de onunla birlikte oturduk. Müezzin onun yanına geldi (namazın

218 Daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

kılınma zamanının geldiğini bildirdi.) O da bir kap içerisinde bir su getirilmesini istedi. Zannederim o kapta bir mudd kadar bir su vardı. Abdest aldıktan sonra şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in benim aldığım abdest gibi abdest aldığını gördüm. Sonra şöyle buyurdu: *"Kim benim bu abdestim gibi abdest alır sonra kalkıp öğle namazını kılarsa, onunla sabah namazı arasında olanları o kimseye mağfiret eder. Sonra ikindi namazını kılarsa onunla öğle arasında olanları ona bağışlar. Sonra akşam namazını kılarsa onunla ikindi namazı arasında olanları ona bağışlar. Sonra yatsı namazını kılarsa onunla akşam namazı arasında olanları ona bağışlar. Sonra muhtemelen gecesini yatağında yatarak geçirir. Sonra kalkıp da abdest alır sabah namazını da kılarsa, o namaz ile yatsı namazı arasında olanlar ona bağışlanır. İşte bunlar, kötülükleri götüren iyiliklerdir."* Orada bulunanlar: Peki iyilikler (hasenat) bunlardır. O halde ey Osman, el-bâkiyâtu's-sâlihât: Kalıcı olan salih ameller hangileridir, dediler. O: Onlar da, Lâ ilâhe illallah, subhanallah, elhamdulillah, Allahu ekber ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh'tır diye cevap verdi.[219] Bunu Ahmed münferid olarak rivayet etmiş bulunmaktadır.

Mâlik, Umare b. Abdullah b. Sayyâd'dan, o Said b. el-Müseyyeb'ten şöyle dediğini rivayet etti: *"Bâki kalacak olan salih ameller"*: Subhanallah, elhamdulillah, Lâ ilâhe illallah, Allahu ekber ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh'tır.

Muhammed b. Aclan da Umare'den şöyle dediğini nakletmektedir: Said b. el-Müseyyeb bana: *"Bâki kalacak olan salih ameller"* hakkında soru sordu. Ben: Namaz ve oruçtur, dedim. O, hayır, isabet etmedin, dedi. Ben: Zekât ve hacdır, dedim. Yine: İsabet etmedin, ama onlar şu beş kelimedir dedi: Lâ ilâhe illallah, vallahu ekber ve subhanallah velhamdulillah ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh.

İbn Cureyc dedi ki: Bana Abdullah b. Osman b. Huseyn, Nafi b. Sercis'den haber verdiğine göre o İbn Ömer'e: *"Bâki kalacak olan salih ameller"* hakkında sormuş, o da şu cevabı vermiştir: (Bunlar) Lâ ilâhe illallah vallahu ekber ve subhanallahi ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh sözleridir, demiştir. Bunu İbn Cureyc demiştir. Atâ b. Ebî Rebâh da böyle demiştir. Mücâhid de: "*Bâki*

219 Ahmed, I, 71; Heysemi bunu Mecma, I, 297'de zikrettikten sonra: Ravileri Haris b. Abdullah dışında Sahih'in ravileridir. O da sika birisidir demektedir.

Scanned with CamScanner

kalacak olan salih ameller.": Subhanallah, velhamdulillah ve lâ ilâhe illallahu vallahu ekber sözleridir, demiştir.

Abdurrezzak dedi ki: Bize Ma'mer, Hasan ve Katâde'den yüce Allah'ın: *"Bâki kalacak olan salih ameller"* buyruğu hakkında şöyle dediklerini nakletmektedir: (Bunlar) Lâ ilâhe illallah vallahu ekber velhamdulillah ve subhanallah'tır. İşte baki kalacak olan salih ameller bunlardır.

[4390] İbn Cerîr dedi ki: ...Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Subhanallah velhamdulillah ve Lâ ilâhe illallah vallahu ekber. Bâki kalacak olan salih amellerdendir."*[220]

[4391] (İbn Cerîr) dedi ki: ...Ebû Said'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bâki kalacak olan salih amelleri çokça işleyiniz."* Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar nelerdir? diye soruldu. O: *"Millettir"* buyurdu. O hangisidir ey Allah'ın Rasûlü? diye soruldu. Allah Rasûlü: *"Allahu ekber, Lâ ilâhe illallah, subhanallah, elhamdulillah ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh demektir"* buyurdu.[221] Bunu Ahmed böylece Derrac'ın da bu şekilde naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

[4392] İbn Vehb de böyle demiştir. Bana Ebû Sahr'ın haber verdiğine göre Sâlim b. Abdullah'ın azadlısı Abdullah b. Abdurrahman dedi ki: Sâlim beni Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'ye gönderdi ve dedi ki: Ona kabrin köşesinin yanında onu beklediğimi söyle. Benim sana bir ihtiyacım vardır, dediğimi de. (Abdullah) dedi ki: (Sâlim ile Ka'b) karşılaştılar. Biri diğerine selam verdikten sonra Sâlim: Sen hangi salih amellerin bâki kalacak ameller olduğunu kabul ediyorsun, dedi. O: Lâ ilâhe illallah ve subhanallah vallahu ekber ve lâ havle ve lâ kuvvete illa billâh, dedi. Sâlim ona: Bunlar arasına "lâ havle ve lâ kuvvete illa billâh"ı ne zaman soktun, dedi. Ka'b: Ben hep saymışımdır, dedi. (Sâlim) dedi ki: Ona iki ya da üç defa tekrar sorduğum

220 Taberî, 23100. Vicâde (bir yerlerde başkası tarafından rivayetlerinin yazılı bulunduğu hadisleri bulmak) hadis alma türlerinin en zayıf şeklidir. Ancak bu hadisi destekleyen rivayetler vardır. Bunu ayrıca Taberânî, Sağir, 407'de Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak bir başka yoldan ve buna yakın bir şekilde rivayet etmiştir. Heysemi, Mecma, X, 88'de Sağir'in senedindeki raviler Dâvûd b. Bilal dışında Sahih'in ravileridir. O da sika bir ravidir, demektedir.

221 Taberî, 23102; Durrac zayıf bir ravi olduğundan ötürü senedi zayıftır ama şahitleri vardır. Bk. Mecma, X, 88-91

Scanned with CamScanner

halde kanaatinden vazgeçmedi. (Sâlim): Evet, sözünden dönmedi, dedi. Sâlim dedi ki: Evet, sözünden dönmedi ama Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin bana tahdis ettiğine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştir: *"Ben semaya yükseltildim (miraç) bana İbrâhim (a.s) gösterildi. Ey Cebrâil, beraberindeki bu zat kimdir, dedi. Cebrâil Muhammed'dir, dedi. İbrâhim bana, hoş safa geldin dedi, sonra da şöyle dedi: Ümmetine cennete dikecekleri ağaçlarını çoğaltmalarını söyle. Şüphesiz cennetin toprağı çok güzeldir, cennetin arazisi de çok geniştir. Ben: Cennete dikilecek ağaçlar nelerdir dedim. O: Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh'tır dedi.*[222]

[4393] İmam Ahmed dedi ki: Numan b. Beşir dedi ki: Biz yatsı namazında mescidde iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımıza çıkıp geldi. Başını semaya kaldırdıktan sonra indirdi. Öyle ki biz semada bir hadise oldu zannettik, sonra şöyle buyurdu: *"Bilin ki benden sonra birtakım emirler olacaktır. Bunlar yalan da söyleyecekler, zulüm de yapacaklar. Yalanlarını doğrulayan, zulümlerinde onlara destek olan benden değildir, ben de ondan değilim. Yalanlarını tasdik etmeyip, zulümlerinde de onlara yardımcı olmayan kimse(ler) bendendir, ben de ondanım. Şunu da bilin ki subhanallah velhamdulillah ve Lâ ilâhe illallah vallahu ekber bâki kalacak olan salih amellerdir."*[223]

[4394] Yine İmam Ahmed dedi ki: ...Ebû Selam'ın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir azadlısından rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Terazide ağır mı ağır beş şey, oh ne güzeldir, oh ne güzeldir: Lâ ilâhe illallahu vallahu ekber ve subhanallah velhamdulillah, bir de babasından evvel vefat edip de babasının mükâfatını Allah'tan beklediği salih evlat."* Yine şöyle buyurdu: *"Beş şeye oh ne güzeldir, oh ne güzeldir, diyorum. Kim bunlara kesin inanmış olarak Allah'ın huzuruna çıkarsa, cennete girer: Allah'a iman eden, ahirete iman eden, cennet ve cehenneme iman eden, ölümden sonra dirilişe ve hesaba iman eden."*[224]

---

222 Taberî, 23099 senedi Ebû Sahr zayıf olduğundan ötürü zayıftır. Adı da Hamid b. Ziyad'dır.

223 Ahmed, IV, 267-268 senedinde adı verilmemiş bir ravi vardır ama baş tarafının emirliğe dair hadisler kitabında şahitleri bulunduğu gibi son tarafının da şahitleri vardır. Bunlar da daha önce geçmiş olan hadislerdir. O halde metin inşallah hasendir.

224 Ahmed, III, 443, IV, 237; Heysemi, Mecma, X, 88'de bu hadisi zikrederek ravileri Sahih'in ravileridir. Adı verilmeyen sahabi -inşallah- Sevban'dır demektedir.

Scanned with CamScanner

[4395] İmam Ahmed dedi ki: ... Hassan b. Atiyye dedi ki: Şeddad b. Evs (radıyallâhu anh) bir seferde idi. Bir yerde inip konakladı. Hizmetçisine: Bize o bıçağı getir de onunla oynayalım, dedi. Ben onun bu dediğini doğru bulmadım. Bu sefer: Müslüman olduğundan beri yularsız, dizginsiz (enine boyuna düşünmeden) bir söz söylemiş değilim. Şu söylediğim söz hariç. Bundan dolayı bunu benden alıp bellemeyin. Size söyleyeceğim şu sözlerimi belleyin, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"İnsanlar altın ve gümüşü yığıp biriktirecekleri vakit siz de şu sözleri biriktirin:*

اللهم إني أسألك الثبات في الأمر، والعزيمة على الرشد، وأسألك شكر نعمتك، وأسألك حسن عبادتك، وأسألك قلبًا سليمًا، وأسألك لسانًا صادقًا، وأسألك من خير ما تعلم وأعوذ بك من شر ما تعلم، وأستغفرك لما تعلم، إنك أنت علام الغيوب

'Allah'ım! Senden işimde sebat, doğruluk üzere kararlılık dilerim. Senden nimetine şükretmeyi dilerim, Senden Sana güzelce ibadet etmeyi dilerim, Senden selim bir kalp dilerim, Senden doğru bir dil dilerim. Senden bildiklerinin hayırlılarından dilerim ve bildiklerinin şerrinden de Sana sığınırım. (Benim işlediğimi) bildiğin şeyler (günahlar) için Senden mağfiret dilerim. Şüphesiz ki Sen bütün gaybları çok iyi bilensin.'"[225] Bunu Nesâî de bir başka yoldan Şeddad'dan buna yakın bir şekilde rivayet etmiş bulunmaktadır.

[4396] Taberânî de dedi ki: ...Sa'd b. Cunade (radıyallâhu anh) dedi ki: Ben Taif halkından Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ilk gidenler arasında idim. Ben ailemin yanından ileri gelenler ile birlikte sabahleyin yola çıktım, ikindi vakti de Mina'ya geldim. Dağa tırmanıp çıktım, sonra indim. Arkasından Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidip Müslüman oldum, bana: *"De ki: O Allah'tır, bir ve tektir"* (diye başlayan ihlâs sûresi) ile *"izâ zulzilet"* (diye başlayan Zilzâl sûresin)i öğretti. Ayrıca bana *"Subhanallahi velhamdulillahi ve Lâ ilâhe illallah vallahu ekber"* sözlerini de öğretip: *"Bâki kalacak olan salih ameller bunlardır"* buyurdu.[226]

---

225 Daha önce Tevbe sûresi 35. âyetin tefsirinde geçti.

226 Taberânî, 5482; Heysemi, Mecma, 11676'da zikrederek: Senedinde el-Huseyn b. el-Hasen el-Avfî vardır. O zayıf bir ravidir demektedir. Derim ki: Ama hadisin son kısımlarının şahitleri vardır. Bunlar da az önce geçen hadislerdir.

Scanned with CamScanner

[4397] Yine bu senedle şöyle buyurulmuştur: *"Kim geceleyin kalkıp abdest alır, ağzını çalkalar sonra da yüz defa subhanallah, yüz defa elhamdulillah, yüz defa Allahu ekber, yüz defa Lâ ilâhe illallah diyecek olursa kan hakkı dışında bütün günahları bağışlanır. Çünkü onlar hiçbir şekilde iptal olmaz."*[227]

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Bâki kalacak olan salih amellerdir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu ameller Allah'ı zikretmektir. Lâ ilâhe illallahu vallahu ekber ve subhanallah velhamdulillah ve tebarekallah ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh ve estağfirullah ve sallallahu alâ Rasûlillah demek, oruç tutmak, namaz kılmak, hac etmek, sadaka vermek, köle azad etmek, cihad etmek, akrabalık bağını gözetmek ve bütün iyi amelleri işlemektir. İşte gökler ve yer devam ettiği sürece cennette sahipleri için kalacak olan *"bâki kalacak olan salih ameller"* bunlardır.

Avfî de İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Bu kalıcı salih ameller hoş ve güzel sözdür. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem ise: Bunlar bütün salih amellerdir demiştir. İbn Cerîr (r.h) de bunu tercih etmiştir.

Dağların Yürütüldüğü Gün:

وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً ۙ وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ
أَحَدًا ۚ ﴿٤٧﴾ وَعُرِضُوا عَلَىٰ رَبِّكَ صَفًّا ۖ لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ
أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿٤٨﴾ وَوُضِعَ الْكِتَابُ
فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَٰذَا الْكِتَابِ
لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا ۚ وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا ۗ
وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ۚ ﴿٤٩﴾

47. O günde dağları yürüteceğiz ve sen yeryüzünü çırılçıplak göreceksin. Onları da hiçbirini bırakmaksızın Mahşerde toplamış olacağız.

48. Saf halinde Rabbine arz edilecekler. Andolsun ki ilk kez sizi nasıl yaratmış idiysek öylece bize geldiniz. Hatta size vaad ettiğimizi ye-

227 Senedi bir önceki hadisin senedi gibidir. Hadisin aslı da Sahih'tedir.

Scanned with CamScanner

rine getirecek bir zaman tayin etmediğimizi ileri sürmüştünüz, (denilecek.)

49. Kitap konmuş olacak, günahkârları onun içindekilerinden korkuya kapılmış göreceksin. "Vay bizim halimize! Bu kitaba ne olmuş, küçük büyük hiçbir şey bırakmayıp, sayıp dökmüş!" diyecekler. Onlar işlediklerini de hazır bulacaklardır. Rabbin kimseye zulmetmez.

Tefsiri:

Yüce Allah kıyâmet gününün dehşetli hallerini, o günde meydana gelecek büyük işleri haber vermektedir. Başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"O gün gök döne döne çalkalanıp sallanır, dağlar da yürür."* (Tûr, 9-10) Yani dağlar yerlerinden ayrılır ve oradan gider. Yine bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Sen dağları görür ve onları yerinde duruyor sanırsın. Halbuki onlar bulutların gitmesi gibi giderler."* (Neml, 88); *"Dağlar da atılmış (kabartılmış) renkli yün gibi olacak."* (Kâria, 5); *"Sana dağları sorarlar. 'Rabbim onları kökünden koparıp parça parça dağıtacak' de. 'Yerlerini de dümdüz edecektir. Sen orada alçaklık da, yükseklik de göremeyeceksin.'"* (Tâhâ, 105-107)

Yüce Allah'ın bu buyruğu şu demektir: Dağlar kaybolup gidecek, tümsekler düzeltilecek ve yeryüzü de "dümdüz" kalacaktır. Yani hiçbir tümseği bulunmayan dümdüz bir yüzey haline gelecektir. *"Bir yükseklik de göremeyeceksin."* Orada ne bir vadi, ne de bir dağ göreceksin. Bundan dolayı yüce Allah bu buyruklarda da: *"Ve sen yeryüzünü çırılçıplak göreceksin"* yani onda hiçbir kimseye ait bir belirti, kimseyi saklayacak bir mekân, bir yer bulunmaksızın her şey açık ve ortalıkta olacaktır. Bütün yaratılmışlar Rablerine kulak verecek ve onlardan hiçbir şey gizli kalmayacaktır.

Mücâhid ve Katâde dedi ki: *"Yeryüzünü çırılçıplak göreceksin."* Orada arkasındakini gizleyecek özellikte hiçbir şey olmayacaktır diye açıklamışlardır. Katâde de: Ne bina, ne de ağaç bulunacaktır, demiştir.

"Onları da hiçbirini bırakmaksızın mahşerde toplamış olacağız." Yani onların ilk gelenlerini de, sonradan gelenlerini de bir araya getireceğiz. Küçük büyük onlardan hiçbir kimseyi bunların dışında bırakmayacağız. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"De ki: Muhakkak öncekiler de, sonrakiler de bilinen bir günün belli bir vaktinde elbette toplanacaklardır."* (Vâkıa,

Scanned with CamScanner

49-50); *"O kendisinde bütün insanların toplanacakları bir gündür, o tanık olunacak bir gündür."* (Hûd, 103)

Yüce Allah'ın: *"Saf halinde Rabbine arz edilecekler"* buyruğundan maksadın, bütün yaratılmışların Allah'ın huzurunda tek bir saf halinde duracakları olma ihtimali vardır. Yüce Allah'ın: *"O gün ruh ve melekler saf olup ayakta duracaklar. Rahmânın izin verdiği kimse(ler)den başkaları konuşmazlar ve doğru söylerler"* (Nebe, 38) buyruğunda olduğu gibi.

Onların saflar halinde ayakta duracakları anlamına gelme ihtimali de vardır. Yüce Allah'ın: *"Rabbin ve melekler saf saf gelecektir."* (Fecr, 22) buyruğu gibi.

"Andolsun ki, ilk kez sizi nasıl yaratmış idiysek öylece Bize geldiniz." Bu, ölümden sonra dirilişi inkâr edenler için bir azardır. Bütün yaratılmışların önünde onlara yapılacak ağır bir sitemdir. Bu sebeple yüce Allah onlara hitap ederek: *"Hatta size vaad ettiğimizi yerine getireceğimiz bir zaman tayin etmediğimizi ileri sürmüştünüz"* denilecek. Yani sizler başınıza bu halin geleceğini, bu işin hiçbir şekilde gerçekleşeceğini düşünmüyordunuz.

"Kitap konmuş olacak." İçinde değerli, değersiz, hurma çekirdeği arkasındaki iplikçiğin ve küçük çukurcuğun, küçüğün, büyüğün, her şeyin yazılı olduğu amel defterleri konulacak.

"Günahkârları onun içindekilerden korkuya kapılmış göreceksin." Kötü amellerinden ve çirkin fiillerinden korkacaklardır. *"Vay bizim halimize!"* Eyvah bize! Boşa geçirdiğimiz ömürlerimizden dolayı yazıklar olsun bizlere. *"Bu kitaba ne olmuş, küçük büyük hiçbir şey bırakmayıp, sayıp dökmüş, diyecekler."* Yani ne küçük bir günahı, ne büyük bir günahı bırakmış. Küçük dahi olsa hiçbir ameli bırakmamış *"sayıp dökmüş"* tespit etmiş, korumuş, muhafaza etmiş *"diyecekler."*

[4398] Taberânî bundan önceki âyet-i kerimenin tefsirinde geçen Sa'd b. Cunade'ye kadar ulaşan senediyle, şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Huneyn gazvesini bitirdikten sonra biz hiçbir şeyi bulunmayan kurak bir yerde konakladık. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Haydi (ateş yakmak için bir şeyler) toplayın. Kim bir kuru dal bulursa onu getirsin, kim bir parça odun bulursa yahut her ne bulursa onu getirsin."* (Sa'd) dedi ki: Henüz bir saat geçmişti ki biz bir yığın yaptık. Nebî

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bunu görüyor musunuz? Bunu topladığınız gibi sizden bir kişinin aleyhine günahlar(ı) da aynen bu şekilde toplanır. O halde kişi Allah'a karşı takvalı olmalıdır. Küçük, büyük hiçbir günah işlememeye bakmalıdır. Çünkü bunların hepsi onun aleyhine tespit edilip, kaydedilmektedir."*[228]

"Onlar işlediklerini de" hayır ya da şer olsun yaptıklarını da *"hazır bulacaklardır."* Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O gün herkes iyilik türünden ne işlediyse onu hazırlanmış bulacak. Kötülük türünden ne işlediyse onunla kendisi arasında uzak bir mesafenin olmasını arzu edecek."* (Âl-i İmrân, 30); *"O gün insana önden gönderdiği de, geriye bıraktığı da haber verilecektir."* (Kıyâmet, 13); *"O günde gizlilikler açığa çıkartılır."* (Târık, 9) Yani gizli saklı ne varsa, kalplerde ne gizlenmişse ortaya çıkacaktır.

[4399] İmam Ahmed dedi ki: ...Enes, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Kıyamet gününde ahdinde durmayan herkesin kendisi ile tanınacağı bir bayrağı dikilecektir."*[229] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde rivayet etmişlerdir.

[4400] Bir başka lafızda da şöyle denilmektedir: *"Kıyamet gününde ahdinde durmayan herkes için ahdinde durmadığı miktar kadarıyla arka tarafından bir bayrak yükseltilecek ve: Bu, filan oğlu filanın ahdinde durmayışıdır, denilecek."*[230]

"Rabbin kimseye zulmetmez." Yani O, bütün kullarının arasında amelleri hakkında hüküm verecek ve yarattıklarından hiçbir kimseye haksızlık etmeyecektir. Aksine affedecek, bağışlayacak, mağfiret buyuracak, merhamet edecektir. Dilediği kimselere de kudreti, hikmeti ve adaleti gereği azap edecektir. Cehennem ateşini kâfirler ve masiyet işlemiş olanlarla dolduracak, sonra masiyet işlemiş olanları kurtarıp, orada kâfirleri ebediyen kalmak üzere bırakacaktır. O asla haksızlık etmeyen, zulmetmeyen mutlak Hâkimdir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Allah şüphesiz zerre ağırlığı kadar dahi zulmetmez. (Yapılan) bir iyilik olursa onu kat kat arttırır ve lütfundan büyük bir*

228 Zayıftır. Taberânî, 5485; Heysemi, Mecma, X, 190'da: Senedinde Nufey' b. Dâvûd vardır ve o zayıf bir ravidir, demektedir.

229 Buhârî, 3187; Müslim, 1737; Ahmed, III, 142; Ebû Ya'lâ, 3382

230 Daha önce En'âm sûresi 124. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

mükâfat verir." (Nisâ, 40); *"Kıyamet gününe has adalet terazilerini koyarız. Kimseye en ufak bir zulüm yapılmaz. (İyiliği) bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile biz onu getiririz. Hesaba çekenler olarak biz yeteriz."* (Enbiyâ, 47) Bu hususta âyet-i kerimeler pek çoktur.

[4401] İmam Ahmed dedi ki: ...Câbir b. Abdullah dedi ki: Bana bir adamın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinlemiş olduğu bir hadis ulaştı. Ben de bir deve satın alıp, o deveye yükümü bağladım ve bir ay boyunca deve sırtında yolculuk yaptıktan sonra onun üzerinde Şam'a kadar geldim. Abdullah b. Uneys (olduğunu) gördüm. Kapıcıya: Ona Câbir kapıdadır de, dedim. Abdullah b. Uneys: Abdullah'ın oğlu Câbir mi, dedi, ben evet dedim. Elbisesine basa basa dışarı çıktı. O beni kucakladı, ben de onu kucakladım. Sonra: Senin kısasa dair Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinlediğin bir hadis bana ulaştı. Ben onu dinlemeden önce ikimizden birisi ölecek diye korktum. Şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Aziz ve celil olan Allah kıyâmet gününde insanları -yahut: kulları, dedi- elbisesiz, sünnetsiz ve hiçbir şeysiz olarak haşredecektir."* Ben: Hiçbir şeysiz olmaları ne demektir, dedim: *"Yani onlarla birlikte hiçbir şey olmayacak"* dedi. *"Sonra onlara yakındakinin duyabileceği şekilde, uzaktakinin de aynen duyacağı bir sesle seslenecek: Ben el-Melik'im (mutlak egemenim), ben Deyyân'ım (herkesi hesaba çekenim). Cehennem ehlinden bir kimsenin cennet ehlinden birisinde alacak bir hakkı varken, kısas ile ben onun o hakkını almadıkça cehenneme girmesi söz konusu olmayacaktır. Cennet ehlinden bir kimsenin de cehennem ehlinden birisinden alacak hakkı varken ben onun o hakkını kısas ile almadıkça -bir tokat dahi olsa- cennete girmesi söz konusu olmayacaktır."* (Abdullah b. Uneys) dedi ki: Biz: Allah'ın huzuruna elbisesiz, sünnetsiz ve hiçbir şeysiz geleceğimize göre nasıl olacak, dedik. Allah Rasûlü: *"İyilikler ve kötülükler ile"* buyurdu."[231]

[4402] Şu'be'den, o Avvam b. Muzahim'den, o Ebû Osman'dan, o Osman b. Affan (radıyallâhu anh)'tan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde boynuzsuz olan için boynuzlu olandan kısas uygulanacaktır."* Bunu İmam Ahmed'in oğlu Abdullah rivayet etmiştir.

231 Ahmed, III, 495; Heysemi, Mecma, X, 345'te: Ravilerinin sika oldukları söylenmiştir demektedir.

Scanned with CamScanner

Bu hadisin başka yollardan şahitleri de bulunmaktadır. Bunları, yüce Allah'ın: *"Kıyamet gününe has adalet terazilerini koyarız. Kimseye en ufak bir zulüm yapılmaz"* (Enbiyâ, 47) buyruğunun tefsirinde (kaydedeceğimiz gibi) *"... ancak sizin gibi birer ümmettirler. Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık sonra (hepsi) ancak Rablerinin huzurunda toplanırlar"* (En'âm, 38) buyruğunu açıklarken de zikretmiş bulunuyoruz.[232]

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَآئِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ ۖ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِۦٓ ۖ أَفَتَتَّخِذُونَهُۥ وَذُرِّيَّتَهُۥٓ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِى وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّۢ ۖ بِئْسَ لِلظَّٰلِمِينَ بَدَلًا ﴿٥٠﴾

50. Hani biz meleklere: "Âdem'e secde edin" demiştik de İblis'ten başkası hemen secde etmişlerdi. O ise cinden olduğu için Rabbinin emrinden dışarı çıkmıştı. O halde onlar sizin düşmanınızken, siz Beni bırakıp da onu ve onun soyunu veliler mi ediniyorsunuz? Zalimlerin ne kötü değiş tokuşudur bu!

Tefsiri:

Şanı Yüce Rabbimiz Âdemoğullarının dikkatlerini İblis'in kendilerine, kendilerinden önce de babaları Âdem'e olan düşmanlığına çekmekte, aralarından onu takip eden ve yaratıcısına ve mevlasına böylece muhalefet eden kimseleri azarlamaktadır. Çünkü insanı ilk olarak O yaratıp, O var etti. Rızık lütfederek onu besledi. Bütün bunlardan sonra yaratanına muhalefet eden bu gibi kimseler ise, İblis'i dost bildi, Allah'a düşmanlık etti.

Yüce Allah: *"Hani biz"* daha önce Bakara sûresinin baş taraflarında belirtildiği üzere bütün *"meleklere: Âdem'e secde edin, demiştik."* Yani onu şereflendirmek, ona ikram olmak, onun büyüklüğünü ortaya koymak üzere secde edin, demiştik. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"Hani Rabbin meleklere şöyle demişti: Ben kuru bir çamurdan, değişmiş ve şekillenmiş bir balçıktan bir beşer yaratacağım. O halde onun yaratılışını tamamlayıp, ona ruhumdan üflediğim zaman siz de derhal onun için secdeye kapanın."* (Hicr, 28-29)

232 Bu hadisin kaynakları da En'âm sûresi 38. âyetin tefsirinde gösterilmiştir.

Scanned with CamScanner

"İblis'ten başkası hemen secde etmişlerdi. O ise cinden idi." Yani aslı ona hainlik etti. Çünkü o dumansız ateşten yaratılmıştı. Meleklerin aslı ise nurdandır.

[4403] Nitekim Müslim'in Sahih'inde sabit olduğuna göre Âişe (radıyallâhu anhâ), Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Melekler nurdan yaratıldı, İblis ise dumansız ateşten yaratıldı. Âdem de size anlatıldığı gibi topraktan yaratıldı."*[233]

İşte o vakit her bir kap içindekini sızdırdı ve yine (itaate) ihtiyaç duyulduğu esnada tabiatı ona hainlik etti. Çünkü o meleklerin yaptıklarını yapmış, onlara benzemeye çalışmış, çokça ibadet etmiş, çokça zahidlik göstermişti. Bu sebeple o da onlara hitabın kapsamına girmiş ama muhalefet ederek isyan etmişti. Yüce Allah burada onun *"cinlerden"* olduğuna yani ateşten yaratıldığına dikkat çekmektedir. Nitekim bir başka yerde: *"Ben ondan hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın"* (Sâd, 76) dediği bize bildirilmektedir. Hasan-ı Basrî dedi ki: İblis, bir göz açıp kırpacak bir zaman kadar dahi meleklerden olmamıştır. Şüphesiz ki o cinlerin aslıdır. Tıpkı Âdem (a.s)'ın beşeriyetin aslı olduğu gibi. Bunu İbn Cerîr, Hasan-ı Basrî'den sahih bir senedle rivayet etmiştir.

Dahhâk, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: İblis meleklere mensup ve "el-cinn" adı verilen bir kabileden idi. Bunlar melekler arasından harareti derinin gözenekleri içerisine işleyen ateşten yaratılmışlardı. Onun adı da "Haris" idi. (İbn Abbâs devamla) dedi ki: İblis, cennet bekçilerinden bir bekçi idi. Bu kabile dışında kalan diğer melekler ise, nurdan yaratılmıştı. Kur'ân-ı Kerim'de söz konusu edilen cinler de dumansız ateşten yaratıldılar. Bu ise alev aldığı vakit kenarında bulunan ateşin alev kısmıdır.

Yine Dahhâk, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: İblis meleklerin en şereflilerinden ve kabileside en değerli bir kabiledendi. Kendisi cennetlerin bekçisi idi. Onun hem dünya semasında, hem de yerde bir otoritesi vardı. Yüce Allah'ın hükmü gereği nefsi kendisine isyanı süslü gösterdiği kimselerden oldu. Çünkü o bu halinden ötürü semadakilerden daha şerefli olduğu kanâatine kapılmış, bundan dolayı da kalbine Allah'tan başkasının bilmediği bir kibir yerleşmişti. Allah'ın ona Âdem'e secde etme emrini ver-

233 Daha önce A'râf sûresi 12. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

mesi, kalbinde yer etmiş olan bu kibirin açığa çıkmasını sağladı *"ve o büyüklük tasladı. Esasen o kâfirlerdendi."* (Bakara, 34) İbn Abbâs dedi ki: *"O ise cindendi"* buyruğu, o cennetin bekçilerinden idi, demektir. Bir kimseye Mekkeli, Medineli, Basralı, Kufeli demek gibi bir ifadedir. İbn Cureyc de İbn Abbâs'tan buna yakın bir açıklama rivayet etmiştir.

Said b. Cubeyr de, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: O cennetin bekçilerindendi. Dünya semasının işlerini idare ederdi. Bunu Cerîr, A'meş'in Habib b. Ebî Sabit'ten, onun Said'den böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmektedir.

Said b. el-Müseyyeb de dedi ki: O dünya seması meleklerinin başkanı idi. İbn İshâk, Hallad b. Atâ'dan, o Tâvûs'tan, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etmiştir: İblis isyan etmeden önce meleklerden birisi idi. Adı Azazil'di. Yeryüzünde sakin olanlardan idi. Melekler arasında en gayretli ve ilmi en çok kişi o idi. Bu hali onu büyüklenmeye itti. O "cin" diye adlandırılan bir kabiledendi.

Yine İbn Cureyc, Tev'eme'nin azadlısı Sâlih ile Şerik b. Ebî Nemir'den birisinden yahut her ikisinden, onlardan biri ya da ikisi İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Şüphesiz cinlerden bir kabile de melekler arasındadır. İblis de o kabileden idi. İblis sema ile yer arasındaki işleri idare ediyordu. İsyan edip, baş kaldırınca Allah da ona gazap etti, onu kovulmuş bir şeytana dönüştürdü. -Allah'ın laneti üzerine olsun.- (İbn Abbâs devamla) dedi ki: Bir kimse günahı kibirli bir halde işlemiş ise, ondan bir hayır bekleme. Eğer günahını sadece masiyet halinde işlemişse ondan hayır ümit edebilirsin.

Said b. Cubeyr'den şöyle dediği rivayet edilmektedir: O cennette çalışan cennet bahçıvanlarından idi. Bu hususta seleften pek çok rivayet nakledilmiş olup, bunların çoğunluğu tetkik edilsin diye nakledilen İsrâiliyat türündendir. Allah bu rivayetlerin çoğunun da durumunun ne olduğunu en iyi bilendir. Bunların bir kısmının ise elimizde bulunan hakka muhalefet ettiği için yalan oldukları kesin olarak söylenebilir. Esasen Kur'ân-ı Kerim, kendi dışında kalan önceki haberlerin tamamına ihtiyaç bırakmamıştır. Çünkü neredeyse bu haberlerin tamamı değişiklikten, ilaveden ve eksiklikten kurtulamamışlardır. Bunlar arasında pek çok uydurma da vardır. Ayrıca onların aşırıya gidenlerin

Scanned with CamScanner

tahriflerini, batılcıların sahteliklerini, bu rivayetlerden uzaklaştıracak işlerini sağlam tutan hafızları da yoktur. Bu ümmetin sahip bulunduğu önder ilim adamlarına, takva sahibi liderlere, oldukça değerli, iyi insanlara, dâhi tenkidçilere, oldukça mükemmel hafızlara sahip değildirler. Bunlar hadis ilmini tedvin edip, onu kayda geçirenler, Sahih'ini haseninden, münkerini uydurmasından, metrukunu yalanından ayırt edenler, hadis uyduranları, yalancıları, meçhul olan (hadis ravisi olarak tanınmayan)ları ve bunların dışında çeşitli türleriyle insanları (ravileri) tanıyanlardır. İşte bütün bunlar nebevi sünnetin ve Muhammedi makamın, rasûllerin sonuncusunun, insanların efendisinin mirasını korumak içindir. En üstün salât ve selamlar üzerine olsun. Böylelikle yalan bir şeyin ona nispet edilmesi ya da ondan gelmeyen bir hususun hadis diye nakledilmesinin önüne geçilmiş oldu. Allah bu müstesnâ ilim adamlarından razı olsun, onları da hoşnut etsin, Firdevs cennetleri onların barınakları olsun. Nitekim de bunu yapmıştır.

"Rabbinin emrinden dışarı çıkmıştı." Yani Allah'a itaatin dışına çıkmıştı. Çünkü *fısk* dışarı çıkmak demektir. Taze hurma, kapçığından çıktığı vakit: "(فَسَقت الرُّطَبة): taze hurma çıktı, baş gösterdi" denilir. Fare de yuvasından etrafı ifsad etmek ve dağıtmak için çıktığı takdirde: "(فسقت الفأرة من جُحْرها): fare deliğinden dışarı çıktı (fısk etti)" denilir.

Sonra yüce Allah İblis'in izinden gidip ona itaat eden kimseleri azarlamak üzere: *"Onlar sizin düşmanınız iken, siz Beni bırakıp da onu ve onun soyunu"* benim yerime *"veliler mi ediniyorsunuz?"* buyurmaktadır. Bunun için de: *"Zalimlerin ne kötü değiş tokuşudur bu?"* buyurmuştur. Bu konum yüce Allah'ın kıyâmeti, kıyâmetin dehşetli hallerini, mutlu ve bedbahtların oluşturduğu iki kesimden her birinin akıbetini söz konusu ettikten sonra Yâsin sûresinde yer alan şu buyrukları andırmaktadır: *"Ey günahkârlar! Siz ise bugün ayrılın. Ey Âdemoğulları, şeytana tapmayın. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır, diye size emrimi açıklamamış mıydım ve: Bana ibadet edin, diye (emir vermemiş miydim?) İşte dosdoğru yol budur. Andolsun ki o sizden pek çok kimseyi saptırdı, niçin akletmiyorsunuz?"* (Yâsin, 59-62)

Scanned with CamScanner

مَآ أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنفُسِهِمْ ۖ وَمَا كُنتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾

51. Ben göklerin ve yerin yaratılışında da, kendilerinin yaratılışında da onları şahit tutmadım. Ben zaten saptıranları asla yardımcı edinmiş değilim.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Beni bırakıp da veliler edindiğiniz bu varlıklar aslında sizin gibi kullardır. Hiçbir şeye sahip değildirler. Göklerle yerin yaratılışında onları şahit tutmadığım gibi, o sırada onlar mevcut da değillerdi.

Yani yüce Allah, şöyle buyurmaktadır: Her şeyi tek başına yaratan, idare eden, takdir eden yalnızca benim. Bu hususta benimle birlikte ne bir ortak, ne bir yardımcı, ne bir danışman, ne de bir benzer varlık vardır. Yüce Allah'ın şu buyruklarında dile getirildiği gibi: *"De ki: Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve onun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur. O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez..."* (Sebe, 22-23) Bundan dolayı Yüce Rabbimiz burada: *"Ben zaten saptıranları asla yardımcı edinmiş değilim."* buyurmaktadır. Mâlik: Yardımcılar/destekleyiciler, diyerek açıklamıştır.

وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَآئِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم مَّوْبِقًا ﴿٥٢﴾ وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُم مُّوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾

52. O gün buyurur ki: "Bana ortak olduklarını zannettiklerinizi çağırın." Onlar da onları çağıracaklar. Fakat bunlar kendilerinin çağrılarına olumlu karşılık vermeyeceklerdir. Aralarına (ateşten) derin bir vadi de koyarız.

53. Günahkârlar ateşi görünce içine düşeceklerin kendileri olacaklarını anlayacaklar. Fakat ondan kaçacak bir yer de bulamayacaklardır.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah, kıyâmet gününde herkesin gözü önünde müşriklere -kendilerini azarlayarak- hitabında neler söyleyeceğini haber vermektedir: *"Bana ortak olduklarını zannettiklerinizi çağırın."* Dünya hayatında iken benim ortaklarım olduklarını söylediklerinizi haydi bugün çağırın, sizi içinde bulunduğunuz bu halden kurtarsınlar. Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi yapayalnız, teker teker huzurumuza geldiniz ve size bağışladığımız şeyleri arkanızda bıraktınız. İçinizde gerçekten ortak olduklarını boş yere iddia ettiğiniz şefaatçılarınızı da aranızda görmüyoruz. Andolsun ki onlarla aranızdaki bağlar kesilmiş ve zannettiğiniz şeyler ise önünüzden kaybolup gitmiştir."* (En'âm, 94)

"Onlar da onları çağıracaklar, fakat bunlar kendilerinin çağrılarına olumlu karşılık vermeyeceklerdir." Bu da şu buyruklara benzemektedir: *"Ve onlara: Ortak koştuklarınızı çağırın, denilecek. Bunun üzerine onları çağırırlar da kendilerine cevap vermezler. Üstelik azabı da görürler keşke hidayet bulmuş olsalardı."* (Kasas, 64); *"Allah'tan başka kendisine kıyâmete kadar (dua etse dahi) cevap veremeyecek olan ve kendilerine yaptıkları duadan habersiz olan kimselere dua (ve ibadet) eden kişiden daha sapık kim olabilir? İnsanlar (mahşerde) bir araya toplatıldıklarında onlar kendilerine düşman kesilir ve onların ibadetlerini inkâr edenler olurlar."* (Ahkâf, 5-6); *"Onlar Allah'tan başka ilahlar edindiler ki, onlarla aziz (güçlü) olalar. Hayır, öyle değil! Onların ibadetlerini reddedip, onlara karşı olacaklardır."* (Meryem, 81-82)

"Aralarına derin bir vadi de koyarız." İbn Abbâs, Katâde ve daha başkaları, helâk edici bir yer diye açıklamışlardır. Yine Katâde dedi ki: Bize nakledildiğine göre Amr el-Bikâlîi, Abdullah b. Amr'dan tahdis ederek şöyle dediğini nakletmiştir: Orası (mevbik), derin bir vadidir. O vadi kıyâmet gününde hidayet ehli ile dalalet ehlinin arasında yer alacak, onları birbirinden ayıracaktır.

Yine Katâde: "Mevbik (derin bir vadi)" cehennemdeki bir vadinin adıdır, diye açıklamıştır..

İbn Cerîr dedi ki: Enes b. Mâlik, yüce Allah'ın: *"Aralarına derin bir vadi de koyarız"* buyruğu hakkında dedi ki: Bu, irin ve kandan olan cehennemdeki bir vadidir. Hasan-ı Basrî de: "Mevbik" lafzını düşmanlık diye açıklamıştır.

Scanned with CamScanner

Siyaktan (ifadelerin bağlamından) burada anlaşıldığına göre (**mevbik**) helâk olunacak yer demektir. Cehennemde ya da bir başka yerde bir **vadi** olması da mümkündür. Şu kadar var ki şanı yüce Allah, bu müşriklerin **dünya** hayatında kendilerinin ilahı olduklarını iddia ettikleri varlıklara ulaşmaya imkân ve yol bulamayacaklardır. Ahirette onlarla tapındıkları ilahlar birbirlerinden ayrılıp uzaklaştırılacaklardır. İki kesimden herhangi birisi diğerine **ulaşamayacaktır**. Aksine her ikisi arasında helâk edici bir yer, pek büyük **dehşet** ve pek büyük bir hal bulunacaktır.

Şayet yüce Allah'ın: *"Aralarına"* buyruğundaki zamir mü'minlerle **kâfirlere** ait ise, o takdirde Abdullah b. Amr'ın dediği gibi: O vadi ile **hidayet** bulmuş olanlarla dalalette bulunanlar birbirinden ayrılmış olacaklardır. Bu da yüce Allah'ın şu buyruklarına benzer: *"Kıyametin kopacağı gün de, evet o gün de ayrılıp dağılırlar."* (Rûm, 14); *"İnsanların da bölük bölük ayrılacağı bir gün olan Allah'ın o günü gelmezden evvel..."* (Rûm, 43); *"Ey suçlular (günahkârlar), bugün ayrılın."* (Yâsin, 59); *"O günde hepsini bir araya toplayacak sonra da şirk koşanlara: 'Siz de, Allah'a eş koştuklarınız da durun yerinizde' diyeceğiz. Sonra onları tamamen birbirinden ayıracağız. O zaman eş koştukları da: 'Siz bize tapmıyordunuz' derler. 'Bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Şüphesiz biz sizin (bize) tapınmanızdan habersizdik bile.' Orada herkes önceden ne gönderdiyse onun imtihanını verecek. Hepsi gerçek Mevlaları olan Allah'a döndürülmüş olacak, uydurmakta oldukları da önlerinden kaybolup gidecektir."* (Yunus, 28-30)

"Günahkârlar ateşi görünce içine düşeceklerin kendileri olacaklarını anlayacaklar. Fakat ondan kaçacak bir yer de bulamayacaklardır." Yani onlar her biri yetmiş bin melek tarafından çekilen yetmiş bin dizgin ile getirileceği vakit cehennemi göreceklerinde, evet günahkârlar cehennem ateşini görecekleri vakit kesinlikle kaçınılmaz olarak içine düşeceklerini anlayacaklar. Bu hal ise onların üzüntü ve kederlerinin daha erken başlaması için olacaktır. Çünkü azabın gerçekleşeceğini beklemek ve gerçekleşmeden önce ondan korkmak, kesin gelen bir azaptır.

"Fakat ondan kaçacak bir yer de bulamayacaklardır" buyruğu da: Onların cehennemden kendilerini uzaklaştıracak bir yol bulmaları da söz konusu olmayacaktır. Kısacası cehennem, onlar için kaçınılmaz olacaktır.

Scanned with CamScanner

[4404] İbn Cerîr dedi ki: ...Ebû Said, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Kâfir cehennemi kırk yıllık uzaklıktan görecek ve kendisinin içine düşeceğini de kesinlikle anlayacaktır."*[234]

[4405] İmam Ahmed de dedi ki: ... Ebû Said el-Hudri dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kâfir, dünyada (salih) bir amel işlemediği gibi (için) elli bin yıl kadar bir süre yorulacaktır; şüphesiz kâfir cehennemi kırk yıllık bir mesafeden görecek ve onun içerisine atılacağını kesin olarak anlayacaktır."*[235]

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾

54. Andolsun ki Biz bu Kur'ân'da insanlar için her misali geniş geniş açıkladık. İnsan ise tartışması her şeyden çok olandır.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Andolsun biz insanlara bu Kur'ân'da haktan başka tarafa sapmamaları, hidayet yolunun dışına çıkmamaları için gerekli hususları açıkladık ve etraflı bir şekilde beyan ettik. Bu açıklamaya ve bu Kur'ân'a rağmen insan -Yüce Allah'ın hidayet verip, kurtuluş yolunu basiretle görmelerine imkân verdiği kimseler dışında- hakka karşı batılı ileri sürerek çokça mücadele eden, davalaşan ve karşı çıkan bir varlıktır.

[4406] İmam Ahmed dedi ki: Ali b. Ebî Tâlib'in haber verdiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gece kendisinin ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kızı Fâtıma'nın kapısını çalıp: *"Namaz kılmıyor musunuz?"* dedi. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Bizim canlarımız Allah'ın elinde, o ne zaman

234 Taberî, 23154 bu sened ile bir sonraki rivayete de bakınız.

235 Ahmed, III, 75; Ebû Ya'lâ, 1385; Hakim, IV, 597 sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Aynı şekilde Heysemi, Mecma, X, 336'da hasen olduğunu belirtmiştir. Halbuki bu hadis Derrac'ın Ebu'l-Heysem'den diye naklettiği bir rivayettir ve bu rivayet bir parça zayıftır, ama bu hadis bir başka yoldan yine Derrac'dan, o Ebû Huceyre'den diye -ki o sika bir ravidir- o da Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmiştir. Bunu da İbn Hibbân, 7352'de rivayet etmiştir. Derrac, Ebu'l-Heysem dışındakilerden rivayet nakletmesi halinde hadisi hasen birisidir. Bu hadisin senedinin hasen olduğunu Şeyh Şuayb (el-Arnavut) da ifade etmiştir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

bizi canlandırmak isterse bizi canlandırır (uyanmamızı sağlar), dedim. Ben bu sözü söyleyince Allah Rasûlü hiçbir şey demeden dönüp gitti. Sonra o giderken uyluğuna vurarak: *"İnsan ise tartışması her şeyden çok olandır"* buyurduğunu (buyruğunu okuduğunu) duydum.[236] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde rivayet etmişlerdir.

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَآءَهُمُ الْهُدَى وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّآ أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ ۚ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا اٰيَاتِي وَمَآ أُنْذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾

55. İnsanlara hidayet geldiği zaman onları iman etmekten ve Rablerinden mağfiret dilemekten alıkoyan tek şey, ancak öncekilerin başına gelen sünnetin kendilerine de gelip çatmasını yahut onlara gözleri önünde azabın gelmesini beklemeleridir.

56. Biz peygamberleri ancak müjdeleyici ve korkutucu kimseler olmak üzere göndeririz. Kâfir olanlar ise hakkı yerinden kaydırmak için batıl ile mücadele verirler. Âyetlerimi ve kendisi ile tehdit edildikleri şeyi ise alaya alırlar.

Tefsiri:

Şanı yüce Allah, kâfirlerin eskiden de, sonraki zamanlarda da küfürde direttiklerini, apaçık ve besbelli hakkı yalanladıklarını haber vermektedir. Onlar pek çok âyetleri (mucize, delil ve belgeleri), eserleri ve apaçık delaletleri görmekle birlikte böyle hareket ederler. Ayrıca onların bu delillere (ve delillerin gerektirdiklerine) uymalarını alıkoyan tek husus, onların kendilerine vaad olunup, tehdit olundukları azabı gözleri ile görmek istemeleri olmuştur. Nitekim böyleleri nebîlerine şunları söylemişlerdir: *"Eğer doğru söyleyenlerden isen haydi üzerimize gökten parçalar indir."* (Şuarâ, 187) Başkaları ise: *"Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize Allah'ın azabını getir."* (Ankebût, 29) demişlerdi. Kureyşliler de şöyle demişti: *"Ey Allah, eğer bu senin katından (indirilmiş) hakkın kendisi ise, durma, bizim üzerimize gökten taş yağdır ya-*

236 Buhârî, 1127, 4724; Müslim, 775; Nesâî, Tefsir, 325; Ahmed, I, 91; İbn Hibbân, 2568

Scanned with CamScanner

hut bize acıklı bir azap gönder" (Enfâl, 32) demişlerdi. *"Ey kendisine bu zikrin (Kur'ân'ın) indirildiği kişi, şüphesiz ki sen bir delisin. Eğer doğru söyleyenlerden isen bize melekler getirmeli değil misin?"* (Hicr, 6-7) ve buna benzer bu hususa delalet eden daha başka âyet-i kerimeler.

Daha sonra yüce Allah: *"Ancak öncekilerin başına gelen sünnetin"* yani azabın onları bürüyüp, örtmesinin ve hiçbir kimse kalmamak üzere azap ile yakalanmanın *"kendilerine de gelip çatmasını yahut onlara gözleri önünde azabın gelmesini beklemeleridir."* Onlar azabı gözleri ile yüzyüze ve karşı karşıya görmek istemişlerdi.

Daha sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Biz peygamberleri ancak müjdeleyici ve korkutucu kimseler olmak üzere göndeririz."* Yani biz onları ancak kendilerini tasdik edip, kendilerine iman eden kimseleri azaptan önce müjdelemek ve kendilerini yalanlayıp, muhalefet edenleri de uyarıp korkutmak üzere göndeririz. Daha sonra yüce Allah, kâfirlerin batıl ile *"hakkı yerinden kaydırmak için"* rasûllerin kendilerine getirmiş olduğu hakkı zayıf düşürmek için mücadele verdiklerini, ama bu istediklerini de elde edemeyeceklerini haber vermektedir.

"Âyetlerimi ve kendisi ile tehdit edildikleri şeyi de alaya alırlar." Onlar ise rasûller ile gönderilmiş bulunan kesin delilleri, tartışılmaz burhanları, olağanüstü halleri rasûllerin kendilerini uyarmalarını ve azap ile korkutmalarını *"alaya alırlar."* Yani bu hususta onlarla alay ederler. Bu ise onları yalanlamalarının en ağır halidir.

Zulmettiklerinden Dolayı Helak Olan Kasabalar:

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيَاتِ رَبِّهٖ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ
إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي اٰذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ تَدْعُهُمْ
إِلَى الْهُدٰى فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٥٧﴾ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ
يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا
مِنْ دُونِهِ مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ الْقُرٰى أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا
لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿٥٩﴾

Scanned with CamScanner

57. Kendisine Rabbinin âyetleri hatırlatılıp, onlardan yüz çeviren, iki elinin önden gönderdiğini unutandan daha zalim kim olabilir? Gerçekten Biz onların kalpleri üstüne onu iyice anlamalarına engel perdeler, kulaklarına da ağırlık koyduk. Sen onları doğru yola davet etsen bile -o bakımdan- ebediyen hidayete eremezler.

58. Bununla beraber Rabbin, Ğafûrdur, rahmet sahibidir. Şayet onları kazandıkları yüzünden sorgulasaydı, elbette onlara azabı çabuklaştırırdı. Fakat onlar için belirlenmiş bir zaman vardır ki, onun karşısında hiçbir sığınak bulamayacaklardır.

59. İşte zulmettikleri vakit helâk ettiğimiz ülkeler! Biz onları helâk için de belli bir süre tayin etmiştik.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Kendisine Rabbinin âyetleri hatırlatılıp, onlardan yüz çeviren"* kimselerden yani onları unutur görünerek onlardan yüz çeviren, onlara kulak vermeyen, onları hiçbir şekilde önemsemeyen, aldırmayan *"iki elinin önden gönderdiğini unutan"* yaptığı kötü amelleri ve çirkin fiilleri hatırlamayan"dan" Allah'ın kulları arasında *"daha zalim kim olabilir?"*

"Gerçekten Biz onların kalpleri üstüne onu iyice anlamalarına engel" bu Kur'ân'ı ve bu açıklamaları anlamasınlar diye *"perdeler"* onların kalpleri üzerine örtüler *"kulaklarına da ağırlık"* doğruyu duymalarına engel manevi bir sağırlık *"koyduk. Sen onları doğru yola davet etsen bile o bakımdan ebediyen hidayete eremezler."*

"Bununla beraber Rabbin Ğafûrdur, rahmet sahibidir." Yani: Ey Muhammed! Rabbin çok bağışlayıcıdır, rahmeti geniş olandır. *"Şayet onları kazandıkları yüzünden sorgulasaydı, elbette onlara azabı çabuklaştırırdı."* Nitekim yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Eğer Allah kazandıkları sebebiyle insanları sorgulayacak olsaydı, onun (yeryüzünün) sırtında dolaşanların hiçbirisini bırakmazdı."* (Fâtır, 45); *"Şüphesiz ki Rabbin zulümlerine rağmen insanlara mağfiret edendir. Şüphesiz Rabbin azabı da pek çetin olandır."* (Rad, 6) Bu hususta âyet-i kerimeler pek çoktur.

Daha sonra yüce Allah, kullarına karşı halîm olduğunu, günahlarını setr edip, bağışladığını haber vermektedir. Hatta bazen kimilerini sapıklıktan kurtarıp doğru yola iletip hidayete ulaştırır, ama aralarında azgınlığını sürdüren-

Scanned with CamScanner

ler için küçük çocuğun dahi saçlarının ağaracağı ve her gebenin karnındakini (dehşetinden dolayı) düşüreceği bir gün(ün azabı) vardır. Bu sebeple yüce Allah: *"Fakat onlar için belirlenmiş bir zaman vardır ki, onun karşısında hiç-bir sığınak bulamayacaklardır."* Onlar o günden kurtulamayacaklar, kaçamayacaklar, başka bir yere gidemeyeceklerdir.

"İşte zulmettikleri vakit, helâk ettiğimiz ülkeler" yani küfürleri ve inatları sebebiyle kendilerini helâk etmiş olduğumuz, geçmiş çağlarda yaşamış eski ümmetler. *"Biz onları helâk etmek için de belli bir süre tayin etmiştik."* Yani onlara bilinen bir süre ve belli bir vakit tespit etmiştik. Bu ne artar, ne eksilir. Yani siz ey müşrikler de başınıza onlara gelen musibetin bir benzerinin gelip çatmasından korkunuz, çekininiz. Çünkü sizler en şerefli rasûlü, en büyük bir nebîyi yalanlamış bulunuyorsunuz. Üstelik sizler bizim için o geçmiş ümmetlerden daha değerli değilsiniz. Bu sebeple azabımdan ve uyarmalarımdan korkunuz.

Mûsâ (a.s) ve Kullarımızdan Bir Kul:

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَاهُ لَآ أَبْرَحُ حَتَّىٰٓ أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ
حُقُبًا ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ
فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾ فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ ءَاتِنَا غَدَآءَنَا لَقَدْ لَقِينَا
مِنْ سَفَرِنَا هَٰذَا نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَآ إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي
نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَآ أَنْسَانِيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي
الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذَٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلَىٰٓ ءَاثَارِهِمَا قَصَصًا
﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَآ ءَاتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ
لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾

60. Hani Mûsâ genç delikanlısına şöyle demişti: "Ben iki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmadan gideceğim yahut çok yıllar geçireceğim."

61. Nihayet onlar bu iki deniz arasının birleştiği yere ulaşınca balıklarını unuttular. (Balık) denizde bir deliğe doğru yolunu tutmuştu.

Scanned with CamScanner

62. Uzaklaşıp, geçtikleri vakit (Mûsâ) genç adamına: "Kuşluk yemeğimizi getir. Bu yolculuğumuzdan gerçekten yorgun düştük" dedi.

63. Dedi ki: "Gördün mü, o kayaya sığındığımız zaman, doğrusu ben balığı unutmuşum. Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı." O şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitti.

64. Mûsâ: "İşte aradığımız o ya" dedi. Hemen izlerini takip ederek gerisin geriye döndüler.

65. Orada kendisine tarafımızdan bir rahmet vermiş ve nezdimizden bir ilim öğretmiş olduğumuz kullarımızdan bir kul buldular.

Tefsiri:

Mûsâ (a.s)'ın genç delikanlısı Yûşa' b. Nun'a bu sözleri söylemesinin sebebi şudur: Ona iki denizin birleştiği yerde Allah'ın kullarından bir kulun Mûsâ'nın sahip olmadığı bir bilgiye sahip olduğu söylendi. Mûsâ da onun yanına gitmeyi arzu etti. Bu maksatla da o genç delikanlısına: *"Ben iki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmadan gideceğim"* demişti. Yani iki denizin birleştiği yere ulaşıncaya kadar kesintisiz yoluma devam edeceğim. Ferezdak dedi ki:

فَمَا بَرِحُوا حَتَّى تَهَادَتْ نِسَاؤُهُم ... بِبَطْحَاء ذِي قَار عِيابَ اللطَائِم

Ayrılmadılar oradan, kadınları hediyeleşinceye kadar

Zû Kar düzlüğünde kumaş ve hoş koku taşıyan develerin yüklendikleri heybeleri.[237]

Katâde ve başka birisi dedi ki: Bu iki deniz doğu tarafında İran denizi ve batı tarafındaki Rum denizidir. Muhammed b. Ka'b el-Kurazî de: İki denizin birleştiği yer Tanca yakınlarındadır, demiştir. Orası da Mağrib ülkesinin en uzak yeridir (Cebeli Târık boğazı). Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

"Yahut çok yıllar geçireceğim." Yani gerekirse yıllar boyunca yürüyeceğim.

İbn Cerîr (r.h) dedi ki: Arap dilini iyi bilen bazı kimseler "el-Hukb"un Kayslıların lehçesinde bir yıl demek olduğunu nakletmektedir. Sonra da Ab-

237 Merhum İbn Kesir, (بَرِح) fiilinin "...e kadar" anlamında kullanıldığına tanık olmak üzere Ferezdak'ın bu beyitini nakletmektedir. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

dullah b. Amr'dan şöyle dediğini rivayet etmektedir: Hukb (mealde çok yıllar) seksen yıldır. Mücâhid: yetmiş yıldır demiştir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: *"Yahut çok yıllar geçireceğim"* buyruğu hakkında uzun bir süre geçireceğim, dediğini nakletmektedir. Katâde ve İbn Zeyd de böyle demişlerdir.

"Nihayet onlar bu iki deniz arasının birleştiği yere ulaşınca balıklarını unuttular." Şöyle ki; Mûsâ'ya beraberinde tuzlanmış bir balık götürmesi emredilmiş ve ona: Balığı kaybedeceğin yerde o adam da oradadır, denilmişti. Her ikisi yola koyuldular. Nihayet iki denizin birleştiği yere vardılar. Orada hayat pınarı denilen bir pınar da vardı. Pınarın yanında uyudular. O suyun sıçrattığı damlalar balığa isabet edince, balık hareketlenmeye başladı. Balık, Yûşa' ile birlikte bir zembilin içerisinde idi. Zembilden sıçrayıp denize düştü. Yûşa' (a.s) uyandığında balık denize düşmüş ve denizde yol almaya başlamıştı bile. Su da balık için adeta bir kemer gibi olmuştu. Ondan sonra da bir daha eski haline dönüp tekrar suya katılmıyordu. İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Denizde bir deliğe doğru yolunu tutmuştu"* buyurmaktadır. Yani yerdeki bir yeraltı kanalı gibi bir yol oluşturmuştu. İbn Cureyc dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Adeta bir taş gibi bir iz bıraktı. Avfî de İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Balık, denizin neresine değiyor ise, mutlaka onu kurutuyor ve sonunda bir kaya parçasını andıran bir hale dönüştürüyordu.

[4407] Muhammed b. İshâk, ez-Zührî'den, o Ubeydullah b. Abdullah'tan, o İbn Abbâs'tan, o Ubey b. Ka'b'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hususa dair hadisi söz konusu edince şöyle buyurdu: *"İnsanlar var olduğundan beri onun dışında su, hiç bu şekilde çekilmiş değildir. Balığın bulunduğu yerde su, Mûsâ oraya geri dönünceye kadar duvardaki bir delik gibi çekilmişti. Mûsâ dönünce "işte aradığımız o ya" demişti."*[238]

Katâde dedi ki: Karada bir geçit edindi ve nihayet denize kadar vardı. Sonra da denizde yol almaya başladı. Denizde ne kadar yol aldıysa mutlaka orada su donuveriyordu (katılaşıyordu.)

"Uzaklaşıp geçtikleri vakit" balığı unuttukları yerden uzaklaştıkları zaman, demektir. Burada unutan kişi, her ne kadar Yûşa' idi ise de, unutma

238 Taberî, 23185 zayıf bir senet ile (çünkü) İbn İshâk tedlis yapan bir ravidir ve burada an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur.

Scanned with CamScanner

her ikisine de nispet edilmiştir. Yüce Allah'ın: *"O ikisinden inci ve mercan çıkar"* (Rahmân, 22) buyruğunda olduğu gibi. Halbuki iki görüşten birisine göre, ancak tuzlu denizden bu mücevherat çıkar.

Balığı unuttukları yerden bir merhale (bir günlük yayan yol mesafesi) ayrıldıkları vakit Mûsâ, *"genç adamına: kuşluk yemeğimizi getir. Bu yolculuğumuzdan gerçekten yorgun düştük, dedi."* Kastettiği o belli yeri geçip geride bıraktıkları yolculuktur. *"Dedi ki: Gördün mü, o kayaya sığındığımız zaman, doğrusu ben balığı unutmuşum. Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı."*

Katâde dedi ki: İbn Mes'ud *"onu hatırlamamı"* anlamındaki kelimeyi "(أذكره): onu sana hatırlatmamı" diye okumuştur. Bundan ötürü de: *"O şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup, gitti. Mûsâ: İşte aradığımız o ya, dedi."* Yani bizim istediğimiz zaten bu idi.

"Hemen izlerini takip ederek" geldikleri yolda bıraktıkları izleri bulup takip ederek *"gerisin geriye"* aynı yoldan *"döndüler. Orada kendisine tarafımızdan bir rahmet vermiş ve nezdimizden bir ilim öğretmiş olduğumuz kullarımızdan bir kul buldular."* Bu kul, bu hususta Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelmiş olan sahih hadislerin de gösterdiği gibi Hızır (a.s)'dır.

[4408] Buhârî dedi ki: ...Said b. Cubeyr dedi ki: Ben İbn Abbâs'a şöyle dedim: Nevf el-Bikâlî Hızır'ın arkadaşı Mûsâ'nın İsrâiloğullarına peygamber olarak gönderilen Mûsâ olmadığını iddia ediyor. İbn Abbâs: Allah'ın düşmanı yalan söylüyor, dedi (ve şöyle devam etti): Bize Ubey b. Ka'b (radıyallâhu anh)'ın tahdis ettiğine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledi: *"Mûsâ İsrâiloğullarının arasında bir hutbe vermek üzere ayağa kalktı. Ona: En bilgili insan kimdir, diye soruldu. O, benim dedi. Yüce Allah ilmi kendisine havale etmediğinden ötürü ona sitem etti ve Allah ona şunu vahyetti: Benim iki denizin birleştiği yerde bir kulum var ki, o senden bilgilidir. Mûsâ: Rabbim, onu nasıl görebilirim, dedi. Allah: Yanına bir balık al, onu bir zembile koy. Balığı kaybedeceğin yerde o kulu bulacaksın, buyurdu.*

Mûsâ da bir balık alıp onu bir zembile koydu, sonra yola koyuldu. Onunla birlikte de genç delikanlısı Yûşa' b. Nun da gitti. -İkisine de selam olsun.- Nihayet o kayaya vardıkları vakit, başlarını koyup uyudular. Balık da zembilde hareketlenip, zembilden çıktı, denize düştü. Denizde yolunu bir ka-

Scanned with CamScanner

nal içerisinde alıp gitti. Allah balığın üzerinden suyun akmasını engelledi. Bu sebeple su balığın üzerinde bir kemer gibi oldu. Mûsâ uyandığı vakit arkadaşı ona balığın durumunu haber vermeyi unuttu. Bundan dolayı günlerinin geri kalan kısmını ve o geceyi yürümekle geçirdiler. Ertesi günü Mûsâ, beraberindeki genç delikanlısına: "Kuşluk yemeğimizi getir. Bu yolculuğumuzdan gerçekten yorgun düştük" dedi. Mûsâ ise yüce Allah'ın kendisine emrettiği yeri aşıncaya kadar yorgunluk diye bir şey hissetmemişti. O vakit yanındaki genç delikanlı kendisine: "Gördün mü, o kayaya sığındığımız zaman, doğrusu ben balığı unutmuşum. Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı. O şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitti" dedi."

(Allah Rasûlü) buyurdu ki: *"Böylelikle deniz balık için bir kanal gibi olurken Mûsâ ve yanındaki delikanlı için de şaşılacak bir hal olmuştu. Mûsâ bunun üzerine: "İşte aradığımız o ya, dedi, hemen izlerini takip ederek gerisin geriye döndüler." O kayanın yanına varıncaya kadar geri dönüp kendi izlerini takip ettiler. Kayanın yanında üzeri bir elbise ile örtülü bir adam gördüler. Mûsâ ona selam verdi, Hızır: Senin toprağında selam ne arasın, dedi. Ben Mûsâ'yım, dedi. Hızır: İsrâiloğullarının Mûsâsı mı, dedi. Mûsâ: Evet, sana öğretilenlerden bana da doğru bir bilgi öğretmen için yanına geldim, dedi. (Hızır): Sen asla bana sabredip katlanamazsın, dedi. Çünkü ey Mûsâ, ben Allah'ın bana öğrettiği ve senin bilmediğin bir bilgiye dayanarak hareket ediyorum. Sen de Allah'ın sana öğrettiği ve benim bilmediğim bir bilgiye dayanarak hareket ediyorsun.*

Buna karşılık Mûsâ ona: "İnşallah sen beni sabredici bulacaksın. Sana hiçbir işte karşı gelmeyeceğim" dedi. Hızır ona: "Bana uyarsan sana o hususta açıklama yapıncaya kadar bana hiçbir şey sorma, dedi."

Sonra deniz kıyısında yürümeye başladılar. Bir gemi geçti. Gemidekilerle kendilerini gemiye alıp taşımaları hususunda konuştular. Gemidekiler Hızır'ı tanıdılar. Bundan dolayı da bir ücret almadan onları taşıdılar. Gemiye biner binmez ansızın Hızır keser ile gemi tahtalarından bir tahtayı söktü. Mûsâ ona: Bunlar bizden ücret almadan bizi taşıdılar, sen kalkıp onların gemilerini deldin. Gemidekileri boğmak mı istiyorsun? Sen gerçekten görülmedik bir iş yaptın. 'O: Ben sana benimle beraber olmaya asla dayanamazsın, demedim miydim? dedi. (Mûsâ): Unuttuğum için bana çıkışma. Şu işimde de bana güçlük çıkarma dedi.'"

Scanned with CamScanner

(Ubey b. Ka'b) dedi ki: Ayrıca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Mûsâ'nın bu birinci itirazı unutarak olmuştu,* buyurdu. (Allah Rasûlü) dedi ki: *Bir kuş gelip geminin uç tarafına kondu. Bir defa gagasını denize daldırdı. Hızır ona şöyle dedi: Allah'ın ilmi içerisinde benim ilmim ve senin ilmin ancak bu kuşun bu denizden eksilttiği kadardır.*

Sonra gemiden çıktılar. Yine deniz kıyısında yürürlerken Hızır diğer çocuklarla birlikte oynayan küçük bir çocuk gördü. Başını eline alıp, kafasını kopardı ve onu öldürdü.

Mûsâ kendisine: 'Tertemiz bir cana başka bir can karşılığında olmaksızın kıydın öyle mi? Gerçekten sen çok kötü bir şey yaptın. (Hızır): Ben sana benimle beraberliğe asla dayanamazsın demedim mi' dedi." (Allah Rasûlü): *"Bu ise birincisinden daha ağırdı"* buyurdu.

"(Mûsâ): Eğer bundan sonra sana bir şey soracak olursam artık benimle arkadaşlık etme. O takdirde tarafımdan mazur sayılırsın, dedi. Yine gittiler. Nihayet bir kasaba ahalisinin yanına vardılar. Ora halkından yiyecek istediler, fakat kendilerini misafir etmeyi kabul etmediler. Orada yıkılmaya yüz tutmuş" eğilmiş diye açıkladı *"bir duvar buldular. O"* Hızır eliyle şöyle diyerek *"bu duvarı doğrultuverdi." Bu sefer Mûsâ şöyle dedi: Biz bunlara geldik. Bize ne yemek yedirdiler, ne bizi misafir ettiler. "Dileseydin elbet buna karşılık bir ücret alırdın, (dedi). O da dedi ki: İşte bu, benimle senin ayrılışımızdır. Dayanamadığın şeylerin iç yüzünü sana haber vereyim" dedi.*

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da şöyle buyurdu: *"Mûsâ'nın sabretmesini arzu ederdik ki Allah da ikisinin başından geçen olayların haberlerini bize anlatsın."*

Said b. Cubeyr dedi ki: İbn Abbâs: *"Onların önlerinde sağlam her gemiyi zorla gasbeden bir hükümdar vardı"* diye okuduğu gibi: *"Küçük çocuğa gelince o kâfirdi, onun anne babası ise iki mü'mindi"* diye okurdu.[239]

[4409] Sonra Buhârî bunu Kuteybe'den, o Süfyân b. Uyeyne'den diye rivayet etti, o da hadisi buna yakın olarak zikretti. O rivayette şu ifadeler de yer almaktadır: *"Mûsâ beraberinde genç delikanlısı Yûşa' b. Nun ile birlikte*

239 Buhârî, 4725; Ahmed, V, 117, 118; Müslim, 2380; Ebû Dâvûd, 4707; Tirmizî, 3149; İbn Hibbân, 6220 Süfyân'dan gelen çeşitli rivayet yollarından böylece tahriç etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

çıktı. Onlarla birlikte de balık vardı. Nihayet o kayaya vardıklarında o kayanın yanında inip konakladılar. Mûsâ başını koyup uyudu."

Süfyân dedi ki: Hadisin Amr'dan başkası tarafından gelen rivayetinde (ravi) dedi ki: *"Kayanın dibinde ise Hayat adı verilen bir pınar vardı. Suyundan bir miktar neye isabet ederse o, mutlaka canlanırdı. İşte o pınarın suyundan balığa da değdi. Balık hareketlendi ve zembilden kurtulup çıkıp denize girdi. Mûsâ uyanınca gence: "Kuşluk vakti yemeğimizi getir" dedi."* Böyle deyip, hadisin geri kalan kısmını zikretti.

(Bu arada dedi ki): *"Bir kuş gelip geminin ucuna kondu, gagasını denize daldırdı. Hızır, Mûsâ'ya şöyle dedi: Benim bilgim, senin bilgin ve bütün yaratılmışların bilgisi(nin) Allah'ın ilmindeki kısmı ancak bu kuşun gagasını daldırdığı miktar kadardır."* Sonra da hadisin tamamını buna yakın olarak zikretti.[240]

[4410] Yine Buhârî dedi ki: Bize İbrâhim b. Mûsâ tahdis etti. Bize Hişam b. Yusuf'un tahdis ettiğine göre İbn Cüreyc, kendilerine haber verip dedi ki: Bana Ya'lâ b. Müslim ve Amr b. Dinar, -biri diğerine göre rivayetinde bazı ilavelerle birlikte- Said b. Cubeyr'den haber verdikleri gibi, onlardan başkaları da Said b. Cübeyr'den şöyle dediğini tahdis ettiler: Biz, İbn Abbâs'ın evinde bulunuyorken o: Bana sorunuz, dedi. Ben: Ey Ebû Abbâs, sana feda olayım. Kufe'de Nevf denilen kıssacı bir adam var. O (Kehf Sûresinde sözü geçen Mûsâ'nın) İsrâiloğullarına peygamber olarak gönderilmiş olan Mûsâ olmadığını söylüyor. -Ravilerden Amr'ın bana dediğine göre İbn Abbâs: Allah'ın düşmanı yalan söylemiştir, dedi. Diğer ravi Ya'lâ ise bana dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Bana Ubey b. Ka'b tahdis edip dedi ki:-

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ın rasûlü Mûsâ, bir gün insanlara öğüt veriyordu. Öyle ki, gözler yaş dolup taştı, kalpler oldukça yumuşayıp inceldi. Mûsâ da dönüp gitti. Bir adam arkasından yetişerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Yeryüzünde senden daha bilgili bir kimse var mıdır? dedi. Mûsâ, hayır dedi. Allah, ona ilmi kendisine havale etmediğinden ötürü sitem etti. (Mûsâ'ya) evet vardır, denildi. Mûsâ: Rabbim, peki nerede dedi, Allah: İki denizin kavuştuğu yerde, dedi. Mûsâ: Rabbim, bana kendisini (bulunca) bunu bileceğim bir alamet tayin et, dedi."*

240 Buhârî, 4727 ayrıca bir öncekine de bakınız.

Scanned with CamScanner

(Hadisi Amr'dan rivayet eden Ya'lâ b. Müslim) dedi ki: Amr bana şöyle dedi: (Allah Mûsâ'ya): Balığın senden ayrılacağı yerde (onu bulacaksın) buyurdu. Ya'lâ bana: Sen ölmüş bir balık al, ona ruhun üfleneceği yerde (o adamı bulacaksın, dedi.)

"Mûsâ da bir balık alıp onu bir zembile koydu. Genç delikanlısına: Senden tek istediğim, bu balığın senden ayrılacağı yerde durumu bana haber vermenden ibarettir, dedi. Genç: Büyük bir şey istemedin, dedi." İşte şanı yüce Allah'ın: *"Hani Mûsâ genç delikanlısına şöyle demişti"* buyruğu bunu anlatmaktadır ki, bu da Yûşa' b. Nun'dur. -Bu ifadeler Said b. Cubeyr'den nakledilmemiştir.-

(Devamla) buyurdu ki: *"O yağmurun iyice ıslattığı bir yerde bir kayanın gölgesinde iken balık kıpırdamaya başladı. Mûsâ da uyuyordu. Beraberindeki genç delikanlı: Onu uyandırmayayım, dedi. Mûsâ uyanınca da ona olanı haber vermeyi unuttu. Balık da çırpınıp nihayet denize girdi. Allah suyu balığın üzerinden akıtmadı. Öyle ki, onun da izi bir taşta çıktı.* (Ya'lâ) dedi ki: Amr bana dedi ki: *İşte bu şekilde sanki bir taşta iz bırakır gibi gitti. Bunu söylerken de başparmakları ile onlara bitişik olan (şehadet) parmağını halka yaptı."*

"(Mûsâ) bu yolculuğumuzdan gerçekten yorgun düştük" dedi. (Genç delikanlı): *"Ama Allah senden yorgunluğu kaldırmıştı"* dedi. -Ancak bu ifade Said'in ona haber verdiği ifadelerden değildir.- "Her ikisi gerisin geri döndü ve Hızır'ı buldular."

(Ya'lâ) dedi ki: Osman b. Ebî Süleyman bana: (Hızır) denizin ortasında yeşil bir örtü üzerinde idi, dedi. Said b. Cubeyr ise: Bir elbise ile üzeri örtülü idi, dedi. Bu örtünün bir ucu ayaklarının altında, diğer ucu da başının altında idi. Mûsâ ona selam verince, yüzünü açtı ve: Benim bulunduğum bu yerde selam var mı ki? Sen kimsin? dedi. Ben Mûsâ'yım, dedi. Hızır: İsrâiloğullarının Mûsâsı mı, dedi, evet dedi. Hızır: Halin ne dedi. Mûsâ: Sana öğretilen doğru bilgiden bana öğretmen için geldim. dedi. Hızır: Tevrat'ın elinde olması, vahyin sana geliyor olması sana yetmiyor mu? Ey Mûsâ, benim bildiğim bir bilgi var, onu senin bilmen gerekmez. Senin de bildiğin bir bilgi var, benim de onu bilmem gerekmez. Bu sırada bir kuş gagası ile denizden (bir damla su) aldı. Hızır: Allah'a yemin olsun ki, benim ilmim ile senin ilmin Allah'ın ilmi yanında ancak bu kuşun gagası ile denizden aldığına benzer, dedi.

Scanned with CamScanner

Nihayet gemiye bindiklerinde küçük geçişler için kayıklar buldular. Bu kıyıda bulunanları öbür kıyıya taşıyorlardı. Sahipleri Hızır'ı tanıdılar ve: Allah'ın salih kulu (değil misin), dediler. -(Ravi) dedi ki: Biz Said'e: (Kastettikleri) Hızır mıdır dedik. O, evet dedi.- Biz onu taşıdığımız için ücret almayız, dediler. Hızır gemiyi deldi ve deldiği yere bir kazık çaktı. Mûsâ: "İçindekileri suda boğmak için mi onu deldin? Andolsun ki sen büyük bir iş yaptın" dedi. -Mücâhid: Bu işi kabul etmeyen bir eda ile söylemişti, dedi.- Hızır: "Ben sana benimle beraber olmaya asla dayanamazsın demedim mi?" dedi. Mûsâ ilk itirazını unutarak yapmıştı, ikincisini irşad olarak söylemişti, üçüncüsünü ise kasten yapmıştı. (Mûsâ): "Unuttuğum şeyden dolayı bana çıkışma, şu işimde de bana güçlük çıkarma dedi." Sonra yola koyuldular, nihayet bir çocuk ile karşılaştılar (Hızır) onu öldürdü. -Ya'lâ dedi ki: Said dedi ki: Oynamakta olan çocuklar gördüler. O kâfir, güzel bir çocuğu yakalayıp yere yatırdı, sonra onu bıçakla kesti. Mûsâ: Henüz bir günah işlememiş "tertemiz bir cana kıydın öyle mi?" dedi.

İbn Abbâs da buradaki "(زَاكِيَة): tertemiz" kelimesini (زَكِيَّةً) diye -(غلامًا زكيا): Tertemiz bir çocuk (ibaresinde olduğu) gibi, (yani ze harfinden sonra elif'siz olarak- okumuştur.[241] Bu da Müslüman bir can demektir.

Sonra yine yola koyuldular. Yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar buldular. Hızır onu eliyle doğrultuverdi. Bu şekilde elini kaldırdı ve duvar doğruldu. -Ya'lâ dedi ki: Zannederim Said: O duvara elini sürdü, duvar da doğruldu, dedi.- (Mûsâ): "Dileseydin elbet buna karşılık bir ücret alırdın" dedi. Said: Onunla yiyecek alacağımız bir ücret alırdın, dedi.

"Çünkü arkalarında" aslında önlerinde (gidecekleri yerde) idi. İbn Abbâs da bunu "(أمامهم ملك): *önlerinde bir hükümdar*" diye okumuştur. -Rivayet edenler Said'den başkasından bu hükümdarın Huded b. Buded olduğunu, öldürülen çocuğun adının da Ceysur olduğunu iddia etmektedirler.- *"Her (sağlam) gemiyi zorla gasbeden bir hükümdar vardı."* Ben ise bu gemi onun yanından geçecek olursa kusuru dolayısıyla gemiye ilişmemesini istedim. Oradan geçip gittiler mi gemiyi tamir eder ve ondan yararlanırlar.

241 Taberî, Kurtubî vb. Tefsirlerde belirtildiği üzere bu kelimeyi Hicaz ve Basra'lı kıraât alimleri "ze" harfinden sonra uzatan "elif" ile, Kûfe'nin kıraât alimleri ise "elif"siz olarak okumuşlardır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

Kimileri de: (Açtığı deliği) bir şişe ile kapattılar derken, kimileri: Zift ile kapattılar, demiştir.

"(O erkek çocuğun) annesi de, babası da mü'min kimselerdi." Kendisi ise kâfirdi. *"Bunun anne babasına azgınlık ve nankörlük ederek onları sıkıntıya sokmasından endişe ettik."* Yani anne ve babasının çocuklarına beslediklerî sevginin kendilerini çocuklarının dini üzere çocuklarına uymaya iteceğinden korktuk. "Bu bakımdan onların Rabbinin kendilerine bunun yerine daha temiz ve hayırlısını ve daha merhametlisini vermesini diledik."

Bu sözler onun: *"Tertemiz bir cana kıydın öyle mi?"* sözüne bir açıklama idi. "Ve daha merhametlisini (vermesini diledik)" buyruğu da anne babası Hızır'ın öldürdüğü ilk çocuktan daha çok merhamet duyacakları bir diğer çocuk (ihsan etmesini diledik).

Said b. Cubeyr'den başkası ise o anne ve babaya onun yerine bir kız çocuğunun verildiğini iddia ederler. Dâvûd b. Ebî Âsım ise başka birisinden: Allah'ın onlara verdiği evlat bir kız çocuğu idi, dediğini nakletmektedir.[242]

Abdurrezzak dedi ki: Bize Ma'mer, Ebû İshâk'tan haber verdi. O Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Mûsâ (a.s) İsrâiloğullarına hitap edip şöyle dedi: Allah'ı ve O'nun emrini benden daha iyi bilen kimse yoktur. Bunun üzerine kendisine bu adam ile karşılaşması emredildi. Sonra da bazı fazlalık ve eksiklikler ile daha önce geçen rivayete yakın olarak hadisi zikretti.

Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

[4411] Muhammed b. İshâk dedi ki: ...Said b. Cubeyr dedi ki: İbn Abbâs'ın yanında oturdum. Onunla birlikte kitap ehlinden de birkaç kişi vardı. Onlardan birisi: Ey Ebu'l-Abbâs Nevf, Ka'b'ın karısının oğludur (Ka'b'ın üvey evladıdır.) Onun iddia ettiğine göre Ka'b ilim adamı ile buluşmak isteyen peygamber Mûsâ, Mişa oğlu Mûsâ'dır demiş.

Said dedi ki: İbn Abbâs: Bu sözleri Nevf mi söylüyor? dedi. Said: Ben ona evet ben Nevf'i bunları söylerken dinledim, dedim.

İbn Abbâs dedi ki: Ey Said, onu sen mi dinledin? dedi. Ben, evet deyince, İbn Abbâs: Nevf yalan söyledi, dedi. Sonra İbn Abbâs şöyle dedi: Bana

242 Buhârî, 4726

Scanned with CamScanner

Ubey b. Ka'b'ın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den tahdis ettiğine göre; İsrâiloğullarına peygamber gönderilen Mûsâ, Rabbine, eğer kulların arasında benden daha bilgili birisi varsa, onu bana göster diye dua etti. Yüce Allah da ona: Evet, kullarım arasında senden daha bilgili birisi vardır, dedi. Sonra ona bulunduğu yerin niteliklerini bildirip, onunla karşılaşması için ona izin verdi.

Mûsâ da beraberinde genç delikanlısı ile birlikte yanına tuzlu bir balık alarak çıktı. Çünkü ona bu balık herhangi bir yerde canlanacak olursa, senin arkadaşın (aradığın kişi) orada olacaktır ve istediğini bulmuş olacaksın, denilmişti.

Mûsâ da beraberinde genç delikanlısı ile birlikte ve o balığı da yanlarına alarak taşıyıp yola koyuldular. Mûsâ yoruluncaya kadar yürüdü. Sonunda kayaya ve hayat suyu diye bilinen suya kadar vardı. O sudan içen ebedi kalır. O suya ölmüş bir şey yaklaştı mı, mutlaka canlanır. Mûsâ delikanlısı ile birlikte konaklayıp, su balığa deyince balık da canlandı ve *"denizde bir deliğe doğru yolunu tuttu."* İkisi yola koyuldu. Balığın denize karıştığı yeri geçtikleri sırada Mûsâ beraberindeki genç delikanlıya: *"Kuşluk yemeğimizi getir. Bu yolculuğumuzdan gerçekten yorgun düştük"* dedi. Genç delikanlı da: *"Gördün mü o kayaya sığındığımız zaman, doğrusu ben balığı unutmuşum. Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı. O şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitti"* dedi.

İbn Abbâs dedi ki: Mûsâ da kayanın yanına varıncaya kadar çıktı (geri döndü). Örtüsüne bürünmüş bir adam gördü, Mûsâ ona selam verdi. O ilim adamı da onun selamını aldı. Sonra ona: Buraya gelmene sebep ne? Şüphesiz senin kavmin arasında yapacağın işler var, dedi. Mûsâ ona: Sana öğretilen doğru ilimden bana doğru ve hayırlı olanı öğretmen için yanına geldim, dedi. Hızır: *"Doğrusu sen benimle beraber bulunmaya asla dayanamazsın"* dedi. Hızır gaybı bilen bir adamdı. Bu bilgi ona öğretilmişti. Mûsâ: Hayır, dayanırım, dedi. Hızır: *"Sen iç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl dayanacaksın"* dedi. Yani sen ancak dışarıdan gördüğün adaletli işleri doğru bilir kabul edersin. Halbuki sen benim bildiğim gayb bilgisinden bir şey kuşanmış değilsin. Mûsâ *"inşaallah sen beni sabredici bulacaksın. Sana hiçbir işte"* benim bilgime muhalif olan şeyleri görsem dahi *"karşı gelmeyeceğim"* dedi. Hızır: *"Bana uyarsan sana o hususta açıklama yapıncaya kadar"* o hususu doğru bulmasan dahi *"bana hiçbir şey sorma"* dedi.

Scanned with CamScanner

Sonra deniz kıyısında yürümeye başladılar. İnsanlara teklifte bulunuyor ve kendilerini gemiye alacak kimseler arıyorlardı. Nihayet yanlarından yeni ve sağlam bir gemi geçti. O ana kadar ondan iyi, ondan güzel ve ondan sağlam hiçbir gemi yanlarından geçmemişti. Gemi sahiplerinden kendilerini gemilerinde taşımalarını istediler. Onlar da bu isteklerini kabul ettiler. Gemiye yerleşip de gemideki diğer insanlarla birlikte denize açılınca Hızır bir murç ile bir çekiç çıkardı. Sonra geminin bir tarafına gidip gemiyi delinceye kadar murç ile vurdu. Sonra bir tahta parçası alıp açtığı deliğin üzerini kapattı, sonra da oturup yama yapmaya başladı.

Mûsâ dehşetli bir iş gördüğünden dolayı ona: *"İçindekileri suda boğmak için mi onu deldin? Andolsun ki sen büyük bir iş yaptın, dedi. O: Ben sana benimle beraber bulunmaya asla dayanamazsın, demedim mi, dedi."* Mûsâ sana verdiğim söze uymayı *"unuttuğumdan dolayı bana çıkışma!. Şu işimde de bana güçlük çıkarma!"* dedi.

Sonra gemiden çıkıp yola koyuldular. Nihayet bir kasaba halkının yanına vardılar. Kasabanın geri tarafında oyun oynayan çocuklar gördüler. Aralarında ondan daha kibar, daha zengin, daha güzel hiçbir çocuğun bulunmadığı bir çocuk da vardı. Onu elinden tuttu, diğer eliyle de bir taş aldı. O taşı başına vurdu ve nihayet beynini dağıtıp, onu öldürdü. Mûsâ tahammül edilemeyecek kadar korkunç bir iş görmüştü. Günahsız, küçücük bir çocuğu yakalayıp öldürmüştü. Mûsâ: *"Tertemiz bir cana"* küçücük bir çocuğun canına *"başka bir can karşılığında olmaksızın kıydın öyle mi? Gerçekten sen çok kötü bir şey yaptın."* dedi.

(Hızır) dedi ki: *"Ben sana benimle beraberliğe asla dayanamazsın, demedim mi?" (Mûsâ): "Eğer bundan sonra sana bir şey soracak olursam artık benimle arkadaşlık etme. O takdirde tarafımdan mazur sayılırsın"* dedi. Yani bana karşı takınacağın tutumunda mazur sayılacaksın.

"Yine gittiler. Nihayet bir kasaba ahalisinin yanına vardılar, ora halkından yiyecek istediler, fakat kendilerini misafir etmeyi kabul etmediler. Orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar buldular." Hızır o duvarı yıktıktan sonra oturup bina etti. Mûsâ onun kendisini zora koşarak ve katlanamayacağı bir işi yaptığını gördüğü için rahatsız oldu ve: *"Dileseydin elbet buna karşılık bir ücret alırdın"* demişti. Yani biz onlardan bize yiyecek vermelerini istedik,

Scanned with CamScanner

onlar bize yiyecek bir şey vermediler. Bizi misafir olarak ağırlamalarını istedik yapmadılar. Şimdi sen oturmuş bizlere bir iyilikleri dokunmadığı halde (onların faydasına) bir iş yapıyorsun? Eğer istemiş olsaydın, sen bu işi yaptığın için sana ücret verilmeli idiler.

Bu sefer Hızır dedi ki: *"İşte bu, benimle senin ayrılışımızdır. Dayanamadığın şeylerin iç yüzünü sana haber vereyim: O gemi denizde çalışan yoksullarındı. Ben onu kusurlu yapmak istedim. Çünkü arkalarında her (sağlam) gemiyi zorla gasbeden bir hükümdar vardı."* -Ubey b. Ka'b'ın kıraâtinde: "(كل سفينة صالحة): *sağlam her gemi"* şeklindedir.- Ben bu gemiyi delip kusurlu yaptım ki, o hükümdar bu gemiye ilişmesin. Hükümdar benim gemide açtığım deliği (kusuru) görünce gemi de onun zararından korunmuş oldu.

"Erkek çocuğa gelince annesi de, babası da mü'min kimselerdi. Bunun anne babasına azgınlık ve nankörlük ederek onları sıkıntıya sokmasından endişe ettik. Bu bakımdan onların, Rabbinin kendilerine bunun yerine daha temiz ve hayırlısını ve daha merhametlisini vermesini diledik. O duvara gelince, şehirdeki iki yetim erkek çocuğundu. Altında da onlara ait bir define vardı. Babaları salih bir kimseydi. Bu sebeple Rabbin ikisinin de rüşdlerine ermelerini ve -Rabbinden bir rahmet olmak üzere- definelerini çıkarmalarını diledi. Ben bunları kendiliğimden yapmadım." Yani bunları canım istediği için yapmış değilim. *"İşte senin tahammül gösteremediğin şeylerin iç yüzü budur."* İbn Abbâs: (Duvarın altındaki) hazine ilimden başka bir şey değildi, dedi.[243]

[4412] Avfî, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Mûsâ kavmi ile Mısır'a karşı üstünlük sağlayınca kavmini Mısır'a yerleştirdi. Mısır'ı yurt edinmeleri artık istikrar bulunca Allah da: *"Onlara Allah'ın günlerini hatırlat"* buyruğunu indirdi.[244] Mûsâ kavmine hitap ederken Allah'ın kendilerine vermiş olduğu hayır ve nimeti de zikretti, onlara Allah'ın kendilerini Firavun kavminden kurtardığını, düşmanlarının helâk edilişini, Allah'ın onları yeryüzünde halife yapmasını hatırlattı ve şunları ekledi: Allah sizin nebînizle özel bir şekilde konuştu. Beni kendi zatı için seçti. Benim üzerime kendi nezdinden bir muhabbet indirdi. Üstelik Allah size dilediğiniz her şeyi de verdi. Bu sebeple si-

243 Taberî, 23209 senedi zayıftır. Çünkü senette İbn İshâk'ın "an" lafzını kullanarak rivayeti vardır. Ayrıca Hasan b. Umare de zayıftır.

244 Bk. İbrâhim, 5. âyet

Scanned with CamScanner

zin nebîniz yeryüzündekilerin en faziletlisidir. Sizler de Tevrat'ı okuyorsunuz. O'nun size ihsan ettiği ne kadar nimet varsa mutlaka onu da söz konusu etmiş ve bu nimetini onlara tanıtmıştır. İsrâiloğullarından bir adam ona: Durum dediğin gibidir Ey Allah'ın Nebîsi! Biz senin ne söylediğini anladık. Peki, yeryüzünde -ey Allah'ın Nebîsi- senden daha bilgili kimse var mıdır? dedi.

Mûsâ, hayır deyince yüce Allah Cebrâil (a.s)'ı Mûsâ (a.s)'a gönderip şöyle dedi: Allah: Benim ilmimi nereye koyduğumu (kime verdiğimi) sen nereden bileceksin? Evet, deniz kıyısında senden daha bilgili bir adam var, diyor.

İbn Abbâs dedi ki: İşte o Hızır'dır. Mûsâ Rabbine bu zatı kendisine göstermesini istedi. Allah da ona: Denize git, sen deniz kıyısında bir balık göreceksin. O balığı alıp yanındaki delikanlıya ver sonra da deniz kıyısı boyunca yoluna devam et. Balığı unutup, onu kaybedeceğin yerde aradığın o salih adamı o vakit bulacaksın diye vahyetti.

Allah'ın nebîsi Mûsâ'nın yolculuğu uzayıp da yolculuğunda yorgun düşünce delikanlıdan balığı getirmesini istedi. Yanındaki delikanlı kendisine: *"Gördün mü o kayaya sığındığımız zaman doğrusu ben balığı unutmuşum. Onu hatırlamamı"* ve sana hatırlatmamı *"bana şeytandan başkası unutturmadı."* dedi. Genç delikanlı ayrıca dedi ki: Ben balığın denizde bir deliğe doğru yolunu tutup gittiğini gördüm, demiş ve bundan hayrete düşmüştü. Bu sefer kayaya varıncaya kadar geri döndü, balığı buldu.

Balık denizde yol almaya, Mûsâ da onu takip etmeye koyuldu. Mûsâ asasını öne doğru atarak balığın önünde suyu açıyor ve balığı takip ediyordu. Balık denizde nereye değiyorsa orası mutlaka kuruyuveriyor ve sonunda mutlaka bir kayaya dönüşüyordu. Allah'ın nebîsi de buna hayret etmeye başladı. Nihayet balık onu denizdeki adalardan birisine götürdü. O adada Hızır ile karşılaştı, ona selâm verdi. Hızır: Ve aleykesselâm bu yerde böyle bir selâm nasıl olur, sen kimsin, dedi. Mûsâ: Ben Mûsâ'yım, dedi. Hızır: İsrâiloğullarının Mûsâsı mı, dedi, evet dedi. Onu hoş bir şekilde karşıladı ve gelmene sebep nedir, dedi. Mûsâ: Sana: *"Öğretilen ilimden bana doğru ve hayırlı olanı öğretmen için sana tabi olayım"* diye geldim, dedi. *"O da: Doğrusu sen benimle beraber kalmaya asla dayanamazsın"* dedi. Buna gücün yetmez, demek istemişti. Mûsâ: *"İnşallah sen beni sabredici bulacaksın, sana hiçbir işte karşı gelmeyeceğim"* diye cevap verdi. Hızır da onunla birlikte yola

Scanned with CamScanner

koyuldu ve Mûsâ'ya: Ben sana durumunu açıklayıncaya kadar yapacağım hiçbir işe dair bana soru sorma, dedi. İşte yüce Allah'ın: *"Sana o hususta açıklamayapıncaya kadar bana hiçbir şey sorma"* buyruğu bunu anlatmaktadır.[245]

[4413] Zührî dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre; Hurr b. Kays b. Hısn el-Fezari ile Mûsâ'nın arkadaşı hususunda kendisi ile tartıştı. İbn Abbâs: O Hızır'dır dedi. Yanlarından Ubeyy b. Ka'b geçti. İbn Abbâs onu çağırıp: Ben bu arkadaşımla Mûsâ'nın kendisi ile karşılaşmanın hangi yolla olacağını istediği Mûsâ'nın arkadaşı hakkında tartıştım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bu hususta bir şeyler söylerken dinledin mi, dedi. Ubey şöyle dedi: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Mûsâ (a.s) İsrâiloğullarının ileri gelenlerinden birkaç kişi ile birlikte iken yanına bir adam gelerek: Sen, bir yer de senden daha bilgili bir adamın olduğunu biliyor musun, dedi. Mûsâ, hayır dedi. Yüce Allah ise Mûsâ'ya: Evet, var. O kulumuz Hızır'dır, diye vahyetti. Mûsâ onunla karşılaşmanın yolunun ne olduğunu sordu, Allah da ona balığı bir âyet (bu iş için alâmet) yaptı ve ona: Balığı kaybettiğin takdirde geri dön, onunla karşılaşacaksın, buyurdu. Bu sebeple Mûsâ balığın denizde bıraktığı izi takip ediyordu. Mûsâ'nın genç delikanlısı Mûsâ'ya: "Gördün mü? O kayaya sığındığımız zaman, doğrusu ben balığı unutmuşum" dedi, Mûsâ da: "İşte aradığımız bu ya deyip, hemen izlerini takip ederek gerisin geriye döndüler." Derken kulumuz Hızır'ı buldular. Sonra da yüce Allah'ın, Kitabında kıssa olarak anlattıkları onların başlarından geçti."*[246]

قَالَ لَهُ مُوسَىٰ هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰٓ أَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾
قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ
تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ سَتَجِدُنِيٓ إِنْ شَآءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَآ أَعْصِي
لَكَ أَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْـَٔلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰٓ أُحْدِثَ
لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾

245 Taberî, 23211 İbn Abbâs'a mevkuf bir rivayet olarak. Avfî -ki o Atiyye b. Sâd'dır- zayıf olduğundan ötürü hadis zayıftır.

246 Müslim, 2380, h. 174; Taberî, 13213

Scanned with CamScanner

66. Mûsâ ona: "Sana öğretilen ilimden bana doğru ve hayırlı olanı öğretmen için sana tâbi olayım mı?" dedi.

67. O dedi ki: "Doğrusu sen benimle beraber olmaya asla dayanamazsın.

68. Sen iç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl dayanacaksın?"

69. O da: "İnşallah sen beni sabredici bulacaksın. Sana hiçbir işte karşı gelmeyeceğim" dedi.

70. "Bana uyarsan, sana o hususta açıklama yapıncaya kadar bana bir şey sorma" dedi.

Tefsiri:

Yüce Allah Mûsâ (a.s)'ın o âlim adam olan Hızır (a.s)'a neler söylediğini haber vermektedir. Yüce Allah ona Mûsâ'nın bilmediği bir bilgi vermişti. Tıpkı Mûsâ'ya da Hızır'a vermediği türden bir bilgi verdiği gibi.

"Mûsâ ona: Sana uyayım mı, demişti." Bu mecbur etmek ve zorla kabul ettirmek amacıyla değil de lütuf ile yapılmış bir istekti. İşte ilim öğrenen bir kimsenin âlimden bu şekilde istekte bulunması gerekir. Yüce Allah'ın: *"Sana uyayım mı?"* buyruğu ise: Seninle arkadaşlık edeyim, seninle yol arkadaşlığı yapayım mı demektir.

"Sana öğretilen ilimden bana doğru ve hayırlı olanı öğretmen için" buyruğu, faydalı bir bilgi ve salih amel gibi benim işlerimde kendisiyle doğru yolu bulabileceğim Allah'ın sana öğretmiş olduklarından bir şeyler öğretmen üzere sana uyayım mı? demektir. O vakit Hızır, Mûsâ'ya: *"Doğrusu sen benimle beraber olmaya asla dayanamazsın"* dedi. Yani bana arkadaşlık yapmaya gücün yetmez. Buna sebep ise senin şeriatına uymadığı halde işleyeceğimi göreceğin fiiller olacaktır.. Çünkü ben Allah'ın sana öğretmemiş olduğu bir bilgiye sahibim. Sen de Allah'ın bana öğretmemiş olduğu bir bilgiye sahipsin. Bizim her birimiz Allah'tan diğerinden farklı birtakım hususlarla yükümlüdür ve sen benimle arkadaşlığa dayanamazsın. *"İç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl dayanacaksın?"* Çünkü ben senin (işlemen halinde) mazur olmayacağın hususlara tepki göstereceğini biliyorum,ama bu tepki göstereceğin işlerin benim bildiğim, senin ise bilmediğin bâtınî maslahat ve hikmetleri vardır.

Scanned with CamScanner

Mûsâ: *"İnşallah sen beni"* senin yapacağını gördüğüm işlere rağmen *"sabredici bulacaksın, sana hiçbir işte karşı gelmeyeceğim"* yani hiçbir hususta sana muhalefet etmeyeceğim, dedi. O vakit Hızır ona şart koşup: *"Bana uyarsan"* ilkin ben *"sana o hususta açıklama yapıncaya kadar bana hiçbir şey sorma"* yani sen bana sormadan önce ben sana açıklayıncaya kadar sen bir şey sorma, dedi.

İbn Cerîr dedi ki: Mûsâ (a.s) aziz ve celil olan Rabbine: Rabbim, kulların arasında en sevdiğin kimdir, diye sordu. Allah: Beni anıp da beni unutmayan, buyurdu. Mûsâ: Kulların arasında en iyi hakim hangisidir, dedi. Allah: Hak ile hükmedip de hevaya tâbi olmayan, dedi. Mûsâ: Rabbim, hangi kulun daha bilgilidir, dedi. Allah: İnsanların bildiklerini de kendi bilgisine katmanın yollarını arayan ve böylelikle kendisini bir hidayete iletecek yahut helâke götürecek bir halden geri çevirecek bir kelime öğrenmeye çalışan kişidir, dedi. Mûsâ: Rabbim, yeryüzünde benden daha bilgili kimse var mı, dedi. Allah, evet dedi. Peki, o kimdir deyince, Allah, Hızır'dır dedi. Mûsâ: Onu nerede arayayım, deyince, Allah: Deniz kıyısında balığın, yanında kurtulacağı kayanın yakınında dedi.

Mûsâ onu aramak üzere çıktı ve sonunda yüce Allah'ın belirttiği meydana geldi. Mûsâ kayanın yakınında onu bulunca her biri diğerine selâm verdi. Mûsâ ona: Senden benimle arkadaşlık yapmanı istiyorum, dedi. Adam: Sen benim arkadaşlığıma katlanamazsın, buna gücün yetmez, dedi. Mûsâ, hayır yeter, dedi. Hızır: Eğer benimle arkadaşlık yapacak olursan *"sana o hususta açıklama yapıncaya kadar bana hiçbir şey sorma"* dedi. (İbn Abbâs devamla) dedi ki: Onunla birlikte denizde yol aldı. Nihayet denizlerin birleştiği yere vardı. Yeryüzünde de suyu oradan daha bol hiçbir yer yoktur. Allah bir kırlangıç kuşu gönderdi, o da gagasıyla denizden su içmeye başladı. Mûsâ'ya dedi ki: Senin kanâatine göre bu kırlangıç bu sudan ne kadar alabilmiştir? Mûsâ, çok çok az bir şey almış olmalıdır dedi. Hızır dedi ki: Ey Mûsâ şüphesiz benim ilmim ve senin ilmin Allah'ın ilmine göre durumu bu kırlangıcın bu sudan içmek üzere aldığı suyun durumu gibidir. Mûsâ ise kendi içinde kendisinden daha âlim birisi olmadığını geçirmiş yahut bunu sözlü olarak ifade etmişti. İşte bundan ötürü kendisine Hızır'ın yanına gitmesi emredildi.[247]

247 Taberî, 23204'de bu şekilde mevkuf olarak zikretmiştir, senedi Harun b. Antere'den ötürü kavi değildir.

Scanned with CamScanner

Sonra da geminin delinmesi, çocuğun öldürülmesi, duvarın tamir edilmesi ile ilgili ve Hızır'ın bunlara dair yorumunu anlatan şekliyle hadisin tamamını zikretti.

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا ۖ قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا ۚ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا ﴿٧١﴾ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا ﴿٧٣﴾

71. Bunun üzerine ikisi yola koyuldular. Nihayet bir gemiye bindiklerinde o bu gemiyi deliverdi. "İçindekileri suda boğmak için mi onu deldin, andolsun ki sen büyük bir iş yaptın" dedi.

72. O: "Ben sana benimle beraber olmaya asla dayanamazsın, demedim mi?" dedi.

73. "Unuttuğum şeyden dolayı bana çıkışma. Şu işimde de bana güçlük çıkarma" dedi.

Tefsiri:

Yüce Allah Mûsâ ve arkadaşı Hızır hakkında haber verip, her ikisinin birbirleri ile anlaşıp, arkadaşlığı kabul ettiğini haber vermektedir. Sonra Hızır, Mûsâ (a.s)'a kabul edemeyeceği bir şey gördüğü takdirde kendiliğinden buna dair açıklamayı yapıncaya kadar beklemeyi, soru sormamayı şart koştuğunu, arkasından gemiye bindiklerini belirtmektedir.

Gemiye nasıl bindikleri onların (gemidekilerin), Hızır'ı tanıdıkları, Hızır'a ikram olmak üzere ücretsiz olarak onları taşıdıkları hususları daha önce hadiste geçmiş bulunmaktadır. Gemi denizde yol alıp, denizin içinde yoluna devam edince Hızır kalkıp gemiyi deldi. Tahtalarından bir tanesini çıkardı, sonra da orayı yama yaptı. Mûsâ (a.s) buna tepki göstererek: *"İçindekileri suda boğmak için mi onu deldin"* dedi.

"(لِتُغْرِقَ) *Boğmak için*" kelimesindeki lam akibet lamı'dır, ta'lil lam'ı değildir. (Sonunda boğulsunlar diye mi, demek olur.) Şairin şu sözünde olduğu gibi:

Scanned with CamScanner

لِدُوا لِلْمَوت وابْنُوا لِلخَرَاب

Ölüm için doğunuz, yıkım için bina ediniz.

"Andolsun ki sen büyük bir iş yaptın." Mücâhid, kabul edilemez (münker) bir iş, Katâde hayrete düşüren bir iş, diye açıklamışlardır.

İşte o vakit Hızır, ona daha önce ittifak ettikleri şartı hatırlatarak: *"Ben sana benimle beraber olmaya asla dayanamazsın, demedim mi?"* dedi. Yani ben bu işi kasten yaptım ve bu benim hakkımda bana tepki göstermeyeceğini şart koştuğun hususlardan birisidir. Çünkü sen bunun ile ilgili bilgiyi kuşatabilmiş değilsin. Bu işin bir de iç tarafı vardır ki, o maslahattır ve sen onu bilmiyorsun. Mûsâ: *"Unuttuğum şeyden dolayı bana çıkışma, şu işimde de bana güçlük çıkarma, dedi."* Yani benim aleyhime işi daraltma ve sıkı tutma. Bundan dolayı hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Mûsâ'nın ilk tepkisi unutkanlık neticesi idi"* buyurduğu önceden geçmiş bulunmaktadır.

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا ﴿٧٤﴾ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾ قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا ﴿٧٦﴾

74. Yine yola koyuldular. Nihayet bir erkek çocuğa rast geldiler. O hemen çocuğu öldürdü. (Mûsâ) dedi ki: "Tertemiz bir cana başka bir can karşılığında olmaksızın kıydın öyle mi? Gerçekten sen çok kötü bir şey yaptın."

75. Dedi ki: "Ben sana benimle beraberliğe asla dayanamazsın, demedim mi?"

76. "Eğer bundan sonra sana bir şey soracak olursam artık benimle arkadaşlık etme; o takdirde tarafımdan mazur sayılırsın" dedi.

Tefsiri:

Yüce Allah: Bundan sonra *"Yine yola koyuldular. Nihayet bir erkek çocuğa rast geldiler. O, hemen çocuğu öldürdü."* buyurmaktadır. Daha önce bu çocuğun kasabalardan birisinde diğer çocuklarla oynadığı, Hızır'ın o çocuğu

Scanned with CamScanner

aralarından aldığını, öldürdüğü bu çocuğun en güzelleri, en iyileri ve en hoş simalı olduğunu ve tutup onu öldürdüğünü açıklamış idik. Başını çekip kopardığı söylendiği gibi, taş ile başını ezdiği de söylenmiştir. Bir rivayette ise, eliyle kafasını kopardığı belirtilmiştir. Allah en iyi bilendir.

Mûsâ (a.s) bu hale tanık olunca, buna birincisinden daha büyük bir tepki gösterdi ve hemen: *"Tertemiz bir cana"* yani henüz günah işleyecek yaşa gelmemiş ve hiçbir günah da işlememiş bir cana *"başka bir can karşılığında olmaksızın"* onu öldürebilmek için herhangi bir dayanağın da bulunmaksızın *"kıydın, öyle mi? Gerçekten sen çok kötü"* kötü olduğu açıkça ortada olan *"bir şey yaptın."*

"Dedi ki: Ben sana benimle beraberliğe asla dayanamazsın, demedim mi?" Bu sözleri ile birinci şartı daha vurgulu bir şekilde hatırlattı. Bu sebeple Mûsâ da ona: *"Eğer bundan sonra sana bir şey soracak olursam"* yani bu seferden sonra herhangi bir şekilde sana itiraz edersem *"artık benimle arkadaşlık etme. O takdirde tarafımdan mazur sayılırsın"* yani ardı arkasına sorularımdan sonra (benden ayrılırsan) mazeretine binaen ayrılmış olacaksın.

[4414] İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs, Ubeyy b. Ka'b'tan şöyle dediğini nakletti: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) birisini anıp ona dua edecek olursa, önce kendisine dua ederek başlardı. Bir gün de şöyle dedi: *"Allah'ın rahmeti bizim de, Mûsâ'nın da üzerine olsun. Arkadaşıyla birlikte devam edebilseydi, hayret verecek (daha başka) şeyler görecekti ama o (bunun yerine): 'Eğer bundan sonra sana bir şey soracak olursam artık benimle arkadaşlık etme, o takdirde tarafımdan mazur sayılırsın' dedi."*[248]

فَٱنطَلَقَا حَتَّىٰٓ إِذَآ أَتَيَآ أَهْلَ قَرْيَةٍ ٱسْتَطْعَمَآ أَهْلَهَا فَأَبَوْا۟ أَن يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَن يَنقَضَّ فَأَقَامَهُۥ ۖ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴿٧٧﴾ قَالَ هَٰذَا فِرَاقُ بَيْنِى وَبَيْنِكَ ۚ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾

248 Sahihtir. Taberî, 23232'de bu senedle rivayet ettiği gibi, Ebû Dâvûd, 3984; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 11310; İbn Hibbân, 989'da Hamza ez-Zeyyat'dan bu şekilde değişik yollardan rivayet etmişlerdir. Bu da sahih bir hadistir. Bunu da Müslim, 2380, h. 172'de uzunca bir hadisin bir bölümü olarak rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

77. Yine gittiler. Nihayet bir kasaba ahalisinin yanına vardılar. Oranın halkından yiyecek istediler. Fakat kendilerini misafir etmeyi kabul etmediler. Orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar buldular da o (Hızır) bu duvarı doğrultuverdi. Dedi ki: "Dileseydin, elbet buna karşılık bir ücret alırdın."

78. O da dedi ki: "İşte bu benimle senin ayrılışımızdır. Dayanamadığın şeylerin iç yüzünü sana haber vereyim."

Tefsiri:

Şanı yüce Allah onların ilk ikisinden sonra tekrar yola koyulduklarını haber vermekte ve *"nihayet bir kasaba ahalisinin yanına vardılar"* buyurmaktadır. İbn Cerîr'in, İbn Sîrîn'den rivayet ettiğine göre bu kasaba Eyle'dir.

[4415] Hadiste: *"Nihayet oldukça cimri bir kasaba halkının yanına vardılar."* [249] diye ifade edilmiştir.

"Fakat kendilerini misafir etmeyi kabul etmediler. Orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar buldular." Burada duvarın irade sahibi olduğunun söz konusu edilmesi[250] istiare yoluyla bir anlatımdır. Çünkü bu gibi muhdes (sonradan ortaya çıkarılmış) şeylere iradenin izafe edilmesi, öyle bir eğilimin görülmesi anlamındadır. *"O bu duvarı doğrultuverdi"* yani duvarı doğru haline geri çevirdi.

Hadis-i şerifte, eliyle duvarı doğru haline çevirdiği ve meylini ortadan kaldıracak şekilde onu desteklediği belirtilmektedir. Bu ise olağanüstü bir hadisedir. Bunu yapınca da Mûsâ: *"Dileseydin elbet buna karşılık bir ücret alırdın"* dedi. Yani onlar bizi misafir edip, ağırlamadıkları için senin onlara bedelsiz bir iş yapıp çalışmaman gerekirdi.

"O da dedi ki: İşte bu benimle senin ayrılışımızdır." Çünkü sen çocuğu öldürdüğüm esnada bundan sonra bana bir şeye dair soru soracak olursan benimle arkadaşlık etme, diye bir şart koşmuştun. Onun için bu, benimle senin ayrılışımız demektir. *"Dayanamadığın şeylerin iç yüzünü"* yani açıklamasını *"sana haber vereyim."*

---

249 Müslim, 2380 h. no: 172'de bu ibare yer almakla birlikte Buhârî'de bu yoktur.

250 Türkçe olarak kastettiği bölümün harfi tercümesi: "Yıkılmak isteyen bir duvar buldular" şeklindedir.

Scanned with CamScanner

Bilinmeyen Sırlar:

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾

79. O gemi denizde çalışan yoksullarındı. Ben onu kusurlu yapmak istedim. Çünkü arkalarında her (sağlam) gemiyi zorla gaspeden bir hükümdar vardı.

Tefsiri:

İşte bu buyruk Mûsâ (a.s) için anlaşılması zor ve zahiri durumunu tepki ile karşıladığı, ama yüce Allah'ın Hızır (a.s)'a iç yüzünün hikmetini açıkça gösterdiği duruma dair açıklamadır.

Hızır dedi ki: Gemiyi açıklayayım, benim onu delmemin sebebi onu kusurlu hale getirmek isteyişimdir. Çünkü onlar bu gemileri ile zalim hükümdarlardan birisinin yanından geçmek durumundaydılar. Bu kişi de iyi her bir gemiyi gasbederek el koyuyordu. Kusuru sebebiyle gemiye ilişmemesini sağlamak için onda bir kusur yapmak ve böylelikle o geminin sahibi olan ve onun dışında yararlanacak hiçbir şeyleri bulunmayan yoksulların yararlanmalarının sürmesini istedim.

Bu yoksulların yetim çocuklar oldukları da söylenmiştir. İbn Cureyc, Vehb b. Süleyman'dan, o Şuayb el-Cebei'den rivayet ettiğine göre o hükümdarın adı Hûded b. Buded imiş. Yine Buhârî'nin rivayetinde de bu geçmişti. Ayrıca bu kişi Tevrat'ta İshâk'ın oğlu el-'İs'ın soyundan gelenler arasında zikredilen birisidir ve bu kişi Tevrat'ta isimleri zikredilmiş hükümdarlardandır. Allah en iyi bilendir.

وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾ فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾

80. Erkek çocuğa gelince annesi de, babası da mü'min kimselerdi. Bunun anne babasına azgınlık ve nankörlük ederek onları sıkıntıya sokmasından endişe ettik.

81. Bu bakımdan Rabbinin kendilerine bunun yerine daha temiz ve hayırlısını ve daha merhametlisini vermesini diledik.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Bu çocuğun adının Ceysur olduğu daha önce geçmişti.

[4416] Hadiste İbn Abbâs'tan, onun Ubeyy b. Ka'b'tan, onun Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu kaydedilmiştir: *"Hızır'ın öldürdüğü küçük çocuk mühürlendiği gün kâfir olarak mühürlenmiştir."*[251] Bunu İbn Cerîr, Ebû İshâk, Said'den, o İbn Abbâs'tan böylece rivayet etmiştir. Bu sebeple yüce Allah: *"Annesi de, babası da mü'min kimselerdi. Bunun anne babasına azgınlık ve nankörlük ederek onları sıkıntıya sokmasından endişe ettik"* buyurmaktadır. Yani çocuklarına duydukları sevginin küfür üzere ona uymaya kendilerini iteceğinden korktuk. Katâde dedi ki: O çocuk doğduğu zaman doğumuna anne babası çok sevinmişti, öldürüldüğü zaman da onun için üzülmüşlerdi,ama hayatta kalmış olsaydı ondan dolayı helâk olacaklardı.

Bu sebeple kişi, Allah'ın kazasına razı olmalıdır. Çünkü Allah'ın mü'min için hoşuna gitmeyen hususlardaki kazası (hükmü, kaderi) kendisinin sevdiği hususlar ile ilgili kazasından daha hayırlıdır.

[4417] *"Allah mü'min hakkında nasıl bir kaza takdir etmişse mutlaka bu onun için hayırlıdır"* hadisi sahihtir.[252]

Yüce Allah da: *"Bazen hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olabilir"*[253] buyurmaktadır.

"Bu bakımdan onların Rabbinin kendilerine bunun yerine daha temiz ve hayırlısını ve daha merhametlisini vermesini diledik" buyruğuna gelince: Bundan daha temiz ve kendilerinin de ona bizzat kendisinden daha merhametli olacakları bir çocuk demektir. Bu açıklama İbn Cureyc'indir. Katâde de: Anne babasına karşı daha iyi bir çocuk diye açıklamıştır. Onlara bunun yerine bir kız çocuğu verildiği daha önce geçti. Bir diğer görüşe göre Hızır onu öldürdüğü vakit annesi Müslüman bir erkek çocuğa hamile idi. Bu açıklamada İbn Cureyc'indir.

---

251 Müslim, 2380, h. 172; Tirmizî, 3148 uzunca bir hadisin bir kısmı olarak; Ebû Dâvûd, 4705, 4706; Taberî, 23247; İbn Hibbân, 6222 Ubeyy b. Ka'b'ın rivayet ettiği bir hadis olarak ve muhtasar olarak rivayet etmişlerdir.

252 Sahihtir. Daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

253 Bakara, 216

Scanned with CamScanner

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنزٌ لَّهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا ۚ فَأَرَادَ رَبُّكَ أَن يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنزَهُمَا ۖ رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ۚ ذَٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

82. O duvara gelince, şehirdeki iki yetim erkek çocuğundu. Altında da onlara ait bir define vardı. Babaları salih bir kimseydi. Bu sebeple Rabbin ikisinin de rüşdlerine ermelerini ve -Rabbinden bir rahmet olmak üzere- definelerini çıkarmalarını diledi. Ben bunları kendiliğimden yapmadım. İşte senin tahammül gösteremediğin şeylerin iç yüzü budur.

Tefsiri:

Bu âyet-i kerimede "karye" kelimesinin şehir hakkında kullanılacağına da delil vardır. Çünkü önceleri: *"Nihayet bir kasaba (karye) ahalisinin yanına vardılar"* buyurduğu halde burada da: *"Şehirdeki (Medine) iki yetim erkek çocuğundu"* buyurmaktadır. Ayrıca yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Seni (yurdundan) çıkartan karyeden daha güçlü nice karye vardı."* (Muhammed, 13); *"Ve dediler ki: Bu Kur'ân iki karyenin birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi?"* (Zuhruf, 31) İki karyeden maksat ise Mekke ve Taif'tir.

Âyetin anlamına gelince: Bu duvarı düzeltmesinin sebebi, duvarın şehirde yetim iki erkek çocuğa ait olması ve onun altında onlara ait bir hazinenin bulunması idi. İkrime, Katâde ve başkaları: Duvarın altında onlara ait gömülmüş bir mal vardı, demişlerdir. âyetin siyakının zahirinden anlaşılan da budur. İbn Cerîr'in (r.h) tercih ettiği kanâat de budur.

Avfî de İbn Abbâs'tan: Onun altında bir ilim hazinesi vardı, dediğini nakletmektedir. Said b. Cubeyr de böyle demiştir. Mücâhid de: Bu içinde ilmin bulunduğu sahifelerdi, demiştir. Merfu bir hadiste de bunu pekiştiren ifadeler vârid olmuştur:

[4418] Hâfız Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdulhalik el-Bezzâr meşhur Müsned'inde şöyle diyor: Ebû Zerr (radıyallâhu anh), hadisi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ref ederek dedi ki: "Allah'ın kitabında söz konusu ettiği hazine

Scanned with CamScanner

üzerinde şu ifadelerin yazılı olduğu som altından bir tablet idi: Kadere kesin inanan bir kimsenin niçin yorulup didindiğine hayret etmişimdir. Cehennem ateşini hatırladığı halde gülen bir kimsenin niçin güldüğüne hayret etmişimdir. Ölümü hatırlayan bir kimsenin neden gaflete düştüğüne hayret etmişimdir. La ilahe illallah Muhammedu'r-Rasûlullah."[254]

Bu hadisin senedinde geçen bu Bişr el-Münzir'e Mıssîse hakimi de denilir. Hâfız Ebû Câfer el-Ukayli: Onun rivayet ettiği hadis(ler)de yanılma vardır, demektedir.

Bu hususta seleften de birtakım rivayetler nakledilmiştir. İbn Cerîr tefsirinde dedi ki: Hasan(-ı Basrî'n)in meclis arkadaşlarından birisi olan Nuaym el-Anberi dedi ki: Ben Hasan-ı Basrî'yi yüce Allah'ın: *"Altında da onlara ait bir define vardı"* buyruğu hakkında şöyle derken dinledim: Bu, üzerinde şu ibarelerin yazılı olduğu altından bir tablet idi: *Rahmân, Rahîm Allah'ın adıyla. Kadere iman eden bir kimsenin nasıl üzülüp kederlendiğine, ölüme kesin inanan bir kimsenin nasıl sevindiğine, dünyayı ve onda yaşayanlar ile halden hale değiştiğini bilen bir kimsenin, dünyaya rahat bir kalple nasıl bağlandığına hayret etmişimdir. La ilahe illallah Muhammedu'r-Rasûlullah.*

Gufra'nın azadlısı Ömer de dedi ki: Allah'ın Kehf'i söz konusu ettiği sûrede geçen: *"Altında da onlara ait bir define vardı"* buyruğundaki "define" hakkında dedi ki: Bu som altından bir tablet idi. Onda şu ibareler yazılıydı: "Rahmân, Rahîm Allah'ın adıyla. Cehennem ateşini bildiği halde yine de gülen, kadere kesin inandığı halde yorulup didinen, ölüme kesin inandığı halde kendisini güvende hisseden kimseye hayret ettim. Şahadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve yine şahadet ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve Rasûlüdür."

Bana Ahmed b. Hâzim el-Ğıfari tahdis etti, bize Mâlik'in kızı Şeybanlı Hunade tahdis edip dedi ki: Ben eşim Hammad b. el-Velid es-Sakafi'yi şöy-

254 Sened zayıf, metin münkerdir. Bezzâr bunu 2229 numara ile bu sened ile tahriç etmiştir. Heysemi, Mecma, 11151'de: Bişr b. el-Munzir'in, el-Haris b. Abdullah el-Yahsubi'den diye zikredilen ravileri tanımıyorum. Geri kalan ravileri ise sikadırlar demektedir. Derim ki: Bişr b. el-Münzir doğru sözlü birisidir. İbn Ebî Hâtim onu söz konusu etmiştir. Hadisin illeti ise onun şeyhi Haris el-Yahsubi'dir. O meçhul bir ravidir, metin de münkerdir. Ağırlıklı kanaat bunun kitap ehlinden alındığı olup, merfu bir hadis olmadığıdır. Hasan ve başkasından da aynı şekilde rivayet edilmiştir. Bu ise daha sahihtir. Doğrusu söz konusu olan hazinenin mali bir varlık olduğudur.

Scanned with CamScanner

le derken dinledim: Ben Câfer b. Muhammed'in yüce Allah'ın: *"Altında da onlara ait bir define vardı"* buyruğu hakkında şöyle dediğini dinledim: Bu üçüncüsü tam olmayan iki buçuk satırlık şöyle bir yazı idi: *Rızka kesin inanan bir kimsenin nasıl yorulup didindiğine, hesaba kesin inanan bir kimsenin nasıl gaflete düştüğüne, ölüme kesin inanan bir kimsenin nasıl sevindiğine hayret ettim.*" Yüce Allah da: *"(İyiliği) bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile biz onu getiririz. Hesaba çekenler olarak biz yeteriz"* (Enbiyâ, 47) buyurmaktadır. (Hunade devamla) dedi ki: Nakledildiğine göre o iki çocuk babalarının salih olması sebebiyle korundular. Halbuki iki çocuğun salih herhangi bir halleri de söz konusu edilmemiştir. O iki çocuk ile kendisine sebep korundukları babaları arasında ise yedi tane ataları vardı ve bu dokumacı birisi idi.

Bu imamların zikrettikleri bu rivayet ile hakkında az önce hadisin geçtiği bu husus -sahih olsa dahi-[255] İkrime'nin, o malî/maddi bir varlıktı, sözüne aykırı değildir. Çünkü hepsi de bunun altın bir tablet olduğunu zikretmişlerdir ki, bu da büyük mali bir değerdir. Bunların fazladan bütün söyledikleri bu tablette bir bilginin bulunduğundan ibarettir ki, bu bilgi de birtakım hikmetler ve öğütlerden ibaretti Allah en iyi bilendir.

"Babaları salih bir kimse idi" buyruğu salih kimsenin soyundan geleceklerin korunmasına sebep olacağına, onun yaptığı ibadetin bereketinin dünyada da, ahirette onlar hakkında şefaatçi olması ve gözlerinin onlarla aydınlanması için cennette en yüksek dereceye çıkmaları için derecelerinin yükseltilmesinde onlara şefaatçi olmak sûretiyle de ahirette bile onları kapsayacağına delildir. Nitekim bu husus Kur'ân-ı Kerim'de de böylece dile getirilmiştir. Bu hususta sünnet de bu şekilde vârid olmuştur.

Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Bu çocuklar babalarının salih olması sebebiyle korundular. Halbuki çocukların salih oldukları söz konusu edilmemiştir. Bu babalarının yedinci ataları olduğu da daha önce geçti Allah en iyi bilendir.

"Rabbin ikisinin de rüşdlerine ermelerini ve -Rabbinden bir rahmet olmak üzere- definelerini çıkarmalarını diledi." İşte burada irade yüce Allah'a isnad edilmektedir. Çünkü onların ergenlik çağına ulaşıp, reşid olmaları ancak yüce Allah'ın kudretinde olan bir iştir. Küçük çocuk hakkında ise: *"Bu*

255 Ki az önce geçtiği üzere sahih değildir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

bakımdan Rabbinin kendilerine bunun yerine daha temiz ve hayırlısını ve daha merhametlisini vermesini diledik" buyurduğu gibi gemi hakkında da: *"Ben onu kusurlu yapmak istedim"* buyurmuştur. Allah en iyi bilendir.[256]

"Rabbinden bir rahmet olmak üzere (yaptığım bu işleri) ben kendiliğimden yapmadım." Yani bu üç halde yaptığım bu işler aslında Allah'ın sözünü ettiğimiz gemi sahipleri, küçük çocuğun anne babası ve salih adamın iki oğlu hakkındaki bir rahmetidir.

"Ben bunları kendiliğimden yapmadım" ama bana bunları yapmam emredildi ve bu emre (yahut bu işlerin iç yüzüne) vakıf kılındım (bilgisi bana verildi.)

Bu ifadede Hızır (a.s)'ın Nebî olduğunu söyleyenlerin lehine delil bulunmaktadır. Ayrıca bununla birlikte yüce Allah'ın: *"Orada kendisine tarafımızdan bir rahmet vermiş ve nezdimizden bir ilim öğretmiş olduğumuz kullarımızdan bir kul buldular"* (Kehf, 65) buyruğu da bununla birlikte delildir. Başkaları ise Hızır bir rasûl idi dediği gibi, hayır o bir melekti, kanâati de ileri sürülmüştür. Bunu Maverdi tefsirinde nakletmiştir. Çoğu kimse ise onun nebî olmadığı, aksine veli olduğu kanâatindedir. Allah en iyi bilendir.

İbn Kuteybe'nin, el-Maarif adlı eserinde zikrettiğine göre Hızır'ın adı Yelbâ b. Melkân b. Fâliğ b. Ğâbir b. Şâleh b. Erfahşez b. Sâm b. Nûh (a.s)'dır. Dediklerine göre künyesi de Ebu'l-Abbâs; lakabı da Hadr (Hıdır, Hızır) idi. Kralların soyundan geliyordu. Bunu da Nevevi, Tehzibu'l-Esma adlı eserinde zikretmektedir. Nevevi de, başkası da onun şimdiye kadar ve kıyâmete kadar hayatta olup olmadığı ile ilgili olarak iki görüş nakletmişlerdir. Nevevi ile İbnu's-Salah hayatta olduğu kanâatine meyletmişler ve bu hususta seleften naklen çeşitli hikâye ve rivayetler zikretmişlerdir.[257] Bazı hadislerde de adı geçmiş olmakla birlikte bunların hiçbiri sahih değildir, en meşhurları ise tazi-ye hadisi diye bilinen hadistir.[258] Bu hadisin senedi ise zayıftır.

256 Merhum İbn Kesir burada bizim külli irade ile cüz'i irade dediğimiz irade türleri arasındaki ilişkiye oldukça latif bir sûrette değinmek istemiştir. (Çeviren)

257 Bu gibi yerlerde hikâyeler ve rivayetler delil olamaz. Çünkü bu âyetlerin zahiri ile ve sahih hadislerle çatışmaktadır.

258 Buna dair açıklama daha önceden geçmiş ve batıl bir rivayet olduğu belirtilmiş idi. Ayrıca bk. Kurtubi, Tefsir, 4189 numaralı hadisin akabinde düştüğüm not.

Scanned with CamScanner

Muhaddis olan ve olmayan başkaları ise bunun aksini tercih etmiş ve yüce Allah'ın: *"Senden önce hiçbir beşere ebedilik vermedik"* (Enbiyâ, 34) buyruğunu delil göstermişlerdir.

[4419] Ayrıca Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Bedir günü söylediği: *"Allah'ım! Eğer bu küçük topluluğu helâk edecek olursan yeryüzünde sana ibadet edilmeyecektir"* buyruğunu[259] ve onun Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldiğinin, huzurunda bulunduğunun, onunla birlikte savaşmış olduğunun nakledilmemiş olduğunu da delil göstermişlerdir. Çünkü eğer hayatta olsaydı, şüphesiz Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uyanlardan ve onun ashabından birisi olurdu. Çünkü Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) cin ve insanların tamamına peygamber olarak gönderilmişti.

[4420] Ve o: *"Şayet Mûsâ ve İsa hayatta olsalardı, bana uymaktan başka hiçbir şey yapma imkânları olmazdı"*[260] buyurmuştur.

[4421] Ayrıca Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefatından kısa bir süre önce, bu gecesinden itibaren yüz senenin sonuna kadar, yeryüzündekilerden göz kırpacak bir kimsenin kalmayacağını da haber vermiştir.[261] Bunların dışında daha başka deliller de vardır.

[4422] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivayete göre o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Hızır hakkında: *"Ona Hızır adının veriliş sebebi, kupkuru bir yere oturup da yerin altından yeşillenerek sarsılmasıdır"* buyurduğunu nakletmektedir.[262] Bunu Abdurrezzak da rivayet etmiştir.

[4423] Buhârî'nin Sahih'inde, Hemmam'dan, onun Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: *"Hızır'a bu adın veriliş sebebi onun kupkuru bir yere oturup, oranın derhal altından yeşerip, sallanmasıdır."*[263]

---

259 Daha önce geçmiş bulunmaktadır.

260 İleride Ankebût sûresi 51. âyetin tefsirinde inşallah gelecektir. Aynı şekilde daha önce de Âl-i İmrân sûresi 82. âyetin tefsirinde geçti.

261 Buhârî, 116, 564; Müslim, 2537; Ebû Dâvûd, 4348; Tirmizî, 2251; Ahmed, II, 88; İbn Hibbân, 2989 İbn Ömer'in rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir.

262 Buhârî, 116, 564; Müslim, 2537; Ebû Dâvûd, 4348; Tirmizî, 2251; Ahmed, II, 88; İbn Hibbân, 2989 İbn Ömer'in rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir.

263 Bir önceki hadisin aynısıdır.

Scanned with CamScanner

Burada "ferve"den maksat, kurumuş ot, yahut kuruyup dağılmış ot, bitki demektir. Bu açıklamayı da Abdurrezzak yapmıştır. Bununla bizzat yeryüzünün kastedildiği de söylenmiştir.

"İşte senin tahammül gösteremediğin şeylerin iç yüzü budur." Yani senin sıkıldığın, katlanamadığın ve ben kendiliğimden sana durumlarını haber verinceye kadar sabredip dayanamadığın işlerin açıklaması budur.

Ona gerekli açıklamayı yapıp, izahatta bulunup, ortada herhangi bir problem bırakmayınca burada *"tahammül gösteremediğin"* anlamındaki ibarede: (مَا لَمْ تَسْطِعْ) denilmiştir. Halbuki bu açıklama yapılmadan önce problem güçlü ve ağır idi. Bunun için *"dayanamadığın şeylerin iç yüzünü sana haber vereyim"* buyruğunda ise (مَا لَمْ تَسْتَطِعْ) buyurmuştur. Böylelikle daha ağır hal olanı ifade etmek için kelime daha ağır haliyle kullanılmış, daha hafif olan durumu anlatmak için de daha hafif olan kelime kullanılmıştır. Nitekim yüce Allah (benzeri bir inceliğe riayet ederek) şöyle buyurmaktadır: "(فَمَا اسْطَاعُوا): *Artık onu ne aşabildiler."* Burada bu kelime üzerine çıkmak anlamındadır. "(وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ): *Ne de onu delmeye güç bulabildiler."* (Kehf, 97) Burada güç yetirebilmek, öncekinden daha meşakkatlidir. Böylelikle yüce Allah her bir hali ona uygun lafız ve mana ile karşılamış bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

Eğer: Mûsâ'nın genç delikanlısı kıssanın baş taraflarında söz konusu edilirken, niçin bundan sonra o hiç anılmadı, diye sorulacak olursa cevap şudur: Anlatılanlardan maksat, Mûsâ'nın Hızır ile kıssasını serd etmek ve aralarında olan biteni söz konusu etmektir. Mûsâ'nın beraberindeki genç delikanlı ise sadece Mûsâ'nın peşinden gelen birisidir. Daha önce kaydedilen sahih hadislerle başkalarında belirtildiğine göre, onun adı da Yuşa b. Nun idi. Mûsâ (a.s)'dan sonra İsrâiloğullarının başına geçen o idi. İşte bu da İbn Cerîr'in şu sözleri ile kaydettiği rivayetin zayıf olduğuna delildir: İkrime dedi ki: İbn Abbâs'a: Biz hadis-i şerifte Mûsâ'nın genç delikanlısının onunla birlikte olduğu halde söz konusu edildiğini duymadık, diye sorulunca İbn Abbâs -genç delikanlının durumu hakkında zikredilenler ile ilgili olarak söylenenler arasında- şunları da söyledi: Genç delikanlı o sudan içti ve böylelikle ona ebedilik verildi. Âlim kişi de onu tutup bir gemiye koyup üzerini kapattıktan sonra denize saldı. Kıyamet gününe kadar o gemi içerisinde denizin dalgaları arasın-

Scanned with CamScanner

da kalacaktır. Buna sebep ise onun içmesi gerekmediği halde o sudan içmesi oldu. Senedi zayıftır. Senedindeki Hasen metruk bir ravidir. Onun babası ise hadis rivayeti ile tanınmayan birisidir.

Zülkarneyn:

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ ۖ قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾ إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَآتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾

83. Sana Zülkarneyn'i de soruyorlar. De ki: Size ona dair de haber okuyayım.

84. Gerçekten Biz ona yeryüzünde büyük bir iktidar vermiş ve ona her şeyin yolunu göstermiştik.

Tefsiri:

Yüce Allah Nebîsine (sallallâhu aleyhi ve sellem) hitaben buyuruyor ki: Ey Muhammed! *"Sana Zülkarneyn'i"* ona dair haberi *"de soruyorlar."* Biz daha önce Mekke kâfirlerinin kitap ehline Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i imtihan için ona yöneltecekleri soruları öğrenmek üzere birilerini gönderdiklerini ve kitap ehlinin de: Ona yeryüzünde gezip dolaşmış bir adam, ne yaptıkları bilinmeyen gençler ve ruh hakkında soru sorun, dediklerini, bunun için de Kehf sûresinin indiğini belirtmiş idik.[264]

[4424] Burada İbn Cerîr ve Umevi de Meğazi adlı eserinde senedini kaydettiği zayıf bir hadis zikretmektedir. Ukbe b. Amir'den rivayete göre Yahudilerden birkaç kişi gelip Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Zülkarneyn hakkında soru sordular. O da derhal onlara gelmelerine sebep olan sorunun cevabını verdi. Onlara söyledikleri arasında "onun Rumlardan bir genç olduğu, İskenderiye'yi bina ettiği, bir meleğin onu semaya yükseltip, onu sedde götürdüğünü, yüzleri köpek yüzlerini andıran birtakım kavimler gördüğünü" bildirdi.[265]

---

264 Bu hadis sûrenin baş taraflarında kaydedilmişti.

265 Taberî, 23275 Ukbe b. Amir'den gelen bir hadis olarak zikretmiş, senedi oldukça zayıftır. Senedinde İbn Lehia ile Abdurrahman b. Ziyad el-Ifriki vardır ki her ikisi de zayıftır. Ayrıca bunu Ukbe'den rivayet eden kişinin de adı verilmemiştir.

Scanned with CamScanner

Hadis hem uzunca, hem münkerdir. Merfu olarak rivayeti ise sahih değildir. En ileri ihtimalle İsrâiloğullarının zikrettikleri haberlerdendir,ama hayret edilecek husus ise Ebû Zur'a er-Râzî üstün değerine rağmen bunu Delailu'n-Nubuvve adlı eserinde tamamen kaydetmiştir. Oysa onun böyle bir rivayeti zikretmesi garip kaçan bir husustur. Ayrıca Zülkarneyn'in Rumlardan olduğu münkerdir. Çünkü Rumlardan olan kişi İkinci İskender'dir. Onun da babası Makedonyalı Philips'dir. Rumlar tarihi onunla başlatırlar. Birinci İskender'e gelince, Ezraki ve başkaları onun İbrâhim el-Halil (a.s) ile birlikte Beyti ilk bina ettiği sırada tavaf etmiş, ona iman edip, ona uymuştur. Onunla birlikte ayrıca Hızır (a.s) da varmış. İkincisi ise Makedonyalı Yunan Philips oğlu İskender'dir. Onun veziri ünlü filozof Aristotales idi. Allah en iyi bilendir.Rum milletinin krallığını tarih başlangıcı kabul ettiği kişi de odur. Bu İskender Mesih (a.s)'dan yaklaşık üç yüz yıl önce yaşamıştır. Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen birincisi ise Ezraki ve başkalarının zikrettiği gibi o İbrâhim el-Halil döneminde yaşamış, İbrâhim el-Halil ile birlikte Beyti bina ettikten sonra tavaf etmiş, yüce Allah'a da bir kurban sunmuş idi. Bizler ona dair uygun haberleri el-Bidaye ve'n-Nihaye adlı eserimizde yeterince zikretmiş bulunuyoruz. Hamd Allah'a mahsustur.

Vehb b. Münebbih dedi ki: Zülkarneyn bir kraldı. Ona Zülkarneyn denilmesinin sebebi (miğferinin) baş tarafının yanlarının bakırdan olması idi. İbn Münebbih dedi ki: Bazı kitap ehli de şöyle demektedir: Çünkü o Rumlara ve İranlılara kral olmuş, ele geçirmişti, demektedirler. Bazıları da: Onun başında iki karnı (boynuzu) andıran bir çıkıntı vardı, demişlerdir. Süfyân es-Sevrî de Habib b. Ebî Sabit'ten, o Ebu't-Tufayl'den şöyle dediğini nakletmektedir: Ali (radıyallâhu anh)'a Zülkarneyn'e dair soru sorulmuş, o da şöyle demiştir: O yüce Allah'a karşı samimi olan bir kuldu. Allah da ona iyilikle muamele etti. Kavmini Allah'a çağırmış ve bunun neticesinde karnına (kafasının bir tarafına) bir darbe indirilmiş ve ölmüştü. Allah onu diriltti. Yine kavmini Allah'a davet edince bir daha onun boynuzuna (alnının diğer tarafına) vurdular, bu sebeple ona (iki boynuz sahibi anlamında) Zülkarneyn adı verildi.

Bunu bu şekilde Şu'be, Kâsım b. Ebî Bezze'den, o Ebu't-Tufeyl'den Ali'yi bunları söylerken dinledi diye rivayet etmektedir. Yine denildiğine göre ona Zülkarneyn adının veriliş sebebi, güneşin karnının (ucunun) doğduğu ve battığı yerler olan doğulara ve batılara ulaşmış olmasıdır.

Scanned with CamScanner

"Gerçekten Biz ona yeryüzünde büyük bir iktidar vermiş" yani ona muktedir bir şekilde pek büyük bir mülk vermiştik. Krallara verilen imkân, iktidar ve ordu kabilinden savaş ve kuşatma araçları türünden her şey vardı. İşte bundan dolayı yeryüzünün doğularına da, batılarına da sahip olmuş, ülkeler ona boyun eğmiş, kulların ellerindeki krallıklar da itaatine girmiş, Araplarıyla Arap olmayanlarıyla bütün ümmetler onun hizmetine girmişti. Bu sebeple bazılarının naklettiklerine göre ona Zülkarneyn adının veriliş sebebi, doğusuyla batısıyla güneşin boynuzunun (ucunun) büründüğü yerlere ulaşmış olmasıdır. *"Ve ona her şeyin yolunu göstermiştik"* buyruğu hakkında İbn Abbâs, Mücâhid, Said b. Cubeyr, İkrime, Süddî, Katâde, Dahhâk ve başkaları: (Her şeyin ilmini) vermiştik demektir, demişlerdir. Yine Katâde yüce Allah'ın: *"Ve ona her şeyin yolunu göstermiştik"* buyruğu hakkında: Yerin çeşitli mevkilerini ve belli başlı önemli yerlerini vermiştik demektir.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de yüce Allah'ın: *"Ona her şeyin yolunu göstermiştik"* buyruğu hakkında: Dilleri öğretmiştik, diye açıklamıştır. O hangi kavme gaza yaptıysa mutlaka onlarla kendi dilleriyle konuşurdu. İbn Lehia dedi ki: Bana Sâlim b. Gaylan'ın, Said b. Ebî Hilal'den tahdis ettiğine göre Muâviye b. Ebî Süfyân, Ka'b el-Ahbar'a şöyle demişti: Sen Zülkarneyn'in atlarını Ülker yıldızına bağladığını söylüyorsun deyince, Ka'b da kendisine: Ben öyle demişsem, yüce Allah da: *"Ve ona her şeyin yolunu göstermiştik"* buyurmaktadır. Muâviye (radıyallâhu anh)'ın Ka'b el-Ahbar'a bu şekilde tepki gösterip, karşı çıkması doğrunun kendisidir. Bu karşı çıkışında Muâviye haklıdır. Çünkü Muâviye, Ka'b hakkında: Biz onun yalan söyleyip, söylemediğini mutlaka sınarız, demiştir. Kastettiği de onun naklettiği rivayetler ile ilgilidir yoksa onun kasten elindeki sahifelerde bulunmayan hususları yalan olarak uydurduğu anlamında değildir. Onun elindeki sahifelerin durumu şudur: Orada yer alan bilgilerin büyük çoğunluğu değişikliğe uğratılmış, yanlış yazılmış, tahrif edilmiş, uydurulmuş İsrâiliyat kabilinden olan bilgilerdir. Yüce Allah'ın ve Rasûlü'nün bize haberleri yanında bunların hiçbirisine tamamen ihtiyacımız yoktur. Şüphesiz İsrâiliyat kabilinden haberlerden insanların aleyhine pek çok kötülükler ve alabildiğine geniş bir fesad girmiştir. Ka'b'ın yüce Allah'ın: *"Ve ona her şeyin yolunu göstermiştik"* buyruğunu yorumlayıp, bu buyruğu onun sahifelerinde yer alan bir bilgi olan atlarını Ülker yıldızına bağladığına delil olarak göstermesi ise doğru da değildir, uygun bir delillendirme de değildir. Çünkü insanların böyle bir şeyi yapabilme imkânları da yoktur,

Scanned with CamScanner

göklerin sebeplerinde (yollarında, basamaklarında) yükselmeye de imkânları yoktur. Şanı yüce Allah da Belkıs hakkında *"ve ona her bir şeyden verilmiştir"* (Neml, 23) buyruğu ise onun gibi hükümdarlara verilen her şey verilmiştir, demektir. Aynı şekilde Zülkarneyn de böyledir. Allah ona her şeyin yolunu, geniş ülkeleri, çeşitli bölgeleri, toprakları fethetmenin ve düşmanlarını kırıp geçirmenin, yeryüzü hükümdarlarını emri altına almanın, müşrikleri zelil etmenin yollarını göstermişti. Ona kendisi gibi olanların ihtiyaç duyacağı her bir şeyin sebebi, yolu verilmişti Allah doğrusunu en iyi bilendir.

Hâfız Dıyâ el-Makdisî'nin el-Muhtare adlı eserinde Habib b. Himar'dan şöyle dediği nakledilmektedir: Ali (radıyallâhu anh)'ın yanında idim. Ona bir adam Zülkarneyn hakkında: Doğuya ve batıya nasıl ulaştı, diye sordu. Ali: Subhanallah, Allah bulutları onun emrine vermiş, onun için sebepler (yollar) takdir etmiş ve ona geniş bir güç ve kudret vermişti, dedi.

Güneşin Battığı Yer:

فَأَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا ۗ قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِمَّآ أَنْ تُعَذِّبَ وَإِمَّآ أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨٧﴾ وَأَمَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَآءً الْحُسْنَىٰ ۚ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ۜ ﴿٨٨﴾

85. O da bir yol tuttu.

86. Nihayet güneşin battığı yere ulaşınca onu kara çamurlu bir pınarda batıyor gördü. Onun yanında da bir kavim buldu. Dedik ki: "Ey Zülkarneyn! Onları istersen azaplandırabilirsin yahut onlara güzel muamelede de bulunabilirsin."

87. Dedi ki: "Kim zulmederse onu azaplandıracağız. Sonra o Rabbine döndürülecek, Rabbi de onu şiddetli bir azap ile azaplandıracak."

88. Fakat kim iman edip de salih amel işlerse onun için en güzel bir mükâfat vardır. Ona emrimizden de kolay olanı söyleyeceğiz.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

İbn Abbâs dedi ki: *"O da bir yol tuttu"* buyruğundaki "sebep (yol)", menzil demektir. Mücâhid: *"O da bir yol tuttu"* doğu ile batı arasında bir menzil ve bir yol tuttu demektir, demiştir. Mücâhid'den gelen bir başka rivayette de "sebep: yol" lafzını yerin iki ucu diye açıkladığı nakledilmiştir. Katâde: Yerin menzillerini ve ayırt edici alâmetlerini takip etti, diye açıklamıştır. Dahhâk: *"O da bir yol tuttu"* yani menziller takip etti, diye açıklamıştır. Said b. Cubeyr'in *"O da bir yol tuttu"* âyetini, yani bir bilginin izinden gitti, diye açıkladığı nakledilmiştir. İkrime, Ubeyd b. Ya'lâ ve Süddî de böyle açıklamışlardır. Matar da: Yerin ayırıcı alâmetlerini ve bundan önce bulunan birtakım eserleri (takip etti), diye açıklamıştır.

"Nihayet güneşin battığı yere ulaşınca" buyruğu şu demektir: Zülkarneyn batı tarafından yeryüzünün gidilecek en uzak yerine ulaştı. Orası yerin batısıdır. Semada güneşin battığı yere ulaşmak ise imkânsız bir şeydir. Kıssacı ve haber nakleden ahbarîlerin zikrettikleri, yeryüzünde güneş, onun arkasında batacak şekilde yol aldı, şeklindeki ifadesi ise gerçeği olmayan bir iddiadır. Bunların büyük çoğunluğu da kitap ehlinin hurafeleri, onların zındıklarının yalan ve uydurmalarıdır.

"Onu kara çamurlu bir pınarda batıyor gördü." Yani güneşin, -gözünün gördüğü şekliyle- okyanusun içinde battığını gördü. Bu da batı kıyısına varan herkesin karşılaşacağı bir durumdur. Güneşi orada batıyor gibi görür. Halbuki güneş sabit bulunduğu dördüncü felekten ayrılmaz. (Kara çamur anlamındaki): (الحمئة) iki kıraâtten birisine göre "çamur" demek olan: (الحمأة)'den türetilmiştir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Ben kuru çamurdan, değişmiş ve şekillenmiş bir balçıktan bir beşer yaratacağım"* (Hicr, 28) buyruğunda da böyledir ki, bu da pürüzsüz, düz çamur demektir. Buna dair açıklama daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs "kara çamurlu bir pınardan" buyruğunu okuduktan sonra , onu kara çamuru olan bir pınar diye açıkladı. Nafi dedi ki: Ka'b el-Ahbâr'a bu buyruk hakkında soru sorulmuş, o: Kur'ân'ı siz benden daha iyi bilirsiniz,ama ben bunun kitapta kara bir çamurda battığını görüyorum, dedi. İbn Abbâs'tan birden çok kişi de böyle rivayet ettiği gibi, Mücâhid ve başkaları da böyle açıklamışlardır.

Scanned with CamScanner

[4425] Ebû Dâvûd et-Tayâlisî dedi ki: Ubeyy b. Ka'b'tan rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine: "(حَمِئَةٍ): *kara çamur*" diye okutmuştur.[266] Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: "(وجدها تغرب في عين حامية): Onu sıcak bir pınarda batıyor gördü" diye okumuştur. Hasan-ı Basrî de böyle demiştir.

İbn Cerîr dedi ki: Doğrusu bunların meşhur iki kıraât olduklarıdır. Kur'ân okuyan hangisine göre okursa isabet eder.

Derim ki: Her ikisinin ihtiva ettikleri anlam arasında da bir aykırılık yoktur. Çünkü bu pınarın batışı esnasında güneşin hararetine yakınlığı dolayısıyla ve arada herhangi bir engel olmadığından ötürü güneş ışıklarına maruz kaldığı için sıcak olabilir. (حَمِئَةٍ) okuyuşu -Ka'b el-Ahbar'ın ve başkalarının dedikleri gibi- su ve siyah çamur(da battığını gördü), demektir.

[4426] İbn Cerîr dedi ki: Abdullah dedi ki: Rasûlullah battığı sırada güneşe baktı ve: *"Allah'ın sıcak ateşinde, Allah'ın sıcak ateşinde (batıyor). Şayet Allah'tan onu (vazifesini yapmaya) iten bir emir bulunmasaydı, yeryüzünde her ne varsa hepsini yakacaktı"* buyurdu.[267]

Derim ki: Bunu İmam Ahmed de Yezîd b. Harun'dan rivayet etmiştir. Ancak bu hadisin merfu olarak sıhhati tartışılır. Muhtemelen bu Abdullah b. Amr'ın Yermuk gününde bulmuş olduğu iki deve yükü (tomarlardan hareketle) söylediği sözlerdendir. Allah en iyi bilendir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs'a Muâviye b. Ebî Süfyân'ın Kehf sûresinde bulunan âyeti: *"Sıcak bir pınarda battığını gördü"* diye okuduğu söylendi. İbn Abbâs dedi ki: Ben Muâviye'ye: Biz bunu ancak "kara çamur" diye okuyoruz, dedim. Bu sefer Muâviye, Abdullah b. Amr'a: Bu kelimeyi nasıl okursun, diye sordu. Abdullah: Senin okuduğun gibi, dedi. İbn Abbâs dedi ki: Ben Muâviye'ye: Kur'ân benim evimde nazil oldu, dedim. Bu sefer

266 Ebû Dâvûd, 3986; Tirmizî, 2934; Taberî, 23308. Tirmizî gariptir ifadesiyle zayıf olduğunu belirtmiştir. Sahih ise İbn Abbâs'tan kendi kıraâti olarak rivayet edildiğidir. Yani merfu değildir. Bununla birlikte bir başka yoldan İbn Abbâs'tan merfu olarak da gelmiştir. Bunu Hakim, II, 244'de rivayet etmiş, Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. Şevkani, Fethu'l-Kadîr, 1527 -bizim tahricimizle-

267 Zayıftır. Taberî, 23307; Ahmed, 6934'de rivayet etmiş olup, Heysemi, Mecma, 13361'de: Senedinde adı verilmemiş bir ravi vardır demektedir. O halde haber zayıftır. İbn Kesir de buna işaret etmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

o da Ka'b'a haberci gönderdi, ona: Tevrat'ta bulduğun bilgiye göre güneş nerede batıyor, dedi. Ka'b ona: Sen bunu Arapça bilenlere sor. Çünkü onlar bunu daha iyi bilir. Bana gelince benim Tevrat'ta bulduğum bilgiye göre, güneş su ve çamurda batmaktadır. Böyle deyip eliyle batıyı işaret etti. (Olayı İbn Abbâs'tan rivayet eden) İbn Hâdır dedi ki: Şayet ben yanınızda bulunmuş olsaydım, size "kara çamur" anlamındaki okuyuş hakkında basiretini(zi) arttıracak bir söz söylerdim, dedi. İbn Abbâs: O halde onun ne olduğunu (şimdi) söyle dedi. Ben dedim ki: Zülkarneyn'in ilim ile ahlâklanması ve ona tâbi olması hususunu söz konusu eden Tubba'ın nakledilen sözleri arasında şu iki beyit de vardır:

بَلَغَ المشَارِقَ والمغَارِبَ يَبْتَغِي أَسْبَابَ أَمْرٍ مِنْ حَكِيمٍ مُرْشِد

فَرَأى مَغِيبَ الشَّمْسِ عِنْدَ غُرُوبِها فِي عَيْنِ ذِي خُلب وَثْأط حَرْمَد

Doğulara da, batılara da ulaştı, o hikmeti sonsuz,
Doğruya irşad eden kimsenin emrinin sebeplerini (yollarını) arayarak
Güneşin battığını gördü, batışı sırasında
Onun kara çamurlu bir pınarda battığını.

Bunun üzerine İbn Abbâs bir adamı yahut bir köleyi çağırdı ve: Bu adamın dediklerini yaz, dedi.

Said b. Cubeyr dedi ki: İbn Abbâs, Kehf sûresini okurken: *"Onu kara çamurlu bir pınarda batıyor gördü"* buyruğunu okudu. Bu sefer Ka'b şöyle dedi: Ka'b'ın canı elinde bulunana yemin ederim ki ben bunu İbn Abbâs'tan başka Tevrat'ta indirildiği gibi okuyan kimseyi dinlemedim. Çünkü biz de Tevrat'ta güneşin kara bir çamurda battığını görüyoruz.

Ebû Ya'lâ el-Mavsilî dedi ki: Bize Hişam b. Yusuf tahdis edip dedi ki: İbn Cureyc'in tefsirinde: *"Onun yanında da bir kavim buldu"* buyruğu hakkında dedi ki: On iki bin kapısı olan bir şehir gördü. Şayet o şehir halkının sesleri olmasaydı insanlar güneşin battığı zaman yıkılırcasına çıkardığı düşüş gürültüsünü duyacaklardı.

"Onun yanında da bir kavim buldu" ümmetlerden bir ümmet buldu demektir. Zikrettiklerine göre bu, Âdemoğullarından oldukça büyük bir ümmetti.

Scanned with CamScanner

"Dedi ki: Ey Zülkarneyn onları istersen azaplandırabilirsin yahut onlara güzel mukabelede de bulunabilirsin." Yani yüce Allah, Zülkarneyn'e onlara karşı bir imkân verdi, onu onlara egemen yaptı, onlara karşı zafer verdi ve onu muhayyer bıraktı. Dilerse öldürür esir alır, dilerse karşılıksız ya da fidye ile serbest bırakırdı. Onun yaptığı adaletli uygulama ve açıklamaları ne kadar adaletli ve nasıl bir iman sahibi olduğunu göstermişti.

O: *"Kim zulmederse"* yani küfrünü Rabbine ortak koşmasını devam ettirirse *"onu azaplandıracağız."* Katâde öldürmek sûretiyle (azaplandıracağız), dedi. Süddî ise: Onlar için bakır kazanları ısıtır ve eriyinceye kadar onu o kazanlara koyardı. Vehb b. Münebbih de: Zalimleri onlara musallat eder, bu zalimler yollarına, evlerine girer, dört bir yandan onların üzerine saldırırlardı. Allah en iyi bilendir.

"Sonra o Rabbine döndürülecek, Rabbi de onu şiddetli bir azap ile azaplandıracak" buyruğuna gelince: Rabbi onu son derece çetin, oldukça can yakan bir azap ile azaplandıracak demektir. İşte bu âyet-i kerime'de ölümden sonra diriliş ve amellerin karşılıklarının görüleceği de ispat edilmektedir.

"Fakat kim iman edip" yani bizim kendisine davet ettiğimiz; hiçbir ortak koşmaksızın bir ve tek olarak Allah'a ibadette bizim izimizden gelir *"de salih amel işlerse onun için"* aziz ve celil olan Allah nezdinde, ahiret yurdunda *"en güzel bir mükâfat vardır, ona emrimizden de kolay olanı söyleyeceğiz."* Mücâhid: Maruf (iyi) sözler söyleyeceğiz, diye açıklamıştır.

Güneşin Doğduğu Yer:

ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَل لَّهُم مِّن دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾ كَذَٰلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾

89. Sonra bir başka yol tuttu.

90. Nihayet güneşin doğduğu yere vardığı zaman onun güneşe karşı kendilerine hiçbir siper yapmadığımız bir kavmin üzerine doğduğunu gördü.

91. İşte böyle; zaten biz ellerinde ne bulunuyor idiyse hepsini ilmimizle kuşatmıştık.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Sonra Zülkarneyn daha başka bir yol izleyerek batıdan doğuya gitti. Yolda hangi ümmetin toprağından geçtiyse onları yenik düşürdü, onlara galip geldi, onları aziz ve celil olan Allah'ın yoluna davet etti. Ona itaat ettilerse mesele olmazdı. Aksi takdirde onları zelil düşürür ve burunlarını yere sürter, mal ve eşyalarını almayı mubah kabul eder, her bir ümmetten kendileriyle sınırda bulunan diğer bölge halkına karşı orduları ile birlikte kendisine yardımcı olacakları kullanırdı.

İsrâiloğullarından gelen haberler arasında zikredildiğine göre Zülkarneyn bin altı yüz yıl yaşamış ve ömrü boyunca yeryüzünü enine boyuna dolaşıp durmuş, nihayetinde doğularına ve batılarına kadar ulaşmıştı. Yeryüzünün doğusuna varınca yüce Allah'ın da buyurduğu gibi *"onu güneşe karşı kendilerine hiçbir siper yapmadığımız"* yani onları koruyacak yapıları bulunmayan, güneşe karşı kendilerini gölgelendirecek ve onları güneşe karşı örtecek ağaçları bulunmayan *"bir kavmin"* bir ümmetin *"üzerine doğduğunu gördü."* Said b. Cubeyr dedi ki: Bunlar kırmızı tenli, kısa boylu, mağaralarda yaşayan ve çoğunlukla balık(çılıkla) ile geçinen kimselerdi.

Ebû Dâvûd et-Tayâlisî de dedi ki: Bize Sehl b. Ebi's-Salt tahdis etti. Ben Hasan(-ı Basrî'ye) yüce Allah'ın: *"Güneşe karşı kendilerine hiçbir siper yapmadığımız"* buyruğu hakkında soru sorulması üzerine şöyle dediğini dinledim: Onların yaşadıkları topraklar binayı taşıyacak bir halde değildi. Bu sebeple güneş doğdu mu sulara dalar, battı mı oradan çıkıp davarların böğürdüğü gibi böğürür, sesler çıkarırlardı.

[4427] (et-Tayâlisî dedi ki:) Hasan(-ı Basrî)'den bana tahdis edildiğine göre o Semure'den şöyle dediğini nakletti: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir siper (kılmadığımız) bir bina (kılmadığımız) demektir. Orada asla bina yapılmamıştır. Güneş doğduğu vakit zevale erinceye kadar seraplarına girerlerdi."*[268]

---

268 Ebu'ş-Şeyh, el-Azame, 978, 979 bu sened ile rivayet etmiştir ama zayıf bir seneddir. İki illeti vardır: İbn Cureyc kendisine bu haberi Hasan'dan kimin verdiğini söylememiştir. Hasan da akika hadisi dışında Semure'den hadis dinlemiş değildir. Çoğunluğun söylediği budur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Bir Uyarı: Bu hadis asıl nüshalarda bundan önceki sahifede (85-88. âyetlerin tefsirinin sonlarında) Ebû Ya'la el-Mavsilî'nin rivayet ettiği İbn Cureyc'den gelen rivayetten

Scanned with CamScanner

Katâde dedi ki: Bize nakledildiğine göre bunlar hiçbir şey yetişmeyen bir bölgede yaşıyorlardı. Bunun için güneş doğduğu vakit seraplara (toprak altındaki oyuk ve geçitlere) girerler. Güneş gitti mi de tarlalarına ve geçim yerlerine çıkarlardı.

Seleme b. Kuheyl'den de şöyle dediği nakledilmektedir: Güneş doğduğu vakit bunların sığınacak barınakları yoktu. Her birinin birisi üzerine yattığı, diğeri ile de örtündüğü iki kulağı vardı.

Abdurrezzak dedi ki: Bize Ma'mer, Katâde'den yüce Allah'ın: *"Onun güneşe karşı kendilerine hiçbir siper yapmadığımız bir kavmin üzerine doğduğunu gördü"* buyruğu hakkında, bunlar zencilerdir dediğini nakletmektedir:

İbn Cureyc de yüce Allah'ın: *"Onun güneşe karşı kendilerine hiçbir siper yapmadığımız bir kavmin üzerine doğduğunu gördük"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Bunlar kendi toprakları üzerinde hiçbir bina yapmamışlardı. O toprakta üzerlerine başkaları tarafından da bina yapılmış değildi. Güneş doğduğu vakit zevale erinceye kadar içine girdikleri serapları (geçitleri) vardı. Yahut denize girerlerdi. Çünkü onların yaşadıkları yerlerde dağ yoktu. Bir sefer onlara gelen bir orduya o topraklarda yaşayanlar: Siz burada iken üzerinize sakın güneş doğmamalı, demişlerdi. Onlar da: Güneş doğuncaya kadar buradan ayrılmayacağız, bu kemikler ne oluyor, dediler. Onlara: Bunlar burada iken üzerlerine güneşin doğduğu ve bu sebeple ölen bir ordu askerlerinin leşlerinden kalanlardır, dediler. (İbn Cureyc) dedi ki: Bunun üzerine derhal oradan kaçışarak dağıldılar.

"İşte böyle. Zaten biz ellerinde ne bulunuyor idiyse hepsini ilmimizle kuşatmıştık" buyruğunu Mücâhid ve Süddî: Bilgimizle (kuşatmıştık) diye açıklamışlardır. Yani bizler onun ve askerlerinin bütün hallerini biliyorduk, ondan haberdardık. Hallerinden hiçbir şey bize gizli kalmazdı. Ümmetleri etrafa dağılsa ve yeryüzünün değişik parçalarında bulunsalar dahi bu böyledir. Çünkü şanı yüce Allah: *"yerde de, gökte de kendisine hiçbir şey gizli kalmayandır."* (Âl-i İmran, 5) buyurmaktadır.

---

sonra yer almaktadır. Yine asıl nüshalarda burada: "Hasan: Bu da Semure'nin rivayet ettiği hadistir" ibaresinden başka bir ibare yoktur. Ancak onun birinci yerde bir anlamı olmaz. İkinci yerde de ibareden onun yerinin burası olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla buraya aktarılması gerekiyordu. Bizim de yaptığımız budur. Doğrusunu en iyi bilen elbette ki Allah'tır.

Scanned with CamScanner

Ye'cüc ve Me'cüc:

ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَّا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾ قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَن تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾ قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾ آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انفُخُوا حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾

92. Sonra bir yol tuttu.

93. Nihayet iki dağ arasına ulaştığı zaman, önlerinde hemen hemen hiçbir söz anlamayan bir kavim buldu.

94. Dediler ki: "Ey Zülkarneyn gerçekten Ye'cüc ve Me'cüc bu yerde bozgunculuk yapanlardır. Sana bir vergi versek de buna karşılık bizimle onların arasında bir sed yapıversen."

95. Dedi ki: "Rabbimin bana verdiği imkânlar daha hayırlıdır. Siz bana (bedeni güçle yardım edin ki) sizinle onların arasına sağlam bir sed yapayım."

96. Bana büyük demir parçaları getirin. Nihayet dağların iki yanını tam denkleştirdiği vakit "üfleyin (körükleyin)" dedi. Nihayet onu (demiri) bir ateş haline getirince: "Getirin bana, üzerine erimiş bakır dökeyim" dedi.

Tefsiri:

Yüce Allah Zülkarneyn hakkında haber vererek: *"Sonra bir yol tuttu"* buyurmaktadır. Yani sonra yeryüzünün doğu tarafından bir yol izledi. *"Nihayet iki dağ arasına ulaştığı zaman"* bunlar karşılıklı ve aralarında Ye'cüc ile Me'cüc'un, Türklerin ülkesi üzerine çıkacakları bir geçit bulunan iki dağdır. Ye'cüc ve Me'cüc çıktıktan sonra aralarında fesadlar da bulunacaklar, ekini ve nesli yok edecekler. Ye'cüc ve Me'cüc, Âdem (a.s)'ın soyundandırlar.

Scanned with CamScanner

[4428] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde şu hadis sabittir: *"Yüce Allah: Ey Âdem buyuracak. Âdem: Buyur Rabbim emrine hazırım, diyecek. yüce Allah: Haydi cehennem ateşine gidecek kafileyi yola koy, buyuracak, Âdem: Cehennem kafilesi de nedir? diyecek, yüce Allah: Her bin kişiden, dokuz yüz doksan dokuz kişi ateşe, bir kişi de cennete gidecektir, buyuracak. İşte o vakit küçük yaştaki çocuğun saçları ağaracak, her bir gebe karnındaki yavrusunu düşürecek. Şöyle denilecek: Aranızda iki ümmet var ki bunlar neyin arasında bulunurlarsa mutlaka onun sayısını çoğaltırlar. Bu iki ümmet Ye'cüc ile Me'cüc'dür."*[269]

Nevevi (r.h) Müslim şerhinde bazılarından şöyle dediklerini nakletmektedir: Güya Ye'cüc ile Me'cüc Âdem'den çıkan ve toprağa karışan bir meni damlacığından yaratılmışlardır. İşte onlar bundan yaratılmışlardır. Buna göre Ye'cüc ile Me'cüc Âdem'den yaratılmış olmakla birlikte Havva'dan gelmemektedirler.

Bu görüş oldukça gariptir. Akli olsun, nakli olsun hiçbir delili yoktur. Burada da kimi kitap ehlinin naklettiklerine güvenmek caiz değildir. Çünkü onlarda uydurulmuş çok sayıda rivayet vardır. Allah en iyi bilendir.

[4429] İmam Ahmed'in Müsned'inde yer alan rivayete göre, Semure Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Nûh'un üç oğlu vardı: Sâm Arapların babası, Hâm Sudan (siyahî)lerin babası, Yâfes ise Türklerin babasıdır."*[270]

Kimi ilim adamı şöyle demektedir: Bunlar Türklerin babası olan Yafes'in soyundan gelirler. Türklere Türk denilmesinin sebebi ise seddin beri tarafında terkedilmiş olmaları yahut onların akrabaları olmakla birlikte diğerlerinin (Ye'cüc ile Me'cüc'un) azgın, fesad çıkartan ve cüretkâr bir toplum olmalarıdır.

---

269 Buhârî, 6530; Müslim, 222; Ahmed, III, 32-33; Ebû Said el-Hudri'nin rivayet ettiği bir hadis olarak.

270 Ahmed, V, 11. Hasan'ın Semure'den rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmektedir. Senedinde Hasan "an" lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. Bunu Taberânî de XVIII, 145-146; Hakim, II, 546'da Hasan, İmran b. Husayn'dan, o Semure b. Cündeb'den diye kaydetmektedir. Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Halbuki bunun da senedinde Hasan "an" lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur ve o tedlis yapan bir ravidir. Ebû Hâtim ise onun İmran b. Husayn'dan hadis rivayet etmediğini söylemiştir.

Scanned with CamScanner

Burada Vehb b. Münebbih, Zülkarneyn'in yaşayış ve uygulama tarzı ile ilgili seddi bina etmesi ve başından neler geçtiğine dair uzunca ve hayret verici bir rivayet nakletmektedir. Onun bu rivayetinde şekilleri, nitelikleri, uzun boyları, bazılarının kısa boyları ve kulakları hakkında bir parça uzun, garip ve münker bir rivayettir. İbn Ebî Hâtim de bu hususta senedleri sahih olmayan garip hadisler rivayet etmiş bulunmaktadır.

"Önlerinde hemen hemen hiçbir söz anlamayan bir kavim buldu." Buna sebep ise konuşmalarının a'cemî (anlaşılmaz) oluşu ve insanlardan uzak yaşamaları idi.

"Dediler ki: Ey Zülkarneyn gerçekten Ye'cüc ve Me'cüc bu yerde bozgunculuk yapanlardır. Sana bir vergi versek de..." İbn Cureyc, Atâ'dan, o İbn Abbâs'tan pek büyük bir ücret demektir, dediğini nakletmektedir. Yani onlar kendileri ile öbürleri arasında bir sed yapması için aralarında mal toplayıp, bunu ona vermek istemişlerdi. Ama Zülkarneyn iffetle, dindarca, salih bir şekilde ve hayır maksadını esas alarak: *"Rabbimin bana verdiği imkânlar daha hayırlıdır"* demişti. Yani Allah'ın bana vermiş olduğu hükümdarlık ve iktidar sizin kendi aranızda toplayacaklarınızdan benim için daha hayırlıdır.

Nitekim Süleyman (a.s) da: *"Bana mal ile mi yardım ediyorsunuz halbuki Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden daha hayırlıdır. Siz ise bu hediyeniz sebebiyle böbürleniyorsunuz"* (Neml, 36) demişti. İşte Zülkarneyn de böyle demişti: Benim sahip olduğum imkânlar sizin bana vereceklerinizden daha hayırlıdır, ama siz bana *"güçle"* yani emeğinizle ve inşaat aletleri ile *"yardım edin"* demişti *"ki sizinle onların arasına sağlam bir sed yapayım. Bana büyük demir parçaları getirin."* (Âyetteki): *Zuber* "zubre"nin çoğulu olup, bu da onun bir parçası (demir parçası) demektir. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde yapmıştır ki, bu kerpiç gibidir. Denildiğine göre her bir kerpiç bir Dımaşk kantarı ağırlığında yahut ondan biraz fazla idi.

"Nihayet dağların iki yanını tam denkleştirdiği vakit" temelden itibaren bunları üst üste yığıp nihayet eniyle, boyuyla dağların tepelerinin hizasına gelince demektir. Dağın eni ve boyunun ölçüleri hususunda farklı görüşler ortaya atmışlardır.

"Üfleyin, dedi." Yani onun (demir kütlelerinin) üzerine ateşi alevlice yaktı. Nihayet tamamı ateş olunca *"getirin bana, üzerine erimiş bakır dökeyim,*

Scanned with CamScanner

dedi." İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Dahhâk, Katâde ve Süddî, (kıtr) bakır demektir diye açıklamışlar, bazıları da eritilmiş bakır diye eklemişler ve buna dair de yüce Allah'ın: *"Biz onun için erimiş bakır pınarını akıttık"* (Sebe, 12) buyruğunu delil göstermişlerdir. İşte bundan dolayı (sed) çizgili elbiseyi andırmakta idi.

[4430] İbn Cerîr dedi ki: Katâde dedi ki: Bize nakledildiğine göre bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben Ye'cüc ile Me'cüc seddini gördüm, dedi. Allah Rasûlü: *"Bana onun niteliklerini anlat"* buyurdu. O: Çizgili bir elbise gibidir. Bir yol siyah, bir yol kırmızıdır, dedi. Allah Rasûlü: *"Sen onu gerçekten görmüşsün"* buyurdu.[271]

Bu mürsel bir hadistir. Halife Vasık (Billâh) halifeliği sırasında emirlerinden birisini göndermiş, onunla birlikte de gitmek üzere bir ordu donatmıştı. Bundan maksat ise seddi bulup, onu görmeleri, döndükleri vakit de ona niteliklerini anlatmaları idi. Onlar da bir ülkeden diğerine, bir hükümdarlıktan diğerine geçtiler, nihayet oraya ulaştılar. Onun demirden ve bakırdan yapısını da gördüler. Onların anlattıkları arasında üzerinde pek büyük kilitlerin bulunduğu muazzam bir kapı gördükleri, oradaki yüksek bir burçta kalan kerpiçler ve yapılan işlerin kalıntılarını gördükleri ve o seddin yanında seddin yakınındaki krallar tarafından gönderilmiş koruyucular olduğu, oldukça yüksek ve ne ona, ne de etrafındaki dağlara çıkılamadığı da vardır. O askerler, burayı gördükten sonra kendi ülkelerine geri dönmüşlerdi. Bu yolculukları iki yıldan fazla sürmüş, oldukça dehşetli ve şaşırtıcı şeyler de görmüşlerdi.

Daha sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿٩٧﴾ قَالَ هَٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي ۖ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ ۖ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿٩٨﴾ وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾

271 Taberî, 23340'da Katâde'den diye rivayet etmiştir. Bu da mürsel bir rivayettir. Ayrıca temrîd sigası (ravinin belirsizliğini ifade eden ve hadisin zayıf olma sebepleri arasında zikredilen edilgen kip) ile rivayet edilmiştir. Bu sebeple (sened) oldukça zayıf, metin de batıldır.

Scanned with CamScanner

97. Artık onu ne aşabildiler, ne de onu delmeye güç bulabildiler.

98. (Zülkarneyn): "İşte bu, Rabbimden bir rahmettir. Rabbimin vaadi gelince onu dümdüz eder, Rabbimin vaadi haktır" dedi.

99. O gün onları birbiri içine dalgalanır bir halde bırakmışızdır. Sur'a da üfürülmüş olacaktır. Bu sûretle hepsini toplayacağız.

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz Ye'cüc ile Me'cüc hakkında haber vererek onların bu seddin üstüne çıkmaya güç yetiremediklerini, onu alt tarafından da delme imkânını bulamadıklarını haber bildirmektedir. Onun üstüne çıkmak, onu altından oymaktan daha kolay olduğu için yüce Allah her birisi için münasip olan lafzı kullanmış ve: "(فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا): *Artık onu ne aşabildiler, ne de onu delmeye güç bulabildiler*" buyurmuştur. Bu da onların hem onu delmeye güç bulamadıklarını, hem de bunu çok cüz'i bir miktarda bile başaramadıklarına delildir.

[4431] İmam Ahmed'in rivayet ettiği şu hadise gelince: Ebû Hureyre, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Şüphesiz ki Ye'cüc ile Me'cüc her gün seddi kazıyorlar. Nihayet tam güneşin ışığını görmeye yaklaştıkları vakit onların başında bulunan: Haydi geri dönün, kalanını yarın kazıyacaksınız, der. Ama tekrar geri geldiklerinde en güçlü hali ile onu bulurlar. Sonunda (seddin gerisinde kalma) süreleri biteceği, Allah'ın da onları göndermeyi murâd edeceği zaman gelince yine kazarlar. Güneş ışığını görecekleri vakte yakın başlarındaki de: Geri dönün, inşaallah yarın kalanını kazıyacaksınız, diyecek ve böylelikle istisna yapacaktır. (Ertesi gün) sedde geri dönecekleri vakit onu bıraktıkları halde görecekler. Hemen kalanını kazıyıp, insanların üzerine çıkacaklar. (Uğradıkları) suları kurutacaklar. İnsanlar kalelerine sığınıp, kendilerini onlardan koruyacaklar. Bunlar oklarını semaya doğru fırlatacaklar. Okları üzerlerinde kan gibi bir şey bulunduğu halde geri düşecek ve bu sefer: Yeryüzündekileri perişan ettik, semadakilere kadar yükseldik, diyecekler. Allah onların üzerlerine ense köklerinde yer edecek kurtçuklar gönderecek ve o kurtçuklarla onları öldürecek."* -Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (devamla) buyurdu ki:- *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki, yeryüzündeki hareket eden canlı varlıklar onların etleri ve kanları dolayısıyla şişmanlayacak ve şişmanladıkları da belli olacaktır."*[272]

272 Senedi hasen, metni gariptir. Tirmizî, 3153; İbn Mâce, 4199; Hakim, IV, 488; Taberî,

Scanned with CamScanner

Bunu Ahmed de aynı şekilde Hasan b. Mûsâ el-Eşyeb'ten, o Süfyân'dan, o Katâde'den böylece rivayet etmiş bulunmaktadır. Aynı şekilde İbn Mâce de Ezher b. Mervan'dan, o Abdula'lâ'dan, o Said b. Ebî Arûbe'den, o Katâde'den dedi ki: Ebû Rafi tahdis etti, senediyle rivayet etmiştir. Tirmizî de bunu Ebû Avane'nin Katâde'den rivayet ettiği bir hadis olarak kaydettikten sonra, gariptir, biz bunu ancak bu yoldan biliyoruz, demiştir.

Bu aslında ceyyid ve kavi bir isnaddır, fakat bunun merfu olması (Peygamber efendimizin sözü olarak ona isnad edilmesi) bir parça münkerdir. Çünkü âyetin zahiri onların seddin üstüne çıkmak ve onu dibinden delmek imkânını bulamamalarını gerektirir. Buna sebep ise yapısının son derece sağlam, oldukça sert ve çetin olmasıdır. Fakat bu husus Ka'b el-Ahbar'dan rivayet edilmiştir. Bu rivayete göre onlar çıkmadan önce gelip bunu dilleriyle yalayacaklar. Nihayet ondan (delinmesine) oldukça az bir miktar kalmışken bunu yarın açacağız, derler. Ertesi gün geleceklerinde onu önceki haline dönmüş görecekler. Yine dilleriyle onu yalamaya koyulacaklar. Nihayet ondan (delinmesine) az bir şey kalmışken tekrar aynı şeyi söyleyecekler. Sabah geleceklerinde onu eski halinde bulacaklar yine dilleriyle yalamaya başlayıp, sonunda yarın bunu açarız diyecekler. Bu sefer ayrıca "inşallah" demeleri de onlara ilham edilecek. Sabahı edecekleri vakit onu bıraktıkları gibi görecekler ve artık seddi açacaklar.

Bu şekilde rivayet açıklanabilir ve uygundur. Muhtemelen Ebû Hureyre bunu Ka'b'tan almıştır. Çünkü Ka'b onunla çokça oturup kalkar, konuşurdu. Bunu da Ebû Hureyre'ye aktarmış, Ebû Hureyre'den bunu nakleden ravilerden kimisi bunun merfu olduğu yanılgısına kapılarak merfu olarak rivayet etmiş olabilir.

Bizim bu dediğimizi pekiştiren bir husus da onların seddi dibinden delme imkânını da bulamayacakları, onu kısmen dahi delemeyecekleridir. Bu merfu rivayetin münker oluşunu gösteren bir diğer husus da İmam Ahmed'in şu şekildeki rivayetidir:

23331; Ahmed, II, 510-511'de Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişler Hakim, Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtip, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Busiri dedi ki: Senedi sahihtir, ravileri sikadır. Evet, bunun dediği gibidir. Fakat İbn Kesir (r.h) metnini münker bulmuş ve ileride ondan daha sahih hadisler zikretmiş bulunmaktadır. Bu hadislerden anlaşıldığına göre sedleri yavaş yavaş yıkılacaktır. Allah en iyi bilendir. Bundan sonra gelecek olan hadislere de bakınız.

Scanned with CamScanner

[4443] Bize Süfyân Zührî'den tahdis etti. O, Urve'den, o Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb'ten, o Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habibe'nin kızı Habibe'den, o annesi Ümmü Habibe'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Cahş kızı Zeyneb'ten -Süfyân dedi ki: Dört kadın tahdis etti.- şöyle dediğini naklet-ti: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüzü kızarmış olduğu halde uykudan uyandı. Bu arada: *"Lâ ilahe illallah, vakti yaklaşmış bir şerden ötürü vay Arapla-rın haline! Bugün Ye'cüc ile Me'cüc seddinden şunun gibi bir miktar açıldı"* deyip, parmaklarını halka yaptı. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Aramızda salih kimseler varken helâk edilir miyiz? dedim. O: *"Eğer günahlar çoğalırsa evet"* buyurdu.[273]

Bu, Buhârî ve Müslim'in Zührî yoluyla ittifakla rivayet ettikleri sahih bir hadistir. Ama Buhârî'nin rivayetindeki senedde Habibe'yi zikretmek düşmüş, Müslim ise bu rivayeti kaydetmiştir.

Bu hadiste sened sanatında meydana gelmesi oldukça nadir, az rastlanır bazı hususlar vardır. Bunlardan birisi Zührî'nin, Urve'den rivayette bulun-masıdır ki, her ikisi de tabiindendir. Bir diğeri senedinde dört tane kadın ravinin bulunması ve bunların birbirinden rivayet etmesidir. Diğer taraftan bu kadınların her biri de sahabidir. Ayrıca iki tanesi üvey evlat, iki tanesi de zevcedirler.Allah hepsinden razı olsun.

[4433] Buna yakın bir rivayet yine Ebû Hureyre'den de nakledilmiş bu-lunmaktadır. Bezzâr dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Bugün Ye'cüc ile Me'cüc seddinden bunun gibi bir miktar açıldı"* deyip doksan işaretini yaparak par-maklarını kapattı.[274]

Bunu Buhârî ve Müslim, Vehb'in bu şekilde rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

"İşte bu Rabbimden bir rahmettir." Yani, Zülkarneyn seddi bina ettikten sonra: İşte bu Rabbimden bir rahmettir, dedi. Bu Rabbimin insanlara bir

273 Buhârî, 3346; Müslim, 2880; Ahmed, VI, 428; Tirmizî, 2187; İbn Mâce, 3953; İbn Hibbân, 327

274 Buhârî, 3347; Müslim, 3881 [Doksan işareti İbn Hacer'in hadisin şerhinde açıkladığı üzere sağ şahadet parmağını parmağın dibine ucunu getirerek büküp iki boğumu adeta halka halka olmuş yılan haline gelinceye kadar sağlam bir şekilde kapatmak sûretiyle olur. (Çeviren)]

Scanned with CamScanner

rahmetidir. Çünkü böylelikle o kendileri ile Ye'cüc ile Me'cüc arasında onların yeryüzünde fesad ve bozgunculuk çıkarmalarını engelleyecek bir engel koymuş oldu.

"Rabbimin vaadi gelince" yani onun hak vaadi yaklaşınca *"onu dümdüz eder."* Yani onu yerle bir eder. Araplar hörgücü bulunmayan, sırtı dümdüz olan deveyi anlatmak için âyet-i kerimede geçen lafzı kullanarak: (ناقة دكاء) derler. Yüce Allah da (aynı lafzı kullanarak): *"Rabbi dağa tecelli edince onu paramparça edip, dümdüz yaptı."* (A'râf, 143) Yani o dağı yerle bir etti. İkrime de yüce Allah'ın: *"Rabbimin vaadi gelince onu dümdüz eder"* buyruğu hakkında önceki gibi onu yol yapar diye açıklamıştır. *"Rabbimin vaadi haktır"* yani kaçınılmaz olarak meydana gelecektir.

"O gün" yani bu seddin yerle bir edilip, bunların da dışarı çıkacakları o gün *"onları birbiri içine dalgalanır halde bırakmışızdır."* Dalgalar halinde insanların içine karşılaşacaklar, insanların zararına olmak üzere mallarını, eşyalarını telef edip tüketecekler.

Yüce Allah'ın: *"O gün onları birbiri içine dalgalanır bir halde bırakmışızdır"* buyruğu hakkında Süddî de böyle demiştir. O der ki: Bu hal insanların üzerine çıkacakları (ve aralarına karışacakları) zaman olacaktır. Bütün bunlar ise -ileride yüce Allah'ın izniyle *"nihayet Ye'cüc ile Me'cüc açılıp her yüksekçe tepeden hızlıca indiklerinde ve gerçek vaad yaklaştığında..."* (Enbiyâ, 96-97) buyruğunun tefsirinde açıklanacağı gibi- kıyâmetten önce ve Deccal'den sonra gerçekleşecektir.

Burada da yüce Allah: *"O gün onları birbiri içine dalgalanır bir halde bırakmışızdır. Sur'a da üfürülmüş olacaktır. Bu sûretle onların hepsini toplayacağız"* buyurmaktadır.

İbn Zeyd yüce Allah'ın: *"O gün onları birbiri içine dalgalanır bir halde bırakmışızdır"* buyruğu hakkında dedi ki: Bu kıyâmet gününün ilk zamanlarında olacak sonra da bunun akabinde *"Sûra da üfürülmüş olacaktır. Bu sûretle hepsini toplayacağız."*

Başkaları da şöyle demiştir: Hayır, yüce Allah'ın: *"O gün onları birbiri içine dalgalanır bir halde bırakmışızdır"* buyruğu kıyâmet gününde insanların ve cinlerin birbirlerine karışacakları hali anlatmaktadır.

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr, Muhammed b. Humeyd yoluyla Fezare oğullarından bir şeyhten (yaşlı bir zattan) yüce Allah'ın: *"O gün onları birbiri içine dalgalanır bir halde bırakmışızdır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: İnsanlarla, cinler birbirine dalga dalga karışacakları vakit İblis: Ben sizin adınıza bu duruma dair bilgiyi öğreneceğim diyecek ve önce doğuya doğru binip gidecek. Meleklerin yeryüzünü kapatmış olduklarını görecek. Sonra batıya doğru binip gidecek, meleklerin yeryüzünü kapatmış olduklarını görecek. Daha sonra sağa binip gidecek, sola binip gidecek ve nihayet yerin en uzak noktasına ulaşacak. Meleklerin orada da yeryüzünü kapatmış olduklarını görecek. Bu sefer: Bir geçiş, kurtuluş yok diyecek. O tam bu halde iken bir ayakkabı bağı inceliğinde bir yol görüverecek. Zürriyetiyle birlikte o yoldan gidecek, onlar bu yolu takip ederlerken aniden ateşin üzerine gitmiş olacaklar. Allah ateşin bekçilerinden bir bekçi çıkartıp onlara: Ey İblis! Senin Rabbinin yanında bir yerin yok muydu, sen cennetlerde değil miydin, diyecek, İblis: Bugün sitem edilecek gün değildir. Eğer Allah bana bir farz kılmış olsaydı ben o farzı yerine getirmek için yarattıklarından hiç kimsenin benzerini yapmadığı bir şekilde O'na şüphesiz ibadet edecektim, diye cevap verecek. Melek: Şüphesiz Allah sana bir işi farz kılmış bulunuyor diyecek, İblis o nedir diyecek. Cehennem bekçisi (olan melek): Sana ateşe girmeni emrediyor, diyecek. İblis bunun üzerine tereddüt gösterecek, cehennem bekçisi kanatlarıyla onu ve zürriyetini şöyle yapıp ateşe atıverecek. Cehennem onlarla öyle bir kaynayıp coşacak ki, dizleri üzerine kapanmayacak ne mukarreb bir melek, ne mürsel bir nebî kalacak.

Bunu bu şekilde İbn Ebî Hâtim, Yakûb el-Kummî'nin böylece rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmiştir. Yine bunu bir başka yoldan Yakûb'tan, o Harun Bantere'den, o babasından, o İbn Abbâs'tan: *"O gün onları birbiri içine dalgalanır bir halde bırakmışızdır"* buyruğu hakkında: Cinler ve insanlar birbirine dalgalar halinde karışacaklardır dediğini nakletmektedir.

[4434] Taberânî dedi ki: Abdullah b. Amr, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Ye'cüc ile Me'cüc Adem'in soyundandır. Eğer onlar serbest bırakılacak olurlarsa insanların aleyhine geçimlerini (hayatlarını) ifsad ederler. Onlardan bir adam öldü mü mutlaka soyundan geriye bin kişi ve daha fazlasını bırakır. Onların ötesinde ise üç ümmet vardır: Tâvîl, Târîs ve Mensek."*[275] Bu garip bir hadistir. Hatta münker ve zayıftır.

275 Tayalisi, 2282; Mecma, 12571'de belirtildiği üzere Taberânî rivayet etmiş, Heysemi:

Scanned with CamScanner

[4435] Nesâî, Şu'be yoluyla en-Numan b. Sâlim'den, o İbn Amr b. Evs'ten, o babasından, o dedesinden merfu (Nebî -s.a.v-'in buyruğu) olarak şu rivayeti nakletmektedir: *"Ye'cüc ile Me'cüc'un kadınları da vardır. Dilediklerı zaman cima yaparlar. Ağaçları da vardır, diledikleri kadar ağaçları aşılarlar. Onlardan bir kişi öldü mü mutlaka soyundan bin kişi, hatta daha fazlasını geriye bırakır."*[276]

"Sûr'a da üfürülmüş olacaktır" buyruğuna gelince: Sûr, hadis-i şerifte belirtildiği üzere;

[4436] Kendisine üflenilen bir boynuz demektir. Onu üfleyecek kişi de İsrâfil (a.s)'dır.[277]

Nitekim uzun uzadıya hadiste geçmişti. Sur hakkındaki hadisler de pek çoktur.

[4437] Atiyye'den, o İbn Abbâs ve Ebû Said'den, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e merfu olarak şu hadis nakledilmiştir: *"Boynuzun sahibi (Sûr'a üfleyecek olan İsrâfil) boynuzu ağzına dayamış, alnını büküp kendisine ne zaman emir verileceğini duymak üzere kulak kabartmışken ben nasıl rahat edebilirim?"* Ashab: Peki nasıl dua edelim, deyince, Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"'Hasbunallah ve ni'me'l-vekil alallahi tevekkelnâ: Allah bize yeter, o ne güzel vekildir, yalnız Allah'a güvenip dayandık' deyiniz"* buyurdu.[278]

"Bu sûretle hepsini toplayacağız." Yani hepsini hesapları görülsün diye huzura getireceğiz. *"De ki: Muhakkak öncekiler de, sonrakiler de bilinen bir*

Ravileri sikadırlar demiştir. Hadis Vehb b. Câbir el-Hayvani etrafında dönüp durmaktadır. Tehzib'de: Bir rivayette Yahyâ onun sika olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde Icli ile İbn Hibbân da sika olduğunu söylemişlerdir. Ali, İbnu'l-Medini ve Nesâî ise meçhuldür demişlerdir. Bunu Zehebî, Mizan, 9423'te zikredip, şunları söylemektedir: İbnu'l-Medini meçhul birisidir demiştir. Ben derim ki: Hemen hemen (hadis rivayet ettiği) bilinmeyen bir kimsedir. Ondan yalnızca Ebû İshâk rivayette bulunmuştur.

Hadisin ikinci bir illeti daha vardır ki o da Ebû İshâk es-Sebii'nin tedlis yapan bir ravi olup, burada rivayeti "an" lafzını kullanarak nakletmiş olmasıdır. İbn Kesir, en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis, I, 145'de garibtir, Abdullah b. Amr'ın bulduğu iki deve yükü arasındaki rivayetlerden olma ihtimali de vardır demiştir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

276 Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 11334 senedinde İbn Evs vardır ki Hâfız İbn Hacer bunu Tehzib'de herhangi bir cerh ve tadil ifadesi kullanmaksızın zikretmiş ve adı Abdurrahman'dır demiştir.

277 Daha önce En'âm, 73. âyetin tefsiri yapılırken geçti.

278 Daha önce Âl-i İmrân, 173. âyetin tefsiri yapılırken geçti.

Scanned with CamScanner

günün belli bir vaktinde elbette toplanacaklardır." (Vâkıa, 49-50); *"Onları da hiçbirini bırakmaksızın mahşerde toplamış olacağız."* (Kehf, 47)

وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِّلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾ الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَن ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾ أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِن دُونِي أَوْلِيَاءَ ۚ إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾

100. O gün kâfirleri cehennemle yüzyüze getiririz.

101. Onlar ki benim öğüdüme karşı gözleri perdeli idi. Dinleyecek güçleri de yoktu.

102. O kâfirler beni bırakıp kullarımı veliler edineceklerini mi sandılar? Biz cehennemi o kâfirlere bir konak olarak hazırladık.

Tefsiri:

Yüce Allah kıyâmet gününde kâfirlere yapacaklarını haber vererek onlara cehennemi göstereceğini yani cehennem içindeki azabı ve ibretli cezaları daha oraya girmeden görsünler diye cehennemi önlerine çıkaracağını haber vermektedir. Bundan maksat ise bunun üzüntü ve kederlerinin erken başlamasında daha etkileyici olmasıdır.

[4438] Müslim'in Sahih'inde kaydedildiğine göre İbn Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde cehennem her bir dizgini yetmiş bin meleğin çektiği, yetmiş bin dizgin ile çekilerek getirilecektir."*[279]

Daha sonra yüce Allah, onların hallerini haber vermek üzere: *"Onlar ki benim öğüdüme karşı gözleri perdeli idi"* buyurmaktadır. Yani hidayeti kabul edip, hakka uymaya karşı görmezlikten geldiler, kendilerini bundan gafil (habersiz)miş gibi gösterdiler ve duymazlıktan geldiler. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"Kim Rahmân'ın zikrini (öğütlerini) görmezlikten gelirse biz ona bir şeytanı musallat ederiz. Artık bu onun ayrılmaz arkadaşıdır."* (Zuhruf, 36) Yüce Allah burada ise: *"Dinleyecek güçleri de yoktu"* buyurmaktadır. Yani onlar Allah'tan gelen emir ve yasakları akledip kavramıyorlardı.

279 Müslim, 2842

Scanned with CamScanner

Sonra da: *"O kâfirler beni bırakıp, kullarımı veliler edineceklerini mi sandılar?"* buyurmaktadır. Yani onlar böyle bir şeyi yapmanın doğruluğuna ve bundan faydalarının olacağına mı inandılar. *"Hayır, öyle değil, onların ibadetlerini reddedip, onlara karşı olacaklar."* (Meryem, 82) Bundan dolayı yüce Allah kıyâmet gününde cehennemi onlar için konaklayacakları bir yer olarak hazırladığını haber vermektedir:

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾ الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾ ذَٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا ﴿١٠٦﴾

103. De ki: Amelleri bakımından en çok zarara uğrayanları size haber verelim.

104. Onlar o kimselerdir ki, dünya hayatında yaptıkları boşa gitmiştir. Üstelik kendilerinin muhakkak iyi iş yaptıklarını zannederler.

105. Onlar Rablerinin âyetlerini ve ona kavuşmayı inkâr edip, amelleri boşa gitmiş olanlardır. Biz kıyâmet günü onlar için ölçü tutmayacağız.

106. İşte böyle onların cezası kâfir oldukları, âyetlerimi ve peygamberlerimi alaya aldıkları için cehennemdir.

Tefsiri:

Buhârî dedi ki: Mus'ab dedi ki: Babama -yani Sâd b. Ebî Vakkas'a- yüce Allah'ın: *"De ki: Amelleri bakımından en çok zarara uğrayanları size haber verelim mi?"* buyruğu hakkında bunlar Haruralılar (Hariciler) mıdır diye sordum. O: Hayır, bunlar Yahudiler ve Hıristiyanlardır. Yahudiler Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) yalanladılar. Hıristiyanlar ise cenneti inkâr ettiler, orada yiyecek, içecek diye bir şey yoktur, dediler. Haruralılar ise sağlam bir şekilde bağladıktan sonra Allah'ın ahdini bozan kimselerdir, dedi. Sa'd (radıyallâhu anh), onlara fasıklar diyordu.[280]

280 Buhârî, 4728 (Çeviren)

Scanned with CamScanner

Ali b. Ebî Tâlib, Dahhâk ve başkaları ise bunların Haruralılar (Hariciler) olduklarını söylemişlerdir. Ali (radıyallâhu anh)'tan bu hususta nakledilenin anlamı da şudur: Bu âyet-i kerime Yahudilerle Hıristiyanları ve başkalarını kapsadığı gibi Haruralıları (Haricileri) de kapsar. Yoksa özel olarak ne bunlar hakkında, ne berikiler hakkında inmiş değildir. Aksine bunların hepsinden daha geneldir. Hem bu âyet-i kerime Mekke'de Yahudilerle Hıristiyanlara hitaptan önce ve Hariciler ortaya çıkmadan inmiştir. Bu âyet-i kerime yüce Allah'a O'nun razı olmadığı bir sûrette ibadet edip de kendisinin bu ibadetinde isabetli, amelinin makbul olduğunu düşünen, gerçekte ise hatalı olan, ameli merdud olan her kişi hakkında genel bir âyet-i kerimedir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Yüzler vardır ki, o gün korkulu ve zelildir. Amel etmişlerdir, yorulmuşlardır. Kızgın bir ateşe gireceklerdir." (Ğâşiye, 2-4); *"İşledikleri amellerinin önüne geçip onu havaya saçılmış toz zerreleri yaparız."* (Furkân, 23); *"Kâfir olanların amelleri ise susuz kimsenin su sandığı dümdüz çöldeki bir serap gibidir. Nihayet ona yaklaşınca onun bir şey olmadığını görür."* (Nûr, 39)

Yüce Allah bu âyet-i kerimede ise şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Amelleri bakımından en çok zarara uğrayanları size haber verelim mi?"* Sonra bunların durumunu açıklayarak şöyle buyurmaktadır: *"Onlar o kimselerdir ki dünya hayatında yaptıkları boşa gitmiştir."* Yani bunlar kabul edilen, razı olunan, meşru kılınmış bir şeriata uygun olmayan batıl ameller işledikleri için amelleri dünyada boşa gitmiş kimselerdir. *"Üstelik kendilerinin muhakkak iyi iş yaptıklarını zannederler."* Onlar hak adına bir şeye sahip olduklarına, kabul edilen kimseler, sevilen kimseler olduklarına inanırlar.

"Onlar Rablerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edip..." Dünya hayatında Allah'ın âyetlerini vahdaniyetine, rasûllerinin doğru olduğuna dair ortaya koymuş olduğu kesin âyetleri bile bile inkâr edip, ahiret yurdunu yalanlamış kimselerdir. İşte *"biz kıyâmet günü onlar için ölçü tutmayacağız."* Yani terazilerinin ağır basmalarını sağlamayacağız. Çünkü onların terazilerinde hayır diye hiçbir şey olmayacaktır.

[4439] Buhârî dedi ki: Ebû Hureyre, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Kıyamet gününde iri yarı ve pek şişman bir adam gelecek. Ama Allah nezdinde sivrisinek kanadı kadar*

Scanned with CamScanner

ağırlığı olmayacak. Ayrıca: İsterseniz 'biz kıyâmet günü onlar için ölçü tutmayacağız' buyruğunu okuyunuz" dedi.[281]

Ayrıca Yahyâ b. Bukeyr'den, o Muğîre b. Abdurrahman'dan, o Ebu'z-Zinad'dan yoluyla da aynısı rivayet edilmiştir. Bunu bu şekilde Yahyâ b. Bukeyr'den muallâk olarak rivayet etmiştir. Müslim ise bunu Ebû Bekr, Muhammed b. İshâk'tan, o Yahyâ b. Bukeyr'den böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

[4440] İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'tan dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde çok yiyen, çok içen, iri yarı adam getirilir. Ama (terazinin öbür kefesine konulan) bir tahıl tanesi ile (dahi) tartılır(sa), o taneden ağır basmaz."* (Ebû Hureyre) dedi ki: Ayrıca: *"Biz kıyâmet günü onlar için ölçü tutmayacağız"* buyruğunu okudu.[282]

Aynı şekilde bunu İbn Cerîr de Ebû Kureyb'den, o Ebu's-Salt'tan, o İbn Ebi'z-Zinad'dan, o et-Tev'eme'nin azadlısı Sâlih'ten, o Ebû Hureyre'den merfu olarak (Peygamber efendimize isnad ederek) rivayet etmiş ve aynen Buhârî'nin lafzı ile bu hadisi zikretmiştir.

[4441] Ahmed b. Amr b. Abdulhalik el-Bezzâr da dedi ki: Bize Abdullah b. Bureyde babasından şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında idik. Kureyş'ten bir adam elbiseleri içerisinde böbürlenerek karşıdan geldi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in başı ucunda durunca (Allah Rasûlü): *"Ey Bureyde, bu Allah'ın kıyâmet gününde kendisi için ölçü tutmayacağı kimselerdendir"* buyurdu.[283]

Sonra (Bezzâr) dedi ki: Bunu Ebû Anbese'nin azadlısı Vasıl münferid olarak rivayet ettiği gibi ondan da Avn b. Umare böylece rivayet etmiştir. O pek iyi bir hafız değildir. Ayrıca bu hadiste ona mutabaat olunmamıştır.

Yine İbn Cerîr dedi ki: Ka'b dedi ki: Kıyamet gününde iri yarı, uzun boylu bir adam getirilir. Ama Allah nezdinde bir sivrisinek kanadı kadar ağırlığı olmaz. (Dilerseniz) *"biz kıyâmet günü onlar için ölçü tutmayacağız"* buyruğu

281 Buhârî, 4729; Müslim, 4678

282 Taberî, 23319 senedinde Sâlih b. Nebhan vardır ki hafızası karışmıştır ama bundan önceki rivayet buna şahitlik eder.

283 Bezzâr, 2956; Heysemi, Mecma, 8532'de Avn b. Umare zayıf bir ravidir diyerek.

Scanned with CamScanner

ile: *"İşte böyle onların cezası kâfir oldukları... için cehennemdir"* buyruklarını okuyunuz. Yani bizim onları bu şekilde cezalandırmamızın sebebi kâfir olmaları, Allah'ın âyetlerini ve rasûllerini alaya almalarıdır. Onlarla alay ettiler ve en ileri ve ağır bir şekilde onları yalanladılar.

Konakları Firdevs Cenneti Olanlar:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾

107. Gerçekten iman edip, salih ameller işleyenlerin ise konakları Firdevs cennetleridir.

108. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar. Oradan ayrılmak da istemezler.

Tefsiri:

Yüce Allah, Allah'a ve rasûllerine iman edip, getirdiklerini tasdik eden bahtiyar kullarına Firdevs cennetlerinin verileceğini haber vermektedir. Mücâhid dedi ki: Firdevs Farsçada bahçe demektir. Ka'b, Süddî ve Dahhâk ise üzüm ağaçlarının bulunduğu bahçeye denir, demişlerdir. Ebû Ümâme, Firdevs cennetin göbeğidir. Katâde, Firdevs cennetin tepesi, en orta yeri ve en üstün yeridir, diye açıklamışlardır.

[4442] Bu açıklama merfu bir hadis olarak Said b. Beşir yoluyla gelmiştir. Semure Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Firdevs cennetin yüksek tepesi, en ortası ve en güzel olanıdır"* buyurdu.[284]

Bunu bu şekilde İsmail b. Müslim de Semure yoluyla merfu olarak rivayet etmiş bulunmaktadır. Ayrıca Katâde'den, o Enes b. Mâlik'ten diye buna yakın bir şekilde merfu olarak da rivayet edilmiştir. Bütün bunları İbn Cerîr rivayet etmiştir.

[4443] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde şu hadis yer almaktadır:

284 Taberî, 23415, 23416; Taberî, 2886, 885, 7088; Heysemi, Mecma, X, 398'de hadisi kaydederek: Taberânî'nin senetlerinden birisinin ravilerinin sika oldukları belirtilmiş olup, bazıları bir parça zayıftır demektedir. Derim ki bundan sonraki rivayet buna şahitlik etmektedir.

Scanned with CamScanner

"Allah'tan cenneti isteyecek olursanız ondan Firdevs'i isteyiniz. Çünkü Firdevs cennetin en yüksek yeri, en ortası olup, cennet ırmakları da oradan kaynar."[285]

"(نزلا): Konak" kelimesi misafire verilen ikram demektir. Çünkü nuzul ikramlık anlamındadır. Yüce Allah'ın: *"Onlar orada ebediyen kalıcıdırlar."* buyruğu, orada ikamet edecek, orada yerleşecekler ve ebediyen oradan başka bir yere göç etmeyeceklerdir; *"Oradan ayrılmak da istemezler."* Ondan başkasını seçip tercih etmezler, ondan başkasını sevip arzu etmezler, demektir. Nitekim şair şöyle demektedir:

فَحَلَّت سُوَيدا القَلْب لا أنَا بَاغيًا سواها ولا عَنْ حُبّها أتَحوّلُ

Geldi de kalbin en derin yerine oturdu, hem ben ondan başkasını da istemem

Onun sevgisinden ayrıl(ıp başkasına bağlan)mak da istemem.

Aziz ve celil olan Allah'ın: *"Oradan ayrılmak da istemezler"* buyruğunda onların cenneti oldukça beğendiklerine, onu oldukça sevdiklerine dikkat çekilmektedir. Çünkü bir yerde sürekli kalan bir kimsenin oradan usanacağı, bıkacağı düşünülebilir. Yüce Allah bu süreklilik ve sonsuza kadar devam eden ebedilik ile birlikte onların o kaldıkları yerden başka bir tarafa geçmeyi, intikal etmeyi, ayrılmayı, yolculuk yapmayı ve başkası ile değişmeyi de seçmeyip, arzu etmeyeceklerini bildirmektedir.

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾

109. De ki: "Rabbimin sözleri için deniz(ler) mürekkep olsa, buna yardımcı olarak bir o kadar daha katsak Rabbimin sözleri tükenmeden o deniz(ler) tükenir."

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Muhammed! De ki: Denizin suyu Rabbimin kelimelerinin, hikmetlerinin, O'nun varlık ve birliğine delil olan âyetlerinin yazıldığı kaleme mürekkep olsa idi, bunların yazılması bitip tamamlanmadan

285 Daha önce Âl-i İmrân sûresi 133. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

önce şüphesiz deniz biterdi. *"Buna yardımcı olarak bir o kadar daha katsak"* yani o deniz gibi bir başka denizi de katsak ve bu şekilde daha başka denizler de ekleyip dursak ve bunlar yazmak için mürekkep olsalar yine de Allah'ın sözleri bitip tükenmez. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa ve deniz de ardından yedi deniz daha ona katılsa yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi. Muhakkak Allah Azizdir, Hakimdir."* (Lokman, 27)

Rebî' b. Enes dedi ki: Bütün kulların ilminin Allah'ın ilmine göre misali bir damla suyun bütün denizlere göre durumu gibidir. Şanı yüce Allah da Kitab-ı Kerim'inde: *"De ki: Rabbimin sözleri için deniz(ler) mürekkep olsa buna yardımcı olarak bir o kadar daha katsak Rabbimin sözleri tükenmeden o denizler tükenir"* buyruğunu indirmiş bulunmaktadır. Yani: Eğer deniz(ler) mürekkep, ağaçların hepsi de kalem olsa kalemler kırılır gider, denizin suyu bitip tükenir. Ama Allah'ın sözleri hiçbir şey onları tüketemeyecek şekilde kalır. Çünkü hiçbir kimse bunların miktarını takdir edemez, O, kendi zatını övmedikçe kimse gerektiği şekliyle O'nu övemez. Şüphesiz bizim Rabbimiz kendisinin dediği gibi ve bizim dediğimizin çok fevkindedir. Gerçek şu ki, öncesiyle sonrasıyla dünyadaki nimetlerin ahiret nimetlerine göre misali, bütün yeryüzüne mukabil bir hardal tanesinin durumu gibidir.

Ben Ancak Bir Beşerim:

قُلْ إِنَّمَآ أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰٓ إِلَيَّ أَنَّمَآ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ ۖ فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَآءَ رَبِّهِۦ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَٰلِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِۦٓ أَحَدًۢا ﴿١١٠﴾

110. De ki: Ben de ancak sizin gibi bir beşerim. Şu kadar var ki bana ilahınızın ancak tek bir ilah olduğu vahyediliyor. Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa salih bir amel işlesin ve Rabbine ibadetinde kimseyi ortak koşmasın.

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz, Rasûlü Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) hitaben buyuruyor ki: Senin kendilerine rasûl olarak gönderilmiş olduğunu yalanlayan bu müşriklere *"de ki: Ben de ancak sizin gibi bir beşerim."* Benim yalan söylediğimi iddia eden varsa o da benim getirdiğimin bir benzerini getiriver-

Scanned with CamScanner

sin. Ben sizin bana sorduğunuz Kehf ashabı kıssası ve Zülkarneyn'in haberi ile ilgili olarak fiilen meydana gelenlere uygun bir şekilde geçmişe dair vermiş olduğum haberler hususunda gaybı bilen birisi değilim. Benim bildiklerim Allah'ın hakkında bana bilgi verdiklerinden ibarettir. Ben de ayrıca size şunu haber veriyorum: *"İlahınız ancak tek bir ilahtır."* Benim sizi kendisine ibadet etmeye çağırdığım ilahınız ortaksız, bir tek ilahtır.

"Artık kim Rabbine kavuşmayı" O'nun vereceği sevabı ve iyi mükâfatı *"ümit ediyorsa salih bir amel işlesin."* Sâlih amel, Allah'ın şeriatına uygun olan ameldir *"ve Rabbine ibadetinde kimseyi ortak koşmasın."* Böyle bir amel O'na hiçbir ortak koşmaksızın sadece Allah için yapılan ameldir. Bunlar kabul edilir nitelikteki amelin iki tane rüknüdür. Amelin Allah için ihlâsla yapılması ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şeriatı üzere dosdoğru olması kaçınılmaz bir zorunluluktur.

[4444] İbn Ebî Hâtim'in rivayetine göre Tâvûs dedi ki: Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben sadece Allah'ın rızasını istediğim birtakım durum ve hallerde bulunurum, bununla birlikte de benim durduğum yerin de görülmesini arzu ederim, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa salih bir amel işlesin ve Rabbine ibadetinde kimseyi ortak koşmasın."* âyeti nâzil oluncaya kadar ona hiçbir şekilde cevap vermedi. [286] Bu şekilde bunu Mücâhid ve başkaları da mürsel olarak rivayet etmişlerdir.

[4445] el-A'meş dedi ki: Şehr b. Havşeb dedi ki: Bir adam Ubâde b. es-Sâmit'e gelip şöyle dedi: Sana hakkında soru soracağım hususu bana bildir. Bir adam Allah için namaz kılmakla birlikte, övülmesini de arzu ediyorsa, Allah için oruç tutmakla birlikte övülmeyi de seviyorsa, Allah için sadaka vermekle birlikte övülmeyi de seviyorsa, Allah için hac etmekle birlikte, övülmeyi de seviyorsa bunun durumu senin kanâatine göre nedir? Ubâde: Onun hiçbir ecri yoktur dedi. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Ben ortakların en iyisiyim. Her kimin benimle birlikte bir ortağı varsa onun (beni ortak ederek yaptığı amelinin) tamamı ona (ortak koştuğu varlığa)dır. Benim ona hiçbir ihtiyacım yoktur."*[287]

286 Zayıftır. Taberî, 23427'de mürsel olarak rivayet etmiş, âyetin nüzul sebebinin zikri de zayıftır çünkü âyet Mekke'de inmiştir. Doğrusu onun bu âyeti sadece okuduğudur.

287 Taberî, 23429 Şehr ile Ubâde arasında mürseldir ama hadisin şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

[4446] İmam Ahmed de dedi ki: Ebû Said el-Hûdri dedi ki: Geceleri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında nöbetleşerek kalırdık. Onun ya bir ihtiyacı olur yahut geceleyin bir durum ile karşı karşıya gelir, bu sebeple bizi o işe gönderirdi. Neticede bu işi gönüllü olarak yapmak isteyenler ve nöbete katılmak isteyenler çoğaldı. Biz kendi aramızda konuşurken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımıza çıkıp geldi ve: *"Bu gizli konuşmalar ne oluyor? Ben size kendi aranızda gizli konuşmayı yasaklamamış mıydım"* buyurdu. (Ebû Said) dedi ki: Biz: Ey Allah'ın Nebîsi! Allah'a tevbe ettik. Bizler Mesih'i (Deccal'i) söz konusu ediyorduk ve ondan korktuk, dedik. O şöyle buyurdu: *"Ben size, sizin için bana göre Mesih'ten daha çok korktuğum şeyi haber vereyim mi"* buyurdu. (Ebû Said) dedi ki: Elbette buyur, dedik. Allah Rasûlü: *"Bir adamın, bir başkasının konumu için kalkıp namaza durması şeklinde ortaya çıkan gizli şirktir"* buyurdu.[288]

[4447] Yine İmam Ahmed dedi ki: Şehr b. Havşeb dedi ki: İbn Ğanm dedi ki: Câbiye mescidine ben ve Ebu'd-Derdâ girdiğimiz sırada Ubâde b. es-Sâmit ile karşılaştık. Benim sağ elimi sol eliyle, Ebu'd-Derdâ'nın sol elini de sağ eliyle tuttu. Ubâde aramızda yürüyüp çıkarken biz de gizlice bir şeyler konuşuyorduk. Neler konuştuğumuzu Allah en iyi bilendir. Ubâde b. es-Sâmit şöyle dedi: Birinizin yahut ikinizin ömrü uzar da el verirse Müslümanların vasat olanlarından bir adamın Kur'ân-ı Kerim'i Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dili üzere okuduğunu, bunu tekrar edip yeniden baştan başladığını, helalini helal, haramını haram bildiğini, Kur'ân-ı Kerim'in dur dediği yerde durduğunu göreceğiniz zamanlar uzak değildir. Yahutta o Kur'ân'ı kardeşinin dili üzere okuyup, o da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in diliyle okuyacak, onu tekrar edecek ve yeniden başlayacak, helalini helal, haramını haram bilecek, dur dediği yerde duracak. (Ama bu kişi) aranızda ancak ölü bir eşekbaşının dolaşması gibi dolaşacak (onun size hiçbir faydası olmayacak).

(İbn Ğanm) dedi ki: Biz bu durumda iken Şeddad b. Evs ile Avf b. Mâlik de çıkageldi ve yanımıza oturdular. Şeddad dedi ki: Ey insanlar! Sizin için en çok korktuğum husus Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken

288 Ahmed, III, 30; Heysemi, Mecma, I, 315'te hadisi zikrettikten sonra ravilerinin sika oldukları söylenmiştir demektedir. Derim ki: Hayır, ravilerinden Rubeyh tanınan birisi değildir. Buhârî: Hadisi münkerdir demiştir. O halde senedi zayıftır ama hadisin aslının şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

dile getirdiğini duyduğum şu hususdur: *(Sizin için en çok) gizli şehvetten ve şirkten korkarım.*

Ubâde b. es-Sâmit ile Ebu'd-Derdâ: Allah'ım! Bizi koru ve mağfiret buyur, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize şu hadisi nakletmemiş miydi: *"Şüphesiz ki şeytan Arap yarımadasında kendisine ibadet edileceğinden yana ümidini kesmiştir."* Gizli şehvetin ne olduğunu biliyoruz. Bu kadınıyla, arzu edilen şeyleriyle dünyanın arzu ve isteklerini kabartan halleridir. Peki, ey Şeddad senin bizi kendisiyle korkuttuğun şirkin mahiyeti nedir?

Şeddad şöyle dedi: Söyleyin bana, bir adamı bir başka adam için namaz kılarken görseniz yahut bir başkası için oruç tuttuğunu ya da sadaka verdiğini görseniz sizce bu kişi şirk koşmuş olur mu? Onlar: Evet, Allah'a yemin olsun ki şüphesiz bir başka adam için namaz kılan yahut onun için oruç tutan ya da onun için sadaka veren bir kimse andolsun ki şirk koşmuş olur, dediler.

Bu sefer Şeddad dedi ki: İşte ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Kim (başkası için) gösteriş olsun diye (riyakârlık yaparak) namaz kılarsa şirk koşmuş olur. Kim riyakârlık yaparak oruç tutarsa şirk koşmuş olur. Kim riyakârlık olsun diye sadaka verirse şirk koşmuş olur."*

Bu sefer Avf b. Mâlik şöyle dedi: Peki (bunun yerine) neden yüce Allah o amelin tümü içerisinde yalnızca kendisi için yapılanı alıp, kendisi için ihlâsla yapılanı kabul edip, o amelde kendisine şirk koşulan kısmı bir kenara bırakmıyor, dedi.

Bunun üzerine Şeddad şu cevabı verdi: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Allah buyuruyor ki: Ben, bana başkasını ortak koşan kimseler lehine (ortak olarak) pay sahiplerinin en hayırlısıyım. Kim bana bir şeyi ortak koşarsa onun yaptığı amel azıyla çoğuyla o ameli işlerken ortak koştuğu ortağına aittir. Benim ona hiçbir ihtiyacım yoktur."*[289]

[4448] Bu hadisin bir kısmının bir başka rivayet yolu: İmam Ahmed dedi ki: Şeddad b. Evs (radıyallâhu anh)'tan rivayete göre o (bir sefer) ağladı. Ona ağlamana sebep nedir? diye soruldu. O: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den

289 Ahmed, IV, 125-126; Heysemi, Mecma, X, 221'de hadisi kaydederek: Senedinde Şehr b. Havşeb vardır. Ahmed ve başkaları sika olduğunu söylerken, başkaları da zayıf olduğunu söylemişlerdir. Senedindeki diğer raviler sikadırlar demektedir. Derim ki: Şehr('in rivayeti) delil değildir ama hadisin (bölümlerinin) şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

dinlemiş olduğum bir söz beni ağlattı, dedi. Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Ben ümmetim adına şirkten ve gizli şehvetten çok korkarım."* Ey Allah'ın Rasûlü! Senden sonra ümmetin (Allah'a) ortak koşacak mı? dedim. O: *"Evet ama onlar güneşe, aya, taşa, bir heykele ibadet etmeyecekler, fakat amelleriyle riyakârlık yapacaklar. Gizli şehvet ise onlardan herhangi birisinin oruçlu olarak sabahı etmesi ile birlikte canının çekip arzuladığı isteklerden birisini hatırlayıp, derhal orucunu bırak(arak arzu ettiğini yapma)sıdır"* buyurdu.[290]

Bunu İbn Mâce de el-Hasen b. Zekvan, Ubâde b. Nuseyy yoluyla böylece rivayet etmiştir. Ubâde ise bir parça zayıftır ayrıca onun Şeddad'dan hadis dinlemiş olduğu tartışmalıdır.

[4449] Bir başka hadis: Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah kıyâmet gününde: Ben en hayırlı bir ortağım. Kim bana herhangi bir kimseyi ortak koşarsa o(nun) yaptığı amelin tamamı ona (ortak koştuğu kimseye) aittir."*[291]

[4450] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aziz ve celil olan Rabbin şöyle buyurduğunu nakletti: *"Ben ortakların en hayırlısıyım. Her kim benden başkasını ortak ettiği bir amelde bulunacak olursa benim onunla hiçbir ilgim olmaz. O, ortak koştuğu kimseye aittir."*[292] Bunu bu yoldan (İmam Ahmed) münferiden rivayet etmiştir.

[4451] Bir başka hadis: İmam Ahmed dedi ki: Mahmud b. Lebid'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizin için en çok korktuğum şey küçük şirktir."* Ashab: Küçük şirk nedir, ey Allah'ın Rasûlü? dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Bu, riya yapmaktır. Allah kıyâmet gününde insanlara amellerinin karşılığını vereceği vakit şöyle buyuracak: Haydi*

290 Zayıftır. Ahmed, IV, 124, h. no: 16671; İbn Mâce, 4205; Hakim, IV, 330, h. no: 7940 sahih olduğunu belirterek. Ancak Zehebî: Abdulvahid b. Zeyd metruk bir ravidir deyip, onun bu değerlendirmesini kabul etmektedir. Münziri, h. no: 50'de hadisi zikrettikten sonra Hakim'in bu hadisi sahih olarak değerlendirdiğini naklettikten sonra: Abdulvahid b. Zeyd ez-Zaid metruk bir ravi iken bu nasıl söylenebilir, demektedir. İbn Kesir de Ubâde b. Nuseyy dolayısıyla da illetli olduğunu söylemiştir.

291 Senedi pek kuvvetli değildir. Ali b. Sabit bir parça zayıftır ama metin şahitleriyle sahihtir.

292 Müslim, IV, 2289; Müsned, II, 301, 435; Tayalisi, 2559; İbn Mâce, 4202, İbn Hibbân, 395

Scanned with CamScanner

dünyada iken kendileri için riyakârlık yapmış olduğunuz kimselere gidin de onların yanında size verecekleri bir mükâfat var mı, bir bakın, buyuracak."[293]

[4452] Bir başka hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said b. Ebî Fedale el-Ensârî -ki ashab-ı kiram'dan birisi idi- dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Allah kıyâmet gününde gerçekleşeceğinde şüphe olmayan o günde öncekileri ve sonrakileri bir araya getirip, toplayacağı vakit bir münadi yüksek sesle şöyle diyecektir: Her kim Allah için yapması gereken amellerinden bir amelinde (başkasını) ortak koşmuş ise gitsin de onun sevabını Allah'tan başkasından istesin. Çünkü şüphesiz Allah, tüm ortaklar arasında ortaklığa muhtaç olmayandır."*[294] Bunu Tirmizî ve İbn Mâce, Muhammed b. Bekr el-Bursani yoluyla böylece rivayet etmişlerdir.

[4453] Bir başka hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Bekir (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim (Allah için yaptığı bir amelin) başkası tarafından duyulması için uğraşırsa Allah da onun halini başkalarına duyurur. Kim (amelinde) riyakârlık yaparsa Allah da onun riyakârlığını açığa çıkartarak herkese gösterir."*[295]

[4454] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hûdri, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Riyakârlık eden kimse ile Allah da riyakârlık yapar (riyakârlığının cezasını verir). Başkaları (amelini) duysun diye uğraşan kimsenin Allah da durumunu işittirir."*[296]

[4455] Bir başka hadis: İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr, İbn Ömer'e tahdis ettiğine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledi: *"Amelini insanlara duyuran (ve bu maksatla işleyen) bir kimsenin halini Allah da yarattıklarına işittirir, onu küçültür, onu tahkir eder."* Bunun üzerine Abdullah (b. Ömer'in) gözleri yaşardı.[297]

---

293 Hadis daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

294 Hasendir. Tirmizî, 3154; İbn Mâce, 420; Ahmed, III, 466; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 6817 Tirmizî hasen, gariptir diyerek. Hadisi güçlendiren çok sayıda şahidi vardır.

295 Ceyyiddir. İmam Ahmed, V, 45; Bezzâr, 3563; Mecma, X, 222'de belirtildiği üzere Taberânî; Heysemi de: Senetleri hasendir demektedir.

296 Metni ceyyiddir. Tirmizî, 2381; Ahmed, III, 40. Tirmizî hasen, sahihtir demiştir. Tirmizî böyle demiş olmakla birlikte isnad Atiyye b. Sâd'ın zayıf olması dolayısıyla zayıftır ama metin şahitleri sebebiyle mahfuz bir metindir.

297 Hasendir. Ahmed, II, 162, 195, 212, 223; Heysemi, Mecma, X, 22'de hadisi zikrederek: Bunu Taberânî ve Ahmed muhtasar olarak rivayet etmiştir. Taberânî senedde adı zik-

Scanned with CamScanner

[4456] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Âdemoğullarının ameli aziz ve celil olan Allah'ın önünde kıyâmet gününde mühürlü sahifelerde arzedilecektir. Allah: Bunu atın, bunu kabul edin buyuracak. Melekler: Rabbim Allah'a yemin olsun ki biz bundan hayırdan başkasını görmedik, diyecekler. Buna karşılık yüce Allah: Onu (atın, dediğim) amelleri benden başkası içindi. Ben bugün ancak yalnız benim için yapılan ameli kabul ederim (başkasını etmem) buyuracak."*[298] Sonra (Bezzâr) dedi ki: (Seneddeki) el-Haris b. Gassan'dan bir topluluk hadis rivayet etmiştir. Kendisi sakıncası olmayan Basralı, sika bir ravidir.

[4457] İbn Vehb dedi ki: Abdullah b. Kays el-Huzai'nin rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim riyakârlık olsun ve başkaları duysun diye ayağa bile kalksa oturuncaya kadar Allah'ın gazabında kalmaya devam eder."*[299]

[4458] Ebû Ya'lâ dedi ki: İbn Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İnsanların kendisini gördüğü yerde namazı güzelce kılmakla birlikte tenhada yalnız iken kötü kılan bir kimsenin bu hali, aziz ve celil olan Rabbini küçük gördüğü bir küçük görme halidir."*[300]

[4459] İbn Cerîr dedi ki: Amr b. Kays el-Kindî'nin tahdis ettiğine göre o Muâviye b. Ebî Süfyân'ı *"Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa salih bir amel işlesin ve Rabbine ibadetinde kimseyi ortak koşmasın"* âyetini okurken ve: Bu Kur'ân-ı Kerim'in son inen âyetidir, dediğini dinledi.[301]

---

redilmeyen kişinin adını vermiş bulunmaktadır ki o da Heyseme b. Abdurrahman'dır. Bu itibarla Ahmed'in senedindeki raviler ile Taberânî'nin Kebîr'deki senedlerinden birisinin ravileri Sahih'in ravileridir.

298 el-Ukayli, I, 218'de hadisi kaydedip, el-Haris b. Gassan sebebiyle ve onun münker rivayetleri nakletmiş olması sebebiyle illetli olduğunu söylemiştir. Zehebî, Mizanu'l-İtidal'de meçhuldür demektedir. O halde hadisin zayıf olma ihtimali daha çoktur.

299 Zayıftır. Mecma, X, 223'de belirtildiği üzere bunu Taberânî rivayet etmiş, Heysemi: Senedinde Yezîd b. Iyâd vardır ki o metruk bir ravidir demektedir.

300 Daha önce Nisâ sûresi 142. âyetin tefsirinde geçti.

301 Senedinde Hişam b. Ammar vardır, doğru sözlü birisi olmakla birlikte hayatının son zamanlarında hafızası değişikliğe uğramıştır. Yine bunun senedinde İsmail b. Ayyaş vardır ki kuvvetli bir ravi değildir. Halbuki son inen âyetin: "Bir de Allah'a döndürüleceğiniz bir günden korkunuz" (Bakara, 281) olduğu sahih olarak sabittir.

Scanned with CamScanner

Bu müşkül bir eser (sahabiden gelen bir rivayet)tir. Çünkü bu âyet-i kerime Kehf sûresinin son âyetidir. Kehf'in son âyeti ise Mekke'de inmiştir. Muhtemelen Muâviye bundan sonra bunu nesheden ve hükmünü değiştiren başka bir âyet inmemiştir, aksine bu âyet sapasağlam ve muhkem bir âyettir, demek istemiş, bu husus bazı raviler için karışıklık arz etmiş ve o da anladığı manada rivayeti nakletmiştir. Allah en iyi bilendir.

[4460] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim bir gecede: "Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa salih bir amel işlesin ve Rabbine ibadetinde kimseyi ortak koşmasın" buyruğunu okuyacak olursa, Ebyen Aden'indèn Mekke'ye kadar meleklerin de dolduracağı bir nuru olur."*[302] Oldukça gariptir.

Kehf sûresinin sonu

302 Zayıftır. Bunu Hakim, II, 371, h. 5403; Bezzâr, 3108'de rivayet etmiş, Hakim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî ise: Ebû Kurra bir parça meçhul bir ravidir ama zayıf olduğu söylenmemiştir diyerek tenkidte bulunmuştur. Yine Zehebî Mizan'da onun hakkında meçhuldür demiştir. Heysemi, Mecma, 17063'te de Ebû Kurra'dan, en-Nadr b. Şumeyl dışında rivayet nakleden olmamıştır demektedir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

MERYEM SÛRESİ

[98 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Muhammed b. İshâk, Siret'te Ümmü Seleme'den, Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ud'dan Mekke'den Habeşistan'a hicret kıssası ile ilgili olarak rivayet ettikleri hadise göre Câfer b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) bu sûrenin baş tarafını Necâşî'ye ve arkadaşlarına okumuştur. Allah en iyi bilendir.

Hz. Zekerriyyâ'yı Anış:

كٓهيعٓصٓ ﴿١﴾ ذِكْرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا ﴿٢﴾ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾ وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾ يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd.

2. Rabbinin rahmetinin kulu Zekeriyâ'yı anışıdır.

3. Hani o Rabbine gizlice niyaz edip yalvardığında.

4. Şöyle demişti: "Rabbim, gerçekten kemiklerim zayıflayıp gevşedi, ağarmış saçıyla başım alev alıp tutuştu. Rabbim, sana duam sayesinde bedbaht olmadım."

Scanned with CamScanner

5. Gerçekten ben arkamdan gelecek akrabamdan endişe ediyorum. Hanımım da kısırdır. Bundan dolayı bana lütfundan bir veli (oğul) bağışla.

6. Ki bana da mirasçı olsun, Yakup oğullarına da mirasçı olsun. Rabbim sen onu rızanı kazanacak bir kişi kıl!

Tefsiri:

Mukatta' harflere dair açıklama Bakara sûresinin baş taraflarında geçmiş bulunmaktadır.

Bu *"Rabbinin rahmetinin kulu Zekeriyâ'yı anışıdır."* Yani bu, Rabbinin rahmetinin (rahmetiyle), kulu Zekeriyâ'yı anmasıdır.

Yahyâ b. Ya'mer buyruğu "(ذَكَّرَ رحمة ربك عَبْدَهُ زَكَرِيَّا): Rabbinin rahmetini kulu Zekeriyâ'ya hatırlattı" şeklinde okumuştur.

"Zekeriyâ" hem med (yani uzatan elif harfinden sonra hemze) ile hem kasr ile (hemze'siz olarak) -iki meşhur kıraat olarak- okunmuştur. İsrâiloğulları nebîlerinden pek büyük bir nebî idi. Buhârî'nin Sahih'inde onun marangoz olduğu belirtilmektedir.[303] Yani o marangoz olarak, el emeği ile elde ettiği kazancı yerdi.

"Hani o Rabbine gizlice niyaz edip yalvardığında" buyruğu hakkında bazı müfessirler şöyle demişlerdir: Duasını gizlice yapması, yaşlı halinde çocuk istediği için ahmaklıkla itham edilmemesi içindi. Bunu Maverdi nakletmektedir. Başkaları da: Duasını gizli yapması, bu halde duanın Allah tarafından daha çok sevilmesinden dolayıdır, demişlerdir. Nitekim Katâde bu: *"Hani o Rabbine gizlice niyaz edip yalvardığında"* buyruğu hakkında böyle demiştir: Allah takvâlı olan kalbi bilir ve gizlice seslenişi işitir (kabul buyurur).

Seleften bazıları da şöyle demiştir: Etrafındakiler uykuda iken geceleyin kalktı, Rabbine seslenmeye başladı. Gizlice Rabbim, Rabbim, Rabbim, diyordu. Allah: Söyle, söyle, söyle, buyurdu. *"Demişti ki: Rabbim, gerçekten kemiklerim zayıflayıp gevşedi."* Yani gücüm, takatim oldukça azaldı. *"Ağarmış saçıyla başım alev alıp tutuştu."* Yani ağaran saçlarım siyahlar arasında alev gibi yayıldı. Nitekim İbn Bureyd de (kafiyesi elif-i) maksure olan şiirinde şöyle demiştir:

303 Müslim, 2379; Ahmed, II, 296, 405, 485; İbn Mâce, 1150; Ebû Ya'la, 6426. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir, hadisi Buhârî'de göremedim.

Scanned with CamScanner

إِمَّا تَرَى رأسِي حَاكى لونُهُ طُرَّةَ صُبحٍ تَحتَ أذْيَال الدُّجى

واشْتَعَل المُبْيَض في مُسْوَدّه مِثْلَ اشتِعَال النَّارِ في جمر الغَضَا

Bir bakmışsın ki başımdaki saçlarımın rengi

Sabah vakti elbisesinin alt tarafında dürülen saçak gibi duran sabah aydınlığına benzemiş,

Saçımın ağaran tellerinin siyahları arasında, alev gibi yayılarak,

Tıpkı ateş alevinin, ağaçların dibinde yanıp yayılması gibi.

Burada buyruktan maksat: Zayıf düşüp, yaşlanmış olduğunun ve bunun dıştan görülen ve içte hissedilen delillerinin varlığının haber verilmesidir.

"Rabbim sana duam sayesinde bedbaht olmadım." Yani benim senden hep gördüğüm dualarımı kabul buyurmandır. Senden ne diledimse asla beni geri çevirmedin.

"Gerçekten ben arkamdan gelecek akrabamdan endişe ediyorum." Çoğunluk (الْمَوَالِيَ) kelimesindeki ye harfini nasb ile meful olmak üzere okumuşlardır. Kisai'nin ye harfini (med harfi gibi) sakin okuduğu rivayet edilmiştir. Şairin şu beyitinde olduğu gibi:

كَأنَّ أيْديهنّ في القَاع الفَرقْ أيدي جَوَارٍ يَتَعَاطَينَ الوَرقْ

O kadınların düz ve kolay yürünür yerdeki elleri

Birbirlerine gümüş alıp veren kızların ellerini andırıyor.

Bir başka şair de şöyle demiştir:

فَتًى لو يُبَاري الشَّمسَ أَلْقَتْ قِنَاعَها أو القَمَرَ السَّاري لأَلْقَى المقَالدَا

Öyle bir delikanlı ki o, güneşle yarışacak olsa üzerindeki örtüyü atar

Yahut yol alan ayla yarışırsa, anahtarları bırakıverir.

Ebû Temmam Habib b. Evs et-Tai'nin şu beyiti de böyledir:

تَغَاير الشِّعرُ فيه إذ سَهرت لَهُ حَتَّى ظَنَنْتُ قوافيه ستَقتتلُ

Hakkındaki şiir(im) değişip durdu. Çünkü gece onun için uykusuz kaldım

Nihayet kafiyelerinin birbirleriyle boğuşacaklarını sandım.

Scanned with CamScanner

Mücâhid, Katâde ve Süddî "akraba" ile asabe olan yakınlarını kastettiğini söylemişlerdir. Ebû Sâlih ise kelâle[304]yi kastetmiştir, demiştir. Mü'minlerin emiri Osman b. Affan (radıyallâhu anh)'dan bu buyruğu: (وإني خَفَّت الموالي من ورائي) şeklinde fe harfi şeddeli olarak, benim benden sonra gelecek olan asabe akrabalarım azalmıştır, anlamında okuduğu rivâyet edilmiştir.

Birinci kıraate göre onun korkmasının açıklaması, akrabalarının kendisinden sonra insanlara kötü uygulamalarda bulunup, olumsuz tasarruflarda bulunacaklarından korktuğu için Allah'tan kendisinden sonra nebî olacak bir evlat istedi. Böylelikle bu evladının, onları nübüvveti ile birlikte ve ona gelen vahiy doğrultusunda idare edip yönetmesini istedi. Bu hususta duası kabul edildi. Yoksa o akrabalarının malına mirasçı olacaklarından korktuğundan ötürü böyle dua etmiş değildir. Şüphesiz ki Nebî, bu dereceye kadar kendisinden sonraki malı için endişe edecek, asabe olan akrabalarının kendisine mirasçı olmalarını kabul etmeyecek ve mirasını onların yerine alsın diye çocuk sahibi olmayı isteyecek bir hale düşmeyecek kadar büyük bir mevki ve üstün bir değer sahibidir.

İkinci bir husus olarak, Zekeriyâ (a.s)'ın mal sahibi birisi olduğu zikredilmemiştir. Aksine o el emeğinden geçinen bir marangozdu. Böyle birisi mal biriktirip, toplayamaz. Özellikle de nebîler -selâm onlara- insanlar arasında dünyalıkta en zâhid olan kimselerdi.

[4461] Üçüncü olarak, Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde birkaç yoldan sabit olduğuna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bize mirasçı olunmaz. Biz geriye ne bırakırsak o bir sadakadır"*[305] buyurmuştur.

[4462] Tirmizî'de sahih bir senetle yer alan bir rivayette de: *"Biz nebîler topluluğuna mirasçı olunmaz"*[306] şeklindedir.

---

304 Bir ferâiz (miras hukuku) terimi olarak asabe, erkeğin kendioğulları ile baba tarafından akrabaları; kelâle ise, kişinin kendisinden miras alacak babası ya da oğul bırakmadan ölmesi, bundan dolayı da diğer akrabalarının ona mirasçı olması halidir. (Sa'dî Ebû Ceyb, el-Kamûsu'l-Fıkhî. (Çeviren))

305 Buhârî, 3094; Müslim, 1757; Ebû Dâvûd, 2963; Tirmizî, 1610; Ebû Ya'la, 2. Ebû Bekr es-Sıddîk'ın rivayet ettiği uzunca bir hadisin bir bölümü olarak.

306 Bunu ne Tirmizî, ne başkası "biz" lafzı ile rivayet etmiş değildir. Bunu Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bari, VIII, 12'de şu sözleri ile ifade etmiş bulunmaktadır: Temel kitaplarda ve başkalarında "biz nebîler topluluğuna mirasçı olunmaz" lafzı ile meşhur olan rivayete gelince, imamlardan bir topluluk bunu doğru bulmamıştır. Bu "biz" anlamındaki

Scanned with CamScanner

O halde buna göre *"bundan dolayı bana lütfundan bir veli bağışla ki, bana mirasçı olsun"* buyruğunu nübüvvet mirası hakkında yorumlamak, tek doğru yorum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun için de: "Yakup oğullarına da mirasçı olsun" demiştir. Yüce Allah'ın: *"Ve Süleyman da Dâvûd'a mirasçı oldu"* (Neml, 16) buyruğu da bunun gibidir. Nübüvvete mirasçı oldu, demektir. Çünkü eğer mirasçılık malda söz konusu olsaydı, diğer kardeşleri arasında özellikle bunu onun için söz konusu etmezdi ve böyle bir şeyi haber vermenin ciddi bir anlamı olmazdı. Çünkü bütün din ve şeriatlarda kesin olarak bilinen şu ki, çocuk babasına mirasçı olur. Eğer bu özel nitelikli bir mirasçılık olmasaydı, ayrıca onu haber vermezdi. Bütün bu hususları ayrıca sahih olarak nakledilen hadis tesbit edip, açıklamaktadır:

[4463] *"Biz nebîler topluluğuna mirasçı olunmaz, bizim geriye bıraktığımız sadakadır."*[307]

Mücâhid yüce Allah'ın: *"Bana da mirasçı olsun Yakup oğullarına da mirasçı olsun"* buyruğu hakkında: Onun bıraktığı miras ilimdi. Zekeriyâ da Yakup'un soyundandı demektedir.

Huşeym dedi ki: Bize İsmail b. Ebî Halid, Ebû Sâlih'ten yüce Allah'ın: *"Ki bana da mirasçı olsun, Yakup oğullarına da mirasçı olsun"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Ataları nebî olduğu gibi, kendisi de nebî olsun Abdurrezzak, Ma'mer'den, o Katâde'den, o Hasan'dan: Onun nübüvvetine ve ilmine mirasçı olsun, diye açıkladığını rivayet etmektedir.

Süddî de aynı şekilde: Benim nübüvvetime ve Yakup hanedanının nübüvvetine mirasçı olsun, demiştir.

Mâlik'ten, o Zeyd b. Eslem'den diye gelen rivayete göre *"ki bana da mirasçı olsun, Yakup oğullarına da mirasçı olsun"* buyruğu hakkında: Onların nübüvvetine mirasçı olsun, dediğini nakletmektedir. Câbir b. Nûh ile Yezîd b. Harun her ikisi İsmail b. Ebî Halid'den, o Ebû Sâlih'ten yüce Allah'ın: *"Ki*

---

lafza nispetle bu şekildedir, ama bunu Tirmizî, İbn Uyeyne yoluyla Ebu'z-Zinad'dan: "Muhakkak biz nebîler topluluğuna mirasçı olunmaz" lafzı ile rivayet etmiştir. Hadis bu şekilde Humeydi'nin Müsned'inde İbn Uyeyne'den rivayet edilmiştir ki, o da İbn Uyeyne'nin arkadaşlarının (ondan hadis rivayet edenlerin) en sağlam olanıdır." Ayrıca bk. Humeydi, Müsned, 22 ve Hâfız İbn Hacer'in bu hadisler ile âyet-i kerimeyi birbiri ile telif maksadıyla söylediklerine de bakınız.

307 Bir önceki nota bakınız.

Scanned with CamScanner

bana da mirasçı olsun, Yakup oğullarına da mirasçı olsun" buyruğu hakkında, benim malıma mirasçı olsun, Yakup hanedanından da nübüvveti miras alsın, dediğini nakletmektedirler. İbn Cerîr'in tefsirinde tercih ettiği de işte budur.

[4464] Abdurrezzak da dedi ki: Bize Ma'mer'in, Katâde'den haber verdiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ın rahmeti Zekeriyâ'ya olsun. Mır. Asçılardan ona ne? Allah'ın rahmeti Lut'a olsun. Gerçekten o çok güçlü bir yere zaten dayanıyordu."*[308]

[4465] İbn Cerîr dedi ki: Hasan dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ın rahmeti kardeşim Zekeriyâ'ya olsun. Malına mirasçı olacaklardan ona ne? Kalkıp: "Bundan dolayı bana lütfundan bir veli bağışla ki bana da mirasçı olsun, Yakup oğullarına da mirasçı olsun" desin."*[309]

Bunlar sahih hadislere karşı duramayacak türden mürsel rivayetlerdir. Allah en iyi bilendir.

"Rabbim, sen onu rızanı kazanacak bir kişi kıl" buyruğuna gelince: Yani hem senin nezdinde, hem kulların arasında kendisinden razı olunan birisi kıl. Dini ve ahlâkı itibariyle hem sen onu sev, hem de onu kullarına sevdir.

يَا زَكَرِيَّآ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيٰى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾

7. Ey Zekeriyâ! Gerçekten biz sana Yahyâ adında bir oğul müjdeleriz. Bundan önce kimseye bu adı vermemiştik.

Tefsiri:

Bu sözler hazfedilmiş lafızları da ihtiva etmektedir. Bunlar da: Duasında dile getirdiği istekleri kabul edildi ve kendisine: *"Ey Zekeriyâ gerçekten biz sana Yahyâ adında bir oğul müjdeleriz"* buyuruldu. Yüce Allah'ın şu buy-

308 Zayıftır. Bunu Abdurrezzak, Tefsir, 1735; Taberî, 23500, 23551'de bu şekilde mürsel olarak rivayet etmişlerdir. Mürsel de hadisin kısımlarındandır. Hadisin gevşekliği (vehen) yalnızca baş taraflarındandır. Son kısmı ise sahih senetlerle mevsul olarak rivayet edilmiş bulunmaktadır.

309 Zayıftır. Taberî, 23499'da Hasan'dan mürsel olarak rivayet etmiştir. Mürsel de zayıf hadisin kısımlarındandır. Bunun ikinci bir illeti daha vardır ki o da Câbir b. Nûh'dur. Yahyâ ve başkaları zayıf olduğunu söylemişlerdir. Senedinde yer alan Mübârek b. Fedale de kavi bir ravi değildir.

Scanned with CamScanner

rukları da buna benzemektedir: *"Orada Zekeriyâ Rabbine dua etti: 'Rabbim, bana katından çok temiz bir soy bağışla. Sen duayı işitensin' dedi. O mihrapta durmuş namaz kılarken melekler ona seslendiler: Muhakkak Allah sana Allah'tan bir kelimeyi (İsa'yı) doğrulayıcı bir efendi, nefsini sakındıran ve Sâlihlerden bir peygamber olmak üzere Yahyâ'yı müjdeliyor."* (Âl-i İmran, 38-39)

"Bundan önce kimseye bu adı vermemiştik" buyruğuna gelince: Katâde, İbn Cureyc ve İbn Zeyd: Ondan önce kimseye bu isim verilmemişti, demektir demişlerdir. İbn Cerîr'de (r.h) bunu tercih etmiştir.

Mücâhid: "Bundan önce kimseye bu adı vermemiştik" buyruğunu, ona benzer kimse yoktu, diye açıklamıştır. Bunu da yüce Allah'ın (ayet sonundaki aynı kelimenin geçtiği): *"O halde ona ibadet et ve ona ibadetinde sebat göster. Onun adıyla anılan bir kimse biliyor musun?"* (Meryem, 65) buyruğundan hareketle bu açıklamayı yapmıştır ki, bu âyette bu lafız, ona benzer bir kimse... demektir.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: Yani bundan önce kısır kadınlar onun gibisini doğurmamıştır, diye açıkladığını nakletmiştir. Bu da Zekeriyâ (a.s)'ın çocuğunun olmadığına, hanımının da ömrünün başından itibaren kısır olduğuna delildir. İbrâhim ile Sara'nın -ikisine de selâm olsun- durumu ise böyle değildi. Çünkü onlar kısırlıklarından dolayı değil, yaşlarının ilerlediğinden ötürü İshâk'ın doğacağı müjdesine hayret etmişlerdi. Bundan dolayı İbrâhim (a.s): *"Bana ihtiyarlık gelip çatmışken mi bana gelip müjde veriyorsunuz. Artık neyi müjdeliyorsunuz"* (Hicr, 54) demişti. Oysa bundan on üç yıl önce İsmail adındaki çocuğu olmuştu. İbrâhim'in (a.s) hanımı ise şöyle demişti: *"Vay halime! Ben kocamış bir kadın ve şu eşim de bir ihtiyar iken ben mi doğuracakmışım. Doğrusu bu pek şaşılacak bir şey bu. (Melekler) dediler ki: 'Allah'ın işine mi şaşıyorsun. Allah'ın rahmet ve bereketleri sizin üzerinize olsun ey hane halkı. Şüphesiz ki o her türlü hamde layık olandır, şanı pek yüce olandır."* (Hûd, 72-73)

Scanned with CamScanner

قَالَ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾ قَالَ كَذَٰلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا ﴿٩﴾

8. Dedi ki: "Rabbim, eşim kısır bir kadın, benim ise yaşlılıktan kemiklerim kurumuşken nasıl oğlum olabilir?"

9. Dedi ki: "Öyle. (Ama) Rabbin buyurdu ki: Bu, benim için pek kolaydır. Çünkü sen daha önce bir şey değilken seni yarattım."

Tefsiri:

Bu buyrukla Zekeriyâ (a.s)'ın duası kabul edilip, çocuğunun olacağı müjdesi verildiği zaman hayret ettiğini ifade etmektedir. O ileri derecede sevinmiş, çocuğunun nasıl olacağını ve hangi yolla çocuğunun dünyaya geleceğini sordu. Çünkü onun eşi hem yaşlı, hem de ta başından beri çocuk doğuramayan kısır bir kadındı. Kendisi ise oldukça yaşlanmış ve gücünü kaybetmişti. Yani kemiği incelmiş ve zayıflamıştı. Kendisinde cima yapacak ve çocuk doğuracak güç kalmamıştı. Araplar kuruyan bir değneğin durumunu anlatmak için: (عَتا يَعْتو عِتيا وعُتُوا، وعَسا يَعْسو عُسوا وعِسيا) kiplerini kullanırlar. Bundan dolayı Mücâhid de: (عِسيا)[310] kemiğin zayıflayıp, gücünü kaybetmesi anlamındadır, demiştir. İbn Abbâs ve başkaları ise (عِتِيًّا), yaşlılık demektir, diye açıklamışlardırancak görünen bunun yaşlılıktan daha özel bir anlamı olduğudur.

[4466] İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Ben sünnetin tamamını öğrendim. Şu kadar var ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Benim ise yaşlılıktan kemiklerim kurumuşken"* buyruğundaki (son kelimeyi) (عِتِيًّا) diye mi yoksa (عِسيا) diye mi okuduğunu bilmiyorum.[311] Bunu İmam Ahmed de Süreyc b. en-Numan ve Ebû Dâvûd'dan, o Ziyad b. Eyyûb'dan, her ikisi Huşeym'den böylece rivayet etmişlerdir.

Melek Zekeriyâ (a.s)'ın hayret ettiği hususa cevap olmak üzere *"dedi ki: Öyle, (ama) Rabbim buyurdu ki: Bu benim için pek kolaydır."* Yani senden

310 Elimizdeki baskıda bu kelime bu şekilde olmakla birlikte, İbn Kesir'in diğer baskılarında bu kelime (عِنِيًّا) şeklindedir. (Çeviren)

311 Taberî, 23514; Ahmed, I, 249, 257-258 senedi zayıftır. Husayn ise İbn Abdurrahman olup, hafızası (son dönemlerinde) karışmıştır.

Scanned with CamScanner

ve -başkasından değil de- bizzat bu eşinden bir çocuğun dünyaya gelmesini sağlamak Allah için pek kolaydır. Sonra ona sorduğu hususdan daha da hayret verici olanı söz konusu ederek: *"Çünkü sen daha önce bir şey değilken seni yarattım"* buyurmaktadır. Nitekim bir başka yerde yüce Allah: *"İnsan üzerinden öyle uzun bir süre geçti ki, o anılmaya değer bir şey değildi"* (İnsan, 1) buyurmaktadır.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً ۚ قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾ فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾

10. Rabbim, bana bir alâmet ver, dedi. "Senin alâmetin sapasağlam olduğun halde insanlarla (üç gün) üç gece konuşamamandır" buyurdu.

11. Mabedden kavminin karşısına çıkıp onlara: "Sabah akşam tesbih edin" diye işaret etti.

Tefsiri:

Yüce Allah Zekeriyâ (a.s)'ın *"Rabbim"* bana verdiğin söze kalbimin tam anlamıyla inanması, ruhumun karar bulması için verdiğin sözün artık gerçekleştiğine dair *"bana bir alâmet"* bir delil, bir belirti *"ver, dedi."* İbrâhim (a.s) da şöyle demişti: *"Rabbim, ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster. İnanmadın mı yoksa, buyurdu. O da: İnandım, fakat kalbimin mutmain olması (yatışması) için (soruyorum), demişti."* (Bakara, 260)

"Senin alâmetin" yani sana alâmet ve delil olacak husus: *"Sapasağlam olduğun halde insanlarla üç gece konuşamamandır"* buyurdu. Yani sen sağlıklı olduğun, hasta olmadığın, herhangi bir rahatsızlığın da bulunmadığı halde üç gün dilinle konuşamayacaksın. İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Vehb b. Münebbih, Süddî, Katâde ve başkaları: Herhangi bir hastalık ve rahatsızlık olmaksızın dili konuşamadı (tutuldu).

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem: O (Tevrat) okuyabiliyor, tesbih edebiliyor ama kavmi ile işaret dışında konuşamıyordu, demişti. Ravfî, İbn Abbâs'tan: "Üç gece konuşamaman" yani peş peşe üç gece konuşamayacaksın, dediğini nakletmektedir. Ondan ve cumhurdan gelen birinci görüş ise

Scanned with CamScanner

daha sahihtir. Nitekim yüce Allah Âl-i İmran sûresinde şöyle buyurmaktadır: *"Rabbim, bana bir alâmet ver dedi. Senin alâmetin insanlarla üç gün süreyle işaretten başka (bir yolla) konuşamamandır. Rabbini çok an, sabah akşam (onu) tesbih et"* buyurdu. (Âl-i İmran, 41)

Mâlik de Zeyd b. Eslem'den: *"Üç gece konuşamamandır"* buyruğu hakkında yani dilsiz olmadığın halde konuşamayacaksın diye açıkladığını nakletmektedir. Bu da onun geceli gündüzlü üç gün insanlarla "ancak işaretleşerek" konuşabildiğine delildir. Bundan dolayı şu âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:

"Mabedden" yani çocuğunun doğacağı müjdesinin verildiği mabedden *"kavminin karşısına çıkıp onlara: Sabah akşam tesbih edin diye"* hızlı ve gizli bir şekilde *"işaret etti."* Yani işaret yoluyla kavmine söyledikleri bu üç günde diğer amellerinden ayrı olarak ve ihsan ettiği nimeti dolayısıyla da Allah'a şükür olmak üzere yapmakla emrolunduğu ibadetlere uygun şeylerdi.

Mücâhid dedi ki: (Burada) *"onlara... vahyetti"* lafzı onlara işaret etti anlamındadır. Vehb ve Katâde de böyle açıklamışlardır. Mücâhid'den gelen bir rivayette ise: *"Onlara vahyetti"* buyruğunu onlara yerde yazdı diye açıklamıştır. Süddî de böyle açıklamıştır.

Ey Yahyâ Kitâb'a Sarıl:

يَا يَحْيٰى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ ۖ وَاٰتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿١٢﴾ وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكَاةً ۖ وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾ وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾

12. Ey Yahyâ! Kitabı tam bir kuvvetle al. Biz ona hikmeti daha çocuk iken verdik.

13. Katımızdan ona bir kalp inceliği ve bir temizlik de verdik. O takvâ sahibi bir kimse idi.

14. Ana babasına karşı itaatkârdı. Büyüklük taslayan ve isyankâr bir kimse değildi.

15. Doğduğu günde, vefatı gününde ve diri olarak kaldırılacağı günde selâm olsun ona.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Bu buyrukta hazfedilmiş ifadeler ihtiva etmektedir. Takdiri de şöyledir: Doğacağı müjdesi verilen bu çocuk dünyaya geldi. O Yahyâ (a.s)'dır. Allah ona kitabı öğretti. Bu da onların kendi aralarında ders olarak okuyup öğrendikleri teslim olmuş peygamberlerin, rabbânîlerin ve âlimlerin, doğruya meyletmiş (Yahudi)lere gereğince hükmettikleri Tevrat'tır. (Kendisine Tevrat'ın öğretildiği) o sırada yaşı küçüktü. Bundan dolayı özellikle söz konusu edildi, Allah'ın kendisine ve anne babasına ihsan ettiği nimetler dile getirilerek, *"ey Yahyâ kitabı tam bir kuvvetle al"* buyurdu. Yani kitabı tam bir gayretle ve olanca çalışmayı, gayreti göstererek öğren.

"Biz ona hikmeti daha çocuk iken verdik." Yani kavrayışı, bilgiyi, gayreti, azim ve kararlılığı, hayra yönelmeyi, hayra bütün varlığıyla kendisini vermeyi, onun yolunda olabildiğince gayret göstermeyi henüz yaşı küçükken vermiştik.

Abdullah b. el-Mubarek dedi ki: Ma'mer dedi ki: Çocuklar Zekeriyâ oğlu Yahyâ'ya: Haydi bizimle gel de oynayalım, dediler. O: Biz oyun oynamak için yaratılmadık, demişti. (Devamla) dedi ki: Bundan dolayı da yüce Allah: *"Biz ona hikmeti daha çocuk iken verdik"* buyruğunu indirdi.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan *"katımızdan ona bir kalp inceliği verdik"* buyruğu hakkında, katımızdan bir rahmet (şefkat ve merhamet) verdik, diye açıkladığını nakletmektedir. İkrime ve Katâde de böyle demiş, Dahhâk da ayrıca Bizden başkasının güç yetiremediği (rahmeti verdik), diye eklemiştir. Katâde ise: Allah o rahmet ile Zekeriyâ'ya acıdı, ibaresini eklemektedir.

Mücâhid: *"Katımızdan bir kalp inceliği"* buyruğunu Rabbinin kendisine şefkati diye açıklamış, İkrime ise: *"Katımızdan ona bir kalp inceliği"* yani tarafımızdan ona tazim (verdik), diye açıklamıştır. İbn Cureyc dedi ki: Bana Amr b. Dinar'ın haber verdiğine göre o İkrime'nin, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini naklederken dinlemiştir: Hayır, Allah'a yemin ederek söylüyorum. Ben: "(حَنَانًا): Kalp inceliği" lafzının ne demek olduğunu bilmiyorum.

İbn Cerîr dedi ki: Bize İbn Humeyd tahdis etti, bize Cerîr, Mansur'dan tahdis etti. Ben Said b. Cubeyr'e yüce Allah'ın: *"Katımızdan bir kalp inceliği"* buyruğu hakkında soru sordum da o bana şöyle dedi: Ben de bunu İbn Abbâs'a sordum, hakkında hiçbir şey söylemedi.

Scanned with CamScanner

İfadelerin akışından anlaşıldığı kadarıyla "bir kalp inceliği" anlamındaki lafız yüce Allah'ın: *"Biz ona hikmeti daha çocuk iken verdik"* buyruğuna atfedilmiş olduğudur. Yani biz ona hikmeti, kalp inceliğini ve temizliği verdik. Yani onu ince kalpli ve tertemiz yaptık. Çünkü "hanân" denilen şey şefkat ve atifetle birlikte sevgi demektir. Nitekim Araplar: "(حنّت الناقة على ولدها، وحنت المرأة على زوجها): Dişi deve yavrusuna şefkat etti, kadın kocasına şefkat (ve özlem) duydu" derler. Şefkat ve özlem anlamındaki "el-Hınne"den "Hanne" kadına ad olarak verilmiştir. "(حن الرجل إلى وطنه): Adam vatanına özlem duydu" denilir. Şefkat göstermek, merhamet edip şefkatli olmak da buradan gelmektedir. Nitekim şair şöyle demiştir:

تَحنَّنْ عَلَيَّ هَدَاكَ المليكُ فإنَّ لكُل مَقامٍ مَقَالا

Her şeyin mutlak sahibi olan Allah, sana hidayet versin, şefkat ve merhamet eyle bana,

Çünkü hiç şüphesiz, her bir konumun söylenecek farklı sözü vardır.

[4467] İmam Ahmed, Müsned'inde Enes (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir adam cehennemde kalacak, bin yıl boyunca: Ey Hannân, ey Mennân diye seslenecek."*[312] Bazı hallerde bu isim tesniye olarak da kullanılabilir. Kimileri bu türden vârid olmuş lafız ve rivayetleri başlı başına bir ağız olarak da kabul etmektedir. Tarafe'nin şu beyitinde olduğu gibi:

أبا مُنْذر أفنيتَ فاستبق بَعْضَنَا حَنَانَيْك بَعْض الشَّر أهْونُ مِنْ بَعْض

Ey Ebû Münzir, herkesi yok ettin bir kısmımızı olsun hayatta bırak

Ne olur şefkat edip, merhamet etsen; çünkü şerrin bir kısmı diğerinden daha hafiftir.

Yüce Allah'ın: *"Ve bir temizlik de verdik"* buyruğu daha önce geçen "kalp inceliği" anlamındaki kelimeye atfedilmiştir.

Temizlik (zekât), kirden, küçük ve büyük günahlardan arınmak, temiz olmak demektir. Katâde: Zekât salih amel anlamındadır. Derken Dahhâk ve

312 Zayıftır. Müsned, III, 230; Ebû Ya'la, 4210; Heysemi, Mecma, X, 384'de hadisi zikrederek: Her ikisinin de ravileri Ebû Zilal dışında Sahih'in ravileridir. Cumhur zayıf olduğunu söylerken İbn Hibbân sika olduğunu söylemiştir demektedir.

Scanned with CamScanner

İbn Cureyc salih amel zeki (temiz) olandır, demişti. Ravfî, İbn Abbâs'tan: "Bir temizlik" buyruğunu, bir bereket diye açıkladığını nakletmektedir.

"O takvâ sahibi bir kimse idi." Tertemiz, hiçbir günah işlememiş birisi idi.

"Ana babasına karşı itaatkârdı. Büyüklük taslayan ve isyankâr bir kimse değildi" buyruğuna gelince: Yüce Allah onun Rabbine itaatini ve merhamet, temizlik ve takvâ sahibi birisi olduğunu söz konusu ettikten sonra, anne babasına itaatkâr olduğunu, onlara karşı iyi davrandığını, onlara sözüyle, davranışlarıyla karşı gelmekten, onların kendisine verdikleri emir ve yasaklara başkaldırmaktan uzak durduğunu söz konusu etmektedir. İşte bundan dolayı: *"Büyüklük taslayan ve isyankâr bir kimse değildi"* buyurmaktadır. Daha sonra yüce Allah bu güzel niteliklerine karşı bir mükâfat olmak üzere şöyle buyurmaktadır:

"Doğduğu günde, vefatı gününde ve diri olarak kaldırılacağı günde selâm olsun ona." Yani bu üç halde o güven altındadır.

Süfyân b. Uyeyne dedi ki: İnsanların en zor ve yalnız oldukları üç yer vardır: Doğduğu günde, kendisini içinde bulunduğu bir ortamın dışına çıkmış görür. Öleceği gün, daha önce hiç görmediği kimseleri görür. Diriltileceği günde de kendisini pek büyük bir mahşerde görür. (Devamla) dedi ki: İşte bu üç konumda Allah Zekeriyâ oğlu Yahyâ'ya ikramda bulunmuş ve özel olarak ona "selâm olsun" buyurmuştur: "Doğduğu günde, vefatı gününde ve diri olarak kaldırılacağı günde selâm olsun ona." Bunu İbn Cerîr, Ahmed b. Mansur el-Mervezi'den, o Sadaka b. el-Fadl'dan, o ondan (Süfyân b. Uyeyne'den) diye rivayet etmiştir.

[4468] Abdurrezzak dedi ki: Bize Ma'mer, Katâde'den yüce Allah'ın: *"Büyüklük taslayan ve isyankâr bir kimse"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: İbnu'l-Müseyyeb şöyle derdi: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Kıyamet gününde Allah'ın huzuruna çıkan her bir kimse mutlaka bir günah işlemiş olarak çıkacaktır. Bundan Zekeriyâ oğlu Yahyâ müstesnadır."* Katâde ise: O ne bir günah işledi, ne de bir kadına yaklaşmayı düşündü dedi.[313] Bu, mürsel bir rivayettir.

313 Mürseldir, ama ondan sonraki rivayetle güç kazanmaktadır. İbnu'l-Müseyyeb'in mürsel rivayetleri sahihtir.

Scanned with CamScanner

[4469] Muhammed b. İshâk dedi ki: İbnu'l-Âs Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledi: *"Kıyamet gününde bütün Âdemoğulları günah işlemiş olarak gelecektir. Zekeriyâ'nın oğlu Yahyâ müstesnâ"*[314] İbn İshâk tedlis yapan bir ravidir ve bu hadisi an lafzını kullanarak rivayet etmiştir. Allah en iyi bilendir.

[4470] İmam Ahmed dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir günah işlememiş yahut bir günah işlemeye kalkışmamış (içinden geçirmemiş) hiçbir Âdemoğlu yoktur. Ama Zekeriyâ oğlu Yahyâ böyle değildir. Hem hiçbir kimsenin de: Benim Metta oğlu Yunus'tan hayırlı olduğumu söylememesi gerekir."*[315] Bu da aynı şekilde zayıftır. Çünkü senedinde Ali b. Zeyd b. Cud'an'ın çok sayıda münker rivayetleri vardır. Allah en iyi bilendir.

Said b. Ebî Arûbe, Katâde'den naklederek söylediğine göre Hasen şöyle demiştir: Yahyâ ile İsa -ikisine de selâm olsun- karşılaştı. İsa ona: Benim için mağfiret dile, sen benden hayırlısın, dedi. Diğeri ona: (Asıl sen) benim için mağfiret dile, sen benden hayırlısın, dedi. İsa ona: (Hayır) asıl sen benden hayırlısın. Çünkü ben kendi kendime selâm verdiğim halde, sana Allah selâm verdi, dedi. Allah'a yemin olsun ki böylelikle bunun (Allah'ın onun hakkında selâm vermesinin) üstünlüğü anlaşılmış oldu.

Meryem'i Anış:

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾
فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا
سَوِيًّا ﴿١٧﴾ قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَٰنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾

314 Taberî, 23566 senedinde -musannıf (İbn Kesir)'in de belirttiği gibi- İbn İshâk vardır ve o tedlis yapan bir ravi olup, burada da an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur.

315 Ahmed, I, 254, 292; Ebû Ya'la, 2544 senedi ravilerinden Ali b. Zeyd b. Cud'a'nın zayıf oluşu dolayısıyla zayıftır. Heysemi, Mecma, VIII, 209'da: Senedinde Ali b. Zeyd vardır. Cumhur zayıf olduğunu söylemiş olmakla birlikte sika olduğunu söyleyenler de olmuştur. Ahmed'in senedindeki diğer raviler Sahih'in ravileridir, demektedir. Derim ki: Ama hadisin kendileriyle güçlendiği şahitleri vardır. Bk. Mecma, VIII, 208-209. Ayrıca bu hadis kendisinden önce gelen Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın rivayeti ve İbnu'l-Müseyyeb'in mürseli ile de güç kazanır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. Hadisin son kısmı sahihtir.

Scanned with CamScanner

قَالَ إِنَّمَآ أَنَا۠ رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَٰمًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾ قَالَتْ أَنَّىٰ
يَكُونُ لِي غُلَٰمٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾ قَالَ كَذَٰلِكِ
قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَلِنَجْعَلَهُۥٓ ءَايَةً لِّلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِّنَّا وَكَانَ أَمْرًا
مَّقْضِيًّا ﴿٢١﴾

16. Kitapta Meryem'i de an. Hani o kendi ailesinden doğu tarafında bir yere çekilmişti.

17. Sonra onlarla kendi arasında bir perde germişti. Derken biz ona ruhumuzu (Cebrâil'i) gönderdik. Ona tam bir insan sûretinde göründü.

18. "Senden Rahmân'a sığınırım, eğer takvâ sahibi bir kimse isen (bana dokunma)" dedi.

19. O da dedi ki: "Ben ancak senin Rabbinin gönderdiği elçisiyim. Sana temiz bir oğul vermeye geldim."

20. Meryem dedi ki: "Bana hiçbir insan eli değmemiş iken ve ben kötü bir kadın da olmadığıma göre nasıl bir oğlum olabilir?"

21. Dedi ki: "Evet, durum dediğin gibidir, fakat Rabbin: O bana kolaydır. Biz onu insanlar için bir âyet ve bizden bir rahmet kılacağız, buyurdu. Buna dair hüküm verilmiş, bitmiştir."

Tefsiri:

Yüce Allah Zekeriyâ (a.s) kıssasını ve kendisi yaşlı, hanımı da kısır olduğu halde ondan tertemiz, mübarek kılınmış bir evladın dünyaya gelmesini gerçekleştirdiğini söz konusu ettikten sonra, Meryem (a.s)'dan oğlu İsa (a.s)'ı babasız olarak dünyaya getirip, var etmesi kıssasını söz konusu etti. Çünkü her iki kıssa arasında bir münasebet ve bir benzerlik bulunmaktadır. Bundan dolayı Âl-i İmran sûresinde, burada ve Enbiyâ sûresinde her ikisini söz konusu ederken mana olarak aralarındaki yakınlıktan ötürü her iki kıssayı da birlikte zikretmiştir. Böylelikle kullarına kendi kudretini, azametini, mutlak egemenliğini göstermiş olmakta, onun her şeye kadir olduğunu anlatmaktadır.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah: *"Kitapta Meryem'i de an"* buyurmaktadır. Meryem, İmran'ın kızı olup, Dâvûd (a.s)'ın soyundandır. İsrâiloğulları içerisinde temiz ve oldukça iyi bir aileden geliyordu. Yüce Allah annesinin kendisini doğurması kıssasını ve kendisini Beytu'l-Makdis'in hizmetine adamış olduğunu Âl-i İmran sûresinde zikretmiş bulunmaktadır. Çünkü onlar böyle bir adayış ile Allah'a yakınlaşmaya çalışıyorlardı. *"Rabbi onu güzel bir kabul ile kabul etti, güzel bir bitki gibi bitirdi."* (Âl-i İmran, 37)

Meryem İsrâiloğulları arasında oldukça muazzam bir şekilde yetişti. İleri derecede ibadet ile kesintisiz kendisini ibadete vermekle meşhur, zahid ve abid kadınlardan birisi idi. Kızkardeşinin -teyzesi de denilmiştir- kocasının (eniştesi) İsrâiloğullarının Nebîsi Zekeriyâ'nın kefaleti altında idi. (Zekeriyâ ona bakıyordu.) Çünkü dinleri hususunda kendisine başvurdukları büyükleri o idi.

Zekeriyâ kendisini hayrete düşürecek oldukça büyük, muazzam kerametlerini görmüştü: *"Zekeriyâ ne zaman onun yanına mihraba girdiyse yanında bir rızık buluyordu. Ey Meryem, bu sana nereden geliyor dedi. O: Bu Allah'tandır. Şüphesiz Allah dilediğine hesapsız rızık verir, dedi."* (Âl-i İmran, 37)

Nakledildiğine göre Meryem'in yanında yaz mevsiminde kış meyvesini, kış mevsiminde yaz meyvesini buluyordu. Nitekim buna dair açıklamalar daha önce Âl-i İmran sûresinde geçmişti.

Hikmeti sonsuz, delilleri en güçlü olan yüce Allah Meryem'den beş büyük ulu'l-azm rasûlden birisi olan kulu ve rasûlü İsa (a.s)'ı var etmeyi dileyince *"o da kendi ailesinden doğu tarafında bir yere çekilmişti"* yani Meryem onlardan ayrılıp, bir kenara çekilmiş, mukaddes mescidin doğu tarafına gitmişti.

Süddî: Ay hali olduğu için ayrılmıştı, dediği gibi, başka açıklamalar da yapılmıştır. Ebû Kudeyne'nin rivayetine göre İbn Abbâs dedi ki: Kitap ehli üzerine Beyte doğru dönüp namaz kılmak ve oraya gidip hac etmek farz kılınmıştı ama bu işi yapmaktan onları geri çeviren tek husus Rabbimizin: *"O kendi ailesinden doğu tarafında bir yere çekilmişti"* buyruğudur. Yani Meryem doğu tarafında bir yere çıkıp gitmişti. Bu sebeple onlar da güneşin doğduğu tarafa doğru namaz kıldılar. Bunu İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

Yine İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Hıristiyanların doğuyu niçin kıble edindiklerini Allah'ın kulları arasında en iyi bilen kişi benim. Bunun sebebi yüce Allah'ın: *"O kendi ailesinden doğu tarafında bir yere çekilmişti"* buyruğudur. Sonra onlar İsa'nın doğum yerini kıble edindiler.

Katâde dedi ki: *"Doğu tarafında bir yer"* geniş ve onlardan uzakta bir yer, diye açıklamıştır. Muhammed b. İshâk dedi ki: Meryem testisi ile su almak üzere gitmişti. Nevf el-Bikâlî ise: (Orada) içinde ibadet edecek bir yer edinmişti, dedi. Allah en iyi bilendir.

"Sonra onlarla kendi arasında bir perde germişti." Yani onlardan gizlenip, saklanmıştı. Yüce Allah ona Cebrâil (a.s)'ı gönderdi. *"Ona tam bir insan sûretinde göründü."* Tam ve eksiksiz bir insan olarak göründü. Mücâhid, Dahhâk, Katâde, İbn Cureyc, Vehb b. Münebbih ve Süddî yüce Allah'ın: *"Derken biz ona ruhumuzu gönderdik"* buyruğunu Cebrâil (a.s)'ı gönderdik, diye açıklamışlardır. Onların bu söyledikleri Kur'ân'ın açık ifadesinden (zahirinden) anlaşılandır.. Çünkü yüce Allah bir başka âyette de şöyle buyurmaktadır: *"Onu Emin Ruh, uyarıcılardan olasın diye senin kalbin üzere indirdi."* (Şuarâ, 193-194) Ebû Câfer er-Râzî, Ubeyy b. Ka'b'ın şöyle dediğini nakletmektedir: İsa (a.s)'ın ruhu da hiç şüphesiz Âdem (a.s) zamanında ahit alınmış (kalu belâ) ruhlardandır. İşte ona tam ve eksiksiz bir beşer sûretinde görünen de odur yani İsa'nın ruhudur. Meryem kendisi ile konuşana hamile kaldı ve o(nun ruhu) içine girdi. Bu açıklama oldukça garip ve münkerdir. İsrâiliyattan bir haber gibi duruyor.

"Senden Rahmân'a sığınırım. Eğer takvâ sahibi bir kimse isen dedi." Yani melek kendisine bir insan sûretinde göründüğü vakit kendisi ise kavmi ile arasında bir perde bulunup, tek başına bir yerde olduğu için ondan korktu ve: "Senden Rahmân'a sığınırım, eğer takvâ sahibi bir kimse isen" demişti. Eğer Allah'tan korkuyorsan, diyerek ona Allah'ı hatırlattı. İşte nefsi müdafaada meşru olan budur. Yani en kolay yol hangisi ise onunla yapılmalıdır. Bundan ötürü o da öncelikli olarak kendisine aziz ve celil olan Allah'ı hatırlattı.

İbn Cerîr dedi ki: Ebû Vâil, Meryem kıssasını zikrederken dedi ki: Meryem: *"Senden Rahmân'a sığınırım, eğer takvâ sahibi bir kimse isen"* dediği vakit takvâ sahibinin böyle bir hatırlatma ile vazgeçecek akıllı birisi olduğunu bilmişti. *"O da dedi ki: Ben, ancak senin Rabbinin gönderdiği elçisiyim"* yani

Scanned with CamScanner

melek ona cevap olmak üzere ve kendisine zarar geleceğine dair kapıldığı korkuyu da ortadan kaldırmak için: Ben senin sandığın türden birisi değilim. Ben Rabbinin elçisiyim, yani beni sana Allah gönderdi.

Denildiğine göre Meryem Rahmân'ı anınca Cebrâil korkusundan irkildi ve asıl haline dönerek: Ben senin Rabbinin rasûlüyüm, sana tertemiz bir erkek evlat bağışlaması için (beni gönderdi), dedi.

Meşhur kıraat imamlarından birisi olan Ebû Amr b. el-Alâ bunu bu şekilde: (ليهب لك): (Allah'ın) sana bağışlaması için, (anlamında) okumuşlardır. Diğerleri de: "Sana temiz bir oğul vermeye geldim" diye okumuşlardır. Her iki kıraatin de güzel bir açıklaması, doğru bir anlamı vardır. Üstelik biri diğerinin anlamını gerektirir.

"Meryem dedi ki: Bana hiçbir insan eli değmemişken ve ben kötü bir kadın" zinakâr bir kadın "olmadığıma göre benim nasıl bir oğlum olabilir?" Meryem bu işe hayret ederek: Benim nasıl oğlum olabilir, dedi. Yani böyle bir çocuk benden ne şekilde doğacak, benim hem kocam yok, hem de benim gibi birisinin hayâsızlık yapması düşünülemez. İşte bundan dolayı *"bana hiçbir insan eli değmemiş iken ve ben kötü bir kadın olmadığıma göre"* dedi.

[4471] Bundan dolayı hadis-i şerifte fuhuş yapan kadına ödenen ücretin alınması yasaklanmış bulunmaktadır.[316]

"Dedi ki: Evet, durum dediğin gibidir, fakat Rabbin: O bana kolaydır buyurdu." Melek onun sorduğu soruya cevap olmak üzere şöyle dedi: Şüphesiz Allah buyurdu ki: Senden bir çocuk var olacak, senin kocan bulunmasa dahi ve sen hayâsızca bir iş işlememiş olsan bile. Çünkü şüphe yok ki o dilediği her şeye güç yetirendir. Bundan dolayı da: *"Biz onu insanlar için bir âyet"* yani kendilerini yoktan var edip, şekillendirenin kudretine bir delalet, insanlar için bir alâmet "kılacağız." Onları çeşit çeşit yaratan yaratıcıları babaları Âdem'i hem annesiz, hem babasız, Havva'yı annesiz bir erkekten yarattığı gibi, geri kalan soylarından gelenleri de bir erkek ve bir dişiden

316 Müfessir Ebû Mesud el-Ensârî'nin Buhârî, 2237; Müslim, 1567; Ebû Dâvûd, 3481; Tirmizî, 1276; İbn Mâce, 2159; Ahmed, IV, 119, 120; İbn Hibbân, 5157'de yer alan hadise işaret etmektedir ki lafzı şöyledir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) köpeğin satış bedelini, fuhuş yapan kadına verilen ücreti ve kahine ödenen parayı haram kılmıştır."

Scanned with CamScanner

yarattı, ancak İsa müstesnadır. Onu erkeksiz bir dişiden yarattı. Böylelikle onun kudretinin kemaline, egemenliğinin azametine delalet eden dört kısım yaratma şekli tamamlanmış olmaktadır artık ondan başka hiçbir ilah yok, onun dışında Rabb yok.

"Ve bizden bir rahmet kılacağız." Yani biz bu doğacak çocuğu Allah'tan bir rahmet olmak üzere nebîlerden bir nebî yapacağız. Bu nebî yüce Allah'a ibadete ve onu tevhide çağıracak. Nitekim bir başka âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: *"Hani melekler demişti ki: 'Ey Meryem! Allah kendinden bir kelime ile seni müjdeliyor. Adı, Meryem oğlu İsa Mesih'tir. Dünyada da, ahirette de şerefli ve şanı yücedir. Hem o (Allah'a) en yakınlardandır da. "O beşikte iken de, yetişkinliğinde de insanlarla konuşacaktır ve salihlerdendir."* (Âl-i İmran, 45-46) Yani o hem beşikte iken, hem yetişkin iken Rabbi olan Allah'a ibadete çağıracaktır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mücâhid dedi ki: Meryem (selâm ona) dedi ki: Ben yalnız kaldığım zaman karnımda olduğu halde İsa benimle söyleşir, benimle konuşurdu. Sair insanlarla beraber isem bu sefer o karnımda tesbih getirir, tekbir getirirdi.[317]

"Buna dair hüküm verilmiş, bitmiştir." Bunun Cebrâil'in Meryem'e söylediği sözlerin sonu olma ihtimali vardır. Ona artık bunun Allah'ın ilminde, kudrette ve meşietinde takdir edilip bitmiş bir iş olduğunu böylece haber vermektedir. Ayrıca bunun yüce Allah'ın Rasûlü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e verdiği bir haber olma ihtimali de vardır. Bundan maksat ise Meryem'in fercine ruhun üflenmesidir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"Ve namusunu sapasağlam koruyan İmran kızı Meryem'i de (örnek verdi). Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük."* (Tahrîm, 12); *"Namus ve iffetini koruyan o kızı da (an). Biz ona ruhumuzdan üfledik."* (Enbiyâ, 91)

Muhammed b. İshâk dedi ki: *"Buna dair hüküm verilmiş, bitmiştir"* buyruğu şu demektir: Allah bu işi kararlaştırmıştır. Bunun olması kaçınılmazdır. Bunu aynı zamanda İbn Cerîr de tefsirinde tercih etmiş ve bundan başka bir kanaat de nakletmemiştir. Allah en iyi bilendir.

317 Bu kitap ehlinden alınmış bir rivayettir. Kesinlikle buna dair bir delil yoktur.

Scanned with CamScanner

فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾ فَأَجَآءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ ۚ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا ﴿٢٣﴾

22. Derken ona hamile kaldı, onunla yalnız başına uzak bir yere çekildi.

23. Sonunda doğum sancısı onu kuru bir hurma ağacına dayanmaya mecbur etti. "Keşke bundan önce ölseydim de büsbütün unutulsaydım" dedi.

Tefsiri:

Yüce Allah Meryem'in Cebrâil (a.s) kendisine Allah'tan aldığı emirleri söyledikten sonra Allah'ın hükmüne teslim olduğunu haber vermektedir. Selef âlimleri arasından birden çok kişinin zikrettiğine göre melek Cebrâil -selâm ona- bu sırada gömleğinin yakasına üfledi. Bu üfleyişi fercine girene kadar aşağı indi ve yüce Allah'ın izniyle çocuğa hamile kaldı. Meryem hamile kalınca bundan dolayı çok sıkıldı, darlandı, insanlara ne diyeceğini bilemedi. Çünkü o insanların kendilerine vereceği haberlerde kendisini doğrulamayacaklarını biliyordu, fakat o sırrını açıkladı ve durumunu Zekeriyâ'nın eşi kızkardeşine açtı. Çünkü Zekeriyâ -selâm ona- Allah'tan bir çocuk istemiş, onun bu isteği kabul edilmiş, eşi hamile kalmıştı. Meryem de onun yanına girince kızkardeşi (Zekeriyâ'nın hanımı) onun için ayağa kalkıp onu kucakladı ve: Meryem, hamile olduğumun farkında mısın, dedi. Meryem ona: Peki ya sen benim de hamile olduğumu biliyor musun deyip, durumunu ve başından geçen olayları ona anlattı. Onlar inanan ve tasdik eden bir aile idi. Daha sonra Zekeriyâ'nın hanımı Meryem ile karşılaştığı vakit karnındaki bebeğinin Meryem'in karnındaki bebeğe secde ettiğini fark ediyordu. Yani onu tazim ediyor, ona karşı boyun eğiyordu.. Çünkü onların dininde selâmlaşılırken secde etmek meşru idi. Nitekim Yusuf'a da annesi, babası ve kardeşleri secde etmişti. Aynı şekilde Allah da meleklere Âdem (a.s)'a secde etmelerini emretmişti. Fakat bu şekilde bir davranış şanı yüce Rabbin daha mükemmel bir şekilde tazim edilmesi için bu dinimizde haram kılınmıştır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdurrahman b. el-Kâsım dedi ki: Mâlik (r.h) dedi ki: Bana ulaştığına göre Meryem oğlu İsa ile Zekeriyâ oğlu Yahyâ -ikisine de selâm olsun- teyze çocuklarıdır. Her ikisine aynı zamanda gebe kalınmıştı.

Scanned with CamScanner

Yine bana ulaştığına göre Yahyâ'nın annesi Meryem'e: Ben karnımdaki bebeğimin senin karnındakine secde ettiğini görüyorum, dedi. Mâlik dedi ki: Benim görüşüme göre bu İsa (a.s)'ın daha faziletli olduğunu anlatmak içindi. Çünkü Allah ona ölüleri diriltmek, anadan doğma körü ve abraş hastalığına yakalanmış olanları iyileştirmek mucizelerini vermişti.

Müfessirler diğer taraftan İsa (a.s)'ın annesinin karnında kaldığı süre hususunda farklı kanaatlere sahiptir. Cumhurdan gelen meşhur rivayete göre annesinin karnında dokuz ay kalmıştır. İkrime sekiz ay demiştir. Ayrıca: İşte annesinin karnında sekiz ay kalan çocuğun yaşamayış sebebi budur, demiştir.

İbn Cureyc dedi ki: İbn Abbâs'a Meryem'in hamileliği hakkında soru sorulunca o şöyle demişti: Olan Meryem'in ona hamile kaldığı ve hemen akabinde doğum yaptığından ibaretti.

Ama bu garip bir ifadedir, yüce Allah'ın: *"Derken ona hamile kaldı, onunla yalnız başına uzak bir yere çekildi. Sonunda doğum sancısı onu kuru bir hurma ağacına dayanmaya mecbur etti"* buyruğunun zahirinden çıkartılmış bir hüküm gibi görülüyor. Çünkü bu buyrukta "fe" harfi takip ifade etmek için gelmiş olsa dahi her bir hadisenin takibi kendi durumuna göredir.

Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Andolsun ki biz (ilk) insanı süzülmüş bir çamurdan yarattık. Sonra onu sağlam bir karargâhta yerleşen bir nutfe kıldık sonra o nutfeyi alaka olarak yarattık sonra o alakayı bir parça et olarak yarattık ve o bir parça eti kemik olarak yarattık, kemiğe de et giydirdik."* (Mü'minun, 12-14) Bu buyrukta yer alan fê'ler de kendi durumlarına uygun olan hali anlatmak üzere takip için gelmiştir.

[4472] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde her iki hal arasında kırk günlük bir süre olduğu sabittir.[318] Ayrıca yüce Allah: *"Görmedin mi Allah gökten bir su indirir de yeryüzü (onunla) yemyeşil oluverir."* (Hac, 63) buyurmuştur.

Zahir (açıkça görülen, kuvvetli) ve meşhur hüküm -ki Allah her şeye güç yetirendir- Meryem'in İsa'ya sair kadınların çocuklarına gebe kaldıkları gibi gebe kalmış olduğudur. Bundan ötürü onun gebe olduğunun alâmetleri or-

318 Kastettiği: "Sizden herhangi birinizin hilkati annesinin karnında kırk gün nutfe olarak toplanır..." Hadisi Buhârî rivayet etmiş olup daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

taya çıkınca mescitte de onun yakınlarından onunla birlikte Beytu'l-Makdis'e hizmet eden ve kendisine Yusuf en-Neccar denilen salih bir adam da vardı. O, onun ağırlaştığını ve karnının büyüdüğünü görünce bu haline tepki gösterdi. Ancak onun temiz, nezih, dindar ve ibadete düşkün birisi olduğunu bildiğinden hatırına gelen kötü düşünceleri uzaklaştırdı. Arkasından içinde bulunduğu hal üzerinde iyice düşünmeye ve onu yakından incelemeye koyuldu. Meryem'in durumu düşüncesinde yer etmiş, gidip geliyor, onu kendisinden bir türlü uzaklaştıramıyordu. Nihayet kendisini ona üstü kapalı bir şeyler söylemeye mecbur gördü ve: Ey Meryem, ben sana bir hususa dair soru soracağım, bana cevap vermekte acele etmene gerek yok, dedi. Meryem: O nedir, dedi. Yusuf: Hiç tohum olmadan ağaç olur mu? Tohum olmadan ekin olur mu? Babasız çocuk olur mu, dedi. Meryem, Yusuf'un neyi işaret ettiğini anlayarak, evet dedi. Tohum olmadan ağaç olur mu? Tohum olmadan bitki olur mu, dedin. Şüphesiz Allah ağacı ve ekini ilk yarattığı vakit tanesiz ve tohumsuz yarattı. Babasız çocuk olur mu, diye sordun, şüphesiz yüce Allah Âdem'i hem babasız, hem annesiz yarattı. Yusuf onu tasdik etti ve halini olduğu gibi teslim etti.

Meryem kavminin kendisini itham ettiklerini fark edince onlardan uzakça bir yere çekildi. Böylelikle o kavmini, kavmi de kendisini görmesin istemişti.

Muhammed b. İshâk dedi ki: Meryem, İsa'ya gebe kalıp, testisini doldurup, geri dönünce kan görmesi kesildi ve gebe kadının gebeliğinden ötürü karşı karşıya kaldığı yorgunluk, aşermek, ten renginin değişmesi gibi hallerle karşılaştı. Hatta dili dahi çatladı. Bundan ötürü Zekeriyâ'nın ailesinin başına gelen bu sıkıntı, hiçbir ailenin başına gelmemişti. İsrâiloğulları arasında şayia yayıldı ve: Onu bu hale getiren Yusuf'tur dediler. Çünkü kilisede (mabette) Meryem'le birlikte ondan başkası yoktu. Meryem insanlardan gizlendi, kendisiyle insanlar arasına bir perde gerdi. Ne onlar onu, ne o onları görüyordu.

"Sonunda doğum sancısı onu kuru bir hurma ağacına dayanmaya mecbur etti." Yani doğum sancısı sebebiyle hurma ağacı kütüğüne sığınmaya mecbur kaldı. Bu kuru ağaç kütüğü çekildiği yerde bulunan bir hurma ağacı idi.

Ancak bu yerin neresi olduğu hususunda ihtilafa düşmüşlerdir. Süddî: Beytu'l-Makdis'in namaz kıldığı mihrabının (ibadet ettiği yüksekçe yerin)

Scanned with CamScanner

doğu tarafında idi, demiştir. Vehb b. Münebbih de şöyle demektedir: Meryem kaçarak gitti. Şam ile Mısır toprakları arasında bir yerde iken doğum sancısı onu yakaladı. Vehb'den gelen bir rivayette de: Bu hadise Beytu'l-Makdis'ten sekiz mil uzaklıkta bir yerde Beytu Lahm denilen bir kasabada meydana gelmişti.

[4473] Derim ki: Daha önce İsrâ ile ilgili hadisin Nesâî'nin, Enes (radıyallâhu anh) ve Beyhakî'nin de Şeddad b. Evs'ten naklettikleri rivayette bunun Beyt Lahm'de olduğu zikredilmiş idi.[319] Allah en iyi bilendir. İnsanların birbirlerinden öğrendikleri meşhur olan kanaat budur.

Hıristiyanlar ise onun Beyt Lahm'de doğduğundan şüphe etmezler. İnsanlar da bunu (onlardan) öğrenmişlerdir. Eğer sahih ise bu hususta hadis de vârid olmuş bulunmaktadır.

Yüce Allah'ın Meryem'den haber vermek üzere "keşke bundan önce ölseydim de büsbütün unutulsaydım, dedi" buyruğunda, fitne halinde ölümü temenni etmenin caiz olduğuna delil vardır. Çünkü o pek yakında bela ile karşılaşacağını ve bu çocuk ile sınanacağını anlamıştı. Çünkü insanlar o çocuk ile ilgili halini doğruya yorumlamıyor, onu söylediklerinde tasdik etmiyorlardı. Onu ibadete düşkün, zahid bir kadın olarak biliyorken, aniden onu kötü bir kadın olarak düşünmeye başlamışlardı. İşte bundan dolayı: *"Keşke bundan"* bu hal olmadan *"önce ölseydim de büsbütün unutulsaydım"* yaratılmasaydım ve hiçbir şey olmasaydım. Bu şekildeki açıklamayı İbn Abbâs yapmıştır.

Süddî dedi ki: Meryem insanlardan utandığı için doğum sancılarını çekerken: *"Keşke bu"* içinde bulunduğum sıkıntılı halden ve kocasız bu çocuğu doğurduğum için duyduğum kederden *"önce ölmüş olsaydım da büsbütün unutulsaydım, dedi."* Unutulup da terk edilip arkasına düşülmeyen, bir kenara atılıp bırakılmış ve bir daha hatırlanmayan ay hali bezleri gibi olsaydım. İşte unutulup terk edilen her şeye Arapçada "nesiy" denilir.

Katâde dedi ki: *"Büsbütün unutulsaydım"* tanınmayan, hatırlanmayan ve kim olduğu bilinmeyen bir şey olsaydım. Rebî' b. Enes de: *"Büsbütün unutulsaydım"* buyruğundan kastedilen, düşüktür. İbn Zeyd dedi ki: Keşke hiçbir şey olmasaydım, diye açıklamıştır.

319 Müfessirin de belirttiği gibi bu hadis İsrâ sûresinin tefsirinde geçmişti.

Scanned with CamScanner

Fitne hali dışında ölümü temenni etmenin yasaklandığına delil olan hadisleri yüce Allah'ın: *"Canımı Müslüman olarak al ve beni salihlere kat"* (Yusuf, 101) âyetinin tefsirinde kaydetmiş bulunmaktayız.

فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾ وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾ فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا ۖ فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا ۙ فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ۚ ﴿٢٦﴾

24. Ona aşağısından: "Üzülme, Rabbin senin altında küçük bir ırmak akıttı" diye seslendi.

25. O kuru hurma ağacını kendine doğru salla. Senin üzerine derilmiş taze hurma düşecektir.

26. Artık ye, iç, gözün aydın olsun. Eğer insanlardan birini görürsen de ki: Gerçekten ben Rahmân'a oruç adadım. Onun için bugün hiçbir insanla konuşmam.

Tefsiri:

Bazıları, "onun alt tarafında bulunan kişi" anlamında (مَنْ تَحْتَهَا) diye okurken başkaları ise baştaki edatı cer harfi olarak (مِنْ تَحْتِهَا): "Aşağısından" diye okumuşlardır.

Müfessirler bununla kimin kastedildiği hususunda farklı kanaatlere sahiptir. el-Avfî ve başkaları İbn Abbâs'tan: *"Ona aşağısından... seslendi"* buyruğu hakkında: O, Cebrâil'dir. İsa ise annesi onu kavminin yanına götürünceye kadar konuşmamıştır, dediğini nakletmektedir aynı şekilde Said b. Cubeyr, Dahhâk, Amr b. Meymun, Süddî ve Katâde de şöyle demişlerdir: Ona seslenen melek Cebrâil (salât ve selâm ona)'dir. Yani o vadinin alt tarafından Meryem'e seslendi.

Mücâhid: *"Ona aşağısından seslendi"* buyruğu hakkında Meryem oğlu İsa seslendi, diye açıklamıştır. Aynı şekilde Abdurrezzak da Ma'mer'den, o Katâde'den şöyle dediğini nakletmektedir: Hasan o (ona seslenen kişi) onun oğludur, demiştir. Said b. Cubeyr'den nakledilen iki rivayetten birisi de o

Scanned with CamScanner

seslenen kişinin onun oğlu olduğu şeklindedir. Ayrıca: Yüce Allah'ın: "Ona işaret etti" buyruğunu hiç duymadın mı? diye eklemiştir. Bunu da İbn Zeyd ve tefsirinde İbn Cerîr tercih etmiştir.

"Üzülme!" Ona sen üzülme, diye seslendi *"Rabbin senin altında küçük bir ırmak akıttı."* Süfyân es-Sevrî ve Şu'be, Ebû İshâk'tan, o el-Berâ b. Âzib'den: "Rabbin senin altında küçük bir ırmak akıttı" buyruğu hakkında: Bir su kanalı diye açıklamıştır. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan bu şekilde: (Âyetteki) es-seriy: ırmak demektir, demiştir. Amr b. Meymun da bu şekilde: Ondan su içeceği bir ırmak, diye açıklamıştır. Mücâhid "es-seriy" Süryanice'de ırmak demektir, demiştir. Said b. Cubeyr seri Nabatice'de küçük ırmak anlamındadır; Dahhâk Süryanice'de de küçük ırmaktır, İbrâhim en-Nehâi seriy küçük ırmak demektir, diye açıklamışlardır. Katâde ise Hicazlılar ağzında, su kanalına denir, demiştir. Vehb b. Münebbih de: Seriy küçük ırmak anlamındadır, demiş, Süddî de ırmaktır, demiştir. İbn Cerîr de bu görüşü tercih etmiştir.

[4474] Bu hususta merfu bir hadis de rivayet edilmiş bulunmaktadır. Taberânî dedi ki: İbn Abbâs'ın azatlısı İkrime'yi şöyle derken dinledim: İbn Ömer (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle derken dinledim: *"Yüce Allah'ın Meryem'e: "Rabbin senin altından küçük bir ırmak akıttı" diye seslendiğinde zikrettiği "seriy" Allah'ın kendisinden içsin diye çıkardığı bir ırmaktır."*[320]

Bu, bu yoldan oldukça garip bir hadistir. (Senette adı geçen) Eyyûb b. Lehîk "el-Hubulî" nispetlidir. Ebû Hâtim er-Râzî onun hakkında zayıftır, Ebû Zur'a, hadisi münkerdir, Ebu'l-Feth el-Ezdi, hadisi metruktur, demiştir.

Başkaları da: Burada "es-seriy"den kasıt İsa (a.s)'dır, demişlerdir. Hasan, Rebî' b. Enes, Muhammed babbad b. Câfer de böyle demişlerdir. Bu

320 Oldukça zayıftır. Taberânî, 13303'te İbn Ömer'in rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş, Heysemi, Mecma, 11156'da Yahyâ b. Abdullah el-Babelutti'nin zayıf olmasını illet olarak göstermiştir. Bunun ikinci bir illeti daha vardır ki o da Eyyûb b. Nehik'in zayıf oluşudur. Hatta o metruk bir ravidir.

el-Bera b. Azib'in rivayet ettiği bir hadis olarak Taberânî, Sağir, 685'te de yer almıştır. Heysemi bunun hakkında: Muâviye b. Yahyâ es-Sadefi vardır ki o zayıftır demiştir. Bunun ikinci bir illeti daha vardır ki o da Bakiye b. el-Velid'in tedlis yapan bir ravi olduğu ve bu rivayette an lafzını kullandığıdır. Ayrıca senedinde Said b. Sinan vardır. O da bir parça zayıftır. Bu rivayette kuvvetle muhtemel olan bunun İbn Abbâs'tan ve başkasından -az önce geçtiği gibi- gelmiş olmasıdır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

aynı zamanda Katâde'den nakledilmiş iki rivayetten birisidir. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'in de ifade ettiği görüş budur. Ancak birinci görüş daha açık ve güçlüdür. Bu sebeple hemen sonrasında: *"O kuru hurma ağacını kendine doğru salla"* buyurulmuştur. Yani hurma ağacının kökünü kendine doğru çek. Ağacın kurumuş olduğu söylenmiştir. Bu açıklamayı İbn Abbâs yapmıştır. Mahsul veren durumda olduğu da söylenmiştir. Mücâhid dedi ki: Bu acve hurması idi. Sevrî, Ebû Dâvûd, Nufey' el- A'ma'dan ise bu Sarâfane idi, demiştir. Görünen o ki bu bir ağaçtı. Ama mahsul verecek zamanı değildi. Bu açıklama da Vehb b. Münebbih'indir. İşte bundan dolayı yüce Allah onun yanıbaşında yiyecek ve içecek yaratmış olması sûretiyle bunları hatırlatıp, ona lütufta bulunduğunu dile getirmiş ve: *"Senin üzerine derilmiş taze hurma düşürecektir. Artık ye, iç gözün aydın olsun"* buyurmuştur. Yani gönlün hoş ve rahat olsun. Bundan dolayı Amr b. Meymun: Lohusa kadınlar için kuru ve taze hurmadan daha iyi (yiyecek) olmaz. Sonra da bu âyet-i kerimeyi okudu.

[4475] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Halanız hurma ağacına ikramda bulununuz. Çünkü o ağaç Âdem (a.s)'ın kendisinden yaratıldığı çamurdan yaratılmıştır. Ağaçlar arasında onun gibi aşılanan başka bir ağaç yoktur."* Ayrıca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Yeni doğum yapmış kadınlarınıza taze hurma yediriniz. Taze hurma bulamazsanız, kuru hurma yediriniz. Ağaçlar arasında Allah için altında İmran kızı Meryem'in oturduğu ağaçtan daha değerlisi yoktur."*[321] Bu oldukça münker bir hadistir. Bunu Ebû Ya'lâ da Şeyban'dan böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

Bazıları *"düşürecektir"* anlamındaki kelimeyi sîn harfi şeddeli olarak: (تساقط) diye okumuş, diğerleri ise şeddesiz okumuşlardır. Ebû Nehik ise: "(تُسْقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا): *Senin üzerine derilmiş taze hurma düşürecektir"* diye okumuştur. Ebû İshâk da el-Bera'dan onun bu kelimeyi: "(يَسَّاقَطْ): *Senin üze-*

321 Oldukça zayıftır. Bunu Ebû Ya'la, 455; İbn Hibbân, el-Mecruhin, III, 44; Ebû Nuaym, VI, 123; İbn Adiyy, VI, 431; İbnu'l-Cevzî, el-Mevzuat, I, 184; Heysemi, Mecma, V, 89'da Mesrur b. Said'in zayıf bir ravi olması dolayısıyla illetli olduğuna işaret etmiştir. İbn Hibbân der ki: Evzâî'den münker rivayetler nakletmektedir. Ayrıca Hakem b. el-Cevzî'nin uydurmacı olması dolayısıyla da illetlidir. Hadisin ikinci bir illeti de Urve b. Ruveym'in, Ali'den rivayetinin munkatı oluşudur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

rine peyderpey düşürecektir" diye okumuştur ki, (düşürecek olan) hurma ağacı olur. Hepsinin manaları birbirine yakındır.

"Eğer insanlardan birini görürsen" yani her kimi görürsen *"de ki: Gerçekten ben Rahmân'a oruç adadım. Onun için bugün hiçbir insanla konuşmam."* Burada demek'ten maksat o insana bunu işaretle anlatmaktır. Yoksa lâfzî olarak bunu söylemek kastedilmemiştir. Böylece yüce Allah'ın: *"Onun için bugün hiçbir insanla konuşmam"* buyruğuna ters düşmemiş olur. Ömer b. Mâlik yüce Allah'ın: *"Gerçekten ben Rahmân'a oruç adadım"* buyruğunu: Susmayı adadım, diye açıklamıştır. İbn Abbâs ve Dahhâk da böyle demiştir. Enes'ten gelen bir başka rivayette: "Oruç ve susmak" dediği nakledilmektedir. Katâde ve başkaları da böyle demiştir. Yani onlar kendi şeriatlarına göre oruç tuttukları takdirde onlara hem yemek yemek, hem de konuşmak haram idi. Bunu Süddî, Katâde ve Abdurrahman b. Zeyd açıkça ifade etmişlerdir.

Ebû İshâk da Harise'den şöyle dediğini nakletmektedir: İbn Mes'ud'un yanında idim. İki adam geldi. Onlardan birisi selâm verdiği halde, diğeri selâm vermedi. Ona: Bu halin ne, dedi. Arkadaşları: Bugün insanlarla konuşmamaya yemin etti, dediler. Abdullah şöyle dedi: İnsanlarla konuş, onlara selâm ver. Böyle bir iş, kendisinin kocasız bir şekilde hamile kaldığını hiçbir kimsenin tasdik etmeyeceğini bilen bir kadının yaptığı bir işti. -Bu sözleriyle Meryem'i -selâm ona- kastetmektedir.- Böylelikle bu halinin ona soru sorulduğu takdirde mazeret olması istenmişti. Bunu İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- rivayet etmişlerdir.

Abdurrahman b. Zeyd dedi ki: İsa, Meryem'e: "Üzülme" deyince, o: Sen benimle beraberken nasıl da üzülmeyeyim? Hem benim ne kocam var, ne de başkasının mülkiyetinde (bir cariye)yim. İnsanlar nezdinde benim kabul edilecek hangi mazeretim olabilir? Keşke bundan önce ölmüş olsaydım yahut unutulup gitseydim, dedi. Bunun üzerine İsa: Senin yerine ben konuşacağım. "Eğer insanlardan birini görürsen de ki: Gerçekten ben oruç adadım. Onun için bugün hiçbir insanla konuşmam" de, dedi. (Abdurrahman b. Zeyd) dedi ki: İşte bu sözlerin tamamı İsa'nın annesine söylediği sözlerdir. Vehb de böyle demiştir.

Scanned with CamScanner

فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ ۖ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾ يَا
أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا ﴿٢٨﴾
فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ ۖ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ
إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ ۖ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾ وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا
أَيْنَ مَا كُنْتُ ۖ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ وَبَرًّا
بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ
وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾

27. Onu taşıyarak kavmine götürdü: "Ey Meryem! Gerçekten sen görülmedik bir iş yaptın" dediler.

28. Ey Harun'un kardeşi! Senin baban kötü bir adam değildi. Anan da ahlâksız bir kadın değildi.

29. Bunun üzerine çocuğa işaret etti. Onlar: "Beşikte bulunan bir çocuk ile nasıl konuşuruz?" dediler.

30. Dedi ki: "Ben Allah'ın kuluyum. Bana kitap vermiş ve beni nebî kılmıştır."

31. Nerede olursam beni mübarek kıldı. Hayatta olduğum sürece namaz kılmamı, zekât vermemi emretti.

32. Beni valideme iyi davranan birisi kıldı. Mütekebbir, bedbaht kılmadı.

33. Doğduğum günde, vefatım gününde ve diriltileceğim günde bana selâm olsun.

Tefsiri:

Şanı yüce Allah o günü oruç tutmak ve insanlardan kimse ile konuşmamakla emrolunduğu zaman Meryem'in halini haber vermektedir. Ona bu hususta kendisinin sıkıntıdan kurtarılacağı, haklı olduğunun delilinin ortaya konulacağı söylenmişti. O da yüce Allah'ın emrine teslim olmuş, onun hükmüne boyun eğmiş ve çocuğunu alıp *"onu taşıyarak kavmine götürdü."* Meryem'i bu halde gördükleri vakit bunun büyük bir iş olduğunu söyleyip,

Scanned with CamScanner

oldukça tepki gösterdiler. *"Ey Meryem, gerçekten sen görülmedik"* pek büyük *"bir iş yaptın dediler."* Bu açıklamayı Mücâhid, Katâde, Süddî ve daha başkaları yapmıştır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Nevf el-Bikâlî dedi ki: Kavmi Meryem'i aramak üzere çıktı. (Nevf) dedi ki: Meryem nebîlerin geldiği şerefli bir soydan geliyordu. Meryem'den (olumsuz) hiçbir şey hissetmemişlerdi. İnek çobanını gördüler ve: Şu şu nitelikte bir genç kız gördün mü, dediler. Çoban: Hayır, ama ben bu gece ineklerimden daha önce hiç görmediğim haller gördüm, dedi. Ne gördün dediler, çoban: Ben bu gece ineklerimin şu vadiye doğru secde ettiklerini gördüm, dedi.

-(Ravilerden) Abdullah b. Ebî Ziyad dedi ki: Ben Seyyar'dan, 'yükselen bir nur da gördüm' dediğini de belledim.- Derken çobanın kendilerine gösterdiği tarafa yöneldiler. Meryem onları karşıladı. Onları görünce oturdu ve çocuğunu kucağına aldı. Onu arayanlar gelip başı ucunda durdular ve *"ey Meryem, gerçekten sen görülmedik"* pek büyük *"bir iş yaptın, dediler. Ey Harun'un kardeşi"* Yani: Ey ibadet bakımından Harun'a benzeyen kişi *"senin baban kötü bir adam değildi, anan da ahlâksız bir kadın değildi."* Yani sen temiz ve asil bir aileden geliyorsun. Sâlih, ibadet ehli ve zahid kimseler oldukları bilinen bir ailedensin. Sen nasıl oldu da böyle bir iş yaptın?

Ali b. Ebî Talha ve Süddî dedi ki: Ona: *"Ey Harun'un kardeşi"* denildi. Yani: Ey Mûsâ'nın kardeşi Harun'un kız kardeşi. Çünkü Harun'un soyundan geliyordu. Nitekim Temimli olan birisine Temimlilerin kardeşi, Mudarlı olan birisine Mudarlıların kardeşi, diye hitap edilir. Bir diğer görüşe göre, aralarında adı Harun olan salih bir adama nispet edilmişti. Çünkü ibadet ve zühdde onunla ölçü alınan biri idi, denilmiştir.

İbn Cerîr'in bazılarından naklettiğine göre onlar Meryem'i aralarında bulunan Harun dedikleri günahkâr bir adama benzetmişlerdi. Bunu İbn Ebî Hâtim de Said b. Cubeyr'den diye rivayet etmiştir.

Bütün bunlardan daha da garip olanı İbn Ebî Hâtim'in naklettiği şu rivayettir: el-Kurazî'den yüce Allah'ın: *"Ey Harun'un kızkardeşi"* buyruğu hakkında şöyle dediği nakledilmektedir: O anne baba bir Harun'un kızkardeşidir. O Mûsâ'nın izini takip etmiş olan Harun'un kardeşi Mûsâ'nın da kızkardeşidir. Mûsâ'yı takip eden kızkardeşi *"onlar farkında olmaksızın onu uzaktan*

Scanned with CamScanner

gözetledi." (Kasas, 11) Bu görüş ise katıksız yanlış bir görüştür. Çünkü yüce Allah kitabında rasûllerden çok sonra İsa'yı arkalarından getirdiğini belirtmiştir. Bu da onun nebîler arasında en son onun gönderildiğine ve ondan sonra Muhammed'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) başka nebî gelmemiş olduğuna delildir.

[4476] Bu sebeple Buhârî'nin Sahihinde sabit olduğuna göre Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Ben insanlar arasında Meryem oğluna en yakın olanım. Yalnız benimle onun arasında bir nebî yoktur."*[322]

Şayet durum Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'nin ileri sürdüğü gibi olsaydı, Muhammed'in dışında, bütün rasûllerden en son gelen rasûl olmazdı, Süleyman ve Dâvûd'dan önce olması gerekirdi. Halbuki yüce Allah Dâvûd (a.s)'ı şu buyruğunda Mûsâ (a.s)'dan sonra anmıştır: *"Mûsâ'dan sonra İsrâiloğullarının ileri gelenlerini görmedin mi? Hani onlar kendi peygamberlerine: 'Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım' demişlerdi"* deyip, kıssayı *"Dâvûd da Calut'u öldürdü"* (Bakara, 246-251) buyruğuna kadar zikretti. Kurazî'yi böyle bir söz söylemek hususunda yüreklendiren Tevrat'ta yer alan Mûsâ ve İsrâiloğullarının denizden çıkıp, Firavun ve kavminin suda boğulmalarından sonra şöyle denilmiş olmasıdır: İki nebî olan Mûsâ ve Harun'un kızkardeşi İmran kızı Meryem beraberindeki diğer kadınlarla def çalar, Allah'ı tesbih eder ve Allah'ın İsrâiloğullarına ihsan ettiği nimetlerden ötürü ona şükrederlerdi." Ka'b da burada sözü edilen Meryem'in İsa'nın annesi olduğuna inandı. Oysa bu bir yanılmadır, büyük bir gaflettir. Durum sadece ikisinin aynı isimde olmasından ibarettir. Çünkü onlar İmam Ahmed'in de dediği gibi kendilerine gönderilmiş nebîlerle aralarındaki salih insanların isimlerini çocuklarına verirlerdi:

[4477] Muğîre b. Şu'be dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni Necran'a gönderdi. Onlar (bana): "Ey Harun'un kızkardeşi" buyruğunu okuyorsunuz. Halbuki Mûsâ, İsa'dan şu kadar şu kadar yıl önce gelmiştir. Bu konuda ne dersin, dediler. (Muğîre) dedi ki: Ben de döndüğümde bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hatırlattım. O: *"Sen neden onlara İsrâiloğullarının kendilerinden önceki nebîlerle salih insanların isimlerini*

322 Daha önce Nisâ sûresi 159. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

çocuklarına verdiklerini haber vermedin" buyurdu.[323] Bunu yalnızca Müslim, Tirmizî ve Nesâî, Abdullah b. İdris babasından, o Simak'tan böylece naklettikleri bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî: Hasen, sahih, garip bir hadistir. Bunu ancak İbn İdris'in rivayet ettiği bir hadis olarak biliyoruz, demektedir.

İbn Cerîr dedi ki: Muhammed b. Sirin dedi ki: Bana haber verildiğine göre Ka'b şöyle dedi: Yüce Allah'ın: *"Ey Harun'un kardeşi"* buyruğunda kastedilen Mûsâ'nın kardeşi Harun değildir. Âişe ona: Yalan söylüyorsun, dedi. Ka'b mü'minlerin annesi eğer Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle demişse o elbette daha iyi bilir, daha haberdardır. Aksi takdirde ben her ikisi arasında 600 sene olduğunu görüyorum, dedi. (İbn Sirin) dedi ki: Bunun üzerine Âişe sustu.[324]

Yine İbn Cerîr dedi ki: Katâde yüce Allah'ın: *"Ey Harun'un kardeşi, senin baban kötü bir adam değildi. Anan da ahlâksız bir kadın değildi"* buyruğu hakkında dedi ki: Meryem salih kişiler olmakla tanınmış, fesat çıkardıkları bilinmeyen bir aileden geliyordu. Kimi insanlar salih olmakla tanınır ve bu şekilde soyları devam eder gider, kimileri de fesatçı olmakla tanınır ve soyları bu şekilde devam eder gider. Harun ise ıslah edici, kavmi arasında sevilen birisi idi. Ancak burada sözü edilen Harun, Mûsâ'nın kardeşi Harun değildir. Bir başka Harun'dur. (Katâde devamla) dedi ki: Bize nakledildiğine göre vefat ettiği gün cenazesine adı Harun olan kırk bin kişi katılmıştı. Hepsi de İsrâiloğullarındandı.

"Bunun üzerine çocuğa işaret etti. Onlar: Beşikte bulunan bir çocuk ile nasıl konuşuruz, dediler." Yani onlar Meryem'in durumu hakkında şüpheye düşüp, onun başından geçenleri kabul etmeyerek üstü kapalı ifadelerle ona zina isnad edip, iftira ederek söyleyeceklerini söyledikten sonra, o günde kendisi konuşmamak üzere oruç tuttuğu için konuşmayı ona havale etti ve onlara onunla (İsa ile) konuşup, onu muhatap almalarını işaret etti. Onlar onunla alay eden bir üslupla, onun da kendileri ile alay ettiğini, kendilerini küçümsediğini düşünerek: *"Beşikte bulunan bir çocuk ile nasıl konuşuruz, dediler."* Yani küçücük yaşta beşiğinde bulunan bir sabi nasıl konuşabilir?

323 Müslim, 2135; Tirmizî, 3155; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 11315; Ahmed, IV, 252; Taberî, 23691

324 Taberî, 23689 munkatı olduğu için zayıf bir senetle çünkü burada (İbn Sirin'in kullandığı): "Bana bildirildiğine, haber verildiğine göre" lafzını kullanmıştır.

Scanned with CamScanner

"Dedi ki: Ben Allah'ın kuluyum." İlk söylediği söz yüce Rabbini tenzih etmesi, Allah'ın çocuğunun olmadığını dile getirmesi, kendisinin de Rabbinin kulu olduğunu ifade etmesi oldu.

"Bana kitap vermiş ve beni peygamber kılmıştır." Böylelikle annesinin, kendisine nispet edilen hayâsızlıktan uzak olduğunu ifade etmiş oldu.

Nevf el-Bikâlî dedi ki: Onlar annesine söyleyeceklerini söyledikleri vakit annesinin memesini emiyordu. Ağzını memeden çekti, sol yanına yaslanarak: *"Ben Allah'ın kuluyum, bana kitap vermiş ve beni peygamber kılmıştır"* dedi ve: *"... Diriltileceğim günde bana selâm olsun"* buyruğuna kadar olan sözleri söyledi.

Hammad b. Seleme, Sabit el-Bunani'den naklen dedi ki: O şahadet parmağını omuzunun yukarısına kaldırarak: *"Ben Allah'ın kuluyum, bana kitap vermiş ve beni peygamber kılmıştır..."* dedi.

İkrime dedi ki: *"Bana kitap vermiş ve beni peygamber kılmıştır"* yani o (yüce Allah) tespit ettiği hükümleri arasında bana kitabı vereceğini de hükme bağlamıştır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh) dedi ki: Meryem oğlu İsa henüz annesinin karnında iken İncil'i okumuş ve onu iyice bellemişti. İşte yüce Allah'ın: *"Bana kitap vermiş ve beni bir peygamber kılmıştır"* buyruğu bunu anlatmaktadır.[325] Yahyâ b. Said el-Attar el-Hımsî metruk bir ravidir.

"Nerede olursam beni mübarek kıldı." Mücâhid, Amr b. Kays ve Sevrî dedi ki: Beni hayrı öğreten kişi kıldı. Mücâhid'den gelen bir rivayete göre de: Çok çok faydalı birisi kıldı, diye açıklamıştır. İbn Cerîr dedi ki: Mahzum oğullarının azatlısı Vuheyb b. el-Verd dedi ki: Bir âlim kendisinden ilimce daha üstün bir diğer âlim ile karşılaştı. Ona: Allah'ın rahmeti üzerine olsun, ben ilmimden neyi açıklayayım, dedi. Diğeri: İyiliği emretmek ve münkeri yasaklamak. Çünkü şüphesiz ki bu, Allah'ın kendisi ile nebîlerini kullarına gönderdiği dinidir, dedi.

---

325 Enes'ten bu rivayet sahih olarak gelmemiştir. Bu senette geçen Yahyâ b. Said el-Attar'ın münker rivayetlerindendir. O pek çok uydurma ve münker hadis rivayet etmiştir. Hocasının kim olduğu ise bilinmemektedir. Kendisi de Enes'e yetişmemiştir. O halde batıl olduğu açıkça ortadadır.

Scanned with CamScanner

Fukaha yüce Allah'ın: *"Nerede olursam beni mübarek kıldı"* buyruğu ile ilgili olarak; bereketi neydi, sorusuna ittifakla: Nerede olursa olsun iyiliği emredip, münkerden alıkoymasıdır, demişlerdir.

"Hayatta olduğum sürece namaz kılmamı, zekât vermemi emretti." Bu buyruk yüce Allah'ın Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söylediği: *"Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et"* (Hicr, 99) buyruğu gibidir.

Abdurrahman b. el-Kâsım, Mâlik b. Enes'ten yüce Allah'ın: *"Hayatta olduğum sürece namaz kılmamı, zekât vermemi emretti"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Allah ona ölünceye kadar başından neler geçeceğinin tamamını ona haber vermişti. Kader ehline karşı (kadere inanmayanlara karşı) ne kadar güçlü bir ispatlayıcı delildir.

"Beni valideme iyi davranan birisi kıldı." Yani bana anneme iyi davranmamı emretti. Annesine iyi davranmayı Rabbi olan Allah'a itaatten sonra zikretti.. Çünkü şanı yüce Allah'ın kendisine ibadet emri ile birlikte anne babaya itaati birlikte söz konusu ettiği yerler pek çoktur. Şu buyruklarda olduğu gibi: *"Rabbin şunları hükmetti: Kendisinden başkasına ibadet etmeyin, anne ve babaya iyi davranın."* (İsrâ, 23); *"Bana ve ana babana şükret. Dönüş yalnız banadır, dedik."* (Lukman, 14)

"Mütekebbir, bedbaht kılmadı." Yani Rabbim beni kendisine ibadet etmeye, itaatte bulunmaya, anneme iyilikte bulunmaya karşı büyüklük taslayan, zorba birisi kılmadı. Böyle yapsam bedbaht olurum. Süfyân es-Sevrî dedi ki: Mütekebbir, bedbaht (el-cebbâr, eş-şaki) öfkeye yönelen kimse, demektir. Seleften bazıları da: Anne babasına kötü davranan ne kadar kişi görürsen mutlaka onun mütekebbir, bedbaht birisi olduğunu görürsün. Bu sözü söyleyen kişi daha sonra: *"... Ve ellerinizin altında bulunanlara da iyilik edin. Allah büyüklenip, böbürlenenleri elbette sevmez"* (Nisâ, 36) buyruğunu okudu.

Katâde dedi ki: Bize nakledildiğine göre bir kadın Meryem oğlunun ölüleri dirilttiğini, anadan doğma körü ve abraşı iyileştirdiğini, Allah'ın kendisine gösterme imkânını verdiği ve bu hususta izin verdiği birçok mucize ile birlikte görünce şöyle dedi: Seni taşıyan karna, sana süt veren memeye ne mutlu! Allah'ın nebîsi İsa (a.s) ona cevap olarak şöyle dedi: Allah'ın kitabını okuyup, içindeki hükümlere uyan ve zorba bir bedbaht olmayan kimseye ne mutlu dedi.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Doğduğum günde, vefatım gününde ve diriltileceğim günde bana selâm olsun"* buyruğu ile İsa (a.s) kendisinin yüce Allah'ın kulu olduğunu, Allah tarafından yaratılmışlardan bir kişi olduğunu, onun da diğer yaratılmışlar gibi yaşayıp, ölüp sonra da diriltileceğini ifade etmektedir. Ama kullar için en ağır ve zor olan bu hallerde onun için selâmet (esenlik) olacağını da belirtmektedir.

ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ۚ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾ مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ ۙ سُبْحَانَهُ ۖ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾ وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۗ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٣٦﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ ۚ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٣٧﴾

34. İşte hakkında şüpheye düştükleri Meryem oğlu İsa, hak söze göre budur.

35. Allah'ın çocuk edinmesi olacak bir şey değildir. O bundan münezzehtir. Bir işe hükmettiğinde ona yalnızca "ol" der, o da oluverir.

36. Muhakkak Allah benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. O halde yalnız ona ibadet edin, dosdoğru yol budur.

37. Cemaatler kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler. O büyük günde hazır olacaklarından dolayı vay o kâfirlerin haline!

Tefsiri:

Yüce Allah, Rasûlü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şöyle diyor: *"İşte hakkında şüpheye düştükleri Meryem oğlu İsa"*nın haberine dair bizim sana bu anlattıklarımız *"hak söze göre budur."* Yani onu inkâr edip, batıl iddialarda bulunanlar ile ona iman eden haklı kimselerin ihtilaflarına dair doğru söz budur. Bundan ötürü çoğunluk "(قَوْلُ الْحَقِّ): *hak söze göre*" buyruğunun *"söz"* anlamındaki kelimesinin lam harfini ötreli okumuşlardır. Âsım ve Abdullah b. Âmir ise fethalı okumuşlardır. İbn Mes'ud'dan rivayete göre o: *"İşte Meryem oğlu İsa hak söze göre budur"* buyruğunun lam harfini fethalı okuduğu rivayet edilmiştir. Ama irab bakımından ötreli okunması daha

Scanned with CamScanner

açıktır. Buna yüce Allah'ın: *"Hak Rabbinden (gelen)dir. O halde sakın şüphe edenlerden olma"* (Bakara, 147) buyruğu tanıklık eder.

Şanı yüce Allah, İsa'yı kul ve nebî olarak yarattığını söz konusu ettikten sonra zat-ı mukaddesini tenzih ederek: *"Allah'ın çocuk edinmesi olacak bir şey değildir. O bundan münezzihtir."* Yani bu cahillerin, zalimlerin, haddi aşanların söylediklerinden alabildiğine yücedir.

"Bir işe hükmettiğinde ona yalnızca: Ol der, o da oluverir." Yani yüce Allah bir şeyi murad etti mi ancak onun olmasını emreder, o da onun dilediği gibi olur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak İsa'nın misali Allah nezdinde Âdem'in misali gibidir. Onu topraktan yarattı sonra ona ol dedi, o da oluverdi. (Bu) haktır, Rabbinden gelmiştir, öyle ise şüphe edenlerden olma."* (Âl-i İmran, 59-60)

"Muhakkak Allah benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. O halde yalnız ona ibadet edin, dosdoğru yol budur." Yani İsa'nın kavmine henüz beşikte iken verdiği emirlerden birisi de o sırada onlara önce Allah'ın hem kendisinin Rabbi, hem onların Rabbi olduğunu haber vermesi, arkasından da onlara Allah'a ibadet etmelerini emredip: *"O halde yalnız ona ibadet edin, dosdoğru yol budur"* demiş olmasıdır. Yani benim size Allah'tan bu getirdiğim dosdoğru yoldur. Ona uyan doğruyu bulur, hidayete ulaşır. Ona uymayıp, muhalefet eden ise sapıtır ve azar.

"Cemaatler kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler." Yani İsa (a.s)'ın durumu oldukça açık ve net olmakla birlikte onun Allah'ın kulu, rasûlü, Meryem'e bıraktığı kelimesi ve kendinden bir ruh olduğu belirginlik kazandıktan sonra kitap ehlinin farklı görüşleri ortaya çıktı.

Yahudilerin -Allah'ın lanetleri üzerlerine olsun- çoğunluğunu teşkil eden kesim onun -hâşâ- zinadan doğma olduğunu kararlaştırdılar ve: Bu sözleri bir büyüdür, dediler.

Diğer kesim ise, ancak konuşan Allah'tır dediler, başkaları o Allah'ın oğludur, dediler, diğer başkaları o üçün üçüncüsüdürler dediler, daha başkaları, hayır o Allah'ın kulu ve rasûlüdür, dediler. İşte yüce Allah'ın mü'minleri kabul etmeye irşad ettiği hak söz budur. Buna yakın bir açıklama Amr b. Meymun, İbn Cureyc, Katâde, selef ve haleften daha başka kimselerden de rivayet edilmiştir.

Scanned with CamScanner

Abdurrezzak dedi ki: Bize Ma'mer, Katâde'den yüce Allah'ın: *"İşte hakkında şüpheye düştükleri Meryem oğlu İsa hak söze göre budur"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: İsrâiloğulları bir araya gelip toplandı. Aralarından dört kişi seçip çıkardılar. Her bir kavim kendi âlimini seçti. Bunlar göğe yükseldiği sırada İsa'nın durumu hakkında tartışıp ihtilafa düştüler. Onlardan birisi: O Allah'tır, yere indi ve dirilteceği kimseleri diriltti, öldüreceği kimseleri öldürdü, sonra da semaya yükseldi. Bu görüşü kabul edenler Yakûbilerdir. Diğer üçü ona, yalan söyledin, dediler. Sonra onlardan iki kişi üçüncülerine: Peki sen onun hakkında kanaatini söyle, dediler. O da: O Allah'ın oğludur, dedi. Bu kanaati kabul edenler *Nasturîler*dir. Geri kalan ikisi de buna: Yalan söyledin, dedi. Sonra ikisinden biri diğerine, sen onun hakkında ne dersin, dedi, o: O (İsa) üçün üçüncüsüdür. Allah bir ilah, o bir ilah ve annesi bir diğer ilahtır. Bunlar ise Hıristiyanların hükümdarları olan *İsrâiliyye* diye bilinir. Allah'ın laneti üzerlerine olsun. Dördüncüleri: Yalan söyledin, aksine o Allah'ın kulu, rasûlü, onun ruhu ve kelimesidir, dedi. Bunlar da Müslümanlardır. Bu dört kişiden her birinin söyledikleri hususunda izleyicileri oldu. Bunlar birbirleriyle savaştı ve Müslümanlara galip gelindi. İşte yüce Allah'ın: *"İnsanlar arasından adaletle emredenleri öldürenlere can yakıcı bir azabı müjdele"* (Âl-i İmran, 21) buyruğu bunu anlatmaktadır. Katâde de: Bunlar Allah'ın, haklarında: *"Cemaatler kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler"* buyurduğu grupların kendileridir. Katâde dedi ki: Onlar İsa hakkında anlaşmazlığa düştüler, bundan dolayı hiziplere (cemaatlere) bölündüler.

İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs'tan, Urve b. ez-Zubeyr'den ve bazı ilim adamlarından buna yakın açıklamalar da rivayet etmiş bulunmaktadır. Kitap ehlinden ve başkalarından olan tarih bilginlerinden bazılarının da zikrettiğine göre, Konstantin onları (Hıristiyan âlimlerini) kendilerince meşhur olan üç konsilden birisinde pek büyük bir mahfilde toplayıp, bir araya getirdi. Katılan toplam piskoposların sayısı 2170'i bulmuştu. Bunlar Meryem oğlu İsa (a.s) hakkında büyük bir ihtilafa düştüler. Her bir küçük grup onun hakkında ayrı bir kanaat belirtti. Yüz kişi bir kanaat belirtirken, yetmiş kişi onun hakkında başka bir kanaat belirtti, elli kişi yine onun hakkında başka bir şey söyledi, 160 kişi bir başka şey söyledi. Aralarından 308 kişiden fazla bir kanaat etrafında toplanan olmadı. Bu 308 kişi bir görüş üzerinde ittifak edip, onu kararlaştırdılar. Kral da onlara meyletti. Kendisi filozof birisi idi. Onları öne geçirdi, onlara destek verdi ve onların dışında kalanları da kovdu. Onlar da

Scanned with CamScanner

onun için *"büyük emanet"*i ortaya attılar. Gerçekte ise bu büyük hıyanetti. Yine onun için kanun kitapları koydular, çeşitli hükümler çıkardılar, çok sayıda bid'at uydurdular, Mesih'in dinini tahrif ettiler, değiştirdiler. İşte o vakit bütün krallığında Şam topraklarında, Cezire ve Rum diyarında onlar için pek büyük kiliseler inşa etti. Onun krallığı döneminde kiliselerin sayısı 12 bine yaklaşmıştı. Annesi Elena da Yahudilerle Hıristiyanların yalan yere Mesih olduğunu iddia ettikleri asılan kişinin asıldığı yerde -gerçekte Allah Mesih'i semaya yükseltmiştir- bir kilise inşa etti.

"O büyük günde hazır olacaklarından dolayı vay o kâfirlerin haline" buyruğu Allah hakkında yalan söyleyen, iftirada bulunan, onun bir çocuğunun olduğunu iddia eden kimseler için bir tehdit ve oldukça şiddetli bir korkutmadır. Ama yüce Allah kıyâmet gününe kadar onları ertelemiş, onlara mühlet vermiştir. Çünkü o Halîmdir ve onlara güç yetiren kudret sahibidir. Kendisine isyan edenleri cezalandırmakta acele etmeyendir. Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde şu rivayet yer almaktadır:

[4478] *"Şüphesiz Allah zalime mühlet verir. Ama onu yakaladı mı bırakmaz."* Daha sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Rabbin zulüm yapan ülkeleri yakaladığında işte böyle yakalar. Şüphesiz onun yakalayışı pek acıklı, pek şiddetlidir"* (Hûd, 102) âyetini okudu.[326]

[4479] Yine Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde kaydedildiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Duyduğu bir eziyet karşısında Allah'tan daha çok sabreden bir kimse yoktur.. Çünkü onlar Allah'ın çocuğunun olduğunu ileri sürdükleri halde o kendilerine rızık veriyor, sağlık ve afiyet veriyor."*[327]

Yüce Allah başka yerlerde de şöyle buyurmaktadır: *"Zalim oldukları halde kendilerine mühlet verdiğim nice memleketler vardır. Sonra onları (azap ile) yakaladım. Dönüş yalnız banadır."* (Hac, 48); *"Sakın Allah'ı o zalimlerin işlediklerinden habersiz sanma. Onları ancak gözlerin dehşetle yerinden fırlayacağı bir güne erteliyor."* (İbrâhim, 42) Bundan dolayı da yüce Allah burada: *"O büyük günde hazır olacaklarından dolayı vay o kâfirlerin haline"* buyurmaktadır ki, bugün kıyâmet günüdür.

---

326 Daha önce Bakara sûresi 126. âyetin tefsirinde geçti.

327 Daha önce Bakara sûresi 116. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[4480] Sahih olduğu ittifakla kabul edilmiş hadiste kaydedildiği üzere Ubâde b. es-Sâmit (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim hiçbir ortağı olmaksızın bir ve tek olarak Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in onun kulu ve Rasûlü olduğuna, İsa'nın Allah'ın kulu ve Rasûlü, Meryem'e bıraktığı kelimesi ve kendi katından bir ruh olduğuna, cennetin hak, cehennemin hak olduğuna şahadet edecek olursa, ameli her ne olursa olsun Allah onu cennete koyar."*[328]

أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لَكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ
مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ
وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا
يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾

38. Bize gelecekleri günde nasıl işitirler, ne biçim görürler! Fakat zulmedenler o günde apaçık bir sapıklık içindedir.

39. Sen onları işin bitirilivereceği o hasret günü ile korkut. Halbuki onlar gaflet içindedirler. Onlar hala iman etmezler.

40. Arza ve üzerindekilere elbet biz mirasçı oluruz ve yalnız bize döndürülürler.

Tefsiri:

Yüce Allah kıyâmet gününde kâfirlerin her şeyi çok iyi işitip, çok iyi duyacaklarını haber vermektedir. Bir başka buyrukta da: "Günahkârların Rablerinin huzurunda başlarını eğip: *'Rabbimiz gördük, işittik. Artık bizi geri döndür, salih amel işleyelim. Gerçekten biz inandık' diyecekleri vakit bir görsen."* (Secde, 12) buyurmaktadır. Yani onlar bu sözlerini kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağı, işlerine hiçbir şekilde yaramayacağı bir zamanda söyleyecekler. Eğer azabı gözleriyle görmeden önce bu sözleri söyleselerdi, onlara faydası dokunur, Allah'ın azabından kurtarırdı. Bu sebeple burada: *"Bize gelecekleri günde"* yani kıyâmet gününde *"nasıl işitirler, ne biçim görürler"* yani çok çok iyi işitir, çok çok iyi görürler *"fakat dünyada iken zulmedenler o günde apaçık bir sapıklık içindedir"* ne işitirler, ne görürler, ne akıllarını kullanırlardı. Çünkü

328 Daha önce Nisâ sûresi 171. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

onlardan hidayet bulmaları istenirken, onlar hidayet bulmadılar. Buna karşılık itaatin kendilerine fayda vermeyeceği bir yerde de itaatkâr olurlar.

Daha sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sen onları"* yani yaratılmış insanları *"işin bitirilivereceği"* yani cennet ehli ile cehennem ehli arasında ayırt edici hükmün verilerek her birisi ebedi kalmak üzere gideceği yere gideceği *"o hasret günü ile korkut"* insanları bununla korkutup, uyar. *"Halbuki onlar"* uyarılıp, korkutuldukları hususlardan yana *"gaflet içindedirler. Onlar hala iman etmezler"* o günü tasdik etmezler.

[4481] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hûdri dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennet ehli cennete, cehennem ehli de cehenneme girdikten sonra ölüm siyah beyaz renkli bir koç gibi getirilir. Ey cennet ehli, bunu tanıyor musunuz, diye sorulur. Onlar başlarını kaldırıp, ona bakarlar ve evet bu ölümdür, derler."* (Allah Rasûlü) buyurdu ki: *"Hemen verilen emir ile kesilir ve şöyle denir: Ey cennetlikler, ölüm söz konusu olmamak üzere (sizin için) ebedilik vardır, ve ey cehennemlikler ölüm söz konusu olmamak üzere ebedilik vardır, denilir."* (Ebû Said) dedi ki: Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sen onları işin bitirilivereceği o hasret günü ile korkut. Halbuki onlar gaflet içindedirler"* buyruğunu okudu. Eliyle işaret edip: *"Dünya ehli, dünya gafleti içerisindedirler"* buyurdu.[329]

Bu hadisi İmam Ahmed böylece rivayet etmiştir. Ayrıca bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde A'meş'ten bu senetle buna yakın lafızlarla rivayet etmiştir. Yine bu hadisi el-Hasen barefe de Ebû Hureyre'den merfu olarak aynı şekilde rivayet etmiş bulunmaktadır. İbn Mâce'nin Sünen'inde ve başkalarında Muhammed b. Amr, Ebû Seleme'den, o Ebû Hureyre'den buna yakın olarak rivayet etmiştir. Ayrıca bu hadis Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde İbn Ömer'den rivayet edilmiştir. Bunu İbn Cureyc de rivayet ederek dedi ki: İbn Abbâs dedi ki deyip, anlattıkları arasında: Ölüm sanki bir binek gibi getirilir, insanların gözleri önünde kesilir, demiştir.

329 Ahmed, III, 9; Buhârî, 4730; Müslim, 2849; Ebû Ya'la, 1075; Beyhakî, el-Ba's, 584. A'meş'ten buna yakın olarak çeşitli yollardan. Bu konuda Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği hadis Tirmizî, 2557; İbn Mâce, 4327; Ahmed, II, 261; İbn Hibbân, 7450. İbn Ömer'in rivayet ettiği bir hadis olarak da Buhârî, 2544, 2548; Müslim, 2850; Ahmed, II, 118; İbn Hibbân, 7474

Scanned with CamScanner

Süfyân es-Sevrî, Seleme b. Kuheyl'den dedi ki: Bize Ebu'z-Zahra, Abdullah b. Mes'ud'dan zikrettiği bir olayı anlatırken şunları söyledi: Cennette bir eve, cehennemde bir eve bakmayacak hiçbir nefis yoktur. Bu, hasret günü olacaktır. Cehennemlikler iman etmiş olsalardı Allah'ın kendileri için hazırlamış olduğu eve bakıp duracaklar ve onlara: Şayet iman edip, salih amel işlemiş olsaydınız, cennette şu gördüğünüz ev sizin olacaktı, denilir. Bunun üzerine onları hasret yakalar. (İbn Mes'ud devamla) dedi ki: Cennet ehli de cehennemdeki evi görür. Onlara: Allah size lutfetmemiş olsaydı... denilir. Süddî, Ziyad'dan, o Zirr b. Hubeyş'ten, o İbn Mes'ud'dan yüce Allah'ın: *"Sen onları işin bitirilivereceği o hasret günü ile korkut"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Cennet ehli cennete, cehennemlikler de cehenneme girdikten sonra ölüm, siyah beyaz bir koç sûretinde getirilir ve cennet ile cehennem arasında bir yerde durdurulur, sonra bir münadi: Ey cennet ehli, bu dünyada iken insanları öldüren ölümdür, diyecek. Ne illiyîn (yüksektekilerden), ne cennetin aşağı derecesinde bulunanlardan ona bakmadık kimse kalmayacak. Sonra: Ey cehennem ehli! İşte bu dünyada iken insanları öldüren ölümdür, diye seslenilir. Gerek cehennem ateşinin çok az bulunduğu yerde bulunanlardan, gerekse cehennemin en alt basamaklarında olanlardan ona bakmadık kimse kalmayacak. Sonra o koç cennet ile cehennem arasında kesilecek, sonra da: İşte artık bundan sonra sonsuzluğun en sonsuzuna kadar ebedilik olacaktır ve ey cehennem ehli artık ebediliğin en sonsuzuna kadar ebedi kalacaksınız. Bunun üzerine cennet ehli öyle bir sevinir ki, eğer bir kişi sevinçten ölecek olsaydı onlar da ölürlerdi. Diğer taraftan cehennemlikler o kadar derinden bir iç geçirirler ki eğer bu şekilde derin iç geçirmekten ötürü bir kimse ölecek olsa idi ölürlerdi. İşte yüce Allah'ın: *"Sen onları işin bitirilivereceği o hasret günü ile korkut"* buyruğu bunu anlatmaktadır. Bu, ölümün kesileceği zamandır. Bunu İbn Ebî Hâtim tefsirinde rivayet etmiştir.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Sen onları o hasret günü ile korkut"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: (Hasret günü) kıyâmet gününün isimlerindendir. Allah (bu isimle) onu tazim etmekte ve kullarını ondan sakındırmaktadır.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de yüce Allah'ın: *"Sen onları o hasret günü ile korkut"* buyruğu hakkında o kıyâmet günüdür dedi ve: "Ta ki bir kimse: 'Allah'a karşı işlediğim kusurlardan dolayı vay benim halime demesin" (Zümer, 56) buyruğunu okudu.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Arza ve üzerindekilere elbet biz mirasçı oluruz ve yalnız bize döndürülürler"* buyruğuna gelince: Yüce Allah yaratan, mutlak egemen ve tasarruf sahibi olanın, kendisi olduğunu, bütün yaratılmışların hep yok olup gideceklerini, sadece yüce Allah'ın baki kalacağını, hiçbir kimsenin bir mülk ve bir tasarruf iddiasında bulunmayacağını, aksine bütün yarattıklarına onun mirasçı olacağını, onun baki kalacağını, aralarında mutlak olarak onun hüküm vereceğini haber vermektedir. Hiçbir nefse asla hiçbir şekilde zulmedilmeyecektir. Bir sivrisinek kanadı kadar, bir zerre ağırlığı kadar dahi.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Hudbe b. Halid el-Kaysî'nin zikrettiğine göre bize Hazm b. Ebî Hazm el-Kutai tahdis edip dedi ki: Ömer b. Abdulaziz Kufe valisi Abdulhamid b. Abdurrahman'a şöyle bir mektup yazdı: İmdi! Allah yarattıklarına onları yarattığı vakit ölümü yazdı ve kendilerine döneceklerini takdir etti. İlmiyle koruduğu doğruyu söyleyen kitabında indirdiği ve meleklerini de mahlûkatına karşı şahit tuttuğu hususlardan birisi de şudur: Şüphesiz ki o yere ve yer üzerindekilere mirasçı olacaktır ve yalnız ona döndürüleceklerdir.

İbrâhim'i Anış:

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ ۚ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٤١﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ
يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا ﴿٤٢﴾
يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا
سَوِيًّا ﴿٤٣﴾ يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ ۖ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ
عَصِيًّا ﴿٤٤﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمَٰنِ
فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾

41. Kitapta İbrâhim'i de an. O son derece doğru sözlü bir peygamberdi.

42. Hani babasına: "Babacığım, demişti. İşitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan şeye niçin ibadet edersin?"

43. Babacığım, ilimden sana gelmeyen bana geldi. Bana uy ki, seni dosdoğru bir yola ileteyim.

Scanned with CamScanner

44. Babacığım, şeytana ibadet etme. Muhakkak şeytan Rahmân'a asi olmuştur.

45. Babacığım, doğrusu Rahmân'ın azabı sana dokunur da şeytanın velisi olursun, diye korkarım.

Tefsiri:

Yüce Allah Nebîsi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hitap ederek buyuruyor ki: *"Kitapta İbrâhim'i de an"* ve Kitabı şu putlara ibadet eden kavmine oku, hem de onlara soyundan geldiklerini, dini üzere olduklarını ileri süren İbrâhim Halilurrahman'ın başından geçenlere dair haberleri de onlara hatırlat. O babasına söylediği sözlerinde *"son derece doğru sözlü bir peygamberdi."* Babasına putlara ibadet etmekten nasıl vazgeçmesi gerektiğini söylediğini de an. Hani o *"babasına: Babacığım, demişti. İşitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan şeye"* sana faydası da dokunmayan, senden bir zararı da önleyemeyen bir şeye *"niçin ibadet edersin? Babacığım, ilimden sana gelmeyen, bana geldi."* Şunu söylemek istiyor: Her ne kadar ben senin çocuğun isem ve benim yaşça senden-çocuğun olduğum için küçük görüyorsan da- Allah'tan gelen bir bilgiye sahip oldum. Bu bilgiyi sen bilmediğin gibi, böyle bir şeye sahip olmuş da değilsin ve henüz sana bu bilgi ulaşmış da değildir. *"Bana uy ki, seni dosdoğru bir yola ileteyim."* Arzu edilenleri elde etmeye, korkulan şeylerden de kurtuluşa ulaştıran dosdoğru bir yola ileteyim. *"Babacığım, şeytana ibadet etme."* Bu putlara ibadet etmek sûretiyle ona itaat etme. Çünkü bu putlara ibadete çağıran ve bu ibadete razı olan odur. Nitekim başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Ey Âdemoğulları! Şeytana tapmayın, diye size emrimi açıklamadım mı?"* (Yâsin, 60); *"Onların ondan başka taptıkları ancak dişi varlıklardır. Onlar ancak inatçı bir şeytana tapmış olurlar."* (Nisâ, 117)

"Muhakkak şeytan Rahmân'a asi olmuştur." Onun emrine muhalefet etmiş, Rabbine itaat etmeye karşı büyüklenmiş, bu sebeple Rabbi kendisini kovup uzaklaştırmıştır. Onun için sakın sen ona uyup, onun gibi olma.

"Babacığım" şirkini devam ettirdiğin ve sana verdiğim emirlere itaat etmediğin için *"doğrusu Rahmân'ın azabı sana dokunur da şeytanın velisi olursun diye korkarım."* Yani öyle bir hale düşersin ki, senin İblisten başka bir velin, yardımcın ve imdadına koşacak kimsen bulunmaz. Oysa ne onun,

Scanned with CamScanner

ne ondan başkasının hiçbir hususta emretmek yetkisi yoktur. Aksine senin onun izinden gitmen, azabın seni çepeçevre kuşatmasını gerektirir. Nitekim yüce Allah, şöyle buyurmaktadır: *"Allah'a andolsun ki biz senden önceki ümmetlere de peygamberler gönderdik. Şeytan onların yaptıklarını kendilerine süsleyip, hoş göstermiştir. İşte o bu günde onların velisidir. Onlara çok acıklı bir azap da vardır."* (Nahl, 63)

قَالَ أَرَاغِبٌ أَنْتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ
وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾ قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ
بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾ وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي
عَسَى أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾

46. Dedi ki: "Ey İbrâhim! Sen benim ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen seni mutlaka taşlarım. Bir süre benden uzaklaş, yanımdan git."

47. Dedi ki: "Selâm olsun sana, ben Rabbimden senin için mağfiret isteyeceğim. Çünkü Rabbim bana gerçekten merhametli ve lütufkârdır."

48. Ben sizi de, sizin Allah'tan başka taptıklarınızı da terk ediyorum. Yalnız Rabbime dua ediyorum. Rabbime dua etmekle bedbaht olmayacağımı ümit ederim.

Tefsiri:

Yüce Allah, İbrâhim'in babasının oğlu İbrâhim'e kendisini çağırdığı yol hakkında ne cevap verdiğini bildirerek, onun: *"Ey İbrâhim, sen benim ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun"* dediğini bildirmektedir. Yani sen bu putlara ibadet etmeyi istemiyor, onları beğenmiyorsan onlara sövmekten, onlar hakkında ağır sözler söyleyip, onları ayıplamaktan vazgeç. Eğer bu işten vazgeçmeyecek olursan seni denk bir şekilde cezalandırır, ben de sana söver ağır sözler söylerim. İşte onun *"eğer vazgeçmezsen seni mutlaka taşlarım"* sözü bunu ifade etmektedir. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Süddî, İbn Cureyc, Dahhâk ve başkaları yapmıştır.

Scanned with CamScanner

"Bir süre benden uzaklaş, yanımdan git" buyruğu hakkında Mücâhid, İkrime, Said b. Cubeyr ve Muhammed b. İshâk: Bir vakit, bir müddet, diye açıklamışlardır. Hasan-ı Basrî, uzun bir süre diye açıklamıştır. Süddî: *"Bir süre benden uzaklaş, yanımdan git"* buyruğunun, ebediyen benden uzaklaş anlamına geldiğini söylemiştir. Ali b. Ebî Talha ve el-Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Bir süre benden uzaklaş, yanımdan git"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedirler: Ben seni cezalandırmadan önce, sağ salimken git. Dahhâk, Katâde, Atiyye el-Cedelî, Ebû Mâlik ve başkaları da böyle açıklamışlardır. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

Bu sözler üzerine İbrâhim babasına: *"Selâm olsun sana"* dedi. Yüce Allah mü'minlerin niteliklerini dile getirirken de şöyle buyurmaktadır: *"Cahiller onlara hitap ettiklerinde onlar: 'Selâm(etle)' der (geçer)ler."* (Furkân, 63); *"Boş söz işittiklerinde de ondan yüz çevirirler ve derler ki: Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz sizin olsun. Selâm olsun sizlere, bizim cahillerle işimiz yok."* (Kasas, 55)

İbrâhim (a.s)'ın, babasına: *"Selâm olsun sana"* demesinin anlamına gelince: Ama benden hoşuna gitmeyecek bir şey ve bir eziyet görmeyeceksin. Bunun böyle olmasının sebebi ise babanın saygınlığıdır. *"Ben Rabbimden senin için mağfiret isteyeceğim"* ama yüce Allah'tan sana hidayet vermesi ve günahını bağışlamasını dileyeceğim. *"Çünkü Rabbim bana gerçekten merhametli ve lütufkârdır."* İbn Abbâs ve başkaları, lütufkârdır diye açıklamışlardır. Yani Rabbim, beni kendisine ibadet etmeye ve "ibadetimi ona ihlâsla yapmaya" iletmek sûretiyle bana lütufta bulunmuştur. Mücâhid, Katâde ve başkaları da: *"Çünkü Rabbim bana gerçekten merhametli ve lütufkârdır"* buyruğu hakkında Allah onu duasını kabul etmeye alıştırmıştı, diye açıklamışlardır. Süddî de: (الحفي): Onun durumu ile gereken şekliyle ilgilenen, ihtimam gösteren kimse demektir, diye açıklamıştır.

İbrâhim (a.s) uzun bir süre babası için Allah'tan mağfiret diledi. Şam'a hicret ettikten ve Mescid-i Haram'ı bina ettikten sonra İsmail ve İshâk adındaki çocukları -ikisine de selâm olsun- doğduktan sonra da babası için mağfiret diledi. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Rabbimiz, bana, ana Babama ve mü'minlere hesap için ayağa kalkılacağı günde mağfiret buyur."* (İbrâhim, 41)

Scanned with CamScanner

Müslümanlar da İslam'ın ilk dönemlerinde müşrik akrabalarına ve yakınlarına mağfiret dilemişlerdi. Bunu yaparken bu hususta İbrâhim Halil'e uyuyorlardı. Bu halleri yüce Allah'ın şu buyruğu ininceye kadar devam etmişti: *"İbrâhim ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten uyulacak güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine: 'Muhakkak bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız. Sizi inkâr ettik. Yalnızca Allah'a iman edinceye kadar bizimle sizin aranızda düşmanlık ve kin ebediyen baş göstermiştir' demişlerdi. İbrâhim'in babasına söylediği: 'Muhakkak senin için mağfiret isteyeceğim ama Allah'a karşı sana fayda sağlayamam' sözü müstesna."* (Mümtehine, 4) Yani İbrâhim'in söylediği bu sözü müstesnadır. Bu sözü söyleyişinde ona uymayınız. Daha sonra yüce Allah İbrâhim'in bu mağfiret dilemekten vazgeçtiğini ve bundan döndüğünü açıklayarak şöyle buyurmaktadır: *"O çılgın ateşlikler oldukları açıkça ortaya çıktıktan sonra akrabaları dahi olsalar müşriklere peygamberin de, mü'minlerin de mağfiret dilemeleri olur şey değildir. İbrâhim'in babasına mağfiret dilemesi ancak ona verdiği bir söz dolayısıyla olmuştu. Âma onun Allah'ın düşmanı olduğu açıkça kendisine belli olunca ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrâhim çokça yalvarıp yakaran ve gerçekten yumuşak huylu idi."* (Tevbe, 113-114)

"Ben sizi de, sizin Allah'tan başka taptıklarınızı da terk ediyorum. Yalnız Rabbime dua ediyorum." Sizden ve sizin Allah'tan başka tapındıklarınızdan uzak duruyor ve uzak olduğumu da ilan ediyorum. Buna karşılık *"yalnız Rabbime dua ediyorum"* yani hiçbir ortak koşmaksızın bir ve tek olarak sadece Rabbime ibadet ediyorum. "Rabbime dua etmekle bedbaht olmayacağımı ümit ederim."

"(عسى): *Umulur ki, ümit olunur ki"* kelimesi burada kaçınılmaz olarak söz konusu edilen hükmü gerektiricidir. Çünkü o -selâm ona- Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra bütün nebîlerin efendisidir.

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ
وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ
صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

Scanned with CamScanner

49. İbrâhim onları ve onların Allah'tan başka taptıklarını terk edince biz ona (oğlu) İshâk'ı ve Yakûb'u bağışladık. Onların hepsine peygamberlik verdik.

50. Ve biz onlara rahmetimizden bağışladık ve onlara doğruyu söyleyen yüce bir dil verdik.

Tefsiri:

İbrâhim el-Halil, Allah için babasından ve kavminden ayrılınca Allah ona onlardan daha hayırlılarını verdi. Ona İshâk'ı ve Yakûb'u bağışladı. Yani ona oğlu İshâk'ı ve İshâk'ın oğlu Yakûb'u bağışladı. Nitekim başka âyet-i kerimelerde: *"İstediğinden ayrı olarak da Yakûb'u bağışladık."* (Enbiyâ, 72); *"İshâk'ın ardından da Yakûb'u (verdik)."* (Hûd, 71) buyurmaktadır. İshâk'ın Yakûb'un babası olduğunda görüş ayrılığı yoktur. Kur'ân-ı Kerim'in Bakara sûresinde açıkça ifade ettiği de budur: *"Yoksa siz ölüm Yakûb'a gelip çattığı zaman orada hazır mıydınız? Hani o oğullarına: Benden sonra siz neye ibadet edeceksiniz, dediği zaman onlar: Senin ilahına ve ataların İbrâhim, İsmail ve İshâk'ın ilahına... ibadet edeceğiz, demişlerdi."* (Bakara, 133) Bundan dolayı burada İshâk ile Yakûb'u söz konusu etmektedir. Yani biz ona nebîlerden oluşan bir nesil verdik. Allah onlar ile kendisi hayatta iken gözlerini aydınlattı. Bu sebeple yüce Allah: *"Onların hepsine peygamberlik verdik"* buyurmaktadır. Eğer Yakup (a.s)'a İbrâhim (a.s) hayatta iken nubuvvet verilmemiş olsaydı, yalnızca adını zikretmekle kalmaz, Yakûb'un oğlu Yusuf'u da anardı. Çünkü o da bir nebîdir.

[4482] Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih olduğu ittifakla kabul edilmiş hadis-i şerifte insanların en hayırlısının kim olduğu kendisine sorulduğunda şöyle demişti: *"Allah'ın nebîsi Yusuf'tur. (Çünkü) o Allah'ın nebîsi Yakûb'un oğlu, Yakûb Allah'ın nebîsi İshâk'ın oğlu, İshâk Allah'ın Halil'i İbrâhim'in oğludur."*[330]

[4483] Bir başka lafızda da şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz kerim olan kişi, kerimin oğlu, kerimin oğlu, kerimin oğlu olan İbrâhim'in oğlu İshâk'ın oğlu Yakûb'un oğlu Yusuf'tur."*[331]

---

330 Daha önce Yusuf sûresi 4. âyetin tefsirinde geçti.

331 Bu da Yusuf sûresinin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

"Ve biz onlara rahmetimizden bağışladık ve onlara doğruyu söyleyen yüce bir dil verdik" buyruğu hakkında Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: Onlara güzel övgü verildiğini kastetmektedir, dediğini nakletmiştir. Süddî ve Mâlik b. Enes de böyle demiştir. İbn Cerîr dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Yüce bir dil"* buyurmasının sebebi bütün din mensuplarının onları övmesi, onlardan övgüyle söz etmesidir. Allah'ın salât ve selâmları hepsine olsun.

Mûsâ'yı Anış:

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥١﴾
وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ
رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾

51. Kitapta Mûsâ'yı da an. Şüphesiz o ihlâsa erdirilmiş bir rasûl ve bir peygamberdi.

52. Biz ona Tûr'un sağ tarafından seslendik ve onu kendimize yaklaştırarak özel bir şekilde konuştuk.

53. Ona rahmetimizden kardeşi Harun'u peygamber olarak bağışladık.

Tefsiri:

Yüce Allah İbrâhim Halil'i zikredip, ondan övgüyle söz ettikten sonra kelimullahı söz konusu etti: *"Kitapta Mûsâ'yı da an. Şüphesiz o ihlâsa erdirilmiş bir rasûl ve bir peygamberdi."* Bazıları: "(مُخْلَصًا): İhlâsa erdirilmiş" kelimesini ibadette ihlâs sahibi olmaktan gelen (etken ortaç olmak üzere) lam harfini kesreli olarak okumuşlardır.

Sevrî'nin rivayetine göre Ebû Lubabe şöyle dedi: Havariler: Ey Allah'ın ruhu, sen bize Allah'a ihlâslı olan kimsenin durumunu haber ver, dediler. O: Allah için amelde bulunan ve insanların (bundan dolayı) kendisini övmelerini istemeyen kimsedir.

Başkaları ise lam harfini fethalı olarak yani o seçkin bir kimse idi, anlamında okumuşlardır. Yüce Allah'ın: *"Seni risaletlerimle ve (seninle) konuşmamla seçip, insanlara üstün kıldım"* (A'râf, 144) buyruğunda olduğu gibi.

Scanned with CamScanner

"Bir rasûl ve bir peygamberdi." Allah onun için hem nubuvvet, hem risalet niteliğini bir arada söz konusu etmiştir. Çünkü o rasûllerin büyükleri olan ve ulu'l-azm diye bilinen beş rasûlden birisi idi. Ulu'l-azm'den olan rasûller ise Nûh, İbrâhim, Mûsâ, İsa ve Muhammed'dir. Allah'ın salât ve selâmı onlara ve Allah'ın diğer nebîlerinin tümüne olsun.

"Biz ona Tûr'un" yani dağın *"sağ tarafından seslendik."* Mûsâ o gördüğü ateşten biraz alıp getirmek amacıyla gittiği vakit, Mûsâ'nın sağ tarafından demektir. Çünkü Mûsâ dağda parlayan bir ateş görmüş ve ona doğru gitmiş, ateşin kendisine göre dağın (Tûr'un) sağında vadi kıyısındaki batı tarafında olduğunu görmüştü. Yüce Allah da onunla konuşmuş, ona seslenmiş, onu kendisine yakınlaştırıp, onunla söyleşmiş idi.

İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Onu kendimize yaklaştırarak özel bir şekilde konuştuk"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: (Kudret) kaleminin cızırtısını duyuncaya kadar yaklaştırıldı. Mücâhid, Ebu'l-Âliye ve başkaları da böyle demişlerdir. Bu sözleriyle Tevrat yazılırken duyulan kalemin cızırtısını kastetmişlerdir.

Süddî *"onu kendimize yaklaştırarak özel bir şekilde konuştuk"* buyruğu hakkında: Semanın içine sokuldu ve onunla konuşuldu, diye açıklamıştır. Mücâhid'den de buna yakın açıklama nakledilmiş olup, Abdurrezzak, Ma'mer'den o Katâde'den: "Onu kendimize yaklaştırarak özel bir şekilde konuştuk" buyruğu hakkında, o doğruluğu sayesinde kurtuldu, demiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Amr b. Ma'di Kerib dedi ki: Allah Mûsâ'yı Sina dağında onunla özel bir şekilde konuşmak üzere yakınlaştırdığı vakit şöyle dedi: Ey Mûsâ, ben sana şükreden bir kalp, zikreden bir dil, hayır üzere sana yardımcı olacak bir zevce yaratacak olursam, hayır namına senden bir şey saklamamış olurum. Her kimden de bunları saklayacak olursam, ona da hayır namına hiçbir şey vermemiş olurum.

"Ona rahmetimizden kardeşi Harun'u peygamber olarak bağışladık." Yani biz onun kardeşi ile ilgili isteğini ve şefaatini kabul ederek onu nebî yaptık. Nitekim başka âyetlerde yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Kardeşim Harun'un ise, onun dili benden fasihtir. Onu bana yardımcı olarak gönder ki beni tasdik etsin. Çünkü ben, beni yalanlamalarından korkuyorum."* (Kasas, 34) Yüce Allah da: *"İstediğin sana verildi ey Mûsâ"* (Tâhâ, 36) buyurdu.

Scanned with CamScanner

Bir başka yerde yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Bunun için Harun'a da elçilik ver. Ayrıca onların bana isnad ettikleri bir suç da vardır. Onun için beni öldürmelerinden korkuyorum."* (Şuarâ, 13-14) Bundan dolayı seleften bazıları şöyle demiştir: Kimse dünyada Mûsâ'nın Harun hakkında şefaat edip, nebî olmasını istediği şefaatinden daha büyük bir şefaatte bulunamamıştır.

Yüce Allah da: *"Ona rahmetimizden kardeşi Harun'u peygamber olarak bağışladık"* buyurmaktadır. İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Ona rahmetimizden kardeşi Harun'u peygamber olarak bağışladık"* buyruğu hakkında dedi ki: Harun, Mûsâ'dan yaşça büyüktü. Ama Allah'ın kendi nubuvvetini ona bağışlamasını istemişti. Bunu İbn Ebî Hâtim de muallâk olarak Yakup b. İbrâhim ed-Devraki'den böylece zikretmiş bulunmaktadır.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ ۚ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥٤﴾ وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾

54. Kitapta İsmail'i de an. O sözünde durandı, rasûl bir peygamberdi.

55. O ehline namazı ve zekâtı emrederdi ve o Rabbi katında makbul bir kimse idi.

Tefsiri:

Bu buyruklarla yüce Allah, İbrâhim el-Halil'in oğlu ve Hicaz bölgesindeki Arapların tamamının atası olan İsmail'i -ikisine de selâm olsun- *"sözünde durandı"* buyruğu ile övmektedir. İbn Cureyc dedi ki: İsmail, Rabbine ne söz verdiyse mutlaka o sözünü yerine getirmiştir. Yani o adakta bulunmak sûretiyle bir ibadeti ifa etmeyi taahhüt etmişse, mutlaka onu yerine getirmiş, hakkıyla onu eksiksiz ifa etmiştir.

İbn Cerîr dedi ki: Sehl bakil'in naklettiğine göre Nebî İsmail (a.s) bir adam ile bir yere geleceğine dair sözleşti. İsmail geldi, ancak adam unuttu. İsmail aynı yerde kalmaya devam etti ve ertesi günü gelinceye kadar da geceyi orada geçirdi. Adam: Hiç buradan ayrılmadın mı, dedi. Hayır, cevabını verdi. Adam: Ama ben unuttum, dedi. İsmail: Sen yanıma gelinceye kadar ayrılacak değildim, dedi. İşte bunun için *"o sözünde durandı."*

Scanned with CamScanner

Süfyân es-Sevrî de dedi ki: Bana ulaştığına göre o sözleştikleri yerde yanına gelinceye kadar o adamı bir sene boyunca bekledi. İbn Şevzeb de dedi ki: Bana ulaştığına göre o, o yerde kendisine bir mesken edindi.

[4484] Ebû Dâvûd, Sünen'inde, Ebû Bekr Muhammed b. Câfer el-Harâitî de Mekârimu'l-Ahlâk adlı eserinde Abdullah b. Ebi'l-Hamsâ'nın şöyle dediğini rivayet etmektedirler: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile peygamber gönderilmeden önce bir alışveriş yapmıştım. Bende bir miktar alacağı kalmıştı. Ona bu alacağını o yerde kendisine getireceğime dair söz verdim. (Abdullah) dedi ki: O gün ve ertesi günü ona alacağını götürmeyi unuttum. Üçüncü günde yanına gittim, o hala aynı yerde idi. Bana: *"Genç adam gerçekten bana zorluk çıkardın. Ben üç günden beri burada seni bekliyorum"* dedi.[332]

Bu Harâitî'nin lafzıdır. O ayrıca bu hususta hasen derecesinde çeşitli eserleri (ashab ve tabiinden gelen rivayetleri) kaydetmiştir. Bunu Ebû Abdullah İbn Mende de Marifetu's-Sahabe adlı eserinde kendi senediyle İbrâhim b. Tahman'dan, o Budeyl b. Meysere'den, o Abdulkerim'den bu senetle rivayet etmiştir.

Bazıları dedi ki: Ondan: *"O sözünde durandır"* diye söz edilmesinin sebebi babasına: *"İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın"* demesi ve gerçekten bu hususta doğruluğunun ortaya çıkmasıdır.

Verilen sözde durmak, gerçekten övülmüş niteliklerdendir. Sözde durmamak ise yerilmiş niteliklerdendir. Yüce Allah da şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah'ın yanında büyük bir hışmı gerektirir."* (Saff, 61)

[4485] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da şöyle buyurmuştur: *"Münafığın alâmeti üçtür: Konuşursa yalan söyler, söz verirse sözünde durmaz, kendisine emanet bırakılırsa ona ihanet eder."*[333]

---

332 Zayıftır. Ebû Dâvûd, 4996. Hadis Abdulkerim b. Abdullah el-Ukayli etrafında dönüp durmaktadır. Zehebî onu Mizan, 5162'de zikrederek: Tanınan birisi değildir demektedir. Hâfız İbn Hacer de Takrib'de onun hakkında meçhuldür demiştir. Metinde de münkerlik vardır.

333 Daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

Bunlar münafıkların nitelikleri olduğuna göre bunların zıttı olan niteliklere sahip olmak da mü'minlerin sıfatlarından olur. Bu sebeple Allah kulu ve rasûlü İsmail'i sözünde durması sebebiyle övmektedir aynı şekilde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) efendimiz de sözünde duran birisi idi. Kime ne söz verirse mutlaka onu eksiksiz yerine getirirdi.

[4486] Kızı Zeyneb'in kocası Ebu'l-Âs b. er-Rebî''i de şu sözleriyle övmüştü: *"O benimle konuşunca doğru söyledi, bana söz verdi, sözünü eksiksiz yerine getirdi."*[334]

[4487] Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat ettikten sonra da halife Ebû Bekr es-Sıddîk şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kime verdiği bir söz varsa yahut kimin ondan alacağı varsa yanıma gelsin. Ben onun hakkını yerine getireyim.

Câbir b. Abdullah ona gelerek şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana şöyle demişti: *"Bahreyn malı gelecek olursa -avuçlarını doldurarak- sana şöyle ve şöyle ve şöyle vereceğim."* Bahreyn malı gelince Ebû Bekr es-Sıddîk de Câbir'e emrederek avuçlarıyla malı aldı, sonra onu saymasını emretti, beş yüz dirhem olduğunu gördü. Ona onun iki mislini daha verdi.[335]

"Rasûl bir peygamberdi." Bu buyrukta İsmail'in kardeşi İshâk'tan daha müşerref olunduğuna delalet vardır. Çünkü İshâk yalnızca nebî olmakla nitelendirildiği halde, İsmail hem nebî, hem rasûl olmakla nitelendirilmiştir.

[4488] Müslim'in Sahih'inde sabit olduğuna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah İbrâhim'in çocuklarından İsmail'i seçti."*[336] Ve hadisin geri kalan kısmını zikretti. İşte bu da söylediğimizin doğruluğuna bir delildir.

"O ehline namazı ve zekâtı emrederdi ve o Rabbi katında makbul bir kimse idi." Bu da onun için güzel bir övgü, övülmeye değer nitelikler ve çok doğru özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. Çünkü o aziz ve celil olan Rabbine itaatte çokça gayret gösterip, aile halkına bunu emreden birisi idi. Nitekim yüce Allah Rasûlü'ne de şöyle hitap etmiştir: *"Sen aile halkına*

334 Buhârî, 3729 el-Misver b. Mahreme'nin rivayet ettiği bir hadis olarak

335 Hadisi henüz bir yerde göremedim, tetkik edilmelidir.

336 Hadis daha önce En'âm sûresi 124. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

namazı emret, kendin de sabırla ona devam et. Senden rızık istemeyiz, sana rızkı biz veririz. Güzel akıbet ise takvâ sahiplerinindir." (Tâhâ, 132) Bir başka yerde de şöyle buyurulmaktadır: *"Ey iman edenler! Tutuşturucusu insanlarla taşlar olan o ateşten nefislerinizi ve ailenizi koruyun. Onun üzerinde iri yarı, sert tabiatlı melekler vardır."* (Tahrîm, 6) Yani onlara iyiliği emredip, kötülükten vazgeçmelerini söyleyiniz. Onları kendi hallerine başıboş bırakmayın. O takdirde kıyâmet gününde ateş onları yer.

[4489] Hadis-i şerifte Ebû Hureyre'den gelen rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Geceleyin kalkıp namaz kılan, hanımını uyandıran, uyanmak istemezse yüzüne su serpen bir adama Allah'ın rahmeti olsun. Geceleyin kalkıp namaz kılan, kocasını uyandıran, uyanmak istemezse yüzüne su serpen kadına da Allah'ın rahmeti olsun."*[337] Bunu Ebû Dâvûd ve İbn Mâce rivayet etmişlerdir.

[4490] Ebû Said ve Ebû Hureyre'den -Allah ikisinden de razı olsun- rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Erkek geceleyin uyanıp da hanımını uyandırır, ikisi de ikişer rekât namaz kılacak olurlarsa erkek Allah'ı çokça zikreden erkekler arasında, kadın da Allah'ı çokça zikreden kadınlar arasında yazılır."*[338] Bunu Ebû Dâvûd, Nesâî ve -lafız kendisinin olmak üzere- İbn Mâce rivayet etmişlerdir.

İdrîs'i Anış:

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ ۚ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ۝٥٦ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ۝٥٧

56. Kitapta İdris'i de an. Gerçekten o çok doğru sözlü bir peygamberdi.

57. Biz onu yüce bir makama yükselttik.

337 Senedi ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 1308; Nesâî, III, 205; İbn Mâce, 1336; Ahmed, II, 250, 436; İbn Hibbân, 2567; Beyhakî, II, 501; Hakim, I, 309'da sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir, senedi kavidir.

338 Ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 1309; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 1310; İbn Mâce, 1335; İbn Hibbân, 2569; Beyhakî, II, 501senedi sahihtir. Hakim, I, 316'da sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. Sahih-u Ebî Dâvûd, 1163

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Bu buyrukta da İdris (a.s)'dan çok doğru sözlü bir nebî olmak ve Allah'ın onu yüksekçe bir makama yükselttiğini belirtmek sûretiyle ondan övgüyle söz edilmektedir.

[4491] Daha önceden de geçtiği üzere sahih hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in İsrâ gecesinde onu dördüncü semada gördüğü belirtilmiş bulunmaktadır.[339] İbn Cerîr de burada oldukça garip ve acayip bir eser zikretmekte ve şöyle demektedir: Hilal b. Yesar dedi ki: İbn Abbâs ben de hazır bulunuyorken Ka'b'a sorup: Aziz ve celil olan Allah'ın İdris hakkında: *"Biz onu yüce bir makama yükselttik"* buyruğunun mahiyeti nedir, dedi. Ka'b şöyle dedi: Allah İdris'e şunu vahyedip bildirdi: Ben her gün senin bütün Âdemoğullarının amelinin aynısını (kabul edilmek makamına) yükseltiyorum. Bu sebeple İdris amelinin daha da artmasını arzu etti. Meleklerden yakın dostu olan bir melek geldi, ona: Allah bana böyle böyle vahyetti. Benim için ölüm meleği ile konuş da amelimin daha da artması için beni (ruhumu almayı) geciktirsin, dedi. Melek onu kanatları arasına alıp taşıdı ve onu semaya yükseltti. Dördüncü semaya gelince ölüm meleği aşağıya iniyorken onlarla karşılaştı. Dostu olan melek ölüm meleği ile İdris'in kendisine söyledikleri hususunda konuştu. Ölüm meleği: İdris nerede, dedi. Melek: İşte sırtımda, dedi. Ölüm meleği: Hayret, dedi. Bana İdris'in ruhunu dördüncü semada kabzet, denilip gönderildim. Bense: O yerde iken ruhunu dördüncü semada nasıl kabzedeceğim demeye koyuldum. Melek derhal orada ruhunu kabzetti. İşte yüce Allah'ın: *"Biz onu yüce bir makama yükselttik"* buyruğu bunu anlatmaktadır. Bu Ka'b el-Ahbar'ın İsrâiliyat haberlerindendir. Bir kısmı da münkerdir. Allah en iyi bilendir.

Bunu İbn Ebî Hâtim de bir başka yoldan, İbn Abbâs'tan "İbn Abbâs, Ka'b'a sordu..." diyerek rivayet etmiş ve az önce kaydettiğimize yakın olarak rivayeti zikretmiştir. Ancak onun o meleğe şöyle dediği belirtilmektedir: Sen ona -yani ölüm meleğine- ecelimden ne kadar kaldığını sorabilir misin? Böylelikle daha çok amel edeyim... ve hadisin geri kalan kısmını zikretti. Rivayette şöyle denilmektedir: Meleğe İdris'in ecelinden ne kadarlık bir süre kaldığını sorunca ölüm meleği: Bilmiyorum, hele bir bakayım demiş, baktıktan sonra:

339 Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olup, İsrâ sûresinde geçmişti.

Scanned with CamScanner

Sen bana ömründen ancak bir göz açıp kırpacak kadar bir zaman kalmış bir adamın hakkında soru soruyorsun, diye cevap vermiş. Bunu duyan melek kanadı altındaki İdris'e bakmış, kendisi farkında olmadan ruhunun kabzedilmiş olduğunu görmüş.

Sonra bunu bir başka yoldan İbn Abbâs'tan diye rivayet etmiştir. Bu rivayete göre İdris (a.s) terzi imiş. İğneyi batırdığı her seferinde mutlaka subhanallah dermiş, akşamı ettiği vakit de yeryüzünde ameli ondan daha üstün hiçbir kimse akşama varmıyormuş. Böyle diyerek hadisin geri kalan kısmını bundan önceki gibi ya da ona yakın olarak zikretti.

İbn Ebî Necih, Mücâhid'den yüce Allah'ın: *"Biz onu yüce bir makama yükselttik"* buyruğu hakkında İdris ölmeden yükseltildi, tıpkı İsa'nın yükseltildiği gibi ,dediğini nakletmektedir. Süfyân da Mansur'dan, o Mücâhid'den *"biz onu yüce bir makama yükselttik"* buyruğu hakkında dördüncü semaya yükselttik, dediğini nakletmektedir. el-Avfî de İbn Abbâs'tan: *"Biz onu yüce bir makama yükselttik"* buyruğu hakkında o altıncı semaya yükseltildi ve orada öldü dediğini nakletmektedir. Dahhâk b. Müzahim de böyle demiştir. Hasan ve başkası ise yüce Allah'ın: *"Biz onu yüce bir makama yükselttik"* buyruğu hakkında cennete yükselttik demişlerdir.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا ۚ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ﴿٥٨﴾

58. İşte bunlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği Âdem'in soyundan, Nûh ile (gemide) taşıdıklarımızın soyundan, İbrâhim ve İsrâil soyundan olan peygamberlerdendir. Bizim hak yola ilettiğimiz ve seçtiklerimizdendir. Onlara Rahmân'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı.

Tefsiri:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: Bu nebîler -maksat ise yalnızca bu sûrede anılanlar olmayıp, bütün nebîlerdir. Şahısların anılmasından tür olarak tümünün anılmasına geçilmiştir.- *"Allah'ın kendilerine nimet verdiği Âdem'in soyundan..."* buyurmuştur.

Scanned with CamScanner

Süddî ve İbn Cerîr dedi ki: *"Nûh ile birlikte gemide taşıdıklarımızın soyundan"* buyruğu ile kastedilen İbrâhim'dir. İbrâhim'in soyundan gelenler ile kastedilenler de İshâk, Yakup ve İsmail'dir. İsrâil'in soyundan gelenlerden maksat da Mûsâ, Harun, Zekeriyâ, Yahyâ ve Meryem oğlu İsa'dır.

İbn Cerîr dedi ki: Bundan dolayı hepsinin nesebi Âdem'e ulaşıyor ise de nesepleri arasında fark gözetilmiştir. Çünkü onların arasında gemide Nûh ile birlikte bulunanların soyundan gelmeyen de vardı. Bu da İdris'tir. Çünkü İdris Nûh'un dedesidir.

Derim ki: Evet, daha güçlü görülen İdris'in Nûh (a.s)'ın nesebinde ondan önce olduğudur. İsrâ ile ilgili hadisten hareketle İdris'in İsrâiloğullarının nebîlerinden olduğu da söylenmiştir. Çünkü o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i selâmlarken:

[4492] "Sâlih nebîye ve salih kardeşe merhaba"[340] demiş ancak Âdem ve İbrâhim'in -ikisine de selâm olsun- dedikleri gibi salih evlada merhaba dememiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Amr'dan rivayete göre İdris, Nûh'tan öncedir. Allah onu kavmine peygamber olarak göndermiş, onlara la ilahe illallah deyip, istedikleri gibi davranabileceklerini söylemiş, ancak onlar bunu kabul etmemişlerdi. Bu sebeple yüce Allah da onları helâk etmişti.

Bu âyet-i kerime ile tür olarak nebîlerin kastedilmiş olduğunu destekleyen hususlardan birisi de, yüce Allah'ın En'âm sûresindeki şu buyruğudur: *"İşte bu, kavmine karşı İbrâhim'e verdiğimiz hüccetimizdir. Biz kimi dilersek onu derece derece yükseltiriz. Şüphesiz Rabbin tam hikmet sahibidir. Her şeyi çok iyi bilendir. Biz ona (İbrâhim'e) İshâk ile (İshâk'ın oğlu) Yakûb'u bağışladık. Her birine hidayet verdik. Daha önce Nûh'a da hidayet verdik. Onun zürriyetinden Dâvûd'a, Süleyman'a, Eyyûb'a, Yusuf'a, Mûsâ'ya ve Harun'a da biz iyi hareket edenleri işte böyle mükâfatlandırırız. Zekeriyâ'ya, Yahyâ'ya, İsa'ya, İlyas'a da (hidayet verdik) hepsi salihlerdendi. İsmail'e, Elyesa'a, Yunus'a ve Lut'a da (hidayet verdik). Her birini âlemlere üstün kıldık. Onların babalarından, zürriyetlerinden ve kardeşlerinden bazılarını da (hidayete erdirdik), onları seçtik ve onları doğru bir yola da ilettik."* (En'âm, 83-90) Sonra da: *"İşte bunlar, Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. O halde sen de*

340 İsrâ sûresinde daha önceden geçmişti, sahihtir.

Scanned with CamScanner

onların hidayetlerine uy. De ki: Ben buna karşılık sizden ücret istemiyorum. Bu âlemlere bir öğütten başka bir şey değildir." (En'âm, 90) Şanı yüce Allah ayrıca şöyle buyurmaktadır: *"Onlardan bazılarının kıssalarını sana anlattık, bazılarının kıssalarını da sana anlatmadık."* (Mü'min, 78)

Buhârî'nin Sahih'inde Mücâhid'den gelen rivayete göre o İbn Abbâs'a: Sâd sûresinde secde var mı, diye sormuş, İbn Abbâs, evet dedikten sonra *"İşte bunlar Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerdir. Sen de onların hidayetine uy"* âyetini okudu. İşte sizin nebîniz de kendilerine uymakla emrolunduğu kimselerdendir, dedi. İbn Abbâs ayrıca: O da -yani Dâvûd (a.s) da- onlardan (kendilerine uyması emr olunanlardan)dır, demiştir.

Yüce Allah bu âyet-i kerime'de de: *"Onlara Rahmân'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlar"* buyurmaktadır. Yani onlar Allah'ın kesin belgelerini, delillerini, burhanlarını ihtiva eden kelamını işittikleri vakit boyun eğerek, itaatle Rablerine secde ederler, içinde bulundukları pek büyük nimete şükretmek, hamd etmek için secde ederler. Bundan dolayı onlara uymak, onların izlerini takip etmek için burada secde etmenin meşru olduğu üzerinde ilim adamları icma etmişlerdir.

Süfyân es-Sevrî'nin rivayetine göre Ebû Ma'mer şöyle demiştir: Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) Meryem sûresini okudu ve secde etti. Sonra da: Secdeyi yaptık, peki ağlamak nerede, dedi. Bunu İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr rivayet etmişlerdir. Benim gördüğüm kadarıyla onun (İbn Cerîr'in) rivayetinde Ebû Ma'mer'in adı zikredilmemiştir.

Sonradan Gelen Nesiller:

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ﴿٦٠﴾

59. Bunlardan sonra ise namazı kaybeden, arzularına uyan bir kavim geldi. İşte onlar gayy ile karşılaşacaklardır.

60. Tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyenler müstesnâ. İşte onlar cennete girecekler ve hiçbir şekilde zulme uğratılmazlar.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Şanı yüce Allah nebîlerin -selâm onlara- ve onlara uyan Allah'ın hallerini ve emirlerini dimdik ayakta tutan, Allah'ın farz kıldıklarını eksiksiz yerine getirerek onun yasaklarını terk edenlerin oluşturduğu bahtiyarlar zümresini zikrettikten sonra bunların arkasından *"bunlardan sonra ise namazı kaybeden bir kavim geldi"*ğini zikretmektedir. Daha başka nesiller geldi. Bunlar namazı kaybettiklerine göre, namazın dışındaki diğer farzları daha da çok yitirmişlerdir. Çünkü namaz dinin direği ve onu ayakta tutan unsurdur. Kulların amellerinin de en hayırlısıdır. Bunlar namazı kaybettikleri gibi, dünyevi arzulara ve dünya zevklerine yöneldiler, dünya hayatına kanıp, onunla rahat bulup yetindiler. İşte bunlar kıyâmet gününde gayy ile yani hüsran ile karşılaşacaklardır.

Burada namazın kaybedilmesi'nden neyin kastedildiği hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Kimileri namazı kaybetmekten maksat, onu büsbütün terk etmektir, demişlerdir. Bu açıklamayı Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, İbn Zeyd b. Eslem ve Süddî yapmışlar, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir. İşte bu sebeple seleften, haleften ve imamlardan -İmam Ahmed'den meşhur olduğu ve Şâfiî'den gelen bir görüş de olduğu gibi- namazı terk edenin kâfir olacağını kabul etmişlerdir. Çünkü hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

[4493] *"Kul ile şirk arasında(ki engel) namazın terk edilmesidir."*[341]

[4494] Diğer hadis de şöyledir: *"Bizimle onlar arasındaki ahid namazdır. Onu terk eden kâfir olur."*[342]

Burası bu meselenin genişçe açıklanacağı yer değildir. Evzâî, Mûsâ b. Süleyman'dan, o el-Kâsım b. Muhaymira'dan yüce Allah'ın: *"Bunlardan sonra ise namazı terk eden... bir kavim geldi"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Onlar sadece vakitleri kaybetmişlerdi. Şayet namazı terk etmek söz konusu olsaydı bu küfür olurdu.

İbn Mes'ud'dan nakledilen rivayete göre ona: Şüphesiz Allah Kur'ân-ı Kerim'de namazı çokça söz konusu etmektedir: *"Onlar namazlarından gaflet içindedirler."* (Mâûn, 5); *"Onlar namazlarını daima kılarlar."* (Meâric, 23); *"Onlar*

341 Daha önce Nisâ sûresi 31. âyetin tefsirinde geçti. Sahih bir hadistir.
342 Yine Nisâ sûresinin tefsirinde geçti. Bu da sahihtir.

Scanned with CamScanner

namazlarını korurlar." (Meâric, 34) buyruklarında olduğu gibi, diye soruldu. Bunun üzerine İbn Mes'ud: Onlar vakitlerini korurlar, dedi. Soruyu soranlar: Bizim görüşümüze göre bu ancak namazın terk edilmesi için söz konusu edilmişti, deyince, o: Sizin o bahsettiğiniz, küfürdür, diye cevap verdi.

Mesruk da dedi ki: Beş vakit namazı gereği gibi koruyup da gafillerden diye yazılan hiç kimse olmaz. Ama o beş vakit hakkında kusurlu davranmak dolayısıyla da helâk olmak söz konusudur. Beş vakit hakkında kusurlu davranmak da onları vakitlerinde kılmamaktır.

Evzâî de İbrâhim b. Yezîd'den rivayet ettiğine göre Ömer b. Abdulaziz: *"Bunlardan sonra ise namazı terk eden, arzularına uyan bir kavim geldi. İşte onlar gayy ile karşılaşacaklar"* âyetini okudu. Sonra da: Onların o namazı kaybetmeleri namazı terk etmeleri değildi, onlar vaktini kaybettiler dedi.

İbn Ebî Necih de Mücâhid'den: *"Bundan sonra ise namazı kayb eden, arzularına uyan bir kavim geldi"* buyruğu hakkında şöyle dediğini naklet-mektedir: Kıyametin kopmasına yakın ve Muhammed ümmetinin salih olanları gideceği vakit sokaklarda birbirlerinin üstüne çıkacaklardır. İbn Cureyc de aynı şekilde Mücâhid'den bunun gibi bir rivayet nakletmiştir. Câbir el-Cu'fi de Mücâhid'den, İkrime'den ve Atâ b. er-Rebâh'tan söz konusu edilenlerin bu ümmetten olduklarını söylediklerini rivayet etmektedir. Bununla ahir zamanda böyle olacağını kastederler.

İbn Cerîr dedi ki: Mücâhid'den rivayete göre o: *"Bunlardan sonra ise namazı kaybeden, arzularına uyan bir kavim geldi"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Burada sözü edilenler bu ümmet arasındadır. Bunlar davarların ve eşeklerin birbirlerinin üstüne bindikleri gibi yolda birbirlerine binecekler. Ne semada Allah'tan korkacaklar, ne yeryüzünde insanlardan hayâ edecekler.

[4495] Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Said el-Hûdri dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: Altmış yıl sonra öyle kötü halefler gelecek ki bunlar namazı kaybedecek, arzulara uyacaklar. Bunlar yakında gayy ile karşılaşacaklardır. Sonra bir takım kimseler gelecek, Kur'ân okuyacaklar. Ama Kur'ân gırtlaklarından aşağıya gitmeyecek. Kur'ân'ı da üç türlü insan okur: Mü'min, münafık ve günahkâr. (Ravilerden) Beşir dedi ki: Ben Velid'e bu üç kişinin mahiyeti nedir, dedim. O: Mü'min ona iman eden

Scanned with CamScanner

kişidir, münafık onu inkâr eden kişidir, günahkâr ise onunla sebeplenen, kazanç sağlayan kişidir, dedi.[343]

[4496] Âişe, suffa ehline sadaka olarak bir şeyler gönderir ve şöyle derdi: Bundan ne berberi bir erkeğe, ne de berberi bir kadına bir şey verin. Çünkü ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Onlar yüce Allah'ın: "Bunlardan sonra ise namazı zayi eden bir kavim geldi" buyruğunda sözünü ettiği sonradan gelenlerdir."*[344] Bu garip bir hadistir.

Yine (İbn Ebî Hâtim) dedi ki: Muhammed b. Ka'b el-Kurazî yüce Allah'ın: *"Bunlardan sonra ise... bir kavim geldi"* âyeti hakkında bunlar batıdaki insanlardır. Mülkü ele geçirecekler ve onlar mülkü ele geçirenlerin en şerlileridir, demiştir.

Ka'b el-Ahbar dedi ki: Allah'a yemin ederim ki ben yüce Allah'ın kitabında münafıkların niteliklerinin şarap içici, namazları terk edici, zarlarla oynayan, uyuyup da yatsı namazlarına gitmeyen, sabah namazlarında kusurlu davranan, Cuma namazlarını terk eden kimseler olduklarını görüyorum. Sonra *"Bunlardan sonra ise namazı kayb eden, arzularına uyan bir kavim geldi. İşte onlar gayy ile karşılaşacaklar"* âyetini okudu.

Hasan-ı Basrî dedi ki: Bunlar mescitleri işlemez hale getirdiler (terk ettiler). Buna karşılık çiftliklerinden dışarı çıkıp başka yere ayrılmadılar.

Ebu'l-Eşheb el-Utaridi de şöyle demiştir: Yüce Allah Dâvûd'a şunu vahyetti: Ey Dâvûd, ashabını arzuladıkları şeyleri yemeye karşı uyar ve onları bundan sakındır. Çünkü dünya arzularına bağlı bulunan kalplerin akılları bana karşı perdelidir. Herhangi bir arzusunu bana tercih eden bir kuluma yapacağım en hafif şey onu bana itaatten mahrum etmektir.

---

343 Ahmed, III, 38 bu isnad ile Ebû Said'in rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir. Yalnızca İbn Hibbân ve el-Icli onun sika olduğunu söylemiştir. Hâfız İbn Hacer Takrib'de: Makbuldür demektedir ki bu da ona mutabaat olunan hallerde demektir. Bu hadiste garip olan ifade ise "altmış yıl" ifadesidir. Hadisin geri kalan kısımları için şahitleri vardır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Bunu Ahmed, Ebû Abdurrahman el-Mukri'den bu senetle böylece rivayet etmiştir.

344 Senedi zayıftır, metin münkerdir. Bunu Hakim, II, 244, h. 2963'te rivayet etmiş olup, sahih olduğunu söylemiştir. Ancak Zehebî: Ubeydullah b. Abdurrahman b. Mevheb'in sika olduğu hususunda ihtilaf vardır. Mâliki tanımıyorum ayrıca munkatıdır diyerek eleştirmektedir. Böylelikle metni münker olmakla birlikte senedinde üç illet bulunmaktadır. Göründüğü kadarıyla bu hadis Şuubiliğin propagandacılarından birisi tarafından uydurulmuştur.

Scanned with CamScanner

[4497] İmam Ahmed dedi ki: Ukbe b. Âmir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben ümmetim için şu iki hususta korkarım. Kur'ân ve süt. Süt dolayısıyla kırsal kesimleri ararlar, arzularının peşine takılırlar, namazları terk ederler. Kur'ân'a gelince, onu münafıklar öğrenir ve onunla mü'minlere karşı mücadele ederler."*[345]

"İşte onlar gayy ile karşılaşacaklar" buyruğu ile ilgili olarak Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: Hüsran ile karşılaşacaklar, dediğini nakletmektedir. Katâde şer ile diye açıklamış, Süfyân-ı Sevrî, Şu'be ve Muhammed b. İshâk da Ebû İshâk es-Sebii'den, o Ebû Ubeyde'den, o Abdullah b. Mes'ud'dan: *"İşte onlar gayy ile karşılaşacaklar"* buyruğu hakkında, gayy cehennemde dibi oldukça derin, tadı son derece kötü bir vadidir, dediğini nakletmektedira'meş, Ziyad'dan, o Ebû Iyâd'dan yüce Allah'ın: *"İşte onlar ile gayy ile karşılaşacaklar"* buyruğu hakkında: O cehennemde kan ve irinden oluşan bir vadidir, dediğini nakletmiştir.

[4498] İmam Ebû Câfer b. Cerîr dedi ki: Lokman b. Âmir el-Huzâî dedi ki: Ben Ebû Ümâme Suday baclan el-Bahili'nin yanına gittim ve: Bize Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinlemiş olduğun bir hadisi naklet, dedim. Lokman dedi ki: Ebû Ümâme, bir yemek getirilmesini istedi, sonra şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Eğer on okka ağırlığında bir kaya parçası cehennemin kenarından aşağıya atılacak olursa, bir senelik bir sürede bile dibine ulaşmaz. Sonra bu kaya Gayy ve Esâm'a varır."* (Sudayy) dedi ki: Gayy ve Esâm nedir? dedim. Şöyle buyurdu: *"Bunlar cehennemin dibinde iki kuyudur. Bunlardan cehennemliklerin irinleri akar. İşte bunlar yüce Allah'ın Kitab-ı Kerim'inde sözünü ettiği iki şeydir: "Namazı kayb eden, arzularına uyan bir kavim geldi. İşte onlar gayy ile karşılaşacaklar." Esâm da Furkân sûresinde yer alan: "Ve onlar zina etmezler. Kim bunları yaparsa Esâm ile karşılaşacaktır"* (Furkân, 68) *buyruğunda zikredilmektedir."* Bu garip bir hadistir. Merfu olarak zikredilmesi ise münkerdir.[346]

---

345 Ahmed, IV, 156, V, 274. Bunu Heysemi, Mecma, I, 187'de kaydederek senedinde Durrac Ebu's-Semh vardır ki o rivayetinin delil gösterilip, gösterilmeyeceği hususunda ihtilaf edilmiş sika birisidir demektedir. Ayrıca bunu Ahmed, IV, 155; Ebû Ya'la, 1746'da bir başka yoldan buna yakın bir şekilde rivayet etmiş ama onun senedi İbn Lehia zayıf olduğu için zayıftır. Hakim de, II, 374'de yine bir başka yoldan rivayet etmiş, sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

346 Taberî, 23790; Beyhakî, Ba's, 522; Taberânî, 7731; Heysemi, Mecma, 18591'de şöyle

Scanned with CamScanner

"Tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyenler müstesna." Yani namazları terk edip, arzularının peşinden gitmekten dönenler müstesna. Allah onların tevbelerini kabul eder, akıbetlerini güzelleştirir ve onları naim cennetlerinin mirasçıları arasına koyar. Bu sebeple yüce Allah: *"İşte onlar cennete girecekler ve hiçbir şekilde zulme uğratılmazlar"* buyurmaktadır. Çünkü tevbe kendisinden öncekileri siler, süpürür.

[4499] Bir başka hadiste de: *"Günahtan tevbe eden, günahı olmayan kimse gibidir"*[347] buyurulmuştur.

Bundan dolayı bu tevbe edenlerin işlemiş oldukları amelleri hiçbir şekilde eksiltilmez, tevbe etmeden önce yaptıklarının da karşılıkları (cezası) verilmek sûreti ile tevbeden sonra yaptıkları eksiltilmez. Çünkü tevbeden önce yaptıkları heder olup gitmiş ve unutulmuş olur, karşılıksız bağışlanmış olur. Bu da kerim olanın lütfu keremi, halim olanın affedip, müsamaha göstermesinin bir neticesidir.

Buradaki istisna yüce Allah'ın Furkân sûresindeki şu buyruklarda geçen istisnaya benzer: *"Onlar ki Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet etmezler. Hak ile olması dışında Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler, zina da etmezler. Kim bunları işlerse ceza(ları) ile karşılaşır. Kıyamet gününde onun azabı kat kat verilir. O azapta ebediyen hor ve hakir bir halde kalır ancak tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyenler müstesnâ. İşte Allah bunların günahlarını sevaba değiştirir, Allah mağfiret edicidir, rahmet edicidir."* (Furkân, 68-70)

diyor: Senedinde zayıf raviler vardır. İbn Hibbân onların sika olduklarını belirtmiş ve hata ederler demiştir.

Hadis ayrıca İbnu'l-Mübârek, Zühd, 302'de Ebû Ümâme'den mevkuf olarak gelmiştir. Çoğu lafızlarının şahitleri vardır. Zayıflık yalnızca onun "gayy ve esam" sözlerindedir.

347 Hasendir. İbn Mâce, 4252; Taberânî, Kebîr, 10281; Ebû Nuaym, Hilye, IV, 210; Kudai, 108 İbn Mes'ud'un rivayet ettiği bir hadis olarak senedi munkatıdır. Ebû Ubeyde babası (İbn Mesud)'dan tercih edilen görüşe göre hiçbir şey dinlememiştir. Babasından çok az rivayet dinlediği de söylenmiştir ama hadisin birtakım şahitleri vardır. Bunlardan birisi Ebû Said el-Ensârî'nin Taberânî, XXII, 775; Ebû Nuaym, X, 498'de yer almaktadır. Elbani bunu Sahihu İbn Mâce, 3427'de hasen olduğunu belirtmektedir.

Scanned with CamScanner

جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا ﴿٦١﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

61. Rahmân'ın kullarına gayb ile vaat ettiği Adn cennetlerine (girecekleridir). Onun vaat ettiği muhakkak gerçekleşecektir.

62. Onlar orada boş sözler işitmezler. İşittikleri ancak "selâm"dır. Onlara orada sabah ve akşam rızıkları verilecektir.

63. İşte kullarımızdan takvâ sahibi olanlara miras olarak vereceğimiz cennet budur.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Günahlarından tevbe edenlerin girecekleri cennetler *"Rahmân'ın kullarına gayb ile vaat ettiği Adn"* kalıcılık *"cennetleridir."* Yani bu cennetler onun varlığına ve ötesine iman ettikleri gaybın kapsamı içerisindedir. Bunu özellikle vurgulaması, yakinlerinin alabildiğince ileri, imanlarının da güçlü olmasından dolayıdır.

"Onun vaat ettiği muhakkak gerçekleşecektir." Bunun meydana geleceği sabit olduğu ve kesin olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü Allah sözünden caymaz ve onu değiştirmez. Nitekim yüce Allah: *"Onun vaadi kesinlikle yerine gelir."* (Müzzemmil, 18) buyurmaktadır. Yani onun gerçekleşmesi kaçınılmazdır.

Yüce Allah'ın buradaki :(مَأْتِيًّا) (mealde: gerçekleşecektir) kelimesi kullar nihayet ona varacaklardır, ona geleceklerdir manasınadır. Bazı müfessirler de şöyle demişlerdir: Bu gelecektir, anlamındadır. Çünkü sana gelen her şeye sen de gitmiş gibisin. Nitekim Araplar: Benim üzerimden elli sene gelip geçti dediği gibi, ben elli sene geçirdim, de derler. Her ikisi de aynı anlamdadır.

"Onlar orada boş sözler işitmezler." Yani, bu cennetlerde dünyada olduğu gibi düşük, boş ve anlamsız sözler olmayacaktır.

"İşittikleri ancak selâmdır." Bu munkatı bir istisnadır.[348] Yüce Allah'ın şu

348 Yani kendisinden istisna yapılan sözün cinsinden farklıdır. Çünkü kendisinden istisna yapılan "boş söz" anlamındaki lafzın mahiyeti ile istisna olunan "selâm" lafzın mahiyeti farklıdır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

buyruğu da buna benzer: *"Onlar orada ne batıl, ne de günahı gerektiren bir söz işitirler. Selâm, selâm diye bir sözden başka."* (Vâkıa, 25-26)

"Onlara orada sabah ve akşam rızıkları verilecektir." Yani sabah vakitleri ile akşam vakitleri gibi vakitlerde. Çünkü orada gece de, gündüz de olmayacaktır. Ama onların vakitlerinde ardışıklık vardır, onlar vakitlerin geçtiğini ışıklarla, nurlarla anlarlar.

[4500] Nitekim İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennete girecek ilk zümrenin sûretleri ondördündeki ayın sûreti gibi olacaktır. Onlar orada tükürmezler, sümkürmezler, def-i hacete çıkmazlar. Kap kacakları, tarakları, altından ve gümüştendir. Onların tütsüleri bir çeşit öd ve amberdir. Terleri misktir. Onlardan her birisinin iki zevcesi vardır. Bacağındaki kemik iliği -güzellikten dolayı- etin arkasından görülür. Aralarında herhangi bir anlaşmazlık, bir kin gütme olmayacaktır. Kalpleri tek bir kalp gibi olacak, sabah akşam Allah'ı tesbih edeceklerdir."*[349] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Ma'mer yoluyla bu senetle rivayet etmişlerdir.

[4501] Yine İmam Ahmed dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şehitler cennetin kapısında yeşil bir çadır içerisinde bir nehrin aydınlığı üzerinde bulunacaklar. Rızıkları cennetten onlara sabah ve akşam vakitlerinde çıkartılıp getirilir."*[350] Bu hadisi bu yoldan yalnızca Ahmed rivayet etmiştir.

Dahhâk da İbn Abbâs'tan *"onlara orada sabah ve akşam rızıkları verilecektir"* buyruğu hakkında yani gece ve gündüzün ölçülerine göre dediğini nakletmektedir.

İbn Cerîr dedi ki: Bize Ali b. Sehl tahdis etti, bize el-Velid b. Müslim tahdis edip dedi ki: Ben Sehl b. Muhammed'e yüce Allah'ın: *"Onlara orada sabah ve akşam rızıkları verilecektir"* buyruğu hakkında şöyle dedi: Cennette gece diye bir şey yoktur. Onlar ebedi bir nur içerisinde olacaklardır. Onlar için gece ve gündüz süreleri vardır. Onlar geceyi perdelerin indirilmesi ve ka-

349 Buhârî, 3245; Müslim, 2834; Tirmizî, 2537; Ahmed, II, 316; İbn Hibbân, 7436

350 Ahmed, I, 266; Taberî, 8213; Taberânî, 10825; İbn Hibbân, 4658; Hakim, II, 74'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Heysemi, Mecma, V, 298'de Ahmed'in ravileri sikadırlar demektedir.

Scanned with CamScanner

pıların kapatılmasından anlarlar. Gündüzün süresini de perdelerin kaldırılıp, kapıların açılmasından anlarlar.

Bu isnatla el-Velid b. Müslim'den, o Huleyd'den, o Hasan-ı Basrî'den cennet kapılarını söz konusu ederek şöyle dedi: Bu kapıların arkaları önlerinden görülür. Bu kapılarla konuşulur, onlar da konuşur. Açıl ve kapan sözlerini anlar ve denileni yaparlar.

Katâde yüce Allah'ın: *"Onlara orada sabah ve akşam rızıkları verilecektir"* buyruğu hakkında şunları söylemiştir: Cennette sabah ve akşam olmak üzere iki ayrı vakit vardır. Orada ne gece, ne gündüz vardır. Orada sadece ışık ve nur vardır.

Mücâhid dedi ki: Cennette sabah akşam diye bir şey yoktur. Ama onlara rızıkları dünyada iken canlarının çektiği şekilde verilecektir. Hasan, Katâde ve başkaları da şöyle demektedir: Araplar arasında en çok nimete sahip olanları sabah ve akşam yemek yiyenleri idi. Kur'ân-ı Kerim de onların kanaatlerinde yer etmiş olan nimet anlayışına uygun geldi ve yüce Allah da: *"Onlara orada sabah ve akşam rızıkları verilecektir"* buyurdu.

İbn Mehdi, Hammad b. Zeyd'den, o Hişam'dan, o Hasan'dan: *"Onlara orada sabah ve akşam rızıkları verilecektir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Sabah vaktinde gelecek rızıkları akşama yakın, akşam vakitleri rızıkları da sabaha yakın gelir. Orada gece gündüz diye bir şey yoktur.

[4502] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Cennet sabahlarında -ki cennetin bütün vakitleri sabahtır- Allah'ın velilerinden her birisine hur-u ıyn'den bir hurinin zifaf için verilmediği hiçbir sabah vakti yoktur. O hurilerin en alt mertebede olanları zaferandan yaratılmış olandır."*[351] Ebû Muhammed dedi ki: Bu, garip ve münker bir hadistir.

"İşte kullarımızdan takvâ sahibi olanlara miras olarak vereceğimiz cennet budur." Yani bu muazzam niteliklerini söz konusu ettiğimiz bu cennet

351 Ebû Muhammed b. Ebî Hâtim bu hadisin münker olduğuna hüküm vermiştir. Hadis dediği gibidir. Çünkü senedinde Mansur b. Ammar el-Vaiz vardır. Ebû Hâtim onunla ilgili olarak kavi değildir. İbn Adiyy hadisi münkerdir, Dârekutnî zayıf kimselerden kendisine mutabaat olunmayan birtakım hadisler rivayet eder demişlerdir. Mizan'daki bilgiler böyledir. Hocası ise meçhul birisidir. Ona dair bir biyografi bulamadım.

Scanned with CamScanner

takvâ sahibi kullarımıza vereceğimiz cennettir. Takvâ sahibi olan kimseler ise bolluk zamanlarında da, sıkıntı zamanlarında da aziz ve celil olan Allah'a itaatkâr olan, öfkelerini yenen, insanları affeden kimselerdir. Nitekim yüce Allah Mü'minûn sûresinin baş taraflarında şöyle buyurmaktadır: *"Mü'minler gerçekten felah bulmuşlardır. Onlar ki namazlarında huşû' içindedirler... İşte bu kimseler mirasçılardır. Firdevs'e mirasçı olanlardır. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar."* (Mü'minûn, 1-11)

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ ۖ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَٰلِكَ ۚ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ ۚ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾

64. Biz ancak Rabbinin emriyle ineriz. Bizim önümüzdeki, arkamızdaki ve bu ikisinin arasındaki her şey yalnız onundur. Rabbin unutkan değildir.

65. Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir. O halde ona ibadet et ve ona ibadetinde sebat göster. Onun adıyla anılan bir kimse biliyor musun?

Tefsiri:

[4503] İmam Ahmed dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cebrâil'e: *"Ziyaretimize geldiğinden daha fazla bizi ziyaret etmene engel nedir"* dedi. Bunun üzerine: *"Biz ancak Rabbinin emriyle ineriz"* buyruğu indi.[352]

Bunu yalnızca Buhârî tahriç etmiştir. O bu rivayeti bu âyetin tefsirine dair rivayetler arasında Ebû Nuaym'den, o Ömer b. Zerr'den bu senetle rivayet etmiştir. Yine bunu İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr de Ömer b. Zerr'den bu senetle rivayet etmişlerdir. Her ikisinde ise hadisin sonunda: "Bu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sorusuna cevap olmuştu" fazlalığı vardır.

[4504] Avfî de İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Cebrâil, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gelmekte gecikti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bundan dolayı müteessir oldu ve üzüldü. Cebrâil ona gelip şöyle dedi: Ey

352 Buhârî, 473, 7455; Tirmizî, 3158; Nesâî, Tefsir, 339

Scanned with CamScanner

Muhammed! *"Biz ancak Rabbinin emri ile ineriz. Bizim önümüzdeki, arkamızdaki ve bu ikisinin arasındaki her şey yalnız onundur. Rabbin unutkan değildir."*[353]

[4505] Mücâhid dedi ki: Cebrâil, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e on iki gün gelmedi. Müşrikler: Acaba terk mi edildi diyorlardı. Cebrâil gelince, Allah Rasûlü: *"Ey Cebrâil! Bana gelmen gecikti. Hatta müşrikler her türlü zannı beslemeye başladılar"* dedi. Bunun üzerine: *"Biz, ancak Rabbinin emriyle ineriz. Bizim önümüzdeki, arkamızdaki ve bu ikisinin arasındaki her şey yalnız onundur. Rabbin unutkan değildir"* buyruğu indi.[354] (Mücâhid) dedi ki: Bu âyet Duhâ sûresindeki âyete benzer. Dahhâk b. Müzahim, Katâde, Süddî ve bir başkası da aynı şekilde bu âyet Cebrâil'in inmesinin gecikmesi dolayısıyla inmiştir, demişlerdir.

[4506] Hakem b. Eban, İkrime'den şöyle dediğini nakletmektedir: Cebrâil'in Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e inmesi kırk gün gecikti, sonra indi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Nihayet ben seni özledim de öyle indin"* dedi. Cebrâil de ona: Ama ben seni daha çok özledim, fakat ben bir emir kuluyum, dedi. Bunun üzerine Cebrâil'e ona: *"Biz ancak Rabbinin emri ile ineriz"* de diye vahyetti.[355] Bunu İbn Ebî Hâtim (r.h) rivayet etmiştir, gariptir.

[4507] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mücâhid dedi ki: Elçilerin Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelmesi gecikti. Sonra Cebrâil ona gelince, Cebrâil'e: *"Bu kadar gecikmene sebep neydi, ey Cebrâil?"* dedi. Cebrâil ona: Sizler tırnaklarınızı kesmez, parmak diplerinizi ve boğumlarınızı temizlemez, bıyıklarınızı kısaltmaz ve misvak kullanmazken yanınıza nasıl geleceğiz, dedi ve sonra: *"Biz ancak Rabbinin emriyle ineriz"* âyetini okudu.[356]

[4508] Taberânî de şöyle demektedir: İbn Abbâs Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiğine göre Cebrâil'in ona gelmesi gecikti, Cebrâil'e bu durumu söz konusu edince Cebrâil şöyle dedi: Sizler misvak kullanmaz,

353 Taberî, 23807. Senedi Atiyye el-Avfî zayıf olduğundan ötürü zayıftır ama önceki rivayet ile desteklenmektedir.

354 Taberî, 23811 senedi zayıftır. Mahfuz olan Buhârî ve Ahmed'in lafızlarıdır.

355 Mürsel bir rivayettir. Mürsel de bilindiği gibi zayıf hadisin kısımlarındandır.

356 Zayıftır. Bunu Vâhidî, 607'de Mücâhid'den senetsiz olarak kaydetmiştir. Mürsel oluşu onun illetidir. Bir sonraki rivayete de bakınız.

Scanned with CamScanner

tırnaklarınızı kesmez, bıyıklarınızı kesmez ve parmak diplerini ve boğumlarını temizlemezken nasıl ineriz?[357] Bu hadisi bu şekilde İmam Ahmed de Ebu'l-Yeman'dan, o İsmail bayyaş'dan bu senetle, yakın lafızlarla rivayet etmiştir.

[4509] İmam Ahmed dedi ki: Ümmü Seleme dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Bu oturacağımız yeri düzenle. Çünkü yere şimdiye kadar hiç inmemiş bir melek inecektir"* buyurdu.[358]

"Bizim önümüzdeki, arkamızdaki ve bu ikisinin arasındaki her şey yalnız onundur." Denildiğine göre "önümüzdeki" dünya işleri "arkamızdaki" ahiret işleri "ve bu ikisinin arasındaki" ise Sur'a iki üfürüş arasındaki zamandır. Ebu'l-Âliye'nin, İkrime'nin, Mücâhid'in ve Said b. Cubeyr ile Katâde'nin -onlardan gelen bir rivayete göre- Süddî'nin ve Rebî' b. Enes'in görüşü budur.

"Önümüzdeki" yani ileride karşılaşacağımız ahiret *"arkamızdaki"* dünyadan geçmişte kalanlar *"ve bu ikisinin arasındaki"* dünya ile ahiret arasındaki *"her şey yalnız onundur."* Buna yakın bir açıklama İbn Abbâs, Said b. Cubeyr, Dahhâk, Katâde, İbn Cureyc ve Sevrî'den de rivayet edilmiş, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir. Allah en iyi bilendir.

"Rabbin unutkan değildir." Mücâhid: Bu Rabbin seni unutmamıştır, demektir diye açıklamıştır. Mücâhid'den bu âyetin yüce Allah'ın: *"Andolsun kuşluk vaktine, örtüp bürüdüğünde geceye ki, Rabbin seni terk de etmedi, sana darılmadı da"* buyruğuna benzediğini söylediği kaydedilmiş idi.

[4510] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebu'd-Derdâ -Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e merfu olarak- dedi ki: *"Allah'ın kitabında helal kıldığı her şey helaldır, haram kıldığı her şey haramdır. Hakkında bir şey söylemedikleri de sizin için bir afiyettir. Allah'tan afiyetini kabul ediniz. Çünkü Allah hiçbir şey unutmaz."* Sonra *"Rabbin unutkan değildir"* buyruğunu okudu.[359]

---

357 Münkerdir çünkü senedinde yer alan Süleyman b. Abdurrahman ed-Dımeşki hakkında tenkitler yapılmış, bununla birlikte sika olduğu da söylenmiştir. Yine senette Salebe b. Müslim vardır. Hâfız (İbn Hacer) onun hakkında durumu gizlidir dediği gibi, Zehebî Mizan'da Ebû Kabb'dan ondan da İsmail b. Ayyaş diye münker bir haber rivayet etmiştir demektedir.

358 Senedi zayıftır. Ahmed, VI, 296; Heysemi, Mecma, 13594'de: Senedinde adı verilmemiş bir tabii vardır. Geri kalan ravileri sikadırlar demektedir.

359 Bezzâr, 123, 2231; Heysemi, Mecma, VII, 55'te ravileri sikadır demektedir. Senedinde bir beis yoktur. Asım hata da eden doğru sözlü birisidir. İsmail kendi beldesi ahalisinden rivayet ettiği takdirde hadisi hasen birisidir. Senet Şamlıların yer aldığı bir senettir.

Scanned with CamScanner

"Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir." Yani bunları yaratan, idare eden, bunlarda egemen olan, kimsenin hükmüne karşı çıkamadığı mutlak tasarruf sahibidir.

"O halde ona ibadet et ve ona ibadetinde sebat göster. Onun adıyla anılan bir kimse biliyor musun?" Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Sen Rabbin bir eşi yahut bir benzeri olduğunu biliyor musun? Mücâhid, Said b. Cubeyr, Katâde ve başkaları da böyle demiştir. İkrime, İbn Abbâs'tan: Ondan başka "er-Rahmân" diye adlandırılan kimse yoktur. Onun şanı ne mübarek, ne yücedir, adı ne mukaddestir.

Ölümden Sonra Diriliş:

وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ أَئِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾ ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾

66. İnsan: "Ben öldükten sonra mı diriltilip, çıkarılacakmışım?" der.

67. (Peki) insan daha önce hiçbir şey değilken gerçekten bizim kendisini yarattığımızı düşünmez mi?

68. Rabbin hakkı için onları ve şeytanları elbette haşredeceğiz. Sonra onları cehennemin etrafına dizleri üzere elbette hazır edeceğiz.

69. Sonra her bir kesimden Rahmân'a karşı küfürde daha cesur ve şiddetli kim ise onu ayırırız.

70. Hem oraya atılmaya kimlerin daha layık olduğunu da en iyi biz biliriz.

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz insanın ölümünden sonra yeniden var edilmeye hayret edip şaşırdığını, bunu uzak bir ihtimal gördüğünü haber vermektedir. Bu

Scanned with CamScanner

bakımdan yüce Allah'ın şu buyrukları da bunu andırmaktadır: *"Eğer şaşıyorsan asıl şaşılacak onların: Acaba biz toprak olduktan sonra mı yeniden yaratılacağız demeleridir."* (Rad, 5); *"İnsan hiç bizim kendisini bir nutfeden yarattığımıza bakmaz mı? Böyle iken o apaçık bir hasım olup çıkıyor. Kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirip: Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek dedi. De ki: Onları ilk defa yaratan kim ise onları diriltecektir. O her türlü yaratmayı en iyi bilendir."* (Yâsin, 77-79) Burada da yüce Allah: *"İnsan: 'Ben öldükten sonra mı diriltilip, çıkarılacakmışım' der. (Peki) insan daha önce hiçbir şey değilken gerçekten bizim kendisini yarattığımızı düşünmez mi?"* buyurmaktadır.

Yüce Allah ilk yaratmayı yeniden yaratmaya delil göstermektedir. Yani o insanı hiçbir şey değilken yarattığına göre bir şeyler olduktan sonra onu yeniden yarat(a)mayacak mı? Nitekim yüce Allah: *"Yaratıkları ilkin yoktan var eden sonra da onu tekrar iade eden odur ve bu ona göre daha kolaydır"* (Rûm, 27) buyurmaktadır.

[4511] Sahih hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Yüce Allah buyuruyor ki: Beni yalanlamak haddine düşmediği halde Âdemoğlu beni yalanladı. Bana eziyet etmek haddine düşmediği halde Âdemoğlu bana eziyet etti. Onun beni yalanlaması beni ilkin var ettiği gibi yeniden var edemez, demesidir. Halbuki ilk olarak yaratmak, sonraki yaratmaktan benim için daha kolay değildir. Onun bana eziyeti ise benim çocuğumun olduğunu iddia etmesidir. Halbuki ben bir ve tek olanım, samedim (hiçbir kimseye, hiçbirşeye muhtaç olmayanım), doğurmayan ve doğmamış olanım, kimse de benim dengim olamaz."*[360]

"Rabbin hakkı için onları ve şeytanları elbette haşredeceğiz." Yüce Rabbimiz kendi kerim zatına yemin ederek onların hepsini ve Allah'ı bırakarak kendilerine ibadet ettikleri şeytanlarını da kaçınılmaz olarak haşredeceğini (diriltip, onları bir araya getireceğini) bildirmektedir.

"Sonra onları cehennemin etrafına dizleri üzere elbette hazır edeceğiz." Avfî, İbn Abbâs'tan *"dizleri üzere"* oturmuş olarak haşredeceğiz diye açıkladığını nakletmektedir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Her ümmeti diz çökmüş olarak göreceksin"* (Câsiye, 28) buyurmaktadır.

360 Sahihtir. Daha önce Bakara sûresi 116. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Süddî yüce Allah'ın: *"Sonra onları cehennemin etrafına dizleri üzere elbette hazır edeceğiz"* buyruğunu, onları ayakta haşredeceğiz, diye açıklamıştır. Murre'den, o İbn Mes'ud'dan da onun gibi rivayet nakledilmiştir.

"Sonra her bir kesimden" yani -Mücâhid'in dediği gibi- her bir ümmetten *"Rahmân'a karşı küfürde daha cesur ve şiddetli kim ise onu ayırırız"* buyruğu hakkında Sevrî, İbn Mes'ud'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Öncekiler, sonrakiler için alıkonulup, bekletilir. Nihayet sayıları tamamlanınca hepsine gider ve günahlarının büyüklüklerine göre en büyük olanından başlar. İşte yüce Allah'ın: *"Sonra her bir kesimden Rahmân'a karşı küfürde daha cesur ve şiddetli kim ise onu ayırırız"* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Katâde de: *"Sonra her bir kesimden Rahmân'a karşı küfürde daha cesur ve şiddetli kim ise onu ayırırız"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Sonra her din mensupları arasından şerde onların önderlerini ve ele başılarını ayıracağız, diye açıklamıştır. İbn Cureyc ve seleften daha başkaları da böyle açıklamışlardır. Bu da yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir: *"Nihayet hepsi birbiri ardınca oraya girip toplandıkları zaman da sonrakileri, öncekileri için: 'Rabbimiz, işte bizi bunlar saptırdılar. Onun için bunlara ateş azabını iki kat ver' diyecekler. (Allah) buyuracak ki: 'Herkese iki kattır fakat siz (bunu) bilmiyorsunuz.' Öncekileri de sonrakilerine: 'Sizin bize hiçbir üstünlüğünüz yoktu. O halde kazandıklarınıza karşılık azabı tadın' denilecek."* (A'râf, 38-39)

Yüce Allah'ın: *"Sonra herbir kesimden Rahmân'a karşı küfürde daha cesur ve şiddetli kim ise onu ayırırız"* buyruğuna gelince: Burada haberin habere (yani yetmişinci âyette söz konusu edilen halin bir önceki âyete) atfedildiğini görüyoruz. Maksat şudur: Yüce Allah kullar arasında kimlerin cehennem ateşine gireceğini, orada ebedi kalmayı hak ettiğini, kimin de azabının kat kat arttırılmayı hak ettiğini en iyi bilendir. Daha önce âyet-i kerimede: *"Herkese iki kattır, fakat siz (bunu) bilmiyorsunuz"* buyurmaktadır.

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

71. Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur. Bu Rabbinin gerçekleştirmeyi üzerine aldığı kesin bir hükümdür.

Scanned with CamScanner

72. Bundan sonra takvâ sahiplerini kurtarırız. Zalimleri ise orada dizleri üzerine çökmüş olarak terk ederiz.

Tefsiri:

[4512] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Sümeyye dedi ki: Bizler cehenneme uğrama hususunda görüş ayrılığına düştük. Kimimiz ona (cehenneme) mü'min girmez dedi, kimimiz: Hepsi oraya girecek, sonra Allah takvâ sahiplerini kurtaracaktır, dedi. Ben Câbir b. Abdullah ile karşılaştım ve ona şöyle dedim: Bizler cehenneme uğramak hakkında ayrılığa düştük. Câbir: Hep birlikte ona uğrayacaklardır dedi. -Bir seferinde (ravilerden) Süleyman[361] hep birlikte oraya gireceklerdir, dedi.- (Câbir) parmaklarını kulaklarına götürerek dedi ki: Şayet ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemediysem bunlar sağır olsun: *"İyi kötü ona girmedik kimse kalmayacak. Mü'minler için İbrâhim'e olduğu gibi, serin ve selâmet olacak. Hatta onların serinliklerinden dolayı ateşin bir uğultusu dahi olacak. Sonra Allah takvâ sahiplerini kurtaracak, zalimleri de orada dizleri üstü çökmüş halde bırakacaktır."*[362] Gariptir, bunu Hakim de rivayet etmiş ve sahih olduğunu söylemiştir. Beyhakî de rivayet etmiştir. Ancak diğerleri (Kütüb-i Sitte) bunu tahriç etmemişlerdir.

Hasen barefe dedi ki: Halid b. Ma'dân dedi ki: Cennetlikler cennete girdikten sonra Rabbimiz bize ateşe uğrayacağımızı vaat etmemiş miydi diyecekler, o: Ateş dinmişken siz ona uğradınız, diyecek.

Abdurrezzak dedi ki: Kays b. Ebî Hazim dedi ki: Abdullah b. Revaha başını hanımının kucağına koymuştu. Ağladı, hanımı da ağladı. Niye ağlıyorsun diye sordu, hanımı: Senin ağladığını görünce ben de ağladım, dedi. Abdullah b. Revaha: Ben yüce Allah'ın: *"Aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur"* buyruğunu hatırladım, ondan kurtulup kurtulamayacağımı bilemiyorum, dedi. Bir rivayette, (o sırada) o hasta idi, denilmektedir.

İbn Cerîr dedi ki: Ebû Meysere yatağına çekildiği zaman, keşke annem beni doğurmamış olsaydı der sonra ağlardı. Kendisine, ağlamana sebep ne-

361 Ahmed, III, 329'da "bir seferinde Süleyman" ibaresi yerine: "Birilerimiz" şeklindedir.

362 Ahmed, III, 329; Heysemi, Mecma, VII, 55'de: Ravileri sikadırlar demektedir. Câbir'in de Sahih'te cehenneme uğramak hakkında bundan farklı mevkuf (onun sözü olarak) nakledilmiş bir rivayet vardır demektir. Hakim, IV, 587'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir, hasen bir hadistir.

Scanned with CamScanner

dir ey Ebû Meysere, denilince şöyle dedi: (Allah) bize oraya uğrayacağımızı söylediği halde bizim oradan çıkacağımız bize haber verilmedi, derdi.

Abdullah b. el-Mubarek de Hasan-ı Basrî'den şöyle dediğini nakletmektedir: Bir adam kardeşine: Senin cehennem ateşine uğrayacağına dair haber geldi mi, dedi. O, evet dedi. Bu sefer: Peki, oradan çıkacağına dair haber geldi mi, dedi, hayır dedi. Diğeri: O halde ne diye gülüyoruz, dedi. Allah'a kavuşuncaya kadar daha sonra güldüğü görülmedi.

Abdurrezzak dedi ki: Bize İbn Uyeyne, Amr'dan haber verdi, bana İbn Abbâs'ı, Nafi b. el-Ezrak ile tartışırken dinlemiş birisi haber verdi: İbn Abbâs, uğramak, girmek (mi)dir, dedi. Nafi, hayır dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs: *"Siz ve Allah'tan başka ibadet ettikleriniz cehennemin odunusunuz. Siz oraya uğrayacaksınız"* (Enbiyâ, 98) buyruğunu okudu. Uğradılar mı, uğramadılar mı? Yine yüce Allah: *"O kıyâmet günü kavminin önüne düşecek ve onları ateşe sürüklemiş olacaktır"* (Hûd, 98) buyruğunda zikredildiğine göre uğramış olacaklar mı, olmayacaklar mı? Ben ve sen oraya gireceğiz. Ama oradan çıkıp çıkmayacağına bir bak. Benim gördüğüm kadarıyla da yalanlamandan ötürü Allah seni oradan çıkaracak değildir dedi. Bunun üzerine Nafi güldü.

İbn Cureyc, Atâ'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Ebû Raşid el-Haruri -ki Nafi b. el-Ezrak'ın kendisidir-: *"Onlar ateşin sesini dahi işitmezler"* (Enbiyâ, 102) buyruğunu okudu, İbn Abbâs: Yazık sana, sen deli misin dedi. Yüce Allah'ın: *"O kıyâmet günü kavminin önüne düşecek ve onları ateşe sürüklemiş olacaktır."* (Hûd, 98); *"Suçluları ise susamışlar olarak cehenneme sürereiz."* (Meryem, 86) ile *"Şüphe yok ki aranızda oraya uğaramayacak hiç kimse yoktur"* buyrukları nerede kaldı? Allah'a yemin olsun ki öncekilerin yaptıkları dua: Allah'ım! Sen beni ateşten selâmetle çıkar, cennete de ganimet elde etmiş olarak koy, şeklinde idi, dedi.

İbn Cerîr dedi ki: Mücâhid dedi ki: İbn Abbâs'ın yanında idim. Yanına Ebû Raşid denilen -ki o Nafi b. el-Ezrak'ın kendisidir- bir adam gelerek: Ey İbn Abbâs, yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur. Bu Rabbinin gerçekleştirmeyi üzerine aldığı kesin bir hükümdür"* buyruğu hakkında ne dersin, dedi. İbn Abbâs şöyle dedi: Ey Ebû Raşid, ben ve sen oraya uğrayacağız. O halde oradan çıkıp çıkmayacağımızı sen düşün, dedi.

Scanned with CamScanner

Ebû Dâvûd et-Tayâlisî dedi ki: Şu'be dedi ki: Bana Abdullah b. es-Saib, İbn Abbâs'tan (bu âyeti): *"Şüphe yok ki onlardan"* yani kâfirlerden *"oraya uğramayacak hiç kimse yoktur"* diye okuduğunu dinlemiş kimseden bana haber verdi. Aynı şekilde Ömer b. el-Velid eş-Şinnî de İkrime'yi bunu bu şekilde: *"Şüphe yok ki onlardan oraya uğramayacak hiç kimse yoktur"* diye okuduğunu ve bunlar zalimlerdir. Biz bunu böylece okurduk, dediğini rivayet etmektedir. Bunu da İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr rivayet etmiştir.

el-Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur. Bu Rabbinin gerçekleştirmeyi üzerine aldığı kesin bir hükümdür"* buyruğu hakkında iyisini de, kötüsünü de kastetmektedir, dediğini nakletmiştir. (İbn Abbâs devamla) dedi ki: Yüce Allah'ın Firavun hakkında: *"O kıyâmet günü kavminin önüne düşecek ve onları ateşe sürüklemiş olacaktır. O uğrayacakları yer ne kötü bir yerdir."* (Hûd, 98); *"Suçluları ise susamışlar olarak cehenneme süreriz"* (Meryem, 86) buyururken oraya uğramayı, girmek diye adlandırdığını hiç duymadın mı ve üstelik oraya girenin çıkacağı söz konusu edilmemiştir.

[4513] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Mes'ud: *"Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur"* buyruğu hakkında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"İnsanların hepsi oraya uğrayacak (girecek)lardır. Sonra da oradan amelleri ile çıkacaklardır."*[363] Bunu Tirmizî, Abd b. Humeyd'den, o Ubeydullah'tan, o İsrâil'den böylece rivayet etmiştir. Ayrıca Şu'be yoluyla es-Süddî'den, o Murre'den, o İbn Mes'ud'dan da mevkuf bir rivayet olarak nakletmiştir.[364] Hadis Tirmizî'de burada bu şekilde merfu olarak rivayet edilmiş bulunmaktadır.

Esbât da Süddî'den, o Murre'den, o Abdullah b. Mes'ud'dan şöyle dediğini rivayet etmektedir: İnsanların hepsi Sırâta gelir. Onların oraya gelişleri

363 Hasendir. Tirmizî, 3159; Ahmed, I, 435; Darimi, II, 329; Hakim, II, 375; Süddî'den -İsmail b. Abdurrahman- ötürü senedi hasendir. Müslim her ne kadar onun rivayetini nakletmiş ise de hakkında bazı tenkitler yapılmıştır. Hakim hadisin sahih olduğunu söylemiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Hadisi destekleyen şahitleri vardır. Ayrıca bk. et-Terğib ve't-Terhib, 5265, 5314

364 Bazı nüshalarda bu şekilde "mevkuf olarak" bazılarında da "merfu olarak" geçmektedir. Her ikisinin de doğru olma ihtimali vardır. Çünkü hadis Tirmizî, 3160'da Şu'be'den, o Süddî'den, o Murre'den, o İbn Mes'ud'dan mevkuf olarak diye nakletmiş sonra Tirmizî, Şu'be'den, İbn Mehdi'ye: Sen bunu Süddî'den merfu olarak duydun mu? Ben bunu kasten bırakıyorum dediğini de zikretmektedir.

Scanned with CamScanner

cehennemin çevresinde ayakta durmalarıdır. Sonra amelleri ile Sırâttan geçecekler. Kimisi şimşek gibi geçecek, kimisi rüzgâr gibi geçecek, kimisi kuş gibi geçecek, kimisi en asil atlar gibi geçecek, kimisi en asil develer gibi geçecek, kimisi bir kişinin koşuşu gibi geçecek. Nihayet onlardan en son geçecek kişinin nuru ancak ayak başparmaklarının bulunduğu yerde olacaktır. O Sırât üzerinden yalpalayarak geçecektir. Sırât ise zor ve kaygan bir yerdir. Üzerinde geven dikenini andıran diken vardır. Her iki tarafında yanlarında ateşten kancaları bulunan melekler bulunur, o kancaları ile insanları yakalarlar... deyip, hadisin geri kalan kısmını zikretti. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

İbn Cerîr dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud)'dan yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Sırât cehennemin üzerinde kılıç gibi keskin (bir köprü)dür. Birinci grup yıldırım gibi, ikinci grup rüzgâr gibi, üçüncü grup en asil atlar gibi, dördüncü grup en asil develer gibi geçeceklerdir. Sonra diğerleri de geçeceklerdir. Melekler de: Allah'ım! Esenlik ver. Allah'ım! Esenlik ver, diyeceklerdir.

Bunun da Buhârî, Müslim ve başka kaynaklarda Enes, Ebû Said, Ebû Hureyre, Câbir ve daha başka sahabilerden (Allah hepsinden razı olsun) gelen rivayetlerden oluşan şahitleri vardır.

İbn Cerîr dedi ki: Ğuneym b. Kays dedi ki: Ateşe uğramayı söz konusu ettiler. Ka'b şöyle dedi: İnsanlar için ateş sulu bir yemek (çorba vs.)nin sırtı gibi tutulur. Nihayet iyileriyle kötüleriyle bütün yaratılmışların ayakları ona bastıktan sonra bir münadi: Kendi arkadaşlarını tut, benim arkadaşlarımı bırak, diye seslenir. (Ka'b) dedi ki: Cehennem kendisine dost olan herkesi içine alacaktır. Şüphesiz cehennem onları bir adamın kendi çocuğunu tanımasından daha iyi tanır. Mü'minler de oradan elbiseleri ıslanmış olarak çıkacaklardır. Ka'b dedi ki: Cehennem bekçilerinden birisinin omuzları arasındaki mesafe bir yıllık mesafedir. Onlardan her birisi ile birlikte iki dallı bir direk bulunur. Onunla bir defa itecek olursa cehennem ateşine yetmiş bin kişi yıkar.

[4514] İmam Ahmed dedi ki: Hafsa (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben inşaallah Bedir'de ve Hudeybiye'de hazır bulunmuş bir kimsenin cehenneme girmeyeceğini ümit ederim"* buyurdu. (Hafsa)

Scanned with CamScanner

dedi ki: Buna karşılık ben: Allah: *"Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur"* buyurmuyor mu dedim. (Hafsa devamla) dedi ki: Sonra onun: *"Bundan sonra takvâ sahiplerini kurtarırız, zalimleri ise orada dizleri üzerine çökmüş olarak terk ederiz"* buyru(ğunu okudu)ğunu dinledim.[365]

[4515] Yine Ahmed dedi ki: Zeyd b. Harise'nin eşi Ümmü Mubeşşir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hafsa'nın evinde idi. Allah Rasûlü: Bedir ve Hûdeybiye'de bulunmuş hiçbir kimse cehenneme girmeyecektir dedi. Hafsa: Peki, Allah: *"Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur"* buyurmuyor mu dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bundan sonra takvâ sahiplerini kurtarırız."* (buyruğunu okuyarak) cevabını verdi.[366]

[4516] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer alan rivayete göre Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Müslümanlardan herhangi bir kimsenin üç tane çocuğu ölürse ateş ona dokunmaz. Yemin gereği olanı müstesnâ"*[367]

[4517] Abdurrezzak dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Kimin üç tane çocuğu ölürse yemin gereği kadarı dışında ona ateş dokunmayacaktır."* Bununla cehenneme uğramayı kastetmektedir.[368]

[4518] Ebû Dâvûd et-Tayâlisî dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Bir müslümanın üç tane çocuğu ölürse -yemin gereği olanı dışında- ona ateş dokunmaz."* Zührî dedi ki: Sanki bununla: *"Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur. Bu Rabbinin gerçekleştirmeyi üzerine aldığı kesin bir hükümdür"* buyruğunu kastediyor gibidir.[369]

---

365 İbn Mâce, 4281; Ahmed, VI, 285; Müslim, 2496; Ahmed, VI, 420 bir başka yoldan Câbir'den böylece de rivayet etmiş bulunmaktadır.

366 Sahihtir. Ahmed, VI, 362; İbn Hibbân, 4800; Taberî, 23858 senedi Müslim'in şartına göre sahihtir.

367 Buhârî, 1251, 6656; Müslim, 2632; Tirmizî, 1060; Nesâî, IV, 25; Ahmed, II, 239; İbn Hibbân, 2942'de Zührî'den bu şekilde çeşitli yollarla rivayet edilmiştir.

368 Sahihtir. Abdurrezzak, Tefsir, 1778 ravileri Buhârî ve Müslim'in ravileridir.

369 Sahih bir metindir. Tayalisi, 2304; Zem'a b. Sâlih'in zayıf oluşundan ötürü senedi zayıftır. Ancak daha önceki hadiste ona mutabaatta bulunulmuştur. Metin ise sahihtir.

Scanned with CamScanner

[4519] İbn Cerîr dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bulunduğum sırada ashabından sıtma olmuş bir adamın ziyaretine çıkıp gitti. Sonra şöyle buyurdu: *"O (sıtma) benim ateşimdir. Onu mü'min kuluma musallat ederim ki ahirette onun ateşten payı (karşılığında) olsun."*[370] Garip bir hadistir. Ama Kütüb-i Sitte sahipleri bu hadisi bu yoldan tahriç etmemişlerdir.

Mücâhid dedi ki: Sıtma mü'minin ateşten payına düşendir. Sonra da: *"Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur"* buyruğunu okudu.

[4520] İmam Ahmed dedi ki: Sehl b. Muaz b. Enes el-Cuheni babasından rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim, "de ki: O Allah'tır, bir, tektir" (diye başlayan İhlâs sûresin)i sonuna kadar on defa okursa Allah ona cennette bir köşk inşa eder."* Bu sefer Ömer: Ey Allah'ın Rasûlü! O halde biz de çok okuruz, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Allah'ın mükâfatı daha çoktur ve daha hoştur"* buyurdu.[371]

[4521] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Kim Allah yolunda bin âyet-i kerime okursa kıyâmet gününde nebîler, sıddîklar, şehitler ve salihlerle birlikte yazılır inşallah -ki onlar ne güzel arkadaştır.- Her kim Müslümanların arkasında, bir yetkilinin vereceği ücret karşılığında olmaksızın gönüllü olarak koruyuculuk yapacak olursa, yemin gereği olanı müstesnâ gözleriyle ateşi görmeyecektir bile. (Çünkü) yüce Allah: "Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur" buyurmaktadır. Allah yolunda zikir ise hiç şüphesiz infaka göre yedi yüz katı ile katlanır."* Bir rivayette de: *"Yedi yüz bin kat ile katlanır"* denilmektedir.[372]

[4522] Ebû Dâvûd'un rivayetine göre Sehl babasından Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Şüphesiz namaz, oruç ve zikir, Allah yolunda yapılan harcamaya göre yedi yüz kat fazlası ile katlanır."*[373]

---

370 Zayıftır. Taberî, 23851 senedinde Abdurrahman b. Yezîd vardır ki zayıf, metruk bir ravidir.

371 Senedi zayıftır. İleride "deki o Allah'tır, bir, tektir" sûresinin tefsirinde gelecektir.

372 Senedi zayıftır. Kaynakları daha önce Nisâ sûresi 96. âyetin tefsirinde gösterilmiştir.

373 Ebû Dâvûd, 2498. Kaynakları daha önceden gösterilmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Abdurrezzak da Ma'mer'den, o Katâde'den yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur"* buyruğu hakkında: O (uğrayış) üzerinden geçmektir, dediğini nakletmektedir.

[4523] Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiç kimse yoktur"* buyruğu hakkında dedi ki: Müslümanların uğrayışları onun iki kenarı arasında uzatılmış köprü üzerinden geçmek şeklinde olacaktır. Müşriklerin uğrayışları ise oraya girmektir. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmaktadır: *"O gün ayakları kayacak erkekler ve kadınlar pek çok olacaktır. O gün o köprünün iki tarafını iki saf melek kuşatmış olacaktır. Onların duaları: Allah'ım! Esenlik ver. Allah'ım! Esenlik ver, şeklinde olacaktır."*[374]

Süddî, Murre'den, o İbn Mes'ud'dan yüce Allah'ın: *"Bu Rabbinin gerçekleştirmeyi üzerine aldığı kesin bir hükümdür"* buyruğu hakkında: Yerine getirilmesi gerekli bir yemindir, diye açıklamıştır. Mücâhid "kesin" ibaresini verdiği hüküm (kaza) diye açıklamış, İbn Cureyc de böyle demiştir.

"Bundan sonra takvâ sahiplerini kurtarırız." Yani bütün insanlar cehennem üzerinden uğrayıp, geçerken kâfirler ve masiyet işlemiş olan isyankârlar da kendi hallerine uygun olarak içine düştükten sonra, yüce Allah takvâ sahibi iman edenleri de amellerine göre kurtaracaktır. Onların Sırât üzerinden geçişleri ve hızları da dünyada yapmış oldukları amellere göre olacaktır. Sonra da büyük günah işlemiş mü'min kimseler hakkında şefaatleri kabul edilecektir. Melekler, nebîler, mü'minler şefaat edecek ve cehennem ateşinin yediği çok sayıda kimseyi oradan çıkartacaklardır. Cehennem ateşi onların yalnızca yüzlerinde secde yerlerini yemeyecektir. Onları cehennem ateşinden çıkarmaları da kalplerindeki imana göre olacaktır. Önce kalbinde bir dinar ağırlığında iman bulunanları çıkartacaklar, sonra onlardan sonrakileri sonra onlardan sonrakileri çıkartacaklar. Ta ki kalbinde iman namına bir zerre ağırlığından daha da az miktarda bulunanları bile çıkartıncaya kadar. Sonra Allah cehennem ateşinden günlerden bir günde "la ilahe illallah" demiş kimseleri -isterse hayır namına hiçbir şey işlememiş olsun- çıkartacak ve cehennem ateşinde -hakkında ebedi olarak cehennemde kalması icap etmemiş olanlar dışında- kimse kalmayacaktır. Nitekim bu hususta Rasûlullah (sallallâhu aleyhi

374 Oldukça zayıftır. Taberî, 23849. Bu rivayet mudaldır. İbn Zeyd de hadis rivayeti zayıf olan birisidir.

Scanned with CamScanner

ve sellem)'den vârid olmuş sahih hadisler bunu ifade etmişlerdir. Bu sebeple burada: *"Bundan sonra takvâ sahiplerini kurtarırız. Zalimleri ise orada dizleri üzerine çökmüş olarak terk ederiz"* buyurmaktadır.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَىُّ ٱلْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَٰثًا وَرِءْيًا ﴿٧٤﴾

73. Âyetlerimiz onlara açık açık okunduğunda kâfirler mü'minlere derler ki: "Bu iki kesimden hangisinin makamı (oturup kalktığı yeri) daha hayırlı, oturup kalktığı kimseleri daha iyidir?"

74. Halbuki bunlardan önce hem malı mülkü itibariyle, hem de görünüşü itibariyle onlardan daha üstün olan nice nesilleri helâk etmiş bulunuyoruz.

Tefsiri:

Yüce Allah, Allah'ın âyetlerinin delaletleri apaçık, belgeleri net, burhanı açık ve kesin bir sûrette kâfirlere karşı okunduğu halde, onların bundan alıkoyduklarını, yüz çevirdiklerini, iman edenlere karşı böbürlenerek izlemekte oldukları batıl dinlerinin doğruluğuna delil göstererek: *"Bu iki kesimden hangisinin makamı daha hayırlı, oturup kalktığı kimseleri daha iyidir"* diye gerekçe gösterdiklerini haber vermektedir. Yani hangilerinin kaldıkları yerleri daha güzel, evleri daha yüksek, erkeklerin toplantı meclisleri daha güzeldir? Yani meclisleri daha mamur, gidip geleni daha çoktur? Bununla: Biz böyle bir konumda iken nasıl batıl üzere olabiliriz, Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın evinde ve benzeri evlerde gizli saklı bulunan öbürleri nasıl hak üzere olabilirler? demek istiyorlardı.

Nitekim yüce Allah başka buyruklarda onlar hakkında haber vererek şöyle buyurmaktadır: *"İnkâr edenler iman edenler için: 'Eğer o hayırlı olsaydı bizden önce ona ulaşamazlardı' dediler."* (Ahkâf, 11); *"Sana sıradan kimseler uymuş iken sana iman mı edelim dediler."* (Şuarâ, 111); *"Biz böylece onların bir kısmını diğer bir kısmı ile denedik ki: 'Allah aramızdan bunlara mı lutfetti' desinler diye Allah şükredenleri en iyi bilen değil midir?"* (En'âm, 53)

Scanned with CamScanner

Bundan dolayı yüce Allah onların bu şüphe ve tereddütlerine dair: *"Halbuki bunlardan önce hem malı mülkü itibariyle, hem de görünüşü itibariyle onlardan daha üstün olan nice nesilleri helâk etmiş bulunuyoruz"* buyurmaktadır. Yani bizim, küfürleri sebebiyle helâk etmiş olduğumuz nice ümmet ve nesil vardır. Bu helâk ettiklerimiz hem mal, eşya, görünüş ve şekilleri itibariyle bunlardan daha güzel ve alımlı idi.

A'meş, Ebû Zabyân'dan, o İbn Abbâs'tan: *"Makamı daha hayırlı, oturup kalktığı kimseleri daha iyi"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Makam, ev ve kalınacak yer, oturup kalktığı kimseleri meclis (ve arkadaşları), malı mülkü eşyası, demektir. Görünüş (er-ri'y) ise manzara ve görünen demektir.

Avfî ise İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Makam mesken, nediy ise meclis, nimet ve içinde bulundukları alımlı görüntü demektir. Bu yüce Allah'ın Firavun kavmini helâk edip, Kur'ân-ı Kerim'de hallerini anlatırken söylediği şu buyruklara benzemektedir: *"Onlar nice bahçeleri, pınarları geride bırakmıştı. Nice ekinleri ve değerleri konakları"* (Duhân, 25-26) O halde makam, mesken ve sahip olunan nimetler, nediy: meclis ve toplantı yerleri demektir. Yüce Allah Lut kavminin durumunu Rasûlü'ne anlatırken de: *"... Ve toplantı yerinizde münkeri yapmaya devam edip duracak mısınız?"* (Ankebût, 29) buyurmaktadır.Araplar meclise "nâdî" adını verirler. Katâde dedi ki: Kureyş müstekbirleri Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabının geçimlerinin sıkıntılı ve meşakkatli olup, kılık ve kıyafetlerinin de pek düzgün olmadığını gördükleri için, müşrikler sizin de Kur'ân-ı Kerim'de dinlediğiniz *"Bu iki kesimden hangisinin makamı daha hayırlı, oturup kalktığı kimseleri daha iyidir"* diyerek, onlar hakkında imada bulunmak istemişlerdi. Mücâhid ve Dahhâk böyle demiştir.

Kimileri: Mal, mülk (anlamını verdiğimiz) "esâs"in mal anlamına geldiğini söylediği gibi eşyadır diyenler, elbisedir diyenler de vardır. "Görünüş" (anlamını verdiğimiz) (الرئي) kelimesi de İbn Abbâs, Mücâhid ve başkalarının da söylediği gibi, gözle görünen hal demektir. Hasan-ı Basrî: Sûret ve şekilleri kastetmiştir, diye açıklamıştır. Mâlik de aynı şekilde: *"Hem malı mülkü itibariyle, hem de görünüşü itibari ile"* buyruğunu, kimlerin malı daha çok, kimlerin sûretleri daha güzel diye açıklamıştır. Hepsi de birbirine yakın ve doğru anlamlardır.

Scanned with CamScanner

قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمٰنُ مَدًّا ۚ حَتّٰى إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ ۚ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضْعَفُ جُنْدًا ﴿٧٥﴾

75. De ki: Kim sapıklıkta ise Rahmân ona verdiği mühleti uzattıkça uzatsın. Nihayet kendilerine vaat olunanı, ya azabı yahut kıyâmeti göreceklerinde hangisinin makamca daha kötü ve askerce daha zayıf olduğunu bileceklerdir.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Muhammed! Kendilerinin hak üzere olduklarını, sizin batıl üzere olduğunuzu ileri süren Rablerine ortak koşan bu müşriklere *"de ki:"* bizden ve sizden *"kim sapıklıkta ise Rahmân ona verdiği mühleti uzattıkça uzatsın."* Yani Rahmân ona içinde bulunduğu halde Rabbine kavuşuncaya ve eceli bitinceye kadar mühlet versin. *"Nihayet kendilerine vaat olunanı ya"* onlara gelip isabet edecek olan *"azabı yahut"* ansızın gelecek olan *"kıyâmeti göreceklerinde hangisinin makamca daha kötü ve askerce daha zayıf olduğunu"* o zaman *"bileceklerdir."* Bu onların, makamlarının hayırlı oluşu ve oturup kalktıkları kimselerin daha üstün ve güzel olduğunu delil diye ileri sürmelerine karşılık yapılmış (bir tehdit)tır.

Mücâhid yüce Allah'ın: *"Rahmân ona verdiği mühleti uzattıkça uzatsın"* buyruğunu Allah onu tuğyanı (azgınlığı) içerisinde bıraksın, diye açıklamıştır. Ebû Câfer b. Cerîr (r.h) bunu bu şekilde tespit etmiştir. Bu buyruklar içinde bulundukları halde hidayet üzere olduklarını iddia eden müşriklere karşı bir meydan okumadır. Nitekim yüce Allah şu buyruğunda Yahudilere karşı meydan okumayı şöylece söz konusu etmiştir: *"De ki: Ey Yahudiler! Eğer siz bütün insanlar bir tarafa, gerçekten yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız ve eğer (bunda) samimi iseniz haydi ölümü temenni ediniz."* (Cuma, 6)

Yani sizler bizden yahut sizden kim batılda ise ölümün onu gelip bulması için beddua ediniz. Eğer siz hak üzere olduğunuzu iddia ediyorsanız şüphesiz yapacağınız bu bedduanın size bir zararı olmayacaktır. Ama böyle bir beddua yapmayı kabul etmediler. Bu husus Bakara sûresinde geniş bir şekilde açıklanmış bulunmaktadır. Yüce Allah'a hamdolsun.

Scanned with CamScanner

Ayrıca yüce Allah Âl-i İmran sûresinde de Hıristiyanlar ile bu şekilde bir meydan okumayı (mubâhele) söz konusu etmektedir. Onlar küfür üzere kalmayı kararlaştırıp, İsa'nın Allah'ın çocuğu olduğu iddiasındaki haddi aşıp, aşırılıklarını sürdürünce yüce Allah da İsa'nın kul oluşuna dair delil ve belgelerini onun Âdem gibi bir yaratılmış olduğunu da söz konusu ettikten sonra şöyle buyurmaktadır:

"Sana bunca ilim geldikten sonra kim seninle onun hakkında çekişirse de ki: Geliniz, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, biz kendimizi siz de kendinizi çağıralım. Sonra dua ve niyaz edelim de Allah'ın lanetinin (İsa hakkında) yalan söyleyenlerin üzerine olmasını isteyelim." (Âl-i İmran, 61) Ama onlar da böyle bir şeyi kabul etmemişlerdi.

وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى ۗ وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا ﴿٧٦﴾

76. Allah hidayete erenlerin hidayetini arttırır. Kalıcı olan salih ameller ise sevap bakımından da Rabbin yanında hayırlıdır, âkıbetçe de daha hayırlıdır.

Tefsiri:

Şanı yüce Allah sapıklık ve şaşkınlık içinde bulunanın, içinde bulunduğu bu hali sürdürmesini ve içinde bulunduğu bu halini daha da arttırmasını söz konusu ettikten sonra, hidayete erdirilenlerin hidayetlerini daha da arttıracağını haber vermektedir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Bir sûre indirildiği zaman içlerinden bazıları: 'Bu hanginizin imanını arttırdı' derler. İman etmiş olanlara gelince (her sûrenin inişi) daima onların imanını arttırmıştır ve onlar birbirleriyle müjdeleşirler. Kalplerinde hastalık bulunanlara gelince, onların murdarlıklarına murdarlık katıp, arttırdı ve onlar kâfirler olarak ölüp gittiler."* (Tevbe, 124-125)

"Kalıcı olan salih ameller ise" bunun tefsiri ve buna dair açıklamalar bununla ilgili bulunan hadislerin kaydedilmesi daha önce Kehf sûresinde geçti. *"Sevap"* karşılık *"bakımından da Rabbin yanında hayırlıdır. Akıbetçe"* yani akıbeti itibariyle ve sahibine (karşılıkları verilmek sûretiyle) geri dönüşü itibariyle *"daha hayırlıdır."*

Scanned with CamScanner

[4524] Abdurrezzak dedi ki: Ebû Seleme b. Abdurrahman dedi ki: Bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oturdu. Kurumuş bir dal alıp, yapraklarını silkeledikten sonra şöyle buyurdu: *"Şüphesiz la ilahe illallah vallahu ekber velhamdulillah ve subhanallah: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur, Allah en büyüktür, hamd Allah'a mahsustur, Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederim sözlerini söylemek rüzgârın şu ağacın yapraklarını dökmesi gibi günahları döker. Ey Ebu'd-Derdâ seninle bunlar arasına engel olunmadan önce bunları al (belle, yap). Çünkü kalıcı salih ameller bunlardır. Hem bunlar cennetin hazinelerindendir."* Ebû Seleme dedi ki: Bundan dolayı Ebu'd-Derdâ bu hadisi zikredince şöyle derdi: Ben andolsun öyle la ilahe illallah, öyle Allahuekber, öyle subhanallah diyeceğim ki bilmeyen birisi beni gördü mü benim deli olduğumu zannetsin.[375]

Bunun zahiri görünüşü mürsel olduğudur. Ama bu Ebû Seleme'nin, Ebu'd-Derdâ'dan diye naklettiği bir rivayet olma ihtimali vardir. Allah en iyi bilendir. Bu şekilde İbn Mâce'nin Sünen'inde Ebû Muâviye'nin, Ömer b. Raşid'den, onun Yahyâ'dan, onun Ebû Seleme'den, onun Ebu'd-Derdâ'dan rivayet ettiği bir hadis olarak geçmiş ve hadisi buna yakın olarak zikretmiş bulunmaktadır.

Âyetlerimizi İnkâr Edenler:

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾ أَاطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾

77. O âyetlerimizi inkâr eden ve: "Elbette bana mal ve evlat verilir" diyen kimseyi gördün mü?

78. Acaba gaybı görerek mi bildi? Yoksa Rahmân'dan bir söz mü aldı?

79. Hayır, öyle değil. Biz onun dediğini yazıp, azabı da uzattıkça uzatırız.

375 Zayıftır. Abdurrezzak, Tefsir, 1785; Taberî, 23898; İbn Mâce, 3813; Busiri, Zevaid'de: Senedinde Ömer b. Raşid vardır. Buhârî onun hakkında: Onun İbn Ebî Kesir'den hadis rivayeti muntazam değil, muzdariptir derken İbn Hibbân: O hadis uydurur. Onun (rivayetlerini) ancak onları tenkit etmek maksadıyla zikretmek helal olur demiştir.

Scanned with CamScanner

80. Onun dediklerini biz ondan miras alacağız ve o bize tek başına gelecektir.

Tefsiri:

[4525] İmam Ahmed dedi ki: Habbab b. el-Eret dedi ki: Ben demirci birisi idim. el-Âs b. Vâil'den alacağım vardı. Ona gidip alacağımı istedim. Bana hayır, Allah'a yemin olsun ki Muhammed'i inkâr etmedikçe sana olan borcumu ödemeyeceğim, dedi. Ben de: Hayır, Allah'a yemin olsun ki, sen ölünceye sonra diriltilinceye kadar Muhammed'i inkâr etmeyeceğim, dedim. O şöyle dedi: Şüphesiz ki ben ölüp de sonra diriltilecek olursam, sen bana geleceğin vakit, benim orada malım da olacak, çocuklarım da olacak. O zaman sana alacağını öderim. Bunun üzerine yüce Allah da: *"O âyetlerimizi inkâr eden ve elbette bana mal ve evlat verilir diyen kimseyi gördün mü?"* buyruğunu *"onun dediklerini biz ondan miras alacağız ve o bize tek başına gelecektir"* buyruğuna kadar indirdi.[376]

Bunu Buhârî ve Müslim ile başkaları bir başka yoldan A'meş'ten bu senetle de rivayet etmişlerdir. Buhârî'nin rivayet ettiği lafızda şöyle denilmektedir: "Ben Mekke'de demirci idim. Âs b. Vâil'e bir kılıç yaptım ve ondan alacağımı tahsil etmek üzere gittim..." deyip, hadisi zikretti.[377] Ayrıca: *"Yoksa Rahmân'dan bir söz mü aldı"* buyruğunu da: Sağlamlaştırılmış, pekiştirilmiş (bir söz), diye açıklamıştır.

[4526] Abdurrezzak dedi ki: Habbab b. el-Eret dedi ki: Mekke'de demircilik yapıyordum. As b. Vâil için çalışıyordum. (Habbab) dedi ki: Benim ondan alacağım bir miktar toplu dirhemim olmuştu. Alacağımı tahsil etmek üzere yanına gittim. Bana: Muhammed'i inkâr etmediğin sürece sana olan borcumu ödemeyeceğim, dedi. Ben: Sen ölünceye sonra diriltilinceye kadar bile Muhammed'i inkâr etmeyeceğim dedim. O: Ölümden sonra diriltilecek olursam, benim malım ve çocuklarım olur dedi. Habbab dedi ki: Ben de bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e anlattım. Allah da: *"O âyetlerimizi inkâr eden ve: Elbette bana mal ve evlat verilir diyen kimseyi gördün mü"* buyruğu: *"Ve o bize tek başına gelecektir"* buyruğuna kadar indirdi.[378]

376 Sahihtir. Buhârî, 2091; Müslim, 2795; Tirmizî, 3162; Ahmed, V, 111; İbn Hibbân, 4885

377 Buhârî, 4733 numaradaki lafzı budur.

378 Sahihtir. Abdurrezzak, Tefsir, 1793. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

el-Avfî, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bazı kimselerin el-Âs b. Vâil es-Sehmî'den bir miktar alacakları vardı. Ondan kendilerine alacaklarını ödemesi için gittiler. O: Sizler cennette altın, gümüş, ipek ve her türlü meyveden bulunduğunu söylemiyor musunuz, dedi. Onlar, söylüyoruz dediler. Bu sefer şöyle dedi: Size ahirette ödeyeceğime söz veriyorum. Allah'a yemin ederim ki mutlaka bana mal ve evlat verilecektir ve şüphesiz bana sizin getirdiğiniz kitabınızın bir benzeri de verilecektir. Allah onun bu halini Kur'ân-ı Kerim'de bir misal vererek: *"O âyetlerimizi inkâr eden ve: Elbette bana mal ve evlat verilir diyen kimseyi gördün mü?"* buyruğunu: *"Ve o bizi tek başına gelecektir"* buyruğuna kadar bu misali dile getirdi.

Mücâhid, Katâde ve başkaları da aynı şekilde bunun el-Âs b. Vâil hakkında indiğini söylemişlerdir.

Yüce Allah'ın: "(لأوتَيَنَّ مَالا وَوَلَدًا): *Elbette bana mal ve evlat verilir"* buyruğunu kimileri (ولدا) kelimesindeki vav'ı fethalı olarak okumuş, kimisi de bunu ötreli olarak okumuştur. İkisi de aynı anlamdadır. Ru'be şöyle demiştir:

الحمْدُ للهِ العزيز فَرْدًا لَمْ يتخذ مِنْ وُلْد شيء وُلْدا

Aziz olan Allah'a, tek olarak ona hamd olsun
O hiçbir şeyin çocuğundan çocuk edinmemiştir.

Haris b. Hillize de şöyle demektedir:

وَلَقَد رأيتُ معَاشرًا قد تمرُوا مالا وَوِلْدا

Ben pek çok kalabalık kimseler gördüm ki
Onların mal ve evlat gibi kazançları olmuştur.

Bir şair de şöyle demiştir:

فَلَيت فُلانًا كانَ في بَطْن أمه وَليتَ فُلانًا كان وُلْد حِمَار

Keşke filan kişi annesinin karnında bulunsaydı
Ve keşke filan kişi eşek yavrusu olsaydı.

Bir diğer görüşe göre ötreli olarak (الوُلْد) çoğul, fethalı olarak (والوَلَد) ise tekildir. Bu şekliyle Kays'ın ağzıdır. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

"Acaba o gaybı görerek mi bildi?" buyruğu -kıyâmet gününü kastederek- *"elbette bana mal ve evlat verilir"* diyenin iddiasının red edilmesi demektir. Yani o kimse ahirette kendisinin nelere sahip olacağını bildi de mi bu hususta yemin edecek kadar ileri gitti? *"Yoksa Rahmân'dan bir söz mü aldı?"* Yoksa onun Allah'ın kendisine bunları vereceğine dair Allah'tan aldığı bir sözü mü var? Daha önce Buhârî'de "ahd" lafzının sağlamlaştırılmış ve pekiştirilmiş bir ahit (bir söz) diye açıklandığı geçmiş bulunmaktadır.

Dahhâk, İbn Abbâs'tan: *"Acaba gaybı görerek mi bildi, yoksa Rahmân'dan bir söz mü aldı"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: (O) la ilahe illallah (dedi mi ki) buna karşılık ondan böyle bir ümit besleyebilsin?

Muhammed b. Ka'b el-Kurazî de: *"Yoksa Rahmân'dan bir söz mü aldı"* buyruğu hakkında Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına dair şahadet mi getirdi, diye açıkladı sonra da: *"Yoksa Rahmân'dan bir söz mü aldı"* buyruğunu okudu.

"(كَلَّا): Hayır, öyle değil, asla!" Bu kendisinden önceki ifadeyi reddeden, kendisinden sonra gelen ifadeleri de tekid eden bir edattır.

"Onun dediklerini" bunları istediğini, arzu ve temenni ettiği şeyleri kendisi adına hükme bağlamasını, pek büyük Allah'ı inkâr edip, kâfir olmasını "yazıp" dünya hayatında bu sözleri söyleyip, Allah'ı inkâr etmesine karşılık, ahiret hayatında *"azabını da uzattıkça uzatırız."*

"Onun dediklerini biz ondan miras alacağız." Yani sahip olduğu mal ve evladını ondan çekip alacağız. Onun dünyada kendisine verilmiş olanlardan başka ahiret yurdunda da kendisine mal ve evlat verileceği iddiasının tam aksini yapacağız. Ahirette dünyada sahip oldukları dahi kendisinden alınmış olacaktır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Ve o bize tek başına"* yani maldan ve evlattan soyutlanmış olarak *"gelecektir."*

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan: *"Onun dediklerini biz ondan miras alacağız"* biz ona mirasçı olacağız, diye açıkladığını nakletmektedir. Mücâhid de: *"Onun dediklerini biz ondan miras alacağız"* onun malını ve çocuklarını ondan miras alacağız. İşte bunlar Âs b. Vâil'in sözünü ettiği şeylerdir.

Abdurrezzak, Ma'mer'den, o Katâde'den: *"Onun dediklerini biz ondan miras alacağız"* buyruğu hakkında: Onun yanında ne varsa alacağız, diye

Scanned with CamScanner

açıkladığını nakletmiştir. Onun söylediği ise: *"Elbette bana mal ve evlat verilir"* sözüdür. İbn Mes'ud'un kıraatinde: "(ونرثه ما عنده): *Onun yanında olanları biz ondan miras alacağız"* şeklindedir. Katâde dedi ki: *"Ve o bize"* malsız ve evlatsız olarak *"tek başına gelecektir."*

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de: *"Onun dediklerini biz ondan miras alacağız"* buyruğu hakkında: Toplayıp, yığdığı dünyalıkları da, bunları nasıl kullanıp amel ettiğini de ondan miras alacağız *"ve o bize tek başına gelecektir."* Bütün bunlardan uzak bir halde yalnız başına gelecektir. Ne az, ne çok, onun arkasından hiçbir şey gelmeyecektir, diye açıklamıştır.

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾ كَلَّا ۚ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾

81. Onlar Allah'tan başka ilahlar edindiler ki onlarla aziz (güçlü) olalar.

82. Hayır, öyle değil. Onların ibadetlerini reddedip, onlara karşı olacaklar.

83. Bilmez misin ki biz şeytanları kâfirler üzerine salarız da onları alabildiğine (isyana) teşvik ederler.

84. O bakımdan sen onlar(ın azabı) için acele etme. Biz onlara (günlerini ve nefeslerini) mükemmel bir şekilde sayarız.

Tefsiri:

Yüce Allah Rablerine ortak koşan kâfirlerin kendisinin dışında ilahlar edinmiş olduklarını ve bunları *"onlarla aziz olmak"* onlarla güç kazanıp, yardımlarını almak için ilah edindiklerini haber vermektedir. Arkasından durumun onların ileri sürdükleri gibi olmadığını, ümit ettikleri gibi olmadığını haber vererek: *"Hayır, öyle değil. Onların ibadetlerini"* kıyâmet gününde *"reddedip, onlara karşı olacaklar."* Onlar hakkındaki beklentilerinin tam aksi bir tutum ile karşılaşacaklar. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi:

Scanned with CamScanner

"Allah'tan başka kendisine kıyâmete kadar (dua etse dahi) cevap veremeyecek olan ve kendilerine yaptıkları duadan habersiz olan kimselere dua (ve ibadet) eden kişiden daha sapık kim olabilir. İnsanlar bir araya toplatılıp, haşredildiklerinde onlar kendilerine düşman kesilir ve onların ibadetlerini inkâr edenler olurlar." (Ahkâf, 5-6)

Ebû Nehik *"hayır öyle değil, onların ibadetlerini reddedip"* anlamındaki buyruğu "(كلّ سيكفرون بعبادتهم): *Onların hepsi onların ibadetlerini reddedip"* diye okumuştur.

Süddî: *"Hayır, öyle değil, onların ibadetlerini reddedip"* buyruğunu yani (ibadet edenler) putlara ibadeti reddedecekler, diye açıklamıştır. *"Onlara karşı olacaklar"* onlardan beklentilerinin aksi tutumu ile karşılaşacaklar.

Ali b. Ebî Talha da, İbn Abbâs'tan: *"Onlara karşı olacaklar"* buyruğunu onlara karşı yardımcı olacaklar, diye açıkladığını nakletmektedir. Mücâhid de: Onlara karşı (başkalarına) yardımcı olacaklar, onlarla tartışıp, onları yalanlayacaklar, diye açıklamıştır. Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Onlara karşı olacaklar"* buyruğu hakkında: Onlar ile birlikte (bağlanıp cehenneme atılanlar) olacaklar, diye açıkladığını nakletmektedir. Katâde: Ateşte birlikte olacak, birbirlerini lanetleyecek, birbirlerini inkar edecekler, diye açıklamıştır.

Süddî: *"Onlara karşı olacaklar"* buyruğu hakkında en ileri derecede birbirleriyle düşmanca davalaşan şiddetli hasımlar olacaklardır ,diye açıklamışlardır.

Dahhâk: *"Onlara karşı olacaklar"* düşman olacaklar diye açıklamıştır. İbn Zeyd: Zıt (mealde: karşı olmak), bela demektir. İkrime, hasret demektir diye açıklamıştır.

"Bilmez misin ki, biz şeytanları kâfirler üzerine salarız da onları alabildiğine (isyana) teşvik ederler." Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: Onları olabildiğince azdırıp, sınırın dışına çıkartırlar, diye açıklamış, Avfî ondan naklen: Onları Muhammed'e ve ashabına karşı kışkırtırlar, diye nakletmiş, Mücâhid: Onları bir av köpeğini avının üzerine salarcasına salarlar; Katâde: Allah'a isyan olan işlere kışkırtıp, ileri sürerler; Süfyân es-Sevri: Olabildiği kadar onları tahrik eder ve (isyanda) oldukça acele etmelerini sağlarlar; Süddî onları azdırdıkça azdırırlar, diye açıklamışlardır. Abdurrahman b. Zeyd de bu, yüce Allah'ın: *"Kim Rahmân'ın zikrini görmezlikten gelirse biz ona bir şeytanı mu-*

Scanned with CamScanner

sallat ederiz. Artık bu onun ayrılmaz arkadaşı olur" (Zuhruf, 36) buyruğuna benzemektedir, demiştir.

"O bakımdan sen onlar için acele etme. Biz onlara mükemmel bir şekilde sayarız" buyruğu da şu demektir: Ey Muhammed! Azabın gelip, bunları bulmasını acele isteme. *"Biz onlara mükemmel bir şekilde sayarız."* Biz onları sayısı belli, tespit edilmiş bir ecele kadar erteliyoruz. Onlar kaçınılmaz olarak Allah'ın azabına ve ibretli cezasına doğru gitmektedirler. *"Sakın Allah'ı o zalimlerin işlediklerinden habersiz sanma. Onları ancak gözlerin dehşetle yerinden fırlayacağı bir güne erteliyor."* (İbrâhim, 42); *"Bu sebeple o kâfirlere mühlet ver, onlara azıcık mühlet ver."* (Târık, 17); *"Onlara mühlet vermemiz ancak günahlarını arttırmaları içindir."* (Âl-i İmran, 178); *"Biz onları azıcık faydalandırırız sonra onları oldukça ağır bir azaba mahkûm ederiz."* (Lokman, 24); *"De ki: (Şimdilik) faydalanadurun varacağınız yer şüphesiz ateş olacaktır."* (İbrâhim, 30)

Süddî: *"Biz onlara mükemmel bir şekilde sayarız."* Yılları, ayları, günleri, saatleri sayarız, diye açıklamış, Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: *"Biz onlara mükemmel bir şekilde sayarız"* buyruğu hakkında da: Dünyada onların nefeslerini sayarız, diye açıkladığını nakletmektedir.

Rahmânın Huzurunda Müttakîler:

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿٨٦﴾ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾

85. O günü an ki, biz takvâ sahiplerini Rahmân'ın huzuruna binekli olarak toplayacağız.

86. Suçluları ise susamışlar olarak cehenneme süreriz.

87. Rahmân yanında ahd almış olanlardan başkası şefaat (yetkisin) e sahip olmayacaktır.

Tefsiri:

Yüce Allah, dünya yurdunda kendisinden korkan, rasûllerine uyan kendilerine verdikleri haberlerde onları tasdik edip, emirlerinde onlara itaat

Scanned with CamScanner

eden, yasaklarından kaçınan takvâ sahibi dostlarının durumunu haber vererek kıyâmet gününde onları huzuruna binekli olarak haşredip, toplayacağını bildirmektedir.

Vefd, binekli olarak gelenler demektir. (Elçiler anlamındaki) "vufâd" da buradan gelmektedir. Onlar ise ahiret yurdunun bineklerinden olan nurdan asil develere binmiş olacaklar ve onlar huzuruna heyet olarak gelinen kimselerin en hayırlısının huzuruna onun lütuf, rıza ve ihsan yurduna geleceklerdir. Rasûlleri yalanlayan, onlara muhalefet eden günahkârlar ise, cehenneme susamışlar olarak zorla sürükleneceklerdir. Bu açıklamayı Ebû Hureyre, İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan, Katâde ve daha başkaları yapmıştır. İşte burada: *"Bu iki kesimden hangisinin makamı daha hayırlı, oturup kalktığı kimseleri daha iyidir"* (Meryem, 73) denilecektir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Merzuk'dan: *"O günü (an) ki biz takvâ sahiplerini Rahmân'ın huzuruna binekli olarak toplayacağız"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Mü'mini kabrinden çıkacağı sırada gördüğü en güzel bir yüz ve en hoş bir koku karşılayacak. Ona, sen kimsin diye soracak, o beni tanımıyor musun diyecek. Mü'min, hayır ancak Allah sana çok hoş bir koku vermiş, yüzünü de çok güzel yaratmıştır, diyecek. O: Ben senin salih amelinim, sen de dünyada işte böyleydin, amelin hoş ve güzeldi. Dünyada ben sana uzun bir süre binmiştim. Şimdi haydi sen bana bin, diyecek, mü'min de ona binecektir. İşte yüce Allah'ın: *"O günü (an) ki biz takvâ sahiplerini Rahmân'ın huzuruna binekli olarak toplayacağız"* buyruğu bunu dile getirmektedir. Ali b. Talha da İbn Abbâs'tan: *"O günü (an) ki, biz takvâ sahiplerini Rahmân'ın huzuruna binekli olarak"* bineklere binmiş oldukları halde *"toplayacağız"* diye açıkladığını nakletmektedir.

İbn Cerîr dedi ki: Ebû Hureyre *"o günü (an) ki, biz takvâ sahiplerini Rahmân'ın huzuruna binekli olarak toplayacağız"* buyruğu hakkında develere binmiş olarak, diye açıkladığını nakletmektedir. İbn Cureyc, asil develer üzerinde, Sevrî, dişi develer üzerinde, diye açıklamış, Katâde de: *"O günü (an) ki biz takvâ sahiplerini Rahmân'ın huzuruna"* cennete gitmek üzere *"binekli olarak toplayacağız"* diye açıklamıştır.

İmam Ahmed'in oğlu Abdullah, babasının Müsned'inde şöyle demektedir: en-Numan b. Sa'd dedi ki: Ali (radıyallâhu anh)'ın huzurunda oturuyor-

Scanned with CamScanner

duk. *"O günü (an) ki biz takvâ sahiplerini Rahmân'ın huzuruna binekli olarak toplayacağız"* buyruğu hakkında şöyle dedi: Evet, Allah'a yemin ederim ki onlar ayakları üzere (piyade olarak, yayan olarak) haşredilmeyeceklerdir. Vefd, asla bineksiz toplanmaz. Aksine onlar yaratılmışların benzerini görmedikleri, üzerlerinde altından semerler bulunan develer üzerinde haşrolunacak, onlara binmiş olacaklardır ve bu cennetin kapılarını çalıncaya kadar böyle sürecektir. Bunu İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr bu şekilde Abdurrahman b. İshâk el-Medeni'nin bu senetle naklettiği bir rivayet olarak kaydetmişlerdir. Abdurrahman ayrıca: "Üzerlerinde altın semerler ve yularları da zümrütten olacaktır" fazlalığını eklemiştir. Geri kalanı ise aynen bunun gibidir.[379]

[4527] İbn Ebî Hâtim burada oldukça garip, Ali (radıyallâhu anh)'dan gelen merfu bir hadis rivayet ederek şöyle diyor: Bize bab. Am tahdis etti. Ebû Muaz el-Basrî dedi ki: Ali bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda iken *"O günü (an) ki biz takvâ sahiplerini Rahmân'ın huzuruna binekli olarak toplayacağız"* âyetini okudu ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben vefdin (mealde: binekli) ancak binekli kafile olduğunu düşünüyorum deyince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim, onlar kabirlerinden çıkacaklarında kanatları bulunan beyaz dişi develerle karşılanacaklardır -yahut onlara getirilecektir.- Bu develerin üzerlerinde altın semerler bulunacak, ayak bağları nurdan olacak. Onun attığı her bir adımı gözün alabildiği kadarıyla parıldayacak. Dibinden iki pınarın kaynayıp, coştuğu bir ağacın yanına varacaklar. O iki pınardan birisinden içecekler, bu pınardan içecekleri su karınlarında bulunan her bir kiri yıkayacak. Diğer pınarda da kendileri yıkanacaklar. Bundan ötürü ne tenleri, ne de saçları bir daha ebediyen kirlenmeyecek. Üzerlerinde nimetlerin (naim) parıltısı akacak ve nihayet cennetin kapısına gelecekler. Düz ve geniş altın parçalar üzerinde kırmızı yakuttan bir kapı tokmağı görecekler. O kapı tokmağını altın parçasına vuracaklar. Ey Ali, onun öyle bir tınısı duyulacak ki, sesi her huriye, kocası geldi diye ulaşacak. O da elinin altındaki görevliyi gönderecek ve bu görevli*

379 Mevkuf ve oldukça zayıftır. Taberî, 23929'da rivayet etmiştir. İbn Ebî Hâtim'in senedinde Suveyd b. Said vardır ki zayıf bir ravidir. İbn Maîn onu tenkit etmiştir ama Taberî'de ona mutabaatta bulunulmuştur. Hadis Ali b. Abdurrahman b. İshâk, Ebû Şeybe el-Vasiti etrafında dönüp durmaktadır. Mizan, 4812'de şu ifadeler yer almaktadır: Zayıf olduğunu söylemişlerdir. Ahmed: Rivayet ettiği hadisleri münkerdir. Yahyâ metruktur demiş, Nesâî zayıf olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

ona kapıyı açacaktır. Onu görünce derhal onun önüne -(ravilerden) Mesleme (rivayeti naklettiği Ebû Muaz el-Basrî için:) Zannederim o, secdeye kapandı, dedi, diye açıkladı.- *Bu sefer ona: Başını kaldır, ben senin emrindeki bir görevliyim. Senin işini görmekle emrolundum, diyecek. Bunun üzerine onun arkasından gidecek, izini takip edecek. Huri kadın acele edip, inci ve yakut çadırlardan çıkıp onun boynuna sarılıp kucaklayacak, sonra şöyle diyecek: Sen benim sevgilim, ben senin sevgilinim. Ben asla ölmeyecek olan ebedi kadınım. Ben derisi asla pörsümeyecek, yumuşak tenliyim. Asla kızmayacak, hoşnut kalacak olanım. Başka bir yere gitmeyecek, yanında ikamet edecek olanım. Temelinden tavanına kadar bin zira yükseklikte bir eve girecek. Bu bina sarı, kırmızı, yeşil yollu inci zemin üzerinde yükselmiştir. Bu yolların hiçbiri diğerine benzemez. Evde yetmiş karyola bulunacak. Her bir karyola üzerinde yetmiş yatak, her bir yatak üzerinde yetmiş zevce, her bir zevce üzerinde yetmiş elbise bulunacak. Onun bacak kemiğinin iliği o elbiselerin üstünden görünecek. Onunla cima sizin bu gecelerinizden bir gece kadar sürecek. Irmaklar altlarından akacaktır. Kimi ırmaklar kokusu değişmeyen -bulanmayan, berrak dedi- sudan, kimi ırmaklar tadı değişmeyen ve davarların memelerinden çıkmamış bulunan sütten, kimi ırmaklar içenlere lezzet veren, ama adamların ayaklarıyla sıkmadıkları şaraptan, kimi ırmaklar arıların karınlarından çıkmamış süzme baldan olacaktır. Canı meyve çekeceği vakit dilerse ayakta, dilerse otururak, dilerse yaslanmış olarak yiyecektir."*

Sonra: *"Gölgeleri üzerlerine yakın olup, meyveleri ise alabildiğine boyun eğdirilmiş halde olacaktır"* (İnsan, 14) âyetini okudu. Sonra: *"Canı yemek çekince derhal ona beyaz bir kuş gelecek* -belki de yeşil kuş dedi.- *kuş kanatlarını kaldıracak, o da onun yanlarından dilediği tür yemeği yiyecek sonra kuş uçup gidecek. Melek onun huzuruna girecek. Selâm sizlere "işte bu cennet yapageldiğiniz ameller sebebi ile size miras verilmiştir"* (Zuhruf, 72) *diyecek. Eğer hur-u 'în'in saçlarından bir tel yeryüzündekilerin eline geçecek olursa şüphesiz güneş nur içinde karaltılı bir şekilde ortalığı aydınlatacaktır."* buyurdu.[380] Evet, bu şekilde bu rivayette merfu olarak geçmiştir. Biz bunu daha öncelerde Ali (radıyallâhu anh)'ın sözü olarak buna yakın lafızlarla rivayet etmiştik. Onun sahih olma ihtimali daha yüksektir. Allah en iyi bilendir.

380 Oldukça zayıftır. Senedinde Ebû Muaz Süleyman b. Erkam vardır ki rivayet ettiği hadisleri terkedilmiş (metruk) bir ravidir. Ayrıca Ali'ye de yetişmemiştir. İşte bunlar hadisin sıhhatini ortadan kaldıran iki illettir. Daha önce de mevkuf olarak geçmişti.

Scanned with CamScanner

"Suçluları ise susamışlar olarak cehenneme süreriz." Onlar şefaat imkânını bulamayacaklardır, yani mü'minlerin birbirlerine şefaat ettikleri gibi onlar birbirlerine şefaatçi olamayacaklardır. Nitekim yüce Allah onların hallerini haber vererek: *"Artık bize şefaat edecek bir kimse de yoktur, candan bir dostumuz da yok"* (Şuarâ, 100-101) buyurmaktadır.

"Rahmân'ın yanında ahid almış olanlardan başkası." Bu munkatı bir istisnadır. Yani, ama Rahmân'ın yanında bir ahid edinmiş olan müstesna. Söz konusu ahid Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet etmek ve bunun hakkını vermektir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: *"Rahmân'ın yanında ahid almış olan müstesna"* buyruğu hakkında: Ahid, Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet getirmek, kendisinin herhangi bir güç ve takat sahibi olduğu kanaatinden uzaklaşmak, aziz ve celil olan Allah'tan başkasından bir şey ümit etmemektir, diye açıkladığını nakletmektedir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Ammar b. Halid el-Vasıti tahdis etti. el-Esved b. Yezîd dedi ki: Abdullah b. Mes'ud *"Rahmân'ın yanında ahid almış olanlar müstesna"* âyetini okuduktan sonra şöyle dedi: Bunlar Allah'ın yanında ahid almış kimselerdir. Allah kıyâmet gününde şöyle buyuracaktır: "Allah'ın yanında ahdi bulunan kimseler ayağa kalksın." Hazır bulunanlar, ey Ebû Abdurrahman, bize öğret, dediler. O şöyle dedi:

(اللهم، فاطر السماوات والأرض، عالم الغيب والشهادة، فإني أعهد إليك في هذه الحياة الدنيا أنك إن تكلني إلى عمل تقربني من الشر وتباعدني من الخير، وإني لا أثق إلا برحمتك، فاجعل لي عندك عهدًا تُؤدّيه إلي يوم القيامة، إنك لا تخلف الميعاد.):

"Ey gökleri ve yeri yaratan, gizliyi ve açığı bilen Allah'ım! Ben bu dünya hayatında sana şu ahdi veriyorum ki, sen beni kendi amelimle baş başa bırakacak olursan, beni şerre yakınlaştırır, hayırdan uzaklaştırırsın. Ben ancak senin rahmetine güvenirim. Bu sebeple senin yanında kıyâmet gününde bana karşılığını vereceğin bir ahdimin olmasını takdir buyur. Şüphesiz ki sen sözünden caymazsın" deyin dedi. (Ravilerden) el-Mesudi) dedi ki: Bana Zekeriyâ, el-Kâsım b. Abdurrahman'dan tahdis etti. Bize İbn Mes'ud haber verdi. Bunlara bir de şu ibareleri ekliyordu: "(خائفًا مستجيرًا مستغفرًا، راهبًا

Scanned with CamScanner

راغبًا إليك): Korkarak, himayeni isteyerek, mağfiretini dileyerek, endişe ederek ve sana rağbet ederek." Sonra bunu (Muhammed b. el-Hasan el-Vasiti) Mesudi'den buna yakın lafızlarla rivayet etti.

Rahmâna Çocuk İsnâd Edenler:

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمٰنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾ إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمٰنِ عَبْدًا ﴿٩٣﴾ لَقَدْ أَحْصَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾

88. "Rahmân evlat edindi" dediler.

89. Andolsun ki siz, pek çirkin bir şey söylediniz.

90. Bundan dolayı neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp, yarılarak yıkılacak.

91. Rahmân'a evlât isnad ettiler diye.

92. Halbuki Rahmân'a evlat edinmek yaraşmaz.

93. Göklerde ve yerde kim varsa hepsi Rahmân'ın huzuruna ancak kul olarak gelecek.

94. Andolsun ki hepsini kuşatıp, onları teker teker saymıştır.

95. Hepsi kıyâmet gününde ona yalnız başlarına gelirler.

Tefsiri:

Şanı yüce Allah bu şerefli sûrede İsa (a.s)'ın kulluğunu vurgulayıp, onun Meryem'den babasız olarak yaratıldığını söz konusu ettikten sonra Allah'ın bir evladı olduğunu -ki o bundan alabildiğine yüce ve münezzehtir- iddia edenlerin iddialarını reddetmek konumuna dair olarak şöyle buyurmaktadır: *"Rahmân evlat edindi dediler. Andolsun ki siz"* bu şekilde söyleyerek *"pek çirkin bir şey söylediniz."*

Scanned with CamScanner

İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve Mâlik pek büyük diye açıklamışlardır. (إِدًّا) buyruğu hemzenin kesreli ve fethalı okunması bir de ayrıca med ile okunması şeklinde üç türlü okunuşu vardır ki, birincisi en meşhur olanlarıdır, denilmektedir.

"Bundan dolayı nerdeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp dağılarak yıkılacak. Rahmân'a evlat isnad ettiler diye." Yani bu varlıklar Âdemoğullarının günahkârları tarafından söylenen bu sözleri işittikleri vakit yüce Rabbi tazim ve takdisleri sebebiyle sözü edilen bu haller olacak nerdeyse. Çünkü bunlar onu tevhid etmek, ondan başka hiçbir ilah bulunmadığı, hiçbir ortağının olmadığı, benzerinin, evladının, eşinin, denginin olmadığı temeli üzerinde bina edilmişlerdir. Onların varlıklarının temeli Allah'ın bir ve tek ve samed oluşudur:

وفي كُلّ شَيءٍ له آيَةٌ تَدُل على أنه واحِدُ

Her şeyde onun bir âyeti (delili ve belgesi) vardır

Onun bir ve tek olduğuna delalet etmektedir.

[4528] İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Bundan dolayı nerdeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp yarılacak. Rahmân'a evlat isnad ettiler diye"* buyruğu hakkında dedi ki: Gökler, yer, dağlar ve sekaleyn (cinlerle insanlar) dışında bütün yaratılmışlar, Allah'a ortak koşulmasından dehşete düştüler. Allah'ın azameti dolayısıyla şirkten ötürü neredeyse yok olup gidecekler. Müşrik kimsenin yaptığı iyiliklerin şirkiyle birlikte fayda sağlamayacağı gibi, bizler Allah'ın muvahhidlerin günahlarını mağfiret edeceğini de ümit ederiz. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ölülerinize Allah'tan başka ilah olmadığı şahadetini telkin ediniz. Çünkü ölümü sırasında kim bu şahadeti söylerse ona cennet vacip olur."* Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Peki ya sağlıklı iken bunu söyleyen(in durumu ne olur)? dediler. Allah Rasûlü: *"O daha da gerektiricidir, daha da gerektiricidir"* buyurdu. Sonra da şöyle devam etti: *"Nefsim elinde olana yemin olsun ki gökler, yerler ve içindekiler, ikisi arasındakiler, altlarında olanlar getirilip de Mizanın bir kefesine konulacak olursa Allah'tan başka ilah olmadığına dair şahadet diğer kefeye konulursa hiç şüphesiz onlardan ağır basar."*[381] Bu şekil-

381 Taberî, 23953. Rivayette Ali b. Ebî Talha ve İbn Abbâs arasında irsal (kopukluk) vardır ama bunun lehine tanıklık edecek rivayetler vardır.

Scanned with CamScanner

de bunu İbn Cerîr rivayet etmiştir. Bataka hadisi diye bilinen hadis de buna şahitlik etmektedir.[382]

Dahhâk: *"Bundan dolayı nerdeyse gökler çatlayacak"* yani Allah'ın azametinden korkarak çatlayacaklar, diye açıklamıştır. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de: *"Yer"* aziz ve celil olan Allah için gazaplanıp, öfkelenerek *"yarılacak"* diye açıklamış; *"dağlar parçalanıp, dağılarak yıkılacak"* buyruğunu İbn Abbâs yıkıntı yığını haline gelecek, diye açıklamıştır. Said b. Cubeyr de: Birbirinin üstüne, ardı arkasına kırılıp dökülecekler, diye açıklamıştır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Avn b. Abdullah dedi ki: Şüphesiz dağ bir diğer dağa adını söyleyerek, ey filan bugün senin yanından aziz ve celil olan Allah'ı zikreden kimse geçti mi, diye sorar, o evet der ve bundan dolayı sevincini de ifade eder. Avf dedi ki: Dağlar hayırlı sözleri daha iyi işitirler. Bunlar, yalan ve batılı söylenirken işittikleri halde, ondan başka sözleri işitmezler mi? Sonra: *"Bundan dolayı nerdeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp dağılarak yıkılacak Rahmân'a evlat isnad ettiler diye"* buyruklarını okudu.

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Galib bacred dedi ki: Bana Şam ahalisinden bir adam Mina mescidinde tahdis edip dedi ki: Bana ulaştığına göre Allah yeri yaratıp, onun içindeki ağaçları da yarattıktan sonra yeryüzünde Âdemoğullarından yanına gittiği her bir ağaçtan mutlaka bir fayda sağlar, yararlanırlardı. -Yahut da onların o ağaçtan bir faydaları olurdu, dedi.- Yer ve ağaçlar hep bu şekilde kalmaya devam etti, ta ki Âdemoğullarının günahkârları o pek büyük sözü, yani *"Rahmân evlat edindi"* sözünü söyledikleri vakte kadar. Onlar bu sözü söyleyince, yer korkudan titredi, ağaçlar diken çıkardı. Ka'b el-Ahbar da dedi ki: Onlar o sözlerini söyleyince melekler gazap etti, cehennemin alevleri daha da arttı.

[4529] İmam Ahmed de dedi ki: Ebû Abdurrahman es-Sülemi, Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Duyduğu rahatsız edici bir söze karşı Allah'tan daha çok sabreden hiç kimse yoktur.. Çünkü ona ortak koşuluyor, onun çocuğu olduğu söyleniyor, buna rağmen o onlara afiyet veriyor, onlardan belaları uzaklaştırıyor ve onları rızıklandırıyor."*[383] Bunu Buhârî ve Müslim tahriç

382 İleride yüce Allah'ın izniyle Enbiyâ, 47'nin tefsirinde gelecektir.

383 Daha önce Bakara, 116, 126. âyetlerin tefsirinde geçtiği gibi. Buhârî, 6099; Müslim, 2804; Ahmed, IV, 395'te yer almaktadır.

Scanned with CamScanner

etmişlerdir. Bir lafzında da: "Onlar onun çocuğu olduğunu söylüyorlar, kendisi de onlara rızık veriyor, afiyet veriyor."

"Halbuki Rahmân'a evlat edinmek yakışmaz" uygun düşmez, onun celal ve azametiyle bağdaşmaz. Çünkü onun yaratılmışlardan dengi benzeri yoktur ve ayrıca bütün yaratılmışlar onun kuludur. Bu sebeple: *"Göklerde ve yerde kim varsa hepsi Rahmân'ın huzuruna ancak kul olarak gelecektir. Andolsun ki hepsini kuşatıp, onları teker teker saymıştır"* buyurmaktadır. Yani onları yarattığı vakitten kıyâmet gününe kadar sayılarını, erkeklerini dişilerini, küçüklerini büyüklerini bilmiştir. *"Hepsi kıyâmet gününde ona yalnız başına gelirler."* Yani onlara yardım edecek, onları himaye edecek, bir ve tek olan, ortağı bulunmayan Allah'tan başka kimse olmayacaktır. O yarattıkları hakkında dilediği gibi hüküm verecektir. O Zerre ağırlığınca zulmetmeyen, hiç kimseye haksızlık etmeyen, mutlak adalet sahibidir.

Müttakîlere Müjde:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾
فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنْذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا ﴿٩٧﴾
وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ ۖ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ
رِكْزًا ﴿٩٨﴾

96. Muhakkak iman edip, salih amel işleyenlere Rahmân bir sevgi var edecektir.

97. Biz onu, onunla takvâ sahiplerini müjdeleyesin, inat edenleri de uyarasın diye senin dilinle kolaylaştırdık.

98. Onlardan önceki zamanlarda nice nesilleri helâk ettik. Şimdi onlardan birini görüyor yahut gizli bir seslerini bile işitiyor musun?

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz, Muhammedî şeriata uyduğu için aziz ve celil olan Allah'ın razı olduğu ameller demek olan salih amelleri işleyen mü'min kulları için iyi kullarının kalplerine sevgi ve candan bağlılık tohumlarını ektiğini haber vermektedir. Bu, kesinlikle gerçek olan ve kaçınılmaz bir şeydir. Bu

Scanned with CamScanner

hususta Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den birçok yoldan sahih hadisler gelmiş bulunmaktadır.

[4530] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Allah bir kulu sevdiği zaman Cebrâil'i çağırır ve: Ey Cebrâil, ben filanı seviyorum, sen de onu sev, buyurur. (Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: Bunun üzerine Cebrâil onu sever. Sonra semadakiler arasında şöyle seslenir: Şüphesiz Allah filan kimseyi sever. Semadakiler de onu sever sonra yeryüzünde onun için kabul edilmek indirilir. Eğer Allah bir kula buğz edecek olursa Cebrâil'i çağırır ve ey Cebrâil ben filan kula buğzediyorum, sen de ona buğz et buyurur. Bunun üzerine Cebrâil ona buğz eder sonra semadakiler arasında: Şüphesiz Allah filana buğz eder siz de ona buğz edin diye seslenir. Bunun üzerine semadakiler de ona buğz eder, sonra da yeryüzünde onun için buğz edilmek indirilir."*[384]

Bunu Müslim, Suheyl'den gelen bir hadis olarak rivayet etmiştir. Ahmed ve Buhârî de bunu İbn Cureyc'den, o Mûsâ b. Ukbe'den, o İbn Ömer'in azatlısı Nafi'den, o Ebû Hureyre'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den buna yakın olarak rivayet etmiştir.

[4531] İmam Ahmed dedi ki: Sevban (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Şüphesiz kul, aziz ve celîl olan Allah'ın rızasını arayıp durur ve hep bu halini devam ettirir. Sonunda aziz ve celîl olan Allah Cebrâil'e şöyle der: Benim filan kulum beni razı etmenin yollarını arıyor. Haber vereyim ki, benim rahmetim onun üzerindedir. Bu sefer Cebrâil de: Allah'ın rahmeti filanın üzerine olsun, der. Arşı taşıyan melekler de onu söyler, onların çevresindekiler de onu söyler. Sonunda yedi semadakiler hepsi bunu söyler, sonra da bu yere iner."*[385] Bu garip bir hadistir. Bunu bu yoldan tahriç etmemişlerdir.

---

384 Buhârî, 3209, 7485; Müslim, 2637; Tirmizî, 3161; Ahmed, II, 267, 509; İbn Hibbân, 364 Ebû Hureyre'den bu senetle gelen çeşitli yollardan rivayet edilmiştir.

385 Ahmed, V, 279; Heysemî, Mecma, X, 202'de: Ravileri Meymun b. Adan dışında -ki o da sika bir ravidir- Sahih'in ravilerindir demektedir. Zehebî, Mizan, XL, 234'te: el-Fellas doğru sözlüdür ama hadisi zayıf birisidir. Nesâî onun pek kavi olmadığını söylemiştir demektedir. Sonra Zehebî bundan başka bir hadis daha zikrederek bu münkerdir demiştir. O halde senet zayıftır.

Scanned with CamScanner

[4532] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Ümâme'den dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Sevgi* -(ravilerden) Şerik, bu muhabbet demektir, demiştir- *ve semada yaygın bir şekilde bilinmek, Allah'tandır. Bu sebeple Allah bir kulu sevecek olursa Cebrâil (a.s)'a: Ben filanı seviyorum, der. Cebrâil de, şüphesiz Rabbiniz filan kimseyi seviyor, siz de onu seviniz, der.* (Ravilerden Esved) dedi ki: -Zannederim Şerik şöyle dedi: Bunun üzerine yerde onun için sevgi iner.- *(Allah) bir kula buğzederse Cebrâil'e: Ben filana buğzediyorum, sen de ona buğz et, der. Bunun üzerine Cebrâil: Şüphesiz ki Rabbiniz filana buğzediyor, siz de ona buğz ediniz, diye seslenir.* -(Ravilerden Esved) dedi ki: Zannederim Şerik: Bunun üzerine yeryüzünde onun için buğz salınır dedi.-"[386] Gariptır. Ama bunu (Kütüb-i Sitte sahipleri) tahriç etmemişlerdir.

[4533] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Allah bir kulu sevdiği vakit Cebrâil'e: "Ben filanı sevdim sen de onu sev" buyurur. O da semadan seslenir sonra yeryüzündekiler arasında onun için sevgi indirilir. İşte yüce Allah'ın: "Muhakkak iman edip salih amel işleyenlere Rahmân bir sevgi var edecektir" buyruğu bunu anlatmaktadır."*[387] Bunu Müslim ve Tirmizî ikisi de Kuteybe'den, o ed-Deraverdi'den bu senetle rivayet etmişlerdir. Tirmizî hasen, sahihtir demiştir.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Rahmân onlar için bir sevgi"* bir muhabbet *"var edecektir"* dediğini nakletmektedir. Mücâhid de ondan: *"Rahmân onlar için bir sevgi var edecektir"* insanlar arasında dünyada bir muhabbet yaratacaktır, dediğini nakletmektedir. Said b. Cubeyr de ondan: O insanları sever, kendisi de onlara sevdirilir dediğini nakletmektedir. Yani Allah'ın mü'min kulları da onu sever. Bu da Mücâhid'in, Dahhâk ve başkalarının dedikleri gibidir. Avfî yine İbn Abbâs'tan: Müslümanlar tarafından dünyada sevilmek, güzel rızık ve doğru konuşan dil diye açıklamıştır.

Katâde dedi ki: *"Muhakkak iman edip, salih amel işleyenlere Rahmân bir sevgi var edecektir."* Evet, Allah'a yemin ederim ki (bunu) iman ehlinin kalplerinde yaratacaktır.

---

386 Ahmed, V, 263, 259; Taberânî, 7551; Heysemi, Mecma, X, 271'de ravilerinin sika oldukları söylenmiştir demektedir. Derim ki: Şerik hakimlik görevini üstlenince hafızası kötüleşti. Bu sebeple senet zayıftır ama aslının şahitleri vardır.

387 Müslim, 2637; Tirmizî, 3161

Scanned with CamScanner

Bize zikredildiğine göre Herim b. Hayyân şöyle derdi: Kalbiyle Allah'a yönelen bir kulun kalbine de Allah mutlaka mü'minlerin kalplerini yöneltir ve sonunda ona onların sevgi ve merhametini nasip eder.

Katâde dedi ki: Osman baffan (radıyallâhu anh) şöyle derdi: Hayır ya da şer amel işleyen her bir kula mutlaka yüce Allah da o amelinin elbisesini giydirir.

İbn Ebî Hâtim'den (r.h) rivayete göre Hasan-ı Basrî dedi ki: Bir adam şöyle demişti: Allah'a yemin ederim, Allah'a kendisi ile anılacağı bir şekilde bir ibadette bulunacağım. Bu sebeple o kişi namaz vaktinde mutlaka ayakta namaz kılarken görülür, mescide ilk giren kişi o olur, son çıkan kişi o olurdu. Ama hiç tazim edilmezdi. Bu hali ile yedi ay devam etti. Bir topluluğun yanından geçti mi mutlaka: Şu riyakâr adama bakınız, derlerdi. Bundan dolayı kendi kendisine geldi ve gördüğüm kadarıyla ancak benden kötü bir şekilde söz ediliyor. Andolsun amelimin tamamını sadece aziz ve celil olan Allah'a ayıracağım, dedi ve niyetini tam aksine çevirmekten başka bir şey yapmadı, daha önce yaptığı amellere hiçbir şey ilave de etmedi. Bundan sonra bir topluluğun yanından geçti mi onlar: Şu andan itibaren Allah filan kişiye rahmetini ihsan etsin, diyorlardı. Ayrıca Hasan-ı Basrî: *"Muhakkak iman edip, salih amel işleyenlere Rahmân bir sevgi var edecektir"* âyetini okudu.

İbn Cerîr'in rivayet ettiği bir esere göre, bu âyet-i kerime Abdurrahman b. avf'ın hicreti hakkında inmiştir. Ancak bu bir hatadır. Çünkü bu sûre tamamıyla Mekke'de inmiştir. Ondan hiçbir bölüm hicretten sonra inmiş değildir, ayrıca buna dair senet de sahih değildir. Allah en iyi bilendir.

"Biz onu" yani Kur'ân'ı onunla *"takvâ sahiplerini"* Allah'ın çağrısını kabul eden ve Rasûlü'nü tasdik eden kimseleri *"müjdeleyesin, inat edenleri"* yani haktan ayrılıp, batıla yönelen eğri kimseleri *"uyarasın diye"* ey Muhammed! *"senin dilinle"* bu da fasih, kâmil, apaçık Arapça'dır *"kolaylaştırdık."*

İbn Ebî Necih, Mücâhid'den *"inat edenleri"* anlamındaki buyruğu dosdoğru yolda yürümeyenleri diye açıkladığını nakletmektedir. Sevrî, İsmail es-Süddî'den, o Ebû Sâlih'ten *"inat edenleri de"* haktan ayrılıp, sapanları da *"uyarasın."* diye açıkladığını rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

Dahhâk: (الأَلد) düşman demektir, demiştir. Kurazî: Çok yalancı, diye açıklamıştır. Hasan-ı Basrî de: *"İnat edenleri"* işitmeyen, sağır olanları, diye açıklarken başkası: Kalp kulakları işitmeyenler, diye açıklamışlardır. Katâde: *"İnat edenler"* ile Kureyşliler kastedilmektedir, demiştir.

el-Avfî, İbn Abbâs'tan: *"İnat edenler"* günahkâr kimseler, demektir. Leys b. Ebî Süleym de Mücâhid'den böylece rivayet etmiştir. İbn Zeyd ise bu çok zalim kimse demektir, deyip ve yüce Allah'ın: *"Halbuki o düşmanın en azılı olanıdır"* (Bakara, 204) buyruğunu da okudu.

"Onlardan önceki zamanlarda nice nesilleri" Allah'ın âyetlerini inkâr eden, Rasûlü'nü yalanlayan nice ümmeti *"helâk ettik. Şimdi onlardan birini"* onlardan herhangi bir kimseyi *"görüyor, yahut gizli bir seslerini bile işitiyor musun?"* İbn Abbâs, Ebu'l-Âliye, İkrime, Hasan-ı Basrî, Said b. Cubeyr, Dahhâk ve İbn Zeyd burada: "(رِكْزًا): *gizli ses*" kelimesi, ses anlamındadır, demişlerdir. Hasan ve Katâde bunu bir göz görüyor yahut bir ses duyuyor musun, diye açıklamıştır. Bu kelimenin sözlükteki asıl anlamı ise gizli sestir. Şair dedi ki:

فَتَوجست رِكْز الأنيس فَرَاعَها عَنْ ظَهْر غَيب والأنيسُ سَقَامُها

(O yaban ineği) insanın gizli sesini duymaya çalıştı ve korktu

Hiç kimseyi görmediği halde, halbuki onun asıl helâk olması insan eliyledir.

Meryem sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd Allah'adır, lütuf O'ndandır.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

TÂHÂ SÛRESİ

[135 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[4534] İmamlar imamı Muhammed b. İshâk b. Huzeyme, Kitabu't-Tevhid'de Ziyad b. Eyyûb yoluyla Ebû Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Şüphesiz Allah Âdem'i yaratmadan bin yıl önce Tâhâ ve Yâsin'i okudu. Melekler (bunları) işitince: Bu buyrukların üzerlerine ineceği ümmete ne mutlu! Bu buyrukları ezberleyecek kalplere ne mutlu! Bu buyrukları okuyacak dillere ne mutlu, dediler."[388]

Bu garip bir hadistir. Münkerliği de vardır. Senedinde yer alan İbrâhim b. Muhacir ve onun hocası hakkında olumsuz değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Rahmân'ın Kur'ân'ı:

طٰهٰ ﴿١﴾ مَآ أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰى ﴿٢﴾ إِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشٰى ﴿٣﴾ تَنْزِيلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَاوَاتِ الْعُلٰى ﴿٤﴾ اَلرَّحْمٰنُ

388 Oldukça zayıftır. Darimi, II, 456, h. no: 3290; İbn Adiyy, I, 216; İbn Hibbân, el-Mecruhun, I, 108; İbnu'l-Cevzî, Mevzuat, I, 110. İbn Adiyy ben İbrâhim b. Muhacir'in bundan daha münker bir hadisini bulmadım. Buhârî: İbnu'l-Muhacir hadisi münker birisidir. İbnu'l-Cevzî bunun senedinde Ömer b. Hafs vardır. Ahmed: Biz onun rivayet ettiği hadisleri yaktık. İbn Hibbân: Bu uydurma bir metindir demiş, suyûtî el-Lealiu'l-Masnûa adlı eserinde pek bir anlam ifade etmeyen eleştirilerde bulunmuştur. Darimi'nin kitabı için "sahih" adını kullansalar dahi bu böyledir. (İbn Adiyy'in açıklamaları burada bitmektedir.) Iraki, İhya (daki hadislerin tahricine dair eserin)de, I, 274'de zayıftır demekle yetinmiştir.

Scanned with CamScanner

عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴿٥﴾ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ﴿٦﴾ وَإِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى ﴿٧﴾ اَللّٰهُ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ﴿٨﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Tâhâ.

2. Biz sana Kur'ân'ı güçlük çekmen için indirmedik.

3. Ancak korku duyan kimseye öğüt olmak üzere (gönderdik).

4. O, yeri ve yüksek gökleri yaratan Allah tarafından indirilmiştir.

5. Rahmân Arş'a istivâ etti.

6. Göklerde, yerde, onların arasında ve nemli toprağın altında olanların hepsi O'nundur.

7. Sen sözünü açığa vursan bile muhakkak O saklı olanı da, ondan gizli olanı da bilir.

8. Allah odur ki Ondan başka ilâh yoktur. En güzel isimler yalnız Onundur.

Tefsiri:

Mukatta Harfler ile ilgili bilgiler, Bakara sûresinin baş taraflarında -ayrıca tekrar etmeye gerek bırakmayacak şekilde- önceden geçmiş bulunmaktadır.

İbn Ebî Hâtim dadi ki: İbn Abbâs dedi ki: *"Tâhâ"* ey adam demektir. Mücâhid, İkrime, Said b. Cubeyr, Ata, Muhammed b. Ka'b, Ebû Mâlik, Atiyye el-Avfî, Hasan(-ı Basrî), Katâde, Dahhâk, Süddî ve İbn Ebza'dan da aynı şekilde: *"Tâhâ"* ey adam demektir, diye açıkladıkları rivayet edilmiştir.

İbn Abbâs, Said b. Cubeyr ve Sevrî'den gelen bir rivayete göre de bu Nabatice'de, ey adam, anlamında bir kelimedir. Ebû Sâlih de: Bu Arapçalaştırılmış bir kelimedir, demiştir.

[4535] Kadı İyâz, eş-Şifa adlı eserinde Abd b. Humeyd'den tefsirinde er-Rebî' b. Enes'in şöyle dediğini nakletmektedir: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaz kıldığı vakit bir ayak üzerinde durur, diğerini kaldırırdı. Bunun üzerine

Scanned with CamScanner

yüce Allah *"Tâhâ"* Yani: Ey Muhammed! Yere bas *"biz sana Kur'ân'ı güçlük çekmen için indirmedik"* buyruğunu indirdi.[389]

Sonra şunları söylemektedir: Bu ilahi hitaptaki ikram ve güzel muamele, açıkça ortadadır.

"Biz sana Kur'ân'ı güçlük çekmen için indirmedik" buyruğu hakkında Cuveybir, Dahhâk'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Allah Kur'ân'ı Rasûlü'ne indirince o da, ashabı da Kur'ân okuyarak namaz kıldı. Kureyş müşrikleri: Allah bu Kur'ân'ı Muhammed'e ancak güçlük çeksin diye indirdi dediler. Bu sebeple yüce Allah: *"Tâhâ, biz sana Kur'ân'ı güçlük çekmen için indirmedik. Ancak korku duyan kimseye öğüt olmak üzere (gönderdik)"* buyruklarını indirdi. Yani durum batılcıların iddia ettikleri gibi değildir. Aksine Allah'ın kendisine ilim verdiği kimse hakkında pek büyük bir hayır murad etmiş olduğunu gösterir. Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğu gibi:

[4536] Muâviye dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah kimin hakkında hayır murad ederse onu dinde (inceliklerine varıncaya kadar) bilgi sahibi kılar."*[390]

Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî'nin bu hususta rivayet etmiş olduğu hadis ne kadar da güzeldir. O şöyle diyor:

[4537] Bize Ahmed b. Zuheyr tahdis etti. Sa'lebe b. el-Hakem dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah kıyâmet gününde kulları arasında hüküm vermek üzere Kürsisine oturacağı vakit ilim adamlarına şöyle buyuracak: Benim size ilmimi ve hikmetimi tevdi etmemin tek*

389 Bu mürseldir çünkü er-Rabî b. Enes tabiindendir. Ondan bu rivayeti nakleden Ebû Câfer, er-Râzî nispetli İsa b. Ebî İsa'yı birden çok kişi zayıf kabul etmiştir. Hadis ayrıca Ali (radıyallâhu anh)'ın lafızlarıyla mevsul olarak rivayet edilmiştir: "Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayaklarını nöbetleşe kullanarak bir ayak üzerinde dururdu. Nihayet "Taha..." nazil oldu. Bunu Bezzâr, 2232'de rivayet etmiş olup, Heysemi, Mecma, 11165'te: Senedinde Yezîd b. Bilal vardır. Buhârî: Tetkike ihtiyacı vardır demiştir. Keysan b. Amr'ın da İbn Hibbân sika olduğunu söylemiş, İbn Maîn zayıf olduğunu belirtmiştir. Geri kalan ravileri ise sikadırlar demektedir. suyûtî, ed-Durr, IV, 516'da hasen olduğunu söylemiştir. Bu lafız ise Rabi b. Enes'in rivayet ettiği lafızdan daha hasendir. Daha başka yollardan da gelmiştir ki bunları suyûtî, ed-Durru'l-Mensur, IV, 516'da kaydetmiştir. Böylelikle bunun bir aslının olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kendisine itimat edilecek olan Ali (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadistir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

390 Daha önce Nisâ, 49. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

sebebi , yalnızca ne işlemiş olursanız işleyin hiç umursamadan size mağfiret etmeyi murad ettiğim içindir."[391] Senedi ceyyiddir. Bu (senette zikredilen) Salebe b. el-Hakem, el-Leysi nispetli olup, onu Ebû Ömer, el-İstîâb adlı eserinde söz konusu etmiş ve Basra'ya yerleştiğini sonra da Kufe'ye geçtiğini, kendisinden Simak b. Harb'in rivayette bulunduğunu belirtmiştir.

Mücâhid yüce Allah'ın: *"Biz sana Kur'ân'ı güçlük çekmen için indirmedik"* buyruğunun: *"Ondan (Kur'ân'dan) kolayınıza geleni okuyunuz"* (Müzzemmil, 20) buyruğuna benzediğini söylemiştir. Çünkü onlar namaz kılarken göğüslerine ip bağlayarak asılırlardı. Katâde ayrıca: *"Biz sana Kur'ân'ı güçlük çekmen için indirmedik"* buyruğu ile ilgili olarak şunları da söylemektedir: Hayır, Allah'a yemin olsun ki, onu güçlük sebebi olmak üzere indirmemiştir. Onu rahmet ve nur olarak, cennete götüren bir kılavuz olarak indirmiştir.

"Ancak korku duyan kimseye öğüt olmak üzere" indirmiştir. Allah kitabını rahmet olarak indirmiş, Rasûlü'nü rahmet olmak üzere göndermiştir. Bununla kullarına rahmetini ihsan etmiştir. Böylelikle öğüt alan öğüt alsın. Kişi Allah'ın kitabından duyup, dinledikleriyle yararlansın. O Allah'ın içinde helalini ve haramını indirmiş olduğu bir öğüttür.

---

391 Münkerdir. Bunu Taberânî, 1381'de tahriç etmiş olup, Heysemi, Mecma, 527'de ravilerinin sika oldukları söylenmiştir demektedir. Münziri de Terğib, 131'de ravilerinin sika oldukları söylenmiştir demektedir. Hâfız İbn Kesir de ceyyid olduğunu söylemiştir. Halbuki bu hadis el-Ala b. Mesleme Ebû Sâlim etrafında dönüp durmaktadır. Zehebî bunu Mizan, 5743'te söz konusu etmiş, el-Ezdi'den: Ondan rivayet helal değildir dediğini nakletmiştir. İbn Tahir ise: Hadis uydururdu derken, İbn Hibbân: Uydurma hadisleri rivayet eder demiştir. Ayrıca (el-Ala): "Kürsisine oturacağı zaman" lafzını münferid olarak rivayet etmiştir. Bu lafız ise oldukça münkerdir. Bu lafız olmadan da hadis rivayet edilmiştir ki bunu da Taberânî, Sağir, 591'de Ebû Mûsâ'nın rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş, Heysemi, 528'de: Senedinde Mûsâ b. Ubeyde er-Rebezi vardır ve o oldukça zayıf bir ravidir demiştir. İbnu'l-Cevzî bunu Mevzuat, I, 263'te kaydettikten sonra Talha b. Zeyd dolayısıyla da illetli olduğunu belirtmiştir. Bu Ebû Ümâme yahut Vâsile b. el-Eska'ın naklettiği bir rivayet olarak da zikredilmiştir. Bunu da İbn Adiyy, V, 162'de rivayet etmiş, onun yolundan İbnu'l-Cevzî, I, 263-264'te kaydederek Osman b. Abdurrahman'dan ötürü illetli olduğunu ve ayrıca bu hadiste acayiplikler bulunduğunu belirterek illetli olduğuna işaret etmiştir. Hadis İbn Abbâs'ın bir rivayeti olarak da gelmiş olup, bunu Ukayli 332'de kaydetmiştir. Bunun da senedinde Mücalid b. Said vardır. Zayıf bir ravidir. Ayrıca Ukayli, Adiyy b. Ertaa'dan ötürü de illetli olduğunu söylemiştir ve haber münkerdir. Çünkü ilim adamı da diğer insanlar gibi hatta onlardan da fazla sorgulanacak ve hesaba çekilecektir. Hadis senetlerinin ileri derecedeki zayıflıkları dolayısıyla zayıf mertebesinin üstüne çıkamaz. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

"O yeri ve yüksek gökleri yaratan Allah tarafından indirilmiştir." Yani: Ey Muhammed! Sana gelen bu Kur'ân her şeyin Rabbi, mutlak sahibi, her şeye gücü yeten, semadan aşağıda olmasıyla, kesifliğiyle yeri yaratan, yüksekliğiyle ve latifliğiyle yüksek semaları yaratan tarafından indirilmiştir.

[4538] Tirmizî ve başkalarının sahih olduğunu belirttikleri bir hadiste şöyle denilmektedir: *"Her bir semanın kalınlığı beş yüz yıllık bir mesafedir. Her bir sema ile ondan sonraki diğer sema arasındaki uzaklık da beş yüz yıllık bir mesafedir."*[392]

Burada İbn Ebî Hâtim, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amcası Abbâs (radıyallâhu anh) tarafından rivayet edilmiş bulunan dağ keçileri hadisini zikretmiş bulunmaktadır.[393]

"Rahmân Arşa istivâ etti." A'râf sûresinde buna dair açıklamalar geçmiş bulunmaktadır. Burada ayrıca tekrara gerek yoktur. Yine orada bu hususta en selâmetli yolun selef yolu olduğu ve kitap ve sünnette bu hususta gelmiş olan buyrukları herhangi bir keyfiyetlendirme, tahrif, teşbih, ta'til ve temsile gitmeden geldikleri gibi kabul etmek olduğu da belirtilmiş idi.

"Göklerde, yerde, onların arasında ve nemli toprağın altında olanların hepsi Onundur." Yani hepsi onun mülküdür, onun avucunun içindedir, onun tasarrufu, meşieti, iradesi ve hükmü altındadır. Bütün bunların yaratıcısı, maliki ve ilahı odur. Ondan başka hiçbir ilah yoktur, onun dışında Rabb yoktur.

"Ve nemli toprağın altında olanlar." Muhammed b. Ka'b dedi ki: Yedinci yerin altında olanlar, demektir. Evzâî dedi ki: Yahyâ b. Ebî Kesir kendisine şunu tahdis etti: Ka'b'a: Bu yerin altında ne var, diye soruldu. O, su dedi. Suyun altında ne var soruldu, yer dedi. Yerin altında ne var soruldu, o su dedi. O suyun altında ne var soruldu, yer dedi. O yerin altında ne var diye soruldu, su dedi. Peki, o suyun altında ne var denildi. O yer dedi. Peki, o yerin altında ne var soruldu, o su dedi. O suyun altında ne var denildi, o yer dedi. Peki, o yerin altında ne var diye soruldu. O bir kaya var dedi. O kayanın altında ne var diye soruldu, bir melek var dedi. Peki, o meleğin altında ne var diye so-

392 İleride yüce Allah'ın izniyle kaynakları gösterilecektir.
393 İnşallah bunun da kaynakları ileride gösterilecektir.

Scanned with CamScanner

ruldu. O: Her iki yanı Arşa asılı bir balık dedi. O balığın altında ne var denildi, o hava ve karanlık var ve ilim orada kesintiye uğramıştır, dedi.[394]

[4539] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki yerler (arzlar)in durumu şöyledir: Her bir arz ve ondan sonraki arasında beş yüz yıllık bir mesafe vardır. Bunların en üstte olanları da bir balığın sırtı üzerindedir. Bu balığın her iki yanı semaya kadar ulaşmıştır. Balık bir kayanın üzerindedir, kaya bir meleğin elindedir. İkincisi rüzgârın tutulduğu yerdir, üçüncüsünde cehennemin taşları vardır, dördüncüsünde cehennemin kibriti vardır, beşincisinde cehennemin yılanları vardır, altıncısında cehennemin akrepleri vardır, yedincisinde de Sekar vardır. Orada İblis demir zincirlere vurulmuş haliyle bulunur. Bir eli önünde, öbür eli arkasında bağlanmıştır. Allah onu dilediği bir sebep dolayısıyla serbest bırakmayı murad ederse bırakacaktır."*[395] Bu oldukça garip bir hadistir. Merfu olması da tartışılır.

[4540] Hâfız Ebû Ya'lâ, Müsned'inde dedi ki: Câbir b. Abdullah dedi ki: Tebuk gazvesinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)ile birlikte idim. Oldukça sıcak bir günde geri döndük. Bizler birer ikişer dağınık bir şekilde yayılmıştık. (Câbir) dedi ki: Ben askerin (karargâhın) ilkleri arasında idim. Derken bir adam karşımıza çıktı, selâm verdi. Sonra: Muhammed hanginiz, dedi. Bu

394 Bu İsrâiloğullarının karıştırdıkları bilgilerdendir. Ne nakil açısından, ne akıl, ne ilim bakımından sahih değildir.

395 Senedi oldukça zayıftır. Merfu rivayetler arasında aslı astarı yoktur. Zahiren göründüğü kadarıyla bu Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan onun Yermuk günü ele geçirdiği iki heybeden alınan bilgilerdendir. Yerin bir balığın sırtı üzerinde olması gibi anlatılan bütün bu hususlar İsrâiliyattandır. Senedine gelince senette Durrac Ebu's-Semh vardır ki çokça münker rivayetler nakletmiştir. Birden çok kişi onun zayıf olduğunu söylemiştir. Ondan rivayeti nakleden Abdullah b. Süleyman el-Mısrî hakkında Bezzâr şöyle demiştir: Kendisine mutabaatta bulunulmayan çeşitli hadisler rivayet etmiştir. Ondan rivayeti nakleden Abdullah b. Ayyaş el-Kıtbani'ye gelince, Müslim şahitler arasında ondan gelen rivayetleri almıştır. Nesâî zayıf olduğunu söylerken, İbn Hibbân sika olduğunu belirtmiştir. İbn Yunus: Rivayet ettiği hadisleri münkerdir demiştir. Yine senette Abdullah b. Vehb'in kardeşinin oğlu vardır ki adı Ahmed b. Abdurrahman'dır. Mizan, 444'de (hakkında) şu ifadeler yer almaktadır: İbn Adiyy dedi ki: Ben Mısırlı hadis âlimlerinin onun zayıf olduğunu ittifakla kabul ettiklerini gördüm. İbn Hibbân dedi ki: Çokça münker rivayetler nakletmiştir. İbn Huzeyme: Başkalarının münker gördükleri hadisler rivayet etmiş, o da bunları rivayet etmekten vazgeçmiştir demektedir. (Mizan'daki bilgiler burada sona ermektedir.) İşte bu zayıf raviler zinciri ile nakledilmiş bir hadistir. Gördüğünüz gibi merfu bir hadis olarak rivayeti kesinlikle sahih değildir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

arada arkadaşlarım gitti, ben onunla birlikte durdum. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de kırmızı bir deve üzerinde askerlerin ortasında elbisesini güneşten ötürü başının üzerine örtmüş olduğu haliyle geldi. Ben: Ey soru soran kişi, işte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanına geliyor dedim. O: Allah'ın Rasûlü bunların hangisidir? dedi. Ben: Şu kırmızı deve üzerinde olan dedim. Ona yaklaştı. Devesinin yularını tutunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de (devesini) durdurdu. Adam: Sen Muhammed misin dedi. Allah Rasûlü, *"evet"* dedi. Adam: Ben sana yeryüzünde bir ya da iki kişi dışında hiç kimsenin bilmediği bazı hususlar hakkında soru sormak istiyorum, dedi. Allah Rasûlü: *"İstediğini sor"* dedi. Adam: Ey Muhammed! Nebî uyur mu? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Onun gözleri uyur, ama kalbi uyumaz"* buyurdu. Adam, doğru söylüyorsun, dedi. Sonra: Ey Muhammed! Çocuk babasına ve annesine neden benzer? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Erkeğin suyu beyaz ve katıdır. Kadının suyu ise sarı ve incedir. Suların hangisi diğerine baskın gelirse çocuk ona benzer."* buyurdu. Adam: Doğru söylüyorsun, dedi. Adam: Çocuktan erkeğe ait olan nedir, kadına ait olan nedir? dedi. Allah Rasûlü: *"Kemikler, damarlar, sinirler erkeğe, et, kan, karaciğer ve saç kadına aittir"* dedi. Adam: Doğru söylüyorsun, dedi. Daha sonra: Ey Muhammed! Bunun altında ne var? dedi. -Kastettiği yer idi.- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bir takım yaratılmışlar var"* dedi. Adam: Peki onların altında ne var? dedi. Allah Rasûlü: *"Bir yer var"* dedi. Adam: Peki, o yerin altında ne var? dedi. Allah Rasûlü: *"Su"* dedi. Adam: Ya o suyun altında ne var, dedi. Allah Rasûlü: *"Nemli toprak var"* dedi. Adam: Ya nemli toprağın altında ne var? deyince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ağladı ve gözlerinden yaş akıtarak: *"İşte ey soru soran kişi yaratılmışların ilmi yaratıcının ilminin yanında (orada) kesintiye uğramıştır. Artık buna dair kendisine soru sorulanın bilgisi, soru sorandan fazla değildir"* dedi. (Câbir) dedi ki: Adam: Doğru söylüyorsun. Senin Allah'ın Rasûlü olduğuna şahadet ederim, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İnsanlar. Bunun kim olduğunu biliyor musunuz?"* dedi. Onlar: Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, dediler.Allah Rasûlü: *"Bu Cebrâil (a.s)'dır"* buyurdu.[396]

396 Senedi vahidir. İbn Kesir de el-Kâsım b. Abdurrahman'dan ötürü illetli olduğunu söylemiştir. Zehebî, Mizan, 6822'de hakkında şöyle diyor: Ebû Hâtim zayıf bir ravi olduğunu söylemiştir. Ayrıca Ebû Hâtim dedi ki: Ondan bize Muhammed b. Abdullah el-Ensârî batıl iki tane hadis nakletti. İbn Maîn dedi ki: Bunun hiçbir değeri yoktur.

Scanned with CamScanner

Bu oldukça garip bir hadistir. Oldukça şaşırtıcı bir anlatımı vardır. Bunu burada (senedinde) geçen Kâsım b. Abdurrahman tek başına (münferiden) rivayet etmiştir. Yahyâ b. Maîn onun hakkında: Hiçbir değeri yoktur, demiştir. Ebû Hâtim er-Râzî zayıf olduğunu söylerken, İbn Adiyy bilinmez (meçhul bir ravidir) demektedir. Derim ki: Bu hadisi karıştırmış ve bazı şeylerin içerisine başka şeyler, bir hadisin içine başka bir hadis girmiştir. Bunu kasten yapmış olma ihtimali de vardır, farkında olmadan karışmış da olabilir. Allah en iyi bilendir.

"Sen sözünü açığa vursan bile muhakkak o saklı olanı da, ondan gizli olanı da bilir." Yani Kur'ân'ı saklı olanı da, ondan gizli olanı da bilen, yeri ve yüksek semaları yaratan Allah indirmiştir. Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Onu göklerle yerde olan, gizlilikleri bilen Allah indirmiştir. Muhakkak ki o Ğafûrdur, Rahîmdir."* (Furkân, 6)

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: *"O saklı olanı da, ondan gizli olanı da bilir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Saklı olan Âdemoğlunun kendi içinde gizleyip sakladığıdır. *"Ondan gizli olan"* ise Âdemoğlunun ileride yapacağı ve kendisi bunları bilmeden önce onun için saklı bulunan gizli hususlardır. Allah işte bütün bunları bilir. Bu kabilden geçenleri de, geriye kalanları da aynı bilgi ile bilir. Bu hususta bütün yaratılmışlar onun için tek bir nefis gibidir. İşte yüce Allah'ın: *"Sizin yaratılmanız ve öldükten sonra diriltilmeniz ancak bir can gibidir"* (Lokman, 28) buyruğu da bunu anlatmaktadır.

Dahhâk: *"O saklı olanı da, ondan gizli olanı da bilir"* buyruğu hakkında: Saklı olan senin kendi içinden söylediklerindir. Ondan gizli olan ise henüz daha kendi içinden geçirmediğin hususlardır, diye açıklamıştır.

Said b. Cubeyr dedi ki: Sen bugün ne gizlediğini, ne sakladığını bilirsin. Ama yarın ne gizleyeceğini bilemezsin. Allah ise bugün de ne gizlediğini, yarın da ne gizleyeceğini bilir.

Mücâhid: *"Ondan gizli olan"* buyruğu ile vesveseyi kastetmektedir, demiştir. Yine Mücâhid ve Said b. Cubeyr *"ondan gizli olan"* henüz daha içinden geçirmediği, ama yapacağı hususlar demektir, diye açıklamıştır.

Göründüğü kadarıyla iki hadisten birisi budur. Bu hadiste İbn Kesir'in dediği gibi karıştırma vardır. Bir kısmı mahfuzdur, başka rivayetlerde gelmiştir, diğer bir kısmı ise münkerdir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

"Allah odur ki ondan başka ilah yoktur. En güzel isimler yalnız onundur" buyruğuna gelince: Kur'ân'ı sana indiren güzel isim ve yüce sıfatlara sahip olan ve kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan Allah'tır. En güzel isimlere (Esma-i Hüsna)'ya dair vârid olmuş hadisler, A'râf sûresinin sonlarında açıklanmış bulunmaktadır. Hamd, Allah'a mahsustur, lütuf ondandır, minnet duygularımız onadır.

Mûsâ'nın Haberi:

وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ ﴿٩﴾ إِذْ رَأَىٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي
آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾

9. Sana Mûsâ'nın haberi geldi mi?

10. Hani o bir ateş görmüştü de ailesine: "Siz burada durun. Çünkü ben bir ateş gördüm. Belki size ondan bir parça kor getiririm yahut ateşin yanında bana yol gösteren bulurum" demişti.

Tefsiri:

Buradan itibaren şanı yüce ve mübarek Rabbimiz, Mûsâ (a.s)'ın kıssasını söz konusu etmektedir. Ona ilk olarak vahyin nasıl gelmeye başladığı, Allah'ın ilk olarak onunla nasıl konuştuğu beyan edilmektedir. Bu ise Mûsâ (a.s)'ın kayınpederi ile koyun otlatmaya dair antlaşmasındaki süreyi tamamlayıp, hanımı ile birlikte yola koyulmasından sonra olmuştur. Denildiğine göre o bu yolculuğunda Mısır'a gitmek istiyordu. Mısır'dan ayrılalı yirmi seneden fazla olmuştu. Beraberinde de eşi vardı, yolunu şaşırmıştı. Soğuk bir kış gecesiydi. Dar dağ yollarında, dağlar arasında, kışın soğuğunda bir yere konaklamıştı. Hava bulutlu, karanlık ve sisli idi. Daha önce alışageldiği şekilde çakmak taşlarıyla bir ateş yakmak istedi, fakat bir türlü çakmak taşları ateşi yakamıyor, onlardan kıvılcım namına bir şey çıkmıyordu. O bu halde iken dağın yan tarafından bir ateş gördü. Yani orada onun sağ tarafında bulunan dağın yanından bir ateş gördü. Aile halkına müjde vererek: *"Ben bir ateş gördüm. Belki size ondan bir parça kor getiririm"* yani ateşten bir miktar alevli kor alabilirim, dedi. Bir diğer âyette de: *"Isınmanız için ateşten bir parça"* yani alevli bir kor ateş parçası *"getiririm"* (Kasas, 29) buyurmaktadır. İşte bu, havanın soğuk olduğunu göstermektedir. *"Ondan bir parça kor"* ifadesi de etrafın karanlık olduğunu göstermektedir.

Scanned with CamScanner

"Yahut ateşin yanında bana yol gösteren bulurum." Bana yolu gösterecek kimse bulurum, buyruğu da onun yolunu şaşırmış olduğunu göstermektedir. Nitekim Sevrî, Ebû Said el-Aver'den, o İkrime'den, o İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Yahut ateşin yanında bana yol gösteren bulurum"* buyruğu hakkında bana hangi yolu takip etmemi söyleyecek birisini bulurum. Çünkü kış mevsiminde idiler ve yollarını kaybetmişlerdi. Ateşi görünce: Eğer bana gideceğim yolu gösterecek kimse bulamazsam size onunla ateş yakabileceğiniz bir miktar ateş getiririm demişti, diye açıkladığını nakletmektedir.

فَلَمَّآ أَتَاهَا نُودِيَ يَا مُوسَىٰ ﴿١١﴾ إِنِّيٓ أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ ۖ إِنَّكَ
بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾ وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ ﴿١٣﴾
إِنَّنِيٓ أَنَا اللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴿١٤﴾ إِنَّ
السَّاعَةَ ءَاتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا لِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَىٰ ﴿١٥﴾ فَلَا
يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَتَرْدَىٰ ﴿١٦﴾

11. O ateşin yanına vardığında ona: "Ey Mûsâ" diye seslenildi.

12. Gerçekten ben senin Rabbinim. Hemen papuçlarını çıkar. Çünkü sen kutsal vadi Tuvâ'dasın.

13. Ben seni seçtim. Şimdi sana vahyolanı dinle:

14. Ben, evet ben Allah'ım. Benden başka ilah yoktur. Öyleyse bana ibadet et ve beni zikretmek için namaza kalk.

15. Muhakkak kıyâmet saati gelecektir. Her nefis yaptığının karşılığını görsün diye vaktini neredeyse büsbütün gizli tutacağım.

16. Ona iman etmeyen ve hevâsına uyan kimse ondan seni alıkoymasın. O takdirde helâk olursun.

Tefsiri:

"Onun" yani ateşin *"yanına vardığında"* ona yaklaşınca *"ona: ey Mûsâ, diye seslenildi."* Bir başka âyette: *"Oraya varınca o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından o ağaçtan ona şöyle seslenildi: Ey Mûsâ, muhakkak ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım"* (Kasas, 30) buyurulmaktadır. Burada da şöyle

Scanned with CamScanner

buyurmaktadır: *"Gerçekten ben"* seninle konuşan, sana hitap eden *"senin Rabbinim, hemen papuçlarını çıkar."*

Ali b. Ebî Tâlib, Ebû Zerr, Ebû Eyyûb ve seleften daha başkaları şöyle demiştir: Papuçları şer'i usule uygun kesilmemiş bir eşek köselesindendi.

Bir başka görüşe göre ona papuçlarını çıkarmasını emretmesi oranın tazim edilmesi içindir. Said b. Cubeyr nitekim bir kişi Kâbe'ye girmek istediği vakit ayakkabılarını çıkartması emredilir, demiştir.

Bir diğer görüşe göre ayakkabısız olarak, çıplak ayaklarıyla mukaddes toprakları çiğnemesi için böyle emredilmiştir. Bunun dışında açıklamalar da yapılmıştır. Allah en iyi bilendir.

"Tuvâ'dasın." Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan Tuvâ vadinin adıdır, dediğini nakletmektedir. Daha başkaları da böyle demiştir. Buna göre Tuvâ lafzı atf-ı beyan olur. Bunun çıplak ayaklarıyla yere basma emri olduğu da söylendiği gibi, orası iki defa kutsandığı ve onun için bereket katlandığı ve tekrarlandığı için böyle denilmiştir demektedir. Ama birincisi daha sahihtir. Yüce Allah'ın: *"Hani Rabbi ona kutsal vadi Tuvâ'da seslenmişti"* (Nâziât, 16) buyruğu gibidir.

"Ben seni seçtim" buyruğu da: *"Seni risaletlerimle ve konuşmamla seçip, insanlara üstün kıldım"* (A'râf, 144) buyruğu gibidir. Yani onun çağında bulunan bütün insanlara seçip, üstün kılmıştı. Şöyle de açıklanmıştır: Yüce Allah, *ey* Mûsâ insanlar arasından özellikle neden seninle konuştuğumu biliyor musun, buyurdu. Mûsâ, hayır dedi. Allah: Çünkü senin gösterdiğin alçak gönüllülük kadar kimse benim için mütevazı davranmadı, buyurdu.

"Şimdi sana vahyolanı dinle" yani şimdi sana söyleyeceğimi ve vahyedeceğimi dinle: *"Ben, evet ben Allah'ım. Benden başka ilâh yoktur."* İşte yükümlülerin ilk bilmeleri gereken şey ortaksız, bir ve tek olarak Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığıdır.

"Öyleyse bana ibadet et." Beni tevhid et ve ortaksız olarak yalnız bana ibadet et "ve beni zikretmek için namaza kalk." Bunun beni anıp hatırlaman için namaz kıl, anlamında olduğu söylendiği gibi: Beni andığın, hatırladığın vakit namazı kıl, anlamında olduğu da söylenmiştir.

Scanned with CamScanner

[4541] Bu ikinci anlama İmam Ahmed'in şu rivayeti tanıklık etmektedir: Enes, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Sizden biriniz uyur da namaz için uyanmaz yahut onu unutursa onu hatırladığı takdirde o namazı kılsın.. Çünkü yüce Allah: 'Ve beni zikretmek için namaza kalk' buyurmuştur."*[397]

[4542] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Enes'ten şöyle dediği nakledilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim bir namazı uyuduğu için kılmaz yahut unutursa onun kefareti o namazı hatırladığı zaman kılmasıdır. Bunun dışında o namazın kefareti yoktur."*[398]

"Muhakkak kıyâmet saati gelecektir." Kaçınılmaz olarak kopacaktır, mutlaka gerçekleşecektir. *"Vaktini nerede ise büsbütün gizli tutacağım."* Dahhâk, İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre bunu: "(إني أكاد أخفيها من نفسي): Neredeyse onu kendimden dahi gizli tutacağım" diye okuduğunu nakletmektedir. Yani: Kıyamet bizzat Allah'ın kendisinden ebediyen gizli değildir. Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan: Neredeyse kendisinden bile (gizleyecekti), diye açıkladığını nakletmektedir. Mücâhid, Ebû Sâlih ve Yahyâ b. Rafi de böyle demiştir. Ali b. Ebî Talha ise İbn Abbâs'tan: *"Neredeyse büsbütün gizli tutacağım"* buyruğu hakkında: Kendimden başka kimseyi ondan haberdar etmem, dediğini nakletmektedir.

Süddî: Göklerde ve yerdekilerden Allah'ın kıyâmetin bilgisini saklı tutmadığı hiçbir kimse yoktur, demiştir. Bu buyruk İbn Mes'ud'un kıraatinde: "(إني أكاد أخفيها من نفسي): Neredeyse onu kendimden dahi saklayacağım" şeklindedir. Bunun da anlamı: Ben bunu bütün yaratılmışlardan gizledim. Eğer kendi zatımdan dahi onu gizleyecek olsaydım gizlerdim.

Katâde dedi ki: *"Vaktini neredeyse büsbütün gizli tutacağım"* buyruğu bazı kıraatlerde *"onu kendimden dahi gizleyecektim"* anlamındadır. Yemin olsun ki Allah kıyâmetin kopma zamanını mukarreb meleklerden ve mürsel nebîlerden dahi gizlemiştir.

Derim ki: Bu yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir: *"De ki: Göklerde ve yerde olanlar gaybı bilemezler.Allah'tan başka."* (Neml, 65); *"O gök-*

397 Müslim, 684, 316; Ahmed, III, 184, Müsenna yoluyla bu senetle rivayet etmiştir.

398 Buhârî, 597, 684; Ebû Dâvûd, 442; Tirmizî, 178; Nesâî, I, 293; İbn Mâce, 296; Ahmed, III, 243, 269; İbn Hibbân, 1555

Scanned with CamScanner

lerde ve yerde ağır basmıştır. Size ancak ansızın gelir." (A'râf, 187) Yani onun bilgisi göklerde ve yerde bulunanlara ağır gelir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Ebû Zur'a'nın tahdis ettiğine göre Vika şöyle demiştir: Bunu bana Said b. Cubeyr: (أكاد أُخْفيها) diye elifin fethalı, fe harfinin de kesreli okunuşu ile okuttu. Yani, ben (neredeyse) onu açıklayacağım, demek olur. Sonra da: Şairin şu beyitini hiç duymadın mı? dedi:

دَأَبَ شَهْرَين، ثم شهرًا دَمِيكًا بأريكَين يَخْفيان غَميرًا

Tam iki ay kaldı, sonra bir ay daha

Erik denilen iki yerde başağından taneleri çıkartarak.[399]

Süddî dedi ki: Ğamir, nemli yaş bir bitki olup, kuru şeyler arasından yetişir. "Erik denilen iki yer" ise bu isimle anılan bir yer adıdır. Demîk ise tam tamına ay demektir. Bu şiir Kab b. Zuheyr'e aittir.

"Her nefis yaptığının karşılığını görsün diye." Yani ben amel eden herkese amelinin karşılığını vermek için mutlaka o kıyâmeti kopartacağım. Çünkü *"kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onu görecektir, kim zerre ağırlığınca bir şer işlerse onu görecektir."* (Zilzâl, 6-7); *"Size ancak (dünyada iken) yaptıklarınızın karşılığı verilir."* (Tahrîm, 7)

"Ona iman etmeyen ve hevâsına uyan kimse ondan seni alıkoymasın. O takdirde helâk olursun." Bu hitaptan maksat (muhatapları) tek tek yükümlü (mükellef) şahıslardır. Yani kıyâmetin kopacağını yalanlayıp, dünyanın zevklerine yönelen, yüce mevlâsına başkaldıran ve hevâsının peşinden giden kimselerin yollarını izlemeyin. Bu hususta kim onlara muvafakat ederse zarar etmiş, hüsrana düşmüş olur.

"O takdirde helâk olursun" yani felç olursun (hiçbir şey yapamazsın) yok olursun. Yüce Allah da: *"Alçaldığı zaman malı kendisine fayda vermez"* (Leyl, 11) buyurmaktadır.

399 Burada çıkartmak anlamındaki fiilin başındaki hemzesinin fethalı okunması halinde bu manaya geldiğine kanıt olarak bu beyiti göstererek Said b. Cubeyr'in okuyuşunun anlamını delillendirmiş olmaktadır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَىٰ ﴿١٧﴾ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَىٰ ﴿١٨﴾ قَالَ أَلْقِهَا يَا مُوسَىٰ ﴿١٩﴾ فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَىٰ ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ ۖ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَىٰ ﴿٢١﴾

17. O senin sağ elindeki nedir, ey Mûsâ?

18. "O asamdır. Ona dayanırım. Onunla koyunlarıma yaprak silkerim ve ondan başka işlerimde de yararlanırım" dedi.

19. "Onu bırak ey Mûsâ" buyurdu.

20. Onu bıraktığı gibi hızlıca koşan bir yılan oluverdi.

21. "Onu al, korkma, biz onu ilk haline döndürürüz" buyurdu.

Tefsiri:

Bu, yüce Allah tarafından Mûsâ (a.s)'a verilmiş kesin bir belge, büyük bir mucize ve olağanüstü bir olaydır. Böyle bir işe aziz ve celil olan Allah'tan başka kimsenin kudretinin yetmeyeceğini ve böyle bir mucizeyi de ancak risalet verilmiş bir nebînin getirebileceğini göstermektedir.

Yüce Allah'ın: *"O senin sağ elindeki nedir ey Mûsâ"* buyruğu hakkında bazı müfessirler: Böyle buyurmasının sebebi bu hususta ona ünsiyet kazandırmaktır, demişlerdir. Bunu ona kendisinin böyle bir şeyi ifade etmesi için sorduğu da söylenmiştir. Yani senin şu sağ elinde bulunup da ne olduğunu bildiğin asan var ya, şimdi onu ne yapacağımızı göreceksin. (Buna göre) *"O senin sağ elindeki nedir ey Mûsâ"* takrirî bir istifhamdır (yani gerçeği soru yoluyla muhataba söyletmektir.)

"O asamdır" yürürken *"ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkerim"* yaprakları düşsün ve koyunlarım da onu yesin diye onunla ağacın dallarını sallarım. Abdurrahman b. el-Kâsım, İmam Mâlik'ten: Heşş (silkelemek), kişinin bastonunu dala yerleştirdikten sonra yaprakları ve meyveleri düşsün diye -dalı kırmamak şartıyla- hareket ettirmesi demektir. İşte heşş budur ayrıca ağaçlara vurmadan bunu yapar. Meymun b. Mihran da aynen böyle açıklamıştır.

Scanned with CamScanner

"Ve ondan başka işlerimde de yararlanırım, dedi." Bunun dışında başka maslahatlarımı gerçekleştirir, faydalar sağlar, ihtiyaçlarımı görürüm. Kimileri âyet-i kerimede müphem bırakılmış bu maksatların bazılarını zikretmek üzere oldukça zorlanmış ve şöyle demişlerdir: Asası geceleyin önünü aydınlatır, uyuduğu vakit onun yerine koyunları korur, onu yere diker, kendisini gölgelendirecek bir ağaç olur ve buna benzer olağanüstü daha başka hususlar zikretmişlerdir, fakat göründüğü kadarıyla asası böyle değildi. Eğer böyle olsaydı, Mûsâ onun yılana dönüşmesini alışılmadık bir hal olarak görmez, ondan dönüp kaçmazdı. Fakat bütün bu söylenenler İsrâiliyat türündendir aynı şekilde bazılarının: Bu asa Âdem (a.s)'a aitti sözü, bir diğerinin: Bu asa kıyâmet gününden önce (kıyâmet alâmeti olarak) çıkacak olan dabbe(tü'l-arz) olduğu açıklaması da böyle bir şeydir. İbn Abbâs'tan ise onun: Asanın adı Mâşâ idi dediği rivayet edilmiştir. Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

"Onu bırak, ey Mûsâ buyurdu." Yani elinde bulunan bu asayı bırak, ey Mûsâ. *"Onu bıraktığı gibi hızlıca koşan bir yılan oluverdi"* yani derhal büyük, uzun, hızlıca hareket eden bir yılan oluverdi. Sanki küçük bir yılanmış gibi hızlıca hareket ederdi. Bu yılan türü (cann) ise yılanların en hızlı olanıdır. Ama küçüktür. Mûsâ'nın yılana dönüşen asası ise son derece büyük ve son derece hızlı hareket ediyordu. *"Hızlıca koşan"* yani hareket ederek yürüyen, demektir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan: *"Onu bıraktığı gibi hızlıca koşan bir yılan oluverdi"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bundan önce yılan olmamıştı ama bir ağacın yanından geçmiş, o ağacı yemiş, bir kayanın yanından geçmiş, o kayayı yutmuştu. Mûsâ onun içinde kayanın gürültüsünü duymaya başlayınca arkasını dönüp kaçtı. Ona: Ey Mûsâ, onu al, diye seslenildi, onu almadı. Daha sonra ikinci defa ona: Onu al ve korkma, diye seslenildi. Üçüncüsünde ise: Şüphesiz ki sen güven altında olanlardansın, denildi. O zaman onu aldı.

Vehb b. Münebbih yüce Allah'ın: *"Onu bıraktığı gibi hızlıca koşan bir yılan oluverdi"* buyruğu hakkında şunları söyledi: Onu hemen yere bıraktı. Bir de ne görsün! O daha büyüğü görülmemiş kocaman bir yılan oluverdi ve bu yılan adeta almak istediği bir şeyi ararcasına hareket ediyordu. Deve büyüklüğünde bir kayanın yanından geçiyor, onu yutuyor, azı dişini kocaman bir ağacın dibine saplıyor, onu yutuveriyordu. Gözlerinden ateş çıkıyordu.

Scanned with CamScanner

Mûsâ'nın bastonu, adeta onun kayan yıldızları andıran tüyü olmuştu. Bastonunun iki dalı gürültülü bir ses çıkartan, dişleri ve azı dişleri bulunan geniş bir kuyuyu andırdı. Mûsâ bunu görünce arkasına bakmadan dönüp kaçmaya başladı. Artık yılanın kendisine yetişemeyeceği kanaatine sahip oluncaya kadar gittikçe gitti. Sonra Rabbini hatırladı, ondan hayâ ederek durdu. Daha sonra. Ey Mûsâ olduğun yere dön diye seslenildi. Mûsâ da aşırı derecede korkmuş haliyle geri döndü. Yüce Allah buyurdu:

"Onu" sağ elinle *"al korkma. Biz onu ilk haline döndürürüz."* O sırada Mûsâ'nın üzerinde yünden bir aba vardı. Onu çubuklarla iliklemişti Allah ona asasını almasını emredince abasının bir tarafını elinin üzerine koydu. Bir melek: Ey Mûsâ, eğer Allah senin çekindiğin hususta buna izin verecek olursa, bu abanın sana herhangi bir faydası olur muydu dersin, dedi. Mûsâ: Hayır. Ama ben zayıfım ve ben zayıflıktan yaratıldım, dedi. Sonra elini açtı ve yılanın ağzına soktu. Öyle ki, dişlerinin ve azı dişlerinin seslerini duydu. Sonra (asasını) yakaladı, onun bilip tanıdığı asası olduğunu, elinin de asasına dayandığı vakit iki kolu arasında koyduğu yerde bulunduğunu görüverdi. Bundan dolayı yüce Allah: *"Biz onu ilk haline döndürürüz"* buyurmaktadır. Yani bundan önce bilip tanıdığın haline döndürürüz.

Firavun İle Yüzyüze:

وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ اٰيَةً أُخْرٰى ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ مِنْ اٰيَاتِنَا الْكُبْرٰى ﴿٢٣﴾ اِذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ﴿٢٦﴾ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾ وَاجْعَل لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي ﴿٢٩﴾ هَارُونَ أَخِي ﴿٣٠﴾ اُشْدُدْ بِهِ أَزْرِي ﴿٣١﴾ وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ﴿٣٤﴾ إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾

22. Başka bir alâmet olmak üzere de elini koltuğunun altına götür. Kusursuz, hastalıksız, bembeyaz olarak çıkacaktır.

Scanned with CamScanner

23. Sana en büyük âyetlerimizden gösterelim diye.

24. Firavun'a git. Çünkü o iyice azmıştır.

25. Dedi ki: "Rabbim göğsümü genişlet."

26. İşimi kolaylaştır.

27. Bir de dilimden bağı çöz ki,

28. Sözümü anlasınlar.

29. Bana ailemden bir yardımcı ver.

30. Kardeşim Harun'u,

31. Onunla sırtımı pekiştir.

32. Ve onu işimde ortak yap.

33. Ta ki seni çok tesbih edelim.

34. Seni çok analım.

35. Çünkü sen bizi hakkıyla görensin.

Tefsiri:

Bu, Mûsâ (a.s)'a verilen ikinci kesin delildir. O da yüce Allah'ın kendisine elini -diğer âyette açıkça belirttiği gibi- yakasına sokması idi. Burada ise yüce Allah bunu: *"Elini koltuğunun altına götür"* diye ifade etmiştir. Bir başka yerde ise: *"Ve ürkmeden dolayı (elini) koltuğunun altına koy. İşte bunlar Firavun'a ve ileri gelenlerine Rabbin tarafından iki kesin delildir"* (Kasas, 32) buyurmaktadır.

Mücâhid dedi ki: *"Elini koltuğunun altına götür"* buyruğuyla elini pazusunun (koltuğunun) altına koymasını emretti. Çünkü Mûsâ (a.s) elini yakasına sokup çıkardığı vakit bir ay parçasıymışcasına parıldayarak çıkartırdı.

"Kusursuz, hastalıksız, bembeyaz olarak çıkacaktır." Herhangi bir baraş veya bir rahatsızlık olmaksızın ve bir kusur olmaksızın bu hale gelecektir. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Katâde, Dahhâk, Süddî ve başkaları yapmıştır.

Hasan-ı Basrî dedi ki: Allah'a yemin olsun ki onu bir kandilmiş gibi çıkardı. Böylelikle Mûsâ, kendisinin aziz ve celil olan Rabbi ile karşılaştığını da bilmiş oldu. Bundan dolayı yüce Allah: *"Sana en büyük âyetlerimizden*

Scanned with CamScanner

gösterelim diye" buyurmuştur. Vehb dedi ki: Rabbi ona yaklaş, dedi. Onu gittikçe yaklaştırdı, nihayet sırtını ağacın gövdesine dayadı. Orada rahatladı ve titremesi gitti. Eli ile asayı iyice yakaladı, başını ve boynunu öne eğdi.

"Firavun'a git. Çünkü o iyice azmıştır." Kendisinden kaçmak amacı ile çıkıp gittiğin Mısır kralı Firavun'a git. Onu ortak koşmaksızın bir ve tek olarak Allah'a ibadete çağır. İsrâiloğullarına iyilik yapmasını, onlara azap ve işkence etmemesini emret. Çünkü o haddi aşmış, baş kaldırmış, dünya hayatını tercih edip, en yüce Rabbini unutmuş bulunuyor.

Vehb b. Münebbih dedi ki: Allah Mûsâ'ya şu emri verdi: Benim risaletimle git. Sen benim görmem ve işitmem ile himayem altındasın. Benim elim ve yardımım seninle beraberdir. Ben, benim işimde tam bir güce sahip olman için egemenliğimden oluşan bir kalkanı sana giydirdim. Sen benim askerlerimden büyük bir askersin. Seni yarattıklarım arasından zayıf, nimetim dolayısıyla şımarmış, benim kuracağım düzenden yana kendisini güven altında duymuş, dünyaya aldanarak bana ihtiyacı olmadığı kanaatine varmış ve nihayet benim hakkımı inkâr edecek hale gelmiş, rububiyetimi kabul etmeyerek beni tanımadığını ileri sürecek noktaya gelmiş bir yarattığıma peygamber olarak gönderdim. İzzetim hakkı için yemin ediyorum ki, eğer kendimle yarattıklarım arasına koyduğum kader olmamış olsaydı, onu gazaplandığım için göklerin, yerin, dağların ve denizlerin de gazaplandığı Cebbar olarak benim yakalayışım ile yakalayacaktım. Semaya emredersem ona taş yağdırır, yere emredersem onu yutar, dağlara emredersem onu imha ederler, denizlere emredersem onu suda boğarlar ama onun benim için bir değeri kalmamıştır. O gözümden düştü, ona geniş hilmimle artık muamele ediyorum, benim nezdimde bulunanlarla ona (kulluğuna) ihtiyacım yok. Benim ğaniyy (kimseye ihtiyacı olmayan) ve benden başka bir ğaniyy olmadığı bir gerçektir. Artık ona risaletimi tebliğ et, onu bana ibadete etmeye, benim tevhidimi bilip tanımaya, bana ihlâsla kulluk etmeye çağır. Benim (intikam aldığım) günlerimi ona hatırlat, benim intikamımdan ve azap ile yakalayışımdan onu sakındır. Gazabım karşısında hiçbir şeyin duramayacağını ona bildir. Bunları söylerken arada ona yumuşak bir söz de söyle. Belki öğüt alır yahut korkar. Benim affedip, mağfiret edişimin, gazap edip cezalandırmamdan daha hızlı olduğunu da ona haber ver. Onun giymesini sağladığım dünya kılığı seni korkutmasın. O benim hükmümün altındadır. Benim iznim olmadan ne konuşabilir, ne göz açıp kapatabilir, ne de nefes alabilir. Ona:

Scanned with CamScanner

Rabbinin çağrısını kabul et. Çünkü o mağfireti geniş olandır. Sana dört yüz yıldır mühlet verdi. Bütün bu zaman boyunca sen hep ona savaş açtın. Onu inkâr ettin ve onun hakkında ağır sözler söyledin. Kullarını onun yolundan alıkoydun o ise semadan sana yağmur yağdırdı, yerden senin için mahsul bitirdi. Hastalanmadın, yaşlanmadın, hakir düşmedin ve yenilgiye uğramadın. Şayet dünyada sana acilen ceza vermek isteseydi şüphesiz yapardı, ama o mühlet verir, büyük bir hilm sahibidir. Ona karşı hem kendin mücahede et, hem de kardeşin etsin. Her ikiniz de ona karşı cihadınızın mükâfatını (benden) bekleyin. Şayet karşı duramayacağı kadar askerlerle üzerine gitmek istese elbetteki bunu yapardım ama kendisini beğenmiş, etrafındaki kalabalıklara aldanmış bu zayıf kul şunu bilsin ki, azıcık bir topluluk -ki benim tarafımdan olan bir şey az değildir- iznimle çok sayıda bir topluluğu yenik düşürür. Sakın onun süsü, ziyneti, ona vermiş olduğumuz mal ve nimetler sizi imrendirmesin. Sakın bunlara göz dikmeyin. Çünkü bunlar dünya hayatının çiçeği ve lükse boğulanların süsüdür.

Sizi Firavun gördüğü takdirde kendisinin size verdiklerimin benzerine sahip olmaktan aciz düştüğünü anlayacağı bir şekilde dünya süsü ile süslemek isteseydim şüphesiz bunu yapardım ama ben size böyle bir şeyi vermek istemiyorum. Bunları sizden alıkoymak istiyorum. Çünkü ben dostlarıma böyle davranırım. Hem eskiden beri benim âdetim (sünnetim) bu şekilde cereyan etmiştir. Çünkü ben dostlarımı çobanın develerini tehlikeli yerlere çökmekten himaye ettiği gibi, dünyaya nimet ve bolluğuna karşı himaye ederim. Bunu böyle yapmam, dostlarımın benim için değersiz olduklarından değildir, aksine dünyanın yaralamadığı tam ve zarar görmemiş bir halde benim lütuf ve ihsanımdan paylarını eksiksiz almaları için böyle yapıyorum. Şunu bil ki, kullar benim için dünyaya karşı zahid bir tutum takınmaktan daha değerli gördüğüm hiçbir şeyle süslenemezler. İşte bu takvâ sahiplerinin süsüdür. Onlar üzerinde bundan giyindikleri bir elbise vardır. Onlar ağır başlılık, huzur, vakar ve huşularıyla tanınırlar. Secdelerden ötürü simaları yüzlerindedir. İşte gerçekten, evet gerçekten benim dostlarım bunlardır. Onlarla karşılaşacak olursan kanadını onlar için yerlere indir. Kalbini ve dilini onlar için alçaklara ser. Şunu bil ki, benim bir velimi (dostumu) küçük düşüren yahut korkutan bir kimse, bana karşı savaş açmış olur. O bana ilk olarak karşı çıkmış ve kendisini benim azabıma maruz bırakmış ve beni onun üzerine çağırmış olur. Ben kendi dostlarımın yardımına her şeyden daha hızlı koşarım. Hiç bana

Scanned with CamScanner

karşı savaş açan bir kimsenin karşımda durabileceğini zanneder mi yahut da bana düşmanlık eden bir kimse beni acze düşüreceğini düşünür mü veya bana teke tek çarpışma teklif eden bir kimse beni geçeceğini yahut benden kurtulacağını sanır mı? Dünyada da, ahirette de onların hakkı için harekete geçen ben isem bu nasıl olabilir? Ben onlara yardımcı olmayı benden başkasına asla bırakmam. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

"Dedi ki: Rabbim göğsümü genişlet, işimi kolaylaştır." Bu Mûsâ (a.s)'ın yüce Rabbinden kendisini Firavuna götürmekle görevlendirdiği risaleti için göğsüne genişlik vermesi dileğini dile getirmektedir.. Çünkü Allah ona pek büyük bir iş emretmiş, pek muazzam bir görev vermişti. Onu o sırada yeryüzünde bulunan en büyük, en zorba, küfrü en şedid, askerleri en bol, ülkesi en bayındır, en azgın, en ileri derecede baş kaldıran bir krala göndermişti. Öyle bir hale gelmişti ki Allah'ı tanımadığını ve yönetimi altındakilerin kendisinden başka bir ilahının bulunduğunu bilmediğini iddia edecek hale gelmişti.

Bunun yanında Mûsâ küçük bir çocukken bir süre onun evinde Firavun'un himayesinde onun döşeği üzerinde kalmış, sonra onlardan bir kişi öldürmüş ve kendisini öldüreceklerinden korkmuş ve onlardan ayrı kaldığı bu süre boyunca onlardan kaçmıştı. İşte bundan sonra aziz ve celil olan Rabbi onu kendilerine korkutup, uyarmak üzere bir peygamber olarak göndermişti. Onları aziz ve celil olan Allah'a bir ve tek olarak ve ona ortak koşmaksızın ibadet etmeye davet etsin diye göndermişti. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

"Dedi ki: Rabbim, göğsümü genişlet, işimi kolaylaştır." Yani eğer benim yardımcım, destekçim, gücüme güç katan, arkamda duran sen olmazsan benim buna gücüm yetmez. *"Bir de dilimden bağı çöz ki sözümü anlasınlar."* Bu duasının sebebi ise dilinin ağırlaşmış olması idi. Çünkü Firavun önüne hurma ve ateş koymuş, o da kor ateşi alıp, dilinin üzerine koymuştu. -Biraz sonra açıklaması geleceği gibi- Mûsâ bu halinin büsbütün ortadan kalkmasını istemedi. Sadece konuşurken sıkıntısının ortadan kalkmasını ve onların konuşmalarını ihtiyaç duyulan kadarıyla anlayabilecekleri bir hale gelmeyi istemişti. Eğer tamamen gitmesini istemiş olsaydı giderdi, ama nebîler ancak ihtiyaç kadarını isterler. Bu sebeple yine bir parça tutukluk kalmıştı. Yüce Allah da Firavun'un şunları söylediğini bize haber vermektedir: *"Yoksa ben şu aşağılık olandan ve sözünü nerede ise açıklayamayandan daha hayırlı değil miyim?"* (Zuhruf, 52) Bununla fasih konuşamadığını ifade ediyordu.

Scanned with CamScanner

Hasan-ı Basrî: *"Bir de dilimden bağı çöz"* buyruğu hakkında şöyle demektedir: Tek bir bağ çöz. Eğer bundan fazlasını isteseydi, ona o da verilecekti. İbn Abbâs dedi ki: Mûsâ yüce Rabbine Firavun hanedanından öldürdüğü kimse ile dilindeki bağdan dolayı çekindiği şikâyetinde bulunmuştu.. Çünkü dilinde onu çok şeyleri konuşabilmekten engelleyen bir bağ vardı. Rabbinden bundan dolayı kardeşi Harun ile kendisine yardımcı olmasını, Harun'un kendisine destek olmasını ve diliyle kendisinin açıkça ifade edemediği pek çok hususu onun yerine Harun'un konuşup söylemesini diledi, Allah da ona dilediğini verdi ve dilinden bir düğüm çözdü.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Amr b. Osman'dan zikredildiğine göre o dedi ki: Bize Bakiyye, Ertae b. el-Münzir'den tahdis etti. Bana Muhammed b. Kab'ın arkadaşlarından birisinin naklettiğine göre, bir gün akrabalarından birisi ona gelmiş ve: Şayet sen konuşurken bazı ifadeleri yanlış kullanmasan ve okuyuşun da kurallara uygun (lahinsiz) olsaydı, sen iyi birisi sayılırdın, dedi. Bunun üzerine Kurazî ona şu cevabı verdi: Kardeşimin oğlu, seninle konuştuğum zaman sana meramımı anlatamıyor muyum, dedi. O, anlatıyorsun, dedi. Bu sefer Ka'b şu cevabı verdi: Mûsâ (a.s), İsrâiloğullarının kendi sözlerini anlayabilmesi için dilinden bir düğümü çözmesini Rabbinden diledi ve daha fazlasını istemedi. Onun zikrettiği lafızla rivayet bu şekildedir.

"Bana ailemden bir yardımcı ver. Kardeşim Harun'u" Bu da Mûsâ (a.s)'ın kendisinin dışındaki bir husus ile ilgili bir dileğidir. Bu dileği de kardeşi Harun'un kendisine yardımcı olmasıdır. Sevrî, Ebû Said'den, o İkrime'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Mûsâ'ya nübüvvet verildiği vakit o anda Harun'a da nübüvvet verildi. İkisine de selâm olsun.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Âişe'den rivayete göre o umre yapmak üzere çıkmıştı. Bazı Bedevilerin bulunduğu bir yerde konaklamıştı. Bir adamın dünyada kardeşine en faydalı olan kardeş hangisidir, dediğini sordu. Etrafındakiler, bilemiyoruz, dediler. O: Allah'a yemin olsun ki, ben biliyorum dedi. -Âişe dedi ki: Kendi kendime: Bu istisna yapmadan yemin ediyor. Şüphesiz ki dünyada hangi kardeşin kardeşine daha çok faydalı olduğunu biliyor dedim.- O adam şu cevabı verdi: Mûsâ kardeşine nübüvvet verilmesini isteyince dedi. Ben, Allah'a yemin olsun ki doğru söylemiştir dedim. (Ayrıca) dedim ki: İşte yüce Allah Mûsâ (a.s)'dan övgü ile söz ederken: *"O Allah nezdinde itibarlı ve değerli idi."* (Ahzâb, 69) buyruğu da bunun hakkındadır dedim.

Scanned with CamScanner

"Onunla sırtımı pekiştir." (اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي) kelimesini Mücâhid, sırtımı diye açıklamıştır.

"Ve onu işimde ortak yap" onunla danışayım *"ta ki seni çok tesbih edelim, seni çok analım."* Mücâhid dedi ki: Kul ayakta, otururken, yatarken Allah'ı zikretmediği sürece onu çokça zikredenlerden olmaz.

"Çünkü sen bizi" bizi seçişinde, bize nübüvveti verişinde, bizi düşmanın Firavun'a peygamber olarak gönderişinde *"hakkıyla görensin"* bundan dolayı hamd yalnız sanadır.

قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسَى ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرَى
﴿٣٧﴾ إِذْ أَوْحَيْنَآ إِلَى أُمِّكَ مَا يُوحَى ﴿٣٨﴾ أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ
فَاقْذِفِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِي وَعَدُوٌّ لَهُ
وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي ﴿٣٩﴾ إِذْ تَمْشِي
أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى مَنْ يَكْفُلُهُ فَرَجَعْنَاكَ إِلَى أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ
عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا فَلَبِثْتَ
سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَى قَدَرٍ يَا مُوسَى ﴿٤٠﴾

36. "İstediğin sana verildi ey Mûsâ" buyurdu.

37. Andolsun ki sana başka bir sefer daha lütufta bulunmuştuk.

38. Hani anana vahyolan şeyleri şöylece vahyetmiştik:

39. "Mûsâ'yı sandığın içine koy ve onu denize bırak. Deniz onu kıyıya çıkarsın. Benim de düşmanım, onun da düşmanı olan onu alır" ve ben tarafımdan senin üzerine bir muhabbet bıraktım. Benim gözetimim altında yetiştirilesin diye.

40. Şunu da hatırla! Kızkardeşin gelip: "Buna süt verecek birini göstereyim mi size?" demişti. Böylece seni yine anana döndürdük. Gözleri aydın olup, üzülmesin diye ve sen birini öldürmüştün. Ama yine de seni gamdan kurtardık ve seni deneyip, mihnetten mihnete uğrattık...

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Bu buyruklar yüce Allah'ın Rasûlü Mûsâ (a.s)'ın aziz ve celil olan Rabbinden dileklerini kabul etmiş olduğunu ve daha öncesinden üzerindeki nimetleri ona hatırlattığını göstermektedir. Çünkü yüce Allah Mûsâ'ya süt emzirirken ve Firavun'un ve onun ileri gelen yakınlarının onu öldüreceğinden çekiniyorken annesine ilham vermiştik. Çünkü Mûsâ (a.s) Firavun yönetiminin erkek çocukları öldürdüğü yılda dünyaya gelmişti annesi onun için bir sandık yapmış, onu emzirdikten sonra o sandığın içine koyuyor sonra onu denize -Nil nehrine- bırakıyor ve sandıktan eline bağladığı bir iple onun uzaklaşmasını önlüyordu. Bir defasında onu bağlamak için gitmiş, ipin ucu elinden kurtulmuş ve sandık denizde akıp gitmişti.

Yüce Allah'ın şu buyruklarında söz konusu ettiği gam ve kedere boğulmuştu: *"Mûsâ'nın annesi kalbi bomboş sabahı etti. Şayet inananlardan olsun diye kalbini pekiştirmeseydik az kalsın onu açıklayıverecekti."* (Kasas, 10) Su onu alıp Firavun'un sarayının önüne götürdü. *"Firavun hanedanı onu aldı. Çünkü sonunda onlara bir düşman, bir tasa olacaktı."* (Kasas, 8) Yani bu Allah tarafından tayin edilmiş bir kaderdi. Çünkü onlar İsrâiloğullarının erkek çocuklarını öldürüyorlardı. Buna sebep ise Mûsâ'nın var olacağından korkmaları idi. En büyük egemenlik ve eksiksiz kudret kendisinin olan Allah ise Mûsâ'nın Firavun'un yatağından başka bir yerde yetiştirilmeyeceğine ancak onun yiyecek ve içeceği ile beslenmesine hüküm verdi. Üstelik o da, eşi de Mûsâ'yı seviyordu. Bundan dolayı yüce Allah: *"Benim de düşmanım, onun da düşmanı olan onu alır ve ben tarafımdan senin üzerine bir muhabbet bıraktım."* buyurmaktadır. Yani sana düşman olanın yanında idin ve ben onun seni sevmesini sağladım. Seleme b. Kuheyl dedi ki: *"Ve ben tarafımdan senin üzerine bir muhabbet bıraktım."* Seni kullarıma sevdirdim, demektir.

"Benim gözetimim altında yetiştirilesin diye." Ebû İmran el-Cevni: Allah'ın gözetimi altında terbiye edilesin, Katâde gözetimim altında beslenesin, diye açıklamıştır. Ma'mer b. el-Müsenna da: *"Ve benim gözetimim altında yetiştirilesin diye"* ben senin yetiştirilmeni göreyim, diye açıklamıştır. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de şöyle demektedir: Ben onu hükümdarın evinde bırakacağım, orada nimet ve rahat içinde yaşayacak, onların yanında kralın yiyecekleriyle beslenecek. İşte "yetiştirilmek"den maksat budur.

Scanned with CamScanner

"Şunu da hatırla! Kızkardeşin gelip: Buna süt verecek birini göstereyim mi size, demişti. Böylece seni yine anana döndürdük. Gözleri aydın olup, üzülmesin diye." Şöyle olmuştu: Mûsâ Firavun'un ailesinin yanında yerleştirilince ona sütanneleri getirdiler, hiçbirisini kabul etmedi.

Aziz ve celil olan Allah şöyle buyurmaktadır: *"Biz önceden onun sütanalarının memesini almamasını sağlamıştık."* Bunun üzerine kızkardeşi gelmiş ve şöyle demişti: *"Sizin için ona bakacak, hem de ona iyilikte bulunacak bir aile göstereyim mi?"* (Kasas, 12) Yani ben size bu çocuğu sizin için ücretle emzirecek kimseyi göstereyim mi, dedi. Onunla birlikte geldiler ve Mûsâ'yı alıp annesine götürdü, annesi ona memesini verince onu kabul etti. Bundan dolayı da oldukça sevindiler ve onu emzirmesi karşılığında onu ücretle tuttular. Mûsâ sebebiyle dünya hayatında mutluluk elde etti, yükseldi, rahata kavuştu. Âhirette elde edeceği ise bunlardan daha büyük ve daha bol olacaktır. Bu sebeple hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır:

[4543] *"Yaptığı işte hayırın mükâfatını Allah'tan bekleyerek yapanın misali Mûsâ'nın annesine benzer. Hem çocuğunu emzirdi, hem de ücretini aldı."*[400] Burada da yüce Allah: *"Böylece seni yine anana döndürdük. Gözleri aydın olup"* senin için *"üzülmesin diye ve sen"* Kıpti olan *"birisini öldürmüştün, ama yine de seni gamdan kurtardık."* Kastedilen gam ve keder, Firavun ailesinin onu öldürmeyi kararlaştırmış olmasından dolayı idi. O da onlardan kurtulmak için kaçmıştı. Nihayet Medyen suyuna kadar geldi ve o salih zat kendisine: *"Korkma, zalimler topluluğundan kurtuldun"* (Kasas, 25) dedi.

Yüce Allah'ın: *"Ve seni deneyip mihnetten mihnete uğrattık"* buyruğu hakkında İmam Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî (r.h) Sünen(-i Kübrâ)sının tefsir bölümünde dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Ve seni deneyip mihnetten mihnete uğrattık"* buyruğuna gelince:

"Fütûn (Mûsâ (a.s)'ın Uğratıldığı Fitneler/Sınav ve Mihnetler) Hadisi"

[4544] Bize Abdullah b. Muhammed tahdis etti. Said b. Cubeyr dedi ki: Abdullah b. Abbâs'a aziz ve celil olan Allah'ın Mûsâ (a.s)'a: *"Ve seni deneyip mihnetten mihnete uğrattık"* buyruğu hakkında sordum ve bu mihnetten mihnete uğratıp denemenin mahiyetini ona sordum. O şöyle dedi: Günün

400 Araştırdığım halde kaynağını bulamadım. Sahih değildir. Müfessirlerin söyledikleri sözlerden olma ihtimali yüksektir.

Scanned with CamScanner

başını bekle, ey İbn Cubeyr. Çünkü bunun uzunca bir hadisi vardır. Ertesi günü İbn Abbâs'ın yanına bana Fütun i (Mûsâ (a.s)'ın fitneden fitneye/ mihnetten mihnete geçmesi) hadisine dair verdiği sözü yerine getirmesi için sabah erkenden gittim.

Dedi ki: Firavun ve onunla birlikte meclisinde oturanlar Allah'ın İbrâhim (a.s)'a vaat etmiş olduğu soyundan gelenler arasında nebîler ve hükümdarlar yaratacağı hususunu konuştular. Aralarından kimisi şöyle dedi: İsrâiloğulları bunu bekliyor ve bu hususta şüphe etmiyorlar. Onlar bu kişinin Yakûb'un oğlu Yusuf olduğunu sanıyorlardı, ama Yusuf ölünce İbrâhim'in vaadi böyle değildi, dediler.

Firavun: Nasıl bir uygulamayı uygun görüyorsunuz, dedi. Onlar da kendi aralarında danıştılar ve ittifakla beraberlerinde bıçaklarıyla adamlar göndererek İsrâiloğulları arasında dolaşmalarını, buldukları yeni doğmuş her erkek çocuğun mutlaka boğazını kesip öldürmelerini kabul ettiler ve bunu yaptılar. İsrâiloğullarından yaşı büyük olanların ecelleriyle öldüklerini, küçüklerinin de boğazlarının kesilerek öldüğünü görünce şöyle dediler: Kısa bir süre sonra İsrâiloğullarını bitireceksiniz. Bu sefer onların sizin yapmanıza ihtiyaç bırakmadıkları işleri ve hizmetleri kendiniz göreceksiniz. Bundan dolayı bir sene doğan erkek çocukları öldürün, böylelikle onların doğumları azalacak. Ertesi sene de onlardan kimseyi öldürmeyin. Böylelikle küçük çocuklar ölen büyüklerin yerine büyüyecekler. Ama sizler onlardan hayatta bırakacağınız kimselerin sayısıyla da çoğalmış olmayacak ve sizlerle çokluk yarışına girmelerinden çekinmeyeceksiniz. Öldürdüğünüz kimselerle de bitip tükenmeyecekler ve onların azalması dolayısıyla onlara ayrıca ihtiyaç hissetmemiş olacaksınız. Sonunda bu hususta ittifak ettiler.

Mûsâ'nın annesi, Harun'a çocukların boğazları kesilerek öldürülmedikleri sene hamile kaldı ve onu gizleyip saklamadan güven içerisinde doğurdu. Ertesi sene Mûsâ (a.s)'a hamile kaldı. Bu sefer kalbine üzüntü ve keder düştü. İşte, ey İbn Cubeyr, bu o henüz annesinin karnında iken ona yapılmak istenenler sebebiyle karşı karşıya kaldığı kaldığı mihnetlerden, fitnelerdendir. Yüce Allah annesine korkma *"ve üzülme, şüphesiz biz onu sana döndürecek ve onu peygamberlerden kılacağız"* (Kasas, 7) diye vahyetti. Doğum yapacak olursa, onu bir sandukaya koyduktan sonra denize bırakmasını ona emretti. Annesi onu doğurunca denileni yaptı. Oğlu kaybolup onu göremeyince

Scanned with CamScanner

şeytan ona geldi, annesi de kendi kendisine: Ben ne yaptım? Yavrucuğum keşke yanımda kesilmiş olsaydı da onu kefenleyip gömseydim, onu denizdeki canavarlara ve balıklara atmaktan daha iyi bir iş yapmış olacaktım, diye düşündü.

Su onu alıp Firavun'un karısının cariyelerinin su aldıkları yere kadar götürdü. Cariyeler onu görünce aldılar. Sandukayı açmak istediler, onlardan birisi: Bunda şüphesiz bir mal vardır, eğer biz onu açacak olursak, kralımızın karısı içinde neyi bulduğumuz hususunda doğru söylediğimizi kabul etmeyecek, dedi. Bunun üzerine onu olduğu haliyle ondan hiçbir şey çıkartmaksızın götürüp kralın karısına verdiler. Firavun'un karısı sandukayı açınca içinde küçük bir çocuk gördü. Kadının kalbine ona karşı daha önce hiç kimseye nasip olmamış bir sevgi bırakıldı. Diğer taraftan Mûsâ'nın annesinin kalbi ise Mûsâ dışında hiçbir şeyi anmaz, hatırlamaz, bomboş bir hal aldı.

Yeni doğanları boğazlamakla görevli olanlar onun durumunu haber alınca bıçaklarıyla onu kesmek maksadıyla Firavun'un karısının yanına geldiler. İşte ey İbn Cubeyr bu da onun karşı karşıya kaldığı mihnetlerden (fitnelerden)dir.

Firavun'un karısı onlara: Bunu rahat bırakın. Bu tek kişi İsrâiloğullarının sayısını arttırmaz. Ben Firavun'a gidip onu bana bağışlamasını isteyeceğim. Bana bağışlayacak olursa bir iyilik yapmış, güzel bir iş yapmış olursunuz. Eğer kesilmesini emrederse sizi kınamam, dedi.

Firavun'un yanına gitti ve: *"Benim için de, senin için de bir gözbebeği (olsun)"* (Kasas, 8) dedi. Firavun da: Senin için varsın öyle olsun, bana gelince, benim ona ihtiyacım yok, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Adına yemin edilen hakkı için söylüyorum. Eğer Firavun, Mûsâ'nın kendisi için de -Firavun'un karısının dediği gibi- gözbebeği olmasını kabul etmiş olsaydı, Allah onun karısına hidayet verdiği gibi, ona da hidayet verecekti, ama bu (böyle demeyişi) onu (hidayetten) mahrum etti."

Firavun'un karısı, etrafında bulunanlara ve sütü olan herbir kadına ona bir sütanne seçmek için haber gönderdi. Aralarından Mûsâ'yı emzirmek amacıyla alan hiçbir kadının memesini kabul etmedi. Öyle ki Firavun'un karısı süt almayarak öleceğinden korktu ve bu hal onu üzdü. Bunun üzerine pazara ve insanların toplandıkları yerlere çıkartılmasını emretti. Böylelikle ona Mûsâ'yı

Scanned with CamScanner

kendisinden alacak bir sütanne bulmayı ümit etmişti, ama yine (hiçbir memeyi) kabul etmedi.

Mûsâ'nın annesinin aklı fikri oğlundaydı. Bundan dolayı kızkardeşine: Onun izini takip et, onu ara. Bak, ondan hiç söz edeni duyacak mısın? Benim oğlum hayatta mı, yoksa onu hayvanlar mı yedi? Dedi.

Mûsâ'nın annesi, Allah'ın onunla ilgili kendisine vaat ettiğini unutmuştu. Mûsâ'nın kızkardeşi uzaktan onu gördü. Kendileri ise farkında değillerdi. -Burada uzaktan görmek, kişinin uzağa bakıyor gibi yapıp başkalarına fark ettirmeden yanıbaşında olana göz ucuyla bakmasıdır.-

Sütanneler ona süt veremeyince kızkardeşi sevinçten: Ben size ona bakacak ve ona iyilikte bulunacak bir aile göstereyim mi, dedi. Bu sefer kızkardeşini yakaladılar. Bunu sen nereden tanıyorsun, ona iyilik yapmaları ne demektir, siz bunu tanıyor musunuz diye soruşturdular. Hatta bu hususta şüpheye de düştüler. -İşte ey İbn Cubeyr bu da Mûsâ'nın mihnetindendir.-

Kızkardeşi şöyle dedi: Onlara iyilik etmeleri, şefkat göstermeleri, krala sütannelik hizmetini yapmak arzuları ve kraldan menfaat elde etmek ümidi sebebiyledir, dedi. Bunun üzerine onu serbest bıraktılar. O da annesinin yanına gitti ve ona durumu haber verdi. Annesi geldi. Onu kucağına alır almaz hemen onun memesine atıldı ve karnını tıkabasa doyuruncaya kadar annesinin memesini emdi. Müjdeleyiciler Firavun'un karısının yanına gidip ona, senin oğlun için bir sütanne bulduk, müjdesini verdiler.

Firavun'un karısı, annesine haberci gönderip annesini getirtti, onun da getirilmesini emretti. Mûsâ'nın annesine karşı neler yaptığını görünce Firavun'un karısı: Bu oğlumu emzirmen için burada kal. Çünkü ben bunu sevdiğim kadar hiçbir şeyi sevmiyorum, dedi. Mûsâ'nın annesi: Ben evimi ve çocuklarımı bırakamam, o zaman perişan olurlar. Eğer arzu edersen, onu bana verirsin, ben de onu alır evime götürürüm. Benimle beraber olur, en iyi şekilde ona davranmaktan asla geri kalmam. Çünkü ben evimi ve çocuklarımı bırakamam, dedi.

Mûsâ'nın annesi Mûsâ ile ilgili olarak Allah'ın kendisine vaadini hatırladı ve Firavun'un karısına zorluk çıkarmaya başladı. Allah'ın kendisine verdiği sözü mutlaka gerçekleştireceğine kesinlikle inandı. Aynı gün Mûsâ ile evine döndü, Allah onun güzel bir şekilde büyüyüp, gelişmesini sağladı ve onun ile ilgili takdiri gereği Mûsâ korunmuş oldu.

Scanned with CamScanner

İsrâiloğulları da kasabanın bir kenarında bütün güçleriyle kendilerine yaptırılan angarya işlerini yapmamaya, zulme karşı koymaya çalışıyorlardı. Mûsâ büyüyünce Firavun'un karısı Mûsâ'nın annesine: Bana oğlumu göster, dedi. Mûsâ'nın annesi oğlunu ziyaretine getireceği bir gün için ona söz verdi. Firavun'un karısı da hazine görevlilerine, sütannelerine ve bütün hizmetçilerine dedi ki: Bugün aranızdan benim oğlumu bir hediye ile karşılamayacak, ona taltifte bulunmayacak hiçbir kimse kalmasın. Böylelikle ben onun bu halini görmek istiyorum. Ayrıca ben sizden her birisinin ne yaptığını yazıp kaydetmek üzere güvenilir birisini de göndereceğim. Annesinin evinden çıktığı andan, Firavun'un karısının yanına girinceye kadar onu hediyelerle, armağanlarla, ikramlarla karşılayıp durdular. Firavun'un karısının yanına girince o da ona hediyeler verdi, ikramlarda bulundu ve gelişine çokça sevindi. Annesine de ona güzel bir şekilde baktığını gördüğü için de bağışlarda bulundu, sonra şöyle dedi: Şimdi bunu Firavun'a götüreceğim, o da ona armağanlar verecek, ikramlarda bulunacak. Mûsâ'yı alıp Firavun'un yanına girince Firavun onu kucağına aldı. Mûsâ Firavun'un sakalını tutup, yere doğru çekti. Allah'ın düşmanları olan azgın kimseler, Firavun'a: Allah'ın nebîsi İbrâhim'e vaat ettiğini hatırlamıyor musun? Bu (bu hareketiyle) sana mirasçı olacağını, senin üstüne çıkacağını ve seni yere yıkacağına işaret ediyor, dediler. Bunun üzerine Firavun, Mûsâ'yı kessinler diye görevlilere haber gönderdi. İşte ey İbn Cubeyr, bu da onun daha önce karşı karşıya kalmış olduğu her türlü beladan ve maruz bırakılmak istendiği her türlü fitneden sonra karşı karşıya kaldığı fitnelerdendir.

Firavun'un karısı gelip şöyle dedi: Daha önce bana bağışlamış olduğun bu çocuğa ne yapmayı düşündün? Firavun: Onu görmüyor musun? O beni yere yıkacağını, bana üstün geleceğini ima ediyor, dedi. Karısı: Benimle senin aranda kendisiyle hakkın bilineceği bir hususu uygulamaya koy. İki kor ateş, iki inci getir ve bunları ona yaklaştır. Eğer iki inciyi alıp da kor ateş parçalarından uzak durursa onun aklının erdiğini anlayacaksın. Yok eğer iki kor ateş parçasını yakalayıp, incileri almak istemezse sen de bilirsin ki, aklı başında bir kimse iki kor ateş parçayı iki inciye tercih etmez. Firavun bunları onun önüne koydu. Mûsâ da iki kor ateşi eline aldı. Elini yakacaklar korkusuyla o ateşi ondan aldılar. Bu sefer Firavun'un karısı: Gördün mü, dedi. Böylelikle ona bir iş yapmayı kararlaştırdıktan sonra Allah onu o işi yapmaktan alıkoydu. Çünkü Allah onun hakkında emrini sonuna kadar gerçekleştirecekti.

Scanned with CamScanner

Mûsâ gençlik çağına erişince ve erkekler arasına katılınca Firavun hanedanından hiç kimse onunla birlikte iken İsrâiloğullarına bir haksızlık yapamıyor, bir angarya iş yükletemiyordu. Nihayet işlerini görmekten büsbütün uzak durdular. Mûsâ (a.s) şehrin bir kenarında yürüyorken birbirleriyle kavga eden iki adam gördü. Bunların birisi Firavuni, diğeri İsrâili idi. İsrâili olan kişi Firavuni olana karşı ondan yardım istedi. Mûsâ oldukça öfkelendi. Çünkü onun İsrâiloğullarına karşı tutumunu onları koruduğunu bilerek bunu yapmıştı, ama insanlar bunun tek sebebinin süt emmesi olduğunu biliyorlardı. Mûsâ'nın annesi ve Allah'ın Mûsâ'ya kendisinden başkasını haberdar etmediği bu hususu -annesinden ayrı olarak- bildirmiş olması hali müstesnâ.

Derken Mûsâ Firavuni'ye bir yumruk vurdu ve onu öldürdü. Onları yüce Allah'tan ve İsrâiloğullarından olan kişiden başkası da görmemişti. Mûsâ adamı öldürünce: *"İşte bu şeytanın işindendir. Şüphesiz ki o apaçık saptırıcı bir düşmandır"* (Kasas, 16) dedi ve şunları ekledi: *"Rabbim, gerçekten ben nefsime zulmettim. Onun için bana mağfiret eyle, dedi. O da ona mağfiret etti. Çünkü o gafurdur, rahimdir."* (Kasas, 17)

Derken şehirde haberleri gözetleyen korkulu bir halde sabahı etti. Firavun'un yanına gelinerek ona: İsrâiloğulları, Firavun hanedanından bir adam öldürdüler. Hakkımızı al ve onlara böyle bir iş yapmaları için müsaade etme, denildi. Firavun: Bana onu öldüreni ve onun hakkında şahitlik edecek olanı getirin. Çünkü bir kral her ne kadar kendi kavminin yanında yer alsa da, delilsiz ve sağlam dayanak olmadan kimseye kısas uygulayarak ceza vermesi uygun değildir. Bu sebeple siz bana buna dair bilgi arayıp, getiriniz, ben de sizin hakkınızı alayım, dedi.

Onlar bu arada dolaşıp dururlarken ve sağlam bir dayanak bulamazken, ertesi günü Mûsâ İsrâiloğullarından olan o kişiyi yine Firavun hanedanından bir başka adamla kavga ederken gördü. Yine İsrâiloğullarından olan kişi Firavun kavminden olan kişiye karşı yardımını istedi. Mûsâ ise daha önce yaptığına pişman olmuş ve gördüğü bu halden de hoşlanmamıştı. İsrâiloğullarından olan kişi kızdı, kendisi de Firavun kavminden olanı yakalamak istemişti. İsrâiloğullarından olan kişiye dün ve bugün yaptıklarından ötürü: *"Gerçekten sen apaçık, azgın bir kimsesin"* (Kasas, 18) demişti. İsrâiloğullarından olan o kişi, kendisine bu sözleri söyledikten sonra ve Firavun kavminden olan kişiyi dün öldürdüğü esnadaki öfkesi gibi öfkelenmiş olduğunu da görünce

Scanned with CamScanner

kendisine: *"Gerçekten sen apaçık azgın bir kimsesin"* dediği için, kendisini yakalamak istediğinden korktu. Halbuki Mûsâ onu değil, Firavun kavminden olan kişiyi yakalamak istemişti, ama İsrâiloğullarından olan o şahıs korkmuş ve: *"Ey Mûsâ, dün bir kişiyi öldürdüğün gibi, beni de mi öldürmek istiyorsun"* (Kasas, 19) dedi. Ancak o bu sözlerini Mûsâ'nın kendisini öldürmek istediğinden korktuğu için söylemişti.

Sonra kavga eden iki kişi birbirini bırakıp gittiler. Firavun kavminden olan şahıs da gidip İsrâiloğullarından olan o kişiden duyduklarını onlara haber verdi. Onlara: *"Dün bir kişiyi öldürdüğün gibi, beni de mi öldürmek istiyorsun"* dediğini bildirdi. Bu sefer Firavun, Mûsâ'yı öldürmek üzere boğazlayıp, kesecek görevlileri gönderdi. Firavun'un elçileri ana caddede Mûsâ'yı arayarak ağır ağır yürümeye başladılar. Çünkü Mûsâ ellerinden kurtulacak diye bir korkuları yoktu. Şehrin uzak bir yerinden Mûsâ'nın taraftarlarından bir adam gelip, kestirme yoldan giderek onlardan önce Mûsâ'ya ulaştı ve ona durumu haber verdi. İşte ey İbn Cubeyr, bu da Mûsâ'nın düştüğü mihnetlerden (fitnelerden) birisi idi.

Bunun üzerine Mûsâ Medyen'e doğru yola çıktı. Bundan önce herhangi bir bela ile karşılaşmamıştı. Yol hakkında hiçbir bilgisi yoktu. Sadece aziz ve celil olan Rabbi hakkında güzel bir zan besliyordu. Çünkü o şöyle demişti: *"Umarım Rabbim beni doğru yola iletir. Medyen suyuna varınca üst tarafında sulayan bir grup insan buldu, onların gerisinde ise karışmasın diye (koyunlarını) kollayan iki kadın buldu."* (Kasas, 22-23) Yani onlar koyunlarını bir yerde tutuyorlardı.

Mûsâ onlara: Siz niçin diğer insanlarla birlikte koyunlarınızı sulamıyor da ayrı duruyorsunuz, dedi. Hanımlar: Bizim bunlar arasına girip izdiham edecek kadar gücümüz yok. Onların davarlarının içmesinden sonra havuzda artıracakları suyu bekliyoruz, dediler. Mûsâ onlar için koyunlarını otlattı. Kovaya çok miktarda su doldurmaya başladı. Öyle ki bütün çobanların birincisi oldu. Hanımlar koyunlarıyla babalarının yanına gittiler. Mûsâ (a.s) da çekilip, bir ağacın gölgesine oturdu ve: *"Rabbim, doğrusu bana indireceğin hayıra muhtacım"* (Kasas, 24) dedi. Babaları kızlarının, doymuş ve su da içmiş olarak koyunlarıyla geri çabucak dönmelerini garip bularak: Bugün sizin farklı bir haliniz olmalı dedi. Kızları Mûsâ'nın yaptıklarını ona bildirdiler. Babaları kızlarından birisine gidip onu çağırmasını söyledi. O da Mûsâ'nın yanına

Scanned with CamScanner

gidip onu çağırdı. Babaları Mûsâ ile konuştuktan sonra: *"Korkma, o zalimler topluluğundan kurtuldun"* (Kasas, 25) dedi. Çünkü Firavun'un da, kavminin de bizim üzerimizde bir egemenlikleri yoktur ve biz onun krallığı içerisinde değiliz, dedi.

Kızlarından birisi: *"Babacığım onu ücretle tut. Çünkü senin ücretle tuttuklarının en iyisi, kudretli ve emin bir kişidir"* (Kasas, 26) dedi. Ancak bundan dolayı gayrete gelerek: Onun gücünü nerden biliyorsun, güvenilir olduğunu nerden biliyorsun, dedi. Kızı: Koyunlarımıza su taşıyınca onun kovaya doldurduğu sudan güçlü olduğunu anladım. Bu sulama işinde asla ondan daha kuvvetli bir adam görmedim. Güvenilir oluşuna gelince, ben onun yanına gidip karşısında durunca bana baktı. Benim kadın olduğumu anlayınca başını öbür tarafa çevirdi ve senin söylediklerini ona bildirinceye kadar da başını kaldırmadı. Sonra bana arkamdan yürü ve yolu bana tarif et, dedi. Bunu ancak güvenilir bir kişi olduğu için yaptı.

Bu sözleri babasını da memnun etti ve onun doğru söylediğini kabul etti, gerçekten böyle olduğunu anladı. Mûsâ'ya şöyle dedi: *"Sekiz yıl bana hizmet etmen üzere bu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum." Buna ne dersin? "Eğer ona tamamlarsan o senin bir lütfun olur. Bununla beraber sana zorluk çektirmek de istemem. İnşallah beni iyilerden bulacaksın."* (Kasas, 27) Mûsâ teklifini kabul etti. Bunun sonucunda Allah'ın nebîsi Mûsâ'nın, sekiz yıl koyunlarına çobanlık yapması bir görevdi. İki yıl da onun verdiği sözün gereği idi. Allah onun süreyi bitirmesini takdir buyurdu ve süreyi on yıla tamamladı.

Said b. Cubeyr dedi ki: Hıristiyan âlimlerinden Hıristiyan bir adam benimle karşılaştı ve: Mûsâ iki süreden hangisini tamamladı, biliyor musun dedi. Ben, hayır dedim. -O gün hangisi olduğunu bilmiyordum.- İbn Abbâs ile karşılaştım. Bunu ona söyledim, o şöyle dedi: Sekiz yılın Allah'ın nebîsi üzerinde bir vazife olduğunu ve Allah'ın nebîsinin ondan hiçbir şeyi bozamayacağını bilmedin mi? Yine Allah'ın Mûsâ'nın ona vermiş olduğu sözü yerine getireceğini biliyordu. O ona vaat ettiği ile birlikte on yılı tamamladı. Sonra o Hıristiyan ile karşılaştım ve ona bunu haber verince, şöyle dedi: Kendisine soru sorup da sana bunu haber veren kişi bunu senden daha iyi biliyor, dedi. Ben, evet, hem o, bundan çok daha ileridir, dedim.

Scanned with CamScanner

Mûsâ ailesiyle birlikte yola koyulunca ateş, asa ve elinin durumu ile ilgili Allah'ın sana Kur'ân-ı Kerim'de anlattıkları gerçekleşti. Şanı yüce Allah'a da Firavun hanedanından onlardan birisini öldürmüş olduğundan korktuğunu ve dilinin düğümünden şikâyette bulundu. Çünkü onun dilinde bir tutukluk vardı, fazla konuşmasını engelliyordu. Rabbinden kardeşi Harun'un kendisine destek olması ve dilinin açık bir şekilde ifade edemeyeceği birçok hususu kendi adına konuşarak ifade etmesi maksadıyla, kardeşi Harun'u kendisine yardımcı olarak görevlendirmesini diledi. Allah da ona dilediğini verdi, dilinden düğümü çözdü. Allah Harun'a vahiy verdi ve onunla karşılaşmasını emretti. Mûsâ asasıyla yola koyuldu. Nihayet Harun ile karşılaştı -ikisine de selâm olsun.- Birlikte Firavun'a gittiler. Uzun bir süre -içeri girmek için kendilerine izin verilmediğinden- kapısında durdular. Sonra çetin bir engellemeden sonra onlara izin verildi. *"Şüphesiz biz Rabbinin rasûlleriyiz"* (Tâhâ, 47) dediler. O: *"Rabbiniz kimdir?"* (Tâhâ, 49) dedi. Mûsâ ona,- sana Kur'ân-ı Kerim'de kıssa olarak anlattıklarını- haber verdi. Firavun: Ne istiyorsunuz, dedi ve ona öldürdüğü şahsı hatırlattı. Mûsâ (senin Kur'ân'dan) dinlediğin ifadelerle mazeretini belirtti ve dedi ki: Allah'a iman etmeni ve benimle birlikte İsrâiloğullarını göndermeni istiyorum. Firavun bu isteğini kabul etmeyerek: *"Doğru söyleyenlerden isen (söylediklerine dair) bir âyet (alâmet) getir"* (Şuarâ, 154) dedi. Mûsâ da asasını yere bıraktı, ağzını açmış Firavun'a doğru hızlıca giden muazzam koşan bir yılan oluverdi. Firavun yılanın kendisine doğru gelmekte olduğunu görünce korktu. Derhal tahtına atıldı ve yılanı kendisinden uzaklaştırması için Mûsâ'dan imdat istedi. Mûsâ da imdadına yetişti. Sonra Mûsâ elini yakasından dışarı çıkarınca herhangi bir kötülük -yani baraş hastalığı olmaksızın- bembeyaz olduğunu gördü, sonra tekrar elini yakasına soktu, ilk rengini aldı. Firavun etrafındaki ileri gelenlerle gördüklerine dair istişarede bulundu. Ona şöyle dediler: *"Bunların ikisi sihirbazdır. Sizi sihirleriyle yurdunuzdan çıkarmak ve sizin en güzel olan yolunuzu yok etmek istiyorlar."* (Tâhâ, 63) Bundan kasıtları ise içinde bulundukları mülkleri ve yaşadıkları hayat idi. Bunun neticesinde Mûsâ'ya istediklerinden herhangi bir şeyi vermeyi kabul etmediler ve ona şöyle dediler: Her ikisi için sihirbazları topla. Çünkü senin topraklarında sihirbazlar pek çoktur. Sonunda sen sihrinle onların sihirlerini yenik düşüreceksin. Firavun da şehirlere habercil er gönderdi, bilgiçlik taslayan her bir sihirbaz onun için toplanıp bir araya getirildi. Firavun'a geldikleri vakit bu sihirbaz neyle çalışır dediler, yılanlarla

Scanned with CamScanner

çalışır cevabını verdiler. Onlar şu karşılığı verdi. Allah'a yemin olsun ki yeryüzünde ip ve bastonlar ile yaptığımız sihir ile ortaya çıkardığımız yılanları hiç kimse yapamaz. Peki, biz galip gelirsek bizim mükâfatımız ne olacak? Firavun onlara: O takdirde siz benim yakınlarım, özel adamlarım olursunuz. Ben sizin için istediğiniz her şeyi yaparım, dedi ve bunun üzerine tören günü bir araya gelmek üzere *"kuşluk vakti insanların da toplanması"* (Tâhâ, 59) üzere sözleştiler.

Said b. Cubeyr dedi ki: Bana İbn Abbâs'ın tahdis ettiğine göre Allah'ın Mûsâ'ya Firavun'a ve sihirbazlarına karşı zafer verdiği tören günü, Âşura günü idi. Hepsi düz bir yerde toplandıkları vakit insanlar birbirlerine, haydi kalkın bu törende hazır bulunalım, dediler. *"Umarız ki sihirbazlar galip gelirlerse biz de onlara uyarız."* (Şuarâ, 40) Onlar alay etmek maksadıyla Mûsâ ile Harun'u kastediyorlardı. Bundan dolayı: -Sihir alanındaki güçleri sebebiyle- Ey Mûsâ demişlerdi. *"Sen mi ilk atacaksın yoksa ilk atanlar bizler mi olalım"* (A'râf, 115) ama o: *"Hayır, siz bırakın"* (Tâhâ, 66) demişti. *"İplerini ve asalarını bıraktılar ve: Firavun'un izzeti hakkı için muhakkak biz galipleriz, dediler."* (Şuarâ, 44)

Mûsâ, onların yaptıklarını gördüğü sihirlerinden ötürü içinde bir korku hissetti. Yüce Allah da kendisine: *"Asanı bırak"* (A'râf, 117) diye vahyetti. Mûsâ asasını bırakınca ağzını açmış muazzam bir yılan oluverdi. Bastonlar iplere karışmaya başladı. Sonunda hepsi de o yılana doğru toplanıp bir araya geldi ve onun içine girdi ve nihayet yılan geriye yutmadık ne bir baston, ne de bir ip bıraktı. Sihirbazlar bunu öğrenince şöyle dediler: Eğer bu bir sihir olsaydı, bizim yaptığımız sihire bu kadarını yapamazdı. Ama bu aziz ve celil olan Allah tarafından gelen bir emirdir. Biz artık Allah'a ve Mûsâ'nın getirdiklerine iman ettik. Gitmekte olduğumuz yoldan dönüp Allah'a tevbe ettik. Böylelikle bu alanda Allah Firavun'un ve onun taraftarlarının belini kırdı, hak üstün geldi. *"Onların yapmakta oldukları şeyler de boşa çıkıp gitti. Artık oracıkta yenilmiş oldular, küçülmüşler olarak geri döndüler."* (A'râf, 118-119)

Firavun'un hanımı ise kılık kıyafeti pek düzgün olmayan bir sûrette yüce Allah'a Firavun'a ve taraftarlarına karşı Mûsâ'ya yardım etmesi için dua ediyordu. Firavun hanedanından onu gören Firavun ve taraftarlarına şefkatinden ötürü bu şekilde kötü bir kılıkta ortada olduğunu zannediyordu, ama onun üzüntüsü ve tasası Mûsâ içindi.

Scanned with CamScanner

Firavun'un yalan vaatleri ile Mûsâ uzun bir süre oyalandı. Çünkü Mûsâ her bir mucize gösterdikçe Firavun ona onunla birlikte İsrâiloğullarını göndereceğine söz veriyordu. O süre doldu mu sözünde durmuyor ve: Rabbin bundan başkasını da yapabiliyor mu, diyordu. Allah Firavun kavmi üzerine tufanı, çekirgeleri, kımılı, kurbağaları ve kanı birbirinden ayrı mucize ve belgeler halinde gönderdi. Bunların her birisinde Mûsâ'ya şikâyet ediyor ve ondan bu hali kendisinden uzaklaştırmasını istiyor, onunla beraber İsrâil oğullarını göndereceğine dair ona yeminler ediyordu. Yine bu hal geçti mi sözünü yerine getirmiyor, ahdini bozuyordu. Sonunda Allah Mûsâ'ya kavmini alıp çıkma emrini verdi, o da geceleyin kavmini alıp çıktı. Firavun sabah olup da onların gitmiş olduklarını görünce şehirlere (asker) toplayıcılar gönderdi. Mûsâ'nın arkasından çok sayıda pek büyük bir orduyla gitti Allah denize şunu vahyetti: Kulum Mûsâ sana asasıyla vurduğu takdirde derhal on iki kola ayrıl ki, Mûsâ ve beraberindekiler geçip gitsin. Sonra da ortada kalan Firavun ve taraftarlarının üzerine kapan. Mûsâ asasını denize vurmayı unuttu, denizin yanına vardığında gök gürültüsünü andırır bir ses vardı. Çünkü deniz farkında değilken Mûsâ'nın asasını kendisine vuracağından ve bunun neticesinde Allah'a karşı gelmiş olacağından korkuyordu.

Her iki topluluk birbirini görüp, birbirine yaklaşınca *"Mûsâ'nın beraberindekiler dedi ki: Şüphesiz biz kıstırıldık."* (Şuarâ, 61) Rabbinin sana emrettiğini haydi yap. Çünkü o da yalan söylemedi, sen de söylemedin. Mûsâ dedi ki: Rabbim bana denize vardığım takdirde ben onu aşıp geçinceye kadar on iki kola ayrılacağını vaat etmişti. Bundan sonra da asayı hatırladı. Firavun'un öndeki askerleri Mûsâ'nın askerlerinin arka taraflarında bulunanlara yaklaştığı sırada asasını denize vurdu. Deniz Rabbinin kendisine emrettiği ve Mûsâ'ya vaat ettiği şekilde kollara ayrıldı. Mûsâ ve bütün arkadaşları denizi aşıp geçince, Firavun ve arkadaşları da içine girince emrolunduğu şekilde deniz üzerlerine kapandı. Mûsâ denizi aştıktan sonra arkadaşları: Biz Firavun'un boğulmadığından korkarız ve biz helâk edildiğine inanmıyoruz, dediler. Mûsâ Rabbine dua edince Allah onu bedeniyle dışarı çıkardı, böylelikle öldüğüne kesin olarak inandılar.

Bundan sonra putlarına ibadete bağlı bir kavmin yanından geçtiler. *"Ey Mûsâ, onların nasıl tilahları varsa sen de bize böyle bir ilah yap dediler. Siz gerçekten cahillik eden bir topluluksunuz, dedi. Şüphesiz ki onların içinde*

Scanned with CamScanner

bulundukları yok olmaya mahkûmdur ve yapmakta oldukları da batıldır." (A'râf, 138-139) Hem sizler geçmişte size yetecek kadar ibretli şeyler gördünüz ve duydunuz.

Mûsâ onları bir yere yerleştirdi ve şu talimatı verdi: Harun'a itaat ediniz. Çünkü ben onu üzerinize (yerime) halife tayin ettim. Ben Rabbimin huzuruna gideceğim. Böyle diyerek geri dönünceye kadar kendilerine otuz günlük bir süre sözünü verdi. Rabbinin huzuruna gidip otuz günde onunla konuşmak isteyince -ki bugünleri geceli gündüzlü oruç tutmuştu ve Rabbi ile oruç tutan bir kimsenin kokan ağız kokusuyla konuşmak istemediğinden- Mûsâ yerden biten bir parça bitki alıp onu çiğnedi. Rabbinin huzuruna gittiği vakit ona, niçin orucunu açtın, dedi. Halbuki o olanı en iyi bilendi. Mûsâ: Rabbim, ağzımın kokusu kötü iken seninle konuşmak hoşuma gitmedi, dedi. Allah şöyle buyurdu: *"Ey Mûsâ, sen oruçlunun ağız kokusunun misk kokusundan daha hoş olduğunu bilmiyor musun?"* Haydi git, on gün oruç tuttuktan sonra bana gel. Mûsâ (a.s) kendisine verilen emri yerine getirdi.

Mûsâ'nın kavmi, kendilerine tayin ettiği süre içerisinde geri dönmediğini görünce bundan hoşlanmadılar. Harun kendilerine konuşma yapmış ve şöyle demişti: Sizler Mısır'dan yanınızda Firavun kavmine ait birtakım emanet ve ödünç eşyalar olduğu halde çıkmıştınız. Sizin de onların yanında aynı şekilde eşyalarınız vardı. Gördüğüm kadarıyla sizler onlarda bulunan malınızı (onlara karşılık) hesap ettiğinizi görüyorum ama ben almış olduğunuz bir emaneti ve bir ödüncü size helal görmüyorum. Biz onlara bunlardan bir şeyi geri veremeyeceğimiz gibi kendi adımıza da onu tutamayız. Bunun için bir çukur kazdı ve bu kabilden yanlarında eşya ya da süs eşyası bulunan kimselere onları bu çukura atmalarını emretti. Sonra bunların üzerine ateş yakıp, onları yaktı. Bu bizim de olmaz, onların da olmasın, dedi.

Sâmirî de, İsrâiloğullarına komşu olan, ineğe tapan bir kavimdendi. İsrâiloğullarından değildi. İsrâiloğulları yüklerini alınca o da Mûsâ ve İsrâiloğullarıyla birlikte yükünü alıp gelmişti. Onun bir izi görmesi ve ondan bir avuç alması kaza gereği mümkün oldu. Harun'un yanından geçti, Harun kendisine ey Sâmirî elindekini bırakmayacak mısın dedi. Sâmirî de onun üzerine elini kapatmıştı. Bütün bu süre boyunca kimse onu görmemişti. Sâmirî: Bu sizinle birlikte denizi aşan rasûlün izinden bir avuçtur. Onu bıraktığım takdirde dilediğim şey olması için Allah'a dua etmediğin takdirde hiçbir se-

Scanned with CamScanner

bep dolayısıyla bunu bırakmayacağım. Sâmirî avucundakini bıraktı, Harun da onun için dua edince bunun bir buzağı olmasını istiyorum dedi. Ama bu buzağıda can olmasın, fakat böğürtüsü olsun.

İbn Abbâs dedi ki: Allah'a yemin olsun ki o buzağının asla kendi sesi yoktu. Olan şundan ibaretti: Rüzgâr onun gerisinden giriyor, ağzından çıkıyordu. İşte o ses bundan meydana geliyordu.

Bunun neticesinde İsrâiloğulları fırkalara ayrıldılar. Bir fırka: Ey Sâmirî bu nedir? Bunun ne olduğunu en iyi sen bilirsin dediler. Sâmirî: Bu sizin Rabbinizdir. Mûsâ ise yolunu şaşırdı dedi.

Bir başka fırka: Biz Mûsâ yanımıza dönünceye kadar bunu yalanlamayız. Şayet bizim Rabbimizse onu elden kaçırmamış ve bu hali görünce onun hakkında acze düşmüş oluruz. Eğer Rabbimiz değilse Mûsâ'nın dediğine uyarız dediler.

Bir başka fırka da: Bu şeytanın işidir. Bizim Rabbimiz değildir. Biz ona ne iman ederiz, ne tasdik ederiz.

Bir diğer fırkanın kalplerine de Sâmirî'nin buzağı hakkında söylediklerinin doğruluğu iyiden iyiye yerleştirildi ve açıkça yalanladıklarını da ifade ettiler. Harun kendilerine: *"Kavmim siz bununla ancak sınandınız. Muhakkak sizin Rabbiniz Rahmân'dır"* (Tâhâ, 90) ama bu değildir dedi. Onlar: O halde Mûsâ ne diye bize otuz gün sözünü verdi, sonra sözünde durmadı? İşte kırk gün geçti, dediler. Beyinsizleri: O Rabbini bulamadı, onu arıyor, onun arkasından gidiyor dediler. Allah Mûsâ ile konuşup buyruklarını ona söyleyince ondan sonra kavminin de nelerle karşılaştığını haber verdi. Mûsâ ise "kavminin yanına öfkeli ve kederli döndü" ve kendilerine Kur'ân'da dinlediğiniz sözleri söyledi. *"Kardeşinin başından yakalayıp onu kendisine doğru çekmeye başladı."* (A'râf, 150) Öfkesinden levhaları bıraktı. Sonra kardeşinin kendisine söylediği mazereti kabul etti, onun için mağfiret diledi. Sâmirî'ye gidip ona: Seni bu yaptığını yapmaya iten ne oldu, dedi. Sâmirî: Ben elçinin izinden bir avuç almıştım. Ben bunun farkına varmış ama siz bunu görememiştiniz. Sonra *"Onu bıraktım, nefsim de bana böylece süsledi. Dedi ki: Haydi git. Çünkü sen hayatta oldukça: Ne siz bana dokunun, ne ben size dokunayım diyeceksin. Sana verilmiş ve asla senden geri bırakılmayacak bir vade vardır. Şimdi de taptığın ilahına bir bak. Biz onu andolsun ki yakacak sonra da denize savurup darmadağın edeceğiz."* (Tâhâ, 96-97)

Scanned with CamScanner

Eğer gerçekten bir ilah olsaydı bu iş ona yapılamazdı. Bundan dolayı İsrâil oğulları da (dinleri hususunda) fitneye maruz kaldıklarından emin oldular ve onun hakkındaki kanaatleri Harun'un kanaatleri ile aynı olanlar imrenilecek bir halde oldular. Onlar kendi toplulukları için şöyle dediler: Ey Mûsâ, bizim için Rabbinden bize yapacağımız bir tevbe kapısı açması için dua et. Böylelikle yaptığımız bu amelimizin kefareti olsun.

Bunun üzerine Mûsâ bu amaçla kavmi arasından İsrâiloğullarına iyi ve hayır olanları yapmaktan geri durmayan hayırlı ve buzağıya tapma işine katılmamış yetmiş kişi seçti. Onlarla birlikte gidip İsrâiloğulları için tevbe dileğinde bulundu. Yer altlarından sarsıldı. Allah'ın nebîsi onlara bunlar yapılınca kavminden ve beraberindeki temsilci heyetten utandı ve: *"Rabbim, eğer dileseydin onları da, beni de daha önce helâk ederdin. İçinizdeki birtakım beyinsizlerin işledikleri yüzünden bizi helâk mi edeceksin?"* (A'râf, 156-157) dedi. Ama aralarında kalbine buzağının sevgisi ve ona inancın içirildiği birtakım kimselerin bulunduğunu biliyordu. İşte bundan dolayı yer altlarından sarsıldı. Yüce Allah: *"Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Onu sakınanlara, zekâtı verenlere, bir de âyetlerimize iman edenlere, işte onlara yazacağım. Onlar ki yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de (isim ve sıfatını) yazılı bulacakları... ümmi bir peygamber olan o rasûle uyarlar."* (A'râf, 156-157)

Mûsâ dedi ki: Rabbim, senden kavmim için tevbe diledim, sen bana: Ben rahmetimi -benim kavmim dışında- bir kavme yazdığını söyledin. Keşke beni de o senin rahmetine nail olacak olan o adamın ümmeti arasında var edinceye kadar sonraya bırakmış olsaydın. Allah ona şöyle dedi: Senin kavminin tevbesi onlardan her bir kimsenin karşısına çıkanı o konumda babası ya da çocuğu olduğuna bakmaksızın aldırmadan kılıçla onu öldürmesidir. Mûsâ ve Harun'a saklı olup da (onların bilmeyip) Allah'ın bildiği günahlarından dolayı o kimseler de tevbe edip günahlarını itiraf ettiler ve emrolunduklarını yaptılar, Allah da öldürene de, öldürülene de mağfiret etti.

Sonra Mûsâ (a.s) onlarla birlikte arz-ı mukaddese doğru yola koyuldu. Öfkesi geçtikten sonra levhaları aldı, onlara Allah'ın kendisine kavmine tebliğ etmesini emir buyurduğu görevleri emretti. Bu emirler onlara ağır geldi, onları kabul etmek istemediler. Bu sefer yüce Allah dağı onların üzerine gölge yapan bir bulut gibi kaldırdı. Dağ onlara o kadar yaklaştı ki, üzerlerine düşecek diye korktular. Sağ elleri ile boyun eğerek ve dağa bakarak kitabı aldılar.

Scanned with CamScanner

Kitap ellerinde ve üzerlerine düşecek korkusuyla birlikte dağın arkasında kaldılar. Sonra arz-ı mukaddese gelinceye kadar yollarına devam ettiler. İçinde zorba bir kavmin bulunduğu bir şehir buldular. Hilkatleri alışılmadık bir görünüşe sahipti. -Onların mahsulleri ve bu mahsullerinin iriliği ile ilgili olarak şaşırtıcı hususlar zikretmişlerdir.- Dediler ki: "Ey Mûsâ orada zorba bir kavim var." Bizim onlara gücümüz yetmez. Onlar orada bulundukları sürece de biz oraya girmeyiz. "Şayet oradan çıkacak olurlarsa o zaman biz gireriz.

Korkanlardan iki adam dedi ki: ... -Ravilerden Yezîd (b. Harun)'a: Bunu böyle mi okudu, diye soruldu. O evet zorbalardan (korkan iki adam) dedi.- Biz Mûsâ'ya iman ettik (böyle deyip) yanına çıktılar ve biz kavmimizi iyi biliriz. Eğer sizler onların gördüğünüz iri yarı cüsselerinden ve sayılarından korkuyorsanız şunu bilin ki onların kalpleri de yok, yanlarında kendilerini koruyacak güçleri de yok. Bu sebeple kapıdan üzerlerine giriniz. "O kapıdan girdiniz mi şüphesiz ki sizler galip gelirsiniz" dediler. Bazı kimseler de şöyle demektedir: Bu iki kişi Mûsâ'nın kavmindendir. İsrâiloğullarından olup korkanlar dedi ki: *"Ey Mûsâ, onlar orada bulundukça biz asla oraya girmeyiz. Git, sen ve Rabbin savaşın. Biz de buracıkta oturuyoruz."* (Mâide, 24) Bunlar Mûsâ'yı öfkelendirdikleri için o da onlara beddua etti ve onlara fasıklar adını verdi. Halbuki daha önce onların işlediklerini gördüğü isyanları ve kötülüklerinden ötürü onlara beddua etmemişti. Nihayet o gün onlara beddua edince, yüce Allah da bedduasını kabul etti. Mûsâ'nın onları adlandırdığı gibi o da onlara "fasıklar" adını verdi ve o şehri onlara kırk yıl haram etti.

Bu süre boyunca yeryüzünde serserice dolaştılar. Her gün sabah kalkıyor, dur durak bilmeden yürüyüp duruyorlardı. Sonra Allah Tih'de onları bulutla gölgelendirdi, üzerlerine menn ve selvayı indirdi. Onlara eskimeyen, kirlenmeyen elbiseler yarattı. Aralarında dörtgen şeklinde bir taş da var etti. Mûsâ'ya verdiği emir üzerine o da asasıyla o taşa vurdu *"ve ondan derhal oniki pınar fışkırdı."* (Bakara, 60) Her bir kenarında üç pınar vardı. Her bir kola da sularını içecekleri pınarlarını bildirdi. Bir merhalelik mesafe aldıkça mutlaka o taşın da dün olduğu yerde aralarında bulunduğunu görüyorlardı.

İbn Abbâs bu hadisi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ref' etti ve benim yanımda bunu Muâviye'nin bu hadisi tahdis ettiğini, dinlediğini de tasdik etti. Ancak onun öldürdüğü kişinin durumunu Mûsâ aleyhine açıklayan kimsenin Firavun kavminden olan kişi olduğunu kabul etmeyerek, şöyle dedi: Bu hali

Scanned with CamScanner

bilinmediği halde ve ancak bu olayda hazır bulunan İsrâiloğullarından o kişi, bunu biliyorken, onun aleyhine nasıl açıklama yapılabildi?

Bunun üzerine İbn Abbâs kızarak Muâviye'nin elinden tuttu ve onunla birlikte Sa'd b. Mâlik ez-Zührî'nin yanına gitti. Ona: Ey Ebû İshâk, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bize Mûsâ'nın Firavun hanedanından öldürdüğü kişi ile ilgili hadisi naklettiğini hatırlıyor musun? Onun o kişiyi öldürdüğünü açıklayan şahıs İsrâiloğullarından olan kişi miydi, yoksa Firavun kavminden olan kişi miydi? Dedi. (Sa'd b. Mâlik): Hayır, onun aleyhine bu açıklamayı yapan kişi Firavun kavmine mensup olan kişidir. Çünkü o İsrâiloğullarından olup da bu hususta tanıklık ettiğini ve hazır bulunduğunu söylediğini duyması üzerine bu açıklamayı yapmıştı.[401]

Bunu bu şekilde İmam Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra'da rivayet etmiş olup, ayrıca Ebû Câfer b. Cerîr ve İbn Ebî Hâtim de bunu Tefsirlerinde rivayet etmişlerdir. Hepsi de Yezîd b. Harun'un bu senetle rivayet etmiş olduğu bir hadis olarak nakletmişlerdir. Hadis İbn Abbâs'ın sözü olarak mevkuftur. Bu rivayette merfu olan ifadeler, ancak az bir kısmını teşkil eder. Sanki İbn Abbâs (radıyallâhu anh) bunu nakledilmesi mubah olan İsrâiliyat kabilinden Ka'b el-

401 Bu hadisi bu şekliyle uzun uzadıya Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 11326; Ebû Ya'la, 2618; Taberî, 24131'de rivayet etmiş bulunmaktadır. İbn Kesir (r.h) dedi ki: Bu mevkuftur, onun pek az kısmı dışında merfu değildir demiştir ama İbn Kesir'in bu söyledikleri tartışılır. Çünkü hadisi rivayet eden hadisin sonlarında İbn Abbâs'ın hadisi ref ettiğini zikretmektedir ki bundan maksat hadisin tamamıdır, ama senedi durum ne olursa olsun zayıftır. Asbağ b. Zeyd etrafında dönüp durmaktadır. Mizan, 1010'da şu bilgiler yer almaktadır: Yahyâ sika olduğunu söylemiş, Nesâî onda bir beis yoktur, demiştir. Dârekutnî sikadır, İbn Adiyy de ona ait üç hadisi kaydettikten sonra: Bunlar mahfuz değildir, Fütun hadisi diye bilinen (Mûsâ (a.s)'ın mihnetten mihnete geçirilmesi ile ilgili) hadisin ravisi de odur, demektedir. Hâfız İbn Hacer, Tehzib, I, 656'da ayrıca şu bilgileri vermektedir: Ebû Zur'a: O bir şeyhtir derken, Ebû Hâtim hadisinde bir sakınca yoktur, demektedir. İbn Sâd hadiste zayıftı, derken, İbn Hibbân çokça hata ederdi. Tek başına rivayet etmişse haberini delil göstermek caiz değildir, demiştir. Mesleme, Kâsım leyyindir, hüccet değildir, demiştir.

Böylelikle cumhurun onu gevşek ve hatta zayıfa daha yakın bir ravi olarak kabul ettiği ve bu hadiste kimsenin ona mutabaatta bulunmadığı sonucu çıkmaktadır. Ayrıca hadisin merfu bölümleri ister bir kısmı, ister tamamı merfu olsun sahih değildir. Mevkuf olması ise uzak bir ihtimal değildir. Çünkü İbn Abbâs, birden çok kişinin belirttiği gibi kitap ehlinden bazı rivayetler nakletmiş bulunmaktadır. İbn Kesir'in burada tercih ettiği de budur. Hocası Mizzi de bu tercihi yapmıştır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

Ahbâr'dan ve başkalarından almış gibidir. Allah en iyi bilendir. Hocamız Hâfız Ebu'l-Haccac el-Mizzi'yi de aynı şekilde bunları ifade ederken dinledim.

وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي ﴿٤١﴾ اِذْهَبْ أَنْتَ وَأَخُوكَ بِاٰيَاتِي وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي ﴿٤٢﴾ اِذْهَبَآ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى ﴿٤٣﴾ فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشٰى ﴿٤٤﴾

40. ... Sonra Medyenliler arasında senelerce kaldın. Sonra (bu vadiye) bir takdir gereği geldin ey Mûsâ!

41. Ve seni kendim için seçtim.

42. Sen ve kardeşin âyetlerimle gidin. Beni anmakta gevşeklik göstermeyin.

43. İkiniz Firavun'a gidin. Çünkü o haddini aşmıştır.

44. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır yahut korkar.

Tefsiri:

Yüce Allah Mûsâ (a.s)'a hitaben bildiriyor: Firavun ve ileri gelenlerinden kaçarak Medyenliler arasında kayınpederinin koyunlarını otlatarak -süre bitinceye ve antlaşma süresi tamamlanıncaya kadar- ikamet etti. Sonra önceden herhangi bir sözleşme olmaksızın Allah'ın kaderine ve iradesine uygun olarak geldi.

Çünkü bütün iş şanı yüce ve mübarek olan Allah'ın elindedir. Kullarına ve yarattıklarına dilediği hususlarda kolaylık sağlayan odur. Bundan dolayı yüce Allah: *"Sonra bir takdir gereği geldin"* buyurmaktadır. Mücâhid: Tayin edilmiş bir süreye uygun olarak diye açıklamıştır. Abdurrezzak, Ma'mer'den, o Katâde'den yüce Allah'ın: *"Sonra bir takdir gereği geldin ey Mûsâ"* buyruğunu, risalet ve nübuvvete dair ilahi kadere göre geldin, diye açıkladığını nakletmektedir.

"Ve seni kendim için seçtim." Kendim için yani istediğim ve dilediğim şekilde seni bir rasûl olarak seçip beğendim.

[4545] Buhârî, bu âyetin tefsirine dair rivayetleri kaydederken Ebû Hureyre'nin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu da

Scanned with CamScanner

nakletmektedir: *"Adem ile Mûsâ birbirleriyle karşılaştı. Mûsâ: İnsanları bedbaht eden ve onları cennetten çıkartan sen (değil mi)sin, dedi. Buna karşılık Âdem de: Allah'ın risaleti ile seçtiği, kendisi için beğenip görevlendirdiği ve üzerine Tevrat'ı da indirdiği sen (değil mi)sin, dedi. Mûsâ, evet deyince, Âdem şöyle dedi: Peki, O (Allah) beni yaratmadan önce benim hakkımda yazılmış olduğunu da gördün (mü), dedi. Mûsâ, evet dedi. Böylelikle Âdem, Mûsâ'yı delil ile susturmuş oldu."*[402] Bu hadisi Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir.

"Sen ve kardeşin âyetlerimle" kesin delillerimle, burhanlarımla, mucizelerimle *"gidin. Beni anmakta gevşeklik göstermeyin."* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan, gecikmeyin, diye; Mücâhid ise İbn Abbâs'tan: Zaafa düşmeyin, diye açıkladığını nakletmektedir. Maksat ise Allah'ı aralıksız zikretmeleridir. Allah'ı özellikle de Firavun ile karşı karşıya gelmeleri halinde zikredecekler ki, Allah'ın anılması Firavun'a karşı onlara yardım, destek, güç, onu kıracak bir otorite olsun. Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır:

[4546] *"Benim kulum her şeyi ile benim olan kulum, hiç şüphesiz (savaşta) kendi rakibine karşı dururken (ve ölüm ile burun buruna gelirken bile)*[403] *beni zikredendir."*[404]

"İkiniz Firavun'a gidin. Çünkü o haddini aşmıştır." O batılda direnmiş, başkaldırmış, Allah'a karşı gelerek ona isyan etmiştir.

"Ona yumuşak söz söyleyin, belki öğüt alır yahut korkar." Bu âyet-i kerimede pek büyük bir ibret vardır. Şöyle ki; Firavun azgınlığın, büyüklenmenin en ileri derecesindedir. Mûsâ ise Allah'ın o sırada yarattıklarının en seçkinidir. Bununla birlikte Firavun ile ancak yumuşak ve latif bir şekilde hitap etmekle emrolunmuştur. Nitekim Yezîd er-Rekaşi de yüce Allah'ın: "Ona yumuşak söz söyleyin" buyruğunu açıklarken şöyle demiştir: Kendisine düşmanlık edenlere karşı sevimli davranan kişi, acaba dost edinerek seslendiği kişiye karşı nasıl davranabilir (ya da: davranmalıdır)?

---

402 Buhârî, 4736; Müslim, 2672, İbn Sirin yoluyla böylece rivayet etmişlerdir.

403 Parantez içerisindeki açıklayıcı ibareler, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim el-Mubarekfûrî Ebu'l-Alâ, *Tuhfetu'l-Ahvezî* adını taşıyan Tirmizî şerhinde hadis ile ilgili açıklamalarından hareketle eklenmiştir. (Çeviren)

404 Tirmizî, 3580. Umare b. Zakere'nin rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş olup, bu garip bir hadistir. Bunu ancak bu yoldan biliyoruz, senedi pek kavi değildir demektedir. Derim ki: Senedinde Ufeyr b. Madan vardır ki hadisi zayıf birisidir.

Scanned with CamScanner

Vehb b. Münebbih de şöyle açıklamıştır: Ona deyin ki: Şüphesiz ki ben gazap ve ceza vermekten çok affedip, mağfiret etmeye daha yakınım.

İkrime'den de yüce Allah'ın: *"Ona yumuşak söz söyleyin"* buyruğu hakkında la ilahe illallah (demesini isteyin), diye açıkladığı nakledilmiştir. Amr b. Ubeyd de Hasan-ı Basrî'den: *"Ona yumuşak söz söyleyin"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Onu mazur görün ve ona şöyle deyin: Senin bir Rabbin var, sen ölümden sora diriltileceksin ve senin önünde bir cennet ve bir cehennem vardır.

Bakiyye, Ali b. Harun'dan, o bir adamdan, o Dahhâk b. Muzahim'den, o Nezzal b. Sebra'dan, o Ali'den yüce Allah'ın: *"Ona yumuşak söz söyleyin"* buyruğu hakkında: Ona künyesiyle hitap edin, dediğini nakletmektedir. Süfyân es-Sevrî'den de bu şekilde, ona Ebû Murre künyesi ile hitap edin, dediği rivayet edilmektedir.

Bu açıklamalardan çıkan sonuca gelince, ikisinin Firavun'a çağrıda bulunmaları ince, yumuşak, uzaklaştırıcı olmayan ve tatlı sözlerle olmalıdır ki, bu nefislerde daha etkileyici, daha beliğ ve fayda sağlama ümidi daha yüksek olsun. Nitekim yüce Allah, bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır. En güzel yol hangisi ise onlarla o yolla mücadele et."* (Nahl, 125)

"Belki öğüt alır yahut korkar." Belki içinde bulunduğu sapık halden ve helâk oluştan geri döner. *"Yahut korkar"* yani Rabbinden korktuğundan ötürü itaatte bulunur. Nitekim yüce Allah: *"İbret ve öğüt almak yahut şükür etmek isteyenler için..."* (Furkân, 62) buyurmaktadır. Tezekkür (öğüt almak), sakındırılan hususlardan vazgeçip, dönmek, haşyet (korkmak) ise itaat olanı yapmak demektir.

Hasan-ı Basrî de *"belki öğüt alır yahut korkar"* buyruğu hakkında şöyle demektedir: Ey Mûsâ ve ey kardeşin Harun, onun ileri süreceği mazeretlerini tamamen ortadan kaldırmadan (bana) onu helâk et, demeyin.

Burada Zeyd b. Amr b. Nufeyl'in şiirini zikretmek istiyoruz. İbn İshâk'ın zikrettiğine göre bu şiirin Umeyye b. Ebi's-Salt'a ait olduğu da rivayet edilmektedir:

Scanned with CamScanner

وأنت الذي من فضل مَنٍّ ورحمة بعثت إلى موسى رسولا مناديا

فقلت له يا اذهب وهارون فادعُوَا إلى الله فرعون الذي كان باغيا

فقولا له هل أنت سوّيت هذه بلا وتد حتى استقلت كما هيا

وقولا له آأنت رَفَّعت هذه بلا عمد؟ أرفق إذن بك بانيا

وقولا له آأنت سويت وسطها منيرًا إذا ما جَنَّه الليل هاديا

وقولا له من يخرج الشمس بكرةً فيصبح ما مست من الأرض ضاحيا

وقولا له من ينبت الحب في الثرى فيصبح منه البقل يهتز رابيا

ويخرج منه حبه في رءوسه ففي ذاك آيات لمن كان واعيا

Bir lütuf ve bir rahmetin tecellisi olarak
Mûsâ'yı (Firavun'a) seslenecek bir rasûl olarak gönderdin
Ve ona dedin ki: Harun'la birlikte git ve davet edin
Azgın bir kişi olan Firavun'u Allah'ın yoluna
Ve ona deyin ki: Şunu (yeri) sen mi böyle düzenledin
Kazıksız bir şekildeki bu haliyle sapasağlam duruyor
Ona deyin ki: Bunu (göğü) sen mi yükselttin
Direksiz bir şekilde; eğer sen böyle yapmışsan gerçekten müthiş bir yapıcısın
Ona deyin ki: Onun (göğün) tam ortasında sen mi yaptın
Karanlık bastırdığı zaman yol gösterici ışık saçan (ay)ı
Ona deyin ki: Sabah erken güneşi çıkartan kim
Böylelikle yerden değdiği her bir şey aydınlanıveriyor
Ona deyin ki: Toprağın içinden taneyi yeşerten kimdir
Ve ondan gelişmiş bir şekilde yenilecek sebzeleri sallanarak kim çıkartır
Ondan ucunda tohum tanelerini de çıkartıyor
İşte bütün bunlarda uyanık her kimse için âyetler vardır.

Scanned with CamScanner

قَالَا رَبَّنَآ إِنَّنَا نَخَافُ أَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَآ أَوْ أَنْ يَطْغَىٰ ﴿٤٥﴾ قَالَ لَا تَخَافَآ
إِنَّنِي مَعَكُمَآ أَسْمَعُ وَأَرَىٰ ﴿٤٦﴾ فَأْتِيَاهُ فَقُولَآ إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ
مَعَنَا بَنِيٓ إِسْرَآئِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ ۖ قَدْ جِئْنَاكَ بِـَٔايَةٍ مِنْ رَبِّكَ ۖ وَالسَّلَامُ عَلَىٰ
مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ ﴿٤٧﴾ إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَآ أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَنْ كَذَّبَ
وَتَوَلَّىٰ ﴿٤٨﴾

45. "Rabbimiz, biz bize karşı aşırı gitmesinden yahut azgınlığını arttırmasından korkarız" dediler.

46. Buyurdu ki: "Korkmayın. Çünkü ben sizinle beraberim. İşitir ve görürüm."

47. Artık ona varıp deyiniz ki: Muhakkak biz senin Rabbin tarafından gönderilmiş rasûlleriz. Artık İsrâiloğullarını bizimle gönder. Onlara azap etme. Biz sana Rabbin tarafından bir âyet ile geldik. Selâm olsun hidayete uyanlara!

48. Gerçekten bize: Muhakkak azap, yalanlayan ve yüz çevirenler üzerinedir, diye vahyolundu.

Tefsiri:

Yüce Allah Mûsâ ve Harun -ikisine de selâm olsun- hakkında, onların şanı yüce Allah'ın himayesini isteyerek ve ona şikâyetlerini arzederek şöyle dediklerini haber vermektedir: *"Rabbimiz biz, bize karşı aşırı gitmesinden yahut azgınlığını arttırmasından korkarız."* Bu sözleriyle elini çabuk tutarak kendilerini cezalandırmaya kalkışacağından yahut üzerlerine hücum ederek böyle bir şeyi hak etmedikleri halde kendilerini cezalandıracağından korktuklarını ifade etmektedirler. Abdurrahman b. Zeyd: *"Aşırı gitmesinden"* acele etmesinden diye, Mücâhid: Bize karşı ileri gitmesinden, diye açıklamışlardır. Dahhâk, İbn Abbâs'tan: *"Yahut azgınlığını arttırmasından"* haddi aşıp, düşmanlık etmesinden diye açıkladığını nakletmektedir.

"Buyurdu ki: Korkmayın. Çünkü ben sizinle beraberim, işitir ve görürüm." Firavun'dan korkmayın. Çünkü ben sizinle birlikteyim, her ikinizin de onun da konuşmalarınızı duyarım, her ikinizin de onun da yerini görürüm. Sizin halinizden hiçbir şey bana gizli kalmaz. Onun bütün gücünün benim

Scanned with CamScanner

elimde olduğunu da bilin. Ben izin vermeden, emretmeden konuşamaz, nefes alamaz, eliyle hiçbir şeyi yakalayamaz. Hıfzımla, yardımımla, destekleyişimle sizinle beraberim.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah dedi ki: Aziz ve celil olan Allah Mûsâ'yı Firavun'a gönderince, Rabbim ne diyeceğim, dedi. Allah: Heyâ şerâhiyâ, de buyurdu. A'meş bunun açıklaması: Her şeyden önce diri olan ve her şeyden sonra diri kalacak olandır, dedi.[405] Senedi ceyyiddir. Ama garip bir şeydir.

"Artık ona varıp deyiniz ki: Muhakkak biz senin Rabbin tarafından gönderilmiş rasûlleriz." Daha önce İbn Abbâs'tan gelen Fütûn (Mûsâ (a.s)'ın mihnetten mihnete uğratılması) hadisinde şöyle dediği geçmişti: Mûsâ ile Harun onun kapısında kendilerine içeri girilmelerine izin verilmeksizin uzun bir süre beklediler. Daha sonra oldukça sıkı bir takım engellerden, kontrollerden sonra onlara izin verildi.

Muhammed b. İshâk b. Yesar'ın da naklettiğine göre Mûsâ ve kardeşi Harun çıkıp gittiler, Firavun'un kapısında durup kendilerine huzuruna çıkmak üzere izin verilmesini istediler. Şöyle diyorlardı: Bizler âlemlerin Rabbinin elçileriyiz, dolayısıyla bu adamın yanına çıkmak üzere bize izin veriniz.

Bana ulaşan bilgilere göre iki sene sabah gidip, akşam dönüyorlardı. Firavun onların durumunu bilmiyor, kimse de onların durumunu haber verme cesaretini gösteremiyordu. Nihayet onun yanına kendisiyle oynadığı, kendisini güldüren bir adamı girdi. Bu adam ona: Ey kral, senin kapında hayret edilecek bir söz söyleyen bir adam vardır. Bu kişi kendisinin senden başka bir ilahı olduğunu ve bu ilahının da kendisini sana elçi olarak gönderdiğini iddia ediyor. Firavun: Benim kapımda mı, diye sordu, o adamı evet dedi. Firavun: Onu içeri alın, dedi. Mûsâ da kardeşi Harun ile birlikte elinde asası ile içeri girdi. Firavun'un önünde durunca: Ben âlemlerin Rabbinin rasûlüyüm, dedi. Firavun onu tanıdı. Süddî'nin zikrettiğine göre Mûsâ Mısır'a gelince, annesine ve kardeşine -onlar onu tanımadıkları halde- misafir oldu. O gece de yemekleri şalgam -yahut bulamaç- idi. Sonra onu tanıdılar, ona selâm verdiler. Mûsâ dedi ki: Ey Harun, Rabbim bana şu adama

405 İbn Kesir bunun ceyyid olduğunu söylemekte ise de bu tartışılır. Çünkü ravilerinden Ebû Ubeyde babasından (Abdullah b. Mes'ud'dan) hadis dinlememiştir. Ayrıca A'meş bunu an lafzını kullanarak rivayet etmiştir. Bu sebepten dolayı senet zayıftır.

Scanned with CamScanner

Firavun'a gitmemi, onu Allah'a davet etmemi emretti, ayrıca senin de bana yardımcı olmanı emir buyurdu. Harun: Rabbinin sana emrettiğini yap, dedi. Kalkıp gittiler. Vakit geceydi. Mûsâ asasıyla sarayın kapısını vurdu. Firavun duydu, öfkelendi ve: Bu işi yapma cesaretini gösteren kim, dedi, koruyucular ve kapıcılar burada Allah'ın elçisi olduğunu söyleyen deli bir adam vardır, dediler. Firavun: Onu yanıma getirin, dedi. Mûsâ ile birlikte onun önünde durunca yüce Allah'ın kitabında bize aktardığı sözleri söylediler, o da onlara söyleyeceklerini söyledi.

"Biz sana Rabbin tarafından bir âyet" Rabbinden gelen bir delil ve bir mucize *"ile geldik. Selâm olsun hidayete uyanlara"* yani eğer hidayete uyacak olursan sana selâm olsun.

[4547] İşte bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Rumların (Bizanslıların) büyüğü Hirakl (Herakliyus)'a yazdığı mektup şöyle başlıyordu: *"Rahmân, Rahîm Allah'ın adıyla! Allah Rasûlü Muhammed'den Rumların büyüğü Hirakl'e! Selâm hidayete tabi olanlara! İmdi: Ben seni İslam davetiyle davet ediyorum. Müslüman ol, kurtulursun. Allah da sana ecrini iki defa versin."*[406]

[4548] Aynı şekilde Museylime de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yazdığı mektubunda şöyle diyordu: "Allah'ın Rasûlü Museylime'den, Allah'ın Rasûlü Muhammed'e! Selâm sana! İmdi ben bu işte sana ortak edildim. Şehirler senin, kırsal kesim benimdir. Ama Kureyş haddi aşan bir kavimdir." Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı yazdı: *"Allah'ın Rasûlü Muhammed'den çok yalancı Museylime'ye! Selâm hidayete uyanlara! İmdi şüphesiz yer Allah'ındır, onu kullarından dilediği kimselere miras olarak verir, güzel akibet de takvâ sahiplerinedir."*[407]

Bundan dolayı Mûsâ ile Harun -ikisine de selâm olsun- Firavun'a şöyle demişlerdi: *"Selâm olsun hidayete uyanlara! Gerçekten bize: Muhakkak azap, yalanlayan ve yüz çevirenler üzerinedir, diye vahyolundu."* Yani Allah'ın bize bildirdiği hatadan korunmuş vahyin arasında, azabın Allah'ın

406 Buhârî, 7. Daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

407 İbn Sâd, Tabakat, I, 209'da İbn Abbâs, el-Misver b. Rifaa, Amr b. Umeyye ve başkalarından gelen uzunca bir haberin bir parçası olarak kaydetmektedir. Senedinde Vakidi vardır. Vakidi ise meğazi dalında imam olmakla birlikte hadisi vahi birisidir ama şahitler bunu desteklemektedir.

Scanned with CamScanner

âyetlerini yalanlayan ve ona itaatten yüz çevirenlere olduğu haberi de vardır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Haddi aşıp, dünya hayatını tercih edene gelince, hiç şüphe yok ki cehennem varılacak yerin ta kendisidir."* (Nâziât, 37-39); *"İşte ben sizi oldukça alevli bir ateşi haber vererek korkuttum. Oraya yalanlayıp, yüz çeviren, o en bedbaht olandan başkası girmez."* (Leyl, 14-16); *"O tasdik de etmemiş, namaz da kılmamış fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti."* (Kıyâmet, 31-32) Yani kalbiyle yalanlamış, davranışlarıyla da yüz çevirmişti.

قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسَى ﴿٤٩﴾ قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى ﴿٥٠﴾ قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَى ﴿٥١﴾ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنْسَى ﴿٥٢﴾

49. "Sizin Rabbiniz kimdir ey Mûsâ?" dedi.

50. "Rabbimiz, bütün her şeye hilkatini verip, sonra da doğru yolu gösterendir" dedi.

51. "Geçmiş asırlar halkının halleri nicedir?" dedi.

52. Dedi ki: "Onların bilgisi Rabbimin yanında bir kitaptadır. Rabbim yanılmaz ve unutmaz."

Tefsiri:

Yüce Allah, Firavun'un; her şeyin yaratıcısı, Rabbi, mutlak sahibi olanın varlığını inkâr ederek Mûsâ'ya: *"Sizin Rabbiniz kimdir ey Mûsâ"* yani seni gönderen, sana risalet görevini veren kimdir; ben onu tanımıyorum, sizin benden başka bir ilahınızın olduğunu da bilmiyorum, dediğini haber vermektedir.

"Rabbimiz, bütün her şeye hilkatini verip sonra da doğru yolu gösterendir, dedi." Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: O her bir şeyin bir de eşini yaratmıştır. Dahhâk, İbn Abbâs'tan: İnsanı insan, eşeği eşek, koyunu koyun olarak yaratandır. Leys b. Ebî Suleym de Mücâhid'den her bir şeye sûretini, şeklini verendir, dediğini nakletmektedir. İbn Ebî Necih de Mücâhid'den: Her bir canlının hilkatini düzenleyendir, diye açıkladığını nakletmektedir.

Scanned with CamScanner

Said b. Cubeyr de yüce Allah'ın: *"Her şeye hilkatini verip sonra da doğru yolu gösterendir"* buyruğu hakkında dedi ki: O her bir yaratılmışa kendi türünden ona uygun olanı verdi. İnsana binek türünden olanı (eş olarak) vermediği gibi, bineğe de köpek hilkatinden olanı, köpeğe koyun hilkatinden olanı vermedi. Kısacası belli nitelikleri olan her bir varlığa uygun olan çiftleşeceği varlığı verdi ve her bir şeyi buna göre hazırladı. Yaratılışta, rızıkta ve çiftleşmekte davranışları itibariyle hiçbir şey bir başkasına benzemiyor.

Kimi müfessir de şöyle demiştir: *"Her şeye hilkatini verip sonra da doğru yolu gösterendir"* buyruğu yüce Allah'ın: *"O ki takdir edip, yol gösterendir."* (A'lâ, 3) buyruğuna benzemektedir. Yani yüce Allah, belli bir ölçü ile bir kader tayin etmiş ve yarattığı varlıkları ona hidayet etmiş, iletmiştir. Bu da şu demektir: Allah amelleri, ecelleri ve rızıkları yazmış bulunmaktadır. Sonra yaratılmışlar da buna uygun olarak yürürler. O yoldan asla başka tarafa kaymazlar. Hiçbir kimse de o yolun dışına çıkacak gücü bulamaz. Yani: Yaratan ve kaderi tayin eden, yaratılmışları da dilediği karakter ve özelliklerde yaratan bizim Rabbimizdir.

"Geçmiş asırlar halkının halleri nicedir, dedi." Bu buyruğun anlamı ile ilgili olarak yapılmış açıklamaların en sahih olanına göre Mûsâ, kendisini Firavun'a peygamber olarak gönderenin yaratan, rızık veren, takdir edip doğru yolu gösteren yüce Allah'ın olduğunu haber verince, Firavun da önceki asırlar halkını ileri sürüp, delil göstermeye koyuldu. Yani Allah'a ibadet etmeyen, daha önce gelmiş olan nesillerin hali nedir? Eğer durum dediğin gibi ise, onlar senin Rabbine ibadet etmediler, aksine ondan başkasına ibadet ettiler.

Mûsâ buna cevap olmak üzere ona şöyle dedi: Onlar her ne kadar Allah'a ibadet etmedi iseler de onlara dair bilgi Allah'ın nezdinde eksiksiz olarak tespit edilmiştir ve Allah'ın kitabına uygun olarak onlara amellerinin karşılığını verecektir. Söz konusu kitap ise levh-i mahfuz ile amellerin yazılı olduğu kitaptır.

"Rabbin yanılmaz ve unutmaz." Hiçbir şey onun bilgisi dışına çıkmaz, küçük büyük hiçbir şeyi kaçırmaz, hiçbir şeyi unutmaz. Yüce Allah'ın ilmini her şeyi kuşatmış olmakla, hiçbir şeyi unutmamakla nitelendirmektedir. O ne mübarek, ne yüce ve ne mukaddestir! Ama yaratılmışın bilgisi iki yönden

Scanned with CamScanner

eksiktir. Birincisi eşyayı kuşatıcı olmayışı, diğeri ise öğrenmişken daha sonra unutması. İşte şanı yüce Allah kendi zatının bundan münezzeh olduğunu bize bildirmektedir.

اَلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجْنَا بِهِۦٓ أَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتّٰى ﴿٥٣﴾ كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِأُولِي النُّهٰى ﴿٥٤﴾ مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرٰى ﴿٥٥﴾ وَلَقَدْ أَرَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبٰى ﴿٥٦﴾

53. O yeryüzünü size bir döşek yapan, sizin için orada yollar açan ve gökten yağmur yağdırandır. Biz onunla çeşitli bitkilerden çifter çifter çıkardık.

54. Siz de yiyiniz, davarlarınıza da yediriniz. Şüphe yok ki bunlarda tam akıl sahipleri için âyetler vardır.

55. Biz sizi ondan yarattık, sizi ona iade ederiz. Bir kere daha yine ondan çıkarırız.

56. Andolsun biz ona âyetlerimizin hepsini gösterdik de o yalanladı ve yüz çevirdi.

Tefsiri:

Bu buyruk Mûsâ (a.s)'ın Firavun'un kendisine Rabbi hakkında soru sorması üzerine Rabbini nitelendirdiği sözlerinin devamıdır. Mûsâ dedi ki: *"O her şeye hilkatini verip sonra da doğru yolu gösterendir."* Sonra bunlar arasında daha başka sözler de girdi, daha sonra Mûsâ şöyle dedi: *"O yeryüzünü size bir döşek yapandır."* Bazıları *"döşek"* anlamındaki kelimeyi (مَهْدًا) diye okumuşlardır ki, bu da üzerinde yerleşip, karar bulacağınız, oturup kalkacağınız, uyuyacağınız, yolculuk yapacağınız bir yer, demektir.

"Sizin için orada yollar açan" Yani omuzlarında yürümeniz için yollar yarattı. Nitekim yüce Allah: *"Orada yol bulabilsinler diye de ondaki dağlar arasından yollar açtık"* (Enbiyâ, 31) buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

"Gökten de yağmur indirendir. Biz onunla çeşitli bitkilerden çifter çifter çıkardık." Çeşitli ekinlerden, mahsullerden kimi ekşi kimi tatlı ve daha başka çeşitlerden çıkardık. *"Siz de yiyiniz, davarlarınıza da yediriniz."* Yani bunların bir kısmı sizin yemeniz, meyve olarak tüketmeniz içindir. Bir kısmı da hayvanlarınızın taze ve kuru olarak kullanmak üzere gıdası içindir. *"Şüphe yok ki bunlarda tam akıl"* dosdoğru çalışan, sağlıklı akıl *"sahipleri için"* Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, ondan başka Rabb bulunmadığına dair *"âyetler"* deliller, kesin belgeler, tartışılmaz burhanlar *"vardır."*

"Biz sizi ondan yarattık. Sizi ona iade edeceğiz, bir kere daha yine ondan çıkarırız." Yani sizin ilk başlangıcınız yerdendir. Çünkü babanız Âdem yeryüzü toprağından yaratılmıştır. *"Sizi ona iade ederiz."* Öldüğünüz ve çürüdüğünüz takdirde ona dönüyorsunuz. *"Bir kere daha yine ondan çıkarırız."* (Yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır:) *"Sizi çağıracağı gün ona hamdederek çağrısına uyup geleceksiniz ve ancak pek az bir süre kaldığınızı zannedeceksiniz."* (İsrâ, 52) Bu âyeti kerime yüce Allah'ın: *"Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz yine oradan çıkarılacaksınız, buyurdu"* (A'râf, 25) buyruğu gibidir.

[4549] Sünen'de yer alan bir hadisteki rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir cenazede hazır bulundu. Ölü defnedildikten sonra bir avuç toprak alıp onu kabre bıraktı, sonra: *"Biz sizi ondan yarattık"* buyurdu. Sonra bir avuç daha aldı ve *"sizi ona iade ederiz"* buyurdu. Sonra bir avuç daha aldı ve: *"Bir kere daha yine ondan çıkarırız"* buyurdu.

"Andolsun biz ona âyetlerimizin hepsini gösterdik de o yalanladı ve yüz çevirdi" buyruğunda kastedilen kişi Firavun'dur. Bütün deliller, âyetler (mucizeler) ve delalet eden, doğruyu gösteren belgeler ona karşı ortaya konuldu ve o bunları gördü, ama bunları yalanladı, küfür, inat ve haddi aşmak sûretiyle hepsinden yüz çevirdi. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Kalpleri onlara inandığı halde zulümle büyüklenmeleri sebebi ile onları inkâr ettiler, bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak!"* (Neml, 14) buyruğunda geçtiği gibi.

قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسَى ﴿٥٧﴾ فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ
مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى
﴿٥٨﴾ قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾

Scanned with CamScanner

57. "Sen büyünle bizi topraklarımızdan çıkarmaya mı geldin, ey Mûsâ!" dedi.

58. Andolsun biz de sana senin büyün gibi bir büyü getiririz. Bizimle senin aranda bir buluşma yeri ve vakti belirle ki, sen de, biz de caymayalım. Düz ve geniş bir yer olsun.

59. (Mûsâ): "Sizinle karşılaşma zamanımız tören günü(nüz) olsun. Kuşluk vakti insanlar toplansınlar" dedi.

Tefsiri:

Yüce Allah, Firavun'un Mûsâ'ya kendisine o en büyük mucizeyi gösterdiği zaman neler söylediğini haber vermektedir. Büyük mucize ise, onun asasını yere bırakmasıyla birlikte pek büyük bir yılan oluşması, elini koynundan çıkartınca da herhangi bir hastalık söz konusu olmadan bembeyaz çıkmasıdır. Firavun bunu görünce: Bu bir sihirdir. Sen bizi büyülemek ve bu yolla insanlara egemen olmak üzere geldin. Böylelikle onlar sana uyacak ve bize karşı onların çokluğu ile karşı çıkacaksın. Halbuki sen bunu yapamayacaksın. Çünkü bizde de senin büyün gibi büyü vardır. Bu sebeple elinde bulunanlar sakın seni aldanışa götürmesin. *"Bizimle senin aranda bir buluşma yeri ve vakti belirle."* Bizim ve senin bir araya geleceğimiz bir gün tayin et. Belli bir yerde ve belli bir zamanda senin getirdiklerine karşı biz de sahip olduğumuz sihiri ortaya koyalım.

O vakit Mûsâ kendilerine: *"Sizinle karşılaşma zamanımız tören günü(nüz) olsun dedi."* Bu onların bayram günleri, nevruzları idi. Bugünde işlerini bırakarak hep bir arada toplanırlardı. Böylelikle insanlar Allah'ın her şeye kadir olduğuna, nebîlerin mucizelerine, büyünün olağanüstü nebevi hallere karşı durmasının batıl olduğuna tanık olmalarını istemişti.

Bundan dolayı: *"Kuşluk vakti"* yani (her şeyin) daha açık seçik, belirgin ve net olarak görülmesi için gündüzün (kuşluk vakti) aydınlığında *"insanlar toplansınlar."* İşte enbiyânın hali böyledir. Onların bütün yaptıkları açık ve seçiktir. Onda hiçbir kapalılık ve hiçbir gerçek dışı propaganda yoktur. Bundan dolayı geceleyin değil, gündüzün kuşluk vakti, dedi.

İbn Abbâs dedi ki: Onların o tören günü Âşura günü idi. Süddî, Katâde ve İbn Zeyd ise onların bayram günleri; Said b. Cubeyr, onların Pazar ve panayır günleri idi, demiştir. Açıklamalar arasında bir çelişki yoktur.

Scanned with CamScanner

Derim ki: İşte böyle bir günde Allah Firavun'u ve askerlerini de -Sahihte sabit olduğu üzere- helâk etti.[408]

Vehb b. Münebbih dedi ki: Firavun, ey Mûsâ, bizimle senin aranda durumu göreceğimiz bir vakit tespit et, dedi. Mûsâ: Bana böyle bir emir verilmedi. Bana sana tebliğ etme emri verildi. Eğer sen (yanıma) çıkmazsan ben senin yanına girerim, dedi. Yüce Allah, Mûsâ'ya kendinle onun arasında bir süre üzerinde anlaş ve bu süreyi onun tayin etmesini ona söyle, diye vahyetti. Firavun: Bunu kırk güne kadar bir süre olarak tespit et, dedi. Mûsâ da dediğini yaptı.

Mücâhid ve Katâde: *"Düz ve geniş bir yer"*i âdil bir yer, diye açıklamışlardır. Süddî, düzgün ve mutedil bir yer, diye açıklamıştır. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de: *"Düz ve geniş bir yer"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: İnsanların içindekileri açıkça görecekleri bir yer olsun. Çukur olmasın ve bir kısım şeyler görülürken, bir kısmının görülmeyeceği bir yer olmasın. Orası bakıldığı zaman dümdüz bir yer olarak görülsün.

Mûsâ ve Sihirbazlar:

فَتَوَلَّى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَى ﴿٦٠﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسَى وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ ۖ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرَى ﴿٦١﴾ فَتَنَازَعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَأَسَرُّوا النَّجْوَى ﴿٦٢﴾ قَالُوا إِنْ هَٰذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ أَنْ يُخْرِجَاكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلَى ﴿٦٣﴾ فَأَجْمِعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا ۚ وَقَدْ أَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلَى ﴿٦٤﴾

60. Firavun dönüp hilesini topladı, sonra geldi.

61. Mûsâ onlara: "Vay size! Allah'a yalan uydurmayın. Yoksa sizi azap ile helâk eder. Ona iftira eden zaten zarar eder" dedi.

62. Büyücüler durumlarını aralarında karşılıklı konuştular. Danışmalarını da gizli yaptılar.

408 İleride 82. âyetin tefsirinde gelecektir. Burada kastedilen gün aşura günüdür.

Scanned with CamScanner

63. Dediler ki: "Bu ikisi ancak sizi sihirleriyle yurdunuzdan çıkarmak ve sizin en güzel olan bu yolunuzu yok etmek isteyen iki sihirbazdır."

64. O bakımdan bütün becerilerinizi bir araya getirip saf saf gelin. Çünkü bugün kim üstün gelirse umduğunu elde eder.

Tefsiri:

Yüce Allah, Firavun'un Mûsâ (a.s) ile belli bir zaman ve belli bir yerde buluşmak üzere sözleştikten sonra, arkasını dönüp gittiğini haber vermektedir. Yani ülkesindeki şehirlerde bulunan sihirbazları o zaman için sihir ile ilgisi bulunan herkesi toplamaya giriştiğini haber vermektedir. Onların arasında sihir yaygındı ve oldukça revaçta idi. Yüce Allah'ın: *"Firavun: Bütün bilgin sihirbazları bana getirin, dedi"* (Yunus, 79) buyruğunda olduğu gibi.[409]

"Sonra geldi." Yani insanlar tören günleri olan belli günün tayin edilen vaktinde gelip toplandılar. Firavun da krallık tahtına oturdu, devletinin büyükleri huzurunda saf saf dizildi, halkı sağına ve soluna durdu. Mûsâ (a.s) da asasına dayanarak kardeşi Mûsâ ile birlikte geldi. Sihirbazlar saf saf Firavun'un önünde durdular, o da onları teşvik ediyor, yüreklendiriyor, böyle bir günde işlerini çok iyi yapmalarını söylüyor, kendisinden dileklerde bulunmalarını istiyordu. Onlara güzel vaatlerde bulunuyor ve sözler veriyordu. Sihirbazlar ise: *"Eğer galip gelen biz olursak herhalde bize bir mükâfat var değil mi, dediler. Evet, hem siz elbette yakınlaştırılmışlardan da olacaksınız, dedi."* (A'râf, 113-114)

"Mûsâ onlara: Vay size! Allah'a yalan uydurmayın." İnsanlara yapacağınız işlerle gerçekleri bulunmayan bir takım şeyleri ortaya çıkardığınızı, böyle bir şey olmadığı halde onları yarattığınızı hayalen göstermeyin, böyle bir izlenim vermeyin. O takdirde Allah'a karşı da yalan söylemiş olursunuz. *"Yoksa sizi azap ile helâk eder."* Geriye hiçbir iziniz kalmayacak, bir şekilde göndereceği bir ceza ile sizi helâk edip, yok eder.

"Ona iftira eden zaten zarar eder, dedi. Büyücüler durumlarını aralarında karşılıklı konuştular." Onların kendi aralarında tartıştıkları anlamına geldiği söylenmiştir. Kimisi, bunun konuşmaları büyücü konuşması değildir. Bu-

409 İleride 82. âyet-i kerimede bu belli günün aşura günü olduğu kastedilmektedir.

Scanned with CamScanner

nun sözleri ancak bir nebînin sözleridir, diyor. Kimisi: Hayır, o bir büyücüdür, diyordu. Buna dair başka açıklamalar da yapılmıştır. Allah en iyi bilendir.

"Danışmalarını da gizli yaptılar." Kendi aralarında gizlice konuştular. *"Dediler ki: Bu ikisi ancak... iki sihirbazdır."* Bu buyrukta: "(إِنْ هَذَانِ): *Bu ikisi ancak"* şekli bazı Arapların bir ağzıdır. Bu kıraat de bunun irabına uygun olarak gelmiştir. Kimi kıraat âlimleri de: "(إِنْ هَذَيْنِ لَسَاحِرَانِ): *Şüphesiz bu ikisi sihirbazdır"* diye okumuştur. Meşhur olan lugat da budur. Nahiv bilginleri birinci kıraate oldukça geniş ve etraflı bir şekilde cevap vermiş bulunmaktadırlar, ki bunları sıralamanın uygun yeri burası değildir. Buyruğun maksadı da şudur: Sihirbazlar kendi aralarında şöyle dedi: Sizler bu adamın kardeşi ile birlikte -Mûsâ ve Harun'u kastetmektedirler- sihir sanatını iyi bilen iki sihirbazdırlar. Bugün de sizi ve sizin kavminizi yenik düşürerek insanları ellerine geçirmek ve avamın onların arkasından giderek Firavun ve askerleriyle savaşmalarını sağlamak, böylelikle ona karşı zafer kazanarak sizi kendi topraklarınızdan çıkarmak istiyorlar.

"Ve sizin en güzel olan bu yolunuzu yok etmek istiyorlar." Bu yolunuzu -ki bu da sihirdir- ellerine geçirmek istiyorlar. Çünkü sihirbazlar bu yolları izledikleri için tazim görüyorlardı. Bundan dolayı mal ve geçim kaynaklarına sahip olmuşlardı. Demek istiyorlardı ki: Bu iki kişi galip gelecek olurlarsa sizleri helâk ederler ve bu yerden sizleri çıkartıp, sürerler. Burası yalnız onların olur. Sadece onlar -sizi dışarıda bırakarak- başı çekerler.

Mûsâ (a.s)'ın mihnetten mihnete geçirildiğini anlatan Fütun hadisinde İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Ve sizin en güzel olan bu yolunuzu yok etmek istiyorlar"* buyruğunda sahip bulundukları mülklerini ve geçimlerini kastettiği zikredilmiş idi. İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ali'den, yüce Allah'ın: *"Ve sizin en güzel olan bu yolunuzu yok etmek istiyorlar"* buyruğunu, insanların ilgilerini kendilerine yönlendirmek istiyorlar, diye açıkladığını nakletmiş bulunmaktadır.

Mücâhid: *"Sizin en güzel olan bu yolunuzu yok etmek istiyorlar"* buyruğunu şeref, akıl ve nesep sahibi olanları yok etmek istiyorlar; Ebû Sâlih: *"Sizin en güzel olan bu yolunuzu yok etmek istiyorlar"* buyruğunu sizin eşrafınızı ve ileri gelenlerinizi yok etmek istiyorlar; İkrime, sizin en hayırlılarınızı yok etmek istiyorlar diye açıklamışlardır. Katâde dedi ki: O gün için onların en

Scanned with CamScanner

güzel olan yolları, en kalabalık onlardı. Allah'ın düşmanı şöyle dedi: Bu ikisi bunları alıp kendi(emir)leri (altına almak) için götürmek istiyorlar, demişti.

Abdurrahman b. Zeyd de: *"Sizin en güzel olan bu yolunuzu"* buyruğunu: Üzerinde gitmekte olduğunuz bu yolunuzu *"yok etmek istiyorlar"* diye açıklamıştır.

"O bakımdan bütün becerilerinizi bir araya getirip saf saf gelin." Yani hepiniz tek bir saf olarak toplanınız. Ellerinizde bulunanları gözleri kamaştırmak, bunu ve kardeşini de yenik düşürmek için bir defada bırakın. *"Çünkü bugün kim"* biz yahut o, *"üstün gelirse, umduğunu elde eder."* (Üstün gelirsek) bu kral bize pek çok bağışlarda bulunacağını vaat etti. O üstün gelirse pek büyük bir başkanlık elde edecektir.

قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ ﴿٦٥﴾ قَالَ
بَلْ أَلْقُوا ۖ فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَىٰ
﴿٦٦﴾ فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَىٰ ﴿٦٧﴾ قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ
أَنْتَ الْأَعْلَىٰ ﴿٦٨﴾ وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا ۖ إِنَّمَا صَنَعُوا
كَيْدُ سَاحِرٍ ۖ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَىٰ ﴿٦٩﴾ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ
سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَىٰ ﴿٧٠﴾

65. Dediler ki: "Ey Mûsâ! Sen mi bırakırsın yoksa ilk bırakan biz mi olalım?"

66. O: "Hayır, siz bırakın" dedi. Bir de baktı ki onların ipleri ve değnekleri büyülerinden ötürü kendisine yürüyorlarmış gibi geldi.

67. Mûsâ, içten içe bir korkuya kapıldı.

68. Biz ona: "Korkma" dedik. Çünkü üstün gelecek olan sensin.

69. Sağ elindekini bırak. Onların yaptıklarını yutacak. Onların yaptıkları ancak bir büyücü hilesidir. Büyücü ise nereye giderse iflâh olmaz.

70. Derken büyücüler secdeye kapandılar. "Harun ve Mûsâ'nın Rabbine iman ettik" dediler.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah, sihirbazların Mûsâ (a.s) ile anlaştıkları vakit, Mûsâ'ya şöyle dediklerini haber vermektedir: *"Sen mi"* ilk olarak *"bırakırsın yoksa ilk bırakan biz mi olalım? O: Hayır, siz bırakın dedi."* Durumlarının da insanlar tarafından açıkça görülmesi için önce siz bırakın, yaptığınız sihri görelim, dedi. *"Bir de baktı ki onların ipleri ve değnekleri büyülerinden ötürü kendisine yürüyorlarmış gibi geldi."* Bir başka âyet-i kerimede ise onların ellerindekini bıraktıkları vakit: *"Firavun'un izzeti hakkı için muhakkak biz galipleriz"* (Şuarâ, 44) dedikleri belirtilmektedir Başka yerde de yüce Allah: *"İnsanların gözlerini büyülediler ve onlara korku saldılar ve böylece büyük bir sihir ortaya koydular."* (A'râf, 116) buyurmaktadır. Burada ise: *"Bir de baktı ki onların ipleri ve değnekleri büyülerinden ötürü kendisine yürüyorlarmış gibi geldi"* buyurmaktadır. Bunun sebebi ise onların içini civa ile doldurmuş olmaları idi. Civa sebebiyle hareket ediyor, kımıldıyor ve genişliyorlardı. Bu hal ise görenlere kendi istekleriyle yürüyorlarmış izlenimini veriyordu. Oysa bu bir hileden ibaretti. Onlar pek büyük bir kalabalıktılar. Onların her biri bir değnek ve bir ip bıraktı. Öyle ki vadi birbirinin üstüne çıkan yılanlarla dolup taştı.

"Mûsâ içten içe bir korkuya kapıldı." Yani sağ elindekini bırakmadan önce insanların, büyücülerin büyülerinin fitnesine maruz kalıp aldanmalarından korktu. Yüce Allah o çok önemli zamanda kendisine: *"Sağ elindekini bırak"* diye vahyetti. Yani asasını bıraktı, derhal onların yaptıklarını yutmaya başladı. Çünkü asa gözleri, ayakları, boynu, başı ve dişleri olan dehşet verici, muazzam bir yılana dönüşüvermişti. Bu yılan o ipleri ve değnekleri tek tek yakalamaya başladı. Sonunda yakalayıp yutmadığı hiçbir şey kalmadı. Sihirbazlar ve diğer insanlar ise bunu gözleriyle gündüzün aydınlık, kuşluk vaktinde apaçık bir şekilde görüyorlardı. Böylelikle mucize gerçekleşmiş, delil açık ve seçik bir şekilde ortaya konulmuş, hak yerini bulmuş, sihir de batıl olarak çürüyüp gitmişti. İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Onların yaptıkları ancak bir büyücü hilesidir. Büyücü ise nereye giderse iflah olmaz"* buyurdu.

[4550] Ebû Hâtim dedi ki: Cündeb b. Abdullah el-Beceli dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) -sihirbazı kastederek-: *"Yakaladığımız zaman onu öldürünüz"* buyurdu. Sonra da: *"Büyücü ise nereye giderse iflah olmaz"* buyruğunu okudu. Ayrıca: *"Nerede bulunursa ona eman verilmez"*

Scanned with CamScanner

buyurdu.[410] Bu hadisin aslını Tirmizî mevkuf ve merfu olarak rivayet etmiş bulunmaktadır.

Sihirbazlar bunu görüp, tanık olunca sihrin tekniklerini, yollarını ve şekillerini de bildiklerinden ötürü kesinlikle Mûsâ'nın bu yaptıklarının sihir ve bir takım hileler türünden olmadığını, bunun tartışılmaz bir gerçek olduğunu, böyle bir işe ancak istediği bir şeye ol, dediği vakit derhal olmasını sağlayanın güç ve kudret yetirebileceğini anladılar. Bundan dolayı da derhal Allah için secdeye kapanarak: *"Âlemlerin Rabbine, Mûsâ'nın ve Harun'un Rabbine iman ettik."* (A'râf, 121-122) dediler. Bundan dolayı da İbn Abbâs ve Ubeyd b. Umeyr şöyle demişlerdir: Bunlar günün ilk saatlerinde sihirbaz idiler, son vakitlerinde ise hayırlı şehitler oldular.

Muhammed b. Ka'b: Bunlar seksen bin kişi idiler demiştir. el-Kâsım b. Ebî Bezze ise yetmiş bin kişi idiler, demektedir. Süddî ise otuz küsur bin kişi idiler, demiştir. Sevrî, Abdulaziz b. Nufey'den, o Ebû Sumame'den rivayet ettiğine göre Firavun'un sihirbazlarının sayısı on dokuz bin idi. Muhammed b. Ebî İshâk da on beş bin kişi idiler, demiştir. Ka'b el-Ahbar ise on iki bin kişi idiler demektedir. İbn Ebî Hâtim de İkrime yoluyla İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Sihirbazlar yetmiş kişi idi. Sabahı sihirbaz ettiler, akşam vakti de şehit oldular.

Az önce kaydedilen rakamlar bir çeşit hayalden ibarettır. Ama İbn Abbâs'tan gelen bu rivayet doğruya en yakın görünendir. Eğer bunlar binlerce kişi olsaydı, bu şekilde teslimiyet göstermeleri kabul edilemezdi. Aksine Firavun ve askerlerine karşı da savaşmakla yükümlü olurlardı. Üstelik onlarla birlikte ulu'l-azm peygamberlerinden bir nebî de bulunmaktaydı. Allah en iyi bilendir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Evzâî dedi ki: Sihirbazlar secde edip yere kapanınca onlara cennet kaldırıldı ve ona baktılar. (Yine İbn Ebî Hâtim) dedi ki: Said b. Sellam'dan da zikredildiğine göre Said b. Cubeyr'den şöyle dediği nakledilmektedir: *"Derken büyücüler secdeye kapandı."* Onlar secde halinde iken köşklerinin kendilerine bina edilmekte olduğunu gördüler. İkrime ve Kâsım b. Ebî Bezze de böyle demiştir.

410 Hasen'in Cündeb'ten rivayeti munkatıdır. O İbn Ebî Hâtim, Merasil, s. 42'de geçtiği üzere ondan hadis dinlememiştir. Buna dair yeterli açıklamalar daha önce Bakara sûresi 102. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

قَالَ ءَامَنتُمْ لَهُۥ قَبْلَ أَنْ ءَاذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّهُۥ لَكَبِيرُكُمُ ٱلَّذِى عَلَّمَكُمُ ٱلسِّحْرَ ۖ فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَٰفٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِى جُذُوعِ ٱلنَّخْلِ ۖ وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَآ أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَىٰ ﴿٧١﴾ قَالُوا۟ لَن نُّؤْثِرَكَ عَلَىٰ مَا جَآءَنَا مِنَ ٱلْبَيِّنَٰتِ وَٱلَّذِى فَطَرَنَا ۖ فَٱقْضِ مَآ أَنتَ قَاضٍ ۖ إِنَّمَا تَقْضِى هَٰذِهِ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا ۖ ﴿٧٢﴾ إِنَّآ ءَامَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَٰيَٰنَا وَمَآ أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ ٱلسِّحْرِ ۗ وَٱللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰٓ ﴿٧٣﴾

71. (Firavun) dedi ki: Ben size izin vermeden önce ona iman mı ettiniz? Muhakkak ki o size büyüyü öğreten büyüğünüzdür. Andolsun ki sizin el ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve hurma dallarına asacağım. Hangimizin azabının daha şiddetli ve kalıcı olduğunu da mutlaka bileceksiniz.

72. Dediler ki: Bize gelen apaçık delillere ve bizi yaratana seni üstün tutmayız. Ne hüküm vereceksen ver. Sen ancak bu dünya hayatında hükmedersin.

73. Gerçekten biz Rabbimize iman ettik ki, günahlarımızı ve bizi işlemeye zorladığın büyüyü bağışlayarak bizi affetsin. Allah (mükâfatı) hem daha hayırlı olandır, hem de (azabı) daha kalıcıdır.

Tefsiri:

Yüce Allah Firavun'un küfür, inat, azgınlık ve batılı ileri sürerek hakka karşı nasıl büyüklenerek direndiğini haber vermektedir. Halbuki o, göz kamaştırıcı mucize ve pek büyük bir âyet görmüştü. Yardım ve desteklerini istediği kimselerin bütün insanların huzurunda iman ettiklerine ve tamamıyla yenik düştüklerine tanık olmuştu. Bütün bunları gördüğü halde hakka karşı büyüklenme ve iftira yoluna geçti. Makam ve mevkiini, sihirbazlar üzerindeki egemenlik ve otoritesini kullanma cihetine giderek onları tehdit edip korkuttu ve kendilerine: *"Ben size izin vermeden önce ona iman mı ettiniz?"* dedi. Size böyle bir emir vermeden onu tasdik ettiniz ve bu hususta benim aleyhime olacak şekilde dininizden dönüp fitneye kapıldınız.

Scanned with CamScanner

Ayrıca kendisinin de, sihirbazların da, bütün insanların da yalan ve iftira olduğunu bildikleri şu sözü de söyledi: *"Muhakkak ki o size büyüyü öğreten büyüğünüzdür."* Yani siz ancak büyüyü Mûsâ'dan öğrendiniz. Siz ve o hem bana karşı, hem de benim halkıma karşı onu galip getirmek için ittifak ettiniz. Nitekim bir başka âyet-i kerimede şöyle dediği nakledilmektedir: *"Bu, şüphe yok ki ahalisini oradan çıkarmak için şehirde kurduğunuz gizli bir tuzaktır. Yakında bileceksiniz."* (A'râf, 123)

Firavun daha sonra onları tehdide koyularak şöyle dedi: *"Andolsun ki sizin el ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve hurma dallarına asacağım."* Yani ben sizin el ve ayaklarınızı koparacak, sizi öldürecek ve sizi böylece teşhir edeceğim.

İbn Abbâs: Böyle bir uygulamayı ilk yapan odur, dedi. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

"Hangimizin azabının daha şiddetli ve kalıcı olduğunu da mutlaka bileceksiniz." Yani sizler benim ve kavmimin dalalet üzere olduğunu, sizin Mûsâ ile birlikte ve kavminin de hidayet üzere olduğunuzu söylüyorsunuz. Azabın kimin için söz konusu olacağını ve kimin azapta kalacağını bileceksiniz. Onlara karşı bu şekilde hamle yapıp, kendilerini tehdit edince, yüce Allah yolunda kendilerini hiç tereddütsüz feda edebileceklerini ifade edip *"dediler ki: Bize gelen apaçık delillere ve bizi yaratana seni üstün tutmayız."* Seni asla elde ettiğimiz bu hidayet ve kesin inanca tercih etmeyiz.

"Ve bizi yaratana" anlamındaki buyruğun yemin olma ihtimali de vardır. *"Apaçık deliller"* anlamındaki lafza atfedilmiş olma ihtimali de vardır. Yani bizler seni bizi yoktan yaratıp, var eden yaratıcımıza, yaratılışımızı çamurdan başlatıcımıza seni tercih etmeyiz. Çünkü ibadeti ve itaati hak eden odur, sen değilsin. *"Artık ne hüküm vereceksen ver."* İstediğini yap, elinden geleni yap. *"Sen ancak bu dünya hayatında hükmedersin."* Sen ancak bu dünya yurdunda güç ve imkâna sahipsin. Burası ise her şeyin zeval bulduğu bir yurttur. Bizler ise kalıcılık yurduna göz diktik, onu arzuluyoruz.

"Gerçekten biz Rabbimize iman ettik ki günahlarımızı... bağışlayarak bizi affetsin." İşlediğimiz günahlarımızı özellikle de yüce Allah'ın âyetine ve peygamberinin gösterdiği mucizeye karşı çıkalım diye bizi yapmaya zorladığın büyüden ötürü bizleri bağışlamasını istiyoruz.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Ve bizi işlemeye zorladığın büyüyü"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Firavun İsrâiloğullarından kırk çocuk aldı. (İskenderiye yakınlarındaki eski bir şehir olan)[411] el-Ferame denilen şehirde onlara sihir öğretilmesini emretti ve bunlara öyle bir öğretim vereceksiniz ki, yeryüzünde kimse onları yenemeyecek, dedi. İbn Abbâs dedi ki: İşte Mûsâ'ya iman edenler onlardır. *"Gerçekten biz, Rabbimize iman ettik ki günahlarımızı ve bizi işlemeye zorladığın büyüyü bağışlayarak bizi affetsin"* diyenler bunlardı. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de böyle demiştir.

"Allah hem daha hayırlıdır, hem de daha kalıcıdır." Yani Allah bizim için senden hayırlıdır, onun sevabı da senin bize vaat ettiğin ve umutlandırdığın şeylerden daha sürekli ve kalıcıdır. Bu aynı zamanda İbn İshâk'dan (r.h) gelen bir rivayettir.

Muhammed b. Ka'b el-Kurazî ise şöyle demiştir: *"Allah"* kendisine itaat edilmesi halinde bizim için senden *"daha hayırlıdır. Hem"* kendisine karşı gelinip, isyan olunması halinde de azabı senden *"daha kalıcıdır."* Yine buna yakın bir açıklama İbn İshâk'tan da rivayet edilmiştir.

Göründüğü kadarıyla da Firavun -Allah'ın laneti üzerine olsun- bu cezayı kararlaştırmış ve onlara uygulamıştır. Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun. Bundan ötürü İbn Abbâs ve seleften daha başkaları: Sabahleyin büyücü idiler, akşamleyin de şehit oldular, demişlerdir.

Rabbine Günahkar Olarak Gelenler:

إِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿٧٤﴾ وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَأُولَٰئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلَىٰ ﴿٧٥﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَٰلِكَ جَزَاءُ مَنْ تَزَكَّىٰ ﴿٧٦﴾

74. Gerçek şu ki, kim Rabbine günahkâr olarak gelirse onun için cehennem vardır. Orada ölmez de, dirilmez de.

411 İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

75. Kim de ona mü'min olarak salih amelde bulunmuş halde gelirse, onlar için en yüksek dereceler vardır.

76. (Ve) altından ırmaklar akan Adn cennetleri de. Onlar orada ebedidirler. İşte arınan kimselerin mükâfatı budur.

Tefsiri:

Âyetlerin siyakından anlaşıldığı kadarıyla bu buyruklar da sihirbazların Firavun'a verdikleri öğütlerin geri kalan kısmıdır. Onlar bu öğütleriyle Allah'ın intikamından, ebedi ve kalıcı azabından onu sakındırıyor, ebedi sonsuz sevap ve mükâfat arzusunu da harekete getirmeye çalışıyorlardı.

Dediler ki: *"Gerçek şu ki, kim Rabbine günahkâr olarak gelirse"* kim kıyâmet gününde Allah'ın huzuruna günahkâr olarak çıkarsa *"onun için cehennem vardır. Orada ölmez de, dirilmez de."* Yüce Allah'ın şu buyruğu da buna benzemektedir: *"Onlar hakkında hüküm verilmez ki ölsünler. Onların üzerinden (cehennem) azabından bir şey de hafifletilmez. İşte biz küfürde ısrar eden herkesi böyle cezalandırırız."* (Fâtır, 36); *"Oldukça bahtsız olan kimse ise ondan (verdiğin öğüttün) kaçacaktır. O ki en büyük ateşe girecek sonra orada hem ölmeyecek, hem de hayat bulmayacaktır."* (A'lâ, 11-13); *"Ey Mâlik! Rabbin hakkımızda (ölümle) hüküm versin diye seslenecekler. Sizler muhakkak böyle kalacaklarsınız, diyecek."* (Zuhruf, 77)

[4551] İmam Ahmed b. Hanbel dedi ki: Ebû Said el-Hudri dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cehennemin gerçek ehline gelince, onlar orada ne ölürler, ne hayat bulurlar. Ama birtakım kimselere günahları sebebiyle ateş isabet eder ve onları bir çeşit ölümle öldürür. Nihayet kömür olacakları vakit (haklarında) şefaate izin verilecek. Onlar topluluklar halinde getirilecek ve cennetin ırmakları üzerine dağıtılacaklar. Ey cennetlikler, onların üzerine (su) dökünüz, denilecek. Böylelikle onlar selin sürüklediği arasında yeşeren bir bitki gibi yetişecekler."* Orada bulunanlardan bir adam: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sanki çölde yaşamış gibi (bunları) anlatıyor, dedi.[412] Müslim de bunu bu şekilde Sahih'inde Şu'be ve Bişr b. el-Mufaddal'ın rivayetinden, her ikisi de Ebû Mesleme Said b. Yezîd'den böylece rivayet etmişlerdir.

412 Müslim, 185; İbn Mâce, 4309; Ahmed, III, 11, 78; İbn Hibbân, 184

Scanned with CamScanner

[4552] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Said'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hutbe verdi. *"Gerçek şu ki, kim Rabbine günahkâr olarak gelirse, onun için cehennem vardır. Orada ölmez de, dirilmez de"* âyetine geldi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) (bu âyetle ilgili olarak) şöyle buyurdu: *"Oranın asıl ehli orada ne ölürler, ne hayat bulurlar. Ama oranın ehlinden olmayanlara ateş temas eder. Sonra şefaatçiler kalkıp şefaat edecekler. Topluluklar haline getirilerek, onlar hayat -yahut hayevan (canlanma)- ırmağı denilen bir ırmağa getirilirler ve orada selin taşıdıkları çerçöp arasında biten bir tane gibi biterler."*[413]

"Kim de ona mü'min olarak salih amelde bulunmuş halde gelirse" yani kıyâmet gününde Rabbinin huzuruna iman eden bir kalp ile kalbindeki tasdiki de sözü ve ameli ile doğrulamış hali ile gelecek olursa *"onlar için en yüksek dereceler vardır."* Pek yüksek dereceleri, güven dolu köşkleri ve hoş meskenleri olan cennet vardır.

[4553] İmam Ahmed dedi ki: Ubâde b. es-Sâmit, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Cennet yüz derecedir. Her iki derece arasındaki uzaklık gök ile yer arası gibidir. Firdevs ise derece itibariyle en yüksekleridir. Dört nehir oradan çıkar, Arş da onun üzerindedir. Bu sebeple Allah'tan dilekte bulunacak olursanız, ondan Firdevs'i isteyiniz."*[414] Bunu Tirmizî, Yezîd b. Harun'un, Hemmam'dan diye naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiş bulunmaktadır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Halid b. Yezîd b. Ebû Mâlik babasından şöyle dediğini haber verdi: Denilirdi ki, cennet yüz derecedir. Her bir derecede de ayrıca yüz derece vardır. İki derece arası da gök ile yer arası gibidir. Onlarda yakut ve süs eşyaları vardır. Her bir derecede üstün olduğunu ve başları olduğunu kabul ettikleri bir de emir vardır.

[4554] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde şöyle denilmektedir: *"İlliyyîn'de bulunanlar, üstlerinde olanları sizin semanın ufkunda çok uzaklardaki bir yıldızı gördüğünüz gibi görürler. Buna sebep ise aralarındaki üstünlük farkıdır."* Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! O dediğin enbiyanın makamları mıdır? dediler.

413 Senedi zayıftır. Çünkü hadis temrid sigası ile muallâktır. Zayıflık âyetin tefsiri ile alakalı olduğu hususundadır. Hadisin aslı ise Sahihte yer almıştır.

414 Sahihtir. Tirmizî, 2531; Ahmed, II, 292, V, 316; Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur. Ayrıca şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

Allah Rasûlü: *"Hayır, nefsim elinde olana yemin ederim ki, bunlar Allah'a iman edip, rasûlleri tasdik etmiş olan birtakım kimselerdir."* buyurdu.[415]

[4555] Sünen'de: *"Şüphesiz ki Ebû Bekir ve Ömer onlardandır. Onlara ne mutlu."*[416] denilmektedir.

"Adn cennetleri" ikamet olunacak cennetler demektir ve bu buyruk "en yüksek dereceler"den bedeldir.

"Altından ırmaklar akan Adn cennetleri. Onlar orada ebedidirler." Ebediyen kalacaklardır. *"İşte arınan kimselerin"* nefsini pisliklerden, kötülüklerden, şirkten arındırıp, bir ve tek olarak ve ona ortak koşmaksızın Allah'a ibadet edip getirdikleri emir ve verdikleri haberler konusunda rasûllere uyanların *"mükâfatı budur."*

وَلَقَدْ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا لَّا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشَىٰ ﴿٧٧﴾ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِ فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾ وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدَىٰ ﴿٧٩﴾

77. Andolsun ki biz Mûsâ'ya şunu vahyettik: "Kullarımla geceleyin yola çık. (Firavun'un) yetişme(sin)den yana korkun ve boğulmak endişen olmaksızın onlar için denizde kupkuru bir yol aç."

78. Firavun askerleriyle onların ardınca gitti. Ancak kendilerini denizden ne kapladıysa kapladı.

79. Firavun kavmini saptırdı, hidayet yolunu göstermedi.

Tefsiri:

Firavun onunla birlikte İsrâiloğullarını göndermeyi kabul etmeyince yüce Allah da Mûsâ (a.s)'a geceleyin onlarla birlikte yola koyulmasını ve onları

415 Buhârî, 3656 ve 6556; Müslim, 2831; Ahmed, V, 340; İbn Hibbân, 7393 Ebû Said el-Hudri'nin rivayet ettiği bir hadis olarak. Baştarafı ise: "Şüphesiz cennet ehli yüksek köşkleri görmek için uğraşırlar..."

416 Ebû Dâvûd, 3987; Tirmizî, 3659; İbn Mâce, 96; Müsned, III, 27, 98; Ebû Ya'la, 1130; Ebû Said el-Hudri'nin rivayet ettiği bir hadis olarak senedi Atiyye el-Avfî zayıf olduğundan ötürü zayıftır.

Scanned with CamScanner

Firavun'un baskısı altından alıp götürmesini emretmiş olduğunu haber vermektedir. Allah bu konuyu bundan başka bir sûrede daha geniş bir şekilde açıklamıştır. Şöyle ki: Mûsâ İsrâiloğulları ile birlikte yola çıktığında Mısır'da onlardan canlı namına hiçbir kimse kalmamıştı. Firavun bundan dolayı alabildiğine kızıp köpürmüş ve şehirlere toplayıcılar göndermişti. Yani şehirlerinden ve kırsal kesimlerinden kendisine asker toplayacak kimseler göndermişti. O şöyle diyordu: *"Gerçekten bunlar az bir topluluktur. Onlar bizi gerçekten kızdırdılar."* (Şuarâ, 54-55) Sonra askerlerini toplayıp, ordusunu yola koyacağı vakit onları takip etmek üzere arkalarından gönderdi. *"Güneş doğarken onların arkasından gittiler. İki topluluk birbirini görünce"* yani her iki kesim biri diğerine bakınca *"Mûsâ'nın arkadaşları: İşte şimdi kıstırıldık, dediler. O: Asla! Muhakkak Rabbim benimledir. Bana doğru yolu gösterecektir, dedi."* Mûsâ deniz önlerinde, Firavun da arkalarında olduğu halde İsrâiloğullarıyla birlikte durdu. İşte o sırada Allah da ona: *"Asanla denize vur"* diye vahyetti. O da asasıyla denize vurdu ve: Allah'ın izniyle ortadan ayrıl, dedi. *"Ardından deniz (ikiye) ayrılıp, her iki tarafı büyük bir dağ gibi oldu."* (Şuarâ, 60-63)

Yüce Allah denizin ortasında açılan yere rüzgârı gönderdi, rüzgâr yeryüzü gibi kupkuru edinceye kadar onu (nemini) yaladı. *"Yetişmesinden yana korkun ve endişen olmaksızın onlar için denizde kupkuru bir yol aç."* Ne Firavun'un yetişmesinden, ne de kavminin denizde boğulmasından yana hiçbir korkun ve endişen olmasın, demektir. Sonra yüce Allah: *"Firavun askerleriyle onların ardınca gitti. Ancak kendilerini denizden ne kapladıysa kapladı."* Yani o bilinen ve meşhur olan şey onları kapladı. Böyle bir ifade, bildik ve ünlü şeyler hakkında kullanılır. Nitekim yüce Allah: *"(Lut kavminin) şehirlerini kaldırıp, yere attığını örttüğü şeylerle onları örttüğünü..."* (Necm, 53-54) diye buyurmaktadır. Şair de şöyle demiştir:

"Ben Ebu'n-Necm (künyeli şair)im; şiirim de şiirimdir kısacası."

Yani bilinen ve meşhur olan şiirimdir.

Firavun önlerine atılıp, onları da denizin ortasına yürüttüğü ve böylelikle saptırdığı, onları doğru yola iletemediği gibi aynı şekilde *"o kıyâmet günü kavminin önüne düşecek ve onları ateşe sürüklemiş olacaktır. O varacakları yer ne kötü yerdir!"* (Hûd, 98)

Scanned with CamScanner

İsrâiloğulları'na Hitap:

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ قَدْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَوَاعَدْنَاكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْأَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى ﴿٨٠﴾ كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي ۚ وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَىٰ ﴿٨١﴾ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ ﴿٨٢﴾

80. Ey İsrâiloğulları! Gerçekten biz sizi düşmanınızdan kurtardık ve sizinle Tûr'un sağ yanında sözleştik. (Tih'de) size kudret helvası ve bıldırcın da indirdik.

81. Size verdiğimiz güzel rızıktan yiyin ve o hususta haddi aşmayın. Çünkü o takdirde gazabım gelip sizi bulur. Gazabım her kime gelip çatarsa yıkılıp gider.

82. Muhakkak ben tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyip, hidayet üzere olana da çok çok mağfiret ediciyim.

Tefsiri:

Yüce Allah İsrâiloğulları üzerindeki pek büyük nimetlerini, muazzam lütuf ve ihsanlarını hatırlatmaktadır. Çünkü onları düşmanları Firavun'dan kurtarmış, bir sabah vaktinde onlardan tek bir kişi dahi kurtulmaksızın Firavun'un ve askerlerinin suda boğulduklarını gözleriyle görmelerine imkân sağlayarak kendilerini ondan rahata kavuşturmuş, gözlerinin aydın olmasını sağlamıştır. Nitekim yüce Allah: *"Firavun hanedanını ise kendiniz görüp dururken suda boğmuştuk"* (Bakara, 50) buyurmaktadır.

[4556] Buhârî dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiği vakit Yahudiler Âşura günü oruç tutuyorlardı. Onlara sorunca bu Allah'ın Mûsâ'yı Firavun'a galip getirdiği gündür, dediler. Bu sefer Allah Rasûlü: *"Biz Mûsâ'ya daha yakınız. O günü oruç tutunuz"* buyurdu.[417] Bunu Müslim de Sahih'inde rivayet etmiştir.

417 Buhârî, 4680, 4337; Müslim, 1130, h. 127; Ebû Dâvûd, 2444; Ahmed, I, 291; İbn Hibbân, 3625

Scanned with CamScanner

Daha sonra yüce Allah,-Firavun'un helâk edilmesinden sonra- Mûsâ ve İsrâiloğulları ile Tûr'un sağ tarafında sözleşti. Orası üzerinde Mûsâ'nın yüce Allah ile konuştuğu, onu görmeyi dilediği ve kendisine Tevrat'ı verdiği dağdır. İşte bu sırada da İsrâiloğulları biraz sonra yüce Allah'ın anlatacağı gibi buzağıya taptılar.

(Tih'de üzerlerine indirilen) Menn ve Selva hakkında daha önce Bakara sûresinde ve başka yerlerde açıklamalar geçmiş bulunmaktadır. Menn üzerlerine semadan inen tatlı bir yiyecekti, Selva ise üzerlerine düşen bir kuş türü idi. Her birisinden ertesi güne ihtiyaçları kadarı alırlardı. Bu Allah'ın onlara bir lütfu, rahmeti ve bir ihsanı idi. Bu sebeple yüce Allah: *"Size verdiğimiz güzel rızıktan yiyin ve o hususta haddi aşmayın. Çünkü o takdirde gazabım gelip sizi bulur"* buyurmaktadır. Yani size vermiş olduğum bu rızıktan yiyin. Ama benim rızkım hususunda haddi aşarak ihtiyacınız olmadığı halde alıp size verdiğim emre muhalefet etmeyin.

"Çünkü o takdirde gazabım gelip sizi bulur." Yani size gazap ederim. *"Gazabım her kime gelip çatarsa yıkılır, gider."* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: Yani bedbaht olur, diye açıkladığını nakletmektedir. Şufeyy b. Mâti' de şöyle demektedir: Cehennemde bir köşk vardır. Kâfir onun üst tarafından atılır ve Salsal denilen yere varmadan önce kırk yıl süre ile aşağı doğru yuvarlanır. İşte yüce Allah'ın: *"Gazabım her kime gelip çatarsa yıkılır gider"* buyruğu bunu anlatmaktadır. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

"Muhakkak ben tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyip, hidayete üzere olana da çok çok mağfiret ediciyim." Yani bana tevbe eden herkesin -günahı ne olursa olsun- tevbesini kabul ederim. Öyle ki, yüce Allah İsrâiloğulları arasından buzağıya tapanların tevbesini dahi kabul etmişti.

"Tevbe eden" izlemekte olduğu küfür, şirk, münafıklık ya da masiyetten dönen, demektir. *"İman eden"* kalbiyle inanan, azalarıyla da *"salih amel işleyip, hidayet üzere olan"* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: Sonra da hiç şüphe ve tereddüte düşmeyen diye açıkladığını nakletmektedir.

Said b. Cubeyr de: *"Hidayet üzere olan"* buyruğunu, sünnet ve cemaat yolu üzerinde dosdoğru yürüyen diye açıklamıştır. Buna yakın bir açıklama Mücâhid'den, Dahhâk'tan, seleften başka kimselerden de rivayet edilmiştir.

Scanned with CamScanner

Katâde de: "Hidayet üzere olan" yani ölene kadar İslam'dan ayrılmayan demektir, demiştir. Süfyân-ı Sevrî de: *"Hidayet üzere olan"* yani bunun bir mükâfatının olduğunu bilen, diye açıklamıştır. Ayrıca burada haberlerin birbirlerine bağlı olarak bir sıralaması vardır ki, yüce Allah'ın şu buyruğu da böyledir: *"Bundan sonra iman edenlerden, birbirlerine sabrı tavsiye, merhameti tavsiye edenlerden olması olup..."* (Beled, 17)

Hz. Mûsâ'ya Hitap:

وَمَآ أَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسَى ﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ أُولَآءِ عَلَىٰٓ أَثَرِي
وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَى ﴿٨٤﴾ قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ
بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾ فَرَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوْمِهِۦ غَضْبَانَ
أَسِفًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا ۚ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ
أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ﴿٨٦﴾
قَالُوا مَآ أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلَٰكِنَّا حُمِّلْنَآ أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ
فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَٰلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾ فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا
لَهُۥ خُوَارٌ فَقَالُوا هَٰذَآ إِلَٰهُكُمْ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ فَنَسِيَ ﴿٨٨﴾ أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا
يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا ۙ وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾

83. Kavminden erken gelmek için seni aceleye iten nedir, ey Mûsâ?

84. "Onlar da arkamdan geliyorlar. Rabbim, razı olasın diye ben huzuruna gelmek için acele ettim" dedi.

85. Buyurdu ki: "Senden sonra biz kavmini fitneye düşürdük. Sonra Sâmirî de onları saptırdı."

86. Mûsâ kızgın ve kederli bir şekilde kavmine döndü. Dedi ki: "Ey kavmim, Rabbiniz size güzel bir vaatte bulunmadı mı? Yoksa aradan geçen süre size uzun mu geldi, yahut üzerinize Rabbinizden bir gazabın gelmesini mi istediniz de bana olan vaadinizde durmadınız?"

Scanned with CamScanner

87. Dediler ki: Biz kendi güç ve isteğimizle vaadine muhalefet etmedik. Fakat (Kıpti) kavmin süs eşyasından iğreti aldığımız ağırlıklar yüklenmiştik de onları (ateşe) attık, Sâmirî de böylece attı.

88. (Sâmirî) onlara böğüren bir buzağı heykeli yaptı. Dediler ki: Bu sizin ilâhınızdır, Mûsâ'nın da ilâhıdır, o unuttu.

89. Onun, hiçbir sözlerine karşılık veremediğini, onlara bir zararının dokunmadığını, bir fayda da sağlayamadığını görmezler mi?

Tefsiri:

Mûsâ (a.s), Firavun'un helâk olmasından sonra İsrâiloğulları ile birlikte yola devam etti ve *"kendilerine ait putlara tapagelen bir topluluğa rast geldiler. Ey Mûsâ, onların nasıl ilahları varsa sen de bize böyle bir ilah yap, dediler. Siz gerçekten cahillik eden bir topluluksunuz, dedi. Şüphesiz ki onların içinde bulundukları yok olmaya mahkûmdur ve yapmakta oldukları da batıldır."* (A'râf, 138-139)

Rabbi onunla otuz gece sözleşti, sonra bunlara on gün daha kattı ve böylelikle toplam kırk geceye tamamlanmış oldu. Yani bu sürede geceli gündüzlü oruç tutuyordu. Buna dair açıklama, bundan önce kaydettiğimiz Fütun (Mûsâ (a.s)'ın mihnetten mihnete geçirilmesi) hadisinde geçmiş bulunmaktadır.

Mûsâ (a.s) hızlı bir şekilde Tûr'a gitti ve İsrâiloğullarının başına kardeşi Harun'u yerine vekil bıraktı. Bu sebeple yüce Allah: *"Kavminden erken gelmek için seni aceleye iten nedir, ey Mûsâ?"* (buyurdu). *"Onlar arkamdan geliyorlar."* Yani onlar da gelmektedirler, Tûr'a yakın bir yerde konaklayacaklar. *"Rabbim, razı olasın diye"* yani benden daha ileri derecede hoşnut olman için *"ben huzuruna gelmek için acele ettim."*

"Buyurdu ki: Senden sonra biz kavmini fitneye düşürdük. Sonra Sâmirî onları saptırdı." Yüce Allah nebîsi Mûsâ'ya kendisinden sonra İsrâiloğulları arasında meydana gelen o olumsuz olayı ve onların o Sâmirî denilen kişinin kendilerine yaptığı buzağıya tapındıklarını haber verdi. İsrâiloğulları kitaplarında belirtildiğine göre onun da adı Harun idi. Yüce Allah bu süre zarfında ise Tevrat'ı ihtiva eden levhaları yazmıştı. Nitekim şöyle buyurmaktadır: *"Bir de ona levhalarda her şeye ait bir öğüt ve her şeye dair açıklamayı yazdık. 'Haydi bunları kuvvetle al. Kavmine de bunları en güzel şekilde tutmalarını*

Scanned with CamScanner

emret. Yakında size fasıkların yurdunu göstereceğim.'" (A'râf, 145) Yani benim itaatimin dışına çıkıp, emrime muhalefet edenlerin akıbetini göstereceğim.

"Mûsâ kızgın ve kederli bir şekilde kavmine döndü." Yüce Allah kendisine bu hali haber verdikten sonra onlara karşı oldukça öfkeli ve kızgın bir şekilde döndü. Kendisi onların işleri ile bu kadar itina ve ihtimamla ilgilenirken, içinde şeriatlarının yazılı olduğu ve onlar için şeref kaynağı olan Tevrat'ı teslim alıyorken, onlar bu şekilde hareket ettiler. Onlar Allah'tan başkasına ibadet eden bir kavim oldular. Aklı başında, anlayış sahibi olan herkes onların içinde bulundukları bu halin batıl olduğunu, akıl ve zihinlerinin oldukça bayağı olduğunu kesinlikle bilir. İşte bundan dolayı onlara kızgın ve üzüntülü bir şekilde geri döndü.

(Âyetteki) esef: aşırı kızgınlık, demektir.

Mücâhid dedi ki: *"Kızgın ve kederli"* yani bu işe tahammül edemeyen bir halde demektir. Katâde ve Süddî *"kederli"* kendisinden sonra kavminin yaptıklarına üzülmüş demektir.

"Ey kavmim! Rabbiniz size güzel bir vaatte bulunmadı mı?" Yani benim dilimle size dünya ve ahiretteki her türlü hayrı ve güzel akıbeti vaat etmedi mi? Nitekim siz düşmanınıza karşı size yardım ettiğini, ona karşı zafer kazandırdığını ve buna benzer daha üzerinizdeki pek çok lütuf ve ihsanını müşahede etmiş bulunuyorsunuz.

"Yoksa" Allah'ın vaadini bekleyerek *"aradan geçen süre size"* geçmiş nimetlerini unutturacak kadar *"uzun mu geldi?"* Halbuki aradan geçen zaman bu kadar uzun değildir.

"Yahut üzerinize Rabbinizden bir gazabın gelmesini mi istediniz?" Burada: "(أم): *Yahut*" kelimesi, "(بل): *Hayır*" anlamındadır. Önce söylenenlerden vazgeçip, ikincisine yönelmeyi ifade eder. Onlara şöyle demiş gibidir: Hayır, aksine sizler böyle yapmak sûretiyle üzerinize Rabbinizden bir gazabın gelmesini istediniz *"de bana olan vaadinizde durmadınız."*

İsrâiloğulları Mûsâ'nın kendilerini azarlayıp, tekdir ettiği ifadelerine cevap olmak üzere şöyle *"dediler ki: Biz kendi güç ve isteğimizle vaadine muhalefet etmedik."* Kendi kudretimiz ve tercihimizle bunu yapmadık. Sonra anlamsız mazeretler ileri sürmeye başladılar ve Mısır'dan çıktıkları vakit Kıptilerden ari-

Scanned with CamScanner

yet olarak almış oldukları, ellerinde bulunan ziynet eşyalarına el sürmekten çekindiklerini haber vermeye koyuldular.

"Sonra onları (ateşe) attık." Yani onları üzerimizden atıp kurtulduk. Fütun hadisinde Harun (a.s)'ın süs eşyalarını içinde ateş bulunan bir çukura atmalarını emretmiş olduğunu görmüştük. Süddî'nin, Ebû Mâlik'ten onun İbn Abbâs'tan diye naklettiği bir rivayette de şöyle denilmektedir: Harun bütün süs eşyalarının o çukurda toplanmasını ve bunun tek bir taş haline getirilmesini istedi. Öyle ki, Mûsâ (a.s) döneceği vakit, onun hakkında uygun göreceği uygulamayı yapsın. Ama bundan sonra Sâmirî geldi ve elçinin izinden almış olduğu o bir avucu üzerine attı ve Harun'dan Allah'a yapacağı duayı kabul etmesi için dua etmesini istedi. Harun da -onun maksadının ne olduğunu bilmeden- ona dua etti ve duası kabul edildi. İşte o vakit Sâmirî de: Ben bunun Allah'tan bir buzağı olmasını istiyorum, demişti. O da böğürtüsü olan bir buzağı oldu. Bunun gerçekleşmesi ise Sâmirî için bir istidrac, bir mühlet verme, bir imtihan ve bir deneme idi. Bundan dolayı İsrâiloğulları: *"Sâmirî de böylece attı"* dediler. *"Onlara böğüren bir buzağı heykeli çıkardı."*

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre Sâmirî buzağıyı yontmakta iken Harun yanından geçti, ona: Ne yapıyorsun, dedi. Sâmirî: Zararı da olmayan, faydası da olmayan bir şey yapıyorum, dedi. Harun: Allah'ım! İçinde ne varsa dilediğini ona ver, dedi. Harun gitti. Sâmirî de: Allah'ım! Senden (bu heykelin) böğürmesini istiyorum, dedi. Bundan dolayı buzağı heykeli böğürdü mü, ona secde ediyorlardı. İkinci defa böğürdü mü, bu sefer başlarını secdeden kaldırıyorlardı.

Sonra bunu (İbn Ebî Hâtim) Hammad'dan bir başka yoldan rivayet ederek şöyle dedi: Ben faydası da olmayan, zarar da vermeyen bir şey yapıyorum, dedi. Süddî (heykel) böğürüyor ve yürüyordu, dedi.

Aralarından buzağının fitnesine kapılıp, ona ibadet eden sapkınlar *"dediler ki: Bu sizin ilahınızdır. Mûsâ'nın da ilahıdır. O unuttu."* Yani Mûsâ, ilahını burada unutup, onu gidip başka yerde aramaya koyuldu. Nitekim Fütun hadisinde İbn Abbâs'tan bu şekilde geçmişti. Mücâhid de böyle demiştir. Simâk, İkrime'den, o İbn Abbâs'tan *"o unuttu"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Yani o size bunun sizin ilahınız olduğunu hatırlatmayı unuttu.

Scanned with CamScanner

Muhammed b. İshâk, Hakîm b. Cubeyr'den, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan *"dediler ki: Bu sizin ilahınızdır, Mûsâ'nın da ilâhıdır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Ona ibadet ettiler ve onu asla onun gibi kimseye benzerini göstermedikleri bir şekilde sevdiler. Yüce Allah da: *"O unuttu"* buyurmaktadır. Yani Sâmirî daha önce gittiği İslam yolunu terk etti. Yüce Allah onları reddederek, onları azarlayarak, onların rezaletlerini ve benimsedikleri bu yoldaki kıt akıllılıklarını beyan ederek şöyle buyurmaktadır: *"Onun hiçbir sözlerine karşılık veremediğini, onlara bir zararının dokunmadığını, bir fayda da sağlayamadığını görmezler mi?"*

Kastedilen buzağıdır. *"Onlar"* ondan bir şey istedikleri zaman isteklerini yerine getiremediğini, ona hitap ettikleri zaman onlara cevap veremediğini, dünyalarında olsun, ahiretlerinde olsun kendilerine "bir zararının dokunmadığını, bir fayda da sağlayamadığını görmezler mi?"

İbn Abbâs (radıyallâhu anh) dedi ki: Hayır, Allah'a yemin ederim ki onun böğürmesi, rüzgârın arkasından girip, ağzından çıkması üzerine onun bir ses çıkardığını duyurmasından ibaretti. Daha önce Hasan-ı Basrî'den gelen hadis metinlerinde kaydedildiğine göre bu buzağının adı Buhmût imiş.

Bu cahillerin beyan ettikleri özürün anlamı şudur: Güya Kıptilerin süs eşyalarına dokunmak istemedikleri için onları üzerlerinden attılar ve buzağıya taptılar. Değersiz bir şeye el sürmekten çekinirken, pek büyük bir iş yaptılar.

[4557] Nitekim sahih hadiste belirtildiğine göre İbn Ömer'e Irak halkından bir adam sivrisineğin kanının elbiseye isabet etmesi halindeki hükmü sormuştu. Yani böyle bir elbiseyle namaz kılınabilir mi, kılınamaz mı, demek istemişti. İbn Ömer (radıyallâhu anh) şu cevabı vermişti: Şu Irak halkına bakınız. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kızının oğlunu (yani Hüseyin'i) öldürdüler ve onlar kalkıp sivrisineğin kanının hükmünü soruyorlar.[418]

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِنْ قَبْلُ يَا قَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ ۖ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَٰنُ
فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي ﴿٩٠﴾ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّىٰ
يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَىٰ ﴿٩١﴾

418 Sahihtir. Tirmizî, 3770 bu lafız ile; Buhârî, 5994; Ebû Ya'la, 5739 buna yakın ifadelerle.

Scanned with CamScanner

90. Andolsun ki daha önce Harun onlara şöyle demişti: "Kavmim siz bununla ancak sınandınız. Muhakkak sizin Rabbiniz Rahmân'dır. O halde bana uyun, emrime itaat edin."

91. Onlar: "Mûsâ bize dönünceye değin biz buzağıya ibadete mutlaka devam edeceğiz" dediler.

Tefsiri:

Yüce Allah Harun (a.s)'ın onları buzağıya tapmaktan alıkoymak istediğini ve onlara bu buzağının kendileri için bir fitne olduğunu *"muhakkak sizin Rabbiniz Rahmândır"* her şeyi yaratıp, bütün incelikleriyle takdir edendir, Arşın sahibidir, şanı pek yücedir, dilediğini yapandır, diye onlara bildirdiğini haber vermektedir. Ama *"onlar: Mûsâ bize dönünceye değin biz buzağıya ibadete mutlaka devam edeceğiz, dediler."* Yani Mûsâ'nın bu buzağı hakkında neler söyleyeceğini bizzat işitinceye kadar buna ibadeti terk etmeyeceğiz. Böylelikle bu hususta Harun'a muhalefet ettiler, ona karşı savaş açtılar, az kalsın onu öldüreceklerdi.

Ey Hârûn, Seni Alıkoyan Ne Oldu:

قَالَ يَا هَارُونُ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا ﴿٩٢﴾ أَلَّا تَتَّبِعَنِ ۖ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِي ﴿٩٣﴾ قَالَ يَا ابْنَ أُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي ۖ إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي ﴿٩٤﴾

92. "Ey Harun" dedi. "Onların sapıttıklarını görünce seni alıkoyan ne oldu?"

93. Bana uymaktan? Yoksa emrime karşı mı geldin?

94. Dedi ki: Anamın oğlu! Sakalıma, başıma yapışma. Ben, bana: İsrâiloğulları arasında tefrika çıkardın ve benim sözüme (neden) uymadın, diyeceğinden korktum.

Tefsiri:

Şanı yüce Allah Mûsâ (a.s)'ın kavminin yanına geri dönüp de onlar arasında baş gösteren o pek büyük bir işi gördüğünü, bundan dolayı öfke ile dolup taştığını ve elinde bulunan ilahi levhaları yere bırakarak kardeşi Harun'un

Scanned with CamScanner

başını yakalayıp, kendisine doğru çektiğini haber vermektedir. Buna dair etraflı açıklamaları daha önce A'râf sûresinde kaydetmiş idik.

[4558] Ayrıca biz orada *"haber gözle görmek değildir"* hadisini de zikretmiştik. [419]

Mûsâ kardeşi Harun'u kınamaya başlayıp dedi ki: *"Onların sapıttıklarını görünce seni alıkoyan ne oldu, bana uymaktan?"* Niçin bu iş meydana gelir gelmez derhal bana haber vermedin? *"Yoksa emrime"* daha önce vermiş olduğum emrime *"karşı mı geldin?"* Önceki emri ise: *"Kavmim içinde yerime geç, ıslah et, fesatçıların yoluna da uyma"* (A'râf, 142) şeklinde idi.

Harun dedi ki: *"Anamın oğlu"* anne baba bir kardeşi olduğu halde annesini söz konusu ederek onun yumuşamasını istedi. Çünkü böyle bir yerde annenin söz konusu edilmesi şefkat ve merhameti uyandırmak açısından daha ileri ve etkileyicidir. Bu sebeple şöyle demişti: *"Anamın oğlu, sakalıma, başıma yapışma. Ben, bana: İsrâiloğulları arasında tefrika çıkardın ve benim sözüme uymadın diyeceğinden korktum."* Bu Harun'un Mûsâ'ya ondan niçin geç kaldığına dair beyan ettiği mazeretidir. Çünkü ona yetişip, bu büyük zorlu hadisede olanı biteni haber verememişti. O: *"... korktum"* dedi. Yani arkandan gelerek sana bunu haber vermekten ve senin de bana: Niye onları tek başlarına bıraktın, aralarına ayrılık soktun, diyeceğinden korktum *"ve benim sözüme uymadın"* yani ben seni onların arasında benim yerime bıraktığım vakit sana verdiğim emirlerime de riayet etmedin (diyeceğinden korktum). İbn Abbâs dedi ki: Harun, Mûsâ'nın heybetinden çekinip, ona itaat eden birisi idi.

Bu Yaptığın Nedir Ey Sâmiri?:

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾ قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ
فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي
﴿٩٦﴾ قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ
مَوْعِدًا لَنْ تُخْلَفَهُ ۖ وَانْظُرْ إِلَىٰ إِلٰهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا ۖ لَنُحَرِّقَنَّهُ

419 A'râf sûresinde kaynakları gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

ثُمَّ لَنَنسِفَنَّهُۥ فِي ٱلْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾ إِنَّمَآ إِلَٰهُكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِي لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾

95. Senin bu yaptığın nedir ey Sâmirî?

96. Dedi ki: Onların göremediklerini ben gördüm. Bunun için elçinin bastığı yerden bir avuç (toprak) almıştım da onu bıraktım, nefsim de bana böylece süsledi.

97. Dedi ki: Haydi git. Çünkü sen hayatta oldukça: "Ne siz bana dokunun, ne ben size dokunayım' diyeceksin. Sana verilmiş ve senden asla geri bırakılmayacak bir vade vardır. Şimdi de taptığın ilahına bir bak. Biz onu -andolsun ki- yakacak sonra da denize savurup, darmadağın edeceğiz.

98. Sizin ilâhınız ancak kendisinden başka ilâh olmayan Allah'tır. O'nun ilmi her şeyi kuşatmıştır.

Tefsiri:

Mûsâ (a.s), Sâmirî'ye diyor ki: Seni bu yaptığına iten ne oldu? Sen yeni olarak neyi gördün ki bu işi yaptın?

Muhammed b. İshâk, Hakim b. Cubeyr'den, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Sâmirî, Bâcerma ahalisinden bir adam idi. O ineğe tapan bir kavimdendi. İneğe tapma sevgisi ruhunda yer etmişti. İsrâiloğullarıyla birlikte Müslüman olduğunu gösteriyordu. Sâmirî'nin adı ise Mûsâ b. Zafer idi. İbn Abbâs'tan gelen bir başka rivayette adının Kirman olduğu belirtilmektedir. Katâde ise o Samerra adındaki bir şehirdendi, demiştir.

"Onların görmediklerini ben gördüm" yani Firavun'u helâk etmek için geldiği sırada Cebrâil'i gördüm. *"Bunun için elçinin bastığı yerden bir avuç almıştım."* Yani atının iz bıraktığı yerden bir avuç almıştım. Müfessirlerin birçoğunun ya da çoğunluğunun benimsediği meşhur kanaat budur.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ali (radıyallâhu anh) dedi ki: Cebrâil (a.s) inip Mûsâ ile göğe yükselince insanlar arasından Sâmirî onu gördü. Atının iz bıraktığı yerden bir avuç (toprak) aldı. (Ali) dedi ki: Cebrâil, inip te Mûsâ'yı alıp semaya çıkarınca, insanlar arasında Sâmirî onu gördü. Atın iz bıraktığı yer-

Scanned with CamScanner

den bir avuç (çamur) aldı. Cebrâil de Mûsâ'yı bineğinin üzerine arkasına bindirdi. Nihayet semanın kapısına yaklaşınca yükseldi, Allah da levhaları yazdı. Mûsâ da kalemlerin levhalar üzerinde çıkardığı sesi duymaya başladı. Kavminin kendisinden sonra buzağıya tapma fitnesine maruz kaldığını ona haber verince, Mûsâ inip buzağıyı alıp yaktı. Garip bir rivayettir.

"Bunun için elçinin bastığı yerden bir avuç almıştı..." buyruğu hakkında Mücâhid dedi ki: Cebrâil'in atının ayağının altından bir avuç almıştı.

Avuç (kabza), el ayasını ve parmak uçlarını kapatıp, doldurmak demektir.

Mücâhid dedi ki: Sâmirî elinde bulunanı İsrâiloğullarının süsleri üzerine bıraktı. Böylelikle o, böğürtüsü olan cansız bir buzağı cesedi haline döküldü. İçindeki rüzgâr sesi onun böğürtüsü idi.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İkrime'nin tahdis ettiğine göre Sâmirî elçiyi görünce onun içinde, eğer sen bunun atının izinden bir avuç alır da o avucu bir şeye bırakacak olursan ve ona ol dersen o da olur, ilhamı uyandı. O da derhal elçinin atının izinden bir avuç aldı. Avucu içerisine aldıklarının üzerindeki parmakları kurudu. Derken Mûsâ tayin edilen vakitte buluşmak için gitti. İsrâiloğulları da Firavun hanedanından süs eşyalarını emanet olarak almışlardı. Sâmirî kendilerine: Sizin başınıza gelen bu musibet, işte bu süs eşyalarından dolayıdır. O halde onları toplayın, dedi. Onlar da süs eşyalarını toplayıp ateş yaktılar ve eşyalar eridi. Sâmirî de bunu görünce bu sefer içine, eğer sen bu elindeki avucu bunun üzerine bırakacak olup da ona ol dersen o da oluverecek düşüncesi uyandı. Elindeki avucu bıraktı ve ol dedi, o da böğürtüsü olan bir buzağı oldu. Bu sefer: *"Bu sizin de ilahınızdır, Mûsâ'nın da ilâhıdır"* dedi. İşte bundan dolayı Sâmirî: *"Onu bıraktım"* yani ben de onu (süs eşyalarını) bırakanlarla birlikte bıraktım. *"Nefsim de bana böylece süsledi"* onu bana güzel gösterdi, dedi. O vakit yaptığını da beğenmişti.

"Dedi ki: Haydi git. Çünkü sen hayatta oldukça ne siz bana dokunun, ne ben size dokunayım, diyeceksin." Yani sen, rasûlün atının izinden alma ve dokunma hakkına sahip olmadığın bir şeye el sürdüğün için, dünyada da senin cezan dokunmak yok demen olacaktır. Yani ne sen insanlara dokunacaksın, ne de onlar sana.

"Sana verilmiş ve senden asla geri bırakılmayacak bir vade vardır." Bu da kıyâmet günüdür ve ondan kurtuluş yoktur.

Scanned with CamScanner

Katâde *"ne siz bana dokunun, ne ben size dokunayım, diyeceksin"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Bu onlar için bir cezadır. Bugün onlardan geri kalanlar da aynı şekilde dokunmak yok, diyorlar.

"Sana verilmiş ve asla senden geri bırakılmayacak bir vade vardır" buyruğunu Hasan, Katâde ve Ebû Nehik, sen sana bu vaat edilenden asla kurtulamayacaksın, diye açıklamışlardır.

"Şimdi de taptığın ilahına" yani onun ibadetini sürdürdüğün mabuduna yani buzağıya *"bir bak. Biz onu -andolsun ki- yakacağız."* Dahhâk, İbn Abbâs'tan naklen ve Süddî: Onu törpülerle eritti ve ateşe attı, demişlerdir. Katâde dedi ki: Altından olan o buzağı et ve kana dönüştü, ateş de onu yaktıktan sonra küllerini denize attı. İşte bundan dolayı: *"Sonra da denize savurup darmadağın edeceğiz"* buyurmaktadır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ali (radıyallâhu anh) dedi ki: Mûsâ acele edip Rabbinin huzuruna çıkmak için gidince Sâmirî, İsrâiloğullarının kadınlarının süs eşyalarından toplayabildiği kadarını topladı. Sonra onu bir buzağı şekline soktu. (Ali) dedi ki: Mûsâ da buzağıyı tutup, eyelerle onu törpüleyip öğüttü. Bunu yaparken de bir ırmağın kıyısında idi. Buzağıya tapanlar arasından o sudan içen herkesin mutlaka yüzü altın gibi sarardı. Mûsâ'ya: Nasıl tevbe edebiliriz, dediler. O, biriniz diğerini öldürecek, dedi. Süddî de böyle dedi. Bu Bakara sûresinin tefsirinde daha önce geçtiği gibi, ondan sonra Fütun hadisinde bunun geniş açıklaması yer aldı.

"Sizin ilahınız ancak kendisinden başka ilah olmayan Allah'tır. O'nun ilmi her şeyi kuşatmıştır." Mûsâ (a.s) onlara diyor ki: Sizin ilahınız bu değildir. Sizin ilahınız ancak kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'tır. Yani kullar üzerinde böyle bir hakka ancak o sahiptir. Ondan başkasına ibadet edilmemelidir. Çünkü her bir şey ona muhtaçtır ve onun kuludur.

"O'nun ilmi her şeyi kuşatmıştır." buyruğundaki *"ilim"* kelimesi temyiz olarak nasp edilmiştir ki o, her şeyi bilendir, demektir. *"İlmi de herşeyi kuşatmıştır."* (Talâk, 12); *"O her şeyi sayısı ile saymıştır."* (Cin, 28) Bu sebeple *"zerre ağırlığı kadar dahi ondan hiçbir şey gizli saklı kalmaz."* (Sebe, 3) *"Bir yaprak düşmeye görsün, mutlaka onu bilir. Yeryüzünün karanlıklarında tek bir tane (bile olsa onu bilir). Yaş ve kuru müstesna olmamak üzere hepsi apaçık bir kitaptadır."* (En'âm, 59); *"Yeryüzünde yürüyüp de rızkı Allah'a ait olmayan*

Scanned with CamScanner

hiçbir canlı yoktur. Onların durdukları yerleri de, emanet edildikleri yerlerini de O bilir. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır." (Hûd, 6)

Bu hususta âyetler gerçekten pek çoktur.

Geçmişlerin Haberleri:

كَذَٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ وَقَدْ ءَاتَيْنَٰكَ مِن لَّدُنَّا ذِكْرًا ﴿٩٩﴾ مَّنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُۥ يَحْمِلُ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾ خَٰلِدِينَ فِيهِ ۖ وَسَآءَ لَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ حِمْلًا ﴿١٠١﴾

99. İşte geçmiş olanların haberlerinden sana böylece anlatıyoruz. Şüphe yok ki sana katımızdan bir zikir (öğüt) verdik.

100. Kim ondan yüz çevirirse muhakkak o kimse, kıyâmet gününde ağır bir yük yüklenecektir.

101. O kimseler onda ebediyen kalacaklardır. Kıyamet gününde o onlar için ne kötü bir yük olacaktır!

Tefsiri:

Yüce Allah, peygamberi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hitaben buyuruyor ki: Biz sana Mûsâ'nın haberini onun Firavun ve askerleri ile birlikte başından geçenleri açık seçik bir şekilde ve aynen gerçeğiyle anlattığımız gibi, diğer geçmiş haberleri de sana meydana geldiği şekilde fazlasız ve eksiksiz olarak kısa halinde anlatıyoruz ve ayrıca *"şüphe yok ki sana katımızdan"* yanımızdan, tarafımızdan *"bir zikir"* Kur'ân-ı Azimuşşan'ı *"verdik."*

O Kur'ân ki *"önünden de, arkasından da batıl ona erişemez. (Çünkü o) hikmeti sonsuz, her hamde layık olan tarafından indirilmiştir."* (Fussilet, 42) Nebîlerden hiç birisine ilk peygamberden sonuncuları olan Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelene kadar kimseye onun gibi, ondan mükemmel, onun kadar geçmişlerin ve geleceklerin haberlerini toplamış ve insanlar arasında ayırt edici hükmü onun kadar veren bir kitap hiçbir peygambere verilmemiştir. İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Kim ondan yüz çevirirse"* yani onu yalanlayıp, emir ve buyrukları hususunda ona uymaktan yüz çevirip, hidayeti başka bir yerde arayacak olursa şüphesiz Allah, onu dalalete mahkûm eder ve onu Cahimin ortasına iletir.

Scanned with CamScanner

Bundan dolayı: *"Kim ondan yüz çevirirse muhakkak o kimse kıyâmet gününde ağır bir yük yüklenecektir"* ağır bir günah yüklenecektir, buyurmaktadır. Nitekim yüce Allah bir başka yerde de: *"Artık bu gruplardan kim onu inkâr ederse bilsin ki, ona vaat edilen yer ateştir"* (Hûd, 17) buyurmaktadır. Bu hüküm Arap olsun olmasın kitap ehlinden olsun, başkalarından olsun bu Kur'ân'ın kendisine ulaştığı herkes hakkında genel bir hükümdür. Nitekim bir başka yerde: *"Şu Kur'ân bana onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup, uyarmam için vahyolundu"* (En'âm, 19) buyurmaktadır. Bu sebeple Kur'ân'ın kendisine ulaşmış olduğu her bir kimseye Kur'ân uyarıp, korkutucudur, bir davetçidir. Ona uyan hidayet bulur, ona muhalefet edip, ondan yüz çeviren dünyada sapıtır ve bedbaht olur. Kıyamet gününde de ateş ona vaat olunan yerdir.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Kim ondan yüz çevirirse muhakkak o kimse kıyâmet gününde ağır bir yük yüklenecektir. O kimseler onda ebediyen kalacaklardır."* O yükten kaçış yok, kurtuluş yok. *"Kıyamet gününde o onlar için ne kötü bir yük olacaktır"* onların o yükü ne kötü, ne berbattır.

Sûr'a Üfürüldüğü Gün:

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾ يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾

102. Sûr'a üfürüldüğü günde biz günahkârları o gün "gözleri" mavi (morarmış) halde haşrederiz.

103. "Kendi aralarında gizlice siz ancak on gün eğlendiniz" diye fısıldaşırlar.

104. Biz onların ne söylediklerini çok iyi biliriz. Onların daha iyi yolda olanları der ki: "Siz ancak bir gün eğlendiniz."

Tefsiri:

[4559] Hadiste sabit olduğuna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Sur hakkında soru sorulunca, o: *"İçerisine üflenecek olan bir boynuzdur"* buyurdu.[420]

420 Daha önce En'âm sûresi 73. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[4560] Ebû Hureyre tarafından rivayet edilen sur ile ilgili hadiste zikredildiğine göre sur pek büyük bir boynuzdur. Onun çevresi göklerle yer kadardır, ona İsrâfil -selâm ona- üfleyecektir.[421]

[4561] Hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: *"Boynuzun sahibi (Sur'a üfleyecek olan İsrâfil) boynuzu (Sur'u) ağzına koymuş, alnını yana yatırıp, kendisine izin verilmesini bekliyorken nasıl rahat olabilirim?"* Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Nasıl diyelim, dediler. Allah Rasûlü: *"Hasbunallah ve ni'me'l-vekil alallahi tevekkelnâ: Allah bize yeter, o ne güzel vekildir, biz Allah'a tevekkül ettik, deyiniz"* buyurdu.[422]

"Biz günahkârları o gün gözleri mavi haşrederiz." Bunun, içinde bulundukları şiddetli, dehşetli hallerden ötürü gözlerinin mavi olarak haşredilecekleri anlamında olduğu söylenmiştir.

"Kendi aralarında gizlice" İbn Abbâs kendi aralarında gizleyip saklayarak konuşurlar, diye açıklamıştır. Yani onlar birbirlerine: *"Siz"* dünya yurdunda *"ancak on gün"* yahut onun kadar kısa bir süre *"eğlendiniz"* orada kaldığınız süre oldukça azdır *"diye fısıldaşırlar."*

Yüce Allah buyurdu ki: *"Biz onların"* kendi aralarında gizlice fısıldaşırlarken *"ne söylediklerini çok iyi biliriz. Onların daha iyi yolda olanları"* yani aralarında aklı tam ve olgun olanları *"der ki: Siz ancak bir gün eğlendiniz."* Kıyamet gününde kendi kanaatlerince dünya ömrünün kısalığı dolayısıyla böyle diyeceklerdir. Çünkü dünya tamamı ile -vakitleri tekrarlansa, gece ve gündüzleri, saatleri ardı arkasına gelse dahi- tek bir gün gibidir. Bundan dolayı kâfirler kıyâmet gününde dünya hayatının süresini çok kısa bulacaklardır. Onların bundan maksatları ise sürenin kısalığı sebebiyle kendilerine karşı delilin ortaya konulmuş olduğu iddiasını bertaraf etmektir.

Bu sebeple yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Kıyametin kopacağı gün günahkârlar bir saatten başka eğlenmediklerine yemin edeceklerdir. Onlar işte böyle döndürülüyorlardı. Kendilerine ilimle iman verilmiş olanlar ise diyecekler ki: Andolsun ki Allah'ın kitabında (belirttiği üzere) diriliş gününe kadar eğlendiniz. İşte bu yeniden diriliş günüdür, fakat siz bilmiyordunuz."* (Rûm, 55-56) Yine yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Sizi düşü-*

421 Daha önceden geçti.

422 Daha önce Âl-i İmrân sûresi 173. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

necek kimsenin öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı ve size uyarıcı gelmedi mi? O halde şimdi tadın (azabı). Zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur." (Fâtır, 37); *"Siz yeryüzünde kaç yıl kaldınız diyecek. Onlar: Bir gün yahut bir günün bir bölümü kadar eğlendik. Haydi sayanlara sor, diyecekler. Buyuracak ki: Siz ancak az bir süre eğlendiniz; eğer gerçekten bilmiş olsaydınız."* (Mü'minun, 112-114) Yani sizin orada kaldığınız süre pek azdı. Eğer bilen kimseler olsaydınız, kalıcı olanı fani olana, geçiciye tercih edecektiniz. Ama sizler tercihinizi kullandınız ve kötü tercihte bulundunuz. Sizler fani ve önünüzde hazır bulunanı, daimi ve kalıcı olanın önüne geçirdiniz.

Ve Dağlar:

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ﴿١٠٧﴾ يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ ۖ وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَٰنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾

105. Sana dağları sorarlar. "Rabbim onları kökünden koparıp, parça parça dağıtacak" de.

106. Yerlerini dümdüz edecektir.

107. Sen orada alçaklık da, yükseklik de göremeyeceksin.

108. O günde davetçiye uyarlar. Hiçbir tarafa sapmayarak giderler. Rahmân'ın huzurunda sesler kısılmış olacak. Kıpırdayan dudakların fısıltısından başkasını duyamayacaksın.

Tefsiri:

"Sana dağları" kıyâmet gününde kalacaklar mı yoksa yok mu olacaklar, diye *"sorarlar. Rabbim, onları kökünden koparıp, parça parça dağıtacak, de."* O dağları yerlerinden yok edecek, imha edecek ve onları yürütecektir. *"Yerlerini"* yani arzı *"dümdüz edecektir."* Tek bir düzlük haline gelecektir. (القاع): Düz yer demektir. (الصفصف) ise, bu anlamı tekid içindir. Bitkisi olmayan yer, diye de açıklanmıştır. Sonraki anlam, bir gereklilik olarak kastediliyor olsa dahi birinci anlam daha uygundur. Bundan dolayı daha sonra yüce Allah:

Scanned with CamScanner

"Sen orada alçaklık da, yükseklik de göremeyeceksin." Yani o gün yerde ne bir vadi, ne bir tepe, ne alçak bir yer, ne yüksek bir yer görebileceksin. İbn Abbâs, İkrime, Mücâhid, Hasan-ı Basrî, Dahhâk, Katâde ve seleften daha başkaları böyle açıklamışlardır.

"O günde davetçiye uyarlar. Hiçbir tarafa sapmayarak giderler." Onların bu halleri, bu dehşetleri görecekleri günde, hızlıca davetçinin çağrısına uyacaklardır. Emrolundukları yere çabucak gideceklerdir. Bu halleri dünyada bu şekilde olsaydı onlar için daha faydalı olurdu, ama kendilerine faydası olmayacak bir zamanda bu halde olacaklardır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Bize gelecekleri gün ne güzel işitirler, ne güzel görürler."* (Meryem, 38); *"Davetçiye hızlıca koşarak (giderler). Kâfirler: Bu zorlu bir gündür, derler."* (Kamer, 8)

Muhammed b. Ka'b el-Kurazî dedi ki: Allah kıyâmet gününde insanları bir karanlıkta haşredecektir. Gök katlanacak, yıldızlar savrulacak, güneş ve ay kaybolup gidecek ve bir münadi seslenecek, insanlar o sesi takip edip yanına gideceklerdir. İşte yüce Allah'ın: *"O günde davetçiye uyarlar. Hiçbir tarafa sapmayarak giderler"* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Katâde: *"Hiçbir tarafa sapmayarak"* buyruğunu ondan başka bir tarafa sapmazlar, diye açıklamıştır. Ebû Sâlih de: *"O günde davetçiye uyarlar. Hiçbir tarafa sapmayarak giderler."* Onun izinden başka tarafa sapmazlar, diye açıklamıştır.

"Rahmân'ın huzurunda sesler kısılmış olacak." İbn Abbâs dinmiş olacak, diye açıklamıştır. Süddî de böyle demiştir.

"Kıpırdayan dudakların fısıltısından başkasını duyamayacaksın." Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Yani (yalnızca) ayak sesleri (duyulacak)tır. İkrime, Mücâhid, Dahhâk, Rebî' b. Enes, Katâde, İkrime ve başkaları da böyle açıklamışlardır. Ali b. Ebî Talha ise İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: *"Kıpırdayan dudakların fısıltısından başkasını duyamayacaksın"* yani gizli sesten (fısıltıdan) başkasını duyamayacaksın. Bu açıklama aynı zamanda İkrime ve Dahhâk'tan da gelen bir rivayettir. Said b. Cubeyr de dedi ki: *"Kıpırdayan dudakların fısıltısından başkasını duyamayacaksın."* Kısık ve gizli konuşma ile ayak seslerinden (başkasını duyamayacaksın), diye açıklamıştır. Said bu açıklaması ile her iki görüşü de bir

Scanned with CamScanner

arada ifade etmiş olmaktadır ve bu anlamın kastedilme ihtimali de vardır. Ayak seslerinden maksat, insanların sükûnetle ve Allah önünde zilletle boyun eğmiş olarak yürüyüşleridir. Gizli ve fısıltılı konuşmadan maksat ise, bunun bazı hallerde olacağı, bazı hallerde de olmayacağıdır. Çünkü yüce Allah: *"O gün geleceğinde Allah'ın izni olmaksızın hiçbir kimse söz söyleyemeyecek. Onlardan kimisi bedbaht, kimisi bahtiyar olacaktır."* (Hûd, 105)

Rahmân'ın İzin Verdikleri:

يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿١١٠﴾ وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ۖ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾

109. O günde Rahmân'ın izin vereceği ve sözünden razı olacağı kimseninki müstesnâ, şefaatin hiçbir faydası olmayacaktır.

110. O, onların önlerindekini de, arkalarındakini de bilir. Onlar ise bilgileri ile onu kuşatamazlar.

111. Yüzler Hayy ve Kayyûm'a zillet ile boyun eğmiş olacaktır. Zulüm taşıyanlar gerçekten zarara uğrayacaktır.

112. Kim mü'min olduğu halde salih amel işlerse o, zulme uğratılmaktan da korkmaz, eksiltilmesinden de.

Tefsiri:

"O günde" kıyâmet gününde *"Rahmân'ın izin vereceği ve sözünden razı olacağı kimselerinki müstesna şefaatin"* onun nezdinde *"hiçbir faydası olmayacaktır."* Bu yüce Allah'ın şu buyrukları gibidir: *"Onun izni olmaksızın, onun katında şefaat edecek kimmiş?"* (Bakara, 255); *"Göklerde nice melek vardır ki Allah'ın dileyip, razı olduğu kimseye izin vermedikçe şefaatleri hiçbir işe yaramaz."* (Necm, 26); *"Onun razı olacağından başkasına şefaat etmezler."* (Enbiyâ, 28); *"Onun nezdinde kendisine izin verdiği kimseler müstesna şefaatin faydası olmaz."* (Sebe, 23); *"O gün ruh ve melekler saf olup ayakta*

Scanned with CamScanner

duracaklar. Rahmân'ın izin verdiği kimse(ler)den başkaları konuşamazlar ve (izinle konuşan da) doğru söyler." (Nebe, 38)

[4562] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde birkaç yoldan rivayet edildiğine göre Âdemoğullarının efendisi aziz ve celil olan Allah için yaratılmışların en değerlisi, en şereflisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu nakledilmektedir: *"... Arşın altına gidip Allah için secdeye kapanacağım. Şu anda sayıp dökemeyeceğim çeşitli hamd ve sena yüklü dualarda bulunmamı Allah bana ilham edecek. Allah dilediği kadar beni bu halde bırakacak sonra: Ey Muhammed! Başını kaldır. Söyle sözün dinlenecek, şefaat et, şefaatin kabul edilecek buyuracak."* (Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: *"Ve bana bir sınır tespit edilecek, ben de onların cennete girmelerini sağlayacak, sonra döneceğim."* Bunu (bu şekilde) dört defa zikretti.[423] Allah'ın salât ve selâmları ona ve vesair nebîlere olsun.

[4563] Yine hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur: *"Yüce Allah: Kalbinde yarım miskal kadar imandan eser bulunanları ateşten çıkarınız, kalbinde bir zerre tartacak kadar (imandan eser) bulunanları ateşten çıkartınız, kalbinde bir zerre ağırlığından daha daha da az miktar imandan eser bulunanları çıkartınız, buyuracak."*[424]

"O onların önlerindekini de, arkalarındakini de bilir." Yani onun ilmi yaratılmışların tümünü kuşatır. "Onlar ise bilgileri ile onu kuşatamazlar." Yüce Allah'ın: *"Onun ilminden kendisinin dilediğinden başka hiçbir şeyi kavrayamazlar."* (Bakara, 255) buyruğu gibidir.

"Yüzler Hayy ve Kayyûm'a zilletle boyun eğmiş olacaktır." İbn Abbâs ve başkaları şöyle demiştir: Bütün yaratılmışlar asla ölmeyen Hayy (diri) ve asla uyumayan Kayyûm sıfatlarına sahip Cebbar'ın önünde zilletle boyun eğmiş ve teslim olmuştur. O her şeyi ayakta tutan, çekip çeviren, her şeyi koruyan, muhafaza edendir. Kendi zatında kâmildir. Her şey ona muhtaçtır, hiçbir şey onsuz var olamaz.

"Zulüm taşıyanlar" kıyâmet gününde *"gerçekten zarara uğrayacaktır."* Çünkü Allah boynuzsuz koyunun hakkını boynuzlu koyundan kısas yoluyla almaya varıncaya kadar, her hak sahibine hakkını eksiksiz ödeyecektir.

---

423 Hadis daha önce geçti.

424 Hadis daha önceden geçti. Ayrıca bk. Müslim, 183 Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadis.

Scanned with CamScanner

[4564] Hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: *"Yüce Allah: İzzetim ve celalim hakkı için bugün hiçbir zalimin zulmü (hak sahibine hakkını vermeden) beni geçemeyecektir, buyuracaktır."*[425]

[4565] Yine sahih hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Zulümden çokça sakınınız. Çünkü zulüm kıyâmet gününde zulumât (karanlıklar) olacaktır."*[426]

En büyük hüsran ise hiç şüphesiz Allah'a ortak koşmuş olarak onun huzuruna çıkanların olacaktır. Çünkü yüce Allah: *"Muhakkak şirk pek büyük bir zulümdür"*[427] buyurmaktadır.

"Kim mü'min olduğu halde salih ameller işlerse o zulme uğratılmaktan da korkmaz, (mükâfatının) eksiltilmesinden de." Yüce Allah zalimleri ve onlara yapılan tehdit ve korkutmaları söz konusu ettikten sonra, takvâ sahiplerini ve onların hükümlerini zikretmektedir. O da onlara zulmedilmeyeceği ve mükâfatlarının eksiltilmeyeceğidir. Yani onların kötülükleri artırılmayacağı gibi, iyilikleri de eksiltilmeyecektir. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Mücâhid, Dahhâk, Hasen, Katâde ve daha başkaları yapmıştır. Çünkü zulüm bir kimseye başkasının günahının yükletilmesi sûretiyle günahlarının arttırılmasıdır. Âyet-i kerimede geçen "hadm" ise eksiltmek demektir.

وَكَذٰلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ
يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾ فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۗ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ
مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضٰى إِلَيْكَ وَحْيُهُ ۖ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴿١١٤﴾

113. Böylece onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik ve onda tehditlerimizi tekrar ettik. Olur ki korkarlar yahut o yeniden öğüt almalarını sağlar.

114. Hak ve mutlak egemen olan Allah, ne yücedir. Sana onun vahyi tamamlanmadan önce Kur'ân'ı okumayı acele etme ve: "Rabbim ilmimi arttır" de.

425 İleride kaynakları gösterilecektir.

426 İleride Haşr sûresi 9. âyetin tefsirinde Câbir (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği bir hadis olarak gelecektir. Hadisi Buhârî rivayet etmiştir.

427 Lokman, 13

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Allah'a dönüş ve hayır ve şer türünden amellerin karşılıklarının görülmesi kaçınılmaz olarak gerçekleşeceğine göre, biz Kur'ân-ı Kerim'i müjdeleyici ve uyarıp korkutucu olmak üzere apaçık, fasih, herhangi bir karışıklık ve bir zorluk ihtiva etmeyen Arapça bir dil ile indirdik. *"Ve onda tehditlerimizi tekrar ettik. Olur ki korkarlar"* günahı gerektiren işleri, haramları ve hayâsızlıkları terk ederler. *"Yahut o yeniden öğüt almalarını sağlar."* Bu da yeniden itaate dönmek ve Allah'a yakınlaştırıcı amelleri işlemek ile olur.

"Hak ve mutlak egemen olan Allah ne yücedir!" Hak ve mutlak egemen, her türlü eksiklikten münezzehtir. O pek mukaddestir. O haktır, onun vaadi haktır, korkutmaları, tehdidi haktır, rasûlleri haktır, cennet haktır, cehennem haktır, ondan gelen her şey haktır. Şanı yüce Allah'ın adaleti ise uyarıp korkutmadan, rasûller göndermeden, yarattıklarının ileri sürebilecekleri haklı tek bir mazeret ileri sürmeleri imkânını ortadan kaldırmadan önce kimseyi azaplandırmaması onun adaletinin bir gereğidir. Böylelikle kimsenin ileri sürebileceği bir delili ve bir şüphesi kalmaz.

"Sana onun vahyi tamamlanmadan önce, Kur'ân'ı okumaya acele etme" buyruğu, yüce Allah'ın Kıyamet sûresinde yer alan şu buyruklarına benzemektedir: *"Onu ezberlemeyi çabuklaştırmak için dilini onunla kıpırdatma. Çünkü onu (kalbinde) toplamak ve onu okutmak bize düşer. O halde biz onu (Cebrâil aracılığı ile) okuduğumuz zaman sen onun okumasına uy. Sonra onu açıklamak da hiç şüphesiz bize aittir."* (Kıyâmet, 16-19)

[4566] Sahih'te de İbn Abbâs'tan sabit olduğuna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahiyden dolayı oldukça zorlanıyor, sıkıntıya düşüyordu. Şanı yüce Allah vahiy ile dilini kıpırdattığı için Allah da bu âyet-i kerimeyi indirdi.[428]

Yani Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Cebrâil vahiy getirdiğinde bir âyet söyledikçe Allah Rasûlü de Kur'ân'ı iyice bellemeye aşırı düşkünlüğünden ötürü onunla birlikte o âyeti tekrar ederdi. Yüce Allah kendisine, kendisi için daha kolay ve daha hafif olanı gösterdi ki, vahiy ona ağır gel-

428 Buhârî, 4927; Müslim, 4048; Nesâî, II, 149; Tirmizî, 3329; Ahmed, I, 343; İbn Hibbân, 39 İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir hadis olarak buradakinden daha geniş.

Scanned with CamScanner

mesin. Bu maksatla da: *"Onu ezberlemeyi çabuklaştırmak için dilini onunla kıpırdatma. Çünkü onu (kalbinde) toplamak ve onu okutmak bize düşer. O halde biz onu (Cebrâil aracılığı ile) okuduğumuz zaman sen onun okumasına uy sonra onu açıklamak da hiç şüphesiz bize aittir"* (Kıyâmet, 16-19) buyurdu. Bu âyet-i kerimede de yüce Allah: *"Sana onun vahyi tamamlanmadan önce Kur'ân'ı okumaya acele etme"* buyurmaktadır. Bunun yerine Kur'ân'ı iyice dinle. Melek onu sana okumayı bitirince ondan sonra onu sen oku *"ve: Rabbim"* Senden gelen ilmimi *"arttır, de."*

İbn Uyeyne (r.h) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ruhunu aziz ve celil olan Allah teslim alıncaya kadar ilmi artıp, durdu. Bu sebeple hadis-i şerifte şöyle denilmektedir:

[4567] Allah Rasûlü'ne vahyi ardı arkasına gönderdi. Nihayet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefat ettiği gün vahiyin en fazla geldiği gün oldu.[429]

[4568] İbn Mâce dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derdi:

اللهم انفعني بما علَّمتني، وعلمني ما ينفعني، وزدني علمًا،
والحمد لله على كل حال

"Allah'ım! Bana öğrettiklerinden yararlanmamı sağla ve bana yararlı olacak şeyleri öğret ve ilmimi arttır. Her durumda hamd yalnız Allah'adır."[430]

Bunu Tirmizî de Ebû Kureyb'den, o Abdullah b. Numeyr'den bu senetle rivayet etmiş ve bu yoldan gariptir, demiştir. Bunu Bezzâr da Amr b. Ali el-Fellas'dan, o Ebû Asım'dan, o Mûsâ b. Ubeyde'den böylece rivayet etmiş ve hadisin sonunda da: "Ve cehennem ehlinin halinden de Allah'a sığınırım" ibaresini ilave etmiştir.[431]

---

429 Buhârî, 4682; Müslim, 3016; Ahmed, III, 236; Nesâî, Fedailu'l-Kur'ân, 8; Enes'in rivayet ettiği bir hadis olarak.

430 Tirmizî, 3599; İbn Mâce, 251, 3833. Tirmizî hasen olduğunu söylemiş ve garip bulmuştur. Senedi de zayıftır, iki illeti vardır. Birincisi Mûsâ b. Ubeyde er-Rebezi'nin zayıf bir ravi olduğudur. Ayrıca Muhammed b. Sabit ise Takrib'de belirtildiği üzere zayıf bir ravidir. Hadisin metnindeki gevşeklik (vehen, zayıflık) yalnızca "her durumda Allah'a hamd olsun" ibaresindedir. Baş tarafının ise şahitleri bulunmaktadır.

431 Bu rivayet Beyhakî, Şuabu'l-İman, 4376'da Ebû Asım yoluyla bu senetle zikredilmiştir.

Scanned with CamScanner

Âdem ve Melekler:

وَلَقَدْ عَهِدْنَآ إِلَىٰٓ ءَادَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُۥ عَزْمًا ﴿١١٥﴾ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِـَٔادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ ۖ أَبَىٰ ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ إِنَّ هَٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ ٱلْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰٓ ﴿١١٧﴾ إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا۟ فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ﴿١١٩﴾ فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ ٱلشَّيْطَٰنُ قَالَ يَٰٓـَٔادَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ ٱلْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَىٰ ﴿١٢٠﴾ فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْءَٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ ٱلْجَنَّةِ ۚ وَعَصَىٰٓ ءَادَمُ رَبَّهُۥ فَغَوَىٰ ﴿١٢١﴾ ثُمَّ ٱجْتَبَٰهُ رَبُّهُۥ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴿١٢٢﴾

115. Andolsun ki biz daha önce Âdem'e vahyetmiştik. Fakat o unuttu, biz onu azimli bulmadık.

116. Hani meleklere: "Âdem'e secde edin" demiştik de İblis dışında hepsi secde etmişlerdi. O ise yüz çevirmişti.

117. Ey Âdem, dedik. Şüphesiz ki bu sana ve eşine düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, sonra sıkıntıya uğrarsın.

118. Çünkü orada sen aç da kalmazsın, çıplak da.

119. Ve sen onda susuz da kalmazsın, güneş sıcağını da çekmezsin.

120. Şeytan ona vesvese verip dedi ki: "Ey Âdem, sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir mülkü göstereyim mi?"

121. İkisi de ondan yediler. Hemen kendilerine edep yerleri görünüverdi. Cennetin yapraklarını yamayarak üstlerini örtmeye başladılar. Âdem Rabbinin emrine karşı geldi de şaşırdı.

122. Sonra Rabbi onu seçti, tevbesini kabul etti ve doğruya iletti.

Tefsiri:

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: İnsana insan adının veriliş sebebi ona ahit (emir) verilmiş olması ve bunu unutmasıdır. Bunu aynı şekilde Ali b. Ebî Talha da ondan rivayet etmiştir. Mücâhid ve Hasan ise (buradaki

Scanned with CamScanner

'unuttu' lafzını) terk etti, diye açıklamıştır.

"Hani meleklere: Âdem'e secde edin demiştik." Yüce Allah Âdem'in şereflendirilmesi, ona ikramda bulunulmasını ve yarattıklarının pek çoğundan oldukça üstün tutmasını söz konusu etmektedir. Bu kıssa ile ilgili açıklamalar daha önce Bakara, A'râf, Hicr ve Kehf sûresinde geçtiği gibi yüce Allah'ın izniyle Sâd sûresinin sonlarında da gelecektir. Yüce Allah bu kıssada Âdem'i yaratmasını, meleklere onu şereflendirmek ve ona ikram olmak üzere ona secde etmelerini emretmesini söz konusu ederek İblis'in de Âdemoğullarına ve ta baştan beri babalarına düşmanlığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu sebeple yüce Allah: *"İblis dışında hepsi secde etmişlerdi. O ise yüz çevirmişti."* Secde etmeyi kabul etmemiş, büyüklük taslamıştı buyurmaktadır. *"Ey Âdem dedik. Şüphesiz ki bu sana ve eşine"* yani Havva'ya -ikisine de selâm olsun- *"düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın sonra sıkıntıya düşersin."* Yani seni oradan çıkarmak için o çok uğraşacaktır, ondan sakınmalısın. Çünkü çıkacak olursan yorulursun, çok çabalarsın, rızkını kazanmak için sıkıntılara katlanmak zorunda kalırsın. Halbuki burada sen çok rahat ve mutlu bir hayat sürmektesin. Herhangi bir külfet ya da bir zorlukla karşılaşmıyorsun.

"Çünkü sen orada aç da kalmazsın çıplak da." Açlıkla çıplaklığı bir arada söz konusu etmesinin sebebi açlığın görünmeyen iç dünyanın zilleti, çıplaklığın ise dıştan görünen zillet oluşundan dolayıdır.

"Ve sen onda susuz da kalmazsın, güneş sıcağını da çekmezsin." Bunlar da birbirleriyle zıtlaşan hallerdir. Çünkü susuzluk içerdeki hararettir. Güneş sıcaklığı ise dıştaki hararettir, sıcaklıktır.

"Şeytan ona vesvese verip dedi ki: Ey Âdem, sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir mülkü göstereyim mi?" Onları aldatarak aşağıya indirdiği *"ve şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim diye her ikisine de yemin ettiği"* (A'râf, 21) daha önceden geçmişti. Yine önceden belirtildiği üzere yüce Allah Âdem'e ve eşine bütün meyvelerden yemelerini ama, cennette muayyen bir ağaca yaklaşmamalarını emrettiği de geçmişti. Ancak İblis sürekli olarak onları o yasak ağaçtan yiyinceye kadar etkileyip durdu. Bu ise ebedilik ağacı idi yani o ağaçtan yiyen kimse ebedi kalırdı.

[4569] Hadis-i şerifte ebedilik ağacı söz konusu edilmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Ebû Dâvûd et-Tayâlisî dedi ki: Ebû Hureyre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Şüphesiz ki cennette bir ağaç vardır. Bir binekli onun gölgesinden yüz yıl yol aldığı halde onu bitiremez. İşte bu huld (ebedilik) ağacıdır."*[432] Bunu İmam Ahmed de rivayet etmiştir.

"İkisi de ondan yediler, hemen kendilerine edep yerleri görünüverdi" buyruğuna gelince:

[4570] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ubeyy b. Ka'b dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah Âdem'i uzun boylu, başındaki saçı gür, oldukça yüksek bir hurma ağacı gibi yarattı. Âdem ağacın tadına bakınca üzerinden elbisesi düştü. Ondan ilk görüneni avreti oldu, avretini görünce cennette hızlıca koşmaya başladı. Bir ağaç onu saçlarından yakaladı. Saçını ağaçtan çekiştirince Rahmân (olan Allah) ona: "Ey Âdem benden mi kaçıyorsun" dedi. Âdem, Rahmân'ın sözünü işitince "Rabbim hayır, ama hayâ ettiğim için kaçıyorum. Eğer tevbe edip, hatamdan dönersem beni tekrar cennete geri alacak mısın" dedi. Rahmân "Evet" dedi. İşte yüce Allah'ın: "Âdem Rabbinden bazı kelimeler belleyip, aldı. O da tevbesini kabul buyurdu."* (Bakara, 37)[433] Bu hadis Hasan ile Ubeyy b. Ka'b arasında munkatıdır. Çünkü Hasan bu hadisi Ubeyy'den dinlememiştir. Ayrıca hadisin merfu oluşu (Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından söylenmiş olması) da su götürür.

"Cennetin yapraklarını yamayarak üstlerini örtmeye başladılar." Mücâhid: Elbise şeklinde onları yamayarak (birbirlerine eklediler) diye açıklamıştır. Katâde ve Süddî de böyle demişlerdir. İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr'in, İbn Abbâs'tan *"cennetin yapraklarını yamayarak üstlerini örtmeye başladılar"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: İncir yapraklarını koparıp onları edep yerleri üzerine koymaya başladılar.

Yüce Allah'ın: *"Adem, Rabbinin emrine karşı geldi de şaşırdı. Sonra Rabbi onu seçti, tevbesini kabul etti ve doğruya iletti"* buyruğuna gelince: Buhârî dedi ki:

[4571] Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Mûsâ, Adem ile tartışarak ona: Günahın sebebiyle insanları cennetten çıkartan ve böylelikle onların bedbaht olmasına sebep olan sen*

---

432 Daha önce Rad, 29. âyetin tefsirinde geçti.

433 Hadisin senedi zayıftır. Kaynakları daha önceden gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

(değil) misin, dedi. Âdem: Ey Mûsâ, Allah'ın risaletleri ile ve konuşması ile seçtiği kişi sen (değil mi)sin? Peki, beni Allah'ın beni yaratmadan önce benim hakkımda yazmış olduğu bir hususdan dolayı -yahut beni yaratmadan önce hakkımda takdir etmiş olduğu bir hususdan dolayı- *kınayabilir misin, dedi."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Böylelikle Âdem, Mûsâ'ya karşı delilini ortaya koymuş oldu"* buyurdu.[434]

Bu hadisin Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde de bunlardan başka diğer Müsnedlerde de çeşitli rivayet yolları bulunmaktadır.

[4572] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Âdem ve Mûsâ Rableri huzurunda delil getirerek tartıştılar. Ama Âdem Mûsâ'ya karşı bağlayıcı delilini ortaya koydu. Mûsâ: Sen Allah'ın, eliyle yarattığı, kendisine ruhundan üflediği kimsesin. Meleklerini sana secde ettirdi ve seni cennetine yerleştirdi. Sonra sen insanları işlediğin günah sebebiyle yere indirdin. Âdem dedi ki: Sen Allah'ın risaletiyle ve özel konuşmasıyla seçtiği Mûsâ'sın. Sana içinde her şeye dair açıklamaların bulunduğu levhaları verdi ve özel olarak konuşmak için seni yaklaştırdı. Allah'ın Tevrat'ı kaç yılda(n önce) yazdığını gördün? Mûsâ, kırk yıl, dedi. Âdem: Peki orada: "Âdem Rabbinin emrine karşı geldi de yolunu şaşırdı" buyruğunun da yazılı olduğunu gördün mü, dedi. Mûsâ, evet dedi. Âdem şu cevabı verdi: Peki, Allah'ın beni yaratmadan kırk sene önce işleyeceğimi yazdığı bir ameli işlediğim için beni nasıl kınarsın?"* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Böylece Âdem Mûsâ'ya karşı bağlayıcı delilini ortaya koymuş oldu."* buyurdu. (Ravilerden) Haris dedi ki: Ayrıca bana Abdurrahman b. Hurmuz de bunu Ebû Hureyre'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivayet etti.[435]

434 Buhârî, 4738 İbn Kesir'in zikrettiği senet ile 6614; Müslim, 2652; Ebû Dâvûd, 701; İbn Mâce, 80; Ahmed, II, 248; İbn Hibbân, 6180. Süfyân'ın, Ebû Hureyre'den peygambere merfu olarak rivayet ettiği çeşitli yollardan gelen bir hadis olarak.

435 Müslim, 2652, h. 15 Enes b. Iyâd yoluyla böylece rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

Kör Olarak Haşrolacaklar:

قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى ﴿١٢٤﴾ قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾ قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا ۖ وَكَذَٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى ﴿١٢٦﴾

123. Buyurdu ki: Hepiniz oradan inin. Kiminiz kiminize düşman olacaktır. Benden size bir hidayet geldiğinde kim benim hidayetime uyarsa o hem sapıtmaz, hem bedbaht olmaz.

124. Kim de zikrimden yüz çevirirse gerçekten onun için dar bir geçim ve onu kıyâmet gününde kör olarak haşrederiz.

125. Der ki: Rabbim beni niçin kör haşrettin. Halbuki ben görüyordum.

126. Buyurur ki: Böyledir. Çünkü sana âyetlerimiz geldiğinde onları unuttun. Bugün de sen böylece unutulursun.

Tefsiri:

Yüce Allah Âdem'e, Havva'ya ve İblis'e oradan yani cennetten toplu-ca hepiniz ininiz buyuruyor. Buna dair etraflı açıklamaları Bakara sûresinde yapmıştık.

"Kiminiz kiminize düşman olacaktır." Âdem ve onun soyundan gelenler ile İblis ve onun soyundan gelenler (karşılıklı) düşman olacaktır.

"Benden size bir hidayet geldiğinde" Ebu'l-Âliye nebîler, rasûller ve beyan (açıklamalar) geldiğinde *"kim benim hidayetime uyarsa o hem sapıtmaz, hem bedbaht olmaz."* İbn Abbâs dedi ki: Dünyada sapıtmaz, ahirette de bedbaht olmaz.

"Kim de zikrimden yüz çevirirse" emrime, rasûlüme indirdiklerime muhalefet ederse, ondan yüz çevirir, onu unutur görünür ve onun gösterdiği hidayet yolundan başkasını izlerse *"onun için"* dünyada *"dar bir geçim vardır."*

Scanned with CamScanner

Rahat ve huzuru olmaz, kalbine genişlik verilmez, aksine kalbi dalalet sebebiyle dar ve sıkıntılıdır. Zahiren nimet içinde yüzse, istediği her şeyi giyinse, istediğini yese, istediği meskende kalsa dahi. Çünkü onun kalbi ihlâslı bir şekilde yakin ve hidayete bağlı değilse o kişi huzursuzluk, şaşkınlık, şüphe ve tereddüt içerisinde kalacaktır. O hep tereddüt içerisinde çırpınıp duracaktır. İşte bu da hayattaki yaşantının, geçimin darlığının bir çeşididir.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan *"onun için dar bir geçim vardır"* buyruğunu bedbahtlık vardır diye açıkladığını nakletmektedir. Avfî de İbn Abbâs'tan: *"Onun için dar bir geçim vardır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Kullarımdan herhangi birisine verdiğim bir şeyi, az ya da çok olsun, benim takvama uygun olarak kullanmıyorsa, onda hayır yoktur ve işte geçim darlığı odur. Yine denildiğine göre dalalette olan birtakım kimseler haktan yüz çevirdikleri halde dünya hayatlarında bolluk içinde idiler ve mütekebbirdiler. Yine de onların geçimleri darlık ve sıkıntılı idi. Çünkü onlar Allah'ın yaşantılarında harcadıklarının yerine başkasını vermeyeceği kanaatine sahiptiler. Buna sebep ise, onların Allah hakkında kötü zanları ve yalanlamalarıdır. Kul Allah'ı yalanlıyor, onun hakkında kötü zan besliyor, ona gerektiği gibi güvenmiyorsa, onun geçimi sıkıntılı olur. İşte dar geçim budur.

Dahhâk dedi ki: Dar geçimden maksat, kötü amel ve murdar rızıktır. İkrime de Mâlik b. Dinar da böyle demiştir. Süfyân b. Uyeyne de Ebû Hazim'den, o Ebû Seleme'den, o Ebû Said'den yüce Allah'ın: *"Onun için dar bir geçim vardır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Kaburga kemikleri birbirlerine girinceye kadar üzerine kabri sıkıştırılır. Ebû Hâtim er-Râzî dedi ki: Ebû Seleme, en-Numan b. Ebî Ayyaş'ın künyesidir.

[4573] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Said dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın: *"Onun için dar bir geçim vardır"* buyruğu hakkında: Kabrin sıkıştırması vardır dediğini nakletmektedir.[436] Mevkuf rivayet daha sahihtir.

[4574] Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Mü'min kabrinde yemyeşil bir bahçe içerisinde olacaktır. Kabri ona yetmiş zira' kadar genişletilir.*

436 Senedi zayıftır. İki illeti vardır: İbn Lehia zayıf bir ravidir, Durrac da Ebu'l-Heysem'den rivayet naklettiği takdirde zayıftır.

Scanned with CamScanner

Kabri ondördündeki ay gibi onun için aydınlatılır. Siz "Gerçekten onun için dar bir geçim vardır" buyruğunun ne hakkında indirildiğini biliyor musunuz? Dar geçim ne demektir biliyor musunuz? Ashab: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dediler. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: Kâfirin kabrindeki azabıdır. Nefsim elinde olana yemin ederim ki ona doksan dokuz tinnin musallat edilir. Tinnin'in ne olduğunu biliyor musunuz? Doksan dokuz yılan demektir. Her bir yılanın yedi başı olacaktır. Onun bedenine üfleyecekler, onu sokacaklar, onu dişleyecekler (ve bu hali) ölümden sonra diriltilecekleri güne kadar devam edecektir."[437] Bunun merfu olarak nakledilmesi oldukça münkerdir.

[4575] Bezzâr dedi ki: Ebû Hureyre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aziz ve celil olan Allah'ın: *"Gerçekten onun için dar bir geçim vardır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: *"Yüce Allah'ın sözünü ettiği 'dar geçim' ona musallat kılınacak olan doksan dokuz yılandır. Bu yılanlar kıyâmetin kopacağı vakte kadar onun etini sokup ısıracaklar."*[438]

[4576] Yine (Bezzâr) dedi ki: Ebû Hureyre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Gerçekten onun için dar bir geçim vardır"* buyruğu hakkında "kabir azabı (vardır)" dediğini nakletmektedir.[439] Bu ceyyid bir senettir.

---

437 İbn Hibbân, 3122; Taberî, 24426 iki ayrı yoldan Durrac'dan bu senet ile rivayet etmişlerdir. Buna göre İbn Hibbân'da yer alan İbn Lehia'nın rivayetiyle mutabaatta bulunulmuş olmaktadır, ama hadisin illeti Durrac'ın kendisidir. Bazıları rivayeti Ebu'l-Heysem'den başkasından ise rivayetinin hasen olduğunu söylemiştir. Şeyh Şuayb (el-Arnavut) senedinin hasen olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Bezzâr, 2233'te de Durrac'a mutabaat olunmuştur, ama Heysemi, Mecma, 11170'de senedinde tanımadığım birisi vardır, demektedir. Ayrıca Ebû Said'in muhtasar bir rivayeti olarak da gelmiştir. Bunu İbn Hibbân, 3121; Darimi, 2711; Ahmed, III, 38'de kaydetmiştir ama bu da Durrac'ın, Ebu'l-Heysem'den diye naklettiği bir rivayettir ve bu rivayet bir parça zayıftır. Bir sonrakine de bakınız.

438 Daha önce geçti.

439 Musannif bu hadisin ceyyid olduğunu söylemiş olmakla birlikte bu su götürür bir değerlendirmedir. Çünkü (senette yer alan) Muhammed b. Amr'ın rivayetlerini Buhârî ve Müslim mutabaat halinde nakletmişlerdir. Yahyâ onun sika olduğunu söylemiştir ama bir rivayette de: Onun hadisinden (hadis âlimleri) sakınırlardı, (demiştir). Cuzecani: Kavi değildir. İbn Adiyy onda bir sakınca olmadığını ümit ederim, demiştir. Bu hadisi Taberî, 24421'de bir başka yoldan Muhammed b. Amr'dan bu isnad ile mevkuf olarak rivayet etmiştir. Ayrıca Ebû Said'den merfu olarak da gelmiştir. Bunu Hakim, II, 381, h. no: 3439'da zikretmiş, Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Ancak hadisin illeti vardır. Bunu ayrıca Taberî 24417-24420 ve 24425'te değişik yollardan Ebû Said'den mevkuf olarak rivayet etmiştir. Bu rivayet ise

Scanned with CamScanner

"Ve onu kıyâmet gününde kör olarak haşrederiz." Mücâhid, Ebû Sâlih ve Süddî ileri sürecek bir delili bulunmaksızın haşrederiz, diye açıklamışlardır. İkrime ise cehennem dışında hiçbir şeyi göremeyecek şekilde kör edilecektir. Hem gözünün, hem basiretinin kör olarak haşredileceğinin yahut cehenneme öylece gönderileceğinin kastedilmiş olma ihtimali de vardır. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"Biz onları kıyâmet günü körler, dilsizler ve sağırlar olarak yüzükoyun haşredeceğiz. Varacakları yer cehennemdir. Alevi yavaşladıkça biz onlara alevini arttırırız."* (İsrâ, 97) İşte bundan dolayı o: *"Rabbim, beni niçin kör haşrettin? Halbuki ben"* dünyada iken *"görüyordum"* diyecektir.

Allah buyurur ki: "Böyledir. Çünkü sana âyetlerimiz geldiğinde onları unuttun, bugün de sen böylece unutulursun." Yani bunun sebebi Allah'ın âyetlerinden yüz çevirmendir. Bu âyetlere karşı onları hatırlamayan bir kişinin tutumunu takınmandır. Oysa bu âyetler daha önceden sana tebliğ edilmişti. Sense onları hatırlamaz gibi davrandın, onlardan yüz çevirdin, onları ihmal ettin. İşte bugün de biz sana seni unutan kimsenin davrandığı gibi davranıyoruz. *"Kendileri (bir zamanlar) nasıl bugüne (kıyâmet gününe) kavuşacaklarını unuttular ise biz de bugün onları öylece unuturuz."* (A'râf, 51) Çünkü karşılık amelin türüne uygun olur.

Anlamını bilmek ve gereklerini yerine getirmekle birlikte Kur'ân lafzının unutulmasına gelince bu, -bir bakımda bundan dolayı tehdidi gerektirse de- buradaki özel tehdidin kapsamına girmez. Çünkü bu hususta vurgulu yasak ve ağır tehdit sünnet-i seniyyede gelmemiş bulunmaktadır.

[4577] İmam Ahmed dedi ki: Bir adamın rivayetine göre Sa'd b. Ubâde (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kur'ân okuyup da onu unutan bir kimse, mutlaka Allah'ın huzuruna çıkacağı gün eli kesik olarak çıkacaktır."*[440]

---

hepsi de sahih yollardan geldiğinden ötürü merfudan daha sahihtir. O halde bu haberde bir parça zayıflık vardır. Âyetin zahirinden anlaşıldığı üzere de bundan kasıt dünya hayatında söz konusu olduğudur. Nitekim "maişet: geçim" lafzından anlaşılan budur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

440 Senedi zayıftır. Ahmed, V, 285, h. no: 21957; Bezzâr, 1642; Taberânî, 5388 senedi oldukça zayıftır. Üç tane illeti vardır. Yezîd b. Ebî Ziyad'ın cumhur zayıf olduğunu söylemiştir. İsa b. Faid ise Rakka emiridir, meçhul birisidir. Ayrıca adı verilmemiş bir adam da vardır. Göründüğü kadarıyla da dördüncü bir illeti daha vardır. O da bunun Sa'd

Scanned with CamScanner

Sonra bunu İmam Ahmed, Yezîd b. Ebî Ziyad, İsa b. Faid'den, o Ubâde b. es-Sâmit'ten, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diyerek, hadisi aynen zikredip, rivayet etmiş bulunmaktadır.

Haddi Aşanların Cezası:

وَكَذٰلِكَ نَجْزِي مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِاٰيَاتِ رَبِّهٖ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبْقٰى ﴿١٢٧﴾

127. Haddi aşıp, Rabbinin âyetlerine iman etmeyenleri de böylece cezalandırırız. Âhiret azabı ise elbette daha şiddetli ve daha kalıcıdır.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: İşte biz Allah'ın âyetlerini yalanlayan, haddi aşan kimseleri dünya ve ahirette bu şekilde cezalandırırız. *"Onlar için dünya hayatında bir azap vardır, ahiret azabı ise elbette daha zorludur. Onları Allah'a karşı koruyacak hiçbir kimseleri de yoktur."* (Ra'd, 34) Bundan dolayı yüce Allah: *"Ahiret azabı ise elbette daha şiddetli ve kalıcıdır buyurmaktadır."* Yani can yakıcılığı dünya azabından daha şiddetlidir. Onlar üzerinde daha süreklidir. Çünkü onlar o azap içerisinde ebediyen kalacaklardır.

[4578] Bu sebeple Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (zina ithamı sebebiyle) lanetleşen karı kocaya şöyle demişti: *"Şüphesiz ki dünya azabı*

---

b. Ubâde'nin rivayet ettiği bir hadis olarak zikredilmesidir, ama görülen odur ki ,bu ravilerden birisinin bir yanılmasıdır. Doğrusu bunun Ubâde b. es-Sâmit'in rivayet ettiği bir hadis olduğudur. Nitekim Ahmed, V, 323 h. no: 2225'te böyle kaydetmiştir. Bunun da senedi oldukça zayıftır. Çünkü önceki senedin aynısıdır. Ayrıca bunu Abdullah, V, 323, h. no: 22275'te Yezîd'den, o İsa'dan, o Ubâde'den diye rivayet etmiş, bunu bu şekilde Abdullah babasından gelen rivayette ismi verilmemiş olan adamı düşürerek kaydetmiştir. Her ne olursa olsun, az önce geçtiği gibi bunun üç tane illeti vardır. Böylelikle Heysemi'nin, Mecma, 9034 ve 9035'te: Senedinde ismi verilmedik bir ravi vardır. Ahmed'in iki senedinden birisinin geri kalan ravileri Sahih'in ravileridir, ifadesi tam doğru bir ifade değildir. Çünkü Yezîd b. Ebî Ziyad'ın rivayetini Müslim asıl rivayetler arasında kaydetmemiştir. Onun ancak mutabaat halinde rivayetini almıştır. Yahyâ, İbnu'l-Mübârek ve başkaları da daha önce geçtiği gibi zayıf olduğunu söylemişlerdir. O halde haber vahidir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. Diğer taraftan İsa b. Faid de Takrib'de belirtildiği üzere meçhul bir ravidir. Onun ashab-ı kiram'dan rivayeti ise mürseldir. Buna göre Abdullah b. Ahmed'in isnadı da aynı şekilde munkatıdır.

Scanned with CamScanner

(hak etmesi halinde herhangi birinizin çekeceği ceza, bu azaptan kurtulmak için yalan söylemesi halinde karşı karşıya kalacağı) ahiret azabından daha kolaydır."[441]

أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَىٰ ﴿١٢٨﴾ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى ﴿١٢٩﴾ فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا ۖ وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ ﴿١٣٠﴾

128. Meskenlerine uğrayıp geçtikleri kendilerinden önceki nice nesilleri helâk edişimiz, onlar için bir hidayet sebebi olmadı mı? Şüphe yok ki bunda üstün akıl sahiplerine âyetler vardır.

129. Eğer Rabbinden bir söz verilmemiş ve belli bir vade olmasaydı (bunlara da azap) lazım olurdu.

130. O halde söylediklerine sabret. Güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et. Gecenin saatlerinde ve gündüzün çeşitli vakitlerinde de tesbih et. Umulur ki razı olursun.

Tefsiri:

Yüce Allah: *"Onlar için bir hidayet sebebi olmadı mı"* buyurmaktadır. Yani: Ey Muhammed! Senin onlara getirdiklerin bu yalanlayıcılar için bir hidayet sebebi olmadı mı? Çünkü sen onlara kendilerinden önce rasûlleri yalanlayan, pek çok ümmeti helâk etmiş olduğumuzu, onlardan geriye bir şey kalmadığını, onların maddi bir varlıklarının, bir izlerinin kalmadığını bildirdin. Nitekim onlar aynı şeyi gezip dolaştıkları ve arkalarından kendilerinin yaşadıkları bomboş bıraktıkları yurtlarında da bunu görmektedirler.

"Şüphe yok ki bunda üstün akıl sahiplerine" aklını doğru kullananlara ve akılları dosdoğru çalışanlara *"ayetler (belgeler) vardır."* Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Acaba onlar gezmezler mi ki kendileri ile akledecek kalpleri, kendileri ile işitecekleri kulakları olsun. Çünkü gözler*

441 İleride yüce Allah'ın izniyle Nûr sûresinin tefsirinde gelecektir.

Scanned with CamScanner

kör olmaz. Asıl göğüslerdeki kalpler kör olur." (Hac, 46) Secde sûresinde de şöyle buyurmaktadır: *"Meskenlerinde gezip dolaştıkları kendilerinden önceki nice nesilleri helâk etmemiz artık onları doğru yola iletmedi mi? Muhakkak bunda (ibret alınacak) âyetler vardır. Hala dinlemeyecekler mi?"* (Secde, 26)

Sonra yüce Allah: "Eğer Rabbinden bir söz verilmemiş ve belli bir vade olmasaydı. lazım olurdu" buyurmaktadır. Yani şayet yüce Allah'ın daha önceden hiçbir kimseyi ona karşı delil ortaya konulmadan azaplandırmayacağına dair sözü ve yüce Allah'ın bu yalanlayıcılar için tayin etmiş olduğu belli bir süreyi ecelleri olarak tespit etmemiş olsaydı. ansızın onlara azap gelecekti.

Bu sebeple nebîsini teselli ederek: *"O halde söylediklerine"* onların seni yalanlamalarına *"sabret. Güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et"* buyurmaktadır. Güneşin doğmasından önceki namazdan kasıt sabah namazıdır, batmasından önceki namazdan kasıt da ikindi namazıdır.

[4579] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Cerîr b. Abdullah el-Becelî (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediği nakledilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda oturuyorduk. Ondördündeki aya baktı ve şöyle buyurdu: *"Şu ayı gördüğünüz gibi -onu görmek için birbirinizi sıkıştırmadan ya da herhagi bir sıkıntı çekmeden- nasıl görüyorsanız Rabbinizi de öylece göreceksiniz. Bu sebeple eğer güneş doğmadan önce bir namazı, batmadan önce bir namazı kılıp da bunları kaçırmama imkânını bulursanız yapınız."* Sonra da bu âyeti okudu.[442]

[4580] İmam Ahmed dedi ki: Umare b. Ruveybe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Güneş doğmadan önce ve batmadan önce namaz kılan bir kimse asla ateşe girmeyecektir."*[443] Müslim bunu Abdulmelik'ten böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

[4581] Müsned ve Sünenlerde de İbn Ömer'den şöyle dediği nakledilmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Cennetlikler arasında makam ve mevkisi itibariyle en alt mertebede olan kişi, mülkünde iki bin*

442 Buhârî, 554, 4851; Müslim, 633; Ebû Dâvûd, 4729; Tirmizî, 2551; İbn Mâce, 177; Ahmed, IV, 360; İbn Hibbân, 7442

443 Müslim, 634; Ebû Dâvûd, 427; Nesâî, I, 235; Ahmed, IV, 136, 261; İbn Hibbân, 1740

Scanned with CamScanner

yıllık mesafeye kadar (bir genişliği) bakıp gören kişidir. Onun en uzak yerini, en yakın yeri gibi görür. Onların makam ve mevkisi en yüksek olanları ise, bir günde iki defa aziz ve celil olan Allah'a bakanlar olacaktır."[444]

"Gecenin saatlerinde" gecenin çeşitli vakitlerinde *"... tesbih et"* teheccüd namazı kıl. Bazıları da bunu akşam ve yatsı namazlarına yorumlamışlardır. *"...ve gündüzün çeşitli vakitlerinde"* buyruğu da gecenin çeşitli saatlerine karşılık olarak zikredilmiştir. *"Umulur ki razı olursun."* Yüce Allah'ın: *"Elbette Rabbin sana verecek, sen de hoşnut olacaksın"* (Duhâ, 5) buyruğuna benzemektedir.

[4582] Sahih hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Yüce Allah, ey cennet ehli buyuracak. Onlar: Rabbimiz, buyur emrine hazırız, diyecekler. O: Razı oldunuz mu diyecek, onlar nasıl olur da razı olmayız? Sen bize yarattıklarından hiç kimseye vermediklerini verdin, diyecekler. O: Size bundan daha üstününü vereyim (mi) buyuracak. Onlar: Bundan daha üstün ne olabilir, diyecekler, o: Sizden razı oluyorum ve bundan sonra da ebediyen size gazap etmeyeceğim, buyuracak."*[445]

[4583] Bir diğer hadiste de şöyle buyurmuştur: *"Ey cennet ehli, şüphesiz sizin Allah nezdinde bir vaadiniz vardır. O size olan bu vaadini yerine getirmek istiyor. Onlar: O ne olabilir ki? Yüzlerimizi ağartmadı mı? Terazilerimizi (iyilik kefelerimizi) ağırlaştırmadı mı? Bizi ateşten uzaklaştırıp, cennete koymadı mı, diyecekler. Yüce Allah hicabı kaldıracak ve ona bakacaklar. Allah'a yemin olsun ki, onlara kendisine bakmaktan daha hayırlı bir şey vermemiş olacaktır. İşte ziyade budur."*[446]

444 Tirmizî, 2553; Ahmed, II, 64; Ebû Ya'la, 5712; Acurri, Şeria, 631; Beyhakî, el-Ba's ve'n-Nuşur, 477. Senedi Suveyr b. Ebî Fahite zayıf bir ravi olduğundan ötürü zayıftır. Bunu Heysemi bu şekilde Mecma, X, 410'da zikretmiş ve: Senetlerinde Suveyr b. Fahite vardır ki zayıf olduğu ittifakla kabul edilmiştir, demektedir.

445 Buhârî, 6549, 7518; Müslim, 2829; Ahmed, III, 88; Tirmizî, 255; Ebû Nuaym, Sıfatu'l-Cenne, 282; Ebû Said el-Hudri'nin rivayet ettiği bir hadis olarak.

446 Daha önce Yunus sûresinde geçti.

Scanned with CamScanner

Dünya Hayatının Süsü:

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِۦٓ أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ۚ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴿١٣١﴾ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۖ لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُكَ ۗ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَىٰ ﴿١٣٢﴾

131. Onlardan bir kısmına bunlarla kendilerini imtihan edelim diye dünya hayatının süsü olarak verip, faydalandırdığımız şeylere gözlerini dikme. Rabbinin rızkı ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır.

132. Sen aile halkına namazı emret, kendin de sabırla ona devam et. Senden rızık istemeyiz, sana rızkı biz veririz. Güzel akıbet ise takvâ sahiplerinindir.

Tefsiri:

Yüce Allah, Rasûlü Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) hitaben buyuruyor ki: Şu lüks ve debdebe içerisinde yaşayan kimselere, benzerlerine ve onların gibilerine yararlanmak üzere verdiklerimize, içinde bulundukları pek çok nimetlere göz dikip bakma! Çünkü o gelip geçici bir süstür. Hatta engel teşkil eden bir nimettir. Bunları onlara deneyelim diye verdik. Kullarım arasında şükredenler de pek azdır. Mücâhid: "Ezvâc (bir kısmı)" zenginler demektir. Allah sana onlara verdiklerinden hayırlısını vermiştir, diye açıklamıştır. Nitekim yüce Allah bir başka âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun ki biz sana tekrarlanan yediyi ve şu Kur'ân-ı azim'i verdik. Sakın bazılarını faydalandırdığımız şeylere iki gözünü dikip uzatma"* (Hicr, 87-88) buyurmaktadır. Aynı şekilde yüce Allah'ın ahiret yurdunda rasûlü için sakladığı ise sınırı çizilemeyecek, nitelendirilmeyecek kadar pek büyük bir iştir. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Elbette Rabbin sana verecek, sen de hoşnut olacaksın"* (Duhâ, 5) buyruğunda dile getirildiği gibi. Bundan dolayı burada da: *"Rabbinin rızkı ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır"* buyurmaktadır.

[4584] Sahihte belirtildiğine göre Ömer b. el-Hattab, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna girdi. O sırada hanımlarına yaklaşmayacağına dair yemin etmişti (îlâ). Bundan dolayı ayrı bir odada bulunuyordu. Ömer onun hasır üzerinde yatmış ve yaslanmış olduğunu gördü. Evde ise küçük bir yığın selem yaprağı ile asılı bir parça deriden başka bir şey yoktu. Ömer ağladı,

Scanned with CamScanner

gözlerinden yaş aktı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ağlamana sebep ne ey Ömer"* dedi. O: Ey Allah'ın Rasûlü! Kisra ile Kayser, içinde bulundukları nimetlerde yüzüyorlarken sen Allah'ın yarattıkları arasında en seçkinisin (ve bu haldesin), dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Yoksa şüphe mi ediyorsun ey Hattab'ın oğlu! Onlar güzellikleri kendilerine dünya hayatlarında peşinen verilmiş kimselerdir"*[447]

Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) imkânı bulunmakla birlikte dünya hayatında insanların en zahidi idi.. Çünkü o dünyayı elde ettikten sonra Allah'ın kulları arasında şöyle şöyle infak edip durdu ve kendi adına yarın için dahi hiçbir şey saklamadı.

[4585] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Said'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizin için en korktuğum şey, Allah'ın size fethedip, ihsan edeceği dünya hayatının çiçeği (süsü)dir."* Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Dünya hayatının çiçeği ne demektir? deyince, o: *"Yeryüzünün bereketleridir"* buyurdu.[448]

Katâde ve Süddî dedi ki: Dünya hayatının çiçeği, dünya hayatının süsü demektir. Katâde: *"Kendilerini imtihan edelim diye"* buyruğunu sınayalım, diye açıklamıştır.

"Sen aile halkına namazı emret, kendin de sabırla ona devam et" buyruğuna gelince: Yani namazı kılmalarını sağlamak sûretiyle onları Allah'ın azabından kurtar, sen de onu sebatla, sabırla kıl. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ey iman edenler! Kendinizi ve aile halkınızı ateşten koruyun."* (Tahrîm, 6)

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Zeyd b. Eslem'in babasından (Abdullah b. Ömer'den) rivayet ettiğine göre, Ömer b. el-Hattab'ın yanında -kendi çocukları arasından- geceleyin ben ve (onun azatlı kölesi) Yerfe kalıyorduk.[449] Ömer'in geceleyin namaz kıldığı belli bir saati vardı. Bazen uyumazdı. Biz de: Bu gece önceden kıldığı gibi namaz kılmayacak derdik. Uyandığı vakit de aile halkını da uyandırır ve: *"Sen aile halkına namazı emret, kendin de sabırla ona devam et"* derdi.

---

447 Tahrîm sûresi 4. âyetin tefsirinde gelecektir.

448 Buhârî, 921; Müslim, 1052 uzunca bir hadisin bir bölümü olarak.

449 Yerfe, Ömer'in azatlısıdır. İki tire arasındaki ibare ise Taberî, 24461'den alınmıştır.

Scanned with CamScanner

"Senden rızık istemeyiz. Sana rızkı biz veririz." Yani namazı dosdoğru kılacak olursan ummadığın yerden rızık sana gelecektir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona ummadığı bir yerden rızık verir."* (Talâk, 2-3); *"Ben cinleri de, insanları da ancak bana ibadet etsinler diye yarattım. Onlardan bir rızık da istemiyorum, bana yemek yedirmelerini de istemiyorum. Çünkü şüphesiz ki Allah'tır hem rızkı veren, hem pek çetin kudret ve kuvvet sahibi olan."* (Zâriyât, 56-58) İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Senden rızık istemeyiz. Sana rızkı biz veririz"* buyurmaktadır.

Sevri: *"Senden rızık istemeyiz"* buyruğu yani biz seni rızkın peşinden koşmakla mükellef tutmayız, diye açıklamıştır. İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Hişam'ın kendi babasından rivayet ettiğine göre o, dünya ehlinin yanına girip de onların dünyalıklarından bir şeyler görecek olursa, ailesinin yanına dönüp eve girdi mi hemen *"... şeylere gözlerini dikme"* buyruğunu: *"Sana rızkı biz veririz"*e kadar okur sonra da: Haydi namaza namaza, Allah'ın rahmeti üzerinize olsun, derdi.

[4586] Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Sabit dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir maddi darlık isabet edecek olursa aile halkına: *"Ey hanımlarım namaz kılınız, namaz kılınız"* derdi. Sabit dedi ki: Nebîler herhangi bir zorluk ile karşı karşıya kalacak olurlarsa derhal namaza koşar, sığınırlardı.[450]

[4587] Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivayetlerine göre Ebû Hureyre şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Âdemoğlu, sen vaktini bana ibadet için boşalt ki, senin kalbini zenginlikle doldurayım, fakirliğini de gidereyim. Eğer böyle yapmayacak olursan kalbini meşgalelerle doldururum ve senin fakirliğini de kapatmam."*[451]

[4588] İbn Mâce de İbn Mes'ud'dan şöyle dediğini rivayet etmektedir: Ben sizin Nebînizi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyururken dinledim: *"Kim bütün endişeleri tek bir endişe olarak ölümden sonra dirilip Allah'a dönmek (mead) endişesi haline getirirse, Allah da onu dünya endişelerine kapılmaktan*

450 Çünkü Sabit, Eslem b. el-Bunani'nin oğludur. Tabiindendir, bu sebeple hadisi mürseldir. Mürsel ise zayıf hadisin kısımlarındandır.

451 Ceyyiddir, 2466; İbn Mâce, 4017; Ahmed, II, 358; Hakim, 4432; İbn Hibbân, 393. Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Tirmizî: Hasen, gariptir demiştir. Ayrıca bk. Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 1359

Scanned with CamScanner

kurtarır. Kimin dünya halleri ile ilgili endişeleri onu darmadağın edecek olursa, artık Allah kendi helâk vadilerinden hangisinde helâk olduğuna aldırmaz."[452]

[4589] Yine İbn Mâce'nin rivayetine göre Zeyd b. Sabit dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Kimin endişesi dünya olursa Allah onun aleyhine olarak işlerini dağıtır. Fakirliğini iki gözünün arasına yerleştirir ve yine de dünyadan ona kendisi için yazılandan başkası gelmez. Kimin de niyeti ahiret olursa Allah onun iyiliği için işini bir arada toparlar. Zenginliğini de kalbine yerleştirir, dünya da boyun eğerek ona gelir."*[453]

"Güzel akıbet ise takvâ sahiplerinindir." Yani dünyada da güzel akibet, ahirette de güzel akibet -o cennettir- Allah'a karşı takvâlı olan kimselerindir.

[4590] Sahih'te rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bu gece Ukbe b. Rafi'in evindeymişiz gibi (bir rüya) gördüm. Bizlere İbn Tâbe'nin taze hurmasından da getirildiğini gördüm. Ben bunu dünyada güzel akibetin de, yüceliğin de bizim olduğu ve dinimizin artık tam olgunlaşıp, kemale erdiği şeklinde tevil ettim."*[454]

Rabbinden Mucize İsteyenler:

وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّهٖ أَوَلَمْ تَأْتِهِم بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولٰى ﴿١٣٣﴾ وَلَوْ أَنَّآ أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهٖ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَآ أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ اٰيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ وَنَخْزٰى ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدٰى ﴿١٣٥﴾

452 İbn Mâce, 257, 4106; Busiri, Zevaid'de: Senedi zayıftır çünkü senedinde Nehşel vardır. Onun münker rivayetler naklettiği söylenmiştir. Hatta uydurma rivayetleri naklettiği dahi söylenmiştir, demektedir, ama metin mahfuzdur. Bunu Hakim, II, 443; Beyhakî, Şuab, 10340 İbn Ömer'in rivayet ettiği bir hadis olarak rivayet etmiş, Hakim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Hadis bu senetle hasendir.

453 Ceyyiddir. İbn Mâce, 4105; İbn Hibbân, 680; Taberânî, Evsat, 7267; Beyhakî, Şuab, 1736, 10338; Busiri, Zevaid'de: Senedi sahihtir, ravileri sikadırlar demektedir. Hadisin kendileriyle güç kazandığı şahitleri de vardır. Bk. Beğavî, 463, Abdurrezzak el-Mehdi'nin tahrici; Münziri, et-Terğib ve't-Terhib, IV, 24-26

454 Müslim, 2270; Ebû Dâvûd, 5025; Ahmed, III, 286; Ebû Ya'la, 3528 Enes'in rivayet ettiği bir hadis olarak

Scanned with CamScanner

133. "Rabbinden bize bir mucize getirmeli değil miydi" dediler. Daha önceki sahifelerde bulunan apaçık sahifeler onlara gelmedi mi ki?

134. Biz onları bundan önce bir azap ile helâk etmiş olsaydık elbette şöyle diyeceklerdi: "Rabbimiz, bize bir peygamber gönderseydin de alçalmadan, rezil olmadan önce âyetlerine uysaydık."

135. De ki: "Her birimiz gözetliyoruz, siz de gözetleyin. Dosdoğru yolun sahipleri kimdir ve hakka yol bulmuş kimdir, bileceksiniz."

Tefsiri:

Yüce Allah, kâfirlere dair haber vererek onların: Muhammed *"Rabbinden bize bir mucize"* onun Allah'ın Rasûlü olduğu iddiasında doğruluğunun delili olan bir alâmet *"getirmeli değil miydi?"* dediklerini haber vermektedir. Yüce Allah da: *"Daha önceki sahifelerde bulunan apaçık deliller onlara gelmedi mi ki?"* buyurmaktadır. Doğru dürüst yazamayan, kitap ehlinden de ders almayan, ümmi olan o rasûle Allah'ın indirmiş olduğu Kur'ân-ı azimuşşan'ı kastetmektedir. Bu Kur'ân'da kendilerinden önceki zamanlarda yaşamış önceki nesillere dair haberler gelmiştir. Daha önceki doğru, sahih kitaplarda bu hususlara dair bilgiler de ona uygundur. Çünkü Kur'ân-ı Kerim onlar hakkında belirleyicidir. Onlardaki doğru bilgileri tasdik eder, onlarda bulunan yalanları da onlar aleyhine uydurulan yalanları da açıkça ortaya koyar.

Bu âyet yüce Allah'ın Ankebût sûresindeki şu buyrukları gibidir: *"Dediler ki: 'Üzerine Rabbinden âyetler indirilmeli değil miydi?' De ki: 'Âyetler ancak Allah'ın nezdindedir. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım.' Kendilerine karşı okunup duran sana indirdiğimiz kitap onlara yetmedi mi? Şüphe yok ki bunda iman eden bir topluluk için bir rahmet, bir öğüt vardır."* (Ankebût, 50-51)

[4591] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu nakledilmektedir: *"Benzerini görmeleri halinde insanların iman edecekleri türden âyetlerin (mucizelerin) verilmediği hiçbir peygamber yoktur. Ama bana verilen, yüce Allah'ın bana vahyettiği bir vahiydir. Bu sebeple kıyâmet gününde aralarında uyanları en çok olanın ben olacağımı ümit ederim."*[455]

455 Daha önce Rad, 31. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Burada Peygamber efendimiz kendisine verilmiş olan mucizelerin en büyük olanlarını söz konusu etmiştir ki, bu da Kur'ân-ı Kerim'dir. Onun -ilgili kitaplarda kaydedildiği ve ilgili yerlerde tespit edildiği gibi- haddi hesabı olmayan mucizeleri vardır.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Biz onları bundan önce bir azap ile helâk etmiş olsaydık elbette şöyle diyeceklerdi: Rabbimiz, bize bir peygamber gönderseydin."* Yani eğer biz bu yalanlayıcıları, bu en şerefli rasûlü kendilerine göndermeden önce ve bu pek büyük kitap onlara indirilmeden önce helâk etmiş olsaydık mutlaka: *"Rabbimiz"* bizleri helâk etmeden önce *"bize bir peygamber gönderseydin"* ta ki ona iman edelim ve ona uyalım diyeceklerdi. *"... de alçalmadan, rezil olmadan önce âyetlerine uysaydık."* Yüce Allah bu yalanlayıcıların aslında işi yokuşa süren inatçı, iman etmeyen kimseler olduklarını açıklamaktadır:

"Onlara her türlü âyet gelse bile acıklı azabı görecekleri ana kadar (yine iman etmeyeceklerdi.)" (Yunus, 97); *"İşte bu, indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Öyleyse ona uyun ve sakının ki, merhamet olunasınız. 'Bizden önce kitap yalnız iki topluluğa indirildi ve biz onların okuduklarından habersiz kimseler idik' demeyesiniz diye (size bu Kur'ân'ı indirdik.) Yahut 'bize de kitap indirilseydi elbette onlardan daha çok hidayet üzere olurduk' demeyesiniz diye. İşte size Rabbinizden apaçık bir belge, bir hidayet ve bir rahmet gelmiştir. Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan, onlardan yüz çevirenlerden daha zalim kim olabilir? Biz âyetlerimizden yüz çevirenleri bu yan çizmeleri sebebi ile yakında pek kötü bir azapla cezalandıracağız."* (En'âm, 155-157); *"Onlar eğer kendilerine bir korkutucu (nebi) gelse mutlaka o ümmetlerin (her) birinden daha çok hidayette olacaklarına yeminlerinin en büyüğü ile Allah'a and içtiler, fakat onlara bir korkutucu geldiğinde bu onların uzaklaşmalarından başka bir şeylerini arttırmadı."* (Fâtır, 42); *"Eğer kendilerine bir âyet gelirse mutlaka iman edecekler diye var güçleri ile Allah adına yemin ettiler. De ki: 'Âyetler ancak Allah'ın nezdindedir.' O âyet geldiği zaman da yine iman etmeyeceklerinin farkında değil misiniz? İlk defa ona iman etmedikleri gibi yine iman etmezler. Biz de onların kalplerini ve gözlerini çevirirız de azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın terk ederiz."* (En'âm, 109-110)

Sonra yüce Allah: Ey Muhammed! Seni yalanlayan, sana muhalefet eden, küfür ve inadı üzerinde direten kimselere *"de ki:"* Biz de, siz de *"her*

Scanned with CamScanner

birimiz gözetliyoruz. Siz de gözetleyin" bekleyin. *"Dosdoğru yolun"* Sırât-ı mustakim'in *"sahipleri kimdir ve hakka yol bulmuş"* hakka ve doğruya hidayet bulmuş *"kimdir bileceksiniz."* Bu da yüce Allah'ın şu buyrukları gibidir: *"Yakında azabı gördüklerinde yolca kimin sapık olduğunu bileceklerdir."* (Furkân, 42); *"Kimin mağrur ve şımarık bir yalancı olduğunu yarın bileceklerdir."* (Kamer, 26)

Tâhâ sûresinin tefsiri burada bitmektedir.

Hamd, Allah'a mahsustur. Lütuf ve minnet duygularımız O'nadır.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

ENBİYÂ SÛRESİ

[112 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Buhârî dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) dedi ki: Benu İsrâil (İsrâ), Kehf, Meryem, Tâhâ ve Enbiyâ sûreleri: İlk ve erken dönemlerde nazil olan sûrelerdendir ve onlar benim ilk öğrendiğim sûreler arasındadır.[456]

Hesâb Görme Zamanı:

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مَعْرِضُونَ ﴿١﴾ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مَنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ إِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٢﴾ لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ وَأَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٤﴾ بَلْ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ بَلِ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الْأَوَّلُونَ ﴿٥﴾ مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. İnsanların hesaba çekilecekleri vakit yaklaştı. Onlar ise gaflet içerisinde yüz çeviricidirler.

456 Buhârî, 4739. Daha önce İsrâ sûresinde de geçti.

Scanned with CamScanner

2. Kendilerine Rablerinden yeni bir öğüt geldiği her seferinde mutlaka onu alay ederek dinlerler.

3. Kalpleri başka şeylerle meşguldür. Zulmedenler, aralarında gizlice danışıp: "Bu sizin gibi bir adamdan başka mıdır? Siz görüp dururken büyüyü kabule nasıl yanaşırsınız?" dediler.

4. (Peygamber): "Rabbin gökte ve yerde söylenen her sözü bilir ve o her şeyi işitendir, bilendir" dedi.

5. Hatta onlar: "(Kur'ân) anlamsız rüyalardır. Hayır, onu kendisi uydurmuştur. Hayır, o bir şairdir. O halde öncekilerle gönderildiği gibi o da bize bir âyet (mucize) getirsin" dediler.

6. Bunlardan önce helâk ettiğimiz hiçbir ülke halkı imana gelmemişti. Acaba bunlar iman ederler mi?

Tefsiri:

Bu buyruk, yüce Allah tarafından kıyâmetin oldukça yaklaşmış olduğuna ve insanların kıyâmetten yana gaflet içerisinde bulunduklarına yani onun için çalışmadıklarına ve ona hazırlıklı olmadıklarına dair bir uyarıdır.

[4592] Nesâî dedi ki: Ebû Said, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Gaflet içerisinde yüz çeviricidirler"* buyruğu hakkında "dünyada" buyurduğunu rivayet etmektedir.[457]

Yüce Allah da: *"Allah'ın emri geldi (bilin). O halde onun acele gelmesini de istemeyin."* (Nahl, 1); *"Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı. Eğer bir âyet (mucize) görseler yüz çevirirler ve: Devam edip giden bir büyüdür derler."* (Kamer, 1-2) buyurmuştur.

Hâfız İbn Asâkir, şair Hasan b. Hani Ebû Nuvas'ın biyografisini kaydederken onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: İnsanların en şairi Şeyh Tahir Ebu'l-Atahiyye olup, şu beyiti ile bunu hak etmiştir:

النَّاس في غَفَلاتِهِمْ وَرَحا المِنيَّة تَطْحَنُ

İnsanlar gafletleri içerisindedirler

Halbuki ölüm değirmeni durmadan öğütüyor.

457 Nesâî, Tefsir, 352 bu senet ile Buhârî, 4730; Müslim, 2449 h. no: 41 Muhammed, A'meş'ten bu senetle uzunca rivayet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

Ona: Sen bunu nereden aldın? diye soruldu. O: Yüce Allah'ın: *"İnsanların hesaba çekilecekleri vakit yaklaştı. Onlar ise gaflet içerisinde yüz çevirici-dirler"* buyruğundan, dedi.[458]

[4593] Âmir b. Rabî'a'nın biyografisinde de Mûsâ b. Ubeyde er-Rebzi yolu ile rivayet ettiğine göre, Âmir b. Rabî'a'ya Araplardan bir adam misafir olmuştu. Âmir ona güzel bir ikramda bulunup, onu ağırladı ve onun hakkında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile de konuştu. Sonra o adam Âmir'e gelerek şöyle dedi: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Araplar arasında bir vadiyi bana ikta olarak vermesini istedim. O vadiden bir parça da sana ayırmak istiyorum. Senin ve senden sonra da soyundan geleceklerin olsun. Âmir ona: Senin bana vereceğin ikta'a ihtiyacım yok. Bugün öyle bir sûre indi ki bize dünyayı unutturdu: *"İnsanların hesaba çekilecekleri vakit yaklaştı. Onlar ise gaflet içerisinde yüz çeviricidirler"* buyruğunu okudu.[459]

Sonra yüce Allah, onların Allah'ın Rasûlü'ne indirdiği vahye kulak vermediklerini haber vermektedir. Hitap, Kureyşlilere ve onlara benzeyen diğer kâfirleredir. Şöyle buyurmaktadır: *"Kendilerine Rablerinden yeni"* indirilen *"bir öğüt geldiği her seferinde mutlaka onu alay ederek dinlerler."* İbn Abbâs'ın dediği gibi: Size ne oluyor da kitap ehline ellerinde bulunanlar hakkında (kitaplarından) soruyorsunuz? Halbuki onlar kitaplarını tahrif edip, değiştirmişler. Ona birtakım şeyler eklemiş, pek çok şeyi eksiltmişler. Sizin kitabınız ise Allah'tan gelen en yeni kitaptır. Onu herhangi bir şaibe olmadan katıksız haliyle okuyorsunuz. Bunu Buhârî buna yakın olarak rivayet etmiştir.

"Zulmedenler aralarında gizlice danışıp" kendi aralarında gizlice şöyle dediler: *"Bu sizin gibi bir adamdan başka mıdır?"* Bununla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kastediyor ve onun nebî oluşunu uzak bir ihtimal olarak gördüklerini ifade ediyorlardı. Çünkü o da kendileri gibi bir adam (beşer)dır. Nasıl olur da kendileri dururken özel olarak ona vahiy geliyor?

Bu sebeple şöyle buyurmaktadır: *"Siz görüp dururken büyüyü kabule nasıl yanaşırsınız?"* Yani siz onun arkasından gidecek misiniz? O takdirde büyü olduğunu bile bile büyünün arkasından giden kimseler gibi olursunuz.

458 İbn Kesir'in bazı baskılarında: Ona: (Sizce Ebu'l-Atahiyye) bunu nereden almış olabilir diye soruldu. O (Ebû Nevvas) ... buyruğundan dedi, şeklindedir. (Çeviren)

459 Senedi zayıftır. İki illeti vardır: Mûsâ b. Ubeyde hadis rivayetinde zayıftır. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de onun gibidir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah, onların iftira ve yalan uydurmalarına cevap olmak üzere buyurdu ki: *"Rabbim, gökte ve yerde söylenen her sözü bilir."* Yani bunu bilene saklı hiçbir şey gizli kalmaz. Öncekilerin ve sonrakilerin hayrını kapsayan, göklerde ve yerde gizlilikleri bilenin dışında hiç kimsenin benzerini getiremeyeceği bu Kur'ân'ı indiren odur *"ve o her şeyi işitendir"* sizin söylediklerinizi çok iyi işitir. Hal ve hareketlerinizi *"bilendir."* Bu buyruk, onlar için bir tehdit ve bir korkutmadır.

"Hatta onlar (Kur'ân) anlamsız rüyalardır. Hayır, onu kendisi uydurmuştur." Bu buyruk kâfirlerin bile bile işi yokuşa sürüp, inatlaştıklarını, doğru olduklarını bildikleri halde inkâr ettiklerini, Kur'ân'ı neyle nitelendirdikleri hususunda anlaşmazlık içerisinde olduklarını, şaşırıp kaldıklarını ve onun gösterdiği doğru yoldan sapıp, uzaklaştıklarını bildirmektedir. Bazen onu bir büyü, bazen bir şiir, bazen karma karışık anlamsız rüyalar olarak görüyor, bazen onun uydurulmuş olduğunu ileri sürüyorlardı. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Senin için nasıl misaller verip, dalâlete düştüklerine bir bak! Artık onlar bir daha yol bulamayacaklardır."* (İsrâ, 48)

"O halde öncekilerle gönderildiği gibi, o da bize bir âyet getirsin." (Âyetle) Sâlih'in dişi devesini, Mûsâ ve İsa'nın âyetleri (mucizeleri)ni kastetmekteydiler. Halbuki yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Bizi âyetleri (mucizeleri) göndermekten alıkoyan tek sebep, öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır. İşte Semud kavmine de gözle görülür, apaçık bir belge olmak üzere o dişi deveyi verdik de (onu öldürdüler ve) bu yüzden zulmettiler."* (İsrâ, 59)

İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Bunlardan önce helâk ettiğimiz hiçbir ülke halkı imana gelmemişti. Acaba bunlar iman ederler mi?"* buyurmaktadır. Yani bizler kendilerine rasûllerin gönderildiği ülkeler halkından herhangi birisine nebîleri eliyle ne kadar bir âyet (mucize) verdikse onlar ona iman etmediler. Aksine yalanladılar. Biz de bundan dolayı onları helâk ettik. Peki, bunlar eğer bu âyetleri (mucizeleri) görecek olurlarsa onların yaptıklarının aksine iman edecekler mi? Asla! *"Doğrusu üzerlerine Rabbinin sözü hak olmuş bulunanlar iman etmezler. Onlara her türlü âyet gelse bile acıklı azabı görecekleri ana kadar (inanmazlar)."* (Yunus, 96-97)

Bütün bunlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından gösterilmiş göz kamaştırıcı âyetleri, kesin delilleri ve apaçık belgeleri görüp müşahede ettikleri halde böyledir. Onların bu gördükleri ise, onun dışındaki diğer

Scanned with CamScanner

nebîlerin koydukları ve gözle görülen mucizelerden çok daha açık seçik, parlak, göz kamaştırıcı, kesin ve karşı konulamazdır. Allah'ın salât ve selâmları onların hepsine olsun.

[4594] İbn Ebî Hâtim (r.h) dedi ki: Ubâde b. es-Sâmit'i görenlerden birisi onun şöyle dediğine tanık olmuştur: Biz mescitte idik. Bizimle birlikte Ebû Bekr es-Sıddîk (radıyallâhu anh) da vardı. Birbirimize Kur'ân okuyorduk. Abdullah b. Ubeyy b. Selul da beraberinde bir yastık ve bir yaygı ile birlikte geldi. Onları koyup, yaslandı. Güzel yüzlü, konuşması fasih ve tartışma gücü olan birisi idi. Ey Ebû Bekr dedi. Muhammed'e söyle de öncekilerin getirdikleri gibi bize bir âyet (mucize) getirsin. Mûsâ levhaları getirmişti, Dâvûd da Zebur'u, Sâlih dişi deveyi, İsa İncil'i ve sofrayı getirmişti.

Bunun üzerine Ebû Bekr ağladı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışarı çıktı. Ebû Bekr: Haydi kalkın, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gidelim de bu münafığın şerrinden ona sığınalım dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): Benim için ayağa kalkılmaz, ancak aziz ve celil olan Allah için kalkılır, buyurdu. Biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz şu münafıktan çekiyoruz, dedik. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Cebrâil gelip bana dedi ki: Çık ve Allah'ın sana ihsan etmiş olduğu nimetleri, senin kendileriyle üstün kılındığın faziletleri haber ver. Rabbim bana beni kırmızı tenliye de, siyah tenliye de peygamber olarak gönderdiğini müjdeledi, cinleri de uyarmamı emretti. Ümmi olduğum halde bana kitabını verdi, geçmişiyle geleceğiyle günahlarımı bağışladı, ezanda ismimi zikrettirdi, melekleri yardımıma gönderdi, bana zafer verdi, korkuyu önüme koydu (düşmanımın kalbine korku saldı), bana Kevser'i verdi, benim Havzımı kıyâmet günündeki en büyük havuzlardan yaptı, bana insanların başlarını zilletle önlerine eğmiş olacakları halde iken Makam-ı Mahmud'u verdi, beni insanlar arasından (cennete gitmek üzere) çıkacak ilk zümre arasına koydu, ümmetimden cennete benim şefaatimle hesapsız girecek yetmiş bin kişi verdi, bana mülkü ve egemenliği verdi, beni Adn cennetlerindeki en yüksek cennet köşküne yerleştirecek. Arşı taşıyan melekler dışında üstümde hiç kimse olmayacak, bana ve ümmetime ganimetleri helal kıldı. Halbuki bizden önce hiç kimseye helal değillerdi."*[460] Bu oldukça garip bir hadistir.

460 Senedi zayıftır. İki tane illeti vardır. İbn Lehia hadisi zayıf birisidir. Ayrıca senedinde adı verilmeyen bir ravi vardır. Daha önce başka ifadelerle geçmiş bulunmaktadır.
(Kanaatimizce şunu da eklemek gerekir: Sûre Mekke'de inmiş bir sûredir. Buna karşılık burada bahsedilen hadise Medine'de meydana gelmiştir. -Çeviren-)

Scanned with CamScanner

Peygamberlik Müessesesi:

وَمَآ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾ وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ﴿٨﴾ ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ﴿٩﴾

7. Senden önce gönderdiklerimiz de ancak kendilerine vahiy indirdiğimiz erkekler idiler. Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun.

8. Onları yemek yemez bir ceset de kılmadık. Onlar ebedi de kalmadılar.

9. Sonra onlara verdiğimiz sözümüzde durup, onları ve dilediğimiz kimseleri kurtarıp, haddi aşanları da helâk ettik.

Tefsiri:

Yüce Allah insanlar arasından elçiler göndermesini inkâr edenlere cevap olmak üzere şöyle buyurmaktadır: "Senden önce gönderdiklerimiz de ancak kendilerine vahiy indirdiğimiz erkekler idiler." Yani önceden gelmiş olan bütün rasûller insanlar arasından erkekler idiler. Aralarından meleklerden hiçbir kimse yoktu.

Nitekim başka âyetlerde de şöyle buyurulmaktadır: *"Senden önce gönderdiklerimiz de kendilerine vahyettiğimiz şehirli erkeklerden başkaları değildi."* (Yusuf, 109); *"De ki: Ben rasûllerin ilki değilim."* (Ahkâf, 9) Yüce Allah daha önce geçmiş ümmetlerin bunu inkâr ederek *"bizi (bizim gibi) bir beşer mi hidayete iletecek" dediklerini nakletmektedir. İşte bu sebeple yüce Allah da: "Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun."* Yani Yahudi, Hıristiyan ve diğer inanç sahibi ümmetler arasından bilgin kimselere sorun. Kendilerine gönderilmiş olan elçiler insan mıydı yoksa melek miydi, diye. Onlar insandan başka bir şey değildi. Bu da yüce Allah'ın kullarına olan nimetinin mükemmelliğinin bir gereğidir. Çünkü onlar arasında kendilerinden elçiler göndermiş ve böylelikle onlardan tebliği dinlemeleri, onlardan öğrenmeleri mümkün olabilmiştir.

Scanned with CamScanner

"Onları yemek yemez bir ceset de kılmadık" buyruğu da şu demektir: Aksine onlar yemek yiyen cesetlerdi. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Bizim senden önce gönderdiğimiz rasûller de muhakkak yemek yerler ve pazarlarda dolaşırlardı."* (Furkân, 20) Yani onlar insanlardan birer insandı. Onlar da diğer insanlar gibi yerler, içerler. Kazanç elde etmek, ticaret yapmak maksadıyla çarşı pazarlara girip çıkarlardı. Bunun onlara bir zararı yoktur, onların hiçbir şeylerini de eksiltmez. Durum, Müşriklerin dile getirilen şu sözlerinde yanıldıkları gibi değildir: *"Bu nasıl peygamberdir ki, yemek yer ve pazarlarda dolaşır. Onunla birlikte uyarıcı olmak üzere beraberinde bir melek indirilmeli değil miydi yahut ona bir hazine verilmeli ya da mahsullerinden yiyeceği bir bahçesi olmalı değil miydi? Zalimler: Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz, dediler."* (Furkân, 7-8)

"Onlar" dünyada *"ebedi de kalmadılar."* Aksine onlar hayatlarını yaşayıp, tamamladıktan sonra ölüyorlardı. *"Esasen biz senden önce hiçbir insana ebediliği yazmadık."* (Enbiyâ, 27) Onların özellikleri ise kendilerine aziz ve celil olan Allah tarafından vahiy gönderilmesinden, Allah'ın, kulları hakkında emrettiği ve yasakladığı hususlara dair koymuş olduğu hükümleri Allah'tan alan meleklerin üzerine zaman zaman inmesinden ibaretti.

"Sonra onlara verdiğimiz sözümüzde" yani Rablerinin kendilerine verdiği: *"Andolsun ki zalimleri helâk edeceğiz"* sözünde *"durup"* Allah onlara verdiği bu sözü gerçekleştirdi ve yerine getirdiği için de *"onları ve dilediğimiz kimseleri"* yani o peygamberlere uyan mü'minleri *"kurtarıp, haddi aşanları"* rasûllerin getirdiklerini yalanlayanları *"da helâk ettik."*

Helak Edilenler:

لَقَدْ أَنْزَلْنَآ إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾ وَكَمْ قَصَمْنَا
مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنْشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿١١﴾ فَلَمَّآ
أَحَسُّوا بَأْسَنَآ إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ ۖ ﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوا إِلَىٰ
مَآ أُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْأَلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَآ إِنَّا
كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوَاهُمْ حَتَّىٰ جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا
خَامِدِينَ ﴿١٥﴾

Scanned with CamScanner

10. Andolsun ki biz size, sizin için bir şan ve şeref kaynağı olan bir kitap indirdik. Hiç akıl etmez misiniz?

11. (Halkı) zalim olan nice ülkeler helâk ettik ve onlardan sonra başka kavim(ler) yarattık.

12. Onlar bizim azabımızı gördüklerinde hemen hızlıca oradan kaçışıyorlardı.

13. (Onlara): "Kaçışmayın. İçinde bulunduğunuz refaha ve evlerinize dönün. Çünkü siz sorguya çekileceksiniz" (denildi.)

14. Onlar: "Vay bize! Çünkü biz gerçekten zalimlerdik" dediler.

15. Biz onları tırpanla biçilmiş bir ekin, alevi sönmüş bir ateş haline getirinceye kadar feryatları bu oldu.

Tefsiri:

Yüce Allah, Kur'ân'ın şerefine dikkat çekerek, onun değerini bilmek için de onları teşvik etmek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun ki biz size sizin için bir şan ve şeref kaynağı olan bir kitap indirdik."* İbn Abbâs sizin şerefiniz olan bir kitap, Mücâhid, sizin sözünüz türünden bir kitap, Hasan(-ı Basrî) dininiz olan bir kitap, (indirdi) diye açıklamışlardır. Bu nimeti *"hiç akıl etmez"* ve onu kabul etmek sûretiyle güzel bir şekilde karşılık vermez *"misiniz?"* Nitekim yüce Allah: *"Muhakkak o sana ve senin kavmine büyük bir şereftir. Yakında sorguya çekileceksiniz"* (Zuhruf, 44) buyurmaktadır. *"Zalim olan nice ülkeler helâk ettik."* Bu kip (nice anlamındaki kem edatı) çokluk bildiren bir kiptir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"Nûh'tan sonra nice (:kem) nesilleri helâk ettik."* (İsrâ, 17); *"Zalim iken kendilerini helâk ettiğimiz, bu yüzden çökmüş, çatıları üzerine duvarları yıkılmış, kuyuları sahipsiz, yüksek köşkleri ıssız kalmış nice (:keeyyin) şehirler vardır."* (Hac, 45)

"Ve onlardan sonra başka kavim(ler)" başka ümmetler *"yarattık. Onlar bizim azabımızı gördüklerinde"* yani azabın nebîlerinin kendilerine vaat ettiği şekilde kaçınılmaz olarak gelip kendilerini bulacağından kesin emin olunca *"hemen hızlıca oradan kaçışıyorlardı"* kaçarak kurtulmaya çalışıyorlardı. *"Kaçışmayın, içinde bulunduğunuz refaha ve evlerinize dönün."*

Bu, ısrar yoluyla onların kanaatlerinin yanlışlığını anlatan bir ifadedir. Yani onlara ısrarlı bir şekilde: Azap inecek diye kurtulmak maksadıyla kaçış-

Scanned with CamScanner

mayın. Böyle yapacağınıza ,içinde bulunduğunuz nimet ve refaha, güzel geçime, hoş meskenlere dönün, denildi. Katâde dedi ki: Bu onlarla bir alaydır.

"Çünkü" içinde bulunduğunuz nimetin şükrünü yerine getirip, getirmediğinizden *"siz sorguya çekileceksiniz."*

"Onlar: Vay bize! Çünkü biz gerçekten zalimlerdik, dediler" ve böylelikle kendilerine fayda sağlamayacak bir zamanda işledikleri günahları itiraf ettiler.

"Biz onları tırpanla biçilmiş bir ekin, alevi sönmüş bir ateş haline getirinceye kadar feryatları bu oldu." Yani biz onları bir ekin gibi biçinceye, hareketleri ve sesleri tamamen dininceye kadar zalimliklerinin itirafı olan bu sözleri hep söyleyip, durdular.

Oyun Olsun Diye Bir Şey Yaratmadık:

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿١٦﴾ لَوْ أَرَدْنَآ أَنْ نَّتَّخِذَ لَهْوًا لَّاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَّدُنَّآ إِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴿٢٠﴾

16. Biz göklerle yeri ve aralarında olanları oyalanalım diye yaratmadık.

17. Eğer biz eğlence edinmek isteseydik, elbette onu kendi katımızdan edinirdik. Fakat biz (bunu) yapanlar değiliz.

18. Bilakis biz, hakkı batıl üzerine bırakırız da hak onun beynini darmadağın eder, o da derhal çekişerek can verir. Allah'ı nitelendirmenizden ötürü vay size!

19. Göklerde ve yerde kim varsa onundur. Onun yanında olanlar ise ona ibadete karşı büyüklenmezler ve usanmazlar.

20. Gece ve gündüz aralıksız tesbih ederler.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah gökleri ve yeri hak ile yani adalet ile ve doğru ölçü ile yaratmış olduğunu haber vererek, *"kötülük edenleri yaptıkları karşılığında cezalandırması, güzel amelde bulunanları da daha güzeli ile mükâfatlandırması için"* (Necm, 31) böyle yarattığını, onun bunları boş ve oyun olsun diye yaratmadığını haber vermektedir: *"Biz göğü, yeri ve onların aralarında olanları boşuna yaratmadık. Bu kâfirlerin zannıdır. Cehennem ateşinden dolayı vay o kâfirlerin haline!"* (Sâd, 27) buyruğunda olduğu gibi.

Yüce Allah'ın: *"Eğer biz eğlence edinmek isteseydik elbette onu kendi katımızdan edinirdik. Fakat biz yapanlar değiliz"* buyruğu hakkında İbn Ebî Necih, Mücâhid'den naklederek dedi ki: *"Eğer biz eğlence edinmek isteseydik, elbette onu kendi katımızdan edinirdik."* Yani o takdirde biz ne cenneti, ne cehennemi, ne ölümü, ne dirilişi, ne hesabı yaratırdık.

Hasan, Katâde ve başkaları da: *"Eğer biz eğlence edinmek isteseydik"* buyruğundaki *"eğlence (lehv)"* Yemenlilerin şivesinde kadın demektir demişlerdir. İbrâhim en-Nehâi de şöyle açıklamıştır: *"Eğer biz eğlence"* kadınlar *"edinmek isteseydik, elbette onu kendi katımızdan"* hur-u ıyn arasından *"edinirdik."*

İkrime ve Süddî de: Burada eğlenceden (lehv) maksat çocuktur. Ancak bu görüş ve bundan önceki görüş birbiri ile alakalıdır, biri diğerinden ayrı değildir ve bu, yüce Allah'ın: *"Eğer Allah bir evlat edinmek istese idi elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi. O bundan münezzehtir"* (Zümer, 4) buyruğuna benzemektedir.

Yüce Allah böylelikle kayıtsız ve şartsız olarak zatını evlat edinmekten, özellikle onların batıl ve iftira yoluyla ileri sürdükleri şekilde İsa'yı, Uzeyr'i ya da melekleri evlat edinmekten tenzih etmektedir. Şanı yüce Allah, onların söylediklerinden alabildiğine yücedir, büyüktür, münezzehtir.

"Fakat biz yapanlar değiliz." Katâde, Süddî, İbrâhim en-Nehâi ve Muğîre b. Miksem (cümle olumsuz olup) biz böyle bir şey yapanlar değiliz anlamındadır, demişlerdir. Mücâhid de: Kur'ân-ı Kerim'de bulunan bütün (بل) (edatları ile başlayan) cümleler bir red ve inkâr manasına gelir (olumsuz anlam ihtiva eder), demiştir.

Scanned with CamScanner

"Bilakis biz hakkı batıl üzerine bırakırız." Yani hakkı açıkça ortaya koyarız, o da batılı çürütür. Bundan dolayı da *"hak onun beynini darmadağın eder, o da derhal çekişerek can verir"* kaybolur, yok olup gider.

"Nitelendirmenizden" yani söyleyip, iftira ettiklerinizden *"ötürü"* ey Allah'ın bir çocuğu vardır diyenler *"vay size!"*

Sonra yüce Allah, meleklerin kendisinin kulları olduklarını, gece gündüz kesintisiz bir şekilde ona devamlı itaatte bulunduklarını haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Göklerde ve yerde kim varsa O'nundur. O'nun yanında olanlar"* yani melekler *"ise O'na ibadete karşı büyüklenmezler."* Bundan çekinmezler, büyüklük taslamadıkları için rahatsızlık duymazlar. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Mesih de, yakınlaştırılmış melekler de Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler. Kim O'na kulluktan çekinir ve kibirlenmek isterse, O onların hepsini huzuruna toplayacaktır."* (Nisâ, 172)

"Ve usanmazlar." Yani ne yorulurlar, ne usanırlar.

"Gece ve gündüz aralıksız tesbih ederler." Onlar gece ve gündüz kesintisiz amel ederler. Hem niyetleriyle, hem amelleriyle ona itaat ederler ve bunu yapma kudretine de sahiptirler. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Verdiği emirlerinde Allah'a karşı gelmezler. Emrolunduklarını yaparlar."* (Tahrîm, 6)

[4595] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Hakîm b. Hizam dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabı ile birlikte iken onlara: *"Benim duyduğumu siz de duyuyor musunuz?"* dedi. Onlar, biz bir şey duymuyoruz, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ben göğün gıcırdadığını duyuyorum. Gıcırdadı diye de kınanmaz. Çünkü orada üzerinde secde eden yahut ayakta duran bir meleğin bulunmadığı bir karışlık yer dahi yoktur."*[461]

Bu hadis garip olmakla birlikte (Kütüb-i Sitte sahipleri) bunu tahriç etmemişlerdir. Sonra bunun İbn Ebî Hâtim, Yezîd b. Zurey' yoluyla Said'den, o Katâde'den mürsel olarak rivayet etmektedir.

461 Senedinde Abdulvehhab b. Atâ el-Hufaf vardır ki Yahyâ: Onda bir sakınca yoktur demiştir. Ahmed ise: Rivayet ettiği hadisleri zayıf ve muzdariptir derken, Dârekutnî sika olduğunu söylemiştir. Hadis bu lafızla gariptir ama son bölümlerinin şahitleri vardır. Garipliği yalnızca baş taraflarındadır.

Scanned with CamScanner

Muhammed b. İshâk da Hassan b. Muharik'den, o Abdullah b. el-Haris b. Nevfel'den şöyle dediğini nakletmektedir: Ben küçük bir çocukken Ka'b el-Ahbar'ın yanında oturdum. Ona: Yüce Allah'ın melekler için: *"Gece ve gündüz aralıksız tesbih ederler"* buyruğu hakkında ne dersin? Konuşmak, risalet ve amellerde bulunmak onları tesbihten alıkoymaz mı? O: Bu çocuk kimdir, dedi. Yanındakiler: Abdulmuttalib oğullarındandır, dediler. Hemen başımı öptü, sonra bana şöyle dedi: Yavrucuğum, sizin için nefes almak ne ise, tesbih de onlar için odur. Sen nefes alırken konuşmuyor, nefes alırken yürümüyor musun?

أَمِ اتَّخَذُوٓا۟ ءَالِهَةً مِّنَ ٱلْأَرْضِ هُمْ يُنشِرُونَ ﴿٢١﴾ لَوْ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا ۚ فَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ رَبِّ ٱلْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾

21. Acaba onlar yerden ilahlar mı edindiler? Onlar diriltir mi hiç?

22. Eğer göklerle yerde Allah'tan başka ilahlar olsaydı ikisinin de düzeni bozulup gitmişti. Arşın Rabbi olan Allah, nitelendirmelerinden münezzeh ve yücedir.

23. O işlediklerinden sorumlu tutulmaz. Halbuki onlara sorulur.

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz kendisinden başka ilah edinenlerin bu hallerini red anlamında buyuruyor ki: *"Acaba onlar yerden ilahlar mı edindiler? Onlar diriltir mi hiç?"* Yani hiç ölüleri diriltebilir ve yerden onları çıkartabilirler mi? Bu da onların bu türden hiçbir şeye güç yetiremediklerini ifade eder. Peki, bunları nasıl Allah'a denk tuttular ve onunla birlikte bunlara ibadet ettiler? Sonra yüce Allah şunu haber vermektedir: Eğer varlık âleminde ondan başka birtakım ilahlar bulunsaydı göklerle yer bozulurdu:

"Eğer o ikisinde" yani gökte ve yerde *"Allah'tan başka ilahlar olsaydı, ikisinin de düzeni bozulup gitmişti."* Yüce Allah'ın şu buyruğu da bunun gibidir: *"Allah hiçbir evlat edinmedi. Onunla birlikte herhangi bir ilah da yoktur. Eğer olsaydı, bu takdirde her bir ilah yarattığını alır, elbette kimisi kimisine üstünlük sağlardı. Allah onların niteleyegeldiklerinden münezzehtir."*

Scanned with CamScanner

(Mü'minûn, 91) Burada da yüce Rabbimiz: *"Arşın Rabbi olan Allah, nitelemelerinden münezzehtir"* buyurmaktadır. Yani onun çocuğu ya da ortağı vardır, demelerinden münezzehtir. Onların iftiralarından, yalanlarından o münezzehtir, yücedir, mukaddestir, alabildiğine uzaktır.

"O işlediklerinden sorumlu tutulmaz. Halbuki onlara sorulur." Yani azameti, celâli, kibriyâsı, yüceliği, hikmeti, adaleti ve lütfu dolayısıyla hüküm koyup, hükmüne karşı çıkılamayan ve hiç kimsenin kendisine itiraz etmediği mutlak egemendir. *"Halbuki onlara sorulur."* Yani o yarattıklarını yaptıklarından dolayı sorgulayacaktır. Yüce Allah'ın şu buyruğu da bunun gibidir: *"Rabbine andolsun ki, onların hepsine elbette soracağız, yapmakta oldukları şeyleri."* (Hicr, 92-93) Yine bu yüce Allah'ın şu buyruğuna da benzemektedir: *"Himaye eden fakat kendisine karşı kimsenin himaye altına alınmasına imkan tanımayan"* (Mü'minun, 88) dır.

أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً ۖ قُلْ هَاتُوا۟ بُرْهَٰنَكُمْ ۖ هَٰذَا ذِكْرُ مَن مَّعِىَ
وَذِكْرُ مَن قَبْلِى ۗ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۙ ٱلْحَقَّ فَهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾
وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِىٓ إِلَيْهِ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠
فَٱعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾

24. Yoksa ondan başka ilahlar mı edindiler? "Delilinizi getirin" de. Bu benimle olanların da zikridir, benden öncekilerin de zikridir. Bilakis onların çoğu hakkı bilmezler. Bundan ötürü de yüz çeviricidirler.

25. Senden önce gönderdiğimiz herbir peygambere mutlaka şunu vahyederdik: "Benden başka ilah yoktur. O halde yalnız bana ibadet edin."

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Yoksa ondan başka ilahlar mı edindiler?"* Ey Muhammed! Onlara söylediklerinize dair *"delilinizi getirin, de. Bu"* Kur'ân-ı Kerim *"benimle olanların da zikridir, benden öncekilerin de zikridir."* Sizin söylediğiniz ve iddia ettiklerinizin aksine benden önceki kitapların da zikridir. Çünkü rasûl olarak gönderilmiş her bir nebîye indirilmiş olan her bir kitap

Scanned with CamScanner

Allah'tan başka bir ilah olmadığını söylemiştir. Ama siz ey müşrikler, hakkı bilmiyorsunuz. Bundan dolayı ondan yüz çevirmektesiniz. Bu sebeple şöyle buyurmuştur: *"Senden önce gönderdiğimiz her bir peygambere mutlaka şunu vahyederdik: Benden başka ilah yoktur. O halde yalnız bana ibadet edin."* Şu buyruklar da bu gerçeği dile getirmektedir: *"Senden önce gönderdiğimiz peygamberlere bir sor. Rahmândan başka ibadet edilecek ilahlar kılmış mıyız?"* (Zuhruf, 45); "Andolsun ki biz her ümmet arasında: Allah'a ibadet edin ve tağuttan kaçının, diye bir peygamber göndermişizdir." (Nahl, 36) O halde Allah'ın göndermiş olduğu her bir nebî mutlaka bir ve tek ve ortaksız olarak Allah'a ibadete çağırmıştır. Fıtrat da aynı zamanda buna tanıklık etmektedir. Ama müşriklerin lehine hiçbir delil yoktur. Onların ileri sürebilecekleri delilin Allah'ın yanında hiçbir kıymeti yoktur, çürüktür. Onların üzerinde Allah'ın gazabı olacaktır ve onlar için pek şiddetli bir azap vardır.

Rahmân Çocuk Edindi Diyenler:

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ ۚ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ﴿٢٦﴾ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ ۚ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ﴿٢٨﴾ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلٰهٌ مِنْ دُونِهِ فَذٰلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ ۚ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

26. 'Rahmân evlât edindi' dediler. O bundan münezzehtir. Bilakis onlar mükerrem kullardır.

27. Sözleri ile onun önüne geçemezler. Onlar onun emri gereğince iş görürler.

28. Onların önündekini de, arkalarındakini de bilir. Onun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler. Onlar korkusundan titrerler.

29. Onlardan kim: "Ben ondan gayrı ilahım" derse, biz böylesini cehennemle cezalandırırız. İşte zalimleri böyle cezalandırırız.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Şanı yüce Allah, Arap müşrikleri arasında melekler Allah'ın kızlarıdır diyenler gibi, onun meleklerden evlat edindiğini -ki o, iddialarından yüce ve mukaddestir- iddia eden kimselerin iddialarını reddederek şöyle buyuruyor: *"O bundan münezzehtir. Bilakis onlar mükerrem kullardır."* Yani onların iddialarının aksine melekler Allah'ın kullarıdır, yüksek mevkilerde ve yüce makamlarda onun nezdinde ikram olunmuşlardır ve onlar hem sözleri, hem fiilleri itibariyle ona son derece itaatkârdırlar:

"Sözleri ile onun önüne geçmezler. Onlar onun emri gereğince iş görürler." Herhangi bir hususta onun önüne geçmezler ve onlara verdiği hiçbir emirde ona muhalefet etmezler. Aksine derhal onu yapmak için çabucak harekete geçerler. Yüce Rabbimizin ilmi onları kuşatmıştır. Dolayısıyla onların hiçbir şeyi ona gizli saklı değildir. *"Onların önündekini de, arkalarındakini de bilir."*

"Onun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler" buyruğu: *"Onun izni olmaksızın nezdinde kim şefaat edebilir?"* (Bakara, 255) ile *"Onun nezdinde şefaat ,kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez"* (Sebe, 23) buyrukları gibidir. Bu anlamda daha pek çok âyet-i kerime de vardır.

"Onlar korkusundan" onun haşyetinden, ondan korkup çekindiklerinden *"titrerler. Onlardan kim, ben ondan gayrı ilahım, derse"* kim Allah'tan başka yani onunla birlikte ilah olduğu iddiasında bulunursa *"biz böylesini cehennemle cezalandırırız. İşte zalimleri"* yani böyle diyen herkesi *"böyle cezalandırırız."* Bu buyruk bir şart (cümlesi)tır. Şart cümlesinde şart koşulan hususun da mutlaka meydana gelmiş olması gereği yoktur. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"De ki: Rahmân'ın bir evladı olsaydı, ibadet edenlerin ilki ben olurdum."* (Zuhruf, 81); *"Eğer şirk koşarsan andolsun ki amelin boşa çıkar."* (Zümer, 65)

Korunmuş Tavan:

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا ۖ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ۖ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾ وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ

Scanned with CamScanner

يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾ وَجَعَلْنَا السَّمَآءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا ۚ وَهُمْ عَنْ اٰيَاتِهَا
مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ
كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٣٣﴾

30. Acaba kâfirler görmedi mi ki göklerle yer birleşik ve yapışık idi. Biz onları ayırdık ve canlı her şeyi sudan yarattık. Hala imana gelmezler mi?

31. Ve yer onları çalkalamasın diye onda sağlamlaştırıcı kazıklar yarattık. Orada yol bulabilsinler diye de ondaki dağlar arasından yollar açtık.

32. Ve gökyüzünü korunmuş bir tavan yaptık. Halbuki yine onlar onun âyetlerinden yüz çeviricidirler.

33. O gece ve gündüzü, güneşi ve ayı yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzerler.

Tefsiri:

Yüce Allah eşyayı yaratıp, bütün yaratılmışları da emrine mahkûm edişindeki tam kudretine ve pek muazzam egemenlik ve saltanatına dikkat çekmek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Acaba kâfirler"* onun ulûhiyetini bile bile inkâr edip, onunla birlikte başkalarına ibadet edenler *"...görmedi mi?"* Allah'ın bağımsız tek başına yaratıcı olduğunu, yarattıklarının işlerini yalnızca kendisinin çekip çevirdiğini görmediler mi? Nasıl olur da onunla birlikte başkasına ibadet olunabilir ya da ona başkaları ortak koşulabilir? Onlar görmediler mi *"ki göklerle yer birleşik ve yapışık idi. Biz onları ayırdık."* Yani işin başında her şey bitişik idi, üst üste yapışıktı. Biri diğerinin üstüne yığılı haldeydi. Bunu ötekinden ayırdı, gökleri yedi gök olarak tanzim etti, dünya seması ile yer arasını da hava boşluğu ile ayırdı. Semadan yağmur yağdı, yerden de bitki bitti.

İşte bundan dolayı: *"Ve canlı her şeyi sudan yarattık. Hala imana gelmezler mi?"* buyurmaktadır. Yani onlar bütün yaratılmışların bölüm bölüm, parça parça meydana geldiğini gözleriyle görüyorlar. Bütün bunlar ise var edenin, bağımsız olarak istediğini seçip yaratanın, dilediği her şeye kadir olanın varlığına bir delildir:

Scanned with CamScanner

فَفِي كُلِّ شيء لَهُ آيَة تَدُلّ علَى أنَّه وَاحد

Her bir şeyde onun bir delili vardır.

Onun bir ve tek olduğunu göstermektedir.

Süfyân es-Sevrî babasından, o İkrime'den şöyle dediğini nakletmektedir: İbn Abbâs'a soruldu: Gece mi önceydi yoksa gündüz mü? O şöyle dedi: Ne dersiniz göklerle yer birbirine bitişik iken aralarında karanlıktan başka bir şey var mıydı? İşte bu, gecenin gündüzden önce olduğunu bilmeniz içindir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Ömer'den rivayete göre bir adam ona gelerek göklerle yer ile ilgili olarak: *"Birleşik ve yapışık idi. Biz onları ayırdık"* buyruğu hakkında soru sormak üzere geldi. İbn Ömer ona: Şu yaşlı zatın yanına git ve ona sor, sonra da yanıma gel ne söylediklerini bana bildir, dedi. O da İbn Abbâs'ın yanına gidip ona sordu. İbn Abbâs dedi ki: Evet, gökler bitişikti, yağmur yağdırmıyordu, yer de bitişikti bitki yetiştirmiyordu. Allah yeryüzünde yerleşecek insanlar var edince semayı yağmur yağdırmak sûretiyle açtı, bunu da bitki bitirmek sûretiyle açtı. Adam İbn Ömer'in yanına dönüp ona verdiği cevabı bildirince İbn Ömer şöyle dedi: Şimdi anlıyorum ki İbn Abbâs'a Kur'ân'a dair bir bilgi verilmiştir. O doğru söylemiştir, böyle idi. İbn Ömer (devamla) dedi ki: Daha önceleri ben: İbn Abbâs'ın Kur'ân-ı Kerim'i tefsir etmekteki cesareti hoşuma gitmiyor, derdim. Şimdi anladım ki ona Kur'ân hakkında bir bilgi verilmiş bulunuyor.

Atiyye el-Avfî dedi ki: Bu (sema) bitişikti, yağmur yağdırmıyordu, yağdırdı. Bu (yer) de bitişikti, bitki yetiştirmiyordu, yetiştirdi.

İsmail b. Ebû Halid dedi ki: Ebû Sâlih el-Hanefiyye yüce Allah'ın: *"Göklerle yer birleşik ve yapışık idi, biz onları ayırdık"* buyruğu hakkında soru sordum, şöyle dedi: Sema bir tane idi. Ondan yedi sema ayırdı. Yer de bir tane idi, ondan yedi yer (kıta) ayırdı. Mücâhid de böyle demiş ve şunları eklemiştir: Ama yer ile sema birbirine değmiyordu. Said b. Cubeyr de şöyle demiştir: Hayır, yer ile sema birbirine yapışık idi. Allah semayı yükseltip, yeri ondan ayırdı. İşte bu, yüce Allah'ın kitabında söz konusu ettiği *"ayırmak"*tır. Hasan ve Katâde de: Her ikisi de bir arada idi, ikisinin arasını bu hava boşluğu ile ayırdı, demişlerdir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Ve canlı her şeyi sudan yarattık."* buyruğu, bütün canlıların aslı ondandır, demektir.

[4596] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Ey Allah'ın Nebîsi! Seni gördüğüm vakit gözüm aydınlanıyor, ruhum bir hoş oluyor. Sen bana her şeye dair haber ver. Allah Rasûlü: *"Her şey sudan yaratılmıştır"* buyurdu.[462]

[4597] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Seni gördüğüm vakit içim bir hoş oluyor, gözüm aydınlanıyor. Sen bana her şeyin haberini ver. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Her şey sudan yaratıldı."* (Ebû Hureyre) dedi ki: Ben: Bana bir şeyi haber ver ki onu yapacak olursam cennete gireyim. Allah Rasûlü: *"Selâmı yaygınlaştır, yemek yedir, akrabalık bağını gözet, insanlar uyurken geceleyin kalk namaz kıl, sonra da esenlikle cennete gir"* buyurdu.[463]

Bunu yine Abdussamed, Affan ve Behz'den (onlar) Hemmam'dan diye rivayet etmişlerdir. Bunu tek başına Ahmed rivayet etmiştir. Bu ise Buhârî ve Müslim'in şartına uygun bir senettir. Ancak Ebû Meymune Sünen'de rivayeti yer alan ravilerdendir, adı da Suleym'dir.[464] Tirmizî de onun rivayetinin sahih olduğunu belirtir, Ayrıca bunu Said b. Ebû Arûbe, Katâde'den mürsel olarak da rivayet etmiştir. Allah en iyi bilendir.

"Ve yer onları çalkalamasın diye onda sağlamlaştırıcı kazıklar yarattık." Yani Allah'ın kendileri ile yeri sağlamlaştırdığı kararını bulmasını sağlayıp, ağırlaştırdığı dağlar yarattık. Böylelikle yer insanları çalkalamasın, yani sallanıp, hareket etmesin. O takdirde onun üzerinde sağlam duramazlardı. Çünkü yer dörtte bir miktarı hariç suların altındadır. Su da havaya ve güneşe

462 Ahmed, II, 295; Hakim, IV, 160'da sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Heysemi, Mecma, V, 16'da da: Bunu Ahmed rivayet etmiş, ravileri de Ebû Meymune dışında Sahih'in ravileridir ve o da sika bir ravidir demiştir. Derim ki: (Hayır) senedi zayıftır. (Çünkü) Zehebî, Mizan, IV, 579'da şöyle diyor: Ebû Meymune'nin, Ebû Hureyre'den, ondan da Katâde'nin rivayeti hakkında Dârekutnî o meçhuldür ve terk edilir demiştir. Ayrıca bu senette Katâde an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur ve o tedlis yapan bir ravidir. (An lafzını kullanarak rivayette bulunması da tedlis yaptığının alameti kabul edilir.)

463 Senedi önceki gibi zayıftır ama "selamı yaygınlaştır..." bölümünün sahih şahitleri bulunmaktadır.

464 Bu isnatta bulunan Ebû Meymune meçhuldür ve bu zat sünen sahiplerinin rivayetini aldıkları Ebû Meymune'den başka birisidir.

Scanned with CamScanner

açıktır. Böyle olması yerde yaşayanların semayı, semadaki göz kamaştırıcı âyetleri (ilahi belge ve delilleri), hikmetleri ve delaletleri görmeleri içindir. Bu sebeple yüce Allah: *"Onları çalkalamasın"* yani onlar üzerinde oldukları halde sallanıp, onları çalkalamasın *"diye... Orada yol bulabilsinler diye de ondaki dağlar arasından yollar açtık." Dağlar* arasında geçitler yaptık ve onlar o geçitlerden yol yaparak bir bölgeden diğerine, bir kıtadan ötekine geçip giderler. Nitekim yeryüzünde görülen de budur. Bazen bir dağ şu ülke ile diğeri arasında bir engel teşkil eder. Ama Allah o dağla başkası arasında bir boşluk bırakır. Böylelikle insanların yeryüzünde buradan öbür yere yol alıp gitmeleri mümkün olur. İşte bundan dolayı "orada yol bulabilsinler diye" buyurmuştur.

"Ve gökyüzünü" yerin üzerinde bir kubbe gibi *"korunmuş bir tavan yaptık."* Yüce Allah'ın şu buyrukları da bunu andırmaktadır: *"Ve biz göğü kudret ve kuvvetle bina ettik ve muhakkak biz genişleticileriz."* (Zâriyât, 47); *"Semaya ve onu bina edene"* (Şems, 5); *"Peki, onlar üstlerindeki göğe, onu nasıl bina edip, süslediğimize bakmadılar mı? Hem onun hiçbir yarığı (ayıbı, kusuru) da yok."* (Kaf, 6) Bina ise kubbe (çadır) gibi dikilmiş bir şeye denilir. Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da şöyle buyurmuştur:

[4598] *"İslam beş şey üzerine bina edilmiştir."*[465] Yani beş temel üzerine kurulmuştur. Bu ise ancak Arapların alışageldikleri üzere çadırlarda söz konusu olur.

"Korunmuş" buyruğu da ona ulaşılmaya karşı korunmuş, yüksek demektir. Mücâhid: Yükseltilmiş diye açıklamıştır.

[4599] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu sema nedir? dedi. Allah Rasûlü: *"Bu sizden katlanıp, dürülmüş bir dalgadır"* buyurdu.[466] Garip bir senettir.

"Halbuki yine onlar onun âyetlerinden yüz çeviricidirler." Bu da yüce Allah'ın şu buyruğu gibidir: *"Göklerde ve yerde nice âyetler vardır ki, onlar*

---

465 Daha önce geçti.

466 Ebu'ş-Şeyh, el-Azame, 541'de rivayet etmiş olup, Câfer b. Ebi'l-Muğîre dışında ravileri sikadırlar. Câfer'i de İbn Ebî Hâtim herhangi bir cerh ve tadil ifadesi zikretmeden söz konusu etmiş. İbn Mende: Said b. Cubeyr'den gelen rivayetlerde pek kavi değildir demiştir. Bk. Mizan, 1536 Tercih edilen bunun İbn Abbâs'a mevkuf bir rivayet olduğudur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

bunlardan (ibret almaksızın) yüz çevirerek üzerlerinden (düşünmeden) geçer giderler." (Yusuf, 105) Yani onlar, yüce Allah'ın göğü muazzam bir genişlikte ve göz kamaştırıcı bir yükseklikte yaratmış olması, geceleyin sabit ve gezegen yıldızlarla süslenmiş olması, bir günlük bir süre olan bir gece ve bir gündüzde feleğin tamamını kat ederek, -ne kadar olduğunu, onu takdir eden, onu musahhar kılan ve yol almasını sağlayandan başka- kimsenin bilmediği bir mesafeye kadar giden güneş üzerinde hiç düşünmezler.

İbn Ebi'd-Dünya'nın "et-Tefekkür ve'l-İtibar" adlı eserinde zikrettiğine göre İsrâiloğullarının abidlerinden birisi otuz yıl ibadet etti. Aralarından bir kimse otuz yıl ibadet etti mi onu bir bulut gölgelendirirdi. Bu adam daha önce başkaları için görülen bu hali görmeyince bundan dolayı annesine şikâyette bulundu. Annesi ona şöyle dedi: Yavrucuğum belki bu ibadet süresi içerisinde bir günah işlemiş olabilirsin: O, hayır Allah'a yemin olsun ki (bir günah işlediğimi) bilmiyorum, dedi. Annesi: Belki de günah işlemeyi arzulamış olabilirsin, dedi. O: Hayır, Allah'a yemin olsun ki böyle bir arzum da olmadı, dedi. Annesi: Belki gözünü semaya kaldırmış sonra da hiç düşünmeden bakışını tamamlamış olabilirsin, dedi. O: Evet, bunu çok yaptım, dedi. Annesi: İşte senin bu halin bundan dolayıdır, dedi.

Daha sonra yüce Allah bazı âyetlerine (varlığının, birliğinin delillerine) dikkat çekmek üzere şöyle buyurmaktadır:

"O gece ve gündüzü" Bunu karanlık ve sükûnetiyle, ötekini aydınlık ve ünsiyetiyle *"yaratandır."* Biri, kimi zaman uzar, kimi zaman kısalırken, diğeri de bunun tam aksi haldedir.

"Güneşi ve ayı" güneşin kendisine ait bir nuru, kendisine ait özel bir feleği (yörüngesi), belli bir zamanı, hareketi ve özel bir yol alışı vardır. Ötekinin (ayın) da farklı, özel bir nuru ve ayrı bir feleği (yörüngesi), ayrı bir yol alışı ve ayrı bir takdiri (ölçüsü ve miktarı) vardır. Bunların her birini bu halde *"yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzerler"* yani dönerler.[467]

467 Merhum musannıf (İbn Kesir) öncekilerin sahip oldukları bilgilere uygun olarak böyle demiştir. Doğrusu ve modern çağda bilimsel olarak ispat edildiği üzere ayın kendine ait özel bir nuru yoktur. O güneşin aydınlığını ve nurunu yansıtmaktadır. Onun yörüngesi de güneşin yörüngesine (güneşin bir gezegeni olan dünyanın yörüngesine) tabidir (uydusudur).

Scanned with CamScanner

İbn Abbâs dedi ki: Bunlar yün eğirmek için kullanılan kirmenin döndüğü gibi dönerler. Ay da bu şekilde döner. Hepsi de ancak ay ile birlikte dönerler ve o da ancak onlarla birlikte döner. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sabahı yarıp çıkarandır, geceyi de bir sükûn (zamanı), güneşi ve ayı da birer hesap (işareti) kıldı. Bu aziz olanın, hakkıyla bilenin takdiridir."* (En'âm, 96)

Her Canlı Ölümü Tadacaktır:

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾

34. Senden önce hiçbir beşere ebedilik vermedik. Sen ölürsen eğer, onlar ebedi mi kalacaklar?

35. Her nefs ölümü tadıcıdır. Biz sizi şer ve hayırla imtihan olmak üzere deneriz. Sonunda bize döndürüleceksiniz.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Muhammed! *"Senden önce hiçbir beşere"* dünyada *"ebedilik vermedik."* Aksine *"onun üzerindeki her canlı fanidir, celal ve ikram sahibi Rabbinin vechi (zatı) ise kalıcıdır."* (Rahmân, 26-27)

İlim adamları arasından Hızır (a.s)'ın vefat etmiş olup, şu anda hayatta olmadığı kanaatini benimseyen ilim adamları, bu âyet-i kerimeyi delil göstermişlerdir. Çünkü o ister bir veli, ister bir nebî, ister bir rasûl olsun bir beşerdir. Yüce Allah da: *"Senden önce hiçbir beşere ebedilik vermedik"* buyurmaktadır.

"Sen" ey Muhammed! *"ölürsen eğer onlar ebedi mi kalacaklar?"* Yani senden sonra (ebediyen) yaşayacaklarını mı ümit ediyorlar? Hayır, böyle bir şey olmayacaktır. Aksine herkes fanidir. Bu sebeple de *"her nefs ölümü tadıcıdır"* buyurmaktadır. İmam Şâfiî'den (r.h) onun şu iki beyiti okuyup tanık gösterdiği rivayet edilmiştir:

تمنى رجال أن أموت وإن أمت فتلْكَ سَبيل لَسْت فيهَا بأوْحد

فقُلْ للَّذي يَبْغي خلاف الذي مضى: تَهَيَّأ لأخْرى مثْلها فكَأن قد

Scanned with CamScanner

Birtakım kimseler ölmemi temenni ettiler. Diyelim ki, öldüm.

Zaten bu gidilen bir yoldur. O yolun tek yolcusu ben değilim.

Geçip gidenlerin aksini arayan kimseye de ki:

Bunun gibi bir diğeri için hazırlan. Çünkü o geldi, gelecek.

"Biz sizi şer ve hayırla imtihan olmak üzere deneriz." Yani kimi zaman sizi musibetlerle sınarız, kimi zaman nimetlerle. Böylelikle kimin şükredeceğini, kimin nankörlük edeceğini, kimin sabırla katlanacağını, kimin ümidini keseceğini ortaya çıkartalım, istiyoruz.

Nitekim Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: "Biz sizi... deneriz" buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Yüce Allah buyuruyor ki: Biz imtihan olmak üzere sizi hayır ve şer ile, yani sıkıntı ve bolluk ile, sağlık ve hastalık ile, zenginlik ve fakirlik ile, helal ve haram ile, itaat ve masiyet ile, hidayet ve sapıklık ile deneriz.

"Sonunda bize döndürüleceksiniz." Yani biz de size amellerinizin karşılığını vereceğiz.

وَإِذَا رَاٰكَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ
اٰلِهَتَكُمْ ۖ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمٰنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾ خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ
عَجَلٍ ۚ سَأُرِيكُمْ اٰيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾

36. Kâfirler seni gördüklerinde seni ancak alaya alırlar. Bu mudur ilahlarımızı kötülükle anan? (derler). Halbuki onlar Rahmân'ın zikrini inkâr edenlerdir.

37. İnsan aceleden yaratılmıştır. Yakında size âyetlerimi göstereceğim. Benden acele istemeyin.

Tefsiri:

Yüce Allah, nebîsine (sallallâhu aleyhi ve sellem) hitaben buyuruyor ki: *"Kâfirler"* yani Ebû Cehil ve benzeri Kureyş kâfirleri *"seni gördüklerinde seni ancak alaya alırlar."* Seninle alay ederler, seni eksik ve küçük görürler ve derler ki: *"Bu mudur ilahlarınızı kötülükle anan?"* Yani sizin ilahlarınıza dil uzatan ve sizleri akılsızlıkla, beyinsizlikle itham eden bu mudur?

Scanned with CamScanner

Yüce Allah da: *"Halbuki onlar Rahmân'ın zikrini inkâr edenlerdir"* buyurmaktadır. Yani onlar Allah'ı inkâr etmektedirler. Bununla birlikte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile (nasıl olur da) alay ederler?

Bir başka âyette de şöyle buyurulmaktadır: *"Onlar seni gördüklerinde mutlaka: Allah'ın peygamber olarak gönderdiği bu mudur, diye seni alaya alırlar. Eğer ilahlarımıza (ibadette) sebat göstermeseydik az kalsın bizi ilahlarımızdan saptıracaktı. Yakında azabı gördüklerinde yolca kimin sapık olduğunu bileceklerdir."* (Furkân, 41-42)

"İnsan aceleden yaratılmıştır." Nitekim yüce Allah bir başka âyet-i kerimede: *"Esasen insan pek acelecidir."* Mücâhid dedi ki: Allah Âdem'i mahlûkatı yarattığı günün sonunda her şeyi yarattıktan sonra yarattı. Ruh onun gözlerini, dilini ve başını canlandırıp henüz daha vücudunun alt kısımlarına varmadan: Rabbim, acele et de güneş batmadan önce yaratılışımı tamamla, dedi.

[4600] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Güneşin doğduğu en hayırlı gün, Cuma günüdür. O günde Âdem yaratıldı ve o günde cennete konuldu. O günde cennetten indirildi ve o günde kıyâmet kopacaktır. Onda öyle bir saat (an) vardır ki, eğer mü'min bir kul denk düşürüp, namaz kılmakta ise* -ki onun azlığını anlatmak amacıyla parmaklarını kapattı- *ve Allah'tan hayır dilerse mutlaka ona o istediği hayrı verir."* (Hadisi Ebû Hureyre'den rivayet eden) Ebû Seleme dedi ki: Abdullah b. Selâm da dedi ki: Ben o saatin hangisi olduğunu biliyorum. O saatler Allah'ın Âdem'i yarattığı saatlerdir.[468]

"İnsan aceleden yaratılmıştır." Burada insanın aceleciliğinin söz konusu edilmesindeki hikmet şudur: Şanı yüce Allah, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile alay edenleri söz konusu edince, insanın içine onlardan alelacele intikam almak duygusu harekete geçer ve insan bunu çabucak gerçekleştirmek ister. Bundan dolayı yüce Allah: *"İnsan aceleden yaratılmıştır"* buyurmaktadır. Çünkü yüce Allah zalime mühlet verir. Nihayet onu yakaladığı zaman bir daha onu bırakmaz. Önce tecil eder, sonra tacil eder. Önce mühlet verir, sonra vadeyi ertelemez.

468 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 1046; Tirmizî, 491; Ahmed, II, 486; Hakim, I, 278-279; İbn Hibbân, 2772; Hakim, Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Senedi kavidir. Yalnızca baş taraflarını da: Müslim, 854; Tirmizî, 488; Nesâî, III, 89-90; Ahmed, II, 401'de rivayet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

"Yakında size âyetlerimi göstereceğim." İntikam alışımı, hükmümü ve bana karşı gelen isyankârlara muktedir olduğumu göstereceğim *"benden acele istemeyin."*

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾ لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٣٩﴾ بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٤٠﴾

38. "Eğer doğru söyleyenler iseniz, bu vaat (kıyâmet) ne zaman gerçekleşecektir" derler.

39. O kâfirler, ateşi yüzlerinden, sırtlarından geri çeviremeyecekleri, kendilerine de yardım olunmayacağı zamanı bir bilselerdi.

40. Bilakis o (kıyâmet) onlara ansızın gelip kendilerini hayrete düşürüp, şaşırtacaktır da, onu geri çevirmeye güçleri de olmayacak ve onlara bir mühlet de verilmeyecektir.

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz müşriklerin, aynı şekilde başlarına gelecek azabın da çabucak gelmesini istediklerini haber vermektedir. Onlar bunu yalanlamak, inkâr etmek, reddetmek, inat etmek ve uzak bir ihtimal görmek anlamında isterler. Bu sebeple yüce Allah: *"Eğer doğru söyleyenler iseniz, bu vaat ne zaman gerçekleşecektir, derler"* buyurmaktadır. Yüce Allah da cevap olmak üzere: *"O kâfirler ateşi yüzlerinden, sırtlarından geri çeviremeyecekleri, kendilerine de yardım olunmayacağı zamanı bir bilselerdi."* Eğer onlar bu ateş azabının kaçınılmaz olarak kendilerini bulacağından kesin emin olup, kesinlikle buna inansalardı, azabın çabuk gelmesini istemezlerdi. Azabın üstlerinden ve ayaklarının altından kendilerini çepeçevre kuşatacağı zamanı bilselerdi, *"onların üzerlerinde ateşten tabakalar ve altlarında da tabakalar"* (Zümer, 16) olduğunu *"onlara cehennemden bir döşek, üstlerinde de örtüler"* (A'râf, 41) olduğunu bilselerdi, (azabın gelişini acele istemezlerdi.)

Bu âyet-i kerimede ise şöyle buyurmaktadır: *"Ateşi yüzlerinden, sırtlarından geri çeviremeyecekleri... zamanı bir bilselerdi."* Yüce Allah bir başka

Scanned with CamScanner

yerde de: *"Gömlekleri katrandandır, yüzlerini de ateş kaplayacaktır"* (İbrâhim, 50) buyurmaktadır. O halde azap bütün yönlerinden onları çepeçevre kuşatmış olacaktır. *"Kendilerine yardım da olunmayacaktır."* Onların yardımcıları olmayacaktır. Yüce Allah: *"Onları Allah'a karşı koruyacak hiçbir kimseleri de yoktur."* (Ra'd, 34) buyurmaktadır.

"Bilakis o" yani ateş *"onlara ansızın"* beklemedikleri bir zamanda *"gelip kendilerini hayrete düşürüp, şaşırtacaktır"* dehşete düşecekler ve ne yapacaklarını bilmeden şaşkın bir halde ona teslim olacaklardır. *"Onu geri çevirmeye güçleri de yetmeyecek"* bunu yapabilecek bir yol bulamayacaklardır *"ve onlara mühlet de verilmeyecektir"* bu azap bir an dahi onlardan geciktirilmeyecek, geri bırakılmayacaktır.

Peygamberle Alay Edenler:

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٤١﴾ قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَٰنِ ۚ بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا ۚ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾

41. Andolsun ki, senden önceki birçok peygamberle alay edildi de onlarla alay edenleri alay ettikleri şey çepeçevre kuşattı.

42. De ki: "Gece ve gündüz Rahmân'a karşı sizi kim koruyabilir?" Hayır, onlar Rablerinin zikrinden dahi yüz çevirenlerdir.

43. Yoksa onların kendilerini bize karşı koruyan ilahları mı vardır? Onlar kendi kendilerine bile yardım edemezler. Onlara tarafımızdan destek de verilmez.

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz müşriklerin yalanlamaları ve alay etmeleri ile kendisine ettikleri eziyete karşı rasûlünü teselli etmek üzere buyuruyor ki: *"Andolsun ki senden önceki birçok peygamberlerle alay edildi de onlarla alay edenleri alay ettikleri şey"* yani gerçekleştirmesini uzak gördükleri azap *"çepeçevre kuşattı."* Yüce Allah'ın şu buyruğu da buna benzemektedir: *"Andolsun sen-*

Scanned with CamScanner

den önce (gelen) peygamberler de yalanlanmışlardı, fakat yalanlanmalarına rağmen sabrettiler. Onlara eziyet de edildi. Nihayet onlara yardımımız gelip yetişti. Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek yoktur. Andolsun ki peygamberlerin haberlerinden bir kısmı sana gelmiştir." (En'âm, 34)

Daha sonra yüce Allah, gece ve gündüz kullarını koruması, onları asla uyumayan gözüyle himaye etmesi şeklindeki nimetini hatırlatarak: *"De ki: Gece ve gündüz Rahmân'a karşı"* yani Rahmân'dan başka onun yerine *"sizi kim koruyabilir?"* Şairin şu (beyitindeki kullanımda) dediği gibi:

جَارِية لَمْ تَلْبَس المُرقَّقا ... وَلَم تَذق منَ البُقول الفُسْتُقا

Ve bir kız ki hiç ince elbise giyinmemiş ve
Hiç bakladan başka fıstığın tadına bakmamış.

Yani baklaların yerine fıstığın tadına bakmamış, demektir.

"Hayır, onlar Rablerinin zikrinden dahi yüz çevirenlerdir." Yani Allah'ın üzerlerindeki nimetini, onlara olan ihsanını itiraf etmiyorlar. Bunun aksine onun âyetlerinden ve nimetlerinden yüz çeviriyorlar. Sonra şöyle buyurmaktadır: *"Yoksa onların kendilerini bize karşı koruyan ilahları mı vardır?"* Bu inkâr, azarlama ve paylama anlamında bir istifhamdır. Yani onların bizden başka kendilerini koruyan ve himaye eden ilahları mı var? Durum onların sandıkları gibi değil, onların iddia ettikleri gibi hiç değil. Bu sebeple yüce Allah: *"Onlar kendi kendilerine bile yardım edemezler"* buyurmaktadır. Yani onların Allah'tan başka kendilerine bel bağladığı bu ilahlar, kendi kendilerine dahi yardım edemezler.

"Onlara tarafımızdan destek de verilmez." Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Onlara tarafımızdan destek de verilmez"* buyruğu hakkında, yani onlar tarafımızdan himaye edilmezler, dediğini nakletmektedir. Katâde de: Onlar Allah'tan hayır ile karşılaşmazlar, hayır görmezler, diye açıklamıştır. Başkası ise: *"Onlara tarafımızdan destek de verilmez"* korunmazlar, savunulmazlar, diye açıklamıştır.

Scanned with CamScanner

بَلْ مَتَّعْنَا هَٰؤُلَآءِ وَاٰبَآءَهُمْ حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ۗ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ قُلْ إِنَّمَآ أُنْذِرُكُم بِالْوَحْيِ ۖ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَآءَ إِذَا مَا يُنْذَرُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَا وَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا ۖ وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفٰى بِنَا حَاسِبِينَ ﴿٤٧﴾

44. Durum sandıkları gibi değil. Biz bunları da, atalarını da o kadar faydalandırdık ki, ömürleri uzayıp gitti. Bizim arza gelerek etrafından onu eksilttiğimizi görmüyorlar mı? Acaba üstün gelenler onlar mıdır?

45. De ki: "Ben sizi ancak vahiy ile korkutuyor ve uyarıyorum. Halbuki sağırlar uyarıldıkları zaman yapılan çağrıyı işitmezler."

46. Eğer Rabbinin azabından onlara azıcık bir şey dokunursa elbette: "Vay bize! Çünkü biz gerçekten zalimlerden olduk" diyeceklerdir.

47. Kıyamet gününe has adalet terazilerini koyarız. Kimseye en ufak bir zulüm yapılmaz. (İyiliği) bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile biz onu getiririz. Hesaba çekenler olarak biz yeteriz.

Tefsiri:

Yüce Allah, müşrikler hakkında haber vererek buyuruyor ki: Bunları aldatan ve içinde bulundukları dalalete iten, bu dünya hayatında onlara meta verilmiş olması, nimetlerin ihsan edilmiş olması ve içinde bulundukları bu hallerinde ömürlerinin uzayıp, gitmiş olmasıdır. Bundan dolayı onlar (hak namına) bir şeye sahip olduklarına inanırlar.

Sonra onlara öğüt vererek şöyle buyurmaktadır: *"Bizim arza gelerek etrafından onu eksilttiğimizi görmüyorlar mı?"* Müfessirler bu buyruğun anlamı hakkında ihtilaf etmişlerdir. Buna dair açıklamaları Ra'd sûresinde yaptık. Bunun en iyi tefsiri yüce Allah'ın: *"Andolsun ki etrafınızda bulunan ülkeleri helâk ettik ve onlara âyetleri tekrar tekrar açıkladık, belki dönerler diye"*

Scanned with CamScanner

(Ahkâf, 27) buyruğuyla yapılan açıklamadır. Hasan-ı Basrî dedi ki: Bununla yüce Allah, İslam'ın küfre karşı üstünlük sağlamasıdır. Yani bunlar Allah'ın dostlarını düşmanlarına karşı zafere kavuşturmasından, yalanlayan ümmetleri ve zalim şehirleri helâk edip, mü'min kullarını kurtarmasından ibret almazlar mı? Bundan dolayı yüce Allah: *"Acaba üstün gelenler onlar mıdır?"* buyurmaktadır. Yani aksine onlar yenik düşenler, aşağılara yuvarlananlar, hüsrana uğrayanlar ve en rezil olanlardır.

Yüce Allah'ın: *"De ki: Ben sizi ancak vahiy ile korkutuyor ve uyarıyorum"* buyruğu da şu demektir: Ben sadece Allah'tan sizi kendisiyle korkutup uyardığım azap ve cezayı tebliğ eden birisiyim. Benim bu tebliğim de ancak yüce Allah'ın bana vahyetmesinin bir neticesidir. Ama Allah'ın basiretini körelttiği, kulağına ve kalbine mühür vurduğu kimselere hiçbir faydası olmaz. Bu sebeple yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Halbuki sağırlar uyarıldıkları zaman yapılan çağrıyı işitmezler."*

"Eğer Rabbinin azabından onlara azıcık bir şey dokunursa elbette: Vay bize! Çünkü biz gerçekten zalimlerden olduk diyeceklerdir" buyruğu da şu demektir: Eğer bu yalanlayıcılara Allah'ın azabından en küçük bir şey dokunacak olursa muhakkak günahlarını itiraf edecekler, dünyada kendi kendilerine zulmettiklerini söyleyeceklerdir.

"Kıyamet gününe has adalet terazilerini koyarız. Kimseye en ufak bir zulüm yapılmaz." Kıyamet gününe ait adalet terazilerini koyarız. Çoğunluk, mizanın ancak bir tane olduğu kanaatindedir. Burada çoğul olarak gelmesi, onda tartılacak olan amellerin çokluğu itibariyledir.

"Kimseye en ufak bir zulüm yapılmaz. Bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile biz onu getiririz. Hesaba çekenler olarak biz yeteriz" buyruğu, yüce Allah'ın şu buyrukları gibidir: *"Rabbin hiçbir kimseye zulmetmez."* (Kehf, 49); *"Allah şüphesiz zerre ağırlığı kadar dahi zulmetmez. Bir iyilik olursa onu kat kat arttırır ve lütfundan büyük bir mükâfat verir."* (Nisâ, 40) Lokman da şöyle demişti: *"Oğulcuğum! Eğer sen bir kaya içinde yahut göklerde ya da yerde olsan ve o (yaptığın) hardal tanesi ağırlığınca dahi olsa, Allah onu getirir. Muhakkak Allah Latiftir, her şeyden haberdardır."* (Lokman, 16)

[4601] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Hureyre'den şöyle dediği nakledilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

Scanned with CamScanner

"Rahmân'a sevgili, dile hafif, mizanda ağır olan iki kelime vardır: Subhanallahi ve bi hamdih subhanallahi'l-azim: Allah'ı hamd ile her türlü eksiklikten tenzih ederim. Yüce Allah her türlü eksiklikten münezzehtir."[469]

[4602] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr b. el-Âs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Gerçek şu ki, aziz ve celil olan Allah kıyâmet gününde bütün yaratılmışların önünde ümmetim arasından bir adam seçip çıkartır. Onun aleyhine her biri gözün alabildiği kadar uzun doksan dokuz tane tomar yayar, sonra: Bütün bunlardan bir şeyi inkâr edebilir misin? Koruyucu, yazıcı meleklerim sana zulüm etti mi, der. O: Hayır, Rabbim der. Allah: Peki, bir mazeretin yahut bir iyiliğin var mı der. Adam dehşete düşer, şaşırır ve: Hayır Rabbim, der. Yüce Allah: Aksine senin bugün yanımızda bir tek hasenen (iyiliğin) var, bugün senin aleyhine zulüm olmaz, buyurur. Ona üzerinde: 'Eşhedu en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve Rasûlüh' yazılı küçük bir kâğıdı ona çıkartıp gösterir. (Yüce Allah) onu huzura getirin, buyurur. (Günahkâr kişi) Rabbim, bu tomarlar karşısında bu küçük kâğıt parçasının değeri ne olacak ki, der. Ona şöyle denilecek: Şüphesiz sana zulmedilmeyecektir."* (Devamla) buyurdu ki: *"O tomarlar bir kefeye, o kâğıt bir diğer kefeye konulur."* (Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: *"Bütün o tomarlar havaya kalkar, o kâğıt parçası ağır basar."* (Allah Rasûlü): *"Hiçbir şey Rahmân, Rahîm Allah'ın adı karşılığında ağır basmaz."* buyurdu.[470] Bunu Tirmizî ve İbn Mâce, el-Leys b. Sa'd'ın bu senetle naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî de hasen, gariptir demiştir.

[4603] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr b. el-Âs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet günü teraziler konulacak. Bir adam getirilecek ve bir kefeye konulacak. Onun aleyhine tespit edilenler de konulacak. Onunla terazinin dengesi bozulacak (yani kötülükleri ağır basacak). Bundan dolayı cehennem ateşine gönderilecek. (Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: Arkasını dönüp götürülünce aziz ve celil olan Rahmân tarafından yüksek sesle birisi: Acele etmeyin, onun için geriye bir şeyler kaldı, der ve*

469 Buhârî, 6406, 7563; Müslim, 2694; Tirmizî, 3467; İbn Mâce, 3806; Ahmed, II, 232 ve İbn Hibbân, 831

470 Tirmizî, 2639; İbn Mâce, 4300; Ahmed, II, 213, 222; Hakim, I, 6, 529; İbn Hibbân, 225. Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Tirmizî, hasen, gariptir demiştir. Ravileri sika olup, Müslim'in ravileridir.

Scanned with CamScanner

üzerinde "la ilahe illallah" yazılı bir kâğıt getirilir, adam ile birlikte bir kefeye konulur ve nihayet onunla terazinin dengesi bozulur (lehine döner)."[471]

[4604] Yine İmam Ahmed dedi ki: Âişe'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir adam, onun önünde oturdu ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Benim iki kölem var. Bana yalan söylüyorlar, bana hainlik ediyorlar, benim emirlerime karşı geliyorlar. Ben de onları dövüyor, onlara sövüp sayıyorum. Benim onlara karşı halim nedir? Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi: *"Sana yaptıkları hainlik, emrine karşı gelmeler, sana söyledikleri yalan ve senin onlara verdiğin ceza hesap edilir. Eğer onları cezalandırman onların günahlarından (sana karşı haksızlıklarından) daha az ise, bu senin lehine bir üstünlük olur, şayet senin onlara verdiğin ceza günahları (sana karşı haksızlıkları) kadar ise, o takdirde bu başa baş çıkar. Ne senin lehine olur, ne de aleyhine. Eğer senin onlara verdiğin ceza günahlarından fazla ise sende kalan fazlalık kadar onların lehine kısas yapılır (hakları alınır)."* Adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önünde ağlayıp sızlanmaya başladı. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ne oluyor ona? O yüce Allah'ın kitabını okumuyor mu? 'Kıyamet gününe has adalet terazilerini koyarız. Kimseye en ufak bir zulüm yapılmaz. Bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile biz onu getiririz, hesaba çekenler olarak biz yeteriz.'"* Bu sefer adam şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben -kölelerini kastederek- bunlardan ayrılmaktan daha hayırlı hiçbir yol bulamıyorum. Hepsinin artık hür olduklarına da seni şahit tutuyorum.[472]

---

471 Ahmed, II, 221; Heysemi, Mecma, X, 82'de: Senedinde İbn Lehia vardır. Hadisi hasendir. Geri kalan ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Derim ki: İbn Lehia zayıf bir ravidir ama bu hadisinin şahitleri vardır.

472 Münkerdir. Tirmizî, 3165; Ahmed, VI, 280. Tirmizî gariptir demiştir. Bunu Münziri, Terğib, 528'de zikrettikten sonra şöyle demiştir: Ahmed ve Tirmizî'deki senetleri muttasıldır ve ravileri sikadır. Elbani, Sahihu't-Tirmizî, 2531'de sahih olduğunu belirtmiş ve âdeti üzere buna dair şahitler zikretmemiştir. Halbuki hadis sahih değildir. Çünkü Kurad etrafında dönüp durmaktadır. Kurad ise birden çok kişi ise onun sika olduğunu söylemiş olsa dahi yine birden çok kişi münker birtakım rivayetler nakletmiştir. Bunlardan birisi de bu hadis-i şeriftir, demişlerdir. Hatta Ebû Ahmed el-Hakim şöyle demektedir: Leys'ten münker bir hadis rivayet etmiştir. Kastettiği de bu hadis-i şeriftir. Ahmed b. Sâlih dedi ki: Bu insanların uydurdukları batıl hadislerden biridir, demişlerdir. Dârekutnî: Bu Mâlik'in rivayet ettiği hadislerden değildir. Bu hadiste Kurad hata etmiştir. Bk. Mizan, II, 581; Tehzib, VI, 224

Scanned with CamScanner

Mûsâ ve Hârûn:

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَهَٰذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ أَنْزَلْنَاهُ أَفَأَنْتُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٠﴾

48. Andolsun ki biz Mûsâ ile Harun'a Furkân'ı takvâ sahiplerine bir ışık ve bir zikir olmak üzere verdik.

49. Onlar ki Rablerinden gıyaben korkarlar. Hem onlar kıyâmetten de oldukça çekinirler.

50. İşte bu indirdiğimiz mübarek bir zikirdir. Siz onu inkâr edenler misiniz?

Tefsiri:

Şanı yüce Allah'ın Mûsâ (a.s) ve Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile, her ikisine indirilen kitabı bir arada çokça söz konusu ettiğine dair daha önceden dikkatler çekilmiş bulunmaktadır. İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Andolsun ki biz Mûsâ ile Harun'a Furkân'ı verdik"* buyurmaktadır. Mücâhid kitap verdik demektir, diye açıklamıştır. Ebû Sâlih, Tevrat'ı, Katâde helali ve haramı ihtiva eden hükümleri ile Allah'ın hak ve batılı ayırt eden buyruklarıyla Tevrat'ı verdik, diye açıklamıştır. İbn Zeyd: Ona zaferi verdik, diye açıklamıştır.

Bu hususta kapsamlı görüş de şudur: Semavi kitaplar, hak ile batılın arasını, hidayet ile dalaletin arasını, sapıklık ile doğruluğun arasını, helal ile haramın arasını ayırt etmeyi de, kalplerde meydana gelen nuru, hidayeti, Allah korkusunu, Allah'a dönmeyi ve haşyetullahı da ihtiva eder. Bu sebeple de yüce Allah: *"Furkân'ı takvâ sahiplerine bir ışık ve bir zikir olmak üzere verdik"* buyurmaktadır. Yani onlar için bir hatırlatma ve bir öğüt olmak üzere verdik.

Yüce Allah daha sonra onların niteliklerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: *"Onlar ki, Rablerinden gıyaben korkarlar."* Bu da yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir: *"Rahmân'dan tenhada iken korkup (hakka) dönen bir kalbe sahip olan herkes için"* (Kaf, 33); *"Muhakkak Rablerinden gıyaben korkanlar için, işte onlar için bir mağfiret ve büyük bir ecir vardır."* (Mülk, 12)

Scanned with CamScanner

"Hem onlar, kıyâmetten de oldukça çekinirler." Korkarlar ve korkudan kalpleri titrer.

Daha sonra yüce Allah: *"İşte bu, indirdiğimiz mübarek bir zikirdir"* buyurmaktadır. Yani bu önünden de, arkasından da batılın kendisine erişemeyeceği, hikmeti sonsuz ve her türlü hamde layık olanın indirmiş olduğu Kur'ân-ı Azimuşşan'dır.

"Siz onu inkâr edenler misiniz?" Yani son derece açık seçik, parlak ve üstün iken bu kitabı inkâr edecek misiniz?

İbrâhîm Halîlullah:

وَلَقَدْ اٰتَيْنَآ إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ ﴿٥١﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا لَهَا عَابِدِينَ ﴿٥٣﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٥٤﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ وَأَنَا عَلَى ذٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٦﴾

51. Andolsun ki biz İbrâhim'e daha önceden doğru yolu bulma imkânı verdik. Biz onu (buna layık) biliyorduk.

52. O zaman babasına ve kavmine demişti ki: "İbadet edip durduğunuz bu heykeller de ne oluyor?"

53. "Atalarımızı bunlara ibadet ederken bulduk" dediler.

54. "Andolsun ki siz de, atalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz" dedi.

55. "Sen bize hakkı mı getirdin, yoksa şaka mı yapıyorsun?" dediler.

56. Dedi ki: "Hayır, sizin Rabbiniz göklerle yerin Rabbi ve onları yoktan var edendir ve ben buna tanıklık edenlerdenim."

Tefsiri:

Yüce Allah, halili İbrâhim (a.s)'a daha önceden, yani küçüklüğünden

Scanned with CamScanner

beri rüştünü, yani ona hakkı ve kavmine karşı kesin delili ortaya koyma ilhamını verdiğini haber vermektedir. Nitekim bir başka yerde de: *"İşte bu kavmine karşı İbrâhim'e verdiğimiz hüccetimizdir"* (En'âm, 83) buyurmaktadır.

Babasının onu daha süt emmekte olan bir bebek iken bir seraba soktuğunu, bir kaç gün sonra onu dışarı çıkarttığını, yıldızlara ve yaratılmışlara bakınca onlar ile ilgili basiretinin açıldığını ve müfessirlerden ve başkalarından pek çok kimsenin anlattığı haberler ve bu kabilden zikredilenlerin geneli İsrâiloğullarının hikâyeleridir. Bunlardan elimizde masum peygamberden gelen hakka uygun olanlarını, -sahih olan bilgiye uygunluğundan ötürü- kabul ederiz. Bunlardan herhangi birisine muhalif olanı da reddederiz. Elimizdeki doğru bilgilere uygun da olmayan, muhalif de olmayan bilgileri ise tasdik etmeden ve yalanlamadan, onlar ile ilgili bir değerlendirme yapmadan bırakırız. Bu türden olan rivayetlerin nakledilmesine seleften pek çok kimse ruhsat vermiştir. Ancak bu türden olanların birçoğu da faydasız şeyler arasındadır ve din hususunda kendilerinden herhangi bir fayda elde edilemeyen bilgilerdendir. Eğer mükelleflere dinleri bakımından sağlayacağı bir fayda bulunsaydı, eksiksiz ve kapsamlı olan bu şeriat bunu mutlaka açıklardı. Bizim bu tefsirde izlediğimiz yol ise, İsrâiloğullarına dair rivayetlerin birçoğuna iltifat etmemek şeklindedir. Çünkü bunlarla uğraşmak zaman kaybetmektir ve bunların pek çoğu onlar aleyhine uydurulmuş yalanlar kapsamındadır. Çünkü onların bu ümmetin oldukça sağlam çalışmalar ortaya koyan hafız imamlarının tespit ettiği şekilde rivayetlerin sahih olanını olmayanından ayırt edecek ölçüleri yoktur.

Burada maksat şudur: Şanı yüce Allah, İbrâhim'e bundan önce rüşdünü (doğruyu bulma imkânını) vermiş olduğunu haber vermektedir.

Yüce Allah'ın: *"Biz onu biliyorduk"* buyruğu: O buna layıktı, demektir. Sonra şöyle buyurmaktadır:

"O zaman babasına ve kavmine demişti ki: İbadet edip durduğunuz bu heykeller de ne oluyor?" İşte küçük yaşta kendisine verilen doğru yolu bulma imkânı budur. Kavminin Allah'tan başka putlara ibadet etmelerine karşı gösterdiği bu tepkidir. Bunu ifade etmek üzere de: "İbadet edip durduğunuz bu heykeller de ne oluyor?" demişti. Yani ne diye bunlara ibadete devam edip duruyorsunuz?

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Asbağ b. Nubate dedi ki: Ali (radıyallâhu anh) satranç oynayan bir topluluğun yanından geçti ve: *"İbadet edip durduğunuz bu heykeller de ne oluyor?"* buyruğunu okumuş (ve şunları eklemişti): Sizden birinizin sönünceye kadar kor bir ateşe dokunması bunlara elini değdirmesinden daha hayırlıdır.

"Atalarımızı bunlara ibadet ederken bulduk, dediler." Onların sapkın atalarının yaptıkları dışında hiçbir delilleri yoktu. Bu sebeple şöyle dedi:

"Andolsun ki siz de, atalarınız da apaçık bir sapıklık içerisindesiniz." Yani yaptıklarını delil diye gösterdiğiniz atalarınız ile konuşmak, sizinle konuşmakla aynı şeydir. Siz de, onlar da dalalet üzeresiniz, doğru yol üzere değilsiniz. İbrâhim (a.s) onların beyinsizliklerini ortaya koyup, atalarının sapık olduğunu söyleyip, ilahlarını da küçümseyince onlar *"sen bize hakkı mı getirdin yoksa şaka mı yapıyorsun, dediler."* Yani sen bu sözü şaka olsun diye mi söyledin, yoksa hak olduğunu kastederek mi söylüyorsun? Bizler senden önce böyle bir şey duymadık.

İbrâhim: "Dedi ki: Hayır, sizin Rabbiniz göklerle yerin Rabbi ve onları yoktan var edendir." Sizin kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Rabbiniz, gökleri, yeri ve onların ihtiva ettikleri mahlûkatı yoktan var eden ve her şeyi yaratandır "ve ben buna tanıklık edenlerdenim" yani ondan başka hiçbir ilah olmadığına, ondan başka bir Rab bulunmadığına şahitlik ederim.

وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ ﴿٥٧﴾ فَجَعَلَهُمْ
جُذَاذًا إِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾ قَالُوا مَنْ فَعَلَ هَٰذَا
بِآلِهَتِنَا إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٩﴾ قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ
لَهُ إِبْرَاهِيمُ ﴿٦٠﴾ قَالُوا فَأْتُوا بِهِ عَلَىٰ أَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ
﴿٦١﴾ قَالُوا أَأَنْتَ فَعَلْتَ هَٰذَا بِآلِهَتِنَا يَا إِبْرَاهِيمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُ
كَبِيرُهُمْ هَٰذَا فَاسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾

57. Vallahi siz arkanızı dönüp gittikten sonra ben bu putlarınıza mutlaka bir tuzak kuracağım.

Scanned with CamScanner

58. Derken ona başvururlar diye büyükleri dışında onların hepsini paramparça etti.

59. Dediler ki: "Bunu putlarımıza kim yaptıysa şüphesiz ki o zalimlerdendir."

60. Dediler ki: "İbrâhim adındaki bir gencin bunları diline doladığını işitmiştik."

61. Dediler ki: "Onu herkesin gözü önünde getirin. Belki şahitlik ederler."

62. Dediler ki: "Tanrılarımıza bunu sen mi yaptın, ey İbrâhim?"

63. "Hayır" dedi. Onların bu büyükleri bunu yapmıştır. Onlara sorun, eğer konuşabilirlerse, (cevap versinler).

Tefsiri:

Sonra İbrâhim Halil, kavminden bazı kimselere duyurduğu bir yemin etti: Andolsun, putlarına mutlaka bir tuzak kuracaktı. Yani kavmi bayram törenlerine dönüp gittikten sonra putlarını kırıp parçalayacağına yemin etti. Onların katıldıkları bir bayramları vardı. Süddî dedi ki: Bu bayram vakti yaklaşınca babası ona: Yavrucuğum! Bizimle birlikte bayrama çıkıp gelsen, hiç şüphesiz dinimizi beğeneceksin, demişti. O da onlarla birlikte çıktı. Yolun bir yerinde kendisini yere atıverdi ve: Ben hastayım, dedi. Kendisi yere düşmüşken onlar yanından geçip gidiyorlar, neyin var diyorlar, o ben hastayım, diyordu. Hepsi geçip gittikten sonra geriye onların zayıf ve güçsüzleri kaldığında da: *"Vallahi putlarınıza mutlaka bir tuzak kuracağım"* dedi. İşte o kimseler onun bu sözlerini duydu.

Ebû İshâk, Ebu'l-Ahvas'tan, o Abdullah'tan şöyle dediğini nakletti: İbrâhim'in kavmi bayrama gitmek üzere çıktıklarında, onun yanından geçtiler ve: İbrâhim, bizimle birlikte çıkmayacak mısın, dediler. O: *"Ben hastayım"* demişti. Bir gün önce de: *"Vallahi siz arkanızı dönüp gittikten sonra ben bu putlarınıza mutlaka bir tuzak kuracağım"* demiş ve onlardan birtakım kimseler bu sözlerini işitmişti.

"Derken ona başvururlar diye büyükleri" yani kendilerince büyük saydıkları put *"dışında onların hepsini paramparça etti"* ufaladı, kırıp döktü. Nitekim yüce Allah: *"Sonra onlara sağ eli ile gizlice vurdu"* (Sâffât, 93) buyruğu da bunu andırmaktadır.

Scanned with CamScanner

"Ona başvururlar diye" buyruğuna gelince: İlim adamlarının naklettiklerine göre o baltayı büyüklerinin eline verdi. Belki böylelikle kendisi adına onları o büyük putun kıskandığına ve bu küçük putlara kendisi ile birlikte tapınılmasını kabul etmediği için onları kırdığına inanırlar diye böyle yaptı.

"Dediler ki: Bunu putlarımıza kim yaptıysa, şüphesiz ki o zalimlerdendir." Yani geri dönüp de İbrâhim Halil'in putlarına yaptığı onları tahkir edici, küçük düşürücü ve aynı zamanda ilah olmadıklarını ve onlara ibadet edenlerin akıllarının seviyesizliğini gösteren bu işini gördükleri vakit *"dediler ki: Bunu putlarımıza kim yaptıysa şüphesiz ki o"* bu yaptıkları sebebiyle *"zalimlerdendir."*

"Dediler ki: İbrâhim adındaki bir gencin bunları diline doladığını işitmiştik." Yani onun putlar için bir tuzak kuracağına dair yemin ettiğini duymuş olanlar, *"İbrâhim adındaki bir gencin bunları diline doladığını işitmiştik"* dediler.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Allah'ın gönderdiği bütün nebîler mutlaka gençtir.[473] İlim adamına da ilim ancak gençken verilir. Sonra da *"Dediler ki: İbrâhim adındaki bir gencin bunları diline doladığını işitmiştik"* âyetini okudu.

"Dediler ki: Onu herkesin gözü önünde getirin." Yani herkesin hazır bulunacağı o en büyük kalabalık ortasında ve herkesin gözü önünde getirin. Zaten İbrâhim (a.s)'ın en büyük amacı da böyle muazzam bir kalabalık ortasında kendilerinden bir zararı önleyemeyen, kendilerine dahi yardım edemeyen bu putlara ibadet etmek sûretiyle cehaletlerinin ne kadar büyük ve akıllarının da ne kadar kıt olduğunu anlatmak istemişti. Putlar böyleyken onlardan bir şey istemek nasıl doğru olabilir?

"Dediler ki: Tanrılarımıza bunu sen mi yaptın, ey İbrâhim? Hayır, dedi. Onların şu büyükleri" yani kırmadan bıraktığı put *"bunu yapmıştır. Onlara*

473 Bunun İbn Abbâs'tan sahih olarak geldiği su götürür. Çünkü senette yer alan Kâbus b. Ebî Zabyan'ın zayıf olduğunu birçok kişi söylemiştir. Metin de tartışmalıdır çünkü yüce Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i olgunluk döneminden sonra kırk yaşında peygamber olarak gönderdi. Aynı zamanda Yahyâ (a.s) hakkında da: "Ey Yahyâ kitabı tam bir kuvvetle al. Biz ona hikmeti daha çocuk iken verdik" (Meryem, 12) buyurmaktadır. Burada ise hikmet (hüküm) nübüvvettir. Buna dikkat etmek gerekir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

sorun eğer konuşabilirlerse!" O bu sözleriyle kendiliklerinden putların konuşmadıklarını itiraf etmelerini sağlamak istemişti. Çünkü bu putun böyle bir şeyi yapması imkânsızdır. Çünkü o cansız bir varlıktır.

[4605] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Gerçek şu ki, İbrâhim (a.s) yalnız üç tane yalan söylemiştir. İkisi Allah yolunda idi.* (Bunların birisi) *İbrâhim'in söylediği: "Hayır, onların şu büyükleri bunu yapmıştır" sözü, diğeri: "Şüphesiz ben hastayım" demesidir."* (Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: *"İbrâhim zorbalardan bir zorbanın topraklarında beraberinde Sara ile birlikte yol alırken bir yerde konakladı. O zorbaya bir adam giderek şöyle dedi: Burada senin topraklarına beraberinde insanların en güzeli olan bir kadın bulunan bir adam konakladı. Hükümdar İbrâhim'e haberci gönderdi, o da geldi. Ona: Bu kadın neyin olur, dedi. İbrâhim: Kızkardeşimdir, dedi. Hükümdar: Git ve onu bana gönder, dedi. İbrâhim, Sare'nin yanına gitti ve: Bu zorba bana seni sordu, ben de kendisine senin kızkardeşim olduğunu haber verdim. Onun yanında beni yalancı çıkarma. Çünkü sen Allah'ın kitabınca benim kızkardeşimsin. Zira yeryüzünde benden ve senden başka Müslüman kimse de yoktur, dedi. İbrâhim, Sare'yi alıp götürdü, sonra kalkıp namaza durdu. Hükümdarın yanına girip onu görünce elini ona uzattı. Çok şiddetli bir şekilde eli itildi. Hükümdar: Benim için Allah'a dua et, sana zarar vermeyeceğim, dedi. Sare ona dua etti ve serbest bırakıldı. Yine elini ona uzatıp onu tuttu, aynı şekilde hatta daha şiddetli bir şekilde eli tutuldu. Üçüncü defa yine aynı şeyi yaptı, yine eli tutuldu ve bundan önceki iki defada söylediklerinin aynısını zikretti. Hükümdar: Allah'a dua et sana zarar vermeyeceğim, dedi. O da onun için dua etti ve serbest bırakıldı. Sonra en yakın perdedarını çağırdı ve: Sen bana bir insan getirmedin. Sen bana bir şeytan getirdin. Onu çıkart, götür ve ona Hacer'i ver, dedi. Sare dışarı çıkartılıp, ona Hacer verildi ve geri geldi. İbrâhim onun geldiğini fark edince namazını bitirip durum nedir, dedi. Sare: O, kâfir ve facirin elini Allah benden uzak tuttu ve ayrıca hizmetime de Hacer'i verdi, dedi."* Muhammed b. Sirin dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) bu hadisi naklederken şöyle derdi: İşte sizin anneniz budur, ey semanın suyunun (yağmurun) evlatları![474]

474 Buhârî, 3358, 5084; Müslim, 2371; Ebû Dâvûd, 2212; Ahmed, II, 403; İbn Hibbân, 5737; Beyhakî, VII, 366

Scanned with CamScanner

فَرَجَعُوٓا إِلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ فَقَالُوٓا إِنَّكُمْ أَنتُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٦٤﴾ ثُمَّ نُكِسُوا
عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَٰٓؤُلَآءِ يَنطِقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ
مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكُمْ شَيْـًٔا وَلَا يَضُرُّكُمْ ﴿٦٦﴾ أُفٍّ لَّكُمْ وَلِمَا
تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

64. Kendi vicdanlarına dönerek (birbirlerine) dediler ki: "Muhakkak asıl zalimler sizlersiniz."

65. Sonra baş aşağı edildiler de: "Sen de çok iyi bilirsin ki bunlar konuşamazlar" (dediler.)

66. Dedi ki: "Peki, Allah'tan başka size fayda ve zarar veremeyen şeylere ibadet eder misiniz?"

67. Yuh size ve sizin Allah'tan başka taptıklarınıza! Hala aklınızı başınıza almayacak mısınız?

Tefsiri:

Yüce Allah, İbrâhim'in kavmine söyleyeceklerini söyledikten sonra durumlarını *"kendi vicdanlarına dönerek"* buyruğuyla haber vermektedir. Yani putlarını koruyup, himaye etmedikleri için kendilerini kınadılar. *"Dediler ki: Muhakkak asıl zalimler sizlersiniz."* Yani putlarınızı yanlarında koruyucuları olmadan ihmal edip, terk ettiğiniz için haksızlık yaptınız.

"Sonra baş aşağı edildiler." Yani başlarını yere eğdiler ve şöyle dediler: *"Sen de çok iyi bilirsin ki, bunlar konuşamazlar."* Katâde: Onlar çok kötü bir şaşkınlığa düştüler ve: *"Sen de çok iyi bilirsin ki, bunlar konuşamazlar"* dediler.

Süddî de: *"Sonra baş aşağı edildiler"* buyruğunu, yani fitnenin içine baş aşağı edildiler, diye açıklamıştır. İbn Zeyd ise, görüşleri hususunda diye açıklamıştır. Katâde'nin açıklaması mana bakımından daha açık ve güçlüdür. Çünkü onlar bu yaptıklarını şaşkınlık ve acizliklerinden dolayı yapmışlardı. Bunun için de ona: *"Sen de çok iyi bilirsin ki, bunlar konuşamazlar"* demişlerdi. Yani sen bize nasıl olur da eğer konuşabiliyorlarsa onlara sorun, diyorsun. Onların konuşmadıklarını sen de biliyorsun. İşte o vakit onlar bunu itiraf edince, İbrâhim onlara dedi ki: *"Peki, Allah'tan başka size fayda ve zarar ve-*

Scanned with CamScanner

remeyen şeylere ibadet eder misiniz?" Yani bu putlar konuşamıyorsa, fayda ve zarar veremiyorsa neden Allah'tan başka onlara ibadet ediyorsunuz?

"Yuh size ve sizin Allah'tan başka taptıklarınıza! Hala aklınızı başınıza almayacak mısınız?" O halde; ancak cahil, zalim ve günahkârlar için söz konusu olabilecek bir hal olan içinde bulunduğunuz bu sapıklık ve katmerli küfür üzerinde hiç düşünmeyecek misiniz?

İbrâhim böylelikle onlara karşı delili ortaya koymuş ve bunu kabul etmek zorunda kalmışlardı. Bu sebeple yüce Allah: *"İşte bu, kavmine karşı İbrâhim'e verdiğimiz hüccetimizdir"* (En'âm, 83) buyurmuştur.

Selâmet Yurdu Olan Ateş:

قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانْصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾ وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴿٧٠﴾

68. Dediler ki: "Eğer (bir şey) yapacaksanız onu ateşle yakın, ilahlarınıza yardım etmiş olursunuz."

69. "Ey ateş, İbrâhim'e karşı serin ve selâmet ol" dedik.

70. Ona bir tuzak kurmak istediler. Bizse onları en büyük zarara uğrayanlar kıldık.

Tefsiri:

Onların delilleri çürütülüp, acizlikleri ortaya çıkıp, hak galip gelip, batıl def edilince bu sefer krallarının makam ve mevkisini kullanma yoluna saptılar ve: *"Eğer (bir şey) yapacaksanız onu ateşle yakın"* dediler. Bu maksatla oldukça çok miktarda odun topladılar. Süddî dedi ki: Hatta kadın hastalanır ve eğer iyileşirse İbrâhim'i yakmak için odun taşıyacağını adardı. Sonra bu odunu çukur bir yere yığdılar ve onu ateşe verdiler. Muazzam bir harareti ve yüksek alevleri vardi. Asla böyle bir ateş yakılmamıştı. İbrâhim (a.s)'ı İranlı göçebelerden Kürtlerden bir adamın onlara fikir vermesi üzerine mancınığın kefesine koydular. -Şuayb el-Cebei dedi ki: Bu kişinin adı Heyzen'di.- Allah onu yerin dibine geçirdi. Kıyamet gününe kadar içine inmeye devam ede-

Scanned with CamScanner

cek. İbrâhim'i ateşe attıkları vakit: *"Hasbinallah ve ni'me'l-vekil: Allah bana yeter, o ne güzel vekildir"* dedi.

[4606] Nitekim Buhârî'nin de İbn Abbâs'tan naklettiği rivayete göre o *"hasbinallah ve ni'me'l-vekil: Allah bana yeter, o ne güzel vekildir"* dedi (ve sözlerini şöyle sürdürdü): İbrâhim, bunu ateşe atıldığı zaman söyledi, Muhammed de *"insanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun"* dedikleri zaman bu sözü söyledi. *"Bu, onların imanlarını arttırdı ve: Allah bize yeter, o ne güzel vekildir, dediler."* (Âl-i İmran, 173) [475]

[4607] Hâfız Ebû Ya'lâ dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İbrâhim (a.s) ateşe atıldığı vakit: Allah'ım! Şüphesiz ki sen semada bir ve teksin. Ben de yeryüzünde sana ibadet eden tek kişiyim, dedi."*[476]

Rivayet olunduğuna göre İbrâhim'i bağlamaya başladıkları vakit: La ilahe illa ente subhanek, leke'l-hamd ve leke'l-mülk, la şerike lek: Senden başka ilah yoktur, seni her türlü eksiklikten tenzih ederim. Hamd, yalnız sanadır. Mülk yalnız senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur, dedi.

Şuayb el-Cebei dedi ki: O sırada onaltı yaşında idi. Allah en iyi bilendir.

Seleften bazılarının naklettiğine göre İbrâhim havada iken Cebrâil ona gelerek: Bir ihtiyacın var mı diye sordu. O: Senden bir ihtiyacım yok. Allah'tan ise evet var, dedi.

Said b. Cubeyr -ki bu İbn Abbâs'tan da rivayet edilmektedir- dedi ki: İbrâhim ateşe atılınca yağmurun hazinedarı: Ne zaman yağmur yağdırmam emrolunacak da onu salıvereyim demeye koyuldu. Ama Allah'ın emri onun alacağı emirden hızlı geldi. Allah: *"Ey ateş, İbrâhim'e karşı serin ve selâmet*

475 Hadis sahihtir. Buhârî, 4563

476 Zayıftır. Bezzâr, 2349 Keşfu'l-Estar; Darimi, er-Reddu ale'l-Cehmiyye, 75; Ebû Nuaym, I, 19; Hatib, X, 346; Zehebî, Mizan, 8326; Heysemi, Mecma, 13766'da: Senedinde Asım b. Ömer b. Hafs vardır. İbn Hibbân sika olduğunu söylemiş ve hata eder, (sikalara) muhalefet eder. Cumhur zayıf olduğunu söylemiştir, demiştir. Heysemi bunu böylece kaydetmiştir. Bunu Zehebî'ye nispet ederek: Asım b. Behdele demiştir. Asım, hıfzı kötü ama doğru sözlü birisidir. Diğer taraftan senedinde Ebû Câfer er-Râzî vardır ki adı İsa b. Abdullah'tır. Cumhur zayıf olduğunu söylemiştir. Yine senedinde Ebû Hişam Muhammed b. Yezîd vardır ki, Buhârî şöyle demiştir: Ben ilim adamlarının onu zayıf olduğu üzerinde ittifak ettiklerini gördüm. İbn Numeyr dedi ki: Hadis çalardı. Zehebî oldukça gariptir sözüyle hadisin zayıf olduğunu da söylemiştir.

Scanned with CamScanner

ol" buyurdu. (Said) dedi ki: Yeryüzünde sönmedik hiçbir ateş kalmadı. Ka'b el-Ahbar dedi ki: O gün hiç kimse hiçbir ateşten yararlanamadı ve ateş İbrâhim'in bağları dışında hiçbir şeyini de yakmadı.

Sevrî, A'meş'ten, o bir şeyhten (raviden), o Ali b. Ebî Tâlib'den *"ey ateş İbrâhim'e karşı serin ve selâmet ol dedi"* buyruğu hakkında: Ateş ona onu öldürecek noktaya varacak kadar soğudu, nihayet ona *"ve selâmet ol"* denildi dediğini nakletmektedir.[477] (Ali) dedi ki: Ona zarar verme, (demektir).

İbn Abbâs ve Ebu'l-Âliye de şöyle demektedir: Şayet aziz ve celil olan Allah: "Ve selâmet ol" dememiş olsaydı onun soğuması İbrâhim'i rahatsız edecekti.

Cuveybir de Dahhâk'tan: *"İbrâhim'e karşı serin ve selâmet ol"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Ona çok miktarda odun yığdılar. Ve odunu her taraftan ateşe verip yaktılar. İbrâhim, nihayetinde Allah ateşi söndürünceye kadar ateş ona hiçbir şekilde dokunmamış olduğu halde sabahı etti. (Dahhâk devamla) dedi ki: Naklettiklerine göre Cebrâil onunla birlikte idi ve yüzündeki teri siliyordu. At eşten ona bunun dışında hiçbir şey isabet etmedi. Süddî: Ateşte gölge meleği onunla birlikte idi.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: el-Minhal b. Amr: Bana haber verildiğine göre İbrâhim ateşe atıldı, o ateşte ya elli yahut kırk gün kaldı, dedi. İbrâhim dedi ki: Ateşteyken geçirdiğim gece ve gündüzlerden daha hoş hiçbir zaman geçirmedim. Hayatımın ve yaşantımın tamamının ateşte olduğum sıradaki yaşantım gibi olmasını çok arzu ederdim.

Ebû Zur'a b. Amr b. Cerîr de Ebû Hureyre'den şöyle dediğini nakletmektedir: İbrâhim ateşte iken üzerinden kapak kaldırıldığı zaman babası alnının terlemekte olduğunu gördü. İşte o vakit, İbrâhim'in babası söylediği en güzel sözü söyledi: Senin Rabbin ne iyi Rabmiş ey İbrâhim, dedi.

Katâde dedi ki: O gün gelen bütün hayvanlar mutlaka onun ateşini söndürmeye uğraştı. Kertenkele hariç.

---

477 Bu rivayet mü'minlerin emiri Ali b. Ebî Tâlib'den sahih gelmemiştir. Hiçbir zaman ateş onu öldürecek noktaya yaklaşmamıştır. O Allah'ın koruması ve gözetimi altında idi. Bu rivayetin senedinde ismi verilmedik bir ravi vardır. Doğrusu şu söylenen sözlerdir: Şayet Allah *"ve selamet ol"* buyurmamış olsaydı, soğuğundan onu öldürebilirdi. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

[4608] Zührî dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onun öldürülmesini emretti ve ona fasıkçık adını verdi.[478]

[4609] İbn Ebî Hâtim dedi ki: el-Fâkih b. el-Muğîre el-Mahzumî'nin azatlı cariyesi dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın evine girdim. Evinde bir mızrak gördüm. Ey mü'minlerin annesi bu mızrağı ne yapıyorsun, dedim. Şu cevabı verdi: Onunla kertenkeleleri öldürüyoruz. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki İbrâhim ateşe atıldığı vakit yeryüzünde ateşi söndürmeye çalışmadık hiçbir canlı hayvan kalmadı. Kertenkele hariç. O İbrâhim'in ateşini üflüyordu."* Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize onu öldürmemizi emretti.[479]

"Ona bir tuzak kurmak istediler. Bizse onları en büyük zarara uğrayanlar kıldık." Yenilgiye düşenler ve en çok alçalanlar kıldık. Çünkü onlar Allah'ın nebîsine tuzak kurmak istemişlerdi. Allah da onlara tuzak kurdu ve nebîsini ateşten kurtararak orada yenik düşürüverdi.

Atiyye el-Avfî dedi ki: İbrâhim ateşe atılınca kralları onu görmek üzere geldi. Bir kıvılcım sıçrayıp onun başparmağına düştü ve bir yün parçası gibi onu yaktı.

Lût ve Kavmi:

وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَٰقَ ۖ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ ﴿٧٢﴾ وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ ۚ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ ﴿٧٣﴾ وَلُوطًا آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَائِثَ ۗ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ ﴿٧٤﴾ وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا ۖ إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾

478 Bu mürsel bir rivayettir. Zührî'nin mürsel rivayetleri ise hadis ilimleri (ıstılahları) kaynaklarında tespit edildiği üzere vahidirler. Bir sonraki rivayete de bakınız.

479 Senedi zayıftır. Senedinde Ahmed b. Abdurrahman Ebû Ubeydullah vardır ki İbn Adiyy: Ben Mısır hadis âlimlerinin onun zayıf olduğunu ittifakla kabul ettiklerini gördüm demiştir. İbn Hibbân da: Ömrünün son zamanlarında münker birtakım rivayetler nakletti; İbn Yunus: Onun rivayeti delil olmaz, demiştir.

Scanned with CamScanner

71. Biz onu ve Lut'u âlemler için bereketlendirdiğimiz arza kurtardık.

72. Ve ona İshâk'ı, istediğinden ayrı olarak da Yakûb'u bağışladık. Onların her birini de salih kimseler kıldık.

73. Onları emrimizle doğru yolu gösteren önderler kıldık. Onlara hayırlar yapmayı, namazı dosdoğru kılmayı ve zekâtı vermelerini vahyettik. Onlar yalnızca bize ibadet eden kimselerdi.

74. Lut'a da hikmet ve ilim verdik. Onu kötülükleri işleyen o ülkeden kurtardık. Çünkü onlar kötü bir kavim idiler. Hem fasıktılar.

75. Ve biz onu rahmetimizin içine aldık. Çünkü o salihlerdendi.

Tefsiri:

Yüce Allah İbrâhim (a.s) hakkında haber veriyor: Allah onu kavminin ateşinden esenliğe kavuşturdu. Onların arasından Şam topraklarına, Şam'ın mukaddes topraklarına muhacir olarak çıkardı. Nitekim Rebî' b. Enes, Ebu'l-Âliye'den, o Ubeyy b. Ka'b'dan yüce Allah'ın: *"Âlemler için bereketlendirdiğimiz arza"* buyruğunu açıklamak üzere şöyle dediğini nakletmektedir: Şam'a götürdük. Ne kadar tatlı su varsa mutlaka (Mescid-i Aksa'daki) kayanın altından çıkar. Ebu'l-Âliye de böyle demiştir. Katâde dedi ki: İkisi (İbrâhim ile Lut) Irak topraklarında idi, Şam'a (hicret etmeleri sûretiyle) kurtarıldılar. Deniliyordu ki: Şam hicret yurdunun direğidir. Yerden ne eksilirse Şam'a ilave edilir. Şam'dan ne eksilirse Filistin'e ilave edilir. Yine denilirdi ki: Orası mahşer ve nüşur yeridir. Meryem oğlu İsa (a.s) da oraya inecektir, Mesih Deccal orada olacaktır.

Ka'b el-Ahbar da yüce Allah'ın: *"Âlemler için bereketlendirdiğimiz arz"* buyruğunu Harran diye açıklamıştır.

Süddî dedi ki: İbrâhim ile Lut Şam taraflarına doğru yola çıktılar. İbrâhim Harran hükümdarının kızı olan Sare ile karşılaştı. Sare, kavminin dinini tenkit etmiş birisi idi. O da onu kıskandırmamak şartıyla onunla evlendi. Bunu İbn Cerîr rivayet etmiştir ve garip bir rivayettir. Meşhur olan ise Sare'nin onun amcasının kızı olduğudur. Onunla birlikte topraklarından muhacir olarak çıktığıdır. Avfî, İbn Abbâs'tan Mekke'ye hicret etti, demiştir. (Devamla dedi ki): Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz insanlar için ilk kurulan ev, Mekke'de bulunan*

Scanned with CamScanner

âlemlere mübarek ve hidayet olmak üzere kurulan evdir." (Âl-i İmran, 96) buyruğunu hiç dinlemedin mi?

"Ona İshâk'ı ve istediğinden ayrı olarak da Yakûb'u bağışladık." Atâ ve Mücâhid: Bir bağış olarak verdik diye açıkladı. İbn Abbâs, Katâde ve Hakem b. Uteybe de, nafile (istediğinden ayrı olarak) oğlun oğlu demektir. Yani Yakup, İshâk'ın oğludur, demek istiyor. Nitekim yüce Allah: *"Biz ona (Sare'ye) İshâk'ı, İshâk'ın ardından da Yakûb'u müjdeledik"* (Hûd, 71) buyurmaktadır.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de dedi ki: O tek bir evlat istedi ve: *"Rabbim bana salihlerden (bir evlat) bağışla"* dedi. (Sâffât, 100) Allah ona İshâk'ı verdi. Ayrıca istediğinden ayrı olarak da Yakûb'u fazladan verdi.

"Onların her birini de salih kimseler kıldı." Yani hepsi de hayırlı ve salih kimselerdi.

"Onları emrimizle doğru yolu gösteren" yani Allah'ın yoluna izniyle davet eden *"önderler"* kendilerine uyulan kimseler *"kıldık."* Bundan dolayı da yüce Allah devamında şöyle buyurmaktadır:

"Onlara hayırlar yapmayı, namazı dosdoğru kılmayı ve zekâtı vermelerini vahyettik." Burada özel olan (namaz kılmak, zekât vermek emirleri) genel olana (hayırlar yapmak) atfedilmiş bulunmaktadır.

"Onlar yalnızca bize ibadet eden kimselerdi." Yani onlar insanlara verdikleri emirleri bizzat kendileri de yaparlardı.

Daha sonra yüce Allah Lut'u söz konusu etmektedir -ki Lut'un babası Hârân, onun da babası Âzer'dir.- İbrâhim'e iman edip ona uydu, onunla birlikte hicret etti.

Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Lut kendisine iman etti ve: Doğrusu ben Rabbime hicret edeceğim, dedi."* (Ankebût, 26) Allah ona (Lut'a) hikmet ve ilim verdi, ona vahiy gönderdi ve onu nebî yaptı, Sedum ve çevresindekilere onu peygamber olarak gönderdi. Ona muhalefet ettiler, onu yalanladılar. Allah da onları helâk etti ve onların ülkelerini başlarına yıktı. Aziz Kur'ân'ın birkaç yerinde onların haberlerini bize kıssa olarak anlattığı gibi. Bu sebeple yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Onu kötülükleri işleyen o ülkeden kurtardık. Çünkü onlar kötü bir kavim idiler, hem fasıktılar ve biz onu rahmetimizin içine aldık. Çünkü o salihlerdendir."*

Scanned with CamScanner

Nûh ve Kavmi:

وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِن قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾

76. Nûh'u da an. Hani o, daha önce bize dua etmişti de onun duasını kabul edip, hem onu, hem ailesini o büyük sıkıntıdan kurtarmıştık.

77. Âyetlerimizi yalanlayan kavminden onun intikamını aldık. Çünkü onlar kötü bir kavim idiler. Bundan ötürü hepsini suda boğduk.

Tefsiri:

Şanı yüce Allah, kulu ve Rasûlü Nûh (a.s)'ın kavmi kendisini yalanlayınca kavmine yaptığı bedduayı kabul ettiğini haber vermektedir: *"Nihayet o Rabbine: Ben gerçekten yenik düşürüldüm. Artık intikamımı al diye dua etti."* (Kamer, 10); *"Nûh dedi ki: Rabbim yeryüzünde kâfirlerden dönüp dolaşan bir kimse bırakma. Çünkü eğer sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar ve kötü kimseden, aşırı giden kâfirden başka evlat doğurmazlar."* (Nûh, 26-27) Bundan dolayı yüce Allah burada da: *"Nûh'u da an. Hani o daha önce bize dua etmişti de onun duasını kabul edip hem onu, hem"* ona iman eden *"ailesini o büyük sıkıntıdan"* yani darlıktan, yalanlanmaktan ve eziyetten *"kurtarmıştık"* buyurmaktadır.

Yüce Allah bir başka yerde de: *"Aleyhine önceden söz geçmiş olanlar hariç, aile efradını ve iman edenleri (geminin) içine yükle. Zaten onunla birlikte ancak çok az kimse iman etmişti."* (Hûd, 40) buyurmaktadır.

Nûh (a.s) kavmi arasında elli yıl eksiğiyle bin yıl kalmış, onları yüce Allah'a davet etmiş ancak pek azı dışında onlardan kimse iman etmemişti. Ona çeşitli eziyetler yapmaya kalkışıyor ve nesil be nesil, kuşak be kuşak onlara muhalefet etmeyi birbirlerine tavsiye ediyorlardı.

"Âyetlerimizi yalanlayan kavminden onun intikamını aldık." Onu yalanlayan kavimden zafer kazanmış olarak kurtardık, koruduk. *"Çünkü onlar kötü bir kavim idiler, bundan ötürü hepsini suda boğduk."* Yani Allah onları toptan helâk etti. Yeryüzünde onlardan kimse kalmadı. Çünkü nebîleri onlara beddua etmişti.

Scanned with CamScanner

Dâvûd ve Süleyman:

وَدَاوُۥدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ ۚ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ ۚ وَكُلًّا ءَاتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُۥدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ ۚ وَكُنَّا فَاعِلِينَ ﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنَٰهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِّنۢ بَأْسِكُمْ ۚ فَهَلْ أَنتُمْ شَٰكِرُونَ ﴿٨٠﴾ وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِۦٓ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَٰرَكْنَا فِيهَا ۚ وَكُنَّا بِكُلِّ شَىْءٍ عَٰلِمِينَ ﴿٨١﴾ وَمِنَ الشَّيَٰطِينِ مَن يَغُوصُونَ لَهُۥ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَٰلِكَ ۖ وَكُنَّا لَهُمْ حَٰفِظِينَ ﴿٨٢﴾

78. Dâvûd ve Süleyman'ı da an. Hani kavmin koyunlarının girdiği ekin hakkında hüküm veriyorlardı. Biz onların hükümlerine tanık idik.

79. Biz onu (hükmü) hemen Süleyman'a kavratmıştık. Bununla beraber her birine hikmet ve ilim verdik. Dâvûd'a da onunla birlikte tesbih etsinler diye dağları ve kuşları musahhar kıldık. Yapanlar bizleriz.

80. Ve biz ona sizin faydanıza sizi savaşlarınızda korusun diye giyecek (zırh) yapma sanatını öğrettik. Acaba şükredecek misiniz?

81. Süleyman'ın emrine de şiddetli rüzgârı verdik. Onun emriyle bereket verdiğimiz toprağa hızlıca götürürdü. Biz her şeyi bilenleriz.

82. Şeytanlardan onun için denize dalan ve bundan başka işler görenleri de (emrine vermiştik). Onları gözetenler bizlerdik.

Tefsiri:

Ebû İshâk, Murre'den, o İbn Mesruk'dan naklederek dedi ki: Söz konusu olan ekin salkımları olmuş üzüm bağı idi. Şureyh de böyle demiştir. İbn Abbâs ('koyunların girdiği' diye meallendirilen) "*nefş*"in otlamak anlamına geldiğini söylemiştir. Şureyh, Zührî ve Katâde, *nefş* geceleyin olur derken, Katâde ayrıca *nehl* de gündüzün olur, demiştir.

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr dedi ki: Murre'den, o İbn Mes'ud'dan yüce Allah'ın: *"Dâvûd ve Süleyman'ı da an. Hani kavmin koyunlarının girdiği ekin hakkında hüküm veriyorlardı"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu, salkımları olmuş üzüm bağı idi. Koyunlar orayı ifsad etti. (Devamla) dedi ki: Dâvûd koyunların bağın sahibine ait olacakları hükmünü verdi. Süleyman: Ya bundan başkası nasıl olur ey Allah'ın Nebîsi? dedi. Dâvûd: O nasıl olur? dedi. Süleyman: Bağı koyunların sahibine verirsin, o da o bağın bakımını eski haline dönünceye kadar yapar. Bu arada koyunları da bağın sahibine verirsin, o koyunlardan istifade eder. Nihayet bağ eski haline dönünce bağı sahibine verirsin, koyunları da sahibine verirsin. İşte yüce Allah'ın: *"Biz onu hemen Süleyman'a kavratmıştık"* buyruğu bunu anlatmaktadır. el-Avfî de İbn Abbâs'tan böylece rivayet etmiştir.

Hammad b. Seleme, Ali b. Zeyd'den naklen dedi ki: Bize Halife, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini tahdis etti: Dâvûd koyunların ekin sahibine verilmesi hükmünü verdi. Çobanlar beraberlerinde köpeklerle birlikte çıkınca Süleyman onlara: Aranızda nasıl hüküm verdi, diye sordu, ona hükmü bildirdiler.

Süleyman: Şayet ben başınıza yönetici olursam başka türlü hüküm vereceğim, dedi. Bu durum Dâvûd'a haber verilince onu çağırdı ve: Aralarında nasıl hüküm verirsin, dedi. Süleyman şu cevabı verdi: Koyunları ekinin sahibine veririm. Böylelikle o koyunların yavruları, sütleri, yağları ve diğer faydalı şeyleri onlara ait olur. Buna karşılık koyun sahipleri de ekin sahipleri için ekinlerini eski haline getirinceye kadar bakar, işler. Ekin ilk haline gelince ekin sahipleri ekinlerini alırlar, koyunları da sahiplerine geri verirler.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mesruk dedi ki: Koyunların girip bozdukları ekin aslında koyunların girip tahrip ettikleri üzüm bağı idi. O bağda yemedik ne bir salkım, ne bir yaprak bırakmadılar. Bağ sahipleri Dâvûd'a geldiler, o da onlara koyunları tamamen verdi. Süleyman şöyle dedi: Hayır, koyunlar alınıp bağ sahiplerine verilir. Sütleri ve diğer yararlı ürünleri onların olur. Bağ da koyun sahiplerine verilir, onlar da onun bakımını yaparlar, ıslah ederler ta ki koyunların içine daldığı geceki haline geri gelinceye kadar sonra da koyun sahiplerine koyunları, bağ sahiplerine de bağları verilir. Şureyh, Murre, Mücâhid, Katâde, İbn Zeyd ve daha başkaları da böyle demişlerdir.

İbn Cerîr dedi ki: Bize İsmail, Âmir'den şöyle dediğini bildirdi: İki adam kadı Şureyh'in yanına geldi. Onlardan biri: Bunun koyunları benim eğrilmiş

Scanned with CamScanner

yünümü kopardı, dedi. Şureyh: Gündüz mü yoksa gece mi oldu, dedi. Eğer gündüz ise, koyun sahibinin bir sorumluluğu yoktur, şayet gece ise tazminat ödeyecektir. Sonra da: *"Dâvûd ve Süleyman'ı da an. Hani kavmin koyunlarının girdiği ekin hakkında hüküm veriyorlardı..."* âyetini okudu. Şureyh'in bu söylediği İmam Ahmed'in, Ebû Dâvûd'un, İbn Mâce'nin, Leys b. Sa'd'ın, Zührî'den, onun Haram b. Muhayyisa'dan diye rivayet ettiği hadise benzemektedir:

[4610] Bu rivayete göre Bera b. Âzib'in devesi bir bahçeye girmişti. O bahçede bazı zararlara sebep oldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bahçe sahiplerinin gündüzün bahçelerini korumakla yükümlü oldukları, davarların ise geceleyin sebep oldukları teleflerin davar sahipleri tarafından tazminat edileceği hükmünü verdi.[480] Bu hadisin illetli olduğu da söylenmiştir. Biz buna dair geniş açıklamaları el-Ahkâm adlı eserimizde yapmış bulunuyoruz. Başarı Allah'tandır.

"Biz onu hemen Süleyman'a kavratmıştık. Bununla beraber her birine hikmet ve ilim verdik." İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Hammad'ın, Humeyd'den tahdis ettiğine göre Iyas b. Muâviye hakim olarak tayin edilince, yanına el-Hasen geldi ve ağladı. Ona, neden ağlıyorsun deyince, şu cevabı verdi: Ey Ebû Said, bana ulaştığına göre hakimlerin durumu şudur: Eğer bir adam içtihad eder de hata ederse o cehennemdedir. Şayet bir adamı hevası başka bir tarafa kaydırırsa o da cehennemdedir. Ama bir adam içtihad edip de isabet ederse o cennettedir.

Buna karşılık Hasan-ı Basrî ona şöyle dedi: Şüphesiz Allah'ın Dâvûd ve Süleyman'ın -her ikisine ve bütün nebîlere selâm olsun- haberine dair bize anlattıklarında (meselemizle ilgili) bir hüküm vardır ve bu hüküm şu insanların sözlerinden geri dönmelerini sağlamalıdır. Yüce Allah: *"Dâvûd ve Süleyman'ı da an. Hani kavmin koyunlarının girdiği ekin hakkında hüküm veriyorlardı. Biz onların hükümlerine tanık idik"* buyurmakta ve yüce Allah Süleyman'ı övmekle birlikte Dâvûd'u da yermemektedir. Sonra Hasan şun-

480 Ebû Dâvûd, 35; İbn Mâce, 2332; İbnu'l-Carud, 796; Hakim, II, 47 değişik yollardan Zührî'den böylece rivayet etmişlerdir. Hadis mürseldir. Mevsul olarak Ebû Dâvûd, 3569; Ahmed, V, 436; Beyhakî, VIII, 342'de Abdurrezzak, Ma'mer'den, o Zührî'den, o Haram b. Muhayyisa'dan, o babasından böylece rivayet etmiştir. Buna dair geniş bilgi için bk. İbnu'l-Arabî, Ahkâm, 1497 -tahricimizle-

Scanned with CamScanner

ları ekledi: Allah hakimlerden üç söz almıştır: Hükmü az bir bedele satmamaları, hüküm verecekleri vakit hevalarına uymamaları ve hüküm vermek hususunda hiç kimseden korkmamaları. Sonra Hasan şu buyrukları okudu: *"Ey Dâvûd, biz seni gerçekten yeryüzünde bir halife kıldık. O halde insanlar arasında hak ile hükmet, sakın hevaya uyma. O takdirde seni Allah'ın yolundan saptırır."* (Sâd, 26) Yine yüce Allah: *"Artık insanlardan korkmayın, yalnız benden korkun"* (Mâide, 44) buyurdu. Ayrıca: *"Âyetlerimi az bir bedele satmayın"* (Bakara, 41) buyurdu.

Derim ki: Ama nebîler'in -hepsine selâm olsun- tümü hatadan korunmuşlar, aziz ve celil olan Allah tarafından desteklenmişlerdir. Bu husus da, selef ve halefin muhakkik âlimleri arasında görüş ayrılığının olmadığı bir hususdur.

[4611] Onların dışındakilere gelince Buhârî'nin Sahih'inde Amr b. el-Âs'tan şöyle dediği sabit olmuştur: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Hakim içtihad edip de isabet ederse onun iki ecri vardır. Eğer ictihat eder de hata ederse onun bir ecri vardır."*[481]

İşte bu hadis, açık bir nas olarak Iyas'ın Hakim'in içtihad edip de hata etmesi halinde ateşte olacağı şeklindeki vehmini (yanılgısını) reddetmektedir. Allah en iyi bilendir.

[4612] Sünen'de şu hadis kaydedilmiştir: *"Hakimler üç türlüdür. Bir tür hakim cennette, iki tür hakim de cehennemdedir. Bir adam hakkı bilir, hakka göre hüküm verecek olursa o cennettedir. Bir adam da insanlar arasında bilgisizce hüküm verirse o cehennemdedir. Bir diğer adam hakkı bilmekle birlikte ona aykırı hüküm verecek olursa o da cehennemdedir."*[482]

İmam Ahmed'in Müsned'inde kaydettiği şu rivayet Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen kıssaya yakındır. O dedi ki:

---

481 Buhârî, 7352; Müslim, 1716; Ebû Dâvûd, 3574; Ahmed, IV, 198; İbn Mâce, 2314; İbn Hibbân, 5061

482 Hasendir. Ebû Dâvûd, 3573; İbn Mâce, 2315; Hakim, IV, 90; Beyhakî, Şuab, 7531'de Bureyde yoluyla senedi hasendir. Ayrıca buna İbn Ömer tarafından rivayet edilen ve Mecma', IV, 193'te belirtildiği üzere Taberânî'nin Kebîr'de kaydettiği ve Kuda'inin 317'de zikrettiği -ki Heysemi ravileri sikadırlar demiştir- hadis de bunun lehine şahitlik etmektedir.

Scanned with CamScanner

[4613] Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İki kadın vardı. Her birisinin yanında oğlu da vardı. Kurt gelip iki oğlandan birisini kapıp gitti. Kadınlar Dâvûd'un hükmüne başvurdular. Dâvûd çocuğun büyük kadına ait olduğu hükmünü verdi. Dışarı çıktılar. Süleyman onları çağırdı ve: Bana bıçağı getirin de bu çocuğu ortadan bölüp bunlara paylarını vereyim, dedi. Bu sefer küçük kadın: Allah'ın rahmeti üzerine olsun, hayır, bu çocuk onundur. Sen bunu ikiye bölme, dedi. Bunun üzerine Süleyman çocuğun küçük kadına ait olduğu hükmünü verdi."*[483] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde rivayet etmiş, Nesâî de Kaza/yargı bölümünde bu hadisi zikretmeden önce: "Hakimin hakkı öğrenmek için vereceği hükmün aksi istikamette izlenim vermesi" başlığını açmıştır.

Hâfız Ebu'l-Kâsım İbn Asâkir'in Dımaşk Tarih'inde Süleyman (a.s)'ın biyografisini kaydederken el-Hasan b. Süfyân yoluyla zikrettiği şu kıssa da bunun gibidir. Mücâhid yoluyla İbn Abbâs'tan diye zikrettiği uzun kıssanın özeti şudur: İsrâiloğulları zamanında güzel bir kadın vardı. Onların ileri gelenlerinden dört kişi o kadına sahip olmak istedi. Fakat kadın bunların her birisine karşı koydu, kabul etmedi. Kendi aralarında o kadının aleyhine bir komplo kurup Dâvûd (a.s)'ın huzurunda bu işe alıştırmış olduğu bir köpeği ile cinsi münasebet kurduğuna dair şahitlik ettiler. Dâvûd onun recm edilmesini emretti.

Aynı günün akşamı olunca Süleyman oturdu, onunla birlikte onun gibi birkaç çocuk da toplandı. Süleyman hakim oldu, çocuklardan dört kişi de o komplocuların kılığına girdi, bir diğeri de kadın kılığına girdi. O dört kişi kadın aleyhine bir köpekle cinsi münasebet kurduğuna dair şahitlik ettiler. Süleyman: Bu dört kişiyi birbirinden ayırın, dedi. Süleyman onların ilkine: Köpeğin rengi neydi, diye sordu. Adam, siyahtı, dedi. Onu tek başına bir köşeye ayırdı. Diğerini çağırdı, ona da köpeğin rengini sordu, o da kırmızıdır, dedi. Diğeri alacalıydı, dedi, diğeri beyazdı, dedi. Süleyman dördünün de öldürülmesini emretti. Bu husus Dâvûd'a anlatıldı, o da derhal o dört kişiyi çağırdı ve onlara da ayrı ayrı köpeğin rengini sordu. Ona değişik cevaplar vermeleri üzerine öldürülmelerini emretti.[484]

---

483 Buhârî, 3427, 6769; Müslim, 1720; Nesâî, VIII, 234-236; Ahmed, II, 322, 340; İbn Hibbân, 5066

484 Bu rivayet kitap ehlinden alınmıştır. Muhtemelen kesinlikle İbn Abbâs'tan sahih olarak gelmemiştir. Çünkü senetteki Velid b. Müslim tesviye tedlisi yapar ve burada an lafzını kullanmıştır. Oldukça garip bir rivayettir.

Scanned with CamScanner

"Dâvûd'a da onunla birlikte tesbih etsinler diye dağları ve kuşları musahhar kıldık. Yapanlar bizleriz" buyruğuna gelince: Bunun sebebi kitabı Zebur'u çok güzel sesiyle okumasıdır. O Zebur'u terennüm ettiğinde havada kuşlar durur, ona cevap verir, dağlar da yankılanarak ona cevap verirdi.

[4614] Bundan dolayı Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin Kur'ân okumakta olan Ebû Mûsâ el-Eş'ari'nin evinin yakınından geçerken -ki onun da oldukça güzel bir sesi vardı- durmuş, onun Kur'ân okumasını dinlemiş ve: *"Gerçekten buna Dâvûd ailesinin mizmarlarından verilmiş bulunuyor"* buyurmuştu. Ebû Mûsâ da: Ey Allah'ın Rasûlü! Senin okumamı dinlediğini bilmiş olsaydım senin için çok daha güzel okurdum, dedi.[485]

Ebû Osman en-Nehdi dedi ki: Ben, Ebû Mûsâ (radıyallâhu anh)'ın sesi gibi ne zil, ne ud, ne de bir zurna sesi dinlemiş değilim. Bununla birlikte Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Buna Dâvûd hanedanının mizmarlarından bir mizmar verilmiştir"* buyurmuştur.

"Ve biz ona sizin faydanıza sizi savaşlarınızda korusun diye giyecek" yani zırh *"yapma sanatını öğrettik."* Katâde dedi ki: Ondan önce zırhlar geniş plaka parçalar halinde idi. Halkalar halinde zırhı ilk dokuyan kişi odur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ona demiri de yumuşatmıştık. Uzun, geniş zırhlar yap, dokumada işini sağlam tut, (demiştik.)"* (Sebe, 10-11) Yani halkayı geniş tutma, o takdirde çivi oynar, çiviyi de kalın tutma, o vakit halkayı deler. Bundan dolayı yüce Allah (burada): *"Sizi savaşlarınızda korusun diye"* buyurmaktadır. *"Acaba"* Allah'ın üzerinizdeki nimetlerine *"şükredecek misiniz?"* Çünkü kulu Dâvûd'a böyle bir ilham verdi ve ona sizin için bunu öğretti.

"Süleyman'ın emrine de şiddetli rüzgârı verdik." Yani Süleyman'ın emrine hızlıca esen rüzgârı verdik, musahhar kıldık. *"Onun emriyle bereket verdiğimiz toprağa"* yani Şam topraklarına hızlıca götürürdü. *"Biz her şeyi bilenleriz."* Bu şöyle oluyordu: Onun ahşaptan bir yaygısı vardı. Onun üzerine ülke idaresi için gerek duyulan her şey, atlar, develer, çadırlar, askerler yerleştirilir, sonra rüzgâra bunu taşımasını emrederdi. Rüzgâr bu yaygısının altına girer, sonra onu taşıyarak kaldırır ve onu yürütürdü. Kuşlar da sıcağa karşı onu gölgelendirir ve yerin dilediği tarafına onu götürür, orada iner, araç gereçleri ve ahşap ve benzeri aletleri bırakılırdı.

485 Müslim, 793; Nesâî, Fedailu'l-Kur'ân, 83; Ahmed, V, 349; Beyhakî, X, 230 Bureyde'nin rivayet ettiği bir hadis olarak

Scanned with CamScanner

Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Biz de emriyle yumuşak olarak istediği yere akıp giden rüzgârı emrine verdik."* (Sâd, 36); *"Sabah esişinde bir aylık yol alırdı, akşam da bir aylık yol giderdi."* (Sebe, 12)

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Süfyân b. Uyeyne'den, o Ebû Sinan'dan, o Said b. Cubeyr'den şöyle dediği zikredilmektedir: Süleyman'ın huzurunda 600 bin taht kurulurdu. Onun yanıbaşında insanlardan mü'min olanlar oturur, sonra onların arkasında cinlerden iman edenler otururdu. Sonra kuşlara emir verir, onları gölgelendirirlerdi. Sonra rüzgâra verdiği emir ile rüzgâr onları taşırdı.

Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr dedi ki: Süleyman rüzgâra emreder, rüzgâr da muazzam bir dağ gibi bir araya gelirdi. Sonra emir vererek yaygısı rüzgârın en üst yerine konulur, daha sonra kanatlı atlardan birisini çağırır, at onu yaygısının üzerine çıkartıncaya kadar yükseltir. Sonra rüzgâra emreder, rüzgâr da sema dışında her yüksekliğin daha yükseğine onu çıkartır. Kendisi ise başı önüne eğik, sağa ve sola dönmeden dururdu. Bunu da aziz ve celil olan Allah'ı tazim etmek için, yüce Allah'ın mülkü içerisinde kendisinin mülkünün ne kadar küçük olduğunu bildiğinden ötürü şükretmek için yapardı. Bu hali rüzgâr onu istediği yere bırakıncaya kadar sürerdi.

"Şeytanlardan onun için denize dalan" ve denizden ona inciler ve mücevherat çıkartan *"ve bundan başka işler görenleri de (emrine biz vermiştik)."* Nitekim yüce Allah: *"Ve şeytanları (onlardan) her bina ustasını ve dalgıçları da (inatları sebebi ile) zincirlerle bağlanmış olan diğerlerini de (emrine vermiştik)"* (Sâd, 37-38) buyurmaktadır.

"Onları gözetenler bizlerdik" buyruğu da şu demektir: Yani Allah onu herhangi bir şeytanın ona kötülük vermesine karşı koruyordu. Esasen her şey, onun avucu içinde, onun kahr-u galebesi altındadır. Onlardan hiçbiri ona yaklaşmak, onun yakınına ulaşmak cesaretini gösteremiyordu. Aksine kendisi onlar hakkında dilediği gibi hüküm veriyordu. Dilediğini serbest bırakır, onlardan dilediğini de hapsediyordu. Bundan dolayı da: *"Zincirlerle bağlanmış olan diğerlerini de"* (Sâd, 38) buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

Sabır Çağlayanı Eyyûb:

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٨٣﴾ ع
فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً
مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرَىٰ لِلْعَابِدِينَ ﴿٨٤﴾

83. Eyyûb'u da an. Hani Rabbine: "Rabbim, başıma bu bela gelip çattı ve sen merhametlilerin en merhametlisisin" diye seslenmişti.

84. Biz onun duasını kabul ettik ve başındaki sıkıntıyı açıp giderdik. Ayrıca ona hem katımızdan bir rahmet, hem de iyi kullukta bulunanlara bir ibret olmak üzere aile ve çocuklarını ve onlarla birlikte bir o kadarını da verdik.

Tefsiri:

Yüce Allah Eyyûb (a.s)'a malında, evladında ve vücudunda gelip çatan belayı söz konusu etmektedir. Çünkü Eyyûb'un çok sayıda binekleri, davarları ve pek fazla ekini, çok sayıda evladı, oldukça beğenilecek türden güzel meskenleri vardı. Bütün bunlarda belaya maruz kaldı ve hepsi bir tane kalmamak üzere tükendi. Sonra bedeninde belaya uğradı -denildiğine göre vücudunun sair yerlerinde cüzzam olmuştu- ve kalbi ile dili dışında vücudunda sağlıklı bir yer kalmamıştı. Bunlarla aziz ve celil olan Allah'ı zikrediyordu. Öyle ki, meclis arkadaşları ondan tiksindi, şehrin bir tarafında tek başına terk edildi. Eşi dışında ona şefkat gösterecek tek bir insan kalmadı. Eşi onun işlerini görüyordu. Denildiğine göre, onun ihtiyaçlarını karşılamak için, insanların hizmetinde çalışacak kadar muhtaç düşmüştü.

[4615] Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"İnsanlar arasında belaları en ağır olanlar nebîlerdir, sonra Sâlihlerdir, sonra onlara daha yakın olan iyiler, sonra onlara daha yakın olan iyilerdir."*[486]

[4616] Bir başka hadiste de şöyle buyurulmuştur: *"Adam dini kadar belaya maruz bırakılır. Şayet dinine bağlılığında bir salâbet (sağlamlık) varsa belası arttırılır."*[487]

---

486 Sahihtir. Tirmizî, 2398; İbn Mâce, 433; Ahmed, I, 172, 185; Hakim, I, 41 Sâd b. Ebî Vakkas'ın rivayet ettiği bir hadis olarak senedi Asım b. Behdele sebebiyle hasendir. Şahitleri de vardır ama (zikrettiğimiz kaynaklarda): "Sonra salihler" ibaresi yoktur.

487 Önceki hadisin devamıdır. Bk. el-İhsan, 2901; Camiu'l-Usul, 7352

Scanned with CamScanner

Allah'ın nebîsi Eyyûb (a.s), sabrın en ileri noktasına varmıştı. Bu hususta o örnek gösterilir. Yezîd b. Meysere dedi ki: Allah, Eyyûb (a.s)'ı ailesini, malını, çocuklarını kaybetmekle sınayıp, hiçbir şeyi kalmayınca güzel bir şekilde Allah'ı andı, sonra şöyle dedi: Ey bana ihsanda bulunan Rablerin Rabbi! Bana mal ve evlat verdin. Bunların kalbimde girmedikleri tek bir yer kalmamıştı. Şimdi bütün bunları benden aldın ve kalbimi boşalttın, artık benimle senin aranda hiçbir engel kalmadı. Şayet düşmanım İblis, bana ne yaptığını bilse kesinlikle beni kıskanırdı. (Yezîd) dedi ki: İblis bu işten çok rahatsız oldu. Eyyûb (a.s) da şöyle dedi: Rabbim, sen bana mal ve evlat vermiştin. Hiç kimse kapımda gelip kendisine yaptığım bir haksızlıktan dolayı bana şikâyette bulunmadı ve sen bunu biliyorsun. Bana uyumak üzere yatağım hazırlanır, ben yatağımı bırakır ve kendime: Ey nefs! Sen yataklarda uyumak için yaratılmadın, derdim. Ben bunu (bu rahatı) ancak senin rızan için terkettim. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Vehb b. Münebbih'ten de Eyyûb'un haberine dair uzunca bir kıssa zikredilmiştir. Bu kıssayı İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim, ondan gelen senediyle rivayet etmişlerdir. Müteahhir müfessirlerden birkaç kişi de bunu zikretmişlerdir. Bu kıssada bir parça garip taraflar vardır, uzun olduğu için de onu almadık. Rivayet olunduğuna göre onun bu belası, uzun bir süre devam etti.

Diğer taraftan ilim adamları onu bu şekilde dua etmeye iten sebebin ne olduğu hususunda ihtilafa düşmüşlerdir. Hasan ve Katâde dedi ki: Eyyûb (a.s)'un bu belası yedi yıl ve birkaç ay sürdü. İsrâiloğullarına ait bir çöplüğe atılmıştı.[488] Haşerat onun vücudunun her bir tarafını sarmıştı. Sonra Allah o beladan onu kurtardı, ona pek büyük bir ecir verdi ve ondan güzel övgülerle söz etti. Vehb b. Münebbih de: Eksiksiz ve fazlasız olarak belasının üç yıl devam ettiğini söylemiştir.

Süddî dedi ki: Eyyûb'un etleri dökülüp durdu. Öyle ki, geriye yalnızca kemikler ve damarlarla, sinirler kalmıştı. Hanımı onun işlerini görür, ihtiyaç duyduğu şeyleri getirirdi. Hastalığı uzayınca hanımı ona: Ey Eyyûb, Allah'a dua etsen de, senin bu sıkıntını nihayete erdirse, dedi. Eyyûb: Yetmiş yıl sağlıklı yaşadım. Allah için yetmiş yıl sabredecek olursam, bu yine de az değil

488 Çöplüğe atılmak ve benzeri şeyler Allah'ın nebîlerine yakışmaz. Bu kitap ehlinden alınmış bir bilgidir. Bu hususta doğru sözlü ve doğruluğu tasdik edilmiş nebîden herhangi bir şey nakledilmemiştir.

Scanned with CamScanner

midir, dedi. Hanımı bu halden rahatsız olup dışarı çıktı. İnsanların yanında ücretle iş görür, aldığı ücreti getirir, ona yemeğini yedirirdi.

İblis Filistin halkından onun kardeş gibi iki arkadaşı olan iki kişinin yanına giderek: Kardeşiniz Eyyûb şu belalara maruz kaldı. Onun yanına gidin, onu ziyaret edin, beraberinizde bu toprakların şarabından götürün. Ondan içecek olursa iyileşir, dedi. Arkadaşları da onun yanına gittiler. Onun halini görünce ağladılar. Siz kimsiniz, dedi. Onlar, biz filan ve filan kimseyiz deyince, onlara hoş safa geldiniz diyerek: Bela zamanında bile benden uzak kalmayanlara merhaba, dedi.

Arkadaşları: Ey Eyyûb, belki sen bir şeyler gizliyor, ondan farklı şeyleri açığa vuruyordun. Bundan dolayı Allah seni belaya maruz bırakmış olmasın, dediler. Eyyûb, başını semaya kaldırarak dedi ki: O benim dışa yansıttığımın dışında bir şey gizlemediğimi bilir. Ama Rabbim beni belaya maruz bıraktı. Sabredecek miyim yoksa etmeyecek miyim, diye görmek istedi.

Arkadaşları ona: Ey Eyyûb, bizim şarabımızdan iç, ondan içecek olursan iyileşeceksin, dediler. Eyyûb kızarak: Size o melun gelip bunu emretti değil mi? Sizinle konuşmak da, yemeğiniz de, içkiniz de bana haramdır, dedi. Arkadaşları yanından kalkıp gittiler. Hanımı da insanlara iş yapmak üzere dışarı çıktı. Küçük bir çocukları olan bir aile halkının ekmeklerini pişirdi. Onlara bir ekmek yaptı. Oğulları da uyuyordu. Onu uyandırmak istemediklerinden ötürü o bir ekmeği ona hibe ettiler. O da ekmeği alıp Eyyûb'a geldi. Eyyûb böyle bir alışılmadık hale tepki göstererek: Sen daha önce bana böyle bir şey getirmiyordun. Bugün neden bunu getirdin, dedi. Hanımı ona durumu anlatınca şöyle dedi: Çocuk şimdi uyanmış olabilir. O ekmeği arayıp, bulamamış olabilir, o şimdi ailesi için ağlıyor olabilir. Haydi, bu ekmeği o çocuğa götür.

Kadın geri döndü. Nihayet onların yerine yaklaşınca onlara ait bir koç onu tosladı. O: Çok hatalı olan Eyyûb ne uğursuzdur, dedi. Çocuğun yanına çıkınca uyanmış olduğunu ve o ekmeği aramakta olduğunu, ailesi için de ağladığını, onlardan başka bir şeyi de kabul etmediğini gördü. Bu sefer de: Allah'ın rahmeti Eyyûb'a olsun, dedi. Çocuğa o ekmeği verip geri döndü.

Sonra İblis, hanımına bir doktor kılığında gelerek: Senin kocanın hastalığı çok uzadı. Eğer iyileşmek istiyorsa bir sinek alıp onu filan oğullarının putu adına kessin, kesinlikle iyileşecektir. Bundan sonra da tevbe etsin, dedi.

Scanned with CamScanner

Hanımı bunu Eyyûb'a söyleyince, Eyyûb: O lanetli sana geldi (değil mi?) Allah'ın üzerimde borcu olsun ki, eğer iyileşecek olursam, sana yüz sopa vuracağım, dedi.

Hanımı yine onun için çalışmak üzere çıktı, ama bir türlü rızık bulamadı. Kapılarını çalıp da onu çalıştırmak isteyen bir aile bulamadı. Bu hal onu oldukça sıktı ve Eyyûb'un aç kalacağından korktu. Bu sebeple saçının örgülerinden birisini kesip, soyluların genç kızlarından bir kaçına onu sattı. Onlar da kendisine çok miktarda güzel yiyecek verdiler. Onu alıp Eyyûb'a götürdü. Eyyûb o yemeği görünce yine alışıldık bir şey olmadığından tepki gösterdi ve bunu nereden buldun, dedi. Hanımı: Bazılarına iş yaptım, onlar da bana bu yiyeceği verdiler, dedi. Eyyûb da ondan yedi. Ertesi günde yine çalışmak üzere dışarı çıktı, fakat çalışacak iş bulamadı. Tekrar örgülerinden birisini kesip, yine aynı kıza sattı. Ona aynı yemek verdiler. Yemeği alıp Eyyûb'a götürdü. Eyyûb: Allah'a yemin ederim bu yemeğin nereden geldiğini öğrenmedikçe onu yemeyeceğim, dedi. Bu sefer hanımı başörtüsünü indirdi. Başının saçlarının kesilmiş olduğunu görünce tahammülü tamamen tükendi. İşte o vakit aziz ve celil olan Rabbine: "Rabbim, başıma bu bela gelip çattı ve sen merhametlilerin en merhametlisisin" diye dua etti.[489]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Nevf el-Bikâlî'den rivayete göre Eyyûb'a zarar vermek için dadanan şeytana Misvat deniliyormuş. Eyyûb'un hanımı da: Allah'a dua et de sana şifa versin, diyordu. Eyyûb ise (bu maksatla) dua etmiyordu. Nihayet İsrâiloğullarından birkaç kişi ona geldi. Birbirlerine: Bu bela ona ancak işlemiş olduğu büyük bir günahtan ötürü gelip çatmıştır, dediler. İşte o vakit Eyyûb: "Rabbim, başıma bu bela gelip çattı ve sen merhametlilerin merhametlisisin" dedi.

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Babamın bana tahdis ettiğine göre Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr şöyle dedi: Eyyûb (a.s)'ın iki kardeş (gibi arkadaş)ı vardı. Bir gün ona geldiler, ona kokusundan ötürü bir türlü yaklaşamadılar. Bundan dolayı uzak bir yerde ayakta durdular. Biri diğerine şöyle dedi: Eğer Allah, Eyyûb'un hayırlı birisi olduğunu bilseydi, ona bu belayı vermezdi, dedi. Eyyûb daha önce hiçbir şeye karşı göstermediği tahammülsüzlüğü bu sözlerine gösterdi ve şöyle dedi: Allah'ım! Eğer ben herhangi bir yerde aç

489 Süddî'den gelen bu uzunca rivayet ile birlikte öncekilerin kitaplarından daha pek çok rivayet nakledilmektedir. Bu da onlardan birisidir.

Scanned with CamScanner

birisi olduğunu bildiğim halde, hiçbir gece tok olarak gecelemediğimi biliyorsan, beni tasdik buyur. Semadan onun söylediği tasdik edildi. O iki arkadaşı da duydu. Sonra şöyle dedi: Allah'ım! Eğer bir yerde çıplak birisi olduğunu bildiğim halde, benim hiçbir zaman iki gömleğimin olmadığını biliyorsan beni tasdik et. Semadan tasdik edildi, iki arkadaşı da bunu duydu. Sonra: Allah'ım! İzzetin hakkı için deyip, secdeye kapandı. Sonra: Allah'ım! İzzetin hakkı için yemin ediyorum, benim bu sıkıntımı açıp gidermeden asla başımı kaldırmayacağım, dedi ve bu sıkıntısı bitmeden başını secdeden kaldırmadı.

[4617] İbn Ebî Hâtim bunu bir başka yoldan ve buna yakın olarak merfu bir rivayet şeklinde rivayet etmiştir. İbn Ebî Hâtim dedi ki: Enes b. Mâlik'ten rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ın nebîsi Eyyûb'un belası onsekiz sene devam etti. Yakın uzak herkes onu terk etti. Kardeş (gibi arkadaş)larından iki adam hariç! Bunlar onun ihvanının en özelleri idi. Sabah akşam yanına gidip geliyorlardı. Biri diğer arkadaşına: Şunu bil ki, Allah'a andolsun, Eyyûb âlemlerden hiçbir kimsenin işlemediği bir günah işlemiştir, dedi. Arkadaşı ona: O ne ki dedi, diğeri: Onsekiz yıldır Allah ona rahmetini ihsan edip içinde bulunduğu bu sıkıntıdan onu bir türlü kurtarmıyor. Arkadaşları yanına varınca diğeri bunu ona söylemeden edemedi. Eyyûb (a.s): Senin ne dediğini bilemiyorum. Şu kadar var ki aziz ve celil olan Allah, benim birbirleriyle çekişen, çekişirken de Allah'ın adını diline dolayan iki adamın yanından geçersem, derhal evime dönerek Allah'ın adının hakkın dışında bir sûrette anılmasından hoşlanmadığım için, ikisi adına kefarette bulunuyordum."* (Allah Rasûlü) buyurdu ki: *"Bir ihtiyacını görmek için dışarı çıkıp da ihtiyacını karşıladıktan sonra karısı onun gideceği yere gidinceye kadar elinden tutardı. Bir gün hanımı onun yanına gelmekte gecikti. Yüce Allah da olduğu yerde ona ayağını yere vur, işte bu yıkanman ve içmen için soğuk bir sudur, dedi."*[490] Bu hadisin merfu olarak rivayet edilmesi oldukça gariptir.

490 Bezzâr, 2357; Ebû Ya'la, 3617; İbn Hibbân, 2898; Hakim, II, 581-582 h. no: 4115; Taberânî, el-Ahadisu't-Tıval, 40; Ebû Nuaym, III, 374-375. Hepsi de Nafi b. Yezîd'den bu isnat ile rivayet etmişlerdir. Hakim: Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir demiş. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Heysemi, Mecma, 13800'de: Bezzâr'ın ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Ebû Nuaym de: Zührî'nin rivayet ettiği bir hadis olarak gariptir. Bunu Ukayl dışında rivayet eden olmamıştır. Ancak ravilerinin adaletli olduğu ittifakla kabul edilmiştir. Nafi bunu tek başına (münferid) olarak rivayet etmiştir demektedir. Ayrıca bunu Yunus b. Yezîd de Akil'den, o Zührî'den mürsel olarak rivayet etmiş, Ebû Nuaym de Zevaidu'z-Zühd, 189'da bunu müsned olarak zikretmiştir. Ayrıca bk. el-Bidaye ve'n-Nihaye, I, 222-223. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Allah ona cennetten bir elbise giydirdi. Eyyûb kenara çekilerek bir yerde oturdu. Hanımı geldi. Ama onu tanımadı. Ey Allah'ın kulu, az önce burada bulunan belaya maruz kalmış o kişi nereye gitti? Köpekler yahut kurtlar onu alıp gitmiş olmasın, dedi ve o adamla bir süre konuşmayı sürdürdü. Eyyûb: Ne oluyor sana? Ben Eyyûb'um, dedi. Hanımı: Ey Allah'ın kulu, benimle alay mı ediyorsun, dedi. O: Ben Eyyûb'um, Allah bana vücudumun eski halini geri verdi, dedi.

İbn Abbâs da böyle demiştir: Allah ona malını da, çocuklarını da aynen ve onlarla birlikte bir o kadarını da verdi.

Vehb b. Münebbih dedi ki: Allah Eyyûb'a şunu vahyetti: Sana aile halkını, malını ve onlarla birlikte bir o kadarını da verdim. Haydi bu su ile yıkan, senin şifan bu sudadır. Hanımın için de bir kurban kes, onlar için Allah'tan bağışlanma dile. Çünkü onlar senin için bana karşı geldiler. Bunu da İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

[4618] Yine (İbn Ebî Hâtim) dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah Eyyûb'a afiyet verince onun üzerine altından çekirgeler yağdırdı. Eyyûb eliyle tutup, onları elbisesine doldurmaya koyuldu. Ona: Ey Eyyûb, doymaz mısın, denildi. O: Rabbim, senin rahmetine kim doyar ki, dedi."*[491] Bu hadisin aslı Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerindedir. İleride bir başka yerde de gelecektir.

"Ayrıca ona... aile ve çocuklarını ve onlarla birlikte bir o kadarını da verdik" buyruğu ile ilgili olarak, daha önce İbn Abbâs'tan şöyle dediğini kaydetmiştik: Aile ve çocukları ona aynen geri verildi. Bunu Avfî de İbn Abbâs'tan böylece rivayet etmiştir. Bunun aynısı İbn Mes'ud ve Mücâhid'den de rivayet edilmiştir. Hasan ve Katâde de böyle demişlerdir.

Kimisi hanımının adının Rahme olduğunu iddia etmiştir. Eğer bunu âyetin ifadelerinden çıkartmış ise, oldukça haktan uzak düşmüştür. Eğer bunu kitap ehlinin naklinden almışsa ve bu onlardan sahih olarak gelmişse, bu doğrulanmayan ve yalanlanmayan bilgiler arasındadır.

İbn Asâkir (r.h) Tarih'inde adını zikretmiş ve şunları söylemiştir: Denildiğine göre hanımının adı Leyya idi. O, Mineşşa b. Yusuf b. Yakûb'un kızı idi. İbrâhim'in oğlu İshâk soyundan geliyordu. (İbn Asâkir devamla) dedi ki:

491 Senedi hasendir, ravileri sikadır. İleride Sâd sûresi 44. âyetin tefsirinde gelecektir.

Scanned with CamScanner

Adının Yakup (a.s) kızı Leyya olduğu da söylenir. Eyyûb'un zevcesi Beseniye topraklarında onunla birlikte idi. Mücâhid de dedi ki: Ona, ey Eyyûb senin aile halkın cennettedir. İstersen onları sana getiririz, istersen onları senin için cennette bırakırız ve onların aynısını sana onlar yerine veririz, denildi. O: Hayır (dünyaya getirmeni istemiyorum) onları benim için cennette bırak, dedi. Böylelikle onun için cennette bırakıldılar ve dünyada onların aynısı ona verildi.

Hammad b. Zeyd de, Ebû İmran el-Cevni'den, o Nevf el-Bikâlî'den şöyle dediğini nakletmektedir: Onların ecirleri ahirette ona verildi, dünyada da kendisine onların aynısı verildi. (Nevf) dedi ki: Ben bunu Mutarrif'e naklettim. O: Bu güne kadar ben bunun açıklamasını bilmiyordum, dedi. Katâde, Süddî ve seleften daha başkalarından da bu şekilde rivayet edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

"Hem katımızdan bir rahmet" yani biz bunu Allah'ın ona bir rahmeti olmak üzere yaptık *"hem de iyi kullukta bulunanlara bir ibret olmak üzere"* yani biz onu bu hususta uyulacak bir örnek kıldık. Böylelikle belaya maruz kalan kimseler bizim gözümüzde değersiz oldukları için onlara bu belayı verdiğimizi düşünmesinler, Allah'ın mukadderatına ve kullarını dilediği belalara maruz bırakmasına sabretmekte ona uysunlar, bu hususta Allah'ın sonsuz hikmetlerinin de olduğunu anlasınlar diye.

İsmâîl ve Diğerleri:

وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ ۖ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿٨٥﴾ وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا ۖ إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٦﴾

85. İsmail'i, İdris'i ve Zülkifl'i de an. Onların her biri sabredenlerdendi.

86. Biz onları rahmetimizin içine aldık. Gerçekten onlar salihlerden idiler.

Tefsiri:

İsmail (a.s)'dan kasıt, İbrâhim el-Halil'in oğlu olandır. Daha önce Meryem sûresinde ondan söz edildiği gibi, İdris (a.s)'dan da söz edilmişti. Zülkifl'e

Scanned with CamScanner

gelince, ifadelerin bağlamından anlaşıldığı kadarıyla nebîlerle birlikte söz konusu edilmesi ancak onun da nebî oluşundan dolayıdır. Başkaları ise o salih bir insandı, adaletli bir hükümdar ve adaletle hüküm veren bir hakemdi, demişlerdir. İbn Cerîr ise bu hususta herhangi bir kanaat belirtmemeyi tercih etmiştir. Allah en iyi bilendir.

İbn Cureyc, Mücâhid'den yüce Allah'ın: *"Zülkifl"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Sâlih bir adamdı, nebî değildi. Kavmine gönderilmiş olan nebîye kavminin işini onun yerine üstleneceğini ve onun için onları dosdoğru tutacağını, aralarında adaletle hüküm vereceğini tekeffül etmiş (teminatını verip, garantilemiş)ti. Bu dediğini yaptığı için de kendisine "Zulkifl (kefalet sahibi, kefil olan kişi)" adı verilmiştir. İbn Ebî Necih de aynı şekilde Mücâhid'den bu şekilde rivayette bulunmuştur.

İbn Cerîr de dedi ki: Mücâhid dedi ki: Elyesa yaşlanınca, keşke ben hayatta iken insanların başına onları yönetecek bir adamı halife olarak tayin etseydim de nasıl bir uygulama yapacağını görseydim, dedi. Bunun için insanları topladı ve şöyle dedi: Üç hususu kabul edeni yerime halife (vekil) tayin edeceğim. Gündüzü oruçla geçirmeyi, geceleyin namaz kılmayı ve kızmamayı. (Mücâhid) dedi ki: İnsanların gözünde küçük görülen bir adam ayağa kalkarak, ben dedi. Elyesa: Sen gündüz oruç tutup, geceleyin namaz kılıp, kızmayan birisi misin, dedi. Evet, dedi. (Mücâhid) dedi ki: O gün onları geri gönderdi. Aynı şeyleri ertesi gün söyledi, insanlardan ses çıkaran olmadı. Yine o adam kalkıp, ben deyince, onu yerine halife (vekil) tayin etti.

İblis, diğer şeytanlara onu yoldan çıkarmaya bakın, demeye koyuldu. Ancak o adam onları çaresiz bıraktı. Bu sefer İblis: Onu bana bırakın, dedi. Oldukça yaşlı, fakir bir ihtiyar kılığında ona gitti. Öğle vakti dinlenmek üzere yattığı sırada onun yanına gitti. Çünkü o sırada uykunun dışında gece de, gündüz de uyumazdı. Kapıyı çaldı, kim o, dedi. Mazlum, yaşlı bir ihtiyar, dedi. Zülkifl kalkıp, kapıyı açtı. Ona anlatmaya başladı ve: Benimle kavmim arasında bir anlaşmazlık var ve onlar bana zulmettiler. Bana şunu ettiler, bunu ettiler, dedi ve ona uzun uzun anlatmaya başladı. Nihayet akşam vakti yaklaştı ve öğle dinlenme zamanı bitti. Zülkifl: Ben öğleden sonra çıkacağım vakit yanıma gel, senin hakkını alacağım, dedi. İblis de gitti. Öğleden sonra çıkıp Zülkifl meclisine oturdu. O yaşlıyı görür müyüm diye etrafa bakındı, onu göremedi. Kalkıp onun izini bulmaya çalıştı. Ertesi gün insanlar arasında hüküm verme-

Scanned with CamScanner

ye ve yine o yaşlıyı beklemeye koyuldu, fakat onu bir türlü göremiyordu. Öğle vakit gelip yatağına çekilince İblis tekrar gelip kapıyı çaldı. Kim o dedi, İblis: O mazlum, yaşlı ihtiyar, dedi. Yine ona kapıyı açtı, ben sana öğleden sonraki oturumumda yanıma gel, dememiş miydim, dedi. O: Benim kavmim en kötü insanlardır. Senin hüküm vermek üzere oturduğunu öğrenir öğrenmez bana sana hakkını vereceğiz, dediler, sen kalkıp gidince hakkımı inkâr ettiler. Zülkifl: O halde git, öğleden sonra çıkacağım vakit yanıma gel, dedi.

(Mücâhid) dedi ki: Derken yine öğle vakti uykusunu kaçırdı. Öğleden sonra gitti, yine onu beklemeye başladı. Bir türlü de onu göremiyordu. Uyuklama onu oldukça zorlamaya başlayınca, aile halkından birisine: Ben uyuyuncaya kadar sakın bu kapıya kimseyi yaklaştırma. Çünkü gerçekten uykusuzluk beni artık zorluyor, dedi. Tam uyku saatinde o adam geldi, kapıda görevlendirdiği kişi ona geri dur, geri dur dedi. İhtiyar: Ben dün onun yanına gelmiş, durumumu ona anlatmıştım, dedi. Görevli kişi: Hayır, Allah'a yemin olsun ki, bize kimsenin kendisine yaklaşmamasını emretti, dedi. İblis çaresiz kalınca etrafına bir bakındı, evde bir pencere deliği gördü, oradan çıkıp evin içerisine giriverdi ve içerden kapıyı çalmaya başladı. Böylelikle Zülkifl uyandı, ey filan ben sana ne emredivermiştim, dedi. Adam: Benim ihmalim dolayısıyla Allah'a yemin olsun böyle bir şey olmadı. O halde senin yanına nereden gelmiş olduğuna sen bak. Zülkifl kalkıp kapıya gitti, kapının kendisinin kapattığı gibi kapalı olduğunu gördü. Ama o adam da evde onunla birlikte idi. Onu tanıdı ve, ey Allah'ın düşmanı, dedi. İblis evet, her hususta beni yordun, çaresiz bıraktın. Ben de bu gördüğün işi seni kızdırayım diye yaptım. Allah da ona Zülkifl adını verdi. Çünkü o bir işi tekeffül etti (üstlendi, taahhüt etti) ve onu eksiksiz yerine getirdi.

Bunu İbn Ebî Hâtim bu şekilde Zuheyr b. İshâk, Dâvûd'dan, o Mücâhid'den aynen böylece rivayet etmiştir.

İbn Ebî Hâtim de dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: İsrâiloğulları arasında bir hakim vardı. Ölümü yaklaşınca kızmamak şartıyla benim işimi kim görebilecek, dedi. Bir adam kalkıp: Ben deyince, ona Zülkifl adı verildi.

(İbn Abbâs) dedi ki: Gecenin tamamını namaz kılarak geçiriyor, sonra oruçlu olarak sabahlayıp insanlar arasında hüküm veriyordu. -Öğle vakti dinlendiği bir zamanı vardı.- O bu halde iken tam uyuyacağı vakit şeytan ona geldi, arkadaşları ne istiyorsun, dediler. O, yoksul bir insanım, bir adam üze-

Scanned with CamScanner

rinde alacak bir hakkım var. Ama bana -beni zayıf bularak- hakkımı vermiyor, dedi. Adamları: Uyanıncaya kadar olduğun gibi kal, dediler. -Zülkifl bu sırada yukarıda uyuyordu.- Kasten yüksek sesle onu uyandırmak için bağırmaya başladı. Sesini işitti. Neyin var dedi? Ben yoksul bir insanım, birisinden alacak bir hakkım var, dedi. Zülkifl: Git, ona hakkını vermesini söyle, dedi. İblis: Vermiyor, dedi. Sen ona git, dedi. İblis de gitti, sonra ertesi gün geldi. Ne istiyorsun dedi, o: Ben bana haksızlık edenin yanına gittim, ama senin söylediklerine aldırmadı bile, dedi. Bu sefer Zülkifl: Ona git ve sana hakkını vermesini söyle, dedi. İblis gitti, ertesi gün yine öğle vakti, dinlenme zamanında geri döndü. Adamları ona çık, Allah müstehakkını versin. Her gün o uyuyacağı vakit geliyorsun ve onun uyumasına izin vermiyorsun, dediler. Yine yüksek sesle bağırmaya başladı: Zavallı bir yoksul olduğum için mi böyle yapıyorsunuz, zengin olsaydım bunu yapacak mıydınız, diyordu. Zülkifl yine sesini işitti, neyin var, dedi. Bu sefer: Ona gittim, beni vurdu, dedi. Zülkifl: O zaman yürü, ben de seninle beraber geliyorum, dedi. Zülkifl elinden tuttu, şeytan kendisiyle beraber geldiğini görünce elini ondan çekip kaçtı.

Abdullah b. el-Haris, Muhammed b. Kays, İbn Hûdeyre el-Ekber ve seleften daha başkalarından da bu şekilde bu kıssaya yakın rivayetler nakledilmiştir. Allah en iyi bilendir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Kinane el-Ahnes dedi ki: Ben el-Eş'ari'yi bu minberi üzerinde şöyle derken dinledim: Zülkifl bir nebî değildi. Ama İsrâiloğulları arasında her gün yüz defa namaz kılan salih bir adam vardı. Ondan sonra Zülkifl ona kefil oldu ve her gün yüz defa namaz kılar oldu. Bu sebeple ona Zülkifl adı verildi. İbn Cerîr de bunu, Abdurrezzak, Ma'mer'den, o Katâde'den şöyle dedi: "Ebû Mûsâ el-Eş'ari dedi ki..." şeklinde rivayet edip, munkatı' olarak zikretmiştir. Allah en iyi bilendir.

[4619] İmam Ahmed de garip bir hadis rivayet ederek dedi ki: İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den öyle bir hadis dinledim ki, eğer ben bunu bir defa yahut iki defa -deyip yedi defaya kadar saydı- işitmemiş olsaydım (bunu nakletmezdim); ama ben bunu ondan bu sayıdan daha fazla dinledim. Dedi ki: *"Zülkifl İsrâiloğullarından idi. Her türlü günahı işlemekten kaçınmazdı. Bir gün ona bir kadın geldi, ona sahip olmak şartıyla altmış dinar verdi. Bir kocanın hanımının önünde oturduğu gibi oturunca kadın titreyip, ağladı. Ağlamana sebep ne, ben seni zorladım mı, dedi. Kadın hayır. Ama*

Scanned with CamScanner

bu kesinlikle daha önce yapmadığım bir iştir. Beni böyle bir işi yapmaya iten muhtaçlıktır, dedi. Zülkifl: Sen şimdiye kadar hiç yapmadığın halde bu işi yapıyorsun öyle mi, dedi. Sonra kalktı ve: Git, dinarlar senin olsun, dedi. Sonra da: Allah'a yemin olsun ki Elkifl asla Allah'a ebediyen isyan etmeyecek, dedi ve aynı gece öldü. Sabah uyandığında kapısı üzerinde Allah, Elkifl'e mağfiret buyurdu, diye yazıyordu.[492] Bu şekilde bu rivayette izafetsiz olarak (zu lafzı kullanılmadan) "Elkifl" şeklinde geçmektedir. Allah en iyi bilendir.

Bu hadisi Kütüb-i Sitte sahiplerinden hiç kimse tahriç etmemiştir.[493] Senedi durum ne olursa olsun gariptir. Çünkü hadisteki lafız eğer "Elkifl" olup,

---

492 Zayıftır. Tirmizî, 2496; Ahmed, II, 23; Hakim, IV, 254, h. 7651 sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de buna bir şey dememiştir. Halbuki senedinde Talha'nın azatlısı Sâd bulunmaktadır ki o da Takrib'de belirtildiği üzere meçhul bir ravidir. Bunu İbn Hibbân 387'de Ebû Bekr b. Ayyaş, A'meş'den, o Abdullah er-Râzî'den diye rivayet etmiş, ancak o senedinde Said b. Cubeyr'den, o İbn Ömer'den diye zikretmiştir. Bu da zahiren hasen olan bir senettir, ama illetlidir. Tirmizî bunu rivayet ettikten sonra hasen bir hadistir. Ayrıca bunu daha başkası da A'meş'ten rivayet etmiş ve bunu merfu olarak zikretmişlerdir. Bazıları da bunu A'meş'ten rivayet etmekle birlikte merfu olarak zikretmemişlerdir. Bunu Ebû Bekr b. Ayyaş da rivayet etmiş, ancak senedinde hata ederek Said b. Cubeyr'den, o İbn Ömer'den demiştir, ama bu mahfuz değildir, demektedir.

O halde hadis, ancak Talha'nın azatlısı Sâd'dan gelen bir hadistir. Zehebî de Mizan, 3130'da onu söz konusu ederek şöyle demektedir: İbn Ömer'den (rivayet nakletmiş) kendisinden de yalnızca Abdullah er-Râzî rivayette bulunmuştur. Bu da Zehebî'nin onun meçhul olduğuna bir işaretidir. Hadisin diğer bir illeti daha vardır ki, o da metindeki muzdaripliktir. Ahmed'in Müsned'inde, Tirmizî'nin Sünen'inde ve Müstedrek'te "Elkifl idi" şeklinde, İbn Hibbân'da ise "Zülkifl" şeklindedir. Yine İbn Hibbân'da: "Ben bunu yirmi defadan fazla dinledim" dediği halde başkalarının rivayetinde "yedi defa" demektedir. Şayet Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hadisi "yedi defa" zikretmiş olsaydı, şüphesiz İbn Ömer dışında ashab-ı kiram'dan bir topluluk bunu rivayet etmeliydi. Hatta İbn Hibbân'da "yirmi defa" ifadesi geçmektedir. Ancak meçhul bir adam bunu rivayet ediyorken bu nasıl olabilir? O halde zayıflık emaresi bu haber üzerinde açıkça görülmektedir. Sâlih amellerini vesile edinerek Allah'a dua eden mağaranın üzerlerine kapandığı üç arkadaş kıssasında buna yakın ifadeler geçmiştir ve o daha sahih bir hadistir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Bir uyarı: "Zülkifl" lafzı, İbn Hibbân'ın rivayetinde görüldüğü şekliyle kesinlikle sahih değildir. Çünkü o peygamberlerle birlikte söz konusu edilmiş, Allah onu sabırlı olmakla nitelendirmiştir. Nakledilen hadiste ise onun tevbe ettiği gecede öldüğü zikredilmektedir. Dolayısıyla onun herhangi bir sabrı söz konusu olmamaktadır. Hadis az önce geçtiği gibi her durumda zayıftır. Yine de Allah, doğruyu en iyi bilendir.

493 Merhum musannıf İbn Kesir böyle demektedir. Ancak Tirmizî'nin bunu rivayet ettiği az önce geçti. Yine de Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

"Zülkifl" denilmemiş ise, muhtemelen bu bir başka adamdır. Allah en iyi bilendir.

Balık Sahibi:

وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَىٰ فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٧﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾

87. Ve balık sahibini de (hatırla). Hani gazaplanıp, gitmiş ve bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. O bakımdan karanlıklar içinde: "Senden başka ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum" diye seslenmişti.

88. Biz de duasını kabul edip, kendisini gamdan kurtarmıştık. Biz mü'minleri işte böyle kurtarırız.

Tefsiri:

Bu kıssa burada, Sâffât sûresinde ve Nun (Kalem) sûresinde söz konusu edilmiştir. Şöyle ki, Metta oğlu Yunus'u -selâm ona- Allah Ninova şehrinin halkına peygamber olarak göndermişti. Burası Musul topraklarında bir şehirdir. Onları Allah'a davet etti. Onun çağrısını kabul etmeyip, küfürlerini sürdürmeye devam ettiler. O da onlara kızarak aralarından çıkıp gitti ve üç gün sonra azabın geleceği tehdidinde bulundu. Onlar da azabın geleceğinin kesin olduğunu görüp, nebînin asla yalan söylemeyeceğini öğrenince çocuklarıyla, davarlarıyla, hayvanlarıyla sahraya çıktılar, anneleri çocuklarından ayırdılar, sonra aziz ve celil olan Allah'a yalvarıp yakardılar, ona niyazda bulundular. Dişi develer yavruları için, inekler buzağıları için böğürdü, koyunlar oğlakları için meledi. Allah da üzerlerinden azabı kaldırdı. Yüce Allah buyuruyor ki: *"İman edip de imanı kendisine fayda sağlayan bir ülke (halkı) olsaydı ya! Yunus'un kavmi bundan müstesnadır. Bunlar iman edince üzerlerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını kaldırıp giderdik ve onları bir süreye kadar faydalandırdık."* (Yunus, 98)

Yunus (a.s) ise gidip bir takım kimselerle birlikte bir gemiye bindi. Onlar gemide iken dalgaya yakalandılar ve batıp, boğulmaktan korktular. Bundan

Scanned with CamScanner

dolayı yüklerini hafifletmek için aralarından denize atacakları bir adamı tespit etmek üzere kura çektiler. Kura Yunus'a isabet etti, ama onu atmayı kabul etmediler. Tekrar kura çektiler yine ona isabet etti. Onlar yine kabul etmedi. Bir daha kurayı tekrar ettiler yine kura ona isabet etti. Yüce Allah: *"Kura çekmişti de kaybedenlerden olmuştu"* (Sâffât, 141) buyurmaktadır. Yani kura hep ona isabet etmişti. Yunus (a.s) kalkıp elbiselerini çıkardı ve kendisini denize attı.

Şanı yüce Allah, İbn Mes'ud'un dediğine göre yeşil denizde, denizi yara yara gelen büyük bir balık gönderdi. Nihayet kendisini gemiden aşağı attığı vakit balık gelip Yunus'u yuttu. Allah o balığa onun etini yememesini, kemiğini kırmamasını vahyetti. Çünkü Yunus senin için bir rızık değildir. Senin karnın onun için sadece bir hapisten ibarettir, dedi.

"Ve Zünnun'u" balık sahibini *"de hatırla. Hani o"* -Dahhâk'ın dediği üzere- kavmine *"gazaplanıp gitmiş ve bizim kendisini"* balığın karnında iken *"sıkıştırmayacağımızı sanmıştı."* Buna yakın bir rivayet İbn Abbâs, Mücâhid, Dahhâk ve başkalarından da rivayet edilmiştir. Bunu İbn Cerîr de tercih etmiş ve bu anlamın doğruluğuna yüce Allah'ın şu buyruğunu delil göstermiştir: *"Rızkı kendisine daraltılan kimse de Allah'ın kendisine verdiğinden infak etsin. Allah hiçbir kimseye ona verdiğinden başkasını yüklemez. Allah güçlüğün arkasından kolaylık ihsan eder."* (Talâk, 4) [494]

Atiyye el-Avfî de: *"Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı"* buyruğunu, onun hakkında hüküm veremeyeceğimizi sanmıştı, diye açıklamıştı. Sanki bu kelimeyi burada *"takdir"* anlamında kabul etmiş gibidir. Çünkü Araplar: (قدَر وقَدّر)'yı aynı anlamda kullanır. Şair dedi ki:

فَلا عَائد ذَاكَ الزّمَانُ الذي مَضَى تباركت ما تَقْدرْ يَكُنْ، فَلَكَ الأمْرُ

Artık -şanın pek mübarektir- o geçen zaman geri dönecek değildir

Sen ne takdir edersen olur, emir yalnız senindir.

Yüce Allah'ın: *"Su önceden takdir edilmiş bir emir üzere birbirine kavuştu"* (Kamer, 12) buyruğu da bu anlamdadır ki -şeddeli olarak (قُدِّر) takdir edildi- demektir.

494 Gerek delil gösterilen âyette, gerek âyetin tefsiri yapılmakta olan bölümünde "ka-de-re" kökünün daraltmak, sıkıştırmak anlamında kullanılabileceğine açıklık getirilmek istenmektedir. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

"O bakımdan karanlıklar içinde: Senden başka ilah yoktur, seni tenzih ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum diye seslenmişti" buyruğu hakkında İbn Mes'ud dedi ki: (Bu karanlıklar) balığın karnının, denizin ve gecenin karanlığı idi. İbn Abbâs, Amr b. Meymun, Said b. Cubeyr, Muhammed b. Ka'b, Dahhâk, Hasen ve Katâde'den de böylece rivayet edilmiştir.

Sâlim b. Ebi'l-Ca'd da şöyle açıklamıştır: Denizin karanlığındaki bir balığın karnı içindeki başka bir balığın (karnındaki) karanlığı içinde.

İbn Mes'ud, İbn Abbâs ve başkaları dedi ki: Çünkü bu balık onu alıp denizleri yara yara gitti ve sonunda denizin dibine kadar vardı. Öyle ki Yunus, denizin dibindeki çakıl taşlarının tesbihini dahi duydu. İşte o vakit ve orada: *"Senden başka ilah yoktur, seni tenzih ederim"* dedi.

Avf el-Arabî dedi ki: Yunus, balığın karnına girdiğinde öldüğünü sandı. Sonra ayaklarını hareket ettirdi. Ayakları hareket edince olduğu yerde secde etti, sonra da: Rabbim, insanlardan hiç kimsenin secde etmek için yer edinmediği bir yeri ben senin için mescit edindim, diye seslendi.

Said b. Ebu'l-Hasen el-Basrî de: Balığın karnında kırk yıl kaldı dedi. Bu iki rivayeti İbn Cerîr nakletmiştir.

[4620] Muhammed b. İshâk b. Yesar dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah Yunus'u balığın karnında alıkoymayı murad edince balığa: Onu al, ama onun etini hiçbir şekilde dişleme, onun bir kemiğini kırma, dedi. Balık onu alıp denizin dibine indirince, Yunus bir ses duydu. Kendi kendine: Bu ne dedi. Allah, kendisi balığın karnında iken ona şunu vahyetti: İşte bu denizdeki canlıların tesbihidir. Bunun üzerine kendisi de balığın karnında olduğu halde Allah'ı tesbih etti. Melekler onun tesbihini duyunca: Rabbimiz, bizler bilmediğimiz bir yerden zayıf bir ses duyuyoruz, dediler. Yüce Allah: O kulum Yunus'tur, bana karşı geldi. Ben de onu denizdeki balığın karnında hapsettim, buyurdu. Onlar: Her gün ve gecede sana salih bir ameli yükselen o salih kul mu, dediler, Allah: Evet, buyurdu. O vakit ona şefaat ettiler, yüce Allah da balığa emredince, onu -yüce Allah'ın buyurduğu gibi -"hasta olduğu halde"* (Sâffât, 145)- *kıyıya attı."*[495]

---

495 Taberî, 24778 İbn İshâk yoluyla bu senetle. Senedinde adı verilmemiş ravi vardır. Ayrıca bunu Bezzâr, 2254'de İbn İshâk Abdullah b. Rafi'den yoluyla rivayet etmiştir. Buna göre İbn İshâk ile Abdullah arasındaki vasıta ravi düşmüş bulunmaktadır. İbn İshâk tedlis ya-

Scanned with CamScanner

Bunu İbn Cerîr ve Müsned'inde Bezzâr, Muhammed b. İshâk yoluyla Abdullah b. Rafi'den, o Ebû Hureyre'den diye rivayet etmiş olup (Bezzâr) hadisi buna yakın olarak zikrettikten sonra: Bunun bu isnatla bu yoldan başka bir yolla Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet edildiğini bilmiyoruz, demektedir.

[4621] İbn Abdulhakk da Şu'be yoluyla Amr b. Murre'den, o Abdullah b. Seleme'den, o Ali'den (Nebî -s.a.v-'den) merfu olarak şu rivayeti naklet-miştir: *"Bir kulun ben Metta'nın oğlu Yunus'tan hayırlıyım, dememesi gerekir. (Çünkü) o Allah'ı karanlıklar içerisinde tesbih etmişti."*[496] Bu hadis, bu fazlalık olmadan İbn Abbâs'ın, İbn Mes'ud'un ve Abdullah b. Câfer'in rivayet ettiği bir hadis olarak da rivayet edilmiştir. Bu rivayetlerin senetleri Nun (Kalem) sûresinde gelecektir.

[4622] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Enes b. Mâlik -hadisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ref ederek- dedi ki: Nebî Yunus (a.s) balığın karnında iken *"Allah'ım! Senden başka ilah yoktur, seni tenzih ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum"* sözlerini söyleyerek dua edince, bu dua Arşın etrafını kuşatmaya başladı. Melekler de: Rabbim, yabancı bir ülkeden bildik, cılız bir ses (geliyor, neyin nesidir), dediler. Yüce Allah: Onu tanıyamadınız mı, buyurdu. Melekler: Hayır, Rabbimiz o kimdir dediler. Allah: Kulum Yunus, dedi. Melekler: Hala onun kabul edilen ameli ve kabul edilen duası yükselip duran kulun Yunus mu, dediler. Yüce Allah, evet buyurdu. Melekler: Rabbimiz, rahat zamanlarında amel işleyip duran bir kimseye merhamet buyurup da onu beladan kurtarmaz mısın, dediler. Allah: Evet, kurtarırım buyurdu ve balığa verdiği emir üzerine balık onu açık bir yere bıraktı.[497]

---

pan bir ravidir ve burada da an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. Heysemi, Mecma, 11302'de şöyle demektedir: Bunu Bezzâr bir arkadaşından rivayet etmiş deyip, adını vermemiştir. Ayrıca senedinde İbn İshâk tedlis yapan bir ravidir demektedir. O halde senet zayıftır, yine de zayıf bir şahidi vardır. O da bundan sonra gelecek olan rivayettir.

496 Abdullah b. Seleme'den ötürü senedi kavi değildir. Bunu ayrıca İbn Ebî Şeybe, Mûsânnef, 31854'de; Tahâvî, Müşkilu'l-Âsâr, 1013'de Şu'be b. Amr b. Murre, İbn Seleme'den, o Ali'den dedi ki: Aziz ve celil olan Allah buyurdu ki... deyip, hadisi nakletti ve Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nispet etmedi.

497 İbn Ebi'd-Dünya, el-Farac ba'de'ş-Şidde, 32 bu senet ile. Senedinde Yezîd b. Eban er-Rukaşi vardır ki zayıf bir ravidir. Rivayeti ondan nakleden Ebu's-Sahr Humeyd b. Ziyad hakkında ihtilaf edilmiştir. Nesâî zayıf olduğunu, Yahyâ ve İbn Hibbân sika olduğunu söylemişlerdir. Bundan önceki rivayet de buna tanıklık etmektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

"Biz de duasını kabul edip, kendisini gamdan" Yani onu balığın karnından ve o karanlıklardan çıkarıp *"kurtarmıştık."*

"Biz mü'minleri işte böyle kurtarırız." Yani zorluk ve sıkıntılar içerisinde olup da bize yönelerek dua ettiklerinde özellikle de bela esnasında bu duayı yapacak olurlarsa (onları kurtarırız). Nebîlerin efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu sözleri söyleyerek dua etmenin teşvikine dair rivayetler gelmiş bulunmaktadır.

[4623] İmam Ahmed dedi ki: Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallâhu anh) dedi ki: Mescitte Osman b. Affan (radıyallâhu anh)'ın yanından geçtim, ona selâm verdim. Bana uzun uzun baktı sonra selâmımı almadı. Ömer b. el-Hattab'ın yanına gittim, ey mü'minlerin emiri İslam'da yeni bir şey mi meydana geldi, dedim. Sözlerimi iki defa tekrar edince Ömer: Hayır, neden soruyorsun, dedi. Şöyle dedim: Söyleyeceğimden başka bir sebebi yok. Ben az önce mescitte Osman (radıyallâhu anh)'ın yanından geçtim, ona selâm verdim. Bana uzun uzun baktığı halde selâmımı almadı. (Sa'd) dedi ki: Ömer, Osman'a birisini gönderip onu çağırttı ve kardeşinin selâmını almana engel olan ne idi, dedi. Osman: Hayır, böyle bir şey yapmadım, dedi. Sa'd dedi ki: Ben yaptın, dedim. Hatta o da yemin etti, ben de ettim. (Sa'd) dedi ki: Sonra Osman hatırladı ve yok (Sa'd'ın dediği gibi yaptım) Allah'tan mağfiret diler ve ona tevbe ederim, dedi. Sen gerçekten az önce benim yanımdan geçtin, ben de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinlemiş olduğum bir sözü kendi kendime tekrar ediyordum. Allah'a yemin olsun ki o sözü ne zaman hatırladımsa mutlaka bir perde gözlerimi ve kalbimi örter. Sa'd dedi ki: O sözü ben sana söyleyebilirim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizlere ilk duayı zikretti sonra bir bedevi gelip onu meşgul etti. Nihayet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalktı, ben de onun arkasından gittim. Benden önce evine gireceğinden korktuğum için ayağımı yere vurdum. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döndü, *"Bu kim, Ebû İshâk mı"* dedi. Ben: Evet ey Allah'ın Rasûlü! dedim. O: *"Ne var?"* dedi. Ben: Allah'a yemin olsun ki sen bize az önce ilk duayı zikrettin, sonra şu bedevi gelerek seni meşgul etti, dedim. Allah Rasûlü: *"Evet o Zünnun'un duasıdır. O balığın karnında iken "senden başka ilah yoktur, seni tenzih ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum" duasıdır. Bir Müslüman herhangi bir şey hakkında bu sözlerle Rabbine dua edecek olursa mutlaka onun duasını kabul eder."* buyurdu.[498]

498 Ahmed, I, 170; Ebû Ya'la, 772. İsmail b. Ömer yoluyla bu senetle rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

Bunu Tirmizî ile Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle adlı eserinde Nesâî, İbrâhim b. Muhammed b. Sa'd babasından, o Sa'd'dan böylece de rivayet etmiş bulunmaktadır.

[4624] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Sa'd dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yunus'un duasını söyleyerek dua edenin duası kabul olunur."* Ravilerden Ebû Said dedi ki: O bununla: *"Biz mü'minleri işte böyle kurtarırız"* buyruğunu kastetmektedir.[499]

[4625] Sa'd b. Mâlik b. Ebî Vakkas dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Dua ederken anılması halinde duayı kabul ettiği, kendisinden dilekte bulunulması halinde dileneni verdiği Allah'ın adı, Metta oğlu Yunus'un duası(nda zikrettiği adı)dır."* (Sa'd b. Mâlik) dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! O özel olarak Yunus'a mı aittir, yoksa Müslümanların tamamına mı? Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"O özel olarak Metta'nın oğlu Yunus'a, onu söyleyerek dua etmeleri halinde ise genel olarak mü'minler cemaatinedir. Sen aziz ve celil olan Allah'ın: "O bakımdan karanlıklar içinde: Senden başka ilah yoktur, seni tenzih ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum diye seslenmişti. Biz de duasını kabul edip kendisini gamdan kurtarmıştık. Biz mü'minleri işte böyle kurtarırız" buyruğuna kulak vermedin mi? Bu Allah'ın kendisine dua eden kimselere bu sözlerle dua etmesi halinde koştuğu bir şartıdır."*[500]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Kesir b. Mabed dedi ki: Ben Hasan'a sordum: Ey Ebû Said, Allah'ın anılarak kendisine dua edilmesi halinde duayı kabul ettiği,

---

Senedi sahihtir. Tirmizî, 3505; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 10492; Hakim, I, 505 ve II, 382-383'te sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de İbrâhim b. Muhammed b. Sâd babasından, o babasından diye muhtasar olarak naklettiği rivayet yolunda ona muvafakat etmiştir. Bundan sonraki rivayet bunu desteklemektedir.

499 Hasendir. Ebû Ya'la, 707 ravileri sikadırlar. Kesir b. Zeyd müstesna, o hadisi salih birisidir. Bir önceki rivayete de şahitlik etmektedir.

500 Senedi zayıftır. Hakim, I, 505-506 h. no: 1865; Taberî, 24779. Her ikisi de Sâd'ın rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir. Taberî'nin senedinde Ali b. Zeyd vardır. O zayıf bir ravidir. Hakim'de ise Amr b. Bekr es-Sekseki er-Remli vardır. İbn Adiyy: Onun sika ravilerden münker birtakım rivayetleri bulunmaktadır derken, İbn Hibbân: Sika ravilerden musibet şeyler rivayet eder demiştir. Zehebî: Onun rivayet ettiği hadisleri uydurmadır demektedir. Hakim aynı zamanda Allah'ın ism-i azamı hakkında bununla çelişen hadisler de zikretmiştir ki, o hadisler buradakinden daha sahihtir. Doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır.

Scanned with CamScanner

aynı şekilde anılarak kendisinden bir şeyler dilendiği halde dileneni verdiği ism-i azamı (en büyük ismi) hangisidir, dedim. O: Kardeşimin oğlu Kur'ân okumuyor musun? Aziz ve celil olan Allah'ın: *"Ve balık sahibini de hatırla. Hani o gazaplanıp gitmiş... Mü'minleri işte böyle kurtarırız"* buyruğuna kadar oku. İşte Allah'ın kendisi anılarak kendisine dua edilmesi halinde dualarını kabul ettiği, kendisi anılarak kendisinden bir şeyler dilendiği halde dileneni verdiği en büyük ismi odur.

Zekeriyyâ Aleyhisselâm:

وَزَكَرِيَّآ إِذْ نَادٰى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ ﴿٨٩﴾
فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيٰى وَأَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ
فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ ﴿٩٠﴾

89. Zekeriyâ'yı da hatırla. Hani: "Rabbim, beni bir başıma bırakma. Sen varislerin en hayırlısısın" diye Rabbine dua etmişti.

90. Biz onun duasını kabul edip, ona Yahyâ'yı bağışladık. Zevcesini de ona ıslah ettik. Şüphesiz bunlar hayırlı işler yapmaya koşarlar, umarak, korkarak bize dua ederlerdi. Bize gönülden derin saygı duyarlardı.

Tefsiri:

Yüce Allah, kulu Zekeriyâ'nın Allah'tan kendisine kendisinden sonra nebî olmak üzere bir evlat bağışlamasını dua edip istediği zamanı haber vermektedir. Kıssa daha önce Meryem sûresinin baş taraflarında ve yine Âl-i İmran sûresinde geniş bir şekilde geçmiş bulunmaktadır. Burada kıssa her ikisinden de daha kısadır.

"Hani Rabbine" kavminden gizli bir şekilde *"Rabbim, beni bir başıma bırakma"* benim bir çocuğum da yok, benden sonra insanlar arasında kalacak mirasçım da yok *"sen varislerin en hayırlısısın, diye dua etmişti."* Böylelikle duasının sonunda dileğine uygun bir dua ve övgüde de bulunmuş oldu.

"Biz onun duasını kabul edip, ona Yahyâ'yı bağışladık, zevcesini de ona ıslah ettik." İbn Abbâs, Mücâhid ve Said b. Cubeyr dedi ki: Zevcesi doğum yapamayan kısır bir kadındı. Ama doğurdu.

Scanned with CamScanner

Abdurrahman b. Mehdi, Talha b. Amr'dan, o Atâ'dan şöyle dediğini nakletti: Dili bir parça uzundu, Allah onu ıslah etti. Bir başka rivayette ise onun huyu bir parça iyi değildi, Allah onu ıslah etti, denilmektedir. Muhammed b. Ka'b ve Süddî de böyle demiştir. Ama ifadelerin bağlamından daha açık görülen, birincisidir.

"Şüphesiz bunlar hayırlı işler yapmaya" Allah'a yakınlaştırıcı işleri ve itaat olan işleri yapmaya *"koşarlar."* Yanımızdaki mükâfatları *"umarak"* yanımızda bulunan (azap)dan da *"korkarak bize dua ederlerdi. Bize gönülden derin saygı duyarlardı."* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: Yani Allah'ın indirdiklerini tasdik ederlerdi, diye açıkladığını nakletmektedir. Mücâhid gerçek mü'minlerdi, Ebu'l-Âliye korkan kimselerdi diye açıklarken, Ebû Sinan: Huşu, kalpten ayrılmayan, ebediyen kalple birlikte bulunan korkudur, diye açıklamıştır. Yine Mücâhid'den: *"Bize gönülden derin saygı duyarlardı"* yani alçak gönüllü kimselerdi diye açıkladığı nakledilmiştir. Hasan, Katâde ve Dahhâk: *"Bize gönülden derin saygı duyarlardı."* Aziz ve celil olan Allah için açıkça zilletlerini ortaya koyarlardı, demektir.

Bütün bu görüşler birbirine yakındır.

İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Abdullah b. Hakim dedi ki: Ebû Bekr (radıyallâhu anh) bize bir hutbe verdi, sonra dedi ki: Bundan sonra; Ben size Allah'a karşı takvâlı olmanızı, ona layık olduğu şekilde övgüde bulunmanızı, korku ve ümidi birbirine karıştırmanızı, Allah'tan dua edip istediğinizde ısrarla istemenizi tavsiye ederim. Şüphesiz aziz ve celil olan Allah, Zekeriyâ'yı ve aile halkını överek: *"Şüphesiz bunlar hayırlı işler yapmaya koşarlar. Umarak, korkarak bize dua ederlerdi. Bize gönülden derin saygı duyarlardı"* diye övmüş bulunmaktadır.

Hz. Meryem:

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَآ اٰيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿٩١﴾

91. Irzını koruyan o kızı da hatırla. Biz ona ruhumuzdan üfledik. Onu ve oğlunu âlemlere bir ibret kıldık.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Bu şekilde Kur'ân-ı Kerim, Meryem ve oğlu İsa -ikisine de selâm olsun- kıssasını Zekeriyâ ve oğlu Yahyâ -ikisine de selâm olsun- kıssası ile birlikte söz konusu etmektedir. Önce Zekeriyâ'nın kıssasını zikretmekte, arkasından Meryem kıssasını zikretmektedir. Çünkü önceki kıssa bu kıssa için bir hazırlıktır. Önceki kıssa oldukça yaşlanmış, ihtiyar bir baba ile gençliğinde dahi doğum yapmamış kısır, yaşlı bir kadından bir çocuk dünyaya getirmek ile ilgilidir.

Bundan sonra ise öncekinden daha hayret verici olan Meryem kıssasını zikretmektedir. Bu ise erkeksiz bir dişiden bir çocuğun var edilmesi hadisesidir. Bu şekilde Âl-i İmran sûresinde de, Meryem sûresinde de bu kıssalar arka arkaya geldi. Burada da önce Zekeriyâ kıssası dile getirildi, sonra da arkasından Meryem kıssasını zikretti.

Yüce Allah'ın: *"Irzını koruyan o kızı da hatırla"* buyruğu Meryem'i -selâm ona- de hatırla, demektir. Nitekim Tahrîm sûresinde de şöyle buyurmuştur: *"Ve namusunu sapasağlam koruyan İmran kızı Meryem'i de (misal verdi). Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük..."* (Tahrîm, 12)

"Onu ve oğlunu âlemlere bir ibret kıldık." Yani Allah'ın gücünün her şeye yettiğine ve onun dilediğini yarattığına, *"O bir şeyi diledi mi ona emri sadece ol demesidir, o da oluverir"* (Yâsin, 82) gerçeğine delil yaptık. Âyetin bu bölümü yüce Allah'ın: *"Biz onu insanlar için (kudretimize) bir âyet (belge) kılalım diye"* (Meryem, 21) buyruğuna benzemektedir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Âlemlere"* buyruğunu cin ve insanlar âlemine, diye açıklamıştır.

Gerçek Din:

إِنَّ هَٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ﴿٩٢﴾ وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ ۖ كُلٌّ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ ﴿٩٣﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ ۚ وَإِنَّا لَهُ كَاتِبُونَ ﴿٩٤﴾

92. Şüphe yok ki bu sizin ümmetiniz, tek bir ümmettir. Sizin Rabbiniz de benim. O halde yalnız bana ibadet edin.

Scanned with CamScanner

93. Buna rağmen onlar işlerini aralarında parça parça edip ayrılığa düştüler. Bunların hepsi bize döneceklerdir.

94. Kim mü'min olduğu halde salih amel işlerse, onun yapıp ettikleri karşılıksız kalmaz. Biz onu muhakkak yazarız.

Tefsiri:

İbn Abbâs, Mücâhid, Said b. Cubeyr, Katâde ve Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki bu sizin ümmetiniz tek bir ümmettir"* buyruğu hakkında, yüce Allah sizin dininiz tek bir dindir buyuruyor, diye açıklamışlardır. Hasan-ı Basrî de bu âyet-i kerime hakkında şunları söylemiştir: Onlara nelerden sakınacaklarını ve neyi yapacaklarını açıkladıktan sonra: Sizin sünnetiniz (izlemekle yükümlü olduğunuz yol) bir tanedir, buyurdu.

Yüce Allah'ın: "(إِنَّ هَٰذِهِ): *Şüphe yok ki bu"* buyruğunda (إِنَّ) ile ismi birliktedir. "(أُمَّتُكُمْ) *Sizin ümmetiniz"* ise onun haberidir. Yani bu, size beyan edilip açıklanan şeriatınızdır.

"Tek bir ümmettir" anlamındaki buyruk da hal olarak nasb edilmiştir. Bu sebeple de: *"Sizin Rabbiniz benim, o halde yalnız bana ibadet edin"* buyurmuştur. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Ey Rasûller, temiz olan şeylerden yiyin ve salih amel işleyin. Şüphe yok ki ben, yaptıklarınızı çok iyi bilenim ve hiç şüphesiz sizin bu ümmetiniz tek bir ümmettir. Ben de sizin Rabbinizim. O halde yalnız benden korkun."* (Mü'minun, 51-52)

[4626] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Biz nebîler topluluğu baba bir kardeşleriz. Dinimiz birdir."* Yani maksat bir ve tek olarak ve ortak koşmaksızın Allah'a, göndermiş olduğu rasûllere verilmiş çeşitli şeriatlara uygun olarak ibadet etmektir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik"* (Mâide, 48) buyruğu da bunun gibidir.

"Buna rağmen onlar işlerini aralarında parça parça edip ayrılığa düştüler." Yani ümmetler rasûllerine muhalefet ettiler. Bir kısmı o rasûlleri tasdik ederken, diğer bir kısmı yalanladı. Bundan dolayı: *"Bunların hepsi"* kıyâmet gününde *"bize döneceklerdir"* ve herkese ameline göre karşılık verecektir, hayırsa hayır, şer ise şer

Bu sebeple de şöyle buyurmuştur: *"Kim mü'min olduğu halde"* kalbi tasdik ettiği halde *"salih amel işlerse"* bu tasdikle birlikte salih amelde de

Scanned with CamScanner

bulunursa *"onun yapıp ettikleri karşılıksız kalmaz."* Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki biz iyi amel edenin ecrini boşa çıkarmayız"* (Kehf, 30) buyruğuna benzemektedir. Yani onun amelini örtmeyiz, karşılıksız bırakmayız. Aksine onu mükâfatlandırırız. Zerre ağırlığı kadar ona zulmedilmez. Bundan dolayı da: *"Biz onu muhakkak yazarız"* onun bütün amelini yazarız, amelinden hiçbir şey kaybolmaz, buyurmuştur.

Ye'cüc ve Me'cüc:

وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَآ أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ﴿٩٦﴾ وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَٰذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٩٧﴾

95. Helâk ettiğimiz bir ülke halkının dönmeleri imkânsızdır.

96. Nihayet Ye'cüc ile Me'cüc("ün Seddi) açılıp her yüksekçe tepeden hızlıca indiklerinde;

97. Ve gerçek vaat (kıyâmet) yaklaştığında bakarsın ki kâfirlerin gözleri dehşetle yerinden fırlayarak: "Vay bize! Gerçekten biz bundan gafil idik. Hayır, biz zulmetmişiz meğer" diyecekler.

Tefsiri:

"Helâk ettiğimiz bir ülke halkının dönmeleri imkânsızdır." İbn Abbâs, dönmemeleri gerekir, demiştir. Yani helâk edilmiş her bir ülke halkı kıyâmet gününden önce dünyaya asla dönmezler. Bunu İbn Abbâs böylece açıkladığı gibi, Ebû Câfer Bakır, Katâde ve daha başkaları da böyle açıklamıştır. İbn Abbâs'tan nakledilen bir rivayete göre de *"dönmeleri imkânsızdır"* buyruğunu tevbe etmezler, diye açıklamıştır. Ancak birinci görüş daha açık ve güçlüdür. Allah en iyi bilendir.

"Nihayet Ye'cüc ile Me'cüc açılıp..." Bunların Âdem (a.s)'ın soyundan, aynı zamanda Nûh (a.s)'ın neslinden Türklerin de atası olan Yafes'in çocuklarından olduklarını, Türklerin de onlardan bir bölük olup Zulkarneyn'in bina ettiği seddin arka tarafında terkedilmiş olduklarını daha önceden açıklamış

Scanned with CamScanner

idik. Zulkarneyn'in de şöyle dediği zikredilmişti: *"İşte bu, Rabbimden bir rahmettir. Rabbimin vaadi gelince onu dümdüz eder, Rabbimin vaadi haktır, dedi. O gün onları birbiri içine dalgalanır bir halde bırakmışızdır. Sur'a da üfürülmüş olacaktır, bu sûretle hepsini toplayacağız."* (Kehf, 98-99)

Yüce Allah bu âyet-i kerimede ise: *"Nihayet Ye'cüc ile Me'cüc açılıp her yüksekçe tepeden hızlıca indiklerinde"* buyurmaktadır ki, bozgunculuk yapmak için hızlıca koşacakları anlamına gelir. "Hadeb: yüksekçe tepe" ise yerin yüksekçe tarafları demektir. Bu açıklamayı İbn Abbâs, İkrime, Ebû Sâlih, Sevrî ve başkaları yapmıştır. İşte çıkacakları sırada onların vasıfları bu olacaktır. Bu haberi dinleyen, ona tanık olan kimse gibidir. *"Kimse sana her şeyden haberdar olan (Allah) gibi haber veremez."* (Fâtır, 14) İşte bu, olmuşu ve olacağı bilenin, göklerin ve yerin gizliliklerini bilenin haber vermesidir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur.

İbn Cerîr dedi ki: Ubeydullah b. Ebî Yezîd dedi ki: İbn Abbâs, oyun oynarken biri diğerinin üzerine sıçrayan çocuklar gördü. İbn Abbâs bunun üzerine: İşte Ye'cüc ile Me'cüc böyle çıkacaktır, dedi. Onların çıkacakları nebevi sünnette pek çok hadis-i şerifte söz konusu edilmiştir:

[4627] *Birinci hadis*: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hûdri dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Ye'cüc ile Me'cüc('un seddi) açılacak. Onlar da aziz ve celil olan Allah'ın dediği gibi "her yüksekçe tepeden hızlıca inerek" insanların bulundukları yerlere çıkacaklar. İnsanların bulundukları her yere girecekler. Müslümanlar da onlardan (korunmak için) kendi şehirlerine, kalelerine çekilecekler, yanlarına davarlarını alacaklar. (Ye'cüc ile Me'cüc) yeryüzü sularını içecekler. Hatta onlardan bir kısmı bir nehrin yanından geçecek, içindeki suyu tamamen içecekler ve sonunda yatağını kupkuru bırakacaklar. Hatta onlardan sonra gelenler o ırmağın yanından geçecekler: Bir zamanlar burada su vardı, diyecekler. Nihayet insanlardan kimse kalmayacak, kalanlar ya kalede yahut şehirde birilerinden ibaret olacaktır. Onlardan birisi: İşte bunlar yeryüzü halkı idi, onları bitirdik. Geriye semadakiler kaldı, diyecek."*

(Devamla) buyurdu ki: *"Sonra onlardan birisi harbesini sallar, arkasından bunu semaya fırlatır. Harbesi -bela ve fitne (sınama) için- kana bulanmış olarak geri döner. Onlar bu halde iken aziz ve celil olan Allah onların boyunlarına çekirgelerin boyunlarından çıkan küçük kurtçuklar gibi kurtçuklar*

Scanned with CamScanner

gönderecek ve sabaha ölü olarak çıkacaklar. Hiçbir fısıltıları dahi duyulmayacak. Müslümanlar: Kendisini bizim için feda ederek bu düşmanın ne yaptığını görmek üzere gidecek bir adam yok mu, diyecekler. (Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: Onlardan bir adam, ecrini Allah'tan bekleyerek her şeyden vazgeçip, ortaya çıkacak, kendisini ölüme hazırlamış olarak aşağı inecek, onların biri diğeri üstünde ölü olarak uzandıklarını görecek. Ey Müslümanlar topluluğu müjdeler olsun! Aziz ve celil olan Allah düşmanınızın hakkından geldi diyecek. Onlar da şehirlerinden, kalelerinden dışarı çıkaracak, davarlarını otlaklara salacaklar. Ancak onların etlerinden başka otlayacak bir şeyleri de olmayacak. Bu etlerinden ötürü daha önce yemiş oldukları ot ve bitkilerden, semirdikleri en güzel şekilde ondan semirecekler."[501] Bunu İbn Mâce de Yunus b. Bukeyr, İbn İshâk'tan diye böylece rivayet etmiştir.

[4628] *İkinci hadis:* Yine İmam Ahmed dedi ki: en-Nevvas b. Sem'an el-Kilâbî dedi ki: Bir sabah vakti Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Deccal'ı söz konusu etti. Onun hakkında (konuşurken sesini) yükseltti ve alçalttı. Öyle ki biz onu bir kaç hurma ağacı arasındadır, zannettik. Öğleden sonra Allah Rasûlü'nün yanına döndüğümüzde yüzlerimizden etkilendiğimizi anladı. Ona sorarak: Ey Allah'ın Rasûlü! Sabahleyin Deccal'i söz konusu ettin, onun hakkında (konuşurken sesini) alçalttın ve yükselttin. Hatta biz onu hurma ağaçları arasındadır, diye zannetmeye başladık, dedik.

Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Sizin adınıza Deccal'den daha çok korktuğum şey var, dedi. Çünkü eğer Deccal ben aranızda iken çıkarsa sizin adınıza onu susturucu delille ben hakkından gelirim. Eğer ben aranızda değilken çıkarsa herkes kendi kendisinin delilini ortaya koyar ve Allah, benim yerime her müslümanın vekilidir. O saçları aşırı dalgalı, bir gözü kör bir gençtir. Şam ile Irak arasında çıkacak, sağa ve sola giderek fesat çıkartacaktır. Ey Allah'ın kulları, sebat gösteriniz."* Biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Yeryüzünde ne kadar kalacak? dedik. O: *"Kırk gün kalacak. Bir gün bir yıl gibi, bir gün bir ay gibi, bir gün bir hafta gibi, sair günleri ise sizin normal günleriniz gibi olacaktır"* buyurdu.

---

501 Hasendir. İbn Mâce, 4079; Ahmed, III, 77; Ebû Ya'la, 1351; Hakim, IV, 489-490; İbn Hibbân, 6830. Busiri, Zevaid'de senedinin sahih olduğunu belirttiği gibi, Hakim de sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. Silsiletu'l-Ahadisi's-Sahiha, 1793

Scanned with CamScanner

Biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Bir sene gibi gelecek o günde bize bir gün bir gecede kıldığımız kadar namaz yetecek mi? dedik. Allah Rasûlü: *"Hayır, hayır onun vaktilerini miktarlarına göre tespit edin"* buyurdu.

Biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Yeryüzündeki hızlıca hareketi/yol alışı nasıl olacaktır? dedik. O: *"Arkasından rüzgâr esen yağmur gibi"* buyurdu. (Devamla) dedi ki: *"İnsanların bulunduğu bir yere uğrayacak, onları çağıracak, onlar da çağrısını kabul edecek. Semaya emir verecek yağmur yağdıracak, yere emir verecek bitki bitirecek. Davarları otlaklardan hörgüçleri olabildiği kadar yüksek, yanları olabildiği kadar genişlemiş, memeleri olabildiği kadar sarkmış olarak dönecekler. Yine insanların bulunduğu bir yerden geçecek, onları çağıracak, onun çağrısını yüzüne geri çevirip reddedeceklerdir. Bu sefer onların malları onun arkasından gidecek, sabahı da kuraklık ve kıtlıkla karşılaşacaklar, mallarından hiçbir şey kalmamış olacak. Harabe bir yerden geçecek, oraya: Hazinelerini çıkart diyecek, oranın hazineleri arkasından erkek arılar gibi gidecek. Sonra bir adamın öldürülmesini emredecek, ona kılıçla bir darbe indirip, onu her biri arasında bir hedef kadar bir uzaklık bulunacak şekilde iki parçaya bölecek. Sonra onu çağıracak, gülerek yanına geri gelecek. Onlar bu halde iken aziz ve celil olan Allah da Meryem oğlu Mesih'i gönderecek. O da Dımaşk'ın doğu tarafında ellerini iki meleğin kanatları üzerine koyduğu halde zaferan ile boyanmış iki elbise de giyinmiş olarak inecek. Mesih onun arkasından gidecek, ona yetişecek ve onu doğudaki Lud kapısının yakınında öldürecek."*

(Devamla) buyurdu ki: *"Onlar bu halde iken aziz ve celil olan Allah Meryem oğlu İsa'ya: Ben senin onlara karşı savaşamayacağın vasıfta kullarımdan birtakım kulları çıkardım. Bu sebeple sen benim kullarımıdağına alıp himaye et, diye vahyedecek. Aziz ve celil olan Allah Ye'cüc ile Me'cüc'u gönderecek. Onlar yüce Allah'ın buyurduğu gibi: "Her yüksekçe tepeden hızlıca inecekler." İsa ve arkadaşları aziz ve celil olan Allah'a dua edecekler, yüce Allah da onların üzerlerine enselerine kurtçukları salacak, her birisi tek bir kişi ölmüşcesine ölüverecekler. İsa ve arkadaşları aşağı inecek, yeryüzünde onların yağlarının ve kokularının doldurmadığı hiçbir ev bulamayacaklar. Yine İsa ve arkadaşları Allah'a dua edecek, Allah da üzerlerine deve boyunları gibi kuşlar gönderecek, kuşlar onları taşıyıp, Allah'ın dilediği yere onları atacak."*

Scanned with CamScanner

(Ravilerden) İbn Câbir dedi ki: Bana Atâ b. Yezîd es-Sekseki, Ka'b'dan ya da başkasından tahdis edip dedi ki: Bu kuşlar onları Mehbil denilen yere atacaklar. İbn Câbir dedi ki: Ben ey Ebû Yezîd, Mehbil neresidir, dedim. O, güneşin doğduğu yer, dedi.

(Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: *"Ve Allah öyle bir yağmur gönderecek ki, şehirlerdeki evlerin tamamı da kırsal kesimdeki evlerin hepsi de kırk gün devam edecek olan bu yağmurdan mutlaka etkilenecektir. Yeri ayna gibi yapıncaya kadar yıkayacaktır. Yere: Mahsulünü bitir ve eski bereketini tekrar ver, denilecek. Buyurdu ki: O gün birkaç kişi bir nardan yiyecek ve onun kabuğunun gölgesinde gölgelenecekler. Süte bereket ihsan edilecek. Hatta sağmal bir deve, pek çok kimseye yetecek, sağmal bir inek, bir kabile koluna yetecek, sağmal bir koyun, bir aile halkına yetecek. Onlar bu halde iken aziz ve celil olan Allah, hoş ve güzel bir rüzgâr estirecek, onları koltuk altlarından yakalayacak, her bir müslümanın -yahut, her bir mü'minin, dedi- ruhunu kabzedecek. Geriye insanların şerlileri kalacak ve onlar eşeklerin birbirleriyle çiftleşmesi gibi çiftleşecekler. Kıyamet de onların başına kopacak."*[502]

Bu hadisi iki Sahihten yalnızca Müslim, Sünen sahiplerinden bazılarıyla birlikte çeşitli yollardan Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir'den böylece rivayet etmiştir. Tirmizî hasen, sahihtir, demiştir.

[4629] *Üçüncü hadis:* İmam Ahmed dedi ki: İbn Harmele teyzesinden şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir akrep sokmasından ötürü parmağını bağlamış olduğu halde bir hutbe verip şöyle buyurdu: *"Sizler düşmanımız yok, diyorsunuz. Ama şüphe yok ki siz yüzleri geniş, gözleri küçük, kızıl saçlı, her yüksek tepeden hızlıca inen, yüzleri adeta kat kat kalkanı andıran Ye'cüc ile Me'cüc gelinceye kadar bir düşman ile savaşmaya devam edeceksiniz."*[503]

Bunu İbn Ebî Hâtim de bu şekilde Muhammed b. Amr, Halid b. Abdullah b. Harmele el-Mudlici'den, o bir teyzesinden, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivayet etmiş ve tam tamına aynısını zikretmiştir.

---

502 Müslim, 2937; Ebû Dâvûd, 4321; Tirmizî, 2240; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 10783; İbn Mâce, 4075

503 Hasendir. Ahmed, V, 271; Heysemi, Mecma, VI, 8'de hadisi zikrettikten sonra ayrıca Taberânî tarafından da rivayet edildiğini belirterek her ikisinin de ravileri Sahih'in ravileridir demektedir.

Scanned with CamScanner

[4630] *Dördüncü hadis*: A'râf sûresinin sonlarının tefsirinde geçtiği üzere İmam Ahmed, Abdullah b. Mes'ud'dan, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: "İsrâ'ya götürüldüğüm gece İbrâhim, Mûsâ ve İsa -onlara selâm olsun- ile karşılaştım. Kıyametin durumunu kendi aralarında görüştüler. Aralarındaki görüşmeyi İbrâhim'e götürdüler. O: Benim onun hakkında bilgim yok, dedi. Sonra bu görüşmelerini Mûsâ'ya götürdüler, o da, ona dair bilgim yok, dedi. Görüşmelerinin durumunu İsa'ya anlattılar. O şu cevabı verdi: Ne zaman kopacağını Allah'tan başka hiç kimse bilemez. Ama Rabbimin bana ahitleri arasında Deccal'in (kıyâmetten önce) çıkacağı da vardır." (Devamla) dedi ki: "Benimle birlikte iki sopa olacak. Deccal beni göreceği vakit kurşunun erimesi gibi eriyiverecektir. Beni göreceği zaman Allah onu helâk edecek. Öyle ki taş da, ağaç da: Ey Müslüman, altımda bir kâfir var, gel ve onu öldür, diyecek."

(İsa devamla) dedi ki: "Allah onları helâk edecek, sonra insanlar ülkelerine, vatanlarına geri dönecek. (İsa yine) dedi ki: İşte o vakit Ye'cüc ile Me'cüc her yüksek tepeden hızlıca inerek çıkacaklar. Onların ülkelerini çiğneyip, geçecekler. Neye uğrarlarsa onu mutlaka helâk edecek, bitirecekler. Yanından geçtikleri herbir suyu mutlaka içecekler."

(İsa devamla) dedi ki: "Sonra insanlar bana başvurarak onları bana şikâyet edecekler, ben de Allah'a onlar hakkında beddua edeceğim, o da onları helâk edip canlarını alıp öldürecek, leşlerinin pis kokularından dolayı yerin havası bozulacak. Allah yağmur indirecek, yağmur suları cesetlerini sürükleyip götürecek ve sonunda onları denize atacak. Yine Rabbimin bana verdiği ahitler arasında bu hususlar bu şekilde gerçekleşecek olursa, artık kıyâmet gebelik süresi tamamlanmış, hamile kadının doğurması gibi olacak. Böyle bir kadının yakınları gece mi yoksa gündüz mü ansızın ne vakit doğum yapacağını bilemezler."[504]

Bunu İbn Mâce, Muhammed b. Beşşar'dan, o Yezîd b. Harun'dan, o el-Avvam b. Havşeb'den bu senetle buna yakın olarak rivayet etmiş ve şunları eklemiştir: el-Avvam dedi ki: Aziz ve celil olan Allah'ın kitabında *"nihayet Ye'cüc ile Me'cüc açılıp, her yüksekçe tepeden hızlıca indiklerinde"* buyruğunun bunu tasdik ettiği görüldü.

504 Daha önce A'râf sûresi 187. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr de bunu burada Cebele'nin bu senetle rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir. Bu hususta hadisler gerçekten çoktur. Seleften gelmiş rivayetler de böyledir.

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in Ma'mer yoluyla rivayet ettiklerine göre Ka'b dedi ki: Ye'cüc ile Me'cüc'un çıkış zamanları yaklaştığı vakit (Seddi) kazıyacaklar. Öyle ki, onların yakınlarında olanlar kazmalarının sesini duyacak. Gece olduğu vakit yarın gelir, çıkarız diyecekler. Ama Allah onu önceki haline tekrar getirecek. Ertesi günü geldiklerinde Allah'ın onu eski haline geri çevirdiğini görecekler. Yine onu kazıyacaklar, nihayet onların yanıbaşında olanlar kazmalarının seslerini duyacak. Gece olunca Allah onlardan birisinin diline telkinde bulunarak yarın gelir, inşallah çıkarız, demesini sağlayacak. Ertesi gün gelecekleri vakit onu bıraktıkları gibi bulacaklar ve çıkıncaya kadar kazacaklar. Birinci zümreleri bir gölün yanından geçecekler ve suyunu içecekler, sonra ikinci zümre gelecek, onun çamurunu yalayacaklar. Arkasından üçüncü zümre gelecek, onlar da: Burada bir zamanlar su vardı, diyecekler.

İnsanlar onlardan kaçacak, karşılarında hiçbir şey duramayacak. Sonra oklarını semaya fırlatacaklar, kana bulanmış olarak geri dönecek, bunun üzerine: Yerdekileri de, göktekileri de yendik, diyecekler. Meryem oğlu İsa onlara beddua edip şöyle diyecek: Allah'ım! Bunlara takat ve güç yetiremiyoruz. Sen neyle dilersen onunla onlardan bizleri koru.

Allah da onların üzerine (develerin burnunda oluşan bir kurt çeşidi olan) neğaf denilen kurtçukları musallat edecek ve bu kurtçuklar onların boyunlarına yerleşip onları öldürecek. Allah, üzerlerine onları gagalarıyla yakalayıp, denize atacak kuşlar gönderecek. Yine Allah hayat adında bir pınar gönderecek. Onunla yeryüzünü tertemiz edip, yeniden bitkisinin yeşermesini sağlayacak. Öyle ki bir nardan bir mesken doyacak. Ey Ka'b, mesken ne demektir, diye sorulunca, o bir ev halkı, dedi.

(Devamla) dedi ki: İnsanlar bu halde iken onlara feryat edici gelerek iki ince bacaklının kendisini (yakalamak) istediğini söyleyecek. Meryem oğlu İsa yedi yüz yahut yedi yüz ile sekiz yüz arasında bir öncü birlik gönderecek. Bu öncü birlik yolun bir yerinde iken Allah Yemen tarafından esen hoş bir rüzgâr gönderecek ve bu rüzgâr ile mü'min her kişinin ruhunu alacak. Geriye insanların yaramazları kalacak. Bunlar hayvanların çiftleşmeleri gibi çiftleşecekler. Bu durumda kıyâmetin (yakın oluşunun) misali, atının etrafında ne zaman doğum yapacak diye dolaşan kişinin misaline benzer.

Scanned with CamScanner

Ka'b dedi ki: Her kim benim bu söylediklerimden sonra bir şeyler daha söylemeye kendisini zorlayacak olursa -yahut benim bu bildiğim şeylerden fazlasını söylemeye kalkışacak olursa- işte o gereksiz yere kendisini zorlayan, külfete sokan birisi olur.

Bu Ka'b el-Ahbar'ın anlattıklarının en güzellerindendir. Çünkü sahih birtakım haberler buna şahitlik etmektedir. Hadis-i şerifte Meryem oğlu İsa'nın -selâm ona- el-Beytu'l-Atik'i (kadim evi/özgürlük evi/Kâbe'yi) hac edeceği de sabittir.

[4631] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hiç şüphesiz Ye'cüc ile Me'cüc'un çıkmasından sonra bu Beyt haccedilecek ve umre maksadıyla ziyaret edilecek."*[505] Bunu yalnızca Buhârî rivayet etmiştir.

"Ve gerçek vaat" yani kıyâmet günü bu dehşetli haller, bu sarsıntılar ve bu kargaşa var olduğu takdirde *"yaklaştığında"* artık kıyâmet de oldukça yaklaşmış olur. Kıyamet gerçekleşeceği zaman da kâfirler: *"Bu zorlu bir gündür"* (Kamer, 8) diyeceklerdir. Bu sebeple yüce Allah burada şöyle buyurmaktadır: *"Bakarsın ki kâfirlerin gözleri dehşetle yerinden fırlayacak."* Buna sebep ise tanık oldukları pek muazzam işlerin son derece çetin oluşudur. *"Vay bize"* diyecekler. *"Gerçekten biz bundan"* dünyada iken *"gafil idik. Hayır, biz zulmetmişiz meğer."* Böyle diyerek hiçbir faydasını göremeyecekleri bir zamanda kendilerine zulmetmiş olduklarını itiraf edeceklerdir.

Cehennem Odunları:

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ﴿٩٨﴾
لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾ لَهُمْ فِيهَا
زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا
الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾ لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ
فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ
وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾

505 Bakara sûresi 127. âyetin tefsirinde daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

98. Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da cehennemin odunusunuz. Siz oraya gireceksiniz.

99. Eğer bunlar ilah olsalardı, oraya girmezlerdi. Hepsi orada ebediyen kalacaklardır.

100. Onlar orada ah edip, inleyeceklerdir. Onlar orada işitmezler de.

101. Şüphesiz kendileri için daha önceden tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar, işte onlar oradan uzaklaştırılmış olacaklardır.

102. Onlar ateşin sesini dahi işitmezler. Canlarının arzu ettiği şeyler arasında ebedidirler.

103. En büyük korku onları üzmez. Melekler onları karşılayıp: "İşte bu vaat olunduğunuz gündür" derler.

Tefsiri:

Şanı yüce Allah, Kureyş müşriklerinden olan Mekkelilerle, putlara ve heykellere tapanan ve onların dinlerini takip edenlere hitaben buyuruyor ki:

"Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da cehennemin odunusunuz." İbn Abbâs, yakıtısınız diye açıklamıştır. Bununla yüce Allah'ın: *"Yakıtı insanlarla, taşlar olan"* (Tahrîm, 6) buyruğuna benzediğini kastetmektedir. Yine İbn Abbâs: *"Cehennemin odunusunuz"* buyruğunu cehennemin ağacısınız anlamındadır, diye açıklamıştır. Bir başka rivayette de bu Zinc dilinde cehennemin odunu demektir, dediği nakledilmiştir. Mücâhid, İkrime ve Katâde cehennemin odunu diye açıkladıkları gibi, Ali ve Âişe (radıyallâhu anhumâ)'nın kıraatinde de bu şekildedir. (Yani *hasab* yerine tı harfi ile *hatab* şeklinde okumuşlardır.)

Dahhâk da, bu cehennemde cehenneme atılan şey demektir, diye açıklamıştır. Başkası da böyle demiştir. Bütün bu açıklamalar birbirine yakındır.

"Siz oraya gireceksiniz. Eğer bunlar ilah olsalardı oraya girmezlerdi." Yani Allah'tan başka ilah edindiğiniz bu putlar ve Allah'a koştuğunuz ortaklar gerçek olsaydı, ateşe uğramazlar ve ateşe girmezlerdi. "Hepsi orada ebediyen kalacaklardır." Yani ibadet edenler de, mabudlar da hepsi orada ebedidirler.

Scanned with CamScanner

"Onlar orada ah edip inleyeceklerdir." Bu yüce Allah'ın: *"Onlar orada yüksek hırıltılarla ve inleyerek solurlar"* (Hûd, 106) buyruğuna benzemektedir. Yani onların nefes verişleri de, alışları da oldukça zor ve sıkıntılı olacaktır.

"Onlar orada işitmezler de." İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Mes'ud dedi ki: (Günahkâr mü'minler tamamen çıkıp) ebedi kalacaklar, cehennemde kalınca ateşten tabutlara konulurlar. Bu tabutların çivileri de ateştendir. Onlardan hiçbirisi cehennemde kendisinden başka birisinin azap edildiğini görmeyecektir. Sonra Abdullah: *"Onlar orada ah edip inleyeceklerdir. Onlar orada işitmezler de"* buyruğunu okudu. Bunu İbn Cerîr de Haccac b. Muhammed'in, Mesudi'den, o Yunus b. Habbab'dan, o İbn Mes'ud'dan gelen bir hadis olarak rivayet etmiş ve bunu zikretmiştir.

"Şüphesiz kendileri için daha önceden tarafımızdan iyilik" İkrime rahmet derken, başkası saadet diye açıklamıştır *"takdir edilmiş olanlar, işte onlar oradan uzaklaştırılmış olacaklardır."* Yüce Allah, cehennemlikleri ve Allah'a ortak koşmaları sebebiyle görecekleri azabı söz konusu ettikten sonra, Allah'a ve Rasûlü'ne iman edenlerin mutlu olacaklarını söz konusu etmektedir. Bunlar ise Allah tarafından mutlu olacakları önceden takdir edilmiş bulunan, Allah'a ve Rasûlü'ne iman eden, dünyada iken de salih ameller işlemiş kimselerdir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"İhsanda bulunanlara daha güzeli ve daha da fazlası vardır."* (Yunus, 26); *"İyiliğin karşılığı iyilikten başkası olabilir mi?"* (Rahmân, 60) Dünya hayatında iyi ameller işledikleri gibi, Allah da onların akıbetlerini ve mükâfatlarını güzel kılmıştır. Onları azaptan kurtarıp, pek büyük nimetlerle mükâfatlandırmıştır. Bundan dolayı yüce Allah: *"İşte onlar oradan uzaklaştırılmış olacaklardır. Onlar ateşin sesini dahi işitmezler."* Yani cesetleri yakmasının sesini dahi işitmezler, buyurmaktadır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: el-Cureyri, Ebû Osman'dan: *"Onlar ateşin sesini dahi işitmezler"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Burada kastedilenler onları (Cehennemlikleri) sokacak olan Sırât üzerindeki yılanlardır. Bu yılanlar onları (cehennemlikleri) sokacağı vakit has has diyeceklerdir. *"Kendileri için daha önceden tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar, ateşin sesini dahi işitmezler."* Âyette ses anlamını verdiğimiz kelimenin aslı *hasis*tir. Açıklamada ona işaret edilmektedir.)

Scanned with CamScanner

"Canlarının arzu ettiği şeyler arasında ebedidirler." Yüce Allah onları korkulan, tehlikeli olandan kurtardığı gibi, istenen ve sevilip arzu edileni de onlara verecektir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Numan b. Beşir dedi ki: Ali (radıyallâhu anh) ile birlikte geceleyin sohbete katılmıştı. Ali: *"Şüphesiz kendileri için daha önceden tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar işte onlar oradan uzaklaştırılmış olacaklardır"* buyruğunu okudu ve: Ben onlardanım, Ömer onlardandır, Osman onlardandır, Zubeyr onlardandır, Talha onlardandır, Abdurrahman -ya da Sa'd dedi- onlardandır. (Numan) dedi ki: Bu esnada namaz için kamet getirildi, o da kalktı. Sanırım elbisesini: "Onlar ateşin sesini dahi işitmezler" diyerek çekiyordu.

Şu'be, Ebû Bişr'den, o Yusuf el-Mekki'den, o Muhammed b. Hatıb'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Ali'yi yüce Allah'ın: *"Şüphesiz kendileri için daha önceden tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar..."* buyruğu hakkında Osman ve arkadaşlarıdırlar, derken dinledim. Bunu yine İbn Ebî Hâtim de rivayet ettiği gibi İbn Cerîr de bunu Yusuf b. Sa'd -b. Mahek değil-, Muhammed b. Hatıb'dan, o Ali'den deyip hadisi "Osman onlardandır" lafzı ile rivayet etmiş bulunmaktadır.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Şüphesiz kendileri için daha önceden tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar, işte onlar oradan uzaklaştırılmışlardır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: İşte bunlar Allah'ın dostlarıdır. Bunlar Sırât üzerinden şimşekten daha hızlı bir şekilde geçerler. Kâfirler ise cehennemde dizleri üstü çökmüş olarak kalacaklardır. Bu da daha önce zikrettiklerimize uygundur.

Başkaları ise şöyle demektedir: Bu buyruk, mabutlardan istisnâ olmak üzere inmiş ve böylelikle de (haksız yere kendilerine ibadet edilen) Uzeyr ve Mesih de bu mabutların dışına çıkmış olmaktadır. Nitekim Haccac b. Muhammed el-A'ver de İbn Cureyc ile Osman b. Atâ'dan, onlar Atâ'dan, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: *"Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da cehennemin odunusunuz"* buyurduktan sonra istisna yaparak: *"Şüphesiz kendileri için daha önceden tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar..."* buyurmaktadır. (İbn Abbâs) dedi ki: bunlar melekler, İsa ve buna benzer Allah'tan başka kendilerine ibadet olunan varlıklardır. İkrime, Hasan ve İbn Cureyc de böyle demiştir.

Scanned with CamScanner

Dahhâk, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Şüphesiz kendileri için daha önceden tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Âyet-i kerime Meryem oğlu İsa ile Uzeyr -ikisine de selâm olsun- hakkında nazil olmuştur. İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Ali (radıyallâhu anh) yüce Allah'ın: "Şüphesiz kendileri için daha önceden tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar" buyruğu hakkında dedi ki: Allah'tan başka kendisine ibadet edilmiş herbir şey cehennemde olacaktır. Güneş, ay ve Meryem oğlu İsa müstesnâ. Senedi zayıftır.[506]

İbn Ebî Necih de Mücâhid'den *"işte onlar oradan uzaklaştırılmış olacaklardır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir. Bunlar İsa, Uzeyr ve meleklerdir. Dahhâk da: İsa, Meryem, melekler, güneş ve aydır, demiştir. Said b. Cubeyr, Ebû Sâlih ve başkalarından da böyle rivayet edilmiştir.

İbn Ebî Hâtim bu hususta oldukça garip bir hadis rivayet edip şöyle demiştir:

[4632] Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"Şüphesiz kendileri için daha önceden tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar işte onlar oradan uzaklaştırılmış olacaklardır"* buyruğu hakkında (bunlar) "İsa, Uzeyr ve meleklerdir" dediğini nakletmektedir.[507]

Bazıları İbn ez-Ziba'ra'nın kıssası ile müşriklerin tartışmasını da (bu hususta) zikretmişlerdir:

[4633] Ebû Bekr b. Merduye dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: İbn ez-Ziba'ra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle dedi: Sen üzerine *"Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da cehennemin odunusunuz. Siz oraya gireceksiniz"* âyetinin indirildiğini ileri sürüyorsun. İbn ez-Ziba'ra (devamla) dedi ki: Güneşe, aya, meleklere, Uzeyr'e ve Meryem oğlu İsa'ya da ibadet edilmiş bulunuyor. Bütün bunlar bizim mabutlarımızla birlikte cehennemde mi olacaklardır? Bunun üzerine: *"Meryem oğlu bir misal olarak verilince hemen senin kavmin bundan dolayı bağrışıp, çağrışmaya koyuldu ve: Bizim ilahlarımız mı hayırlı yoksa o mu, dediler. Bunu sana ancak tartışmak üzere örnek olarak gösterdiler. Hatta onlar düşmanlığı yol edinmiş bir topluluk-*

506 Senette geçen Sâd ve Asbağ'ın ikisi de vahi ravilerdir.

507 Senedi zayıftır. İki tane illeti vardır. Said b. Mesleme ile Leys b. Ebî Suleym'in ikisi de zayıf ravilerdir. Bu İbn Abbâs'tan onun sözü olarak sahihtir, doğrusu budur.

Scanned with CamScanner

turlar" (Zuhruf, 57-58) âyeti nazil oldu. Daha sonra da: *"Şüphesiz kendileri için daha önceden tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar işte onlar oradan uzaklaştırılmışlardır"* buyruğu nazil oldu. Bunu Hâfız Ebû Abdullah "el-Ahadisu'l-Muhtare" adlı eserinde rivayet etmiş bulunmaktadır.

İbn Ebî Hâtim de dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: *"Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da cehennemin odunusunuz. Siz oraya gireceksiniz"* âyeti inince müşrikler: Melekler, Uzeyr ve İsa da Allah'tan başka kendilerine ibadet olunan kimselerdir, dediler. Bu sefer: *"Eğer bunlar ilah olsalardı oraya girmezlerdi."* Kastedilen kendilerine tapınılan ilahlardır. *"Hepsi orada ebediyen kalacaklardır"* buyruğu nazil oldu.

Ebû Hudeyne'den, o Atâ b. es-Saib'den, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan da bunun gibi rivayet nakledilmiş ve ayrıca: Bunun üzerine: *"Şüphesiz kendileri için daha önceden tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar işte onlar oradan uzaklaştırılmış olacaklardır"* âyeti nazil oldu, diye eklemiştir.

[4634] İmam Muhammed b. İshâk b. Yesar (r.h) Sîret'inde dedi ki: Bana ulaşan rivayetlere göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün mescitte el-Velid b. el-Muğîre ile birlikte oturdu. en-Nadr b. el-Haris de gelip onlarla birlikte oturdu. Mescitte Kureyşlilerden başkaları da vardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) konuştu, en-Nadr b. el-Haris ona karşı çıkınca Allah Rasûlü onunla da onu susturuncaya kadar konuştu ve hem ona, hem diğerlerine: *"Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da cehennemin odunusunuz. Siz oraya gireceksiniz"* buyruğunu okudu. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalktı.

Bu sefer Abdullah b. ez-Ziba'ra es-Sehmi gelip oturdu. el-Velid b. el-Muğîre, Abdullah b. ez-Ziba'ra'ya şöyle dedi: Allah'a yemin olsun ki en-Nadr b. el-Haris, Abdulmuttalib'in oğluna (Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e) karşı az önce ne durabildi, ne dayanabildi, dedi. Ayrıca Muhammed bizim de, kendilerine ibadet ettiğimiz bu ilahlarımızın da cehennemin odunu olacağını iddia etti. Bu sefer Abdullah b. ez-Ziba'ra şöyle dedi: Ama ben Allah'a yemin ederim onu bulursam onu sustururum. Muhammed'e sorun: Allah'tan başka tapınılan her şey kendilerine ibadet edenlerle birlikte cehennemde mi olacaktır? İşte biz meleklere ibadet ediyoruz. Yahudiler Uzeyr'e, Hıristiyanlar da Meryem oğlu İsa'ya ibadet ediyor.

Scanned with CamScanner

el-Velid ve mecliste onunla birlikte bulunanlar, Abdullah b. ez-Ziba'ra'nın sözünü beğendi ve onun gerçekten güçlü ve susturucu bir delil ortaya koymuş olduğu kanaatine sahip oldular. Bu husus Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e anlatıldı, o şöyle buyurdu: *"Allah'tan başka kendisine ibadet edilmesini seven (bundan hoşlanan) herkes, kendisine ibadet edenlerle birlikte olacaktır. İşte böyleleri ancak şeytanlara ve şeytanların ibadet etmelerini emrettiği varlıklara ibadet ederler."* Yüce Allah da: *"Şüphesiz kendileri için daha önceden tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar, işte onlar oradan uzaklaştırılmışlardır. Onlar ateşin sesini dahi işitmezler. Canlarının arzu ettiği şeyler arasında ebedidirler"* buyruğunu indirdi. Yani İsa, Uzeyr ve Allah'a itaat üzere dünyadan ayrılıp gitmiş, kendilerine ibadet olunmuş ve böylelikle dalalet ehli tarafından Allah'ın dışında Rabler edinilmiş kitap ehli âlimleri ve rahipleri demektir. (Yani onlar bu âyetlerde halleri anlatılanlar kapsamındadır.)

İlim adamlarının zikrettiklerine göre ibadet ettikleri melekler ve onların Allah'ın kızları olduğu iddiaları hakkında da şu buyruklar inmiştir: *"Rahmân (melekleri) evlat edindi, dediler. O bundan münezzehtir. Bilakis onlar mükerrem kullarıdır. Sözleri ile onun önüne geçemezler. Onlar onun emri gereğince iş görürler... Onlardan kim: Ben ondan gayrı ilahım derse biz böylesini cehennemle cezalandırırız, işte zalimleri böyle cezalandırırız."* (Enbiyâ, 26-29)

İsa'nın durumu ve Allah'tan başka ona ibadet edildiği, el-Velid ve yanında bulunanların bu hususta gösterilen delili ve tartışmayı beğendiği zikrolunan husus hakkında da şu buyruklar nazil oldu: *"Meryem oğlu bir misal olarak verilince hemen senin kavmin bundan dolayı bağrışıp, çağrışmaya koyuldu ve: Bizim ilahlarımız mı hayırlı, yoksa o mu, dediler. Bunu sana ancak tartışmak üzere örnek gösterdiler. Hatta onlar düşmanlığı yol edinmiş bir toplulukturlar. O ancak kendisine nimet verdiğimiz bir kuldur ve biz onu İsrâiloğullarına (ibretli) bir misal kıldık. Eğer dileseydik sizin yerinize yeryüzünde halifelik yapacak melekler getirirdik. Şüphesiz ki o saatin ilmidir. Onda hiç şüpheye düşmeyin."* (Zuhruf, 57-61) Yani benim onun vasıtası ile gösterdiğim ölüleri diriltme, çaresiz hastalıkları tedavi etme gibi mucizeleri kıyâmetin kopacağı bilgisine dair delil olarak yeterlidir. Yüce Allah: *"Onda hiç şüpheye düşmeyin, bana uyun, dosdoğru yol işte budur"* (Zuhruf, 61) buyurmaktadır.[508]

508 Bu rivayetin senedi mudaldır. Bunu Taberî, 24836'da rivayet etmiştir ama aslının İbn Abbâs'tan gelen şahitleri vardır. Allah en iyi bilendir. Ayrıca bk. ed-Durru'l-Mensur, IV, 607-608

Scanned with CamScanner

İbn ez-Ziba'ra'nın bu söylediği sözler büyük bir hatadır. Çünkü âyet-i kerime Mekkelilerin cansız ve akılsız olan putlara ibadetleri hususunda bir hitap olmak üzere inmiştir. Böylelikle bu hitapla onlara ibadet edenler azarlanmak istenmiştir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da cehennemin odunusunuz"* buyurmaktadır. O nasıl olur da salih amelleri bulunan ve kendisine ibadet edenlerin ibadetlerine razı olmayan Mesih, Uzeyr ve benzerleri için de bunu geçerli kabul edebilir?

İbn Cerîr Tefsir'inde buna cevap verirken âyette zikredilen (ما) edatının Araplarca (Arapça'da) akıl sahibi olmayan varlıklar hakkında kullanıldığını belirterek cevap vermiştir. Abdullah b. ez-Ziba'ra ise daha sonra Müslüman oldu. Meşhur şairlerden idi. Önceleri Müslümanlar hakkında hicvedici şiirler söylerdi, sonra da özür dileyerek şöyle dedi:

يا رَسُولَ المليك، إنّ لساني رَاتِقٌ مَا فَتَقْتُ إذْ أنَا بُورُ

إذْ أجَاري الشَّيطَانَ في سَنَن الغَي وَمَنْ مَالَ مَيْلَه مَثْبُور

Ey her şeyin sahibinin Rasûlü, benim dilim
Helâk olacaklardan olduğum zamanda söylediklerimi söyledi,
O zamanlar azgınlık yollarında şeytanla yürüyordum,
Zaten onun saptığı yoldan gidenler helâk olurlar.

"En büyük korku onları üzmez" buyruğu ile ilgili olarak bundan maksadın ölüm olduğu söylenmiştir. Bunu Abdurrezzak, Yahyâ b. Rabî'a'dan, o Atâ'dan diye rivayet etmiştir. En büyük korkudan maksadın, Sur'a ilk üfürüş olduğu da söylenmiştir. Bunu da Avfî, İbn Abbâs'tan nakletmiş, Ebû Sinan Said b. Sinan eş-Şeybani de bunu ifade etmiş, İbn Cerîr de Tefsir'inde bunu tercih etmiştir.

Kulun cehenneme götürülmesinin emredileceği zaman olduğu da söylenmiştir. Bu da Hasan-ı Basrî'nin görüşüdür. Cehennemin cehennemlikler üzerine kapatılacağı zaman olduğu da söylenmiştir. Bu ise Said b. Cubeyr ve İbn Cureyc'in görüşüdür. Ölümün cennet ile cehennem arasında boğazlanacağı zaman söz konusu olacağı da söylenmiştir. Bu da İbn Ebî Hâtim'in kendisinden rivayet ettiği üzere Ebû Bekr el-Huzeli'nin görüşüdür.

Scanned with CamScanner

"Melekler onları karşılayıp: İşte bu vaat olunduğunuz gündür, derler." Yani melekler onlara bu sözleri söyleyerek kabirlerinden çıkacakları vakit mahşere gelmek üzere yeniden diriltilecekleri günü onlara bu müjdeyi vereceklerdir: *"İşte bu vaat olunduğunuz gündür."* Yani haydi sizi sevindirecek şeylerle karşılaşın diyecekler.

Göğün Dürülüşü:

يَوْمَ نَطْوِي السَّمَآءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ۚ كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ ۚ وَعْدًا عَلَيْنَآ ۚ إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٤﴾

104. Gökleri kitapların katlandığı gibi katlayacağımız günü (hatırla). İlk yaratmaya başladığımız gibi onu tekrar iade ederiz. Biz bunu vaat edip, üzerimize almıştık. Şüphesiz yapanlar bizleriz.

Tefsiri:

Yüce Allah kıyâmet gününde şu gerçeğin olacağını haber vermektedir: *"Gökleri kitapların katlandığı gibi katlayacağımız günü (hatırla)."* Yüce Allah'ın şu buyruğu da buna benzemektedir: *"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Halbuki kıyâmet gününde arz bütünü ile onun kabzasındadır. Gökler ise onun sağ eli ile dürülmüş olacaktır. O şirk koştuklarından münezzehtir ve çok yücedir."* (Zümer, 67)

[4635] Buhârî dedi ki: İbn Ömer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Şüphesiz Allah kıyâmet gününde yerleri avucunun içine alacak, gökler de sağ elinde (dürülmüş) olacaktır."*[509] Bu yoldan bu hadisi yalnızca Buhârî (r.h) rivayet etmiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Allah içindeki yaratılmışlarla birlikte yedi göğü ve içindeki yaratılmışlarla birlikte yedi arzı katlayıp dürecektir. Bütün bunları sağ eliyle dürüp katlayacak ve hepsi onun elinde bir hardal tanesi gibi olacaktır.

Yüce Allah'ın: *"Kitapların katlandığı gibi"* buyruğu hakkında *"sicil"*den kastın kitap olduğu söylendiği gibi, burada meleklerden bir meleğin kastedildiği de söylenmiştir.

509 Buhârî, 7412 İbn Ömer'den

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Ömer'in yüce Allah'ın: *"Gökleri kitapların katlandığı gibi katlayacağımız günü (hatırla)"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Sicil bir melektir. (Kulun) istiğfarı (ona) yükselecek olursa o: Ben onu bir nur olarak yazarım, der.

Bunu İbn Cerîr de böylece Ebû Kureyb'den, o İbn Yaman'dan diye rivayet etmiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Câfer Muhammed b. Ali b. el-Huseyn'den rivayet edildiğine göre sicil bir melektir.

Süddî bu âyet-i kerime hakkında sicil, sahifelerle (amel defterleriyle) görevli bir melektir. İnsan öldü mü onun kitabı sicile kaldırılır, o da bunu katlayıp kıyâmet gününe kaldırır ,demiştir.

Bundan maksadın Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vahiy kâtipliği yapan Ashab-ı kiram'dan bir adamın adı olduğu da söylenmiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs: *"Gökleri kitapların katlandığı gibi katlayacağımız gün"* ile ilgili olarak Sicil bilinen adamdır, dediğini naklet-mektedir.

Nûh dedi ki: Bana Yezîd b. Ka'b el-Avzi'nin de haber verdiğine göre İbn Abbâs: Sicil, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir kâtibinin adıdır, demiştir.

Bunu bu şekilde Ebû Dâvûd ve Nesâî de Kuteybe b. Said'den diye rivayet etmişlerdir. Buna göre İbn Abbâs: Sicil, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir kâtibidir demiştir.[510]

Bunu İbn Cerîr de daha önce geçtiği üzere Nasr b. Ali el-Cahdami'den rivayet etmiştir. İbn Adiyy de bunu Yahyâ b. Amr b. Mâlik en-Nukri yoluyla İbn Abbâs'tan şöyle dedi, diye rivayet etmiştir: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Sicil adında bir kâtibi vardı. İşte yüce Allah'ın: *"Gökleri kitapların katlandığı gibi katlayacağımız günü (hatırla)"* buyruğu bunu anlatmaktadır. Yani Sicil

510 Batıl bir rivayettir. Bu İbn Abbâs'tan sahih bir rivayet olarak gelmiş olamaz. Çünkü senedinde Yezîd b. Ka'b el-Avzi vardır ki Takrib'de belirtildiği üzere meçhul bir ravidir. Zehebî, Mizan, 9743'de kesinlikle bunun kim olduğu bilinmemektedir, dedikten sonra onun rivayet ettiği bu hadisi zikretmektedir. İmam el-Mizzi ve İbn Kesir de bu hadisin uydurma olduğuna hüküm vermiş, aynı zamanda Taberî de bunu reddetmiştir. Doğrusunu Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

(denilen kâtibin) kitabı katladığı gibi biz de semayı katlayacağız.[511] Sonra da: Bu rivayet mahfuz değildir, demiştir.

Hatib Bağdâdî de Tarih'inde şöyle diyor: Nafi'in rivayetine göre İbn Ömer dedi ki: Sicil, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir (vahiy) kâtibidir. Ancak bu Nafi'in, İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadis olarak oldukça münkerdir, asla sahih değildir.[512]

Aynı şekilde İbn Abbâs'tan daha önce geçen ve Ebû Dâvûd ve başkalarının naklettikleri rivayet de kesinlikle sahih değildir. Hadis hafızlarından bir topluluk, -Ebû Dâvûd'un Süneninde olsa dahi- bunun uydurma olduğunu açıkça ifade etmişlerdir. Bunlar arasında hocamız büyük hafız Ebu'l-Haccac el-Mizzi -Allah ömrünü uzun etsin, ecelini geciktirsin ve salih amelleri ile ömrünü neticelendirsinde vardır. Ben ayrıca bu hadis için bağımsız bir cüz de telif ettim. Hamd Allah'a mahsustur.

İmam Ebû Câfer İbn Cerîr de bu hadisi reddetmek için harekete geçmiş ve en eksiksiz bir şekilde bunu reddederek şöyle demiştir: Ashab-ı Kiram arasında adı Sicil olan bir kimse bilinmemektedir. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vahiy kâtipleri de bilinen kimselerdir ve aralarında adı Sicil olan bir kimse de yoktur. İbn Cerîr (r.h) bu hususta doğru söylemiştir ve bu, bu hadisin münker oluşunun en güçlü delillerindendir.

Ashab-ı Kiram arasında bu ismi taşıyan birisi olduğundan söz edenler ise, sadece bu hadise dayanmışlardır, başkasına değil; Allah en iyi bilendir.

İbn Abbâs'tan sahih olarak gelen rivayet ise Sicil'in sahife demek olduğudur. Bunu da Ali b. Ebî Talha ve Avfî ondan rivayet etmişlerdir. Mücâhid, Katâde ve daha başkaları da bunu açıkça ifade etmişlerdir. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir. Çünkü dilde bilinen anlamı budur. Buna göre yüce Allah'ın: *"Gökleri kitapların katlandığı gibi katlayacağımız günü (hatırla)."* Sicil'in, kitabın üzerine yani yazılmış şeyin üzerine katlayacağımız günü hatırla, demek olur ki, yüce Allah'ın şu buyruğu da bunun gibidir: *"Böylece ikisi de teslim olup onu alnı üzere yıkınca"* (Sâffât, 103) Burada da "lam" harfi "alâ: üzerine"

511 Senedinde Yahyâ b. Amr en-Nukri vardır. Hammad b. Zeyd onu yalancılıkla itham etmiştir. Bk. Mizan, 9595

512 Zehebî bunu Mizan, Hamdan b. Said'in 2286 numaralı biyografisinde zikrederek bu yalan bir haberdir demektedir.

Scanned with CamScanner

anlamında kullanılmıştır. (Enbiyâ, 104'deki bu buyrukta olduğu gibi) Bunun Arap dilinde benzerleri pek çoktur. Allah en iyi bilendir.

"İlk yaratmaya başladığımız gibi onu tekrar iade ederiz. Biz bunu vaat edip üzerimize almıştık, şüphesiz yapanlar bizleriz" buyruğu da şu demektir: Bu yüce Allah'ın yaratılmışları yeniden yaratacağı günü kesin ve kaçınılmaz olarak gerçekleşecektir. *"İlk yaratmaya başladığımız gibi onu iade ederiz"* yani onları ilk olarak yarattığı gibi, onları tekrar iade etmeye de kadirdir ve bu gerçekleşmesi vacip olan bir husustur. Çünkü yüce Allah'ın asla cayılmayan ve değişikliğe uğratılmayan vaadidir ve ayrıca o buna kadirdir. İşte bundan dolayı da: *"Şüphesiz yapanlar bizleriz"* buyurmaktadır.

[4636] İmam Ahmed dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalkıp bize bir öğüt verip şöyle buyurdu: *"Şüphesiz siz aziz ve celil olan Allah'ın huzuruna çıplak ayaklı, elbisesiz ve sünnetsiz olarak haşredileceksiniz. 'İlk yaratmaya başladığımız gibi onu tekrar iade ederiz. Biz bunu vaat edip üzerimize almıştık. Şüphesiz yapanlar bizleriz'"* diyerek hadisin geri kalan kısmını zikretti.[513] Buhârî ve Müslim bunu Sahih'lerinde Şu'be yoluyla gelen bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Yine Buhârî bunu kitabında (tefsir bölümünde) bu âyete dair rivayetler arasında zikretmiştir.

Leys b. Ebî Süleym de Mücâhid'den, o Âişe'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den buna yakın bir rivayet kaydetmiş bulunmaktadır.[514]

Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"İlk yaratmaya başladığımız gibi onu tekrar iade ederiz"* buyruğu hakkında, ilk defa var ettiğimiz gibi biz her şeyi helâk ederiz, dediğini nakletmektedir.

Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed (s.a.v.):

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾ إِنَّ فِي هَٰذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿١٠٦﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٧﴾

513 Buhârî, 4740, 4625; Müslim, 2860, h. no: 57; Ahmed, I, 235, 253

514 Leys bir parça zayıf bir ravidir. Mücâhid'in Âişe'den rivayeti ise munkatıdır. Ancak hadis bundan önceki ile güç kazanır. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

105. Andolsun ki biz Zikirden sonra Zebur'da: "Arza benim salih kullarım mirasçı olur" diye yazdık.

106. Gerçekten bunlar, ibadet eden bir topluluk için yeterlidir.

107. Biz seni ancak âlemlere bir rahmet olarak gönderdik.

Tefsiri:

Yüce Allah dünya ve ahirette salih kulları için kesin olarak vaat edip, hükme bağlamış olduğu mutluluğu, dünya ve ahirette mirasçı olacaklarını bu buyruklarla haber vermektedir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğine onu miras verir. İyi akıbet ise takvâ sahiplerinin olacaktır."* (A'râf, 128); *"Muhakkak biz peygamberlerimize ve mü'minlere dünya hayatında ve şahitlerin ayağa kalkacakları günde mutlaka yardım ederiz."* (Mü'min, 51); *"Allah içinizden -bana hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet edenler olarak- iman edip salih amel işleyenlere: Onlardan öncekileri halife yaptığı gibi andolsun ki kendilerini de muhakkak yeryüzünde halife kılacak, kendileri için seçip beğendiği dinlerini onlar için iktidar yapacak. Önceki korkularını güvene çevirecektir, diye vaat etti."* (Nûr, 55)

Ayrıca yüce Allah, bunun hem şer'i, hem kaderî kitaplarda yazılıp, kaydedilmiş olduğunu haber vermektedir. O halde bu kaçınılmaz olarak gerçekleşecektir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Andolsun ki biz zikirden sonra Zebur'da... yazdık"* buyurmaktadır. A'meş dedi ki: Said b. Cubeyr'e yüce Allah'ın: *"Andolsun ki biz zikirden sonra Zebur'da... yazdık"* buyruğu hakkında soru sordum. O: Zebur, Tevrat, İncil ve Kur'ân'dır, dedi.

Mücâhid: Zebur kitaptır. İbn Abbâs, Şa'bi, Hasan, Katâde ve daha başkaları Zebur, Dâvûd'a indirilen kitaptır, zikir ise Tevrat'tır demişlerdir. Yine İbn Abbâs'tan zikir Kurân'dır, dediği nakledilmiştir. Said b. Cubeyr: Zikir semada olandır derken, Mücâhid, kitaplar zikirden sonradır, zikir de Allah'ın yanındaki ana kitaptır, demiştir. İbn Cerîr'de (r.h) bunu tercih etmiştir.

Zeyd b. Eslem de aynı şekilde, o ilk kitaptır demiştir. Sevrî o Levh-İ Mahfuzdur demektir, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem ise: Zebur, nebîlere indirilmiş olan kitaplar, zikir ise bundan önce kendisinde her şeyin yazılı olduğu ana kitaptır, demektedir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Şanı yüce Allah Tevrat'ta, Zebur'da ve göklerle yer yara-

Scanned with CamScanner

tılmadan önce ezelî ilminde Muhammed (a.s) ümmetini yeryüzüne mirasçı kılacağını, onları cennete koyacağını ve salihlerin de onlar olduğunu haber vermektedir.

Mücâhid, İbn Abbâs'tan: *"Arza benim salih kullarım mirasçı olur"* buyruğundaki arzdan kasıt, cennetin arzıdır, dediğini nakletmektedir. Ebu'l-Âliye, Mücâhid, Said b. Cubeyr, Şabi, Katâde, Süddî, Ebû Sâlih, Rebî' b. Enes ve Sevrî de böyle demişlerdir. Ebu'd-Derdâ da, Sâlihler bizleriz, demiştir. Süddî bunlar mü'minlerdir, diye açıklamıştır.

"Gerçekten bunlar ibadet eden bir topluluk için yeterlidir" buyruğuna gelince: Yani şüphesiz bizim kulumuz Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e indirmiş olduğumuz bu Kur'ân-ı Kerim'de yeterlilik yani ibadet eden bir toplum için bir fayda ve bir yeterlilik vardır. İbadet edenler ise, Allah'ı indirdiği şeriata göre, sevdiği ve razı olduğu şekilde ibadet edip, Allah'a itaati şeytana itaata ve kendi arzularına tercih edenlerdir.

"Biz seni ancak âlemlere bir rahmet olarak gönderdik" buyruğunda yüce Allah, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i âlemlere rahmet kılmış olduğunu haber vermektedir. Yani onu onların hepsi için bir rahmet olarak göndermiştir. Bu rahmeti kabul edip, bu nimete şükreden kimseler dünya ve ahirette mutlu olurlar, onu reddedip inkâr eden kimseler ise dünya ve ahirette ziyana uğrarlar. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Allah'ın nimetini küfür (ve nankörlük) ile değiştirenleri ve kendi kavimlerini helâk yurduna, cehenneme sokanları görmez misin? Onlar oraya gireceklerdir, orası ne kötü bir karargâhtır."* (İbrâhim, 28-29)

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'i de nitelerken şöyle buyurmaktadır: *"De ki: O iman edenler için bir hidayet ve bir şifadır. İman etmeyenlerin ise kulaklarında bir ağırlık vardır ve o onlar için bir körlüktür. İşte onlar kendilerine uzak bir yerden seslenilir (gibidirler)."* (Fussilet, 44)

[4637] Müslim, Sahih'inde dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Müşriklere beddua et, denildi. O: *"Ben lanet okuyucu olarak gönderilmedim. Ben ancak rahmet olarak gönderildim"* buyurdu.[515] Bunu tek başına Müslim rivayet etmiştir.

515 Müslim, 2599; Ebû Ya'la, 6174

Scanned with CamScanner

[4638] Bir başka hadiste de: *"Ben ancak armağan olarak verilmiş bir rahmetim"* buyurmaktadır.[516] Bunu Abdullah b. Ebî İrabe ve başkaları Veki'den, o A'meş'ten, o Ebû Sâlih'ten, o Ebû Hureyre'den peygamber efendimize merfu bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. İbrâhim el-Harbi dedi ki: Bunu başkaları da Veki'den rivayet etmiştir ve Ebû Hureyre'yi söz konusu etmemiştir. Buhârî de böyle demekte ve bu hadise dair kendisine soru sorulunca: Hadis, Hafs b. Gıyas'ın yanında mürsel idi, demektedir.

[4639] Hâfız İbn Asâkir dedi ki: Bunu Mâlik b. Suayr b. el-Hıms, el-A'meş'ten, o Ebû Sâlih'ten, o Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmiştir. Sonra da bu hadisi Ebû Bekr b. el-Mukri ve Ebû Ahmed el-Hakim yolu ile kaydetmektedir. Buna göre Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Ben ancak armağan olarak gönderilmiş bir rahmetim."[517]

[4640] Sonra bunu es-Salt b. Mes'ud yoluyla da rivayet etmektedir. İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah beni armağan bir rahmet olarak gönderdi. Ben bir kavmi yükseltip, diğerlerini alçaltmak üzere gönderildim."*[518]

[4641] Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Muhammed b. Cubeyr b. Mut'im, babası (Cubeyr b. Mut'im)'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Ebû Cehil, Hamza (seriyyesin)den döndükten sonra[519] dedi ki: Ey Kureyşliler, Muhammed Yesrib'e yerleşti ve askeri birliklerini etrafa gönderdi. O sizden bir şeyler ele geçirmek istiyor. Bundan dolayı onun yolundan geçmekten ya da ona yaklaşmaktan sakınınız. O saldırgan bir arslana benziyor. Size karşı kin ve öfke ile doludur. Çünkü sizler onu deve tabanlarından maymunların uzaklaş-

---

516 Ceyyiddir. Taberânî, Evsat, 3005; Hakim, I, 35; Kudai, 1160 A'meş yoluyla bu senetle rivayet etmiş olup, Hakim Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Bundan önceki hadisle güçlendiği gibi, başka şahitleri de vardır. Bu şahitlerden birisi de bundan sonra gelecek olan rivayettir. Ayrıca bk. Mecmau'z-Zevaid, V, 69 ve 305

517 Senedi hasendir, ravileri sikadır. Hem farklı yolları, hem şahitleri bulunmaktadır.

518 Senedinde ismi verilmeyen bir ravi vardır. Birinci kısmı şahitleri ile güç kazanır. Vehen (zayıflık) sadece ikinci kısmındadır.

519 Hicretten kısa bir süre sonra Peygamber efendimizin gönderdiği bir seriyyeye Hamza (radıyallâhu anh)'ı kumandan tayin etmiştir. Nitekim Heysemi, Mecmau'z-Zevaid'de bu hadisi "Hamza (radıyallâhu anh) seriyyesi babı" başlığı altında zikretmiş bulunmaktadır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

tırılması gibi uzaklaştırıp sürdünüz. Allah'a yemin olsun ki onun sihirbazları vardır. Onu da, ashabından herhangi birisini de ne zaman gördümse mutlaka onlarla birlikte şeytanları da görmüşümdür ve şüphesiz sizler Kayle oğullarının -Evs ile Hazrec'i kastediyor- düşmanlığını biliyorsunuz. O bir başka düşmanın yardımını alan bir düşmandır.

Mut'im b. Adiyy ona şöyle dedi: Ey Ebu'l-Hakem, Allah'a yemin olsun ki kovup uzaklaştırdığınız kardeşinizden daha doğru konuşan, ondan daha çok sözünde duran kimseyi görmedim. Şu yaptığınızı yaptıktan sonra artık bütün insanlar arasında elinizi ondan en çok çeken siz olun.

Ebû Süfyân b. el-Haris (itiraz ederek: Hayır) dedi. Ona karşı öncekinden daha sert ve daha katı olunuz. Çünkü Kayle oğulları eğer sizi ellerine geçirecek olurlarsa hakkınızda herhangi bir hak ve hukuka riayet etmezler. Bana itaat ederseniz, onları Kinane'nin haberine katarsınız (onları imha etmeye çalışırsınız), yahut Muhammed'i onların arasından çıkmaya mecbur edersiniz. Böylelikle o, yalnız başına sürülmüş bir kişi olur. Kayle oğullarına gelince, Allah'a yemin olsun ki onlarla Dehlek ahalisi zillette ancak birbirlerine eşit olabilirler. Onların keskin kılıçlarına karşı gelmek için ben hepinizin adına yeterim. Sonra da şu beyitleri okudu:

"Kendi tarafımdan son derece katı bir yanımı bağışlayacağım
İstenildiği kadar yakın ve uzak herkese
Hazreclilerin adamları zilletin ehlidir
İş ciddiye bindikten sonra şaka olursa"

Bunlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki, onları öldüreceğim, onları asacağım, onları istemeseler dahi hidayete ileteceğim. Çünkü ben Allah'ın gönderdiği bir rahmetim. O dinini üstün getirinceye kadar benim canımı almayacaktır. Benim beş tane ismim var: Ben Muhammed'im, Ahmed'im, Allah'ın benimle küfrü imha edeceği Mahi (mahvedici)yim ve ben insanların ayak izim üzere haşredileceği Haşir'im ve ben Âkib'im (son peygamberim)."*[520]

520 Senedi zayıftır. Taberânî, 1532'de bu senet ile kaydetmiş olup, Heysemi, Mecma, 9940'da: Bunu Taberânî, Ahmed b. Sâlih yoluyla Vicade (bir hocaya ait yazılı hadislerin bulunduğu tomarı bulmak) yoluyla rivayet etmiş olup, ravileri sikadır demektedir. Derim ki: Hadisin illeti sadece Vicade yoluyla alınmış olmasıdır. Bu da hadis tahammü-

Scanned with CamScanner

Ahmed b. Sâlih de dedi ki: Hadisin sahih olacağını ümit ederim.

[4642] İmam Ahmed dedi ki: Amr b. Ebî Kurra el-Kindi dedi ki: Huzeyfe Medain'de idi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bazı hususları rivayet ederek zikrediyordu. Bir sefer Huzeyfe Selman'ın yanına gitti. Selman şöyle dedi: Ey Huzeyfe, şüphesiz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bazen kızar, bir şeyler söyler, bazen de hoşnut olur yine bir şeyler söylerdi. Sen de bilirsin ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hutbe vermiş ve şöyle demişti: *"Ümmetimden kızgınlık halinde her kime ağır bir söz söylemiş yahut ona bir lanet okudumsa şunu bilsin ki, ben de Âdemoğullarından bir adamım. Onların öfkelendikleri gibi öfkelenirim ve (Allah) beni ancak âlemlere rahmet olayım diye gönderdi. (Allah'ım) onlara (söylediğim bu gibi sözleri) kıyâmet gününde onlar için bir dua kıl."*[521] Bunu Ebû Dâvûd da Ahmed b. Yunus'tan, o Zaide'den diye rivayet etmiştir.

Şayet, onu inkâr edenler için hâsıl olan rahmet nedir, diye sorulacak olursa buna cevap Ebû Câfer b. Cerîr'in zikrettiği şu rivayettir: Bize İshâk b. Şahin tahdis etti. İbn Abbâs, yüce Allah'ın: *"Biz seni ancak âlemlere bir rahmet olarak gönderdik"* buyruğu hakkında dedi ki: Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimseye dünyada da, ahirette de rahmet yazılır. Ama Allah'a ve Rasûlü'ne iman etmeyen kimse ise diğer ümmetlere isabet etmiş bulunan yerin dibine geçirilmek yahut semadan taş atılmak gibi musibetlerden yana muaf olur.

Bunu İbn Ebî Hâtim bu şekilde Mesudi'nin, Ebû Sâd Said b. el-Merzuban el-Bekkal'dan, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan diye rivayet etmiş ve buna yakın olarak hadisi zikretmiştir. Allah en iyi bilendir.

Bunu Ebu'l-Kâsım Taberânî de Abdan b. Ahmed yoluyla rivayet etmiştir. Bu rivayete göre İbn Abbâs *"biz seni ancak âlemlere bir rahmet olarak*

---

lünün (hadis alıp rivayet etmenin) en alt türüdür. Diğer taraftan Ahmed b. Sâlih hakkında da bazı tenkitlerde bulunulmuştur. Cumhur onun sika olduğunu söylese bile. Ayrıca Yahyâ'dan onun bu hadisi tahriç ettiği, Nesâî'nin de bunu tahriç ettiği kaydedilmiştir. Mizan'a bakınız. Peygamber efendimizin isimleri ile ilgili bölüm ise sahih rivayetlerde mahfuzdur. Allah en iyi bilendir.

521 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 4659; Ahmed, V, 437. Senedi hasendir ama metin sahihtir çünkü Enes tarafından rivayet edilmiş ve Müslim, 2603; İbn Hibbân, 6514'de yer alan bir şahidi bulunmaktadır. Başka şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

gönderdik" buyruğu hakkında dedi ki: Ona uyan kimseler için dünyada da, ahirette de rahmet olur. Ona uymayan kimselere gelince, onlar da önceki ümmetlerin maruz kaldığı yerin dibine geçirilmek, hilkati başka yaratıklara dönüştürülmek (mesh) ve semadan azabın indirilmesi gibi belalardan muaf olur.

Sizin İlâhınız:

قُلْ إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَآ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٠٨﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ آذَنتُكُمْ عَلَىٰ سَوَآءٍ ۖ وَإِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ أَم بَعِيدٌ مَّا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾ وَإِنْ أَدْرِي لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَّكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١١١﴾ قَالَ رَبِّ احْكُم بِالْحَقِّ ۗ وَرَبُّنَا الرَّحْمَٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾

108. De ki: "Bana sizin ilahınız ancak tek bir ilahtır, diye vahyolunuyor. Artık siz Müslüman olacak mısınız?"

109. Eğer yüz çevirirlerse de ki: "Ben size eşit olarak bildirdim. Size vaat olunan yakın mıdır, uzak mıdır bilemiyorum."

110. Şüphe yok ki O sözün açığa vurulanını da bilir, gizlediğinizi de bilir.

111. Bilmiyorum, belki de o sizin için bir imtihandır. Bir süreye kadar bir faydalanmadır.

112. De ki: "Rabbim, hak ile hükmet. Bizim Rabbimiz Rahmân'dır. Sizin niteleyegeldiklerinize karşı yardımı istenen odur."

Tefsiri:

Yüce Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) müşriklere şöyle demesini emir buyuruyor: *"Bana sizin ilahınız ancak tek bir ilahtır diye vahyolunuyor. Artık siz Müslüman olacak mısınız?"* Yani bu hususta teslim olduğunuzu göstererek ona kesinkes itaat ederek uyacak mısınız?

"Eğer yüz çevirirlerse" senin kendilerini çağırdığın daveti terk ederlerse *"de ki: ben size eşit olarak bildirdim"* yani siz bana karşı savaş açtığınız gibi,

Scanned with CamScanner

ben de size karşı savaş açtığımı, siz benden uzak kaldığınız gibi, ben de sizden uzaklaştığımı size bildirdim. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Eğer onlar seni yalanlarlarsa de ki: Benim yaptığım bana aittir, sizin yaptığınız size aittir. Benim yaptıklarımdan siz uzaksınız, sizin yaptıklarınızdan da ben uzağım."* (Yunus, 41); *"Eğer bir kavmin hainlik yapacağından endişeye düşersen, adalet üzere kendilerine anlaşmalarını bozduğunu bildir."* (Enfâl, 58) Yani antlaşmaların bozulmuş olduğuna dair senin bilgin ile onların bilgisi aynı eşit olsun. İşte burada da böyledir.

"Eğer yüz çevirirlerse de ki: Ben size eşit olarak bildirdim" yani ben sizlere sizden uzak olduğumu ve sizin de benden uzak olduğunuzu bildiriyorum. Çünkü bunun böyle olduğunu biliyorum.

"Size vaat olunan yakın mıdır, uzak mıdır bilemiyorum" yani o kaçınılmaz olarak gerçekleşecektir. Ama yakınlığı hakkında da, uzaklığı hakkında da hiçbir bilgim yok.

"Şüphe yok ki O, sözün açığa vurulanını da bilir, gizlediğinizi de bilir." Yani Allah bütün gaybı bilendir. Kulların açığa vurduklarını da, gizlediklerini de bilir. O zahir olanları da bilir, gizli olanları da bilir. Gizliyi, ondan gizli olanı da bilir. Kulların açığa vurarak ya da gizleyerek yaptıklarını bilir ve azıyla çoğuyla yaptıklarının karşılığını onlara verecektir.

"Bilmiyorum, belki de o sizin için bir imtihandır. Bir süreye kadar bir faydalanmadır." Yani bu belki sizin için bir fitne, belki bir süreye kadar bir yararlanmadır. (Hangisi olduğunu) bilemiyorum. İbn Cerîr dedi ki: Belki bu azabın sizden geciktirilmesi sizin için bir fitne olabilir, belki de süresi belli bir zamana kadar bir yararlanmadır. Bunu İbn Abbâs'tan nakletmiştir. Allah en iyi bilendir.

"Rabbim hak ile hükmet" yani bizlerle hakkı yalanlayan kavmimiz arasında ayırt edici hükmünü ver. Katâde dedi ki: Nebîler (salât ve selâm onlara) şöyle derdi: *"Rabbimiz, bizimle kavmimiz arasında sen hak ile hükmet. Sen hükmedenlerin en hayırlısısın."* (A'râf, 89) Bizim peygamberimize de (sallallâhu aleyhi ve sellem) aynı şeyi söylemesi emredildi.

Mâlik'ten, o Zeyd b. Eslem'den rivayet ettiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir savaşa katılacak olursa: "Rabbim hak ile hükmet" derdi.

Scanned with CamScanner

"Bizim Rabbimiz Rahmân'dır, sizin niteleyegeldiklerinize karşı yardımı istenen odur." Yani onların söylediklerine ve düzdükleri yalan ve iftiralarına, yalanlama ve iftira alanlarındaki çeşitlemelerine karşı yardımı istenen Allah'tır. Bütün bu hususlarda size karşı Allah'ın yardımını isteriz.

Enbiyâ sûresinin tefsirinin sonu.

Hamd yalnız Allah'adır. Minnet duygularımız O'nadır.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

HAC SÛRESİ

[78 âyettir. Medine'de inmiştir.]

Kıyamet Günü:

يَآ أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ ۚ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴿١﴾ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّآ أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارٰى وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Ey insanlar! Rabbinizden sakının. Çünkü kıyâmetin sarsıntısı büyük bir şeydir.

2. Onu göreceğiniz gün bütün emzikliler emzirdiklerini unuturlar. Her hamile (karnındaki) yükünü bırakır. Sen insanları sarhoş görürsün. Halbuki onlar sarhoş değillerdir. Fakat Allah'ın azabı pek şiddetlidir.

Tefsiri:

Yüce Allah kullarına kendisine karşı takvâlı olmalarını emir buyuruyor. Ayrıca onlara gelecekte karşı karşıya kalacakları kıyâmet gününün dehşetli hallerini, sarsıntılarını ve durumlarını da haber veriyor. Müfessirler kıyâmet saatinin sarsıntısı hususunda farklı kanaatlere sahiptirler. Acaba bu sarsıntı insanların kıyâmetin arasatına gitmek üzere diriltilecekleri gün ve kabirlerin-

Scanned with CamScanner

den kalkışlarından sonra mı olacaktır yoksa insanlar kabirlerinden kalkmadan önce yerin sarsılmasından ibaret midir? Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"Yer kendine has bir sarsıntı ile sarsıldığı zaman, yer içindeki ağırlıklarını dışarıya çıkardığı zaman"* (Zilzâl, 1-2); *"Yer ve dağlar kaldırılıp, birbirlerine bir defa çarpılarak toz olduklarında, işte o günde olan olmuş demektir."* (Hâkka, 14-15); *"Yeryüzü şiddetle sarsılacağı zaman, dağlar parça parça ufalandığı, dağılmış toz haline gelecekleri zaman"* (Vâkıa, 4-6)

Kimileri de şöyle demiştir: Bu sarsıntı dünya ömrünün son vakti ile kıyâmetin ilk halleri arasında meydana gelecektir.

İbn Cerîr dedi ki: Alkame'den yüce Allah'ın: *"Çünkü kıyâmetin sarsıntısı büyük bir şeydir"* buyruğu hakkında kıyâmet kopmadan önce (ki sarsıntısı) dediği nakledilmiştir. Ayrıca bunu İbn Ebî Hâtim de Sevrî'nin Mansur'dan yoluyla Alkame'den diye bu sözünü de zikrederek naklettiği bir rivayettir. İbn Ebî Hâtim dedi ki: Şa'bî'den, İbrâhim'den, Ubeyd b. Umeyr'den de buna yakın açıklamalar rivayet edilmiştir. Ebû Kudeyne de Atâ'dan, o Âmir eş-Şa'bî'den: *"Ey insanlar! Rabbinizden sakının"* âyeti hakkında bu, kıyâmet gününden önce dünyada olacaktır, dediğini nakletmektedir.

[4643] İmam Ebû Câfer İbn Cerîr böyle diyenlerin dayanağını Sûra üfürülmeye dair hadiste zikretmektedir. Bunu Medinelilerin kadısı İsmail b. Rafi'in, Yezîd b. Ebî Ziyad yoluyla naklettiği bir rivayet olarak Ebû Hureyre'den şöyle dedi diye kaydetmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Şüphesiz Allah göklerle yeri yaratmayı bitirdikten sonra Sûru yarattı ve onu İsrâfil'e verdi. O da Sûru ağzına koydu. Gözünü Arşa dikmiş, kendisine (Sûra üflemesi için) emir verilecek zamanı beklemektedir."* Ebû Hureyre: Ey Allah'ın Rasûlü! Sûr nedir? dedi. Allah Rasûlü *"Bir boynuzdur"* dedi. Ebû Hureyre, o nasıldır, dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Pek büyük bir boynuzdur. Ona üç defa üfürülecektir. Birincisi korkup, dehşete kapılma üfürüşü, ikincisi baygın düşme üfürüşü, üçüncüsü ise âlemlerin Rabbinin huzuruna kalkış üfürüşüdür. Allah İsrâfil'e birinci üfürüş için emir verecek ve: Korku ve dehşet üfürüşünü üfür buyuracak. Allah'ın dilediklerı dışında göklerde ve yerde bulunanların hepsini dehşete düşürecek. Allah ona emredecek, o da üfürüşünü uzatıp, kesintiye uğratmadan devam ettirip gidecektir. Yüce Allah'ın: "Bunlar devenin iki sağımlığı kadar dahi gecikmesi olmayan bir çığlıktan başkasını mı bekliyorlar?"* (Sâd, 15) *buyurduğu üfürüş-*

Scanned with CamScanner

tür. Bununla Allah dağları yürütecek ve yerleri bir serap olacaktır. Yer de üzerindekilerle birlikte alabildiğine sarsılacaktır. İşte yüce Allah'ın: "O gün sarsan (birinci üfürüş) sarsacak. Arkasından onu Râdife izleyecek. O gün titreyecek kalpler olacaktır" (Nâziât, 6-8) *buyruğunda dile getirdiği bu üfürüştür. Yer denizde dalgaların içindekilerle birlikte vurup yatırdığı helâk olmak noktasına gelen gemiyi, ruhların yan taraflarına yatırıp durduğu Arşa asılı kandili andıracaktır. Üzerindeki insanları çalkalayıp, duracak, emzikliler emzirdiklerini unutacak, hamileler yüklerini bırakacak, çocukların saçları ağaracak, şeytanlar dört bir yana ulaşıncaya kadar kaçıp etrafa uçuşacaklar. Melekler onların karşısına çıkacak, yüzlerine vuracaklar. İnsanlar arkalarını dönüp kaçacak, biri diğerine seslenecektir. İşte yüce Allah'ın: "O bağrışıp çağrışma günü ki, o günde arkanızı dönüp gideceksiniz ve sizi Allah'a karşı koruyacak kimseniz olmayacaktır. Allah'ın saptırdığını doğru yola iletecek kimse bulunmaz"* (Mü'min, 32-33) *buyruğunda dile getirdiği hal budur. Onlar bu durumda iken yer bir kıtadan öbür kıtaya yarılıp ayrılacak. Pek büyük bir hal görmüş olacaklar. Bundan dolayı Allah'ın ancak en iyi bildiği büyük bir sıkıntı onları yakalayacak. Sonra semaya bakacaklar, onun erimiş bir bakır gibi olduğunu görecekler. Sonra semadaki güneşin nuru söndürülecek, ayın da ışığı söndürülecek, yıldızları saçılıp savrulacak sonra da üzerlerinden çekilip alınacak."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Ölmüş olanlar ise bu hallerden hiçbir şeyi bilmeyecekler."*

Ebû Hureyre dedi ki: Yüce Allah: *"Sûra üfürüleceği günde -Allah'ın dilediği kimseler dışında- göklerde olanlar da, yerde olanlar da dehşetle korkarlar"* (Neml, 87) buyruğunda kimleri istisna etmiştir, dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: Onlar şehitlerdir. Korku ve dehşet ancak canlılara erişecektir. Onlar ise Rablerinin yanında rızıklanacaklar. Allah onları o günün şerrinden korumuş ve bundan yana onları güven altına almış olacaktır. O, yüce Allah'ın yarattıklarının şerlileri üzerine göndereceği bir azabıdır. Yüce Allah'ın: *"Ey insanlar! Rabbinizden sakının. Çünkü kıyâmetin sarsıntısı büyük bir şeydir. Onu göreceğiniz gün bütün emzikliler emzirdiklerini unuturlar. Her hamile karnındaki yükünü bırakır. Sen insanları sarhoş görürsün. Halbuki onlar sarhoş değillerdir. Fakat Allah'ın azabı pek şiddetlidir"* buyruğu işte bunu anlatmaktadır.[522]

522 Bu uzunca Sûr hadisinin bir bölümüdür. Kaynakları daha önceden gösterilmişti. Bir kısmı münker, bir kısmının da şahitleri bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Bu Taberânî, İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim ve daha başkalarının oldukça uzun olarak rivayet ettikleri bir hadis-i şeriftir. Bundan amaç da onun bu sarsıntının kıyâmet kopmadan önce meydana geleceğine ve bu sarsıntının kıyâmete oldukça yakın bir zamanda gerçekleşeceği için ona izafet edildiğine delil teşkil etmesidir. Nitekim kıyâmetin şartları (alâmetleri) ve benzeri ifadeler de böyledir. Allah en iyi bilendir.

Başkaları da dedi ki: Bu, kıyâmet gününde kabirlerden kalktıktan sonra Arasat denilen meydanda beklenirken meydana gelecek olan dehşet, korku, sarsıntı ve kargaşadır. İbn Cerîr bunu tercih etmiştir. Bu kanaatte olanlar bir takım hadisleri delil göstermişlerdir.

[4644] *Birinci hadis:* İmam Ahmed dedi ki: İmran b. Husayn'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) seferlerinden birisinde iken ashabı da yol alışta birbirlerinden farklı yerlerde bulunuyorken yüksek sesle şu iki âyeti okudu: *"Ey insanlar! Rabbinizden sakının. Çünkü kıyâmetin sarsıntısı büyük bir şeydir. Onu göreceğiniz gün bütün emzikliler emzirdiklerini unuturlar. Her hamile yükünü bırakır. Sen insanları sarhoş görürsün halbuki onlar sarhoş değillerdir. Fakat Allah'ın azabı pek şiddetlidir."* Ashabı bunu duyar duymaz bineklerini hızlı sürmeye başladılar ve onun söyleyecek sözlerinin olduğunu anladılar. Ashab onun etrafında bir araya gelip toplanınca şöyle buyurdu: *"O günün hangi gün olduğunu biliyor musunuz? O gün Âdem (a.s)'a seslenileceği gündür. Aziz ve celil olan Rabbi o gün ona seslenip şöyle diyecektir: Ey Âdem, cehennem ateşine gidecek olan kafileyi yola çıkar. Âdem: Rabbim, cehenneme gidecek kafile ne demektir, diyecek. Yüce Allah: Her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuz kişi cehennemde, bir kişi de cennette olacaktır, buyuracak."*

(İmran) dedi ki: Allah Rasûlü'nün ashabı oldukça ümitsizliğe kapıldılar. Öyle ki, gülemez oldular. Allah Rasûlü bu hallerini görünce şöyle buyurdu: *"Amel edin ve müjde olsun sizlere! Muhammed'in nefsi elinde olana yemin ederim ki, sizler iki grup mahlûk arasında bulunacaksınız. Bunlar her ne ile birlikte bulunurlarsa mutlaka onu çoğaltırlar. Bunlar Ye'cüc ile Me'cüc'dur ve Âdemoğulları ile İblis'in çocuklarından ölenlerdir."* (İmran), bu onları rahatlattı, dedi. Sonra şöyle buyurdu: *"Amel edin ve müjde olsun sizlere! Muhammed'in nefsi elinde olana yemin ederim ki, siz insanlar arasında ancak bir devenin yan tarafındaki bir ben yahut atın bacağındaki tüy bitmeyen düz*

Scanned with CamScanner

sert parçayı andırırsınız."[523] Bu hadisi bu şekilde Tirmizî ve Nesâî Sünenlerinin tefsir bölümünde[524] Muhammed b. Beşşar'dan, o Yahyâ el-Kattan'dan, o Hişam ed-Destavai'den, o Katâde'den bu senetle buna yakın olarak rivayet etmiştir. Tirmizî de hasen, sahihtir demiştir.

[4645] Bu hadisin bir başka rivayet yolu: İmran b. Husayn dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e *"Ey insanlar! Rabbinizden sakının. Çünkü kıyâmetin sarsıntısı büyük bir şeydir"* buyruğundan itibaren *"fakat Allah'ın azabı pek şiddetlidir"* buyruğuna kadar nazil olmasına dair şöyle dedi: Bu buyruk, ona kendisi bir seferde iken indi. Allah Rasûlü: *"Bugünün hangi gün olduğunu biliyor musunuz"* buyurdu. Ashab: Allah ve Rasûlü en iyi bilir, dediler. O şöyle buyurdu: *"O gün Allah'ın Âdem'e: Cehennem kafilesini gönder, diyeceği gündür. Âdem: Rabbim, cehennem kafilesi nedir diyecek, yüce Allah: Dokuz yüz doksan dokuz kişi cehenneme, bir kişi cennete (gidecektir), buyuracak."* Bunun üzerine Müslümanlar ağlamaya başladılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'a ibadette kusurlu da davranmayın, aşırı da gitmeyin. Her işte orta halli olmaya bakın. Şunu da bilin ki önünde cahiliye bulunmadık hiçbir nübüvvet yoktur."* (Devamla) buyurdu ki: *"Cahiliyeden belli miktarda kişi alınır. Eğer tamamlanırsa mesele yok, değilse münafıklardan tamamlanır. Sizin diğer ümmetlere göre durumunuz ancak bir atın bacağındaki tüy bitmeyen ben yahut devenin yan tarafındaki ben gibidir."* Sonra şöyle buyurdu: *"Gerçekten ben sizin cennetliklerin dörtte biri olacağınızı ümit ediyorum."* Bunun üzerine tekbir getirdiler. Sonra şöyle buyurdu: *"Gerçekten ben sizin cennetliklerin üçte biri olacağınızı ümit ederim."* Yine tekbir getirdiler. Sonra şöyle buyurdu: *"Gerçekten ben sizin cennetliklerin yarısı olacağınızı ümit ederim."* Bu sefer de tekbir getirdiler. Sonra (İmran): Üçte ikiyi dedi mi demedi mi bilemiyorum dedi.[525]

---

523 Hasendir. Tirmizî, 3169; Nesâî, Tefsir, 360; Ahmed, IV, 435; Taberî, 24904; Hakim, I, 28'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Tirmizî hasen, sahihtir demiştir. Senedinde Hasan an lafzını kullanarak rivayet etmiş olmakla birlikte ileride gelecek şahitleri bulunmaktadır.

524 Nesâî'nin meşhur Sünen'inde (ki buna es-Sünenu's-Suğrâ da denilir) tefsir bölümü yoktur. Onun es-Sünenu'l-Kübrâ adlı eserinin tefsir bölümünü kastediyor olmalıdır. Bunun Tefsir bölümü ayrıca basılmıştır. Dipnotlarda Nesaî, Tefsir diye gösterilen kaynak da budur.(Çeviren)

525 Tirmizî, 3168; Ahmed, IV, 432. Tirmizî hasen, sahihtir diyerek. Derim ki: Senedinde Ali b. Zeyd b. Cud'an vardır ki zayıf bir ravidir ama daha önceden de geçtiği gibi ona mutabaatta bulunulmuştur ve bu hadisin şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

Aynı şekilde bunu İmam Ahmed de Süfyân b. Uyeyne'den böylece rivayet etmiştir. Tirmizî daha sonra: Bu hasen, sahih bir hadistir, demiştir. Ayrıca bu hadis bir başka yoldan Hasen'den, o İmran b. Husayn'dan diye de rivayet edilmiştir. İbn Ebî Hâtim de bu hadisi Said b. Ebî Arûbe, Katâde'den, o Hasan ve Alâ b. Ziyad el-Adevî'den, o İmran b. Husayn'dan rivayet etmiş ve bu hadisi zikretmiştir.

[4646] Aynı şekilde İbn Cerîr de Bundar'dan, o Gunder'den, o Avf'dan, o Hasen'den şöyle dediğini nakletmektedir: Bana ulaştığına göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Zorluk (Tebuk) gazvesinden beraberinde ashabı ile birlikte geri dönüp de Medine'ye yaklaştıktan sonra *"Ey insanlar, Rabbinizden sakının. Çünkü kıyâmetin sarsıntısı büyük bir şeydir"* âyetini okudu ve hadisin geri kalan kısmını zikretti.[526] Hadisi de İbn Cud'a'nın (bir önceki rivayet) lafzına yakın olarak zikretti. Allah en iyi bilendir.

[4647] *İkinci hadis:* İbn Ebî Hâtim dedi ki: Enes dedi ki: *"Çünkü kıyâmetin sarsıntısı büyük bir şeydir"* âyeti nazil oldu ve Hasan'ın İmran'dan diye rivayet ettiği (4645 numaralı) hadise yakın bir rivayet nakletti. Ancak o: "Ve bir de cinlerle insanların kâfirlerinden ölmüş olanlardan (bu sayıyı tamamlar)" dedi.[527] Bunu İbn Cerîr uzun uzadıya Ma'mer tarafından nakledilen bir hadis olarak rivayet etmektedir.

[4648] *Üçüncü hadis:* İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu âyeti okudu... Hadisi buna yakın olarak zikretti ve rivayetinde şunları da söyledi: *"Gerçekten ben sizin cennetliklerin dörtte biri olacağınızı ümit ederim."* Sonra: *"Gerçekten ben sizin cennetliklerin üçte biri olacağınızı ümit ederim."* Sonra: *"Gerçekten ben cennetliklerin yarısı olacağınızı ümit ederim"* dedi. Onlar da buna sevindiler. Ayrıca şunu da ekledi: *"Siz ancak bin bölümden sadece bir bölümsünüz."*[528]

---

526 Taberî, 24906'da Hasen'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Daha önce de mevsul olarak geçti.

527 Sahihtir. Ebû Ya'la, 3122; Hakim, I, 29; İbn Hibbân, 7354; Taberî, 4910. Hakim, Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Heysemi ise Mecma, X, 394'de: Bunu Ebû Ya'la rivayet etmiş olup, ravileri Muhammed b. Mehdi dışında Sahih'in ravileridir. O da sika birisidir demektedir.

528 Ceyyiddir. Bezzâr, 3497 -Keşfu'l-Estar-; Heysemi, Mecma, X, 394'de: Ravileri Hilal b. Habbab dışında Sahih'in ravileridir. O da sika birisidir demektedir. Hadisin şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

[4649] *Dördüncü hadis:* Buhârî bu âyet-i kerime ile ilgili gelen rivayetleri kaydederken dedi ki: Bize Ömer b. Hafs tahdis etti. Ebû Said dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yüce Allah kıyâmet gününde: Ey Âdem, buyuracak. Âdem: Rabbimiz, buyur emrine hazırım, diyecek. Bir ses şöyle seslenecek: Şüphesiz Allah sana soyundan gelenler arasından cehenneme gidecek bir kafile çıkartmanı emrediyor. Âdem: Rabbim, cehenneme gidecek kafile ne demek, diyecek. Şöyle buyuracak: Her binden* -zannederim ki- *dokuz yüz doksan dokuz kişi* -dedi.- *İşte hamilenin yükünü düşüreceği, küçük çocuğun da saçlarının ağaracağı "insanları sarhoş göreceksin halbuki onlar sarhoş değildir. Fakat Allah'ın azabı pek şiddetlidir" buyruğunun zamanı da o zamandır."* Bu söylenenler insanlara öyle ağır geldi ki yüzleri(nin rengi) değişti. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ye'cüc ile Me'cüc'den dokuz yüz doksan dokuz kişi, sizden de (sadece) bir kişi. Hem sonra sizler insanlar arasında beyaz öküzün böğründeki siyah bir kıl yahut siyah bir öküzün böğründeki beyaz bir kıl gibisiniz. Ben sizin cennetliklerin dörtte biri olacağınızı ümit ediyorum."* Bunun üzerine biz tekbir getirdik. Sonra şöyle buyurdu: *"Cennetliklerin üçte biri (olacağınızı ümit ediyorum)."* Biz yine tekbir getirdik. Sonra: *"Cennetliklerin yarısı (olacağınızı ümit ederim)"* buyurdu. Biz bir daha tekbir getirdik."[529] Bunu Buhârî aynı zamanda bunun dışında bir yerde (tefsir bölümü dışında) da rivayet ettiği gibi, Müslim ve Tefsir'inde Nesâî de çeşitli yollardan A'meş'ten böylece rivayet etmişlerdir.

[4650] *Beşinci hadis:* İmam Ahmed dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah kıyâmet gününde bir münadi gönderecek ve o da şöyle seslenecek: Ey Âdem! Şüphesiz Allah sana senin soyundan gelenler arasından bir kafileyi cehenneme göndermeni emrediyor. Âdem: Rabbim, onlar kimlerdir diyecek, ona: Her yüz kişiden doksan dokuz kişi diyecek."* Orada bulunanlardan bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Durum böyle iken bizden kurtulacak o tek kişi kim olacak ki? dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Siz insanlar arasında ancak devenin göğsündeki bir ben gibi olduğunuzu biliyor musunuz."*[530] İmam Ahmed, bu senedi ve bu anlatımı tek başına rivayet etmiş bulunmaktadır.

529 Buhârî, 4741; Müslim, 222; Nesâî, Tefsir, 359; Ahmed, III, 32-33; Taberî, 24907

530 Hasendir. Ahmed, I, 388; Ebû Ya'la, 5124. Senedi İbrâhim b. Müslim el-Heceri'den ötürü zayıftır ama kendileriyle güçlendiği şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

[4651] *Altıncı hadis:* İmam Ahmed dedi ki: Kâsım b. Muhammed'in, Âişe'den (radıyallâhu anhâ) rivayetine göre o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Sizler Allah'ın huzuruna kıyâmet gününde çıplak ayaklı, elbisesiz ve sünnetsiz olarak haşredileceksiniz."* Âişe: Ey Allah'ın Rasûlü! Erkekler ve kadınlar birbirlerine bakacak halde (mi haşredilecekler)? dedi. Allah Rasûlü şu cevabı verdi: *"Ey Âişe! Şüphesiz durum böyle bir şeye önem vermelerine imkân tanımayacak kadar zorlu ve çetindir."*[531] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde rivayet etmişlerdir.

[4652] *Yedinci hadis:* İmam Ahmed dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Kıyamet gününde sevgili sevgilisini hatırlayacak mı? dedim. O şöyle buyurdu: *"Ey Âişe üç konumda hayır. Mizanda amellerin tartılacağı vakit, terazisinin ağır yahut hafif bastığı anlaşılıncaya kadar hatırlamayacak. Amel defterleri uçuştuğu vakit defteri ya sağından yahut solundan verilinceye kadar yine hayır. Cehennemden büyük bir alev parçasının çıkıp onları içine alıp, onlara öfkeleneceği vakit ve bu çıkan parça: Ben üç kişiyi içime almakla görevlendirildim, üç kişiyi içime almakla görevlendirildim, üç kişiyi içime almakla görevlendirildim: Allah ile birlikte bir başka ilah bulunduğunu iddia eden kimseyi almakla görevlendirildim, hesap gününe iman etmeyen kimseyi almakla görevlendirildim, inat eden her zorba kimseyi almakla görevlendirildim, diyeceği vakit (seven sevdiğini hatırlayamayacaktır.)"*

(Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: *"İşte bu çıkan alev onlar üzerine kapanacak ve onları helâk edilecekleri yerlere atacak. Cehennemin kıldan ince, kılıçtan keskin, üzerinde Allah'ın dilediği kimseleri alıp yakalayan kancalar ve dikenler bulunan bir köprü olacaktır. İnsanlar(dan) onun üzerinden göz açıp kaparcasına, şimşek gibi, rüzgâr gibi, en soylu atlar gibi, develer gibi geçecekler olacaktır. Melekler de: Rabbim esenlik ver, esenlik ver, diyeceklerdir. Kimisi esenliğe erdirilerek kurtulacak, kimisi yara bere alarak kurtulacak, kimisi de cehennemde yüzü üzere katlanıp, atılacak."*[532]

---

531 Buhârî, 6527; Müslim, 6859; Nesâî, IV, 114

532 Bu mürsel bir rivayettir. Bunu Ahmed, VI, 110'da rivayet etmiş olup, Heysemi, Mecma, X, 358-359'da bunu kaydederek: Senedinde İbn Lehia vardır, bir parça zayıf ravirdir. Sika olduğu da söylenmiştir. Geri kalan ravileri ise Sahih'in ravileridir demektedir. Derim ki: İbn Lehia hadis rivayeti zayıf olan birisidir çünkü (burada) ondan rivayeti nakleden Abdullahlardan birisi değildir. Ayrıca bu metinde münker birtakım lafızlar da zikretmiştir. Diğer bölümlerinin de şahitleri vardır. Aynı zamanda bir önceki rivayete de şahitlik etmektedir.

Scanned with CamScanner

Kıyamet gününün dehşetli halleri ile ilgili hadisler ve eserler (ashab ve tabiinden gelen rivayetler) oldukça fazladır, bunların zikredilecek yerleri başka bir yerdir.

İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Çünkü kıyâmetin sarsıntısı büyük bir şeydir"* buyurmaktadır. Büyük bir iş, oldukça önemli bir olay, korkunç bir haberci, dehşet verici bir hadise, şaşırtıcı, hayrete düşürücü bir olaydır. Zelzele (sarsıntı) ise ruhların karşı karşıya kalacağı korku ve dehşettir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"İşte orada mü'minler, imtihan edilmiş ve şiddetli şekilde sarsılmışlardı."* (Ahzâb, 11)

Sonra yine yüce Allah: "Onu göreceğiniz gün" buyurmaktadır. Buradaki zamir şan zamiri kabilindendir. Bundan dolayı ona açıklık getirmek üzere: "Bütün emzikliler emzirdiklerini unuturlar" buyurmaktadır. Yani göreceği dehşetten ötürü insanlar arasında kendisinin en çok şefkat ettiği ve yine insanlar arasında en çok sevdiği varlığı o dehşetle meşgul olacağı için unutacak, onu emzirirken dehşetin etkisiyle onu hatırlamayacaktır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Bütün emzikliler"* buyurmuş *"emzirenler"* buyurmamıştır.[533]

"Emzirdiklerini" yani sütten kesmeden önce süt emen yavrusunu buyurmuştur.

"Her hamile" dehşetin şiddetinden ötürü hamileliği tamamlanmadan önce *"yükünü bırakır."*

"Sen insanları sarhoş görürsün." İçinde bulundukları halin şiddetinden akılları dehşetle başlarından gitmiş, zihinleri kaybolmuş olacaktır. Onları bu halleriyle gören kimse sarhoş olduklarını zannedecektir. Halbuki onlar sarhoş değillerdir. Fakat Allah'ın azabı pek şiddetlidir."

533 Merhum müfessir burada Arap dilindeki ve buna bağlı olarak âyet-i kerimedeki kullanım inceliğine işaret ederek âyette kullanılan "emzikli" anlamındaki kelimenin yuvarlak te alması sebebiyle emzirme halinde bu unutmanın olacağına işaret edildiğine açıklık getirmek istemiştir. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

Allah Hakkında Tartışanlar:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ ﴿٣﴾
كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٤﴾

3. İnsanların bazısı Allah hakkında bilgisizce tartışır ve azgın her şeytana uyar.

4. Onun hakkında şu yazılmıştır: "O kendisini dost edinen herkesi mutlaka saptırır ve onu alevli ateş azabına götürür."

Tefsiri:

Yüce Allah'ın ölümden sonra dirilişi inkâr eden, yüce Allah'ın ölüleri diriltme kudretini reddeden, Nebîlerine indirdiklerinden yüz çeviren, söylediklerinde, inkârında ve küfründe insanlardan ve cinlerden olan azgın her türlü şeytanın peşinden giden kimseleri yermektedir. İşte haktan yüz çevirip, batılın izinden giden, dalalet ve bid'at ehlinin hali budur. Onlar Allah'ın Rasûlü'ne indirmiş olduğu apaçık hakkı terk eder, hevalar ve vahiyden uzak görüşlerle ortaya atılmış bid'atlere çağıranların ve dalalet önderlerinin sözlerine, görüşlerine uyarlar.

Bundan dolayı bunlar ve bunların benzerleri hakkında: *"İnsanların bazısı Allah hakkında bilgisizce"* doğru bilgiye sahip olmaksızın *"tartışır ve azgın her şeytana uyar"* buyurmuştur.

"Onun hakkında şu yazılmıştır:" Mücâhid, şeytanın hakkında diye açıklamıştır; yani onun hakkında kader olarak şu yazılmıştır: *"O kendisini dost edinen"* kendisine uyan ve onu taklit eden *"herkesi mutlaka saptırır ve onu alevli ateş azabına götürür."* Yani dünyada onu saptırır, ahirette de alevli ateş azabına götürecek şekilde onun önünden gider. Alevli ateş (sa'îr) rahat ettirmeyen, tahammül edilemeyen, can yakıcı sıcak demektir. Süddî, Ebû Mâlik'ten şöyle dediğini nakletmektedir: Bu âyet en-Nadr b. el-Haris hakkında inmiştir. İbn Cureyc de böyle demiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Ebû Ka'b el-Mekki tahdis edip dedi ki: Kureyş kâfirlerinden birisi dedi ki: Bize Rabbinizin mahiyeti hakkında haber veriniz. O altından mı, gümüşten mi, bakırdan mı? Bu sırada gök bir defa gürledi. Onun kafatasının önüne düştüğü görüldü.

Scanned with CamScanner

Leys b. Ebî Süleym de Mücâhid'den şöyle dediğini nakletti: Bir Yahudi gelerek: Ey Muhammed! Bana Rabbinden onun neden olduğunu, inciden mi, yakuttan mı olduğunu haber ver, dedi. Mücâhid: Bir yıldırım gelip onu yakaladı dedi.[534]

يَآ أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَآءُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَآ أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٥﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتٰى وَأَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ وَأَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٧﴾

5. Ey insanlar! Eğer öldükten sonra diriltilmekten yana şüpheniz varsa muhakkak biz sizi (Âdem'i) topraktan yarattık, sonra nutfeden, sonra alakadan sonra da şekli belli belirsiz bir çiğnem etten (yarattık). Size açıklayalım diye rahimlerde dilediğimizi belli bir zamana kadar durduruyoruz. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkartıyoruz. Sonra en güçlü ve olgun çağınıza ermeniz için (bunu yapıyoruz). Kiminiz ölür, kiminiz de ömrün en zayıf ve fena dönemine döndürülür. Önceden bilmiş olduğu şeyleri bilmez olsun diye. Sen yeryüzünü kuru ve ölü görürsün. Biz üzerine suyu indirdiğimizde sarsılır, kabarır ve her çeşit güzel bitkiden bitirir.

6. Bu böyledir. Çünkü Allah hakkın ta kendisidir ve çünkü o ölüleri diriltir. Gerçekten o, her şeye güç yetirendir.

7. Ve çünkü hiç şüphesiz kıyâmet gelecektir. Onda hiç şüphe yoktur ve Allah muhakkak kabirdekileri diriltecektir.

534 Daha önce Ra'd sûresinde geçti.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Şanı yüce Allah ölümden sonra dirilişi kabul etmeyen, Allah'ın huzuruna döndürülüşü inkâr eden kimseleri söz konusu ettikten sonra, yüce Allah'ın ölüleri yeniden diriltmeye kadir olduğunu, onun yaratmayı başlattığına tanık olunan hususları delil getirmekte ve şöyle buyurmaktadır:

"Ey insanlar! Eğer öldükten sonra diriltilmekten yana şüpheniz varsa" öldükten sonra diriltilmek (ba's) kıyâmet gününde yeniden yaratılmak, ruhların ve cesetlerin ayağa kalkmaları demektir. *"Muhakkak biz sizi"* aslınızın başlangıcını *"topraktan yarattık."* Kasıt Âdem (a.s)'ın kendisinden yaratıldığı topraktır.

"Sonra nutfeden" yani yüce Allah onun soyundan gelenleri hakir bir suyun süzmesinden yarattık. *"Sonra alakadan, sonra da şekli belli belirsiz bir çiğnem etten..."* Nutfe, kadının rahminde yerleşip, bu şekilde kırk gün kaldıktan sonra ona katılanlarla birlikte daha sonra Allah'ın izniyle kırmızı bir alakaya dönüşür. Bu haliyle de kırk gün kalır, sonra değişerek şekilsiz ve çizgisiz bir çiğnem et olur. Sonra şekillenmeye ve çizgilerin belirlenmesine başlar ve ondan baş, eller, göğüs, karın, bacaklar, ayaklar ve diğer organlar şekillenir. Bazen bu, şekil almadan ve çizgilerin belirginleşmesinden önce kadın düşük yapabilir, bazen şekilli ve çizgileri belirgin olarak yine düşük yapabilir. İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Sonra da"* onu müşahede ettiğiniz gibi *"şekli belli belirsiz bir çiğnem etten (yarattık)"* buyurmaktadır.

"Size açıklayalım diye. rahimlerde dilediğimizi belli bir zamana kadar durduruyoruz." Yani bazen de bu nutfe rahimde kalır, kadın onu düşürmez. Mücâhid'in yüce Allah'ın: *"Şekli belli, belirsiz"* buyruğu hakkında dediği gibi: Bu buyruktan kasıt şekillenmiş ve şekillenmemiş düşüktür. Üzerinden bir çiğnem et haliyle kırk gün geçtikten sonra yüce Allah ona bir melek gönderir ve ona ruh üfler, Aziz ve Celil olan Allah'ın dilediği gibi güzel ya da çirkin erkek ya da dişi diye düzenler, rızkını ve ecelini, bedbaht mı yoksa mutlu mu olacağını yazar.

[4653] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde A'meş yoluyla gelen hadiste sabit olduğu üzere, İbn Mes'ud dedi ki: Bize o doğru söyleyen ve doğruluğu tasdik edilen Allah'ın Rasûlü anlattı (buyurdu ki): *"Sizden her birinizin hilkati annenizin karnında kırk gün tutulur. Sonra bunun kadar bir*

Scanned with CamScanner

süre alaka (sülüğü andıran, kanla beslenen bir canlı varlık) olur. Sonra onun kadar bir süre bir çiğnem et olur. Sonra Allah ona meleği gönderir ve dört kelime (yazmak) ile emrolunur. Onun amelini, ecelini, rızkını ve bedbaht mı yoksa mutlu mu olacağını yazar, sonra ona ruh üflenir."[535]

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in rivayet ettiğine göre Abdullah (b. Mes'ud) şöyle demiştir: Nutfe, rahimde yerleştikten sonra bir melek onu avucuna alarak getirir ve: Rabbim, bu şekillenecek bir nutfe mi yoksa şekillenmeyip, belirsiz kalacak bir nutfe mi der? Eğer şekillenmeyecek denilirse, o bir can olmaz ve rahimler onu bir kan olarak dışarı atar. Şayet "şekillenecek" denilirse bu sefer: Rabbim erkek mi dişi mi, bedbaht mı mutlu mu, ecel ne, eser ne, hangi yerde ölecek diye sorar. (Abdullah b. Mes'ud devamla) dedi ki: Nutfeye: Rabbin kim denilir, Allah, der. Sana rızık veren kim sorulur, Allah der. Bu sefer meleğe: Ummu'l-Kitab'a git, sen orada bu nutfenin hikâyesini bulacaksın, denilir. (İbn Mes'ud devamla) dedi ki: Bunun üzerine o nutfe şekillenir, eceli içerisinde yaşar, rızkını yer ve eserini (izini) bırakır. Nihayet eceli gelince de ölür ve o yerde defnedilir. Sonra (ravilerden) Âmir eş-Şa'bî: *"Ey insanlar, eğer öldükten sonra diriltilmekten yana şüpheniz varsa, muhakkak biz sizi topraktan yarattık, sonra bir nutfeden, sonra bir alakadan, sonra da şekli belli belirsiz bir çiğnem etten (yarattık)"* buyruğunu okudu. Artık nutfe, mudğa (bir çiğnem et) haline geldi mi dördüncü yaratmada değiştirilir ve artık bir canlı (neseme) olur. Eğer şekli belirsiz ise o takdirde rahimler onu kan olarak dışarı atar, eğer şekli belli ise yaratmada değişikliğe uğramaya devam eder.

[4654] İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Huzeyfe b. Esid -Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e senedi ulaştırarak- şöyle buyurduğunu nakletti: *"Nutfe, rahimde yerini aldıktan kırk yahut kırk beş gün sonra melek onun yanına girer ve: Rabbim, bedbaht mı, yoksa mutlu mu (olacak), der. Yüce Allah (ne olacağını) söyler ve bu ikisi(nden birisi) yazılır. Bu sefer: Erkek mi yoksa dişi mi, der. Allah (ne olacağını) söyler ve ikisi(nden birisi) yazılır. Melek ayrıca amelini, izini (eserini), rızkını ve ecelini de yazar. Sonra sahifeler katlanıp dürülür ve o sahifelerde yazılanlara ne bir şey eklenir, ne de onlardan bir şey eksiltilir."*[536]

535 Daha önce Bakara sûresi 234. âyetin tefsirinde geçti.

536 Müslim, 2644; Ahmed, IV, 6-7; Tahâvî, Müşkilu'l-Âsâr, 2663; İbn Ebî Âsım, es-Sünne, 179'da Âsım'dan böylece gelen çeşitli yollardan; Yine Müslim, 2645; Tahâvî, 2664; İbn Hibbân, 6177'de bir başka yoldan Huzeyfe tarafından buna yakın olarak rivayet edilen bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

Bunu Müslim'de Süfyân b. Uyeyne yoluyla ve daha başka yollardan Ebu't-Tufeyl'den buna yakın anlamda rivayet etmiş bulunmaktadır.

"Sonra sizi bir çocuk olarak çıkartıyoruz." Bedeni, işitmesi, görmesi, diğer duyu organları, yakalaması ve aklı itibariyle zayıf bir çocuk olarak. Daha sonra Allah ona yavaş yavaş güç verir ve ona lütuf ve ihsanda bulunur. Gece ve gündüzün çeşitli vakitlerinde anne ve babasının ona şefkatle muamele etmesini sağlar. Bu sebeple *"sonra en güçlü ve olgun çağınıza ermeniz için"* buyurmaktadır. Yani güçleri gittikçe mükemmelleşir, artar, gençliğin en güçlü haline ve en güzel görünüşüne kavuşur.

"Kiminiz" gençken ve güçlü iken *"ölür."*

"Kiminiz de ömrün en zayıf ve fena dönemine döndürülür." Bu da kocayıp, yaşlanmak, gücün, aklın ve anlayışın zayıflaması, bunamak, düşüncenin zayıflaması gibi çeşitli hallerde eksilme durumudur. Bu sebeple de yüce Allah: *"Önceden bilmiş olduğu şeyleri bilmez olsun diye"* buyurmaktadır. Şu buyruk da bunun gibidir: *"Allah sizi (önce) bir zaaftan yaratan sonra zayıflığın ardından kuvvet sonra kuvvetin ardından zayıflık ve ihtiyarlık yaratandır. O dilediğini yaratır, o her şeyi en iyi bilendir, her şeye gücü yetendir."* (Rûm, 54)

[4655] Hâfız Ebû Ya'lâ Ahmed b. Ali b. el-Müsenna el-Mavsilî, Müsned'inde dedi ki: Enes b. Mâlik Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Doğan çocuk büluğ yaşına kadar ne iyilik yaparsa babasına yahut annesine yazılır. Yaptığı kötülükler ise ne ona, ne de anne babasına yazılır. Büluğa erdi mi artık Allah kalem ile onun yaptıklarını onun için yazar. Onunla birlikte bulunan iki meleğe de (yaptıklarını) iyice tespit etmeleri ve işi sıkı tutmaları emredilir. Müslüman olarak kırk yaşına eriştiği takdirde Allah, delilik, cüzzam ve baraştan ibaret üç belaya karşı ona güvenlik verir. Elli yaşına geldi mi Allah onun hesabını hafifletır. Altmış yaşına geldi mi Allah ona sevdiği herhangi bir yolla kendisine dönmeyi nasip eder. Yetmiş yaşına ulaştı mı semadakiler onu sever. Seksen yaşına geldiği takdirde Allah iyiliklerini yazar, kötülüklerini de görmezden gelir. Doksan yaşına ulaştığı takdirde geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır, aile halkı hakkında onu şefaatçi kılar ve Allah'ın arzında Allah'ın esiri olur. Ömrün en zayıf ve fena dönemine "önceden bilmiş olduğu şeyleri bilmez olsun diye" döndürü-*

Scanned with CamScanner

lecek olursa, Allah ona sağlıklı iken yaptığı amellerin aynısını yazar. Ama bir kötülük işleyecek olursa da onun aleyhine yazılmaz."[537] Bu oldukça garip bir hadistir ve ileri derecede münker ibareleri vardır. Bununla birlikte bu hadisi İmam Ahmed b. Hanbel, Müsned'inde hem merfu, hem de mevkuf olarak rivayet etmiş ve şöyle demiştir:

[4656] Bize Ebu'n-Nadr tahdis etti. Enes dedi ki: Müslüman adam kırk yaşına ulaşınca Allah onu delilik, cüzzam, baraş gibi çeşitli belalardan yana güvenlik altına alır. Elli yaşına ulaştığı takdirde Allah ona hesabı yumuşatır, hesabını altmış yaşına ulaştığı takdirde Allah ona üzerinde sevdiği bir hal ile kendisine dönüşü ihsan eder. Yetmiş yaşına ulaştığı takdirde Allah da, semadakiler de onu sever. Seksen yaşına ulaştığında Allah, hasenatını kabul eder ve seyyiâtını siler. Doksan yaşına ulaştığı takdirde Allah, geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar ve yeryüzünde Allah'ın esiri diye adlandırılır, ailesi hakkında da şefaatçi kılınır.

[4657] Sonra dedi ki: Bize Haşim tahdis etti, Abdullah b. Ömer b. el-Hattab, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynısını rivayet etti.[538]

[4658] Bunu yine İmam Ahmed de rivayet etmiştir. Enes b. Mâlik'ten rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ömrü Müslüman olarak kırk yaşına kadar uzatılan herbir kimseden mutlaka Allah delilik, cüzzam ve baraştan ibaret üç türlü belayı uzaklaştırır..."* diyerek hadisin tamamını az önceki ile aynen zikretmektedir.[539]

---

537 Zayıftır. Ebû Ya'la, 3678'de bu hadisi rivayet etmiştir. Senedinde Halid ez-Zeyyad, Dâvûd b. Süleyman'dan diye geçmektedir ki her ikisi de meçhul ravilerdir, bir sonrakine de bakınız.

538 Oldukça zayıftır. Bunu Ahmed, II, 89'da tahriç etmiş olup, senedinde el-Farac b. Fedale vardır. Nesâî ve Dârekutnî zayıf olduğunu belirtmiş, Ebû Hâtim doğru sözlüdür, ama rivayeti delil gösterilmez, demiştir. Muhammed b. Abdullah el-Âmiri ise Mizan, 7776'da geçtiği üzere (hadis rivayetiyle) tanınmayan birisidir. Heysemi, Mecma, 17560'da ise kimileri oldukça zayıf olmakla birlikte ravilerinin sika oldukları söylenmiştir, demekle yetinmiştir. el-Müsedded, s. 40'da belirtildiği üzere Iraki de şöyle demektedir: İbnu'l-Cevzî Mevzuat'ta İbn Ömer'in hadisini zikretmemiştir ama onu zikretmesi gerekirdi. Çünkü kesinlikle uydurmadır.

539 Oldukça zayıftır. Ahmed, III, 217 h. no: 12866; Ebû Ya'la, 4246, 4247; İbn Hibbân, el-Mecuhin, III, 131-132; İbnu'l-Cevzî, Mevzuat, I, 179'da bu senetle Enes (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği bir hadis olarak; İbn Hibbân dedi ki: Yusuf b. Ebî Zerve, hadisi oldukça münker birisi olup, rivayeti az olmakla birlikte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi

Scanned with CamScanner

[4659] Bunu Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr da Abdullah b. Şebib'den diye rivayet etmiştir. Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir kimse Müslüman olarak kırk yıl yaşarsa mutlaka Allah ondan delilik, cüzzam ve baraş türünden çeşitli belaları uzaklaştırır. Elli yaşına ulaşırsa Allah ona hesabı yumuşatır. Altmış yaşına varırsa Allah ona sevdiği bir yolla kendisine dönmeyi nasip eder. Yetmiş yaşına ulaştığı takdirde Allah onun geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar ve Allah'ın esiri diye adlandırılır. Semadakiler onu sever. Seksen yaşına ulaştığı takdirde Allah onun hasenatını kabul eder, günahlarını da affeder. Doksan yaşına ulaşacak olursa Allah onun geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar ve Allah'ın arzında Allah'ın esiri diye adlandırılır ve aile halkı hakkında şefaatçi yapılır."*[540]

---

ve sellem)'den aslı astarı olmayan münker rivayetler nakleden kimselerdendir. Hiçbir durumda onun rivayetini delil göstermek caiz olmaz. İbn Maîn, hiçbir şeydir demiş, İbnu'l-Cevzî de ona muvafakat etmiştir. Bu ayrıca bir başka yoldan gelmiş olup, bunu da İbnu'l-Cevzî, I, 179'da zikretmiş ve Abbad b. Abbad'dan ötürü illetli olduğunu söyleyip, İbn Hibbân'dan: O vehimlerle hadis nakleder, münker rivayetler zikrederdi. Bu sebeple terk edilmeyi hak etmiştir, sözünü de nakletmektedir. Bunu ayrıca Ebû Ya'la, 4249 ve 4250'de Muhammed b. Abdullah b. Amr b. Osman b. Affan, Enes'ten diye iki ayrı yoldan rivayet etmiştir. Senedi zayıftır. Çünkü Muhammed ile Enes arasında munkatıdır. Bir de ravileri arasında durumu bilinmeyenler de vardır. Haber her durumda münkerdir. Bir sonrakine de bakınız.

540 Oldukça zayıftır. Bezzâr, 3587 ve 3588'de Enes'in rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir. Heysemi, Mecma, 17562'de bunu Bezzâr iki isnat ile rivayet etmiş olup, bu senetlerden birisinin ravileri sikadırlar, demektedir. Ancak Heysemi'nin bu dediği tartışılabilir. Çünkü İbn Kesir'in zikrettiği senette Abdullah b. Şedid vardır ki, Zehebî zayıf olduğunu söylemiştir. Ebû Ahmed Hakim'den de hadisi yok olup giden birisidir dediğini nakletmektedir. İbn Hibbân ise: Haberleri kalb eder (ters yüz eder) ve çalar demektedir. Bk. Mizan, 4376. Diğer isnad da aynı şekilde meçhul ravilerin bulunduğu vahi bir senettir. Haberin münker olup, batıl olduğu hükmünü İbn Hibbân, İbnu'l-Cevzî, Zehebî ve Iraki vermiş, ancak bu hususta İbn Hacer ez-Zebbu mine'l-Müsned, s. 62'de onlara muhalefet ederek uydurma olmadığını söylemiştir. Bu hususta suyûtî de el-Leali adlı eserinde onu takip etmiştir ama cumhurun dediğinin doğru olma ihtimali daha yüksektir. Hadis metin bakımından münkerdir hatta batıldır. Çünkü Müslüman ve mü'minlerin birçoğu delilik ya da daha başka türlü hastalıklara kırk yaşından hatta elli altmış yaşından sonra bile maruz kalabilmektedir. Bu hadisi zayıf, helak olmuş ve meçhul raviler münferid olarak rivayet etmişlerdir. Göründüğü kadarıyla onların bir kısmı bunu diğerlerinden çalmış ve hadis öğrencisi nezdinde revaç bulsun diye de buna senetler uydurmuşlardır. Allah'tan esenlik dileriz.

Scanned with CamScanner

"Sen yeryüzünü kuru ve ölü görürsün." Bu da yüce Allah'ın ölüleri diriltmeye kadir olduğunun bir başka delilidir. Çünkü o üzerinde hiçbir bitki, hiçbir canlı bulunmayan kupkuru, ölü toprağı canlandırmaktadır.

Katâde "ölü yer"i bitkisiz, üzerinde bitkileri kurumuş, çerçöp olmuş diye açıklamıştır. Süddî de "hâmide" kelimesini ölü diye izah etmiştir.

"Biz üzerine suyu indirdiğimizde sarsılır, kabarır ve her çeşit güzel bitkiden bitirir." Yani Allah onun üzerine yağmur indirdiği vakit *"sarsılır"* bitkilerle hareket eder, ölümünden sonra canlanır.

"Kabarır" yani toprak önceleri sükûnete ermişken daha sonra ihtiva ettiği çeşitli bitki, mahsul ve ekinleri bitirip renkleri, tatları, dokuları, şekilleri, faydaları farklı türlü bitkileri yeşerterek yükselir *"ve"* kokusu hoş, görünüşü güzel *"her çeşit güzel bitkiden bitirir."*

"Bu böyledir. Çünkü Allah hakkın ta kendisidir." Yaratandır, her şeyi idare edip, çekip çevirendir ve dilediğini yapandır *"ve çünkü o ölüleri diriltir."* Tıpkı yeri dirilttiği ve ondan bunca türlü çeşitli bitkileri çıkarttığı gibi. *"Onu dirilten şüphesiz ki ölüleri de dirilticidir. Çünkü o her şeye kadirdir."* (Fussilet, 39); *"O bir şeyi diledi mi ona emri sadece ol demesidir. O da oluverir."* (Yâsin, 82)

"Ve çünkü hiç şüphesiz kıyâmet gelecektir." Yani gerçekleşeceğinde şüphe ve tereddüt yoktur "ve Allah muhakkak kabirdekileri diriltecektir." Kabirlerinde çürüdükten sonra onları yeniden iade edecektir, yokluktan sonra onları var edecektir.

Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirip: Çürümüş kemikleri kim diriltecek, dedi. De ki: Onları ilk defa yaratan kim ise onları o diriltecektir. O her türlü yaratmayı en iyi bilendir. O sizin için yeşil ağaçtan ateş çıkarandır. Hemen ondan ateş yakıyorsunuz."* (Yâsin, 78-80) Bu hususta âyet-i kerimeler pek çoktur.

[4660] İmam Ahmed dedi ki: Adı Lakît b. Âmir olan Ebû Rezin el-Ukaylî dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Kıyamet gününde hepimiz mi aziz ve celil olan Allah'ı göreceğiz? Allah'ın yarattıkları arasında bunun örneği nedir? Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hepiniz aya kendi başına bakmıyor mu?"* Biz, evet dedik. Allah Rasûlü: *"Şüphesiz Allah daha da büyüktür"* buyurdu. (Lakît) dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah ölüleri nasıl

Scanned with CamScanner

diriltecek ve yarattıkları arasında bunun örneği nedir? dedi. Şöyle buyurdu: *"Sen önce kabilenin vadisine kupkuru iken hiç uğramadın mı?"* Lakît, uğradım dedi. Allah Rasûlü: *"Sonra da oradan yeşil bitki ile sarsılırken geçtin mi?"* Lakît, geçtim dedi. Allah Rasûlü: *"İşte Allah ölüleri böyle diriltir ve yarattıkları arasında bunun da delili (örneği) budur"* buyurdu.[541] Bunu Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, Hammad b. Seleme'nin böylece rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir.

[4661] Sonra yine bunu İmam Ahmed rivayet etmektedir: Ebû Rezin el-Ukaylî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittim ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah ölüleri nasıl diriltecek? dedim. O: *"Kavmine ait herhangi bir araziye kurak iken hiç yolun düştü mü? Sonra aynı yerden bitki ve ekini yeşermiş olarak geçtin mi"* dedi. Ebû Rezin: Evet deyince, Allah Rasûlü: *"İşte ölümden sonra diriliş de bunun gibidir"* buyurdu.[542]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Muaz b. Cebel dedi ki: Her kim Allah'ın apaçık hakkın ta kendisi, kıyâmetin hiç şüphesiz olarak geleceğini, Allah'ın kabirlerde olanları dirilteceğini bilirse cennete girer.

Allah en iyi bilendir.

Bilgisizce Tartışanlar:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٨﴾ ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٩﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٠﴾

8. İnsanlardan kimisi Allah hakkında bilgisiz, delilsiz ve aydınlatıcı bir kitabı olmaksızın mücadele eder.

541 Ahmed, IV, 11; Ebû Dâvûd, 4731; İbn Mâce, 180. Senedi Veki b. Hudes'ten ötürü leyyindir ama aslına şahitlik eden rivayetler vardır. Ayrıca bk. Sahih-u Ebî Dâvûd, 3957

542 Ahmed, IV, 11-12; Heysemi, Mecma, I, 53-54'de senedinde Süleyman b. Mûsâ vardır. İbn Maîn ve Ebû Hâtim sika olduğunu söylerken, başkaları zayıf olduğunu söylemişlerdir demektedir. Derim ki: Bu hadisin lafzında Veki b. Udes de ona mutabaatta bulunmuştur.

Scanned with CamScanner

9. İnsanları Allah'ın yolundan saptırmak için büyüklenerek yüz çevirir. Dünyada onun için rüsvaylık vardır, kıyâmet günü de biz ona yakıcı ateş azabını tattırırız.

10. (Ona denir ki): "Bu senin ellerinin önden gönderdiği sebebiyledir. Ve çünkü Allah kullarına zulmedici değildir."

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz *"insanların bazısı Allah hakkında bilgisizce tartışır ve azgın her şeytana uyar"* buyruğunda burada dalalet ve cehalet içinde bulunanlarla, taklitçilerin halini söz konusu ettikten sonra, küfür ve bid'atin ele başıları olup, dalalete çağıranların halini söz konusu ederek: *"İnsanlardan kimisi Allah hakkında bilgisiz, delilsiz ve aydınlatıcı bir kitabı olmaksızın mücadele eder"* buyurmaktadır. Yani böylelerinin ne doğru akli bir delilleri, ne açık bir nakilleri vardır. Aksine bunlar soyut görüş ve heva ile böyle davranırlar.

"İnsanları Allah'ın yolundan saptırmak için büyüklenerek yüz çevirir" buyruğu hakkında İbn Abbâs ve başkaları: Hakka çağırıldığı vakit hakka karşı büyüklenerek yüz çevirir. Mücâhid, Katâde ve Zeyd b. Eslem'den Mâlik de *"yüz çevirir"* buyruğunu boynunu başka tarafa çevirir diye açıklamışlardır.

Yani böyle bir kimse, kendisine davet edildiği haktan büyüklenerek yüz çevirir, boynunu başka tarafa döndürür. Yüce Allah'ın şu buyrukları da bunun gibidir: *"Ve Mûsâ('nın kıssasın)da da (bir alâmet bıraktık). Hani onu Firavun'a apaçık bir delille göndermiştik. O bütün güç kaynaklarıyla yüz çevirip: (Mûsâ) sihirbaz veya delidir, dedi."* (Zâriyât, 38-39); *"Onlara: Allah'ın indirdiğine ve rasûle gelin denilince, münafıkların senden alabildiğine yüz çevirdiklerini görürsün."* (Nisâ, 61); *"Onlara: Gelin, Allah Rasûlü sizin için mağfiret dilesin denildiğinde, başlarını çevirirler ve sen onların büyüklenerek yüz çevirdiklerini görürsün."* (Münâfikûn, 5); Lokman da oğluna: *"Ve yanağını (büyüklenerek) insanlara çevirme."* (Lokman, 18) Yani onlara karşı büyüklenerek onlardan başka bir tarafa yanağını çevirme; *"O kimseye âyetlerimiz okunduğu zaman güya iki kulağı sağırmış da onları işitmemiş gibi büyüklenerek yüz çevirir. Sen ona çok acıklı bir azabı müjdele"* (Lokman, 7)

"Allah'ın yolundan saptırmak için" buyruğu ile ilgili olarak bazıları yani sonuçta oraya varmaları için (anlamını verecek şekilde, için ile anlamlandırılan lam, akıbet lamıdır) demişlerdir. Çünkü bu işi yapan böyle bir maksatla

Scanned with CamScanner

bunu yapmayabilir. Bununla beraber talil (gerekçe, sebep bildiren) lamı olma ihtimali de vardır. Diğer taraftan bununla inatçıların kastedilme ihtimali de vardır. Bu işi yapan kişiyi biz başkalarını Allah'ın yolundan saptırmaya iten bir huya sahip kılmışızdır, anlamı da kastedilmiş olabilir.

Daha sonra yüce Allah: *"Dünyada onun için rüsvaylık vardır"* buyurmaktadır. O Allah'ın âyetlerine karşı büyüklendiği gibi, Allah da dünyada onu zilletle karşı karşıya bıraktığı gibi, ahirette de onu böylece cezalandıracaktır. Çünkü dünya onun en büyük gayreti ve bilgisinin vardığı son noktadır. *"Kıyamet günü de biz ona yakıcı ateş azabını tattırırız. Bu senin ellerinin önden gönderdiği sebebiyledir."* Yani bu sözler ona azarlamak için ve başına kakmak için söylenecektir.

"Ve çünkü Allah kullarına zulmedici değildir." Yüce Allah'ın şu buyrukları da bunun gibidir: *"Yakalayın onu, sürüyerek götürün cehennemin ortasına, sonra da o kaynar suyun azabından dökün başının üstüne. Tat bakalım. Çünkü sen güçlü ve değerli imişsin. Muhakkak ki bu sizin önceden şüphe edegeldiğiniz şeydir."* (Duhân, 47-50)

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Hasan(-ı Basrî) dedi ki: Bana ulaştığına göre bunlardan herhangi bir kimse bir günde bin defa yakılır.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللهَ عَلَى حَرْفٍ ۚ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ ۖ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ ۚ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١١﴾ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٢﴾ يَدْعُو لَمَنْ ضَرُّهُ أَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ ۚ لَبِئْسَ الْمَوْلَىٰ وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴿١٣﴾

11. İnsanlardan bazıları (dinin) bir tarafından Allah'a ibadet eder. Eğer ona hayır isabet ederse onunla mutmain olur. Şayet ona bir bela isabet ederse yüzü üzere döner, gider. Dünyayı da, ahireti de kaybetmiş olur. İşte bu apaçık ziyanın ta kendisidir.

12. O Allah'ı bırakıp, kendisine zarar da veremeyen, fayda da veremeyen şeye tapar. İşte bu uzak sapıklığın ta kendisidir.

Scanned with CamScanner

13. O zarar vermesi, fayda vermesinden daha yakın olana ibadet eder. Ne kötü bir yardımcı, ne kötü bir arkadaştır.

Tefsiri:

Mücâhid, Katâde ve başkaları *"bir tarafından"* buyruğunu, şüphe ile, diye açıklamıştır. Başkaları ise, bir tarafından (kıyısından) diye açıklamıştır. *Harfu'l-Cebel:* Dağın (uçuruma bakan) kenarı tabiri de buradan gelmektedir. Yani bu kişi dine girmiş ve kıyısı üzerinde durmuştur. Sevdiği şeyleri bulursa kalır, değilse uzaklaşıp gider.

[4662] Buhârî dedi ki: Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"İnsanlardan bazıları bir tarafından Allah'a ibadet eder"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bir adam Medine'ye gelir de hanımı erkek çocuk doğurur, kısrakları da yavrularsa bu güzel bir dindir, derdi. Şayet hanımı doğurmaz, kısrakları da yavrulamazsa, bu kötü bir dindir, derdi.[543]

[4663] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Bedevilerden bazı kimseler Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelir ve Müslüman olurlardı. Memleketlerine geri döndüklerinde eğer o yıl yağmur yağan verimli bir yıl, güzel doğumların olduğu bir yıl olursa, bizim bu dinimiz iyi bir dindir derler ve ona sıkı sarılırlardı. Şayet yağmur yağmaz, kötü çocuk ve yavrular doğar ve kıtlık ile karşılaşırlarsa, bizim bu dinimizde bir hayır yoktur, derlerdi. Bu sebeple yüce Allah nebîsine: *"İnsanlardan bazıları (dinin) bir tarafından Allah'a ibadet eder. Eğer ona hayır isabet ederse onunla mutmain olur. Şayet ona bir bela isabet ederse yüzü üzere döner"* buyruğunu indirdi.[544]

el-Avfî, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Onlardan biri havası ağır olan Medine'ye gelip de orada bedenen sıhhat bulursa, kısrağı güzel bir tay, hanımı erkek çocuk doğurursa o dinden hoşnut olur ve ondan yana gönlü rahat olur (mutmain olur), ayrıca: Ben bu dinime girdiğimden bu yana hayırdan başka bir şeyle karşılaşmadım, derdi. Şayet ona bir fitne -ki burada fitne, bela demektir- isabet edecek olursa, yani eğer Medine'de rahatsızlanırsa, hanımı kız doğurursa, ona sadaka (zekâttan payı) gecikecek olursa, şeytan ona gelir ve: Sen bu dinine girdin gireli sana şerden başka bir şey isabet

543 Buhârî, 4742

544 Câfer b. Ebi'l-Muğîre dolayısıyla senedinde bir beis yoktur ama görüldüğü gibi şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

etmedi, derdi. İşte fitne de budur. Katâde, Dahhâk, İbn Cureyc ve seleften başkaları bu âyetin tefsirinde bu şekilde açıklamada bulunmuşlardır.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de şöyle demektedir: Söz konusu edilen kişi münafık kişidir. Eğer dünyası yoluna girerse ibadet üzere devam eder. Eğer dünyası bozulursa ve hali olumsuz olarak değişikliğe uğrarsa gerisin geri döner, dünyasından yoluna giden kadarı dışında ibadete devam etmez. Eğer bir fitne, bir sıkıntı, bir imtihan, bir darlık isabet edecek olursa dinini terk eder ve küfre geri döner.

Mücâhid de yüce Allah'ın: *"Yüzü üzere döner"* buyruğunu kâfir olarak irtidad eder, diye açıklamıştır.

"Dünyayı da, ahireti de kaybetmiş olur." Yani o bu haliyle dünyadan bir şey elde etmemiş olur. Ahirete gelince, Allah azimuşşanı inkâr etmiş olur. Bu sebeple o ahirette son derece bedbaht ve hakir olacaktır. Bu sebeple yüce Allah: *"İşte bu apaçık ziyanın ta kendisidir."* Yani işte bu en büyük hüsran ve en zararlı alışveriştir.

"O Allah'ı bırakıp, kendisine zarar da veremeyen, fayda da veremeyen şeye tapar." Putlara ve Allah'a eş koşulan varlıklara tapar, onları imdada çağırır, onların yardımlarını, rızık vermelerini ister. Halbuki bunların ona ne bir faydası dokunur, ne de bir zararı.

"İşte bu, uzak sapıklığın ta kendisidir. O zarar vermesi, fayda vermesinden daha yakın olana ibadet eder." Yani ahretten önce dünyada ona vereceği zarar, dünyada ona sağlayacağı faydadan kendisine daha yakındır. Ahirete gelince, ona zarar vereceği muhakkak ve kesindir.

"Ne kötü bir yardımcı, ne kötü bir arkadaştır" buyruğu hakkında Mücâhid: Kastettiği puttur, demektedir. Yani Allah'ı bırakıp, ibadet edip dua ettiği bu put ne kötü bir dost, yani veli ve yardımcıdır. *"Ne kötü bir arkadaştır."* Aşîr: İçli dışlı olan ve kendisiyle beraber oturulup kalkılan kişi demektir.

İbn Cerîr buradaki maksadın şu olduğunu tercih etmiştir: Allah'a dinin bir tarafından ibadet eden bu kişi, ne kötü bir amcaoğlu, ne kötü bir arkadaştır. *"Eğer ona hayır isabet ederse onunla mutmain olur, şayet ona bir bela isabet ederse yüzü üzere döner."* Mücâhid'in görüşü olan maksadın put olduğu kanaati daha uygundur, ifadelerin akışı ile daha bağdaşır bir açıklamadır. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾

14. Muhakkak Allah, mü'min olup salih amel işleyenleri altlarından ırmaklar akan cennetlere girdirir. Şüphe yok ki Allah ne dilerse yapar.

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz bedbaht dalalet ehlini söz konusu ettikten sonra kalpleriyle iman edip, fiilleriyle de imanlarını tasdik eden bahtiyar ve iyi kimseleri zikretmektedir. Bunlar böyle oldukları için Allah'a yakınlaştırıcı her türlü salih ameli işler, münkeri terk ederler. Bu ise onları cennet bahçelerinde pek yüksek derecelerde kalma mirasına sahip olmalarına sebep olmuştur. Şanı yüce Allah diğerlerini dalalete düşürdüğünü, bunlara da hidayet verdiğini söz konusu ettikten sonra *"şüphe yok ki Allah ne dilerse yapar"* buyurmaktadır.

مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لِيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾ وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يُرِيدُ ﴿١٦﴾

15. Allah'ın ona dünyada ve ahirette yardım etmeyeceğini sanan kimse, semaya bir ip bağlasın, sonra kessin, sonra başvurduğu bu yol öfkelendiği şeyi giderir mi bir baksın?

16. İşte biz onu böylece apaçık âyetler halinde indirdik. Muhakkak Allah dilediğini doğru yola iletir.

Tefsiri:

İbn Abbâs dedi ki: Allah'ın Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e dünyada da, ahirette de asla yardım etmeyeceğini sanan bir kimse *"semaya"* yani evinin semasına (tavana) *"bir ip"* bir halat *"bağlasın, sonra kessin"* yani sonra da o ip ile kendisini boğsun. Mücâhid, İkrime, Ata, Ebu'l-Cevzâ, Katâde ve başkaları da böyle demiştir. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem ise: *"Semaya bir ip bağlasın"* buyruğunu şöylece açıklamıştır: Semaya ulaşmaya kalkışsın. Çünkü zafer Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ancak semadan gelir "sonra kessin" eğer gücü yeterse bu yardımın ona ulaşmasını önlesin.

Scanned with CamScanner

Ancak İbn Abbâs ve onunla birlikte aynı kanaatte olanların görüşü daha uygun ve anlam itibariyle daha açıktır. Onlarla alay anlamı itibariyle de daha beliğdir. Çünkü buyruğun anlamı şöyle olur: Allah'ın, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Kitabına ve dinine yardımcı olmayacağını düşünen bir kimse, eğer bu halden öfkeleniyorsa gitsin, kendisini öldürsün. Çünkü Allah mutlaka ve kesinlikle ona yardımcı olacaktır. Zaten yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak biz rasûllerimize ve mü'minlere dünya hayatında ve şahitlerin ayağa kalkacakları günde mutlaka yardım ederiz. O günde özür dilemelerinin zalimlere bir faydası olmaz. Hem lanet onlaradır, hem de kötü yurt (akıbet) onların olacaktır."* (Mü'min, 51-52) Bu sebeple yüce Allah burada da: *"Sonra başvurduğu bu yol, öfkelendiği şeyi giderir mi bir baksın"* buyurmaktadır. Süddî, yani Muhammed'in durumundan öfkelenmesi gider mi, bir baksın? Atâ el-Horasânî de: Böyle bir iş onun kalbindeki kini rahatlatır mı, bir baksın, diye açıklamıştır.

"İşte biz onu" yani Kur'ân'ı *"böylece apaçık âyetler halinde"* lafız ve manalarıyla gayet açık ve Allah tarafından insanlara karşı kesin ve net bir delil olarak *"indirdik. Muhakkak Allah dilediğini doğru yola iletir"* yani dilediğini saptırır, dilediğine hidayet verir. Eksiksiz hikmet ve bu hususta kesin delil yalnız ona aittir. *"O yaptıklarından sorumlu tutulmaz. Ama onlara sorulur."* (Enbiyâ, 23) Ama yüce Allah hikmeti, rahmeti, adaleti, ilmi, kahrı ve azameti dolayısıyla kimse onun hükmüne karşı çıkamaz ve hesabı çok çabuk görendir.

[Hac sûresi 8. ciltten devam edecek.]

Scanned with CamScanner